14923

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLÂM MEDENİYETİ VE SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI
İSLÂM TARİHİ BİLİM DALI

CAMİU'd-DÜVEL

(II.BAYEZİD ve YAVUZ SULTAN SELİM DEVRİ)

Müellif

MÜNECCİMBAŞI AHMED DEDE

(Tenkidli Metin Neşri)

(DOKTORA TEZİ)

NURİ ÜNLÜ

Danışman
Y.DOÇ.DR.MUSA SÜREYYA ŞAHİN

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

İSTANBUL 1990

İ Ç İ N D E K İ L E R

MÜNECCİMBAŞI ŞEYH AHMED DEDE'NİN CAMİ'U'D-DÜVEL ADLI ESERİNİN II. BAYEZİD VE YAVUZ SULTAN SELİM DEVRİNE AİT KISMININ TENKİDLİ METİN NEŞRİ

	Sahife
ÖNSÖZ.....	I-II
KISALTMALAR	III
BİBLİYOĞRAFYA	IV-XII
MÜNECCİMBAŞI ŞEYH AHMED DEDE'NİN HAYATI	XIII
SOYU VE İLK YILLARI	XIII
TAHSİLİ	XIII
MÜNECCİMBAŞILIĞA TAYİNİ	XV
GÖREVİNE SON VERİLMESİ	XVIII
AHMED DEDE'NİN KAHİRE'YE ve SONRADA HİCAZ'A GİDİŞİ	XVIII
ESERLERİ	XX
CAMİ'U'D-DÜVEL	XXIV
Eserin Mevcut Nushaları	XXV
Eserin Yazılış Sebebi	XXVI
Müneccimbaşı Tarihi'nin Adı Meselesi	XXVI
Cami'u'd-düvel'in Muhtevası	XXVIII
1.MÜNECCİMBAŞI AHMED DEDE'NİN TARİH ANLAYIŞI	XXXIII
2.Ahmed Dede'nin Tarihçiliği	XXXIV
3.Tenkidleri ve Takdirleri	XXXV
4.Rivayetleri Değerlendirmesi	XXXVI
5.Türkçe Kelime ve İbareler Kullanması	XXXVII
6.Mevcut Nushaların Durumu	XXXVII
MÜNECCİMBAŞI'NIN KAYNAKLARI	XXXIX

içindekiler/2

Arapça Kaynakları XXXIX

Farsça Kaynakları XLII

Türkçe Kaynakları XLIII

Cami'u'd-düvel'in II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim Selim Devrinin Kaynakları XLIV

CAMİ'U'D-DÜVEL'İN İLK TERCÜMESİ LII

ÇALIŞMA KONUMUZU TEŞKİL EDEN BÖLÜMDE TERCÜME EDİLMEYEN VEYA EKSİK TERCÜME EDİLEN YERLER . . LIV

Cami'u'd-düvel'in Diğer Tercümeleri. LXII

İSMAİL ERÜNSAL TERCÜMESİ LXIII

İsmail Erünsal Tercümesinin Nedim Tercümesi ile Benzer Tarafları LXIII

CAMİ'U'D-DÜVEL'İN NUR-U OSMANİYE NÜSHASI İLE İSMAİL ERÜNSAL TERCÜMESİ ARASINDA BAZI FARKLILIKLAR LXV

MÜNECCİMBAŞI TARİHİNDEN BAHSEDEN MÜELLİFLER . LXIX

MÜNECCİMBAŞI TARİHİ ÜZERİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR LXXII

METİN TESİSİNDE FAYDALANDIĞIMIZ CAMİ'U'D-DÜVEL NÜSHALARININ TAVSİFLERİ LXXIV

MÜNECCİMBAŞI AHMED DEDE'NİN ESERİNİ YAZARKEN BÖLÜM BÖLÜM FAYDALANDIĞI KAYNAKLAR LXXIX

M E T İ N 1-121

M E T İ N N O T L A R I 1-228

Ö N S Ö Z

Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi'nin Câmiû'd-düvel adlı eseri umumî tarih ve hassaten Osmanlı Tarihi sahalarının gerçekten vazgeçilmez kaynaklarından birisidir.

Eserin değeri daha telif edildiği ilk yıllarda hemen anlaşılmış ve Ahmed Dede'nin vefatından otuz yıl gibi çok kısa bir zaman sonra Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'nın isteği üzerine Şâir Nedim tarafından Arapçadan Türkçeye tercüme edilmiştir.Sahâifu'l-ahbar adıyle basılmış olan bu tercüme,devrin şartlarının nezâketi sebebiyle eksik ve yer yer kısaltılarak yapıldığı gibi, tercüme dili de günümüze göre oldukça ağırdır.

Bu son derece kıymetli eserin ilim muhitine kazandırılmasında atılan yeni adımlar,harcanan göz nuru her türlü takdirin üzerindedir.

Camiu'd-düvel'in "Osmanlılar kısmının Fatih Sultan Mehmed'in vefatına kadar" olan bölümünü genç ilim adamlarımızdan Doç. Dr. Ahmed Ağırakça,Selçuklular Bölümünü ise Nuruosmaniye Kütüphanesi Müdürü Dr.Ali Öngül,doktora tezi olarak neşre hazırlamış bulunmaktadırlar.Ali Öngül,ilgili bölümün tercümesini de yapmıştır.

Doktora tezi mevzu seçiminde mütehassıs araştırmacılarımızdan İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyelerinden iki eski öğrencimiz Doç. Dr. Ahmed Ağırakça ile Doç Dr. Abdülkerim Özaydın Müneccimbaşı Tarihi'nin Osmanlılar devrine ait bir bölümünü doktora tezi olarak neşre hazırlamamı ısrarla tavsiye ve sürekli teşvik ettiler.

Eserin İstanbul kütüphanelerindeki yazmaları ve eser hakkında yapılan çalışmalar üzerine yaptığımız araştırmalar sonucu,Camiu'd-düvel'in II.Bayezid devrinin başından Yavuz Sultan Selim devri sonuna kadar olan kısmını neşre hazırlamaya karar vererek bu çalışmayı meydana getirdik.

Bu çalışmamızda Camiu'd-düvel'in sadece İstanbul Kütüphanelerinde bulunan dört ayrı nüshasını göz önünde bulundurduk.Bunlardan müellif nüshası olduğu ileri sürülen Nuruosmaniye(N) nüshasını esas alıp,en eski tâli nüsha olan Topkapı Sarayı Kütüphanesi(T) ile Es'ad Efendi(E)ve Bayezid Kütüphanes (B) nüshalarını da tâli nüshalar olarak dikkate aldık.

Nuruosmaniye nüshasını istinsah ettikten sonra diğer nüshalarla karşılaştırmasını yaptık.Topkapı(T) nüshası istinsah kaydından da anlaşılacağı gibi Nuruosmaniye(N) nüshasından istinsah edilmiştir.İlk istinsah edilen nüsha olduğu halde ençok eksiklik ve farklılık gösteren nüshalardan birisidir.Es'ad Efendi(E) nüshası,Nuruosmaniye(N) nüshasından istinsah edilmiş, Bayezid (B) nüshası ise Es'ad Efendi'den veya bu üç nüsha dışında bir

başka nüshadan istinsah edilmiştir.

Metin tesisinde Nuruosmaniye nüshasını esas alıp diğer nüshalardaki farklılıkları metin altında gösterdik.İmlâ farklılıklarında da Nuruosmaniye nüshasının imlâsını esas alıp bazı önemli imlâ farlılıklarını göstermeye ve bir kısım kelimeleri imlâsına uygun yazmaya çalıştık.Buna rağmen bazı kelimelerin Nuruosmaniye nüshasında bile farklı yerlerde değişik yazıldığını gördük.Meselâ Kayseri kelimesi Nuruosmaniye nüshasında bazı yerde قيسـاريه "Kaysâriyye",başka bir yerde قيصريه "Kayṣariyye" şeklinde yazılmıştır.Bunları قيصريه ="Kayṣariyye" şeklinde düzelttik.Bunların dışında imlâya dokunmadık.

Metne başlıkları,konuların değiştiği yerlerde paragrafları biz koyduk. Başlıklar metne dahil olmadığı için parantez içinde gösterdik.Ayrıca bütün nüshaların varak numaralarını tesis ettiğimiz metnin kenarına yazdık.

Metinde geçen P ve Ç harfli kelimeleri Arapça daktiloda bu harfler olmadığı için B ve C harfleri ile gösterdik.

Metin tenkidinde II.Bayezid ve Yavuz devrinin kaynaklarından bulabildiklerimiz ile metni karşılaştırdık,muhteva yönünden birleştikleri veya ayrıldıkları yerleri ve noktaları metin notları bölümünde açıklamaya çalıştık.Bunların dışında kaynaklardaki bazı bilgilerin kendi görüşümüz dahilinde tenkidini yapmaya çalıştık.Meselâ "Yavuz'un yedi yaşından yetmiş yaşına kadar kırk bin kızılbaşı katlettirmesi"olayı gibi.

Metin notlarında kısaltmalarda da belirttiğimiz gibi çok kullandığımız kaynakları kısaltarak gösterdik.Eserlerin ilk geçtiği yerde eserle ilgili bütün bilgileri verdik,daha sonra da arada tam künyesini vermeye çalıştık.

Müneccimbaşı Ahmed Dede'nin hayatı,ilmî şahsiyeti ve Camiu'd-düvel'in mevsûkiyeti ve ilmî değeri üzerinde yaptığımız araştırmaya,tez konusu olarak seçtiğimiz bölümün tahkikli metnini ve ayrıca 230 sahifeye yakın metinle ilgili açıklamalar bölümünü ekledik.

Ahmed Dede'nin Arapça yazdığı bu eserin konumla ilgili bölümünde metnin okunmasında,tercümesinde ve işlenmesinde yardımlarını ve teşviklerini hiç esirgemeyen değerli arkadaşım Doç. Dr. Yusuf Kılıç başta olmak üzere, Nurettin Bayburtlugil ile sürekli alâkalanan çok değerli öğrencim Doç.Dr. Abdülkerim Özaydın'a ve tez danışmanım Yard.Doç. Dr. Musa Süreyya Şahin'e bu çalışmanın âkıbetini devamlı soran bütün fakülte arkadaşlarıma teşekkürü borç bilirim.

9 Mayıs 1990

Nuri Ünlü

K I S A L T M A L A R

age.	: Adı geçen eser
agm,	: Adı geçen makale
agmü .	: Adı geçen müellif
agy.	: Adı geçen yer
AÜİF.	: Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi
ay bk,	: Ayrıca bakınız
aynı mü.	: Aynı müellif
B.	: Câmiû'd-düvel'in Bayezid nüshası
Bak,	: Bakınız
BTTD .	: Belgelerle Türk Tarihi Dergisi
c .	: Cild,cildi
Çev,çvr.	: Çeviren
DTCF.	: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
E.	: Câmiû'd-düvel'in Esad Efendi nüshası
E.F.,	: Edebiyat Fakültesi
H.	: Hicri tarih
HSA.	: Hacı Selim Ağa Kütübhânesi -Üsküdar
İA.,	: İslâm Ansiklopedisi
İ.Ü. Ed.F.	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
İ Ü.Ktb.	: İstanbul Üniversitesi Kütübhânesi
Künh.	: Âli Efendi'nin 'Künhü'l-ahbâr adlı eseri
Krş .	: Karşılaştırınız
Ks.	: Kısım
Kt.	: Kitapları
Ktb.	: Kütübhânesi
M.	: Milâdi
mad.	: Madde,maddesi
N.	: Câmiû'd-düvel'in Nur-u Osmâniye nüshası
no,	: Numara,numarası
nşr.,	: Neşreden
O.T.	: Osmanlı Tarihi
s.	: Sahife
T.	: Câmiû'd-düvel'in Topkapı nüshası
TA.,	: Türk Ansiklopedisi
Tac.	: Hoca Sa'deddin Efendi'nin "Tacü't-tevarih"i
T.D.	: Tarih Dergisi
TOEM	: Tarih-i Osmânî Encümeni Mecmuası
TTEM	: Türk Tarih-i Encümeni Mecmuası
Top,	: Topkapı Sarayı Müzesi Kütübhânesi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
v.	: Vefâtı,ölümü
vr.	: Varak
yz.	: Yazma,yazması
Roma rakamları	: Kitabların cild sayısını gösterir
/rakamlar	: Kitapların sahife sayısını gösterir
Ar.,	Arşivi

B İ B L İ Y O G R A F Y A

Abdullah b. Rıdvan, Tarih-i Mısr, Topkapı Sarayı Ktb. R.1412.

Abdurrahman Şeref, Tarih-i Devlet-i Osmâniye, İst.1309.

Ağırakça, Ahmed, Müneccimbaşı Ahmed Dede'nin Câmiu'd-düvel Adlı Eserinin Osmanlı Devletinin Başlangıcından Fatih'in vefâtına Kadarki Kısmının Tenkidli Metin neşri (Basılmamış doktora tezi), İst.1983;

_____, Müneccimbaşı Ahmed Dede'nin Câmiu'd-düvel Dışında Kalan ve İstanbul Kütüphânelerinde bulunan bazı yazma eserlerinin Tavsifleri, İÜEF., Tarih Enstitüsü Dergisi, Sayı 13, İst.1987.

Ahmed Râsim, Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi, İst. 1328-1330

Ahmed Tâib, bak. Osman-zâde, Ahmed Tâib.

Akdağ, Mustafa, Türkiye'nin İktisâdî ve İctimâî Tarihi I, İst. 1974 .

Âlî, Mustafa Efendi, Gelibolulu, Künhü'l-ahbâr, Top.R.1122 ; HSA.765.

Ali Rıza Seyfi, Seyfoğlu, Kemal Reis ve Baba Oruç, İst. 1325 .

Altınay, Ahmed Refik, Âlimler ve Sanatkârlar, Ank. 1980 .

_____, Lâle Devri, Ank. 1973.

_____, Onaltıncı Asırda Râfızılık ve Bektâşilik, İst. 1932 .

_____, Sultan Cem, İst. 1923 .

_____, " Kâhire Yollarında, Yavuz'un Mısır Seferi", Harp Mecmuası, Sayı 13.

Altundağ, Şinâsi, "Selim I" mad. İA. X/423-434 .

Âşık Paşa-zâde, Ahmed Âşıkî, Tevarih-i Âl-i Osman, Âşık Paşa-zâde Tarihi (neş. Âli Bey) İst.1332 .

Asrar, Ahmed, Kânunî Devrinde Osmanlıların Dinî Siyaseti ve İslâm Âlemi, İst.1972 .

Atsız, Nihal, Müneccimbaşı Şeyh Ahmed Dede Efendi, İst.1940 .

Atsız,Nihâl, Osmanlı Tarihleri,İst. 1949 .

Aysan,Emîn;Orhan,Nafiz, Osmanlı-İrân Savaşları,"Çaldıran Meydan Muharebesi,Gnl.Kur. Baş. Yay. Ank. 1979.

Ayverdi,Samiha, Türk Tarihinde Osmanlı Asırları, İst. 1976 .

Babinger, F. Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri, (ter. C. Üçok),Ank.1982 .

Bağdadlı İsmail Paşa, Bak. İsmail Paşa.

Barthold , W,, İslâm Medeniyeti Tarihi (F. Köprülü tarafından başlangıç,izahlar ve düz zeltmeler ilâvesiyle), Ank.1977 .

Baysun , Câvid , Cem mad., İA., III/71 vd.

Brockelmann, GALL (Geschichte der Arabischen Literatur),Leiden 1943-1949 .

Bursalı Mehmed Tahir, bak. Mehmed Tahir .

Celâl-zâde,Mustafa Koca Nişancı, Selim-nâme veya Meâsir-i Selim Hân, Top.R. 1274.

Cemâleddin, Âyine-i Zürefa (Osmanlı Tarih ve Müverrihleri),nşr.Ahmed Cevdet,İst.1314

Cennâbî,Ebu Muhammed Mustafa b. Hasan, el-Aylemü'z-zâhir fî ahbari'l-evâil ve'l-evâhir,Nur-u Osmaniye Ktb.,3098;

_____, Cennâbî Tarihi Tercümesi (Muhtasar Tarih-i Cennâbî),Nur-u Osmâniye,3107

Danışmend,İ.Hami , İzâhlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, İst. 1972 .

Dâye-zâde Mustafa Efendi, Selim-nâme,Esad Efendi Ktb.,nO.2283

Defterdar Sarı Mehmed Paşa, Zübdetü'l-vekâyiât,Tercüman 1001 Temel Eser, İst. 1977.

Eldem,Halil Edhem, bak. Halil Edhem .

Erünsal,İsmâil, Sahâifu'l-ahbar fî vekâyii'l-a'sar, (Müneccimbaşı Tarihi tercümesi)"Tercüman 1001 Temel Eser,, 37 numaralı eser

Esrar Dede, Tezkire-i Şuâray-ı Mevleviyye,İ.Ü. Ktb. Türkçe yz. T.89.

Falsafi Nasrullah, "Ceng-i Caldıran",Mecelle-i Danışkede-i Ed. ,Tahran 1953-1954 .

Feridun Ahmed Beg, Münşeâtu's-selâtîn(Münşeât-ı Feridun Beg), İst.1274.

Fındıklılı Mehmed Ağa (Silâhdar) Silâhdar Tarihi, İst. 1928 .

Genel Kurmay Başk. (E.Aysan,N.Orhan) Türk Silâhlı Kuvvetler Tarihi,III.cild II.Ks.Askerî Tarih Yayınları,Çaldıran Ank.1979 (E.Aysan,N.Orhan).

Gökbilgin, Tayyib, Müneccimbaşı Ahmed Dede mad.,İA.VIII/801-806 .

_____, Çaldıran mad.,İA. III/329-331 .

_____, Korkud mad.,İA.,VI/855-860.

Gölpınarlı,Abdülkâdir, Kızıl-baş mad.,İA. VI/789-795.

Halil Edhem (Eldem), Düvel-i İslâmiye, İst.1927 .

_____, Kayseri Şehri, Ank. 1982.

_____, Hersek-oğlu Ahmed Paşa'nın Esâretine Dâir Kahire'de Bir Kitâbe,TOEM.,c.V, sayı 28.,İst.1330 .

Hammer,J.V. Geschtichte der Osmanischen Reiches, (GOR),Devlet-i Osmaniye Tarihi(ter. Mehmed Âta)İst. 1330 .

Hassan,S.A., A. Critical Edition of Münejjim Bashi History of the Saljuqids of Iran, Cambridge 1956 .

Haydar Çelebi, Haydar Çelebi Ruz-nâmesi,Top.Ktb.R. 1955-1958; Feridun Beg Münşeâtı'nın birinci cildinin s.495'den itibaren Haydar Çelebi Ruz-nâmesidir.

Hayrullah Efendi, Tarih-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniye, İst.1271-1292.

Hezârfen Hüseyin Efendi,Tenkihu't-tevarih ve'l-mülûk,Ayasofya Ktb.nO 3166.

Hoca Saadeddin Efendi. bak.Saadeddin Efendi.

Hüseyin Hüsâmeddin, Amasya Tarihi,c.III, İst. 1332 .

Hüsnü (Binbaşı), Yavuz'un Mısır Seferi,Ask.Mat. 1930.

İbn-i İyâs el-hanefi, Ebu'l-Berekât Muhammed, Bedâyii'z-zuhûr fî vekâyii'd-duhûr, Kahire 1984.

İbrâhim Hakkı(Konyalı), "Bedayii'z-zuhûr adlı kitabdan Yavuz Hakkında İncelemeler",Konyalı Ktb.Ar. 3035 .

İbrâhim Hakkı(Konyalı), " Yavuz'un Kılınç Çekip Dev Timsâhı ikiye biçtiği", Konyalı Ar. 4206 .

_____, " Yavuz'un Mısır'dan getirdiği hazine", Konyalı Ar. 4621 .Selimiye-Üsk.

_____, Konya Tarihi, Konya 1964 .

_____, Karaman Tarihi, İst. 1967.

İbn-i Tağriberdi, Cemaleddin Ebu'l-Mehâsin , en-Nücûmu'z-zâhire fî mülûkî Mısr ve Kâhire, Tarihsiz .

İdris Bidlisi, Heşt Bihişt(ter.Abdulbâkî Sadi Efendi) Top.Ktb. B.196 .

İshak b. İbrâhim(Üsküplü), Selim-nâme, Top. Ktb. R. 1275 ; Bayezid (Umûmî) 28993 .

İsmâil Paşa (Bağdadlı), Hediyetü'l-ârifîn fi esmâi'l-müellifîn ve asârı'l-musannifîn,(nşr.Kilisli R.Bilge;İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnâl İst. 1951 .

_____, İzâhu'l-meknûn fi'z-zeyl âlâ Keşfi'z-zunûn (nşr.Ş.Yaltkaya-R.Bilge) İst. 1971-1972 .

Kâmil Paşa, Tarih-i Siyâsi-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye, İst.1327.

_____, Sultan Selim-i Hân-ı Evvel, İst.

Kara-Çelebi-zâde, Abdilaziz Efendi, Ravzatü'l-ebrâr, Mısır Bulak 1248.

Karatay, Fehmi Edhem, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi Türkçe Yazmalar Katoloğu, İst.1961.

_____, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi Arapça Yazmalar Katoloğu, İst. 1964 .

Kâtib Çelebî, Keşfu'z-zünûn(nşr.Ş.Yaltkaya-R.Bilge) İst.1971 .

_____, Tuhfetü'l-kibâr fî Esfâri'l-bihâr, İst.1973.

Kâzım (Bnb), Çaldıran, İst. Askeri Matbaa 1930.

Kehhâle, Ö.R., Mu'cemu'l-Müellifîn, Beyrut Tarihsiz.

Kemâl Paşa-zâde, Tevârih-i Âl-i Osman,(VIII.Defter) Millet, Ali Emîrî 32.

_____, Selim-nâme, Topkapı Ktb, H.1424 .

_____, Fetevây-ı İbn-i Kemal, Nur-u Osmaniye Ktb. no 1967.

Kemal Paşa-zâde, Âyet-i Kerimelerin Işığında Mısır'a Başka bir Kavmin Geleceği ile ilgili Fetva,Bor Ktb.Pîrî 172,vr.10.

_____, The Reign of Sultan Selim I ın the Li ght of the Selim-nâme Literature (nşr.Ahmed Uğur)Berlin 1985.

_____ , "VIII.Defter",AÜİF Dergisi,C.XXVII, XXVIII,XXIX,(A.Uğur neşri).

Kırzıoğlu,Fahreddin, Kars Tarihi,İst.1953.

Kıvâmî, Fetih-nâme-i Sultan Mehmed(nşr.F. Babinger),İst. 1955.

Koçu,Reşad Ekrem, Hadım Ali Paşa mad.,İA.,I/331-332.

Köprülü,M.Fuad, Türk Edebiyatı Tarihi,İst. 1926.

Lâtifî,Abdullâtif, Tezkire-i Şuâra ve tebsıratı'n-nüzema,İst. 1314 .

Lord Gurzon, İran (ter.) Askeri mat. ist.1927 .

Lütfi Paşa, Tevârih-i Âl-i Osman,(Âli Bey neşri) İst. 1341.

Mecdî, Hadâiku'l-Hakâik (Şakâik-u Nu'maniye tercümesi),İst. 1269.

Mehmed Ali Furugi, Büyük İrân Tarihi,(ter.Ömer Halis) İst.1926.

Mehmed Arif-Necib Asım, Tarih-i Osmânî,TTEM yayını,İst.1935.

Mehmed Celâl, Yavuz Sultan Selim-i Evvel yahut Afıtab-ı Satvet,İst.1308/1891.

Mehmed b. Mehmed, Nuhbetü't-tevârih ve'l-ahbâr, İst. 1276/1860.

Mehmed Neşrî, bak.Neşrî Mehmed .

Mehmed Sıraceddin, Mecmua-ı Şuâra ve Tezkire-i Üdebâ, İst. 1335.

Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmânî,İst. 1308-1315 .

M.Şemseddin Günaltay, bak. Şemseddin M.

Mehmed Tahir(Bursalı), Osmanlı Müellifleri,İst. 1333.

Mustafa Cennâbî, bak. Cennâbî,

Mustafa Nuri Paşa, Netâyicu'l-Vukuât,İst. 1294-1327.

Müneccimbaşı Ahmed Dede, Câmiu'd-düvel, Nur-u Osmaniye Ktb. no 3171-3172; Topkapı Ktb., III.Ahmed, 2954/1-2 ; Bayezid Umumi, 5019-5020 ; Esad Efendi, 2101-2103 ;(diğer eserleri giriş bölümünde zikredilmiştir.)

_____, Sahâifu'l-ahbâr fî vekâyii'l-a'sar, (ter. Şâir Nedim) İst.1285.

Nâmık Kemâl, Osmanlı Tarihi, İst.1326.

_____, Terâcim-u Ahvâl-i Sultan Selim, Ahmed Midhat Mat.

_____, Evrâk-ı Perişan, İst. 1301 .

Necip Asım-Mehmed Arif, Târih-i Osmânî, TTEM yayını, İst.1935.

Neşrî, Mehmed, Kitâb-ı Cihân-nûma (Neşri Tarihi), Millet Ktb. Ali Emîrî 220.

Nevi-zâde Ataullah Efendi, Hadâiku'l-Hakâik fî tekmileti's-Sekâik, Top. R. 1438 .

Nişancı-zâde, Mevlânâ Ahmed, Mir'ât-ı Kâinât, İst. 1269-1290 .

Nutku, Özdemir, Dördüncü Mehmed'in Edirne Şenliği, TTK yayını, Ank.1972.

Orhan, Nafiz-Aysan Emin, Çaldıran, Ank. 1979(Gnl Kur.Yay.)

Osman-zâde Ahmed Tâib, Hadîkatü'l-Vüzera, İst.1217 .

Üngül, Ali, Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi'nin Câmiu'd-düvel'inin Tenkidli Metin neşri, İst.1986(Basılmamış doktora tezi).

Pakalın, M.Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İst.1971.

Parmaksızoğlu, İsmet, "Üsküplü İshak Çelebi ve Selim-nâme'si" İÜEd.Fak T.D. III İst.1951-1952 .

_____, Tacü't-tevarih(sadeleştirererk yayına hazırlayan İ.Parmaksızoğlu) Kültür Bakanlığı yayını, İst.1974-78.

Raşid Efendi, Târih-i Râşid, İst.1282.

Sa'di b. Mutaal, Selim-nâme, Top.R. 1277.

Saadeddin Efendi(Hoca), Tacü't-tevarih, İst. 1279.

_____, Selim-nâme, Nur-u Osmaniye, no 3941.

Sa'deddin Nüzhet, Türk Şâirleri, İst.1936.

Sakıb Mustafa Dede, Sefîne-i Nefise-i Mevleviyye, Hacı Selim Ağa, no 1181 .

Sâlim, Tezkire, İst. 1315 .

Sarı Mehmed Paşa, bak. Defterdar Sarı Mehmed Paşa.

Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa, bak, Fındıklılı Mehmed Ağa.

Simirov, K. İranlılar, (çev. Eyub Nazmi) İst. As. mat. 1928.

Solak-zâde, Mehmed Hemdemî Efendi, Solak-zâde Tarihi, Tevârîh-i Âl-i Osman, Fihrist-i Şâhân, İst. 1298/1881.

Sucûdî, Selim-nâme, Top. Ktb. R.1284.

Süheyli, Ahmed, Tarih-i Mısr-ı Cedid, (matbu) M.Ü.İF.Ktb 4429. (Tarihsiz).

_____, Târih-i Şâhi, Fatih Ktb. no4356.

Sümer, Faruk, Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü, (Selçuklu Tar. ve Med. Ens. yay.) Ank. 1976.

_____, Çukurova Tarihine Dâir Araştırmalar, Tarih Araştırmaları Dergisi, I/1, Ank. 1963.

Şaban Şifâî, Kalâidu'l-ikyân fî fezâil-i Âl-i Osman, Nur-u Osmaniye, no3404.

Şamdanî-zâde Süleyman Sa'deddin Efendi, Müriu't-tevârih, İst. 1338.

Şemseddin M. (Günaltay) İslâm'da Tarih ve Müverrihler, İst. 1339-1342.

Şemseddin Sami, Kamusu'l-a'lâm, İst. 1899 .

Şeyhî, Mehmed b. Hasan, Vekâyi'i'l-fudelâ, Top. R.1447 ; İÜ. Ktb T.yaz. nr. T.2316.

Silâhşör, Fetih-nâme-i Diyâr-ı Arab, Nur-u Osm. Ktb. no4087.

Şi'ri, Tarih-i Feth-i Mısır, Top. H.1433.

Şükri-i Bidlisî, Selim-nâme, (Çerkesler kâtibi Yusuf tarafından nesre çevrilen nüsha) Top. H.1422.

Tansel, Selâhaddin, II. Bayezid, Ank. 1966.

_____, Yavuz Sultan Selim, Ank. 1969.

Taşköprülü-zâde, Usâmeddin Ahmed, Şekâiku'n-Numâniyye (ter. Muhammed Necdi) İst. 1269/1853 .

Tekindağ, M.Şehâbeddin, "Karâmânî Mehmed Paşa" mad. İA. VII/588

_____, "II.Bayezid'in Ölümü Meselesi", İÜ Ed. Fak. T.D. Mart 1970.

_____, "Yavuz'un İrân Seferi", İÜ Ed.Fak T.D. c.17, sayı22 .

_____, "Şah-Kulu Baba Tekeli İsyânı", BTTD no 3-4, İst.1959 .

_____, "Bayezid'in Cülûsundaki Hadiseler," T.D. c.X, sayı 14, s.85 vd. İst.1959.

_____, "II.Bayezid Devrinde Çukur-ova'da Müfûz Mücâdelesi ,İlk Osmanlı-Memlük Savaşları", Belleten XXXI, sayı,123, Ank. 1967.

_____, "Selim-nâme'ler," Tarih Enstitüsü Dergisi sayı I, İst.1970 .

_____, "Tuman-bay" mad. İA. XII-2/54-57.

Togan, Zeki Velîdî, Tarihte Usul, İst. 1981.

_____, Umumî Türk Tarihine Giriş, İst.1946.

_____, Hazarlar mad. İA. V-1/397-408.

Tursun Beg, Tarih-i Ebu'l-Feth (neşr. Mertol Tulum) İst. 1977.

Uğur, Ahmed, The Reign of Sultan Selim I in the Light of the Selim-nâme Literature, Berlin, 1985.

_____, "Selim-nâme'ler", AÜİF Dergisi c.XXII, Ank.1978.

_____, İbn-i Kemâl, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayını, 1987.

_____, "Kemal Paşa-zâde, VIII.Defter", AÜİF Dergisi, 6. XXVII, XXVIII, XXIX .

Uluçay, Çagatay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah oldu" İÜ Ed.Fak.T.D. c.VII, sayı 9,10,11.

_____, "Selim-Bayezid Mücadelesi", Tarih Vesikaları Dergisi, sayı 18 Ank.1961.

Uşşâkî-zâde es-Seyyid İbrâhim Efendi, Zeyl âlâ Atâi, Top. R. 1444.

Uzunçarşılı, İ.H., Osmanlı Tarihi, TTK yayını, Ank.1951-64

_____, Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı, Ank.1984.

_____, "Cem Sultan'a ait Orijinal Vesika," Belleten, XXIV/95 s.457-482, Ank.1960.

_____, "Taclu Hanımın Mücevherleri", Belleten, c.XXIII, sayı 92, Ank.1959.

Uzunçarşılı,İ.H. "Fatih'in Ölümü Üzerine,İshak Paşa'nın Bayezid II Davet Arîzası,Belleten, c. XXV, sayı 97,Ank.1961 .

_____, "II.Bayezid Devri Osmanlı-Memluk Münasebetleri,Osmanlı-Memluk savaşları 1485-1491," Belleten,c.XXXI, sayı 123 Ank. 1967.

_____, "Bayezid II"mad. İA.,II/392 vd.

_____, "Gedik Ahmed Paşa'nın Katli",Belleten, c.XXIX, sayı 115,Ank. 1965.

_____, Çandarlı Vezir Âilesi,TTK yayını, Ank.1974.

_____ , Osmanlı Devlet Teşkilâtına Medhal, Ank. 1970.

Walther Hinz, Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd(ter.T.Bıyıkoğlu) Ank. 1948.

Yakût el-Hamavî,Şehâbeddin Ebi Abdillah, Mu'cemu'l-buldan ,Beyrut 1955-57.

Yazıcı,Tahsin, Safevîler mad. İA. X/53-59.

Yınanç,M.Halil, "Tanzimât'dan Cumhuriyete Bizde Tarihcilik",Tanzimât I, İst. 1940.

_____, "Gedik Ahmed Paşa"mad.,İA. I/193-199.

Yusuf Kenân, Yavuz Sultan Selim ve İttihâd-ı İslâm Siyâseti,İstanbul,(Tarihsiz).

MÜNECCİMBAŞI VE CAMİÜ'D-DÜVEL HAKKINDA

MÜNECCİMBAŞI ŞEYH AHMED DEDE B.LUTFULLAH EL-MEVLEVÎ

SOYU ve İLK YILLARI:

XVII.Asır Osmanlı Türklerinin yetiştirdiği büyük bir alim,mutasavvıf vě tarihçidir.Aslen Konya Ereğli'sinden olup, babası burada çulhacılık yaparken asrın birinci yarısında o havalinin maruz kaldığı eşkıyâ tasallutu yüzünden Selânik'e göç etmiş ve mesleğini orada devam ettirmiştir(1)

Ahmed, 1041(1631-1632)'de Selânik'te dünyaya gelmiş ve çocukluğunda çulhacılık mesleğinde bir müddet çalışmıştır(2).Öğrenmeye karşı duyduğu istek ve ilme meyil ve istidadı sebebiyle bu mesleği devam ettirememiştir(3).

TAHSİLİ: İlk önce Selânik Mevlevîhânesi Şeyhi Mehmed Efendi'ye (4)intisap ederek Mevlevî oldu.Şeyhinin dâima yanında bulunup tahsilinin ilk kısmını burada geçirdi ve onun bazı müsveddelerini de bu arada temize çekti.Şeyhin yanından hiç ayrılmayan Ahmed Efendi yaz-kış,sıcak-soğuk bütün zamanlar içinde şeyhinin hizmetinde oldu, ondan mevlevilik ve diğer ilimlerde çok şey öğrendi(5).

Daha sonra zahiri ilimleri de öğrenmek arzusuyle

1-Şeyhî,Vekâyiu'l-fudalâ,Top.Ktb.R.1447,vr.II/124b; Nihal Atsız,Müneccimbaşı Şeyh Ahmed Dede Efendi,İst.1940, s.I.

2-Nihal Atsız,a g e ,s.I,

3-Sâlim,Tezkire,İst.1315,s.103;Sâkib Mustafa Dede, Sefîne-i Nefîse-i Mevleviye,Hacı Selim Ağa Ktb.no:1181, s.II/168;Mehmed Süreyya,Mecmua-ı Şuarâ ve Tezkire-i Udeba,İst.1335,s.82;Mehmed Tahir,Osmanlı Müellifleri,İst. 1342,s.III/142;Saadeddin Müzhet,Türk Şâirleri,İst.1936,s.I/302.

4-Saadeddin Müzhet,a g e ,s.I/302-303;Atsız,a g e,s.I.

5-Sâlim ,Tezkire,s.103-104.

Selânik Müftisi Abdullah Efendi'den ders almaya başladı ve sarf,nahiv,meânî,tefsir,hadis,fıkıh ve felsefeye dair kitapları ondan okudu(6).23-24 yaşlarına gelince 1064-1065 (1654-1655)yıllarında şeyhinden müsâade alarak ilmini iyice artırmak için İstanbul'a geldi(7).Önceleri Galata Mevlevihânesi Şeyhi Arzî Dede Efendi'nin yanında ve hizmetinde kaldı.Ondan epey istifade etti(8).

Bu sırada,devrin meşhur alimlerinden ve daha sonra Şeyhu'l-islâm olan Minkârî-zâde Yahya Efendi'den ders aldı. Ayrıca Mevlânâ İbrâhim Kürdî ile Ahmed Nahlî'den tefsir, hadis ve diğer bazı İslâmî ilimleri okudu(9).

Kasım-Paşa Mevlevihânesi Şeyhi ve zamanının en büyük mutasavvıflarından olan es-Seyyid Halil Dede Efendi'ye intisâb etti ve tam on yıl(10) mesnevî,tefsir,hadis,usul ve meânî okumaya devam etti.Ancak bu,şeyhinin zâhid bir derviş olması sebebiyle mantık ve felsefe dersleri okumasına müsâade etmemesine rağmen bu ilimler sahasında da kendisini tekemmül ettirmek için çalışmış,fakat şeyhinden de ayrılmamıştır.

Bir taraftanda tıp ve tabiî ilimleri devrin maruf tabiblerinden Ser Etıbbâ-ı Hâsse Sâlih Efendi'den ;hey'et, nücûm ve riyâziyât ilimlerini, selefi bulunan Müneccimbaşı Mehmed Efendi'den okuyub,ilmin her şubesinde bilgi sahibi olmaya çalıştı ve kendini yetiştirdi(11).

6-Şeyhî,Vekâyiu'l-fudalâ,Top.Ktb.R.1447,vr.II/125a; Sâlim,Tezkire,s.103-104.

7-Sâlim,a g e ,s.110;Saadeddin Müzhet,Türk Şâirleri, s.I/303;Nihâl Atsız,a g e ,s.I.

8-Sâlim ,a g e s.105,110.

9-Şeyhî,a g e ,vr.II/125a; Saâdeddin Müzhet,a g e ,s. I/303; Nihal Atsız,"İbrâhim Kürdi"yi,yanlış olarak"GERDÎ" şeklinde okumuştur.

10-Sâlim, a g e., s.110;Saâdeddin Müzhet,a g e ,s.I/303 ;Atsız, a g e , s.I.

11-Sâlim,a g e ,s.111.

Bütün bu süre içinde Şeyhi, Seyyid Halil Dede Efendi'nin yanında ve tekkesinde ikâmete devam etti(12).

MÜNECCİMBAŞILIĞA TA'YİNİ : Ahmed b. Lutfullah, astronomi ve diğer felekiyâta ait ilimleri iyice öğrendikten sonra, zekâsı ve üstün meziyetleriyle çevresinin dikkatini çekmiş, Şeyhi Halil Dede'nin işâret-i rûhâniyesi ve telkini üzerine İstanbul'dan, Edirne'ye gitmiş ve orada Ramazan 1075(Nisan 1665) tarihinde huzura kabul olunarak fevkalâde takdir görmüş, Padişâhın iltifatına ve in'âmına nâil olmuştur(13). Müneccimbaşı Ahmed Dede'nin itibarı, padişah nazarında sür'atle artmıştır. Edirne'de, ileri gelenlerin katıldığı bir mecliste herkesin zekâsını, irfânını, güzel sözlerini, kibar hareketlerini beğendiği mevlevî dervîşi Ahmed b. Lutfullah'dan bir kısım harem-i hümâyûn müsâhiplerinin padişâha bahsetmeleri üzerine müneccimliğe ta'yin edilmiştir(13/1).

12-Şeyhî, a g e, vr.II/125a'da, 15 sene miktarı Halil Dede Efendi'nin hizmetinde kaldığını zikreder. 1655'de İstanbul'a geldiğine ve Ramazan 1075/Nisan 1665'de Saray'a intisab edip kendisine müneccimlik verildiğine (Râşid, Târih, I/96) göre Sâlim'in ifadesi doğru, Şeyhî'nin verdiği bilgi yanlıştır. Ay.bk. Sâlim, a g e, s.111; Atsız, a g e, s.I; T.Gökbilgin, İ.A., VIII/801.

13-Râşid, Tarihinde: "Şeyhu'l-İslâm muâllâ-yı mukâm Minkârî-zâde Yahya Efendi Hazretlerine ulemâya mahsus saçaklı ve raht-u ziyn ile müzeyyen ve müretteb bir re's-i rahş delâdil endâm ihsân ile ikrâm ve murahhas-ı mülâzemet-i meclîs-i hümâyûnları olan Müneccimbaşı Ahmed Efendi'ye bizzât yed-i deryâ nevâlleri ile nâire-i vâfire in'âm buyuruldu." Tarih-i Râşid, I/96. (1075 Yılı Vekâyii).

13/1-Şeyhî ve ondan naklen bütün kaynaklar 1078/1667-1668'de Müneccimbaşılığa ta'yîn edildiğini zikrederler. Râşid, I/96'daki ifadeden Ramazan 1075(nisan 1665)'de müneccimliğe getirildiğini görüyoruz. (Bk.dip.not 13). Osmanlı sarayında müneccim, en az iki tane olduğuna göre, ikinci müneccim veya ikinci müneccimbaşı olarak 1665'de ta'yîn edilmiştir. Os.Sar.Müneccimbaşılık için bk. Uzunçarşılı, Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı, Ank.1984, s.371-372.

Şeyhu'l-İslâm Minkârî-zâde Yahya Efendi'nin "Müneccimbaşılık hizmetine tahsîs buyurulmağa şâyeste ve sezâdır"diye telhîs göndermesi (14) ve kendisine riyâziye ve nücûm öğreten Müneccimbaşı Şekîbî Mehmed Efendi'nin de vefâtı üzerine 1078/1667-1668'de Müneccimbaşılık hizmeti kendisine tevcih edilmiştir(15).

Ahmed Dede Efendi üç sene sonra, yine Edirne'de huzura kabul olunarak takdire ve ihsâna mazhar olmuştur(16).

Müneccimbaşi'nın, Padişah yanında itibârı iyice artmış, 1086 yılı Rebîu'l-evvel ve Rebîu'l-âhir aylarında(Haziran-Temmuz 1675) yapılan Şehzâde Mustafa'nın sünnet ve İkinci Vezir Mustafa Paşa'nın, Padişâhın kızı Hadice Sultan'la evlenmesi merasimlerinde daha fazla dikkati çekmiş(17)ve hususi alâka görmüştür.Bir gün huzurda Padişah, Musâhib Mustafa Paşa'ya birşey saklamasını emretti. Paşa, avucuna bir Ud ağacı parçası saklar ve ne olduğunu bilmesini ister. Ahmed Dede, remil'ini döker ve sorulan şeyin bitki cinsinden koyu renkli, güzel kokulu bir ağaç parçası olduğunu, dumanının kokusunun anber gibi ve kendisinin Ud ağacı olduğunu söyler(18).

14-Sâlim, Tezkire, a.g.e, s.107.

15-Şeyhî, Vekâyiu'l-fudalâ, Top.Ktb.R.1447, vr.II/125a; Uzunçarşılı İ.H., Osmanlı Tarihi, III-2/548(Bu tarihde Birinci Müneccimlik veya Müneccimbaşılığa tayin edilmiştir.)ay, bk.İ.A., VIII/801-802.

16-Suâl-i Şehriyârı nezâket şiâr ez Müneccimbaşı: "Padişah-ı âlempenâh hazretleri fenninde mâhir ve istihrâc-ı ahkâm-ı nücûmiye de kemâl-i zâhir olan Müneccimbaşı Ahmed Efendi'yi huzûr-u hümâyûnlarına da'vet buyurub mevlânây-ı müşârun-ileyhi imtihân için Enderûn ağalarından biri yedinde bir kıt'a billur pinhân kıldıktan sonra mevlânâya teklîf-i temyiz ve beyân olundukta derhâl âlât-ı nücûmiye i'mâlîle evsâfından haber virub fenn-i merkumda kemâl-i istihsân ve zayirçe bast ittiği kâğıda nazar esnasında bazı duyûnu zahrında muharrer olduğuna nazar-ı hümâyun müsâdif olıcak, işinde cemiyet-i hâtırına tefrika virecek hâlet kalmasın deyû latîfeler ile mecmu' duyunun edâ idicek akçe ihsân buyurdu." Raşid, Târîh, I/144.(1078 Yılı Vekâyii).

17-Özdemir Nutku, IV.Mehmed'in Edirne Şenliği, s.38-39.

18-Sâlim Tezkire, s.106-107; Sâkıb Mustafa Dede, Sefîne-i Nefîse-i Mevleviye, s.II/169.

Padişah musahipliği ünvanı ile ikinci dereceye yükseltilen Ahmed Dede'ye, Biga ve Kemer-Edremit(Burhâniye) kazaları da arpalık olarak verilmiş ve derecesi Kudüs payesine yükseltilmiştir(19).

Dede'nin i'tibârı, bütün IV.Mehmed devri boyunca devam etmiş ve tezkireleri derhal kabul görmüştür.Ona ayrılan ta'yînât da, diğer devlet erkânına ayrılan kadar olmuştur(20).

Mevlevî kıyafetini bütün müneccimbaşılığı süresince değiştirmeyen Ahmed Dede çok nüktedan olduğu ve padişah da lâtifeyi sevdiği için, hususi sohbetlerinde bulunurdu. Bir gün padişah kendisine :"Şeyhiniz merhûmun hiç kerâmetini gördünüzmü anlatın da dinleyelim" demesi üzerine Ahmed Dede:"Şevketli efendim, şeyhime bu kerâmet yetişmezmiki benim gibi hakîr bir dervişi, devletlü efendim gibi yüce bir padişahın meclis-i şerîfine nâil edip, yüksek huzurunuza eriştirdi" diye cevap vermiş, bu cevap, padişahın çok hoşuna gitmiş ve kendisine ihsanlarda bulunmuştur(21).

Padişahın hususi meclisinde dâima bulundurduğu Ahmed Dede zarîf ve nüktedan olduğu gibi, lâtifeyi seven padişahın mizacını bildiği için Ubeyd-i Zâkânî'nin, "Lâtâif-nâme"sinden, fırsat düştükçe lâtifeler anlatmış ve bu eseri farsçadan, türkçeye çevirmiştir(22).Ayrıca bazı zarîf, nüktedan ,hoşsohbet mevlevî dervişlerini de, padişaha tanıttığı olmuştur.Bunlardan birisi de, değerli bir ressam olan Fennî Mehmed Dede'dir(23).

19-Şeyhî, a.g.e, vr.II/125a;Saadeddin Nüzhet, a g e, I/303.
20-Gökbilgin T., İ.A., Müneccimbaşı, VIII/802.
21-Sâlim, Tezkire, ss109-110.
22-Sâlim, a g e, s.111.
23- Sâlim, " , s.111.

GÖREVİNE SON VERİLMESİ : Padişah Dördüncü Mehmed'in 1683 yılı Viyâna bozgunundan sonra, Vezîr-i A'zam ve Serdâr-ı Ekrem Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'yı, tahriklerler sonucu öldürtmesi(24), mağlubiyetlerin ardarda gelmesi, pekçok şehir ve kalenin elden çıkmasına sebep olmuştur. Bu sırada Vezîr-i A'zam ve serdârı ekrem olan Sarı Süleyman Paşa'nın beceriksizliği sebebiyle asker isyan etmiş ve korkusundan kaçan Sarı Süleyman Paşa'nın yerine, Siyavuş Paşa'yı kumandanlığa getirmiş, isyancı asker zorbaları, Müneccimbaşı Ahmed Dede'nin de içinde bulunduğu 70 kişinin azlini ve padişahın da tahttan indirilmesini istemişlerdir.(25)

Bunların ardından 2Muharrem 1099/(9 Kasım 1687)'de Ayasofya camiinde toplanan ulemâ, IV.Mehmed'in tahttan indirilmesine karar verirken, Müneccimbaşı Ahmed Dede de görevinden uzaklaştırılmıştır.(26)

İstanbul'un anarşi içinde kaldığı bu günlerde hazinede para bulunmadığı için asker bahşişlerinin ve ulufenin verilememesi sebebiyle içlerinde Ahmed Dede'nin de bulunduğu pekçok kişiye başvurmuşlar ve "Hazîne-i âmire'ye imdât idin"diyerek "ciğerlerini doğramışlardır "(27).

Ahmed Dede'nin yerine, Arab-zâde Mehmed Efendi müneccimbaşılığa tayin edilmiştir. Arpalıklarından Kemer, yeni müneccimbaşıya; Biga da, Arîf Abdullah Efendi'ye verilmiştir.(28)

AHMED DEDE'NİN KAHİRE'YE VE SONRA DA HİCAZ'A GİDİŞİ:

Ahmed Dede Efendi bu olaylardan sonra Kahire'ye

24-Silâhtar Fındıklılı Mehmed Ağa, Silâhtar Tarihi, II/119-121
25-Silâhtar Tarihi, II/ 278.
26-Uzunçarşılı, O.T., III-2/569, (üçnolu dipnot).
27-Silâhtar Tarihi, II/306.
28-Şeyhî age II/125a; Atsız, age s.III.

gitmiştir.(29)Bu seyyahatini, silâhtarlıktan,vezâret rütbesine terfi eden ve kendisinin mânevi oğlu olan Moralı Hasan Paşa ile birlikte yapmış (30),Hasan Paşa'nın, Mısır Beylerbeyliği müddetince iki yıl kadar Kâhire'de kalmış (31); Hasan Paşa'nın, Mısır'dan ayrılmasından sonra da 1102/ 1691'de Medine'ye ,sonra da Mekke'ye gitmiş ve Hacc-ı şerîfi ifa etmiştir (32).İki yıl Mekke Mevlevîhânesinde şeyhlik yapmış,büyük şöhret kazanmış ve 1105/1693 -1694 de Medîne-i Münevvere'ye hicret etmiş,orada altı yıl Peygamber(a.s.)komşu'u olmuştur.Orada tefsir,hidâye ve Ekmel okutmuştur.1112/1700'de ikinci defa Mekke'ye dönmüş ve Mevlevîhânenin, tekrar şeyhlik postuna oturmuştur (34) . Bu arada İstanbul'a davet edilmiş ,fakat yaşlılığını ve yolun uzunluğunu beyan ederek özür dilemiştir. (35)

30 Ramazan 1113/27 Şubat 1702'de Mekke'de vefat etmiş ve Hz.Peygamber'in zevcesi Hz.Hadîce'nin kabrinin ayak tarafında Mevlevî mezarlığına defnedilmiştir.Vefatında yaşı,hicri hesapla 72,milâdî takvîme göre 70 küsurdur. (36)

Müneccimbaşı Ahmed Dede memuriyet hayatında,ençok Vânî Mehmed Efendi ile uğraşmaya mecbur kalmıştır.Çünkü vâiz ,padişahın imâmı ve şehzadelerin hocası olan bu Mehmed Efendi hıristiyanlara ve mutasavvıflara karşı mutaassıp bir düşman olup,mütemadiyen onlarla uğraşmıştır. (37)

29-Şeyhî, age, II/125a,Top.ktb.R. 1447'ye göre Kâhire'ye sürgün edildi.
30-Râşid,Tarih, II/ 16.
31-Defterdar Sarı Mehmed Paşa ,Zübdetü'l-Vekâyîât Ter., 1001 Temel eser,III/ 72 ;Râşid , Tarih,II/ 146; Sâlim,age, S.108;Sâkıb Mustafa Dede,age, II/173.
32-Sâkıb Mustafa Dede ,age,II/173;Şeyhî,age,II/ 125a.
33-Şeyhî.age,II/ 125a;Sâlim, age,S.109'da,Mekke'de 12 yıl kaldığı yolundaki ifadesi doğru değildir.
34-Şeyhî,age,II/125a.
35-Sâkıb Mustafa Dede,age,II/ 168;Atsız,age,S.III,
36-Sâlim,age,S.112 ;Babinger Osmanlı Tarih Yazar, (ter. Ü.Üçok),S.258;Uzunçarşılı,O.T.,III-2/548.
37- ,Vekâyi'i-Fudelâ Zeyli, İ.Ü.Ktb1535, v.56a-57a.

Müneccimbaşı Ahmed Dede'nin "Mustafa" adlı bir oğlu olup,13 Zilkâde 1123/ 23Aralık 1711'de müneccimbaşı olmuş tur.Molla Mustafa,29 Zilkâde 1134/10 Eylül 1722'de (38) vefat etmiş ve Edirne-kapı dışında defnedilmiştir.Bu Mustafa'nın da,"Lutfullah Çelebi" adında bir oğlu olup, Molla Mustafa'nın,İmroz kazası içindeki arpalığı,ölümünde ,oğlu Lutfullah Çelebi'ye verilmiştir.(39).

Müneccimbaşı, âlim olduğu kadar da zarîf,nükteci ve iyi yürekli bir adamdı.Her mecliste güzel sözler söyler, bir mecliste söylediğini, bir daha tekrar etmezdi .

Bir gün aynaya bakıp kendi zayıflık ve halsizliğini görünce ağlamış ve ondan sonra yoksullara çok para vermiştir.Sebebi sorulduğu zaman şöyle demiştir :-

"Ücretle çalışan bir işçi olsaydım,kimse beni iki lokma karşılığı olarak bile çalıştırmazdı.Böyle iken Tanrı beni,Haremeyn'e hizmetkâr ve bir cihan padişahına müneccimbaşı yaptı.Suçlarım bağışlanmış olduğu için ağladım (40).

ESERLERİ:

Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi,XVII. Yüzyıl Osmanlı Türkiye'sinde muhtelif ilimlerde ve sahalarda ihtisası olan ve eserler veren değerli bir âlimdir.Dînî sahada verdiği eserler yanında tıp,astronomi ,astroloji ve mûsikî alanında da eserler vermiş bir âlim olduğu gibi, üç dilde şiirler yazmış bir şâirdir.Ahmed Dede,Tarih'i ilede,büyük tarihçilerimiz arasında sayılmaktadır.Onun,bugüne kadarki büyük şöhretini sağlayan keyfiyet,saraydaki

---

38-Vekâyi'i-Fudelâ Zeyli,İ.Ü.Ktb. T. 1535, vr.56a-57a.
39-Atsız,age,S.III.(önsöz).
40-Sâlim,age , S.110;Atsız,age,S.III-IV.

vazifesi ile ilmî ve edebî faaliyetlerinden çok daha fazla, tarihçiliğidir. "Câmi'u'd-düvel" adlı dev eseri, diğer eserlerini gölgelemiş ve tarihçiliğini ön plâna çikarmıştır. BAŞLICA ESERLERİ ŞUNLARDIR:

1-Gâyetu'l-beyân fî dekâik-i ilmi'l-beyân:

غاية البيان فى دقائق علم البيان .

Mevlânâ İsâmeddin'in farsça olan "İstiâre Risalesi"nin arapçaya tercüme ve şerhidir.(41) Müneccimbâşı, bu risâlenin sonunda, bunu 1100/1689 yılı sonlarında Kâhire'de tercüme ettiğini, 1108/1696 da buna bir şerh yazdığını ve nihâyet Tâif'te bulunduğu sırada 8 Safer 1112/15 Ağustos 1700'de hepsini bir araya toplıyarak kitap haline getirdiğini anlatır.(42)

Müneccimbaşının bu eserinde istiârenin tarifi, beyan ilmindeki yeri, çeşitleri, kullanıldığı yerler, mânâlarda meydana getirdiği değişiklikler ve faydalara anlatılır.

Kendi hattı ile yazılmış olan bir nüshası Millet Kütüphanesi, Feyzullah Efendi Kitapları arasında, 1360/1'de kayıtlıdır. Eser 104 varak olup, üç risale bir aradadır.

Bu kitabın ayrıca, Lâleli Ktb. No:3034/1, Süleymaniye Ktb. Giresun Ks. No 139/2 , Bâyezid Umûmî Ktb. No 6025/1, Şehit Ali Paşa 2287'de kayıtlı ayrı nüshaları mevcuttur. Bunlardan başka bir nushası da, Süleymaniye Ktb. Hacı Mahmud Efendi Kitaplığı, 5766/2'de "Risâle fî beyâni'lmecâz" ismiyle kayıtlıdır.(43)

2-Şerh-u Mukaddimet-i mecmu'ati'l-ulûm li't-Teftâzânî :

شرح مقدمة مجموعة العلوم للتفتازانى

41-Mehmed Tâhir, Osmanlı Müellifleri, III/143.

42-Ahmed Ağırakça, "Müneccimbaşı Ahmed Dede'nin Cami'u'd-düvel dışında kalan ve İstanbul kütüphanelerinde bulunan bazı yazma eserlerinin tavsifleri", İ.Ü.Ed. Fak. Tarih Enstitüsü Dergisi, Sayı 13, İst.1987, S.336.

43-A.Ağırakça, ağmak., S.339.

Saaduddin-i Teftezânî'nin, Mecmûatu'l-ûlûm adlı risalesinin arapça şerhine giriş mahiyetinde olup, ilimlerin tasnif ve taksimine dair bilgi verir ve ilimlerin taksim ve tasnifini anlatır. Ancak, yarım bırakılmıştır. Bu eserin, Müneccimbaşı'nın kendi el yazısı ile yazılmış bir nüshası, Millet Ktb., Feyzullah Efendi Kitapları, 2154/1'de kayıtlı olarak mevcuttur.

3-Lâtâifnâme : Ubeyd-i Zekânî'nin, "Dilguşa" adlı farsça risalesinin türkçe tercümesidir.(44)

4-Dîvân: Müneccimbaşı, üç dilde şiir yazmış ve şiirlerinde "Âşık" mahlasını kullanmıştır. Ahmed Dede'nin şiirlerini Saadeddin Nüzhet toplamış ve yayınlamıştır.(45)

5-Hâşiye âlâ hâşiyeti'l-Lârî 'alâ şerh-i hidâyeti'l-hikme li'l-Hüseyni'l-Meybûdî: حاشية على حاشية اللارى على شرح هداية الحكمة للحسين الميبودى.

Eserin müellif hattı ile bir nüshası: Millet Ktb., Feyzullah Efendi Kitapları bölümünde, 2154/2'de kayıtlı bulunmaktadır. Yarım bırakılmış bir nüshadır.

6-Risâle fî tahkîk el-masdar: رسالة فى تحقيق المصدر.

Bu risâlede masdarın durumu, masdarla ilgili söylenen ve yazılanlarla masdarın nerelerde kullanılacağı anlatılmaktadır. Lâleli 3034/3 , Bayezid 6025/3 numarada zikredilen risalenin sonundadır.

7-Risâle fi'l-kinâye ve't-ta'rîz veya Risâle fî tahkîki'l-kinâye: رسالة فى الكناية و التعريض.

Kinâye hakkında bir risâle olup, kinâyenin kullanılışı, özellikleri, Kur'ân-ı Kerîm'de kullanılmasına dair misallerle izâhât veren arapça bir risâledir.

44-M.Tâhir, age, III/143.
45-Saâdeddin Nüzhet, age, I/303.

Müellif hattı ile bir nüshası, Gâyetu'l-beyân'ın sonundadır. Bu risâle, Feyzullah Efendi 1860/2 , Lâleli Ktb. 3034/2 ve Bâyezid Umumî Ktb. 6025/2 numarada kayıtlı ve bir numarada zikredilen Gâyetu'l-beyân'ın sonundadır.

8-Vesîletu'l-vusûl ilâ Ma'rifeti'l-hamli ve'l-mahmûl: وسيلة الوصول الى معرفة الحمل و المحمول .

Müneccimbaşı Ahmed Dede'nin, Tâif'te telif ettiği bir eser olup, 26 R.âhir 1112/10 Ekim 1700 tarihinde tamamladığı, mantık ilmine dair arapça bir risâledir.(46)

Lâleli Ktb. No2647/2 , Süleymaniye Ktb., Tırnovalı Kıs. 1861/2 ve Bayezid Umûmî Ktb. 8024/2 numarada kayıtlı nüshaları mevcuttur.

9-Şerhu's-Süllemi'l-muravnak fî 'ilmi'l-mantık:

Arapça bir risale olup, manzum "Süllemu'l-muravnak fî 'ilmi'l-mantık" adlı eserin şerhidir. Bir nüshası, Lâleli Ktb. 2647/1' de kayıtlıdır.

10-Tertîb-i akyise-i 'i bâre-i Îsâgûcî: ترتيب اقيسهٔ عبارة ايساغوجى .

Mantıka dair yazılmış bir eserdir. Isagoci adlı eserdeki pekçok örneği ele alıp, onları açıklar. Bir nüshası, Süleymaniye Ktb., Tırnovalı Kitapları Ks., 1861/1' de kayıtlıdır,.

11-Adâbu'l-mütâla'a el-musemma bi feyzi'l-harâm: آداب المطالعة المسمى بفيض الحرام .

Osmanlı müellifleri arasında, bu konuda ilk eser yazandır.(47) Okuma âdâbından bahseden arapça bir risâledir. Başlarafında, okumayı kolaylaştırmak ve ilim yolcularını

46-M.Tâhir, age, III/143; Bağdadlı İsmâil Paşa , Hediyetu'l-'ârifîn fî esmâi'l-müellifîn ve asâri'l-musannifîn: İst.1951, I/167.

47-Uzunçarşılı İ.H., O.T., III-Ks./549; M.Tahir, age, III/143.

kemâle ulaştırmak,onlara tartışma ve anlatma tarzlarını öğretmek için telif edilmiş olduğuna dair bir açıklaması mevcuttur.

Bu eserin nüshaları :Esad Efendi Ktb. 3544/4 -Lâleli Ktb. 3034/4(Gâyetu'l-beyân'ın sonun da),Süleymaniye Ktb., Nafiz Paşa Kt. Ks.,1350/1'de kayıtlı bulunmaktadır.

12-Şerh-u Kitâbi'l-ahlâk :Allâme Kâdî Adûd'un, ahlâka dair kitabının şerhidir.(48)

13-Hâşiyetu't-Tefsîr-i Beydâvî: Beydâvî tefsirine hâşiye yapan Sadreddîn-zâde'nin tefsîrinin bir zeylidir.(49)

14Lisânu gaybi'l-ilhâm:Medine'de okuttuğu tefsir derslerini ihtiva eder.Edirne'de bir nüshasının olduğu kaydedilir.(50)

15-Ta'likât alâ Oklides:Hendese ilmine dair bir risaledir.

16-Risâle-i mûsîkiyye:Mûsikî ilmine dâir bir eserdir(51)

17-Ahkâm-ı sultâniye:Müneccimbaşılığı ile ilgili olan bu eserde padişahın,sadrazamın ve diğer devlet adamlarının yapması uygun olan zamanları ve işleri anlattığı gibi, ilmi nucûm ile ilgili bilgiler ihtiva eden bir eserdir. Süleymaniye 1027/8'de kayıtlı bir nüshası vardır.

18-CÂMİU'D-DÜVEL:

Müneccimbaşı Ahmed Dede'ye büyük şöhret sağlayan ve günümüzde tanınmasını temin eden,yukarıda saydığımız eserleri ve müneccimbaşılığı değil,meşhur Tarihi'dir.Bu tarih, onu,büyük tarihçilerimiz arasına dahil etmiştir.

Çünkü tarihi,yazdığı ve çevirdiği diğer eserleri ile

48-Mehmed Sirâceddîn, age.,I/85;Uzunçarşılı,O.T.,III-2. Ks./549.
49-M.Tâhir,age.,III/143;Uzunçarşılı,age,S.549.
50-M.Tâhir,III/143;Uzunçarşılı,age,S.549.
51-M.Tâhir,III/143; " , " .

mukayese edilemiyecek kadar değerli ve önemlidir.

Eserin mevcut nüshaları:

Müneccimbaşî tarihinin, müverrihin kendi elyazısı ile olan iki cild halindeki nüshası, Nur-u Osmaniye Kütüphanesi 3171-3172 numarada kayıtlıdır.

Eserin, Topkapı Sarayı Kütüphânesi, III. Ahmed Kitapları 2954/1-2 numarada kayıtlı bulunan nüshası, ikinci cild vr.647 a'daki kayıttan da anlaşılacağı gibi, müellif nüshasından istinsâh edilmiştir.

Tarihin, bunlardan ayrı olarak, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Kitapları kısmında üç cild halinde 2101-2102-2103 numaralarda kayıtlı bir nüshası ile Bayezid Umûmî Kütüphanesinde 5019-5020'de kayıtlı iki cild halinde bir nüshası mevcuttur.

Bütün bu nüshalardan ayrı olarak Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesinde iki cild halinde 913 numarada kayıtlı bir nüshası ve Edirne, Selimiye Halk Kütüphânesinde 1495, 1496, 1497, 1498 numaralarda kayıtlı dört cild halinde bir nüshası daha mevcuttur.(52)

Kâhire'de, Hidiviyet (veya Kraliyet) Kütüphanesinde de bir nüshasının mevcudiyetinden bahsediliyorsa da(53), Kahire'ye giden bütün öğretim elemanlarımız Daru'l-Kütubu'l-Mısrıyye ve Kraliyet Kütüphanelerinde yaptıkları araştırmalarda böyle bir nüshasına bütün aramalara rağmen rastlayamamışlardır.

52-F.Babinger :Osmanlı Tarih yazarları ve eserleri, (Çev:C.Üçok) Ank. 1982, S.259; Z.Velîdî Togan ,Tarihte Usul, İst.1981, S.210; 237; T.Gökbilgin, Müneccimbaşı mad.İ. A.,VIII/803-804; N.Atsız, age, S.III; Ahmed Ağırakça ,Müneccimbaşı Ahmed Dede'nin Camiu'd-düvel'inin Tenkidli neşri"adlı Doktora tezi, İst.1983(gayr-ımatbu); Mukaddime S.XXXIII-XXXIV, A.Ağırakça, Müneccimbaşı Ahmed Dede'nin Tarihi Camiu'd-düvel dışında kalan ve İstanbul Kütüphanelerinde bulunan bazı eserlerinin tavsifleri, İ.Ü.Ed. Fak.Tarih Ens.Der., İst.1987, S.335-350.

53-F.Babinger, age, S.259.

Eserin, İ.Ün.Kitapları no. 915'de kayıtlı olduğu bildirilen nüshası da, Sahâifu'l-ahbâr denilen türkçe tercümesinin bir nüshasıdır.(54)

Eserin Yazılış Sebebi: Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi, tarihi çok seven ve çokça okuyan bir kimse idi. İbret alınacak tarihî vak'aları, tarihte meydana gelen mühim olayları, bunlardan çıkarılacak dersleri ve tarih ilminin faydalarını, Vezîr-iAzâm Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın sohbetlerinde anlatırdı. Bu sohbetlerden istifade eden Vezîr-i Azam, Müneccimbaşı'ya, bir tarih yazmasını emretti. Ahmed Dede bu emre uyarak, tarihini yazmaya başladı.(55)

Müneccimbaşı Tarihi'nin Adı Meselesi: Müneccimbaşı'nın, bu tarihine hangi adı verdiği, ilk anda pek anlaşılamamaktadır.

Eser, "Câmiu'd-düvel" ve "Sahâifu'l-ahbâr fî vekâyii'l-âsâr" adlarıyla şöhret bulmuştur.(56)

Müellif nüshası olan Nûr-u Osmaniye nüshasında birinci cildin, ikinci varağında eserin ilk adı silinip, yerine, "Câmiu'd-düvel" ibaresi yazılmıştır. Bu işlemin, kimin tarafından yapıldığı, kesin belli değildir. Tayyib Gökbilgin, İ.A., VIII/803'de eserin ilk adı silinerek üzerine kâğıt yapıştırıldığını yazarsa da, astar boya ile boyandıktan sonra yeniden yazıldığı dikkatle bakılınca anlaşılmaktadır.

Topkapı Sarayı Kütüphanesi, III.Ahmed Kitapları 2954/1-2'de kayıtlı iki cild halindeki ve birinci cildi 648 varak, ikinci cildi 649-1295'nci varakların

54-Z.Velîdî Togan, age, S.210; Babinger, age, S.259; T.Gökbilgin, İ.A., VIII/803 de belirttiği İ.Ü.Ktb. nr. 915'de bir nüshasının olduğuna dair bilgiler yanlıştır.

55-Nûr-u Osmaniye Ktb., 3171, mukaddime, IIa; Süleymaniye Ktb., Esad Efendi Kitapları 2101, vr.2a; Bâyezid Umûmî Ktb., 5019, vr.2a, Topkapı Sar.Ktb., III.Ahmed Ktb., 2954/1 vr.2a. 56-Atsiz, age, S.VI.; Gökbilgin, İ.A., VIII/803.

ihtiva eden bu eserin birinci cildi,1116/1704 yılında istinsah olunmuştur.İkinci cildi, 1 Cemâziye'l-âhir 1117/20 Eylül 1705 yılı gibi,müverrihimizin vefatından 3-4 yıl sonra istihsah edilmiş en eski nüshadır.Bu nüshada eserin ismi "Sahâifu'l-ahbâr fî vekâyi'i'l-a'sâr" olarak yazılmıştır(57).

Eseri tercüme eden Şâir Nedîm de,Topkapı Sarayı nüshasını esas aldığı için,tercümeye de "Sahâifu'l-ahbâr fî vekâyi'i'l-a'sar" ismini vermiştir.

Ancak,daha sonraları, eserin isminin uzunluğuna ve mahiyetine bakan bir kısım müstensihler,eserin,umumiyetle bir "devletler tarihi" olduğunu da dikkate alarak "Câmiu'd-düvel"isminin daha uygun olacağını düşünmüş ve esas nüshanın ismini,Topkapı Sarayı Ktb. nüshasının istinsâhından sonraki zamanlarda değiştirmişlerdir.Bundan dolayı da eserin diğer bütün nüshaları "Câmiu'd-düvel" adıyle şöhret bulmuş ve eserin tercümesi de "Sahâifu'l-ahbâr"olarak tanınmıştır.Buna rağmen,her iki ismi de kullananlar olmuştur(58).

Neticede:Müneccimbaşı Ahmed Dede eserine"Sahâifu'l-ahbâr" ismini vermiş,fakat 1730'lu yıllardan sonra gelenler bu ismi değiştirmiş ve böylece eserin ismi ve nüshaları "Camiu'd-düvel" olarak yayılmış ve eser ile müellifi

---

57-Top.Sar.Ktb., III.Ahmed Kt.2954/I,vr.2b.

58-Bağdadlı İsmâil Paşa,her iki ismi de eserinde zikretmiştir.İzâhu'l-meknûn fî zeyl 'alâ Keşfi'z-zunûn, İst.1972, I/353.Câmiu'd-düvel ve aynı eser II/64'de , "Sahâifu'l-ahbâr fî târîhi'ş-Şeyh Ahmed Dede el-Mevlevî er-Rûmî reîsi'l-müneccimîn" olarak zikredilir.

hakkında çalışanlar bu adı kullanmışlardır(59).Hattâ bu konuda doktora çalışması yapanlar da aynı ismi kullandıkları için,biz de bu geleneği bozmayarak "Câmiu'd-düvel" adını kullandık(60).

Câmiu'd-düvel'in Muhtevâsı: Bir dünya tarihi olan Câmiu'd-düvel ,Hz.Âdem'in yaratılışından, 1083/1672-1673 yılına kadar geçen olayları anlatır.

Eserin mukaddimesinde müellifimiz, zaman mefhûmunun hakîkatine;tarih lâfzının lûgat ve ıstılah mânàsına;tarihin tarifine,faydalarına,konusuna,gayelerine;tarihçinin özelliklerine,tarihçinin bilmesi ve tarihçide bulunması gereken vasıflara önemle işaret eder.Ayrıca takvimlere dair bilgiler verir;böylece herkesin istifade edebileceği faydalı mâlûmâtı, eserine almış olur(61).

Burada İbn-i Hâzin'in,"Gureru'l-muhâdara ve düreri'l-mükâsera"(61/1)adlı eserinden naklen,"tarih ilminin önemini,tarih ilminin insanlara faydalarını,bu ilim olmasaydı nelerin olabileceğini"anlatır.Sonra da Tâcu'd-dîn Subkî'nin "Tabakâtü'ş-şâfiiyye" (61/2) adlı eserinden,tarihçi ile ilgili bilgileri ve görüşleri eserine alan Müneccimbaşı, bu bilgi ve görüşlere kendisinin de katıldığını ve bunlara uyulması gerektiğini açıklar(61/3).

59-Sâlim,Tezkire,s.111;Esrar Dede,a g e, s.15; M.Tahir,a g e, s.III/142;Bağdadlı İsmâil Paşa,İzâhu'l-meknûn fi'z-zeyl 'alâ Keşfi'z-zunûn,İst.1972, I/553;Halil Edhem,Düvel-i İslâmiye,s.111;Togan Z.V,Hazarlar mad.,İ.A, V-1/397-408.

60-Ağırakça Ahmed,Müneccimbaşı Ah.Dede'nin Câmiu'd-düvel'inin tenkidli neşri,İst.1983;Ömgül Ali,Mün. Ah. Dede'nin C.Düvel'inin tenkidli metin neşri,İst.1986.

61- (N)nüshası, I/2a vd.

61/1-Tâcu'd-dîn İbnü'l-Hâzin, 674/1275-1276.Bk.Keşfu'z-zunûn, II/1202.

61/2-Tâcu'd-dîn Ebû Nasr Âbdu'l-vahhâb, 727/1326-1327'de doğdu.Şam'da ve Kahire'de müderrislik ve müftilik,kadılık yaptı.771/1370'de vebâdan vefat etmiştir. İ.A. XI/82.

61/3- (N) nüshası,I/3a vd.

Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi eserinde, dünyanın yaratılışından başlayarak, olayları devlet, devlet anlatır. Bu işi yaparken kendisinden önce birçok böyle dünya tarihi yazan tarihçinin hiç bahsetmediği irili ufaklı devlet ve kavimlerden de bahseder. Bunlardan da önce başka milletlerin kullandığı takvimlerden hicrî, Rumî, Fars, Efrencî, Yahûdî, Türk ve Kıbtîlerin kullandıkları takvimleri de anlatır.(62)

İslâmın doğuşundan itibaren meydana gelen olayları, hicrî târihi esas alarak, tarih sırasına göre zikreder. Her yüzyılın olaylarını ayrı ayrı belirttiği gibi, devletlerin tarihini, ayrı ayrı başlıklar altında yazmıştır. İrili ufaklı, hattâ çok kısa ömürlü kabîle ve kavimlerden bahsetmesi, eserine ayrı bir değer kazandırmıştır.

Müneccimbaşı'nın, Câmiu'd-düvel'inde olaylar, şöyle bir sıraya dizilmiştir: Başta, eserini yazarken, istifade ettiği kaynakları zikretmiş, okuyucuya kolaylık olsun diye eserin baş tarafına bir fihrist koymuştur.(63) Bunun devamında tarihin önemi, meşhur tarihçiler ve tarihçilerin özelliklerinden bahseder. Sonra, tarihin başlangıcı, insanoğlunun yaratılışı, Âdem(a.s.) ve evlâdı hakkında bilgiler verir.(64)

Bundan sonra Peygamberler tarihine giren tarihçimiz, 24 Peygamber'in hayatını anlatır.(65) İsrâil-

62-Topkapı SarayıKtb., I/8a-11b.
63-Topkapı " " , I/3a-7a'da, anlatılan devlet ve kavimlerin isimleri yazılmış ve daha sonra bu isimlerin üzerine bu devlet ve kavimlerin hangi varakta olduğu rakamlarla belirtilmiştir.
64-Nûr-u Osmaniye Ktb., I/7a-8a.
65- " " " , I/ 8a-12b.

oğullarını ve Peygamberlerini anlattıktan sonra, İslâm dan önce Arap Yarımadasından, Tasım, Cedis, Sebe devletleriyle Hicaz bölgesi tarihi, Kureyş kabilesi ve Mekke tarihini anlatır. Hz. Peygamber'in doğumu, İslâm'ın ortaya çıkması, Bi'set'i anlatan Müneccimbaşı, Hz. Muhammed (a.s.)in şemâilini, ashâbını, zevcelerini, Hicret'i, Medine devrini zikredip, Hz. Peygamber devrini tamamlar.(66).

Dört Halife devrine geçen Müneccimbaşı, bu devrin târihi, İslâm fetihleri, fethedilen yerler ve bu yerlerin eski tarihlerinden bahseder. Bu arada Gassanîler, Süryânîler, Sâsânîler târihi de anlatılır.(67)

Orta ve güney Asya devletlerinden, Hindûlardan, Türk ve Tatarlardan, bir kısım Türk kabilelerinden, ayrıca Çinliler, Bulgarlar, Ruslar, Gürcüler'in tarihinden bahseder.(68) Frenk tarihine geçen Tarihçimiz, Franklar, İngilizler ve İspanyollarla, Karadeniz, Akdeniz, Hint Okyanusu ile bunların tarihini anlatır.

Bu devletler ve olayları eserine yazan Müneccimbaşı Ahmed Dede, geniş bir şekilde İranlılara döner, Âd, Semûd ve Mezopotamya'da hüküm süren diğer devletlerden, Gassânîlerden ve eski Arap kabilelerinden bahseder. Ardından, Roma imparatorluğu, Avusturya-Almanya, İspanya tarihini yazar. Ermeni tarihini anlattıktan sonra, Nûr-u Osmaniye nüshasında altı varak, muhtemel bazı ekleme - ler için boş bırakır.(69)

66-Nûr-u Osmaniye Ktb., I/ 15a-47a.
67- " " " , I/ 47a-64b.
68 " " " , I/ 64b-68b.
69- " " " , I/ 69a-114b.

Bunlardan sonra Eski Mısır tarihine geçen Müverrihimiz,Nuh Tûfânından evvel ve sonraki Mısır'da yaşayan kavimleri anlattıktan sonra,Benî İsrâîl tarihine girer;bunun ardından Mezopotamya ve Ortadoğu kavimleri ile Hint ve Çin tarihinden kısaca bahseder.(70)

Emevîler,Endülüs Emevîleri,Abbasîler ve onlara bağlı devletler,Ağlebîler,Tâhirîler,Sâmânîler,Kirman Melikleri,Cürcan Melikleri,Harezm Melikleri,Simcurîler, Gazneliler,Tulun Oğulları,Hamdanîler,İhşid Oğulları, Basra ve Vâsıt Emirlikleri,Dâbûya ve Bâd-ı Sabâ Emirlikleri,Rüstem Oğulları,İdrisîler,Deylemîler,Saffarîler, Tabatabâîler'i anlatır.(71)

Fâtımîler,Sicilya Emirlikleri,Kuzey Afrika'da Sanhâcîler,Alamut'da Hasan Sabbah,Guzcan'da Ziyar Oğulları, Büveyhîler,Dinever'de Hasaneveyh Oğulları,Hâkûye Oğulları,Esed Oğulları ,Şeddad Oğulları,Benû Mûsâ,Türk aşiretleri,Mervanîler,Büyük Selçuklular,Kirman Selçukluları,Suriye Selçukluları,Anadolu Selçukluları,Dânîşmend Oğulları,Artuklular,Atabekler,Tuğ-Tekin Oğulları,Salgurlular,Hûzistan,Dinever,Horasan Emirleri,Harezm-Şahlar,Kara-Hıtaylar,Muvahhidlerle birinci cild sona erer. (72)

İkinci cilde,Kuzey Afrika'daki emirliklerle devam eden Ahmed Dede,daha sonra Gurlular,Eyyubîler, Mekke ve Medine Şerifleri,Basra Körfezi Emirlikleri,Cengizîler, Fars Emirlerinden Muzaffer Oğulları,Endülüs'te Benî Ahmer,Kuzey Afrika'da Merin Oğulları,Yemen'de Zeydî

70-Nûr-u Osmaniye Ktb., I/114b-126b.
71- " " " , I/126b-256a.
72 " " " , I/256a-415b.

Şerifleri,Hürmüz Emirleri(73),Karaman Oğulları,İsfendiyar Oğulları,Pervâne Oğulları,Aydınoğlu,Menteşe,Germiyan,Hamid, Teke,Karesî,Canik beylikleri;Varsaklar,Kadı Burhaneddîn Ahmed ve bir kısım küçük beyliklerden bahseder(74).

Timur'dan da bahseden Ahmed Dede, bugün kaybolmuş olan bazi kaynaklardan da faydalanarak Karkiyâîler,Mazenderan Emirlerinden Kavâmîler,Hind Emirliklerinden Tağallar, Moğolistan'da Cungurlar,Kaşkar ve Keşmir Emirliklerini de anlatır(75).

Bunların ardından Kara-Koyunlular,Ak-Koyunlular, Dulkadir ve Karaman Oğulları,Safevîler,Çerkeşler,Zeydîler, Kuzey Afrika'daki şeriflerden bahsederek Osmanlı Devletine geçer(76).

Osmanlı Devletinin başından itibaren kendi devrine kadar olayları, görebildiği bütün kaynakları ve kendisinden önce yazılmış Osmanlı tarihlerini inceleyerek kaleme almıştır.Eserin en orijinal tarafı, kendi yaşadığı devir olan IV.Mehmed devridir.Bu devirle ilgili değerli bilgiler verir.

Ahmed Dede, Vezîr-i a'zam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın isteği üzerine tarihini yazmaya başladığına göre, eserini, 1087/1676 yılından sonraki yıllarda yazmaya başlamış ve 1083/ 1672 yılı olaylarına kadar olan bölümünü yazmıştır.Belki daha sonraki bölümlerini de yazacakken Viyâna bozgunu ve Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın öldürülmesi ,üst üste gelen mağlûbiyetler,bozgunlar,ardından da görevine son verilip Mısır'a gidişi sebebiyle devamını yazmaya imkân bulamamıştır.

Nur-u Osmaniye nüshasında H.1083/1672 tarihinde

73-Nûr-u Osmaniye Ktb.3172, vr.II/1-122a.
74- " " " " , vr.II/123b-134a.
75- " " " " , vr.II/134a-212b.
76- " " " " , vr.II/269b-391a.

olaylara son verildiği halde,Bâyezid ve Esʿad Efendi nüshalarında yer yer H.1092/1681 , hattâ kendisinin Mısır'a gidiş tarihi olan H.1099/1687 yılına ait olaylarda kaydedilmiştir.

Bâyezid nüshasında Murad Giray'ın, İstanbul'da,Vezir-i a'zam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tarafından kabul edildiği tarih olan 1092/1681 yılı olayları kaydedilmiştir(77) Aynı nüshada Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın katli,Kara İbrahim Paşa ile Sarı Süleyman Paşa'nın sadârete geçmeleri ve 1099/1687 yılına kadarki olaylar zikredilmiştir. Hattâ,Müverrihin ölümünden beş yıl sonraki Sultan Evrengzib'in ölümünden 1118/1706-1707'de bahsedilmektedir(78).

Bu bilgiler asıl nüsha olan Nur-u Osmaniye nüshası ile en eski tâli nüsha olan Topkapı nüshasında bulunmadığına göre, müstensihleri tarafından ilâve edilmiştir.

MÜNECCİMBAŞI AHMED DEDE'NİN TARİH ANLAYIŞI:Ahmed Dede, Subkî'nin(v.772/1370) (78/1) "Tabakâtü's-şâfiiyyi" adlı eserinde "Tarihçiler İçin Kâideler" başlığı altında, aşağıda saydığımız kaideleri eserine dercetmiş ve bunları temel ittihaz etmiştir.

Bu kâideler şunlardır:

a-Tarihçi hadiseleri değerlendirirken tamamen tarafsız olmalı,anlatacağı şeyi cehâlet ve taassup sebebiyle övüp veye alçaltmamalı,sözünde sebat etmelidir.

b-Başkalarının rivâyetlerini naklederken aynen işittiği sözlerle,herhangi bir değişikliğe uğratmadan nakletmeli, rivayetleri yalnız mânâ yönünden alıp,kendi beğendiği ifadelerle yazmamalıdır.Naklettiği rivayetlerin doğru veya uydurma olup olmadığını inceleyerek almalıdır.Şeyh Zehebî,

---

77-Bayezid Ktb., 5020, vr.II/314.
78- " " , " , vr.II/ 600-607.
78/1-(61/2) nolu dipnota bakınız.

Tarihinde taassup ve ifrata gittiği için, eseri, değer kaybetmiştir.

c-Naklettiği haber ve bilgilerin râvilerini ve onlardan nasıl aldığını mutlaka kaydetmelidir.

d-Tarihçi, yorumlamayı iyi bilmeli, anlatacağı kimsenin ilmini, dinini, diğer vasıflarını iyice öğrendikten sonra yazmalıdır. Olayları açık ve doğru anlamlı yazarken tertip kabiliyeti olmalı, zira birçok tarihçi ve yazar, gerekli bilgiye sahip olduğu halde bunları tertip ve mezcetme kabiliyetinden yoksunsa, eseri mükemmel olamaz. Tarihçi, eserini yazarken, tarafsız olmalı ve sırf sevmediği için bir kimseyi kötülemediği gibi, sırf sevdiği için de bir kimseyi aşırı derecede övmemelidir.

Pekçok tarihçide ve tarih kitabında olmayan prensiplere sadık kalan Müneccimbaşı Ahmed Dede, değerli tarihini meydana getirmiştir.

2-Ahmed Dede'nin Tarihçiliği: Ahmed Dede, Tarihini yazmaya başlarken, günümüze göre çok geniş ve o oranda da büyük bir işe girişmiştir. İnsanlığın başlangıcından, yaşadığı devre kadar bütün büyük-küçük devletleri tek tek yazmak, kolay bir iş değildir. Bugün İlkçağ, Ortaçağ, İslâm, Selçuklu, Osmanlı, Yeniçağ, Yakınçağ, Avrupa, Bizans gibi her biri birer ihtisas sahası olan bu kadar geniş alanda kalem oynatmıştır. Devrine göre modern tarihçiliğe yakın anlayışta bir eser meydana getirmiştir.

Kaynakları bölümünde de sayıldığı gibi, 87 eserden faydalandığını, hattâ orada zikretmediği pekçok eserden de istifade ettiğini görüyoruz.

Devrinde üç dilde şiirler, âyetler, hadîsler, atasözleri ve benzeri arapça, farsça ifade ve ibarelerle dolu bir

tarih geleneğinin dışına çıkarak eserini, sâde bir arapça ile yazmıştır.

3-Tenkidleri ve Takdirleri: Müneccimbaşı Ahmed Dede, eserinde olayları ve şahısları anlatırken onların yaptığı hataları, yanlış hareketler ve davranışları, yeri geldikçe açıkça dile getirir ve tenkid eder.

Meselâ; Fatih'in ölümünden sonra Vezîr-i A'zam Karamânî Mehmed Paşa'nın aldığı tedbirleri beğenmez ve

فساء في التدبير (اس) veya فساء الامر بسبب هذا التدبير السيء (ص) tenkid eder.

ikinci Bâyezid'in ihtiyarlığı ve hastalığı sebebiyle devlet işleri ile gereği gibi ilgilenemediği, bütün işleri vezirlerine bıraktığı ve onlarında zulme sapmalarını, hem kendi ve hemde Padişah ağzından dile getirir. واجتمع عليه كل منحرف من الوزراء المسلطين على الدولة والمتحكمين على السلطان (52 ي) و كان منشأ ذلك كله غفلة السلطان عن تدبير الملك و تسليم الامور الى وكلائه بغير نظارة على تدبيرهم و تصرفهم و كان لكل واحد منهم توابع و لواحق لا يقصرون في الظلم والتعدي و اخذ الرشوة و جلب المال (54 ي)

Haksız bir muamele karşısında da tepkisini gösterir: Gedik Ahmed Paşa'nın katlinden sonra (510) قبح الله حدمته اهل الدنيا der. Ferhat Paşa'nın Şehsuvar-oğlu Ali Beg ve ailesini ortadan kaldırmasından bahsederken الا ان فرهاد باشا غاظ علي علي بيك لاجل ذلك و حسده حتى اخذ الانتقام بقتله في اوائل دولة سليمان خان كما سيجئ بل استاصل اهل ذلك البيت بالكلية نعوذ بالله من شرور انفسنا (115 س) ؛ و هلك بها عالم عظيم في الممالك المحروسه نعوذ بالله تعالى من غضبه (45 س) قد انهدم اكثر مواضع من تلك الزلزلة الهائلة نعوذ بالله من غضبه (47 س) ؛ Zelzeleden sonra dır

Yunus Paşa'nın katlinden sonra da و صارت طعمة الوحوش هذا بعد خدمات كثيرة جليلة منه في الفتوحات الشرقية والشامية والمصرية (110-111 ي) der

Müneccimbaşı, yapılan iş ve gösterilen iyi davranışları da açıkça dile getirir: Yavuz'un, Hayır Bay'ı, Mısır valiliğine tayin etmesini fevkalâde beğenir ve فاصاب في هذا الامر بل هذا امر يدل على كرامته او فراسته التامة المعادلة الكرامة كما هو ظاهر عند المتامل (110 س) diyerek beğendiğini ve yine, Yavuz'un, İran seferine çıkarken deniz yolu ile Trabzon'a

buğday getirtmesini takdirle karşılar, ve و كان السلطان قد دبر تدبير حسنا من حيث انه كان قد ارسل ذخاير كثيرة بالسفن من البحر الاسود الى فرضة طرابزون (80 س) sözüyle de takdirini ifâde eder.

4-Rivayetleri değerlendirmesi: Ahmed Dede ele aldığı konuların, önceden, bir cümle ile özetini verir. Bu, âdetâ, o konunun başlığı olur, daha sonra da olayın teferruatını fazlaca derine inmeden anlatır. Olayın dikkate alınacak tenkid ve takdirleri ve yorumlarını yerine göre yapar veya bazan hiç yorum yapmadan, yorumu, okuyucuya bırakır.

Müneccimbaşı Ahmed Dede bazan karışık gördüğü rivayetleri naklen anlatıp, okuyucunun dikkatini çekmeye çalışır. Şah Kulu hadisesinde şehid edilen Karagöz Paşa ile(s.55) Mısır savaşları sırasında iki defa cepheden kaçtığı için öldürülen Karagöz Paşa için, "Bu, baska bir Karagöz Paşa ise, mesele yok; bu mes'ele, düşünülmeli" diyerek görüşünü anlatır.

II.Bâyezid'in, tahtı, oğlu Selim'e bırakmasının şeklinde çeşitli rivayetlerden birisini seçmeden, "Bayezid hân, saltanatı, oğlu Selim'e isteyerek veya kerhen teslim etti" diyerek bir görüşü tercih etmez(s.65). İkinci Bâyezid'in ölüm şeklinde de, "Zehirlenerek öldürüldüğü söylenir, Allah bilir" der.

Yavuz'un, Kölemenlerle, Kahire kapılarında yaptığı Reydâniye savaşından önce, "Kölemenlerin, Osmanlı ordusunun merkezine saldıracağını bilen Vezir-i a'zam Sinan Paşa'nın, Padişahı tehlikeden uzaklaştırmak ve Kölemen ordusunu yandan çevirmek için gönderdiğine dair" ikinci bir rivayeti de zikrettikten sonra, "Bu görüşün doğruluktan uzak olduğunu ve esas doğru olan görüşün, ilk rivayet olduğunu" belirtir.

Dukakin-zâde Ahmed Paşa'nın katlinin sebebleri arasında Müverrih Âlî Efendi'nin, "Cafer Çelebi'nin katli

sırasında Dukakin-zâde'nin, Cafer Çelebi'nin katline karşı şefâatçi olmadığı için öldürüldüğüne dâir rivayetini alır ve bu görüşün doğru olmadığını, Cafer Çelebi'nin, Ahmed Paşa'dan ve İran seferinden İstanbul'a dönüldükten sonra katledildiğini yazar(120).

5-Türkçe Kelimeler ve İbareler Kullanır: Müneccimbaşı Ahmed Dede, eserinde Türkçe ve farsça kelimeler kullanmıştır: Bârut(s.20), evbaş(s.4), yaylak (s.12,36), koruciya(s.85), hokka(s.81), otak(s.82), topcuyya(s.84), akıncıyye(s.13), ayn-ı casus(s.14) beglerbegisi, mîrimîrân, kule, yeniçeri, azap" ve "harçlıkçı" gibi kelimeleri ve daha bir çoğunu sayabiliriz.

Ayrıca, müstakil türkçe cümleler, beyitler ve hattâ uzun şiirler bile kitabına almıştır. Bunlardan :"Çu oda yanacak acep sarplandı"(s.37), ayrıca Ya'kub Paşa'nın Türkçe bir manzumesinin yedi beytini kitabına dercetmiştir.(s.27).

6-Mevcut Nüshaların Durumu: Ahmed Dede'nin, "Câmiu'd-düvel" adlı eserinin müellif nüshası olan Nur-u Osmaniye nüshası, kanaatimizce, tekrar gözden geçirilip tebyiz edilme imkânı bulunamadan müsvedde halinde öylece, bir mânâda eksik kalmıştır. Bu eksiklikler, bazı yerlerde açıkça görülmektedir:

a-Şehzâde Ahmed'in (II.Bâyezid'in oğullarından bahseden bölümünde) H.918'de öldürüldüğü(1) zikredilirken, daha aşağı sahifelerde H.919'da öldürüldüğü yazılmıştır(2).

b-İskender Paşa nın, Çaldıran'dan sonra askeri tahrik ettiği gerekçesiyle öldürülmesini anlatan Ahmed Dede, Yavuz Devri vezirlerinden bahsederken İskender Paşa'nın

---

1-Camiu'd-Düvel, (Metin), s.66.
2- " " , " , s.78.

ölümünden sözetmiş ve öldürülmesi tarihinden, sadece " سنه " deyip, tarihini yazmamıştır(1).

c-Sultan Ahmed taraftarlığı ile itham edilip Bursa'da öldürülen Vezir-i a'zam Mustafa Paşa'nın, Yavuz devrinin başında öldürülme olayı ve ölüm tarihi yazıldığı halde, Yavuz'un Vezir-i a'zamları bölümünde و بقی فی الوزارة مدة حتی توفی سنة .... deyip (2), ölüm tarihini zikretmemiştir.

d-Ayas Paşa'nın, Cem'in adamları tarafından Bursa'da yakalanıp hapsedildiğini yazan Ahmed Dede, ölümünden bahsetmemiştir. Ancak, "Tâcü't-tevârîh"in ifadesine göre "altı ay vezirlik yaptığını" zikreder(3).

e-II. Bayezid'in sağlığında vefat eden oğlu Şehzâde Alemşah'ın ölüm tarihi H.909 (4) olarak bildirilirken II.Bayezid'in oğullarından bahsedilen bölümde H.908 yılında(5) öldüğü yazılmıştır. İkinci tarih doğrudur.

f-Gözden kaçmış bu eksikliklerine rağmen İstanbul kütüphânelerinde bulunan dört nüshadan Nur-u Osmâniye(N) nüshası müellif hattı kabul edilir. Topkapı Sarayı(T) nüshası istinsah kaydından da anlaşılacağı gibi müellif nüshası olan Nur-u Osmaniye (N) nüshasından istinsah edilmiştir. Esad Efendi(E) nüshası da Nur-u Osmaniye nüshasından alınmıştır. Bayezid (B) nüshası ya Esad Efendi(E) nüshasından veya İstanbul'da mevcud üç nüsha dışında bir başka nüshadan istinsah edilmiştir.

1-Câmiu'd-düvel, (metin), s.120.
2- " " " s.121, vefâtı, H.918'dir.
3- " " " s.71.
4- " " " s.43.
5- " " " s.67.

MÜNECCİMBAŞI'NIN KAYNAKLARI:

Müneccimbaşı Ahmed Dede , eserini yazarken, istifade ettiği kitapları, eserinin mukaddimesinde saymıştır.

Tarihinde de kendisinden önce devlet devlet anlatım yolunu takip eden ve eserler yazan İbn-i Haldun, Reşîdu'd-dîn , Hafız Ebrû, Hamdullah Müstevfî, Gaffârî, Cennâbî ve Lârî gibi müverrihleri örnek almış ve eserini bu şekilde yazmıştır.

Müneccimbaşı, faydalandığı kaynaklardan 72'sinin ismini yazmıştır. Bunlardan 47'si arapça, 17'si farsça, 8'i türkçedir.

Arapça kaynakları:

1-Ebu'l-Hasan İzze'd-dîn İbni'l-Esîr (555-630/1160-1232), el-Kâmil fi't-târîh,

2-İmâdu'd-dîn İsmâîl b. Ömer, İbn-i Kesîr ed-Dımeşkî (701-783/1302-1372), el-Bidâye ve'n-nihâye .

3-İbn-u Cerîr et-Taberî (v.310/932), Târîh-i Taberî, (Târîh-i Umem ve'l-mulûk).

4-Alî b.Huseyn el-Mes'ûdî (v.346/957), Murûcu'z-Zeheb ve Meâdini'l-cevâhir.

5-Seyyid Ebû Muhammed b. Hasan Cennâbî (v.999/1590), el-Aylem ez-zahir.

6-İmam Ebû Muhammed Abdullâh b. Es'ad el-Yafî' (v.768/1366-67), Mir'âtü'l-Cinân ve İbreti'l-yakazân.

7-El-Meliku'l-Mueyyadi'l-Eyyûbî (v.732/1331-32), el-Muhtasarfî ahbâri'l-beşer.

8-Zeynu'd-dîn Ebu'l-Hafs Ömer ibni'l-Verdî el-Halebî (689-749/1290-1343), Tetimmetu'l-Muhtasar fî ahbâri'l-beşer.

9- Zeynu'd-Dîn Ebû Hafs Ömer ibni'l-Verdî, Dureru'l-hasâyis veya Tahrîru'l-hasâsa fî teysîri'l-hulâsa .

10-Ebû Abdullâh Muhammed ibn-i Kuteybe ed-Dinâverî (213-276/828-889), Kitâbu'l-Maârif.

11-Ebû Zeyd Belhî, el-Bedâvet-târîh .

12- Ahmed b.Muhammed Ebû Ömer İbn-i Abdi Rabbih (M.860-940), el-Ikdu'l-Ferîd.

13-Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm şemsu'd-dîn ibn-i Hallikân (M.1211-1282), Vefeyâtu'l-âyân .

14-Abdu'r-rahmân ibn-i Haldun (v.M.1406), Mukaddime.

15-Ahmed b. Alî b. Muhammed ibn-i Hâcer(v.M.1449), İbnâü'l-gumr bi ebnâ i 'l-umr.

16-Ahmed b. Alî b. Muhammed ibn-i Hacer, ed-Dure-ru'l-kâmine.

17-Şemsu'd-dîn Muhammed b. Osmân b. ez-Zehebî (v.M.1348), Târîh u duveli'l-islâm fî a'yâni'l-miati' -samine

18- Şemsu'd-dîn Muhammed el-Sahâvî, Zeyl-u Düvel-i islâmiye.

19-Kâdî Iyâz (476-544/1083-1149), Kitâbu'ş-şifâ bi ta'rîf-i hukûku'l-Mustafâ.

20-Abdulmelik b. Eyyûb ibn-i Hişam el-Himyerî (v.218/834), es-Siyer.

21-Süheylî, Şerh-u sîret-i İbn-i Hişam.

22-Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed b. Cemâleddîn İbn-i'l-Cevzî (M.1116-1200), Kitâb-i Safveti's-safve.

23-İbn Sibtu'l-Cevzî (M.1186-1257), es-Siyer veya Mir'â-tü'z-zemân fî târîhi'l-a'yân (1).

24-Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr el-Hatîb Şihâbeddîn Kastalânî eş-Şâfiî (M 1448-1517), El-Mevâ-hîbu'l-ledunniye fi'l-mihâhi'l-Muhammediye.

(1) İ.A., V/II, S.850.

25-Kâzerûnî , Es-Siyer.

26-Kâdî Huseyn b. Muhammed ed-Diyârbekrî el-Mâlikî (v.960,966 arası), el-Hamîs fî ahvâli'n-nefsi'n-nefîs.

27-Ebû 'Îsâ Muhammed İmâm et-Tirmizî (v.H.279), eş-şemâili'n-nebeviye ve'l-hasâili'l-mustafaviyye.

28-Takıyu'd-dîn Ahmed el-Makrizî (v.M.1442), eş-Şemâil.

29-Şeyh İmâm Ebû 'Abdullâh Muhammed b.'Alî b. Ahmed b. Hadîdeti'l-Ensârî, El-Misbâhu'l-mudî fî kitâbi'n-nebeviyyi'l-ummî.

30-Celâleddîn es-Suyûtî (v.911/1505), Târîhu'l-Hulefâ.

31-Ebû Muhammed b. Ahmed b. İyas (852-934,935/1448-1528), Bedayiu'z-zuhûr fî vekâyi'l'd-duhûr, Târîhu'l-hulefâ)

32-Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Selâmetu'l-Kudâî (v.454/1062), Târîhu'l-Hulefâ.

33-'Abdu'l-Gayyıb. Ahmed ibn-i Şıhne el-Halebî el-hanefî, Ravzatu'n-nâzir. (K.Z. I/333)

34-Karâmânî Ebu'l-'Abbâs , Târîhu'l-Karâmânî.

35-Ebû Muhammed 'Abdu'l-Selâm b. Hüseyn el-Fihrî el-Kayserânî el-Kâtib-i Mısrî, v.M.1442, Muzhetu'l-mukleteyn fî ahbâri'd-devleteyn.

36 El-Makrizî (v.M. 1442), es-Sulûk fî ma'rifeti'd-duvel ve'l-mulûk' .

37-Takiyu'd-dîn Ahmed es-Suyûtî (v.M.1505), Husnu'l-muhâdara fî ahbâr-i Mısr-i ve'l-Kâhire.

38-Muhammed b. Mahmûd ibn-i Neccâr el-Bağdâdî (v.647/1249-50), Târîh-i Bağdâd.

39-Ebu'l-Hasen 'Alî b. Hasan el-Hazrecî (v.812), Târîh-i Yemen.

40-Kutbu'd-dîn Muhammed b. Ahmed el-Mekkî (v.988/1580), El-Berku'l-yemânî fî fethi'l-'Usmânî.

41-Kutbu'd-Dîn Muhammed b.Ahmed el-Mekkî, Târîh-i Mekke.

42-Muhammed b. Ahmed b. 'Alî b. Ebî Talib el-Mekkî, el Mâlikî el-Fâsî(M. v.1373- 1429),Kitâbu'l-ikdi's-semîn fî târîhi'l-beledi'l-emîn(Târîh-i Mekke).

43-Nurû'd-dîn Ebu'l-Hasan 'Alî b.'Abdi'l-Hâmi el-Semhûdî(M. 1440-1506), el-ikfifâ bi ahbâr-i dâr-i'l-Mustafâ (Târîhu'l-Medîne).

44-Bestâmî ,Musâmeretu'l-mulûk.

45-'Ulemâdan bir kimesnenin ,Kıt'a min târîh-i bâbî ve ebvâb ve Şirvan ve Arrân.

46-İbn-u Hakîmâ, Tarih-i ibn-i Hakîmâ.

47-Şemsu'd-dîn Muhammed ed-Dımeşkî(v.1327), Nuhbetu'd-dehr fî 'acâîbi'l-berr-i ve'l-bahr.

Farsça kaynakları:

1-El-Fâzıl Muslihu'd-dîn el-Lârî,Târîh(Mir'atu'l-edvâr).

2-Hamdullâh Mustevfî el-Kazvînî(v.M.1350),Tarîh-i guzîde.

3-Reşîdu'd-dîn el-Vezîr, Câmi'u't-tevârîh.

4-Emîr Seyyid Yahyâ el-Kazvînî(v.960/ 1553),Lubbu't-tevârîh.

5-Kâdı Ahmed b. Muhammed Gaffarî,Nusah-i cihan-ârâ.

6- " " " " , Nigâristân.

7-Emînu'd-dîn Ahmed er-Râzî, Heft iklim.

8-Hakîmu'd-dîn İdrisi'l-Bidlisî(v.M 1521),Heşt behişt.

9-Şerâfu'd-dîn el-Yezdî(v. 1454),Zafer-nâme.

10-Hoca Kemâle'd-dîn ʿAbdu'r-rezzâk Celâle'd-dîn İshâk el-Kâşî (816-887/1413-1482) ,Matla'u's-sa'deyn ve mecmau'l-bahreyn.

11-Hoca Fadlullâh el-Hindî, Ekber-nâme.

12-Şah Selîm b. Celâle'd-dîn Ekber Padişah, Selim-nâme.

13-Şeref-han Şemsi'd-din Bidlîsî, Târîh-i Kürdistan, Şeref-nâme.

14-Huseyn b. Muhammed el-Caʿferî ibn-i Bîbî, Târîh-i Selâciketi'r-Rûm (El-evâmiru'l-ʿAlâîyye fî ʿumûri'l-ʿAlâıyye)

15-Kerîmud-dîn Mahmûd Aksarâyî, Musâmeretu'l-ahbâr ve muşâ'eretu'l-ahyâr.

16-Kâdî Ebû Bekr et-Tahrânî, Târîhu'l-Bayındırıyye.

17-Hâfız Ebrû, Suveru'l-ekâlîm veya Suveru'l-memalik ve'l-mesâlik adlı Şahruh Mirza adına telif edilmiş olan bir eserdir.

Türkçe Kaynaklar:

1-Mustafa b. Ahmed b. Abdullâh (Mustafa ʿÂlî Çelebî), (948-1008/1541-1599), Künhu'l-ahbâr.

2-Mustafa ʿÂlî Çelebî, Fusûl-i hall-u ʿakd usûl-i harc-ı nakd.

3-Hoca Sa'du'd-dîn Efendi, (943-1008/ 1536-1599), Tâcu't-tevârîh.

4-Hacı Halîfe (Kâtib Çelebî). Fezleke .

5-Âşık Paşa-zâde Ahmed Âşîkî, Tarîh-i Aşîkî, Tevârîh-i Âlî ʿOsmân.

6-Rûhî, Târîh-î Rûhî.

7-İbrâhîm Efendi, Murad-nâme.

8- Joannes tarîhi tercümesi.

Bunlardan başka daha pekçok risâle ve mecmuâdan istifade ettiğini bildirmektedir.

CAMİU'D-DÜVEL'İN II.Bayezid ve Yavuz Sultan Selim Devrinin Kaynakları:

Müneccimbaşı Ahmed Dede'nin eserinin, bu iki padişah dönemine ait temel kaynağı Tâcü't-tevârîh'dir.

Hoca Saadeddin Efendi'nin bu ölmez eseri, kendisinden sonra gelen bütün tarihlere kaynak olmuştur. Tâcu't-tevârîh, kendisinden önce yazılan II.Bayezid devri ile ilgili İdris Bidlisî'nin "Heşt Bihişt"inin, İkinci Bayezid devrini ele alan kısmı ve Aşıkpaşa-zâde'nin "Târîh-i Âşıkpaşa-zâde"si, Tursun Beg'in "Târîh-i Ebû'l-feth"i, Kemâlpaşa-zâde'nin "VIII.Defter"i te el kaynak olmuştur. Yavuz devri için ise Selim-nâmeler, Kemalpaşa-zâde'nin "IX.Defter"i, bu saydığımız kaynaklardan istifade eden Tâcü't-tevârîh ile Âlî'nin, "Künhü'l-ahbâr" ve bu son iki kaynakla diğer kaynakları dikkate alan Solak-zâde Mehmed Hemdemî Efendi'nin "Solak-zâde Tarihi", Müneccimbaşı'nın baş kaynaklarını oluşturmaktadır. Bunun dışında "Münşeât-ı Feridunbeg", "Haydar Çelebi Ruznamesi", Lûtfi Paşa'nın "Tevârîh-i Âl-i Osmân", Cennâbî'nin "el-Aylem"i, Karaçelebi-zâde'nin "Mevzatü'l-ebrâr"ını sayabiliriz.

BU KAYNAKLARIN EN ÖNEMLİLERİ ŞUNLARDIR:

a-Aşıkpaşa-zâde 'nin, Tevârîh-i Âli Osmân'ı: Ahmed Dede, II.Bayezid devrinin ilk dönemleri için, Aşıkpaşa-zâde'nin bu eserinden faydalanmıştır. Osmanlı devletinin en eski tarihlerinden olan bu eserde, Fâtih'in ölümünden sonraki olaylar, II.Bayezid'in tahta geçişi, Bayezid-Cem Sultan mücadelesi, Kili ve Akkirman fethi, Osmanlı-Kölemen savaşları anlatılmaktadır.

b-Neşrî'nin "Kitâb-i Cihannuma"sı: Bu eserin, Fâtih'in ölümü sırasında İstanbul'da Yeniçerilerin çıkardığı olayları bizzat görerek yazan Neşrî Efendi, Bayezid devrinin

ilk dönemleri için Ahmed Dede'nin kaynaklarındandır.

c-Tursun Beg'in,"Târih-i Ebu'l-Feth"i: Bu eserin son kısmında II.Bayezid'in tahta geçişi,Kili ve Akkirman fethi, Osmanlı-Kölemen savaşları ,Hadım Ali Paşa'nın Boğdan seferi anlatılmaktadır.

d-İdris Bidlisî'nin,Heşt Bihişt'i:Müneccimbaşı Ahmed Dede'nin en çok faydalandığı eserlerden birisi de,Heşt Bihişt'tir.Bu eserin II.Bayezid ile ilgili bölümü,Hoca Saâdeddîn ile Ahmed Dede'nin baş kaynaklarından olmuştur. Ancak,İdris Bidlisî bu eserinde,"Cem'in Bursa'ya gelişi, Gedik Ahmed Paşa'nın,Karamanoğlu Kâsım Beg üzerine giderken Mustafa Paşa'nın hapsini istediği"ile ilgili

ve benzer konularda bilgi yazmamıştır.

e-Hoca Saâdeddîn Efendi'nin,Tâcü't-tevârîh'i:Hoca Efendi'nin tarihi,Müneccimbaşı Ahmed Dede'nin baş kaynağıdır.Ahmed Dede,eserinin bu bölümünü yazarken,Tâcü't-tevârîh'i elinin altından hiç eksik etmemiştir.Tâcü't-tevârîh'in takib ettiği sırayı takib etmiş,öncelikle, konuyu işlerken Tâcü't-tevârih'i okumuş,daha sonra diğer tarihlerin,konu ile ilgili görüşlerini öğrenmiş ve eserini yazmıştır.Zaten Ahmed Dede'nin eserinin hemen her konusunda Tâcü't-tevârîh'i takib ettiği ve ondan çok az ayrıldığı, bu iki eser,konu konu takib edildiği zaman açıkça görülür.Ancak,Ahmed Dede,bu eserdeki şiirleri, uzun tasvirleri,benzetmeleri ve benzerlerini almamıştır.

Tâcü't-tevârîh'in ana kaynağı,II.Bâyezid devri için, İdris Bidlisî'nin eseridir.Hemen tamamını ondan almış, ancak,İdris'in dokunmadığı,dile getirmediği konuları, eksik bıraktığı tarih ve olayları diğer kaynaklardan

tamamlamıştır.Meselâ; Fâtih'in ölümünden sonra İstanbul'da meydana gelen olayları, Âşıkpaşa-zâde tarihinden aldığını bildirir.

II.Bâyezid devri için,Hoca Saâdeddin Efendi'nin; bir diğer kaynağı da,M.1509'dan itibaren İshâk b. İbrâhîm'in "Selîm-nâme"sidir.Hoca Efendi, Yavuz'un tahta geçişine kadar olan bölümde,İshâk b. İbrâhîm'i takib etmiştir.İshâk'ın bittiği yerde,Hoca Saadeddin Efendi'nin bir diğer kaynağı; Şükri-i Bidlisî'nin "Selim-nâme"si ile diğer Selim-nâmeler olmuştur(1).

Münecimbaşı Ahmed Dede'nin,Hoca Saâdeddîn Efendi'den; Hoca Efendi'nin de,İdris Bidlisî'den aldığı,bazı bâriz hatalarda da açıkça görülmektedir.

Osmanlı -Kölemen savaşları sırasında Hadım Ali Paşa ile savaşan Özbek kumandasındaki Kölemen ordusunun önce Ceyhan'ı,sonra da KIZILIRMAK'I geçtiği "Hest Bihist"te(2) yazıldığı gibi, aynı ifadeler "Tâcü't-tevârîh"(3) ve "Câmiu'd-düvel"de de(4) aynen vardır.Aslında,Özbek emrindeki bu ordunun geçtiği ikinci nehir,Kızılırmak değil,Seyhan nehri olması gerekmektedir.

Yine Heşt Bihişt'te, Gedik Ahmed Paşa'nın öldürülmesinin sebepleri arasında,Hızır Beg-oğlu Mustafa Paşa'nın(5) öldürülmesine sebep olduğu için katledildiği belirtilirken "Hızır Beg-oğlu "ifadesi Heşt Bihişt'ten aynen Tacü't-tevarih'te(6) ve ondan da Camiu'd-düvel'de(7) hatalı olarak

---

1-Ahmed Uğur,Selim-nâmeler,A.Ü. İlâ.Fak.Der,C.XXII, Ank.1978.
2-Heşt Bihişt ter.,Top.Ktb,B.196,vr.194a.
3-Tâcü't-tevârîh,I/ 57.
4-Câmiu'd-düvel,N.304b,Metins.18.
5-Heşt Bihişt ter.,a.g.y.,vr.174a.
6- Tâc.II/25 .
7- Câmiu'd-düvel,s.10.

geçmektedir.Halbuki bu eserlerin daha üst bölümlerinde Hamza Beg-oğlu Mustafa Paşa olarak "Tâcü't-tevârîh"de geçmişti(1).Müneccimbaşı da,"Mustafa Paşa b. Hamza Beg" şeklinde (s.3-7) de kullandığı halde ,Gedik Ahmed Paşa'nın katlini anlatırken,"Tâcü't-tevârîh" ve "Heşt Bihişt"teki hatayı aynen nakletmiştir(2).

Bunlar da bize "Câmiu'd-düvel"in,"Tâcü't-tevârîh"ten; onunda,"Heşt Behişt"ten çok açık bir şekilde istifade ettiğini göstermektedir.

Bununla beraber Ahmed Dede'nin,"Tâcü't-tevârîh"inin bazı görüşlerini kabul etmediği de olur.Kili ve Akkirman fethini anlattıktan sonra,"Hoca Efendi'nin tarihinde anlattığına göre " ilk defa Kırım'ın Mengli Giray vasıtasıyle bu tarihde Osmanlı hizmetine girdiğinin anlaşıldığını belirtirken,olayın Fatih devrindeki bölümünü anlatan Ahmed Dede"meseleyi Hoca Saadeddin Efendi gibi anlamanın yanlış olduğunu" bildirir(3).

1-Tâc.,II/ 16.
2-Câmiu'd-düvel, s.10.
3- " " , s.12.

Câmiu'd-düvel'in karşılaştırılması:

بان السفر لو كان فى روم
ايلى يقوم ميرميرانه فى
الميمنة و فى العكس بالعكس

Câmiu'd-düvel,N.315.

و منهم الملك خليل الايوبى
صاحب حصن كيف و كان متزوجا
باخت اسماعيل و لم يلتفت

Tâcü't-tevârîh'le

سفر همايونلرى اناطولى جانبنه
اولسه اناطولى عسكرى ميمنة و روم
ايلى لشكرى ميسره اولور وينعكس
بالعكس.

Tâc,II/263.

برى حصنكيف صاحبى ملك خليل
ايوبى ايدوكه شاه اسمعيلك همشيره
سين تصرف ايلر ايدى. بيتلرنده

اسماعيل الى قرابة المصاهرة
و اخذ جميع قلاعه من يده بعد ان
يحاصره نحو خمس سنين و حبسه
مع اولاده فتخلصوا بعد وقعة
جالديران و اطاء الملك خليل
لسلطان واسترد قلاعه من القزلباشية
ما عدا حصن كيف فانه بقى فى
ايديهم الى ان يمده محمد باشا
فاخذه بامداده و منهم حاكم بدليس
الامير شرف الدين و هو كان قد
تشرف بقبيل الركاب عند التوجه
الى تبريز فاعطاه السلطان مملكة
اباثه و شرفه بسنجق من جانبه.

Câmiu'd-dûvel, m.316a

قره بت و مصاهرت وار ايكن اباعن جد
تصرف ايده كلديكى حصنكيف قلعه سنى
سائر قلاع ايله بش يبل مقدارى محاصره
ايتديروب آخر الامر خدعه ايله خبس
ايوب مملكتنى جالديران صحراسنده
كوس جلادت جالديران غازيلر تفينه
ظمدا ولان استجلو اوغلى محمد خانه
ضبط ايتديرمشيدى و اول ستم بيشه
صولجان صولت سلطانى ايله مفاك
تشويشه دوشدوكى ايامده خلاص اولوب
ملك موروثى استخلاص انديشه سيله
كردستانه كلمشيدى و برى دخى بدليس
ملكى امير شرف الدين ايدوكه تبريز
سفرنده عتبه عليه پادشاهى تقبيل ايله
سرفراز و اعطايای پادشاهى ايله ممتاز
اولوب ملك موروثى اولان بدليس و توابعى
ايالتنى تفويض و تقليد ولواى زرين سر
عنايتى ايله الماس دولتن تمهيد بيورمغلر
ايدى.

Tâc, II/301-302.

فنزل بحلب فى الثانى والعشرين
من صفر السنة و اقام فيها ايضا
نحو شهرين ثم ارتحل منها ايضا
فى الخامس و العشرين من شهر ربيع
الاخر و ترك الوزير الاعظم بيرى باشا
فى الفى يكيجرى و جماعة من السباهية
و عساكر اناطولى و قرامان و عربستان

و شهر صفرك يكرمى ايكيسنده حلب شهرينه
نزول بيوردقلر و ايكى آى مقدارى حلبده
سرور اوزره طوردقلر و شهر ربيع
الاخرك يكرمى بشنده حلبدن نهضت بيوروب
دار الخلافه صوبنه عازم اولدقلر و بيرى
باشايى قابو قوللرندان پر قاج بلوك ايله

فی خط الفرات فی موضع یقال له علوی لسد باب الفتن و ابطال کید العدو .

Câmiʿu'd-düvel, N.319b.

و بر مقدار یکیجری ایله روم ایلی و اناطولی و قرامان و عربستان سباهیلری ایله فرات کنارنده علوی نام محلده سد باب فتن و ابطال کید دشمن ایجون آلیقودیلر Tâc, II/387

سار احمد باشا فی عقب جم الی ارکلو (وهی هرقلیه) و علم وصوله فی مصر. فعاد فورد الامر بترک من عنده العسکر عند السلطان عبدالله و ان یعود هو الی المتبة العلیة فعاد احمد باشا الی المتبة. فاستوزره السلطان عند وصوله الیها و فوض الیه امور السلطنة کلها فاظهر الخشونة والغلظة علی مقتضی جبلته و انضم الیه قول الحساد و سعی السعاة فامر السلطان بحبسه فی بیت البوابین .

Câmiʿu'd-düvel, N.302b-303a

احمد باشا جم سلطانك عقبنجه هرقلیه یه واردی جمك شامدان مصره کتدیکی مقرر اولیجك باب سعادتدن حکم همایون ورود اتدیکه عسکره اجازت ویروب سلطان عبدالله محافظتی اجون درت سنجاغی بکی الیقویوب در دولة توجه ایده باشا دخی فرمان همایون امتثال و باب سعادته توجهده استعجال ایتدی. شرف بابوسله مجددا مستسعد اولدوقده مصالح ملکیة نظمنه قیامله مامور اولوب مسند وزارة مستند اولدی لکن کندوسن مقدم ارکان بیلوب سق خدماتنه دخی غروری و سرکبلك اوزره مروری اولمغین خود رایلکدن خالی اولمز ایدی. اصلا خلقتی نوعا غلظت و خشونت اوزره اولمغین القای حساد انضمامیله قابوجیلر اوطه سنده حبسنه فرمان جهان مطاع صدور بولدی.

Tâc, II/16.

و عزل مسيح باشا عن الوزارة و
امر بالتقاعد فى فليبة. و كذا
عزل اسكندر باشا عن بكلربكية
روم ايلى و اقيم مقامه على باشا
الخادم حاكم سمندره فشتى فى ادرنه
و صعد الى اليايلاق فى الصيف.
Câmiʿu'd-düvel, N.303b.

فارسل جمادى الاول من سنة 890
الى ميرميران قرامان قره‌كوزباشا
يامره بان يجمع عساكر ايالته
و يسير فيهم الى تسخير ما فى
ايدى المصريين من بلاد التى فى
اطراف ادنه و طرسوس و فى اثناء
ذلك عزل محمد باشا بن خضر بيك
من الوزارة و اقام مقامه قاضى
العسكر المنصور ابراهيم باشا
بن خليل باشا

Câmiʿu'd-düvel, N.304a.

فعلم ان مقدمة ذلك الفتح
و تسير قلعة لوفجه. فارسل
ولده شبل الاسد مصطفى بيك فى
راجل و الف فارس الى تسخير
لوفجه.
, N.309a.

مسيح باشايى مسند وزارتدن دور ايدوب
فلبه‌ده تقاعد ايله مأمور ايدوب
منصبنى سمندره حاكمى اولان خادم على
باشايه عنايت ايلديلر و اول شتايى
ادرنه‌ده كجردىلر. بهار ايامنده جوكه
ييلاقنه جيقوب تنزه ايدرايكن...
Tâc, II/44.

سنه. تسعين و سمانمه. جمادى الاوليسنده
قرامان بكلربكيسى قره‌كوز باشايه
فرمان واجب الاذعان صدور ايتيكه
تحت‌حكومتنده اولان امراى صف
آرا ايله ادنه و طرسوس حدينه
واروب اول قلاع سبهر ارتفاعى
و جوارنده اولان بقيه‌سى فتح
و تسخير ايده و بو اوانده
حضربيك اوغلى محمد باشايى وزارتدن
عزل ايدوب مسندينى قاضيعسكر
اولان ابراهيم باشايه انايت
بيوردىلر.
TâcII/48.

لوفجه قلعه‌سنك فتحى مقدمه.
يسر تسخيرى اولمغين ايكى بيكدن
زياده برج افكن و باروشكن
بياده ايله بيك مسلح سواره
جكر باره‌سى مصطفى بكى سردار ايدوب
TâcII/ 112.

f-Gelibolulu Mustafa Âlî'nin,"Künhü'l-ahbâr"ı:

Müneccimbaşı Ahmed Dede'nin kaynaklarından birisi de, Âlî'nin "Künhü'l-ahbâr" adlı eseridir.

Ahmed Dede, her padişahın tahta geçmesiyle beraber , onun doğumu, tahta geçişi, vasıfları, çocukları ve vefâtı hakkında bilgi vermektedir. Bu tekniği ve bu konu ile ilgili bilgileri Âlî'nin "Künhu'l-ahbâr" adlı eserinden aldığı gibi, hükümdarın vefâtından sonra onun çocukları, vezîr-i âzamları, vezirleri hakkında Âli Efendi ve Hoca Saadeddîn Efendi'nin yolundan giderek bunlar hakkındaki bilgileri eserine dercetmiştir. Âli Efendi ayrıca, devrin ulemâ ve meşâyihi hakkında her padişahdan sonra bilgi vermiştir.

g-Kemâl Paşa-zâde'nin, VIII. ve IX. Defterleri:

Kemâl Paşa-zâde, "VIII. Defter"inde, II. Bâyezid devrini ve "IX. Defter"de ise, Yavuz Sultan Selim devrinin, Çaldıran seferinin sonuna kadar olan dönemini anlatmaktadır. Mısır seferine katılan Kemal Paşa-zâde "IX. Defter"inde, Mısır seferini anlatmamıştır(1).

Bu Defter, aynı zamanda, Selim-nâmelerine kaynaklık görevi yapmıştır. Her iki Defterde, kendisinden sonra gelen tarihçilere kaynak olmuş ve tarihçiler bu iki defterden de geniş ölçüde istifade etmişlerdir(2).

1-Ahmed Uğur, İbn-i Kemâl adlı eserinde "....bu sultanın Mısır seferini ihtiva eden kısım, maalesef bu zamana kadar bulunamamıştır. Bir gün dünya kütüphanelerinin bir köşesinde bulunarak insanlığın hizmetine sunulacak bu eşsiz eser, tarihin bu bölümüne ışık tutacaktır." demektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987, s.24.

2-"Kemal Paşa-zâde bir tarihçi olarak, hem bu ilmin resmen temelini atmış ve hem de kendisine has bir üslûp getirerek, kendinden sonraki tarihçilere, bir çok yönden örnek olmuştur." Ahmed Uğur, a g.e , s.25.

CAMİU'D-DÜVEL'İN İLK TERCÜMESİ:

Müneccimbaşı Ahmed Dede'nin bu eserinin değeri çok erken anlaşıldığından, telifinden 30 yıl gibi çok kısa bir zaman sonra Lâle Devri'nde, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın tarihe olan büyük düşkünlüğü sebebiyle tercümesi, Şâir Nedîm'e havale edilmiştir.

Tercümenin birinci cildinin, matbû birinci sahifesinin başında, "Sultan Mehmed Hân-ı Sâlis (1)in zamân-ı sa'âdetinde Reîs-i Müneccimîn olan fâzıl-ı muhakkik Derviş Ahmed Efendi'nin tertîb ittiği "Sahâifu'l-ahbâr" nâm 'arabî târîhin, Sultan Ahmed Hân-ı Sâlis 'udebâ ve urefâsından şâir-i meşhûr Nedîm Efendi'nin eser-i himmeti olan tercemesinden cild-i evveldir" denilmektedir.

Dâye-zâde Mustafa Efendi'nin, "Selim-nâme" adlı eserinin mukaddimesinin kenarındaki kayda göre (2)tercüme işi, Sadrazam Damat İbrahim Paşa'nın gayretiyle şâir Nedîm'in içinde bulunduğu bir heyete havale edilmiş, bu heyet, Şâir Nedîm'in yanısıra III. Ahmed devri ulemasından Vehbi Efendi, Rûhî Efendi, Üstakîm-zâde Mustafa Vefâ Efendi, Râşid Efendi ve bir kısım ilim adamlarından meydana geliyordu.

Dâye-zâde Mustafa Efendi, bu heyetin, tercümeyi bir hafta içinde bitirdiğini belirtiyor. Ancak, Sahâifu'l-ahbâr'ın baş ve sonundaki kayıtlar, bu tercümenin, Dâye-zâde'nin bildirdiği gibi bir haftada bitirilmediğini göstermektedir.

1-Sultan Mehmed Hân-ı râbi' olacak.
2-Dâye-zâde Mustafa Efendi, Selim-nâme, Süleymaniye, Esad Efendi Ktb., No 2283, vr.2a kenarındaki not.

Şâir Nedîm, Sahâifu'l-ahbâr'ın mukaddimesinde, devrin padişahı III.Ahmed'i mübâlâğalı bir şekilde övmekte, daha sonra da Vezîr-i a'zam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'dan ve onun ilme ve ilim adamlarına verdiği değerden uzun uzadıya bahsetmektedir(1).

Ardından, tercüme işinin nasıl kendisine havâle edildiğini şöyle anlatmaktadır:"Ol vezîr-i Aristo tedbîr ve ol dâver-i ilhâm-ı semîrin sunuf-i 'ulûm ve ma'ârife meyl-u rağbeti kâmil, bâhusûs selâtîn-i 'izâm ve havâkîn-i kirâm ve vüzerây-ı fihâm hazretlerine elzem-i levâzım olan fenn-i târîhe bi't-tabi' mâil olmağla bir gün meclis-i şerîflerinde sâbıkan huld âsitân-ı Sultân Mehmed b.İbrâhîm Hân tâbe mesvâhümâ zamân-ı sa'âdetlerinde reîsu'l-müneccimîn olan zu-fünûn-u huşyâr, sâlis-i nasîr-i kûşyâr, rasatşinâs-ı fazl-u hüner, merd-i dakîkadân-ı barîk nazar (Merhum Derviş Ahmed Efendi'nin) cemi've tesvid ittiği Sahâifu'l-ahbâr nâm târîhinin müzâkeresi güzerân idüb"(2) denilmekte ve eserin, halkın istifadesi ve yayılması için Damat İbrâhim Paşa"sâde Türkî lisanına nakl ve terceme olunmasın irâde buyurub"(3) bu işin Şâir Nedim'e verildiği ve Nedîm'inde, Cemâziye'l-âhire 1132/Nisan 1720'de tercümeye başladığı belirtilmektedir(4).

Tercümenin ne zaman bitirildiğini de Şâir Nedim, eserin son sözünde şöyle anlatmaktadır:"Bu kitâb-ı

1-"Sahâifu'l-ahbâr", Şâir Nedîm ter., İst.1285, s.I/1-5;
2= " " " " " " " s.I/5-6;
3- " " " " " " " s.I/ 6;
4- Altınay, Ahmed Refik, "Alimler ve Sanatkârlar", Ank. 1980, s.232; Ahmed Refik "Lâle Devri", Ank. 1973, adlı eserinde, "Damat İbrâhim Paşa'ya kitapçılık ve musâhiplik eden Nedîm, daha sonra Sahâifu'l-ahbâr'ı da türkçeye tercüme etti"(s.85) denilmektedir.

celîl ve bu eser-i nebîl,bir nusha-i gârra ve bir mecelle-i âlem ârâdır ki fenn-i târîhde nazîri bu âne gelince meşhûd-i dîde-i ûlâ en-nehy olmuş değildir. Her satırında nice kısas-ı ibretnümâ mestûr ve her kelimesinde nice menâkîb-i hayret-efzâ mezkûr ve her harfinde nice meânî-i dilârâ meş'ûr olmağla mütâlâsı mütesaddi-i hall-u 'akd-i umûr-i cumhûr olan mulûk-i 'izâm ve vuzerâ-ı kirâm hazerâtına nice umûrda delîl-râh ve nice husûsda bâis-i intibâh olacağı emr-i mukarrerdir ki....." (1)

"Avn-i Hak ile iş bu evrâk-ı perişânın tesvîdi bin yüz kırk iki sene-i mübârekesi Şevvâl-i şerîfinin yirmi beşinci (13 Mayıs 1730) cuma günü ba'de salâti'l-Cum'a resîde-i derece-i ihtitam olmuştur."Li muharririhî:

"Nedîm,bende ki fermân buyurduğun tahrîr,
Hüdâ'ya şükür ki irdi hitâma Sultanım.
Kusûrı vâr ise affınla eyleyub tekmîl,
Ne denlû eksik ise tut temâma Sultânım"(2)

Tercümeye dâir bu kayıtlar,bizzât mütercimi tarafından esere dercedildiğine göre eser,on yılda,Şâir Nedim tarafından tercüme edilmiştir(3).

Tercüme ile ilgili Dâye-zâde'nin,"Selim-nâme"sinin mukaddimesinin kenarındaki,"bir hafta içinde tercüme edildiğine dâir rivâyetin,uygulama ihtimali yoktur.Zira bu kadar hacimli bir eserin,bir haftada tercümesi mümkün değildir.Tercüme işi,belki,Dâye-zâde'nin"Selim-nâme"sinin kenarında yazıldığı gibi,ismi sayılan kişilerden oluşan heyete

---

1-Sahâifu'l-ahbâr,Müneccimbaşı Tarihi tercümesi ,Şâir Nedim,(müellif hattı)İst.Ün. Ktb,6090 III , vr.258b.
2-Matbu Sahâifu'l-ahbâr ter.III/750,
3-Nedim,Çırağanlardan,Bâdâhâdlardan serbest kaldığı zamanları,bu tercüme işine ayırdı.Dokuz yıl beş ayda

havale edilmiş,heyet bu işe birhafta içinde başlamış, fakat tercümeye devam etmemiş ve Şâir Nedim bu tercüme işini on yılda tamamlamıştır.(1)

Bu tercüme 1285/1868-1869 yılında İstanbul'da, Matbaay-ı Âmire'de üç cild halinde basılmıştır.

Bu eserin tercümesinin, İ.Ü. Ktb. Hamidiye Kt., No. 915'de kayıtlı bir nüshası mevcuttur.Ayrıca yalnız Osmanlılar kısmının tercümesini ihtiva eden bir yazma nüsha da, İ.Ü. Ktb.No 6090'dadır.Yine Osmanlılar kısmını ihtiva eden diğer bir tercüme nüsha da, Nûr-u Osmaniye Ktb, No 3129'da kayıtlıdır.

Müneccimbaşı tarihi'nin bu türkçe tercümesi çok yayılmış ve adeta eserin aslını unuttur muştur.Bunda da, eserin iki buçuk asır önce tercüme edilmesi, yüzyıl önce basılması ve matbu nüshalarını bulmanın kolay olması etkili olmuştur.Çünkü İstanbul gibi kütüphaneler şehrinde dört yazma nüshasının bulunması ve bunlardan istifadenin de zorluğu ortadadır.

Bütün bunlara rağmen tercüme,eserin aslını yansıtmamaktadır.Ümumî tarih kısmı kısaltılarak alınmış, Osmanlı tarihi ile ilgili kısmın tamâma yakın kısmı tercüme edilmiş,ancak onda da, bir kısım devlet adamları hakkındaki tenkidler atlanmış;Topkapı Sarayı nüshası umumiyetle dikkate alındığı için eksiklikler

---

tamamlamaya muvaffak oldu. ....Nedîm,Tahâifu'l-ahbâr'ın tercümesine başladığı zamanlar(1132/1720),devrin seçkin bir şâiri idi(A.Refik,Alimler ve Sanatkârlar, s. 232).

1-Damat İbrahim Paşa,Nedim'i dâima taltîf etti. Hassas şair,Tahâifu'l-ahbâr'ın tercümesi ile meşgûl olduğu sıralarda bir lûtfa daha mazhar oldu:İbrahim Paşa, Nedim'i,"hâfız-ı kütüblüğe" tayin etti(A.Refik, Alimler ve Sanatkârlar,s.232-233).

olmuş ve yanlışlıklar yapılmıştır.Pekçok tarihçi, Sahâifu'l-ahbâr'ın yanlışlıklar ve eksikliklerinden bahsetmişlerdir.(1)

1-Faruk Sümer,"Çukurova Tarihine Dâir Araştırmalar",Tarih Araştırmaları Dergisi,Ank.1963,I/1; Mükrimin Halil Yınanç ,Tanzimat,I,İst.1940,s.383; M.Fuat Köprülü ,Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ank.1960,S.351(Ümumî indeks,Mineccimbaşı mad.)

ÇALIŞMA KONUSUNU TEŞKİL EDEN BÖLÜMDE TERCÜME EDİLMEYEN VEYA EKSİK TERCÜME EDİLEN YERLER

Camiu'd-düvel	Sahâifu'l-ahbâr
فلما توفي في منزل تكور جايرى بقرب كُكنيزه. N.302a.	1-Tercüme edilmemiştir.
الى ان يأتي هو في اماسيا N.302a.	Sahâifu'l-ahbâr, III/402; S.A.,III/402.
اذ كان والده قد اقطعه اياها بعد وفاة اخيه مصافى N.302a.	3-Tercüme edilmemiş. S.A.,III/403,str.1.
بالعزاء والهنا N.302a.	4-Tercüme edilmemiş. S.A.,III/403,str.5.
بعد تسعة ايام N.302a.	5-Yedi günde. S.A.,III/403,str.6.
فاستقبله الاعيان والاجناد N.302a.	6-Tercüme edilmemiş. S.A.,III/403,str.7.
فوصل السلطان الى سرير السلطنة يوم الاحد الحادى العشرين من شهر ربيع الاول من سنة 886 N.302a.	7-Pes 886 R. evvelinin onyedinci pazar günü culûs-u hümâyun vuku bulduu. S.A.,III/403,str.7.
من قتل الوزير محمد باشا و نهب البيوت	8-Tercüme edilmemiş. S.A.,III/403,str.16-27.
وطيب قلوب العسكر بالعطيات و المواعيد الجميلة. N.302a.	9-Tercüme edilmemiş. S.A.,III/403.

Camiu'd-duvel	Sahaifu'l-ahbar
و عبر هو ايضا الى اسكدار فى بقية الجيش N.302b.	10-Ter.edilmemiş. S.A,III/403,str.29
فسار الى زيارة البيت المقدس N.302b.	11-Ter.edilmemiş. S.A.,III/405,str.14
فى دربند ارمنى N.303a	12-Ter.edilmemiş. S.A?III/405,str.25
تحصن جم مع قاسم بيك فى طاش ايلى N.303a.	13 Andan kaçıp Taşiline tahassun eyledi S.A.III/407,str18,19
صاحب ردوس ماصتورى N.303a.	14-Mesfurdan nev'an mütevehhim olmakla S.A.III/407.
و توجه فى ربيع الاول من سنة 888 ثم ارسل جيشا فعبر من نهر موراوه N.303b.	15-888 nevbaharında Filibe'ye varıldı. S.A.,III/408,str26
و عمر القلاع التى كان قد خربها السلطان محمد خان N.303b.	16-Andan bir miktar asker ta'yin buyuruluo Sofya nevahisinde Sultan Mehmed Han'ın tahrib ettiği kalelerin tamirine mübaşeret buyuruldu. S.A.III/408str.26-29
و مكث هو عند نهر بروت N.304a	17- Ter. edilmemiş. S.A.,III/410,str.21
و ارساله الى الممالك المحروسه N.304a	18-Ter.edilmemiş. S,A.III/411,str6

19Ter. edilmemiş.	..... التی فی اطراف ادنه و طرسوس
S.A.III/411 str.9-10	N.304a على بلاد المجاورة
20-Ma'nisâ Çelebi kâdı askerlikten.azl	معنیسا جلبی عن الوزارة
S.A.III/403	N.304a
21 تیه و ترص و موللن	موللن و برص و تبه
S.A.III/411	N.II/304a
22-Ter. edilmemiş.	الی جانبی ملطایه
S.A.III/411 str.17	N.II/304a
23-Ve Çeşm-i Siyah Mehmed Paşa.	و قرهکوز باشا
S.A.III/412 str.8	N.304a
24?Ter. edilmemiş.	و کانت الوقعة الشنیعة فی سنة 891
S.A. III/412 str.17	N.304b
25-Tarih tercüme edilmemiş.	داود باشا فی سنة 892 بان ....
S.A.III/412 str.19	N.II/304b.
26 سقر اوازر	انادر ..... سیس
S.A.III/413 str.10-13	N.304b.
27-Ohri Boği Hasan Beğ	حسین بیك امیر اخری
S.A.III /414 str.2-3	N.II/304b
28-Ter.edilmemiş.	واستشهد عیسی بیك و سلیمان بیك
S.A.III/414	ابنا اورنوس مع جماعة من الامراء و اتباعهم
	N.305a

فاغر اول على ايالة اسلوبيه و اغتنم العسكر منها غنايم كثيرة من كل جنس ثم اغاره على بلاد جسار و نهبها و خربها ثم عبر النهر المسما باونه الذي يجرى عند قلعة جوقارويه

N.II/306a.

29-İbtida İslovabya eyaletine ,ba'dehu çesar didikleri memalike akın saldı, badehu Onpnâm nehri öte geçti.

S.A III/428

في 22 شعبان السنة و 24 تموز الروم

N.II/305a.

30- Ter. edilmemiş.

S.A., III/415 str.22-2

31 جامع الدول 306 دن
N.II/306b.den sonden onbir satır ile 307a.dan baştan onbir satır tercüme edilmemiştir.

22 satır hiç tercüme edilmeden bırakılmıştır.S.A.III/422 .

و عزل السلطان عن ايالته بوسنه يحى باشا و اعطاها

N.II/307a

32- Ter. edilmemiş.

S.A.III/423 str.1-2

و كان قد امر ببناء سفينتين عظيمتين

N.II/307a.

Bu sefer-i zafer rehber için üç adet sefine inşa buyuruldu.
S.A.III/423 str.3

و كانت كاسة عمودها تسع اربعين رجلا مقاتلا و صرف فى كل منهما سوى اجرة العملة و قيمت اكثر اعشابة عشرون الف دينار

N.II/307a.

34-Her birine amele ücreti ve ekser kerestesinin bekâlardan mâda yirmi beşer bin altun masraf olundu.

S.A.III/424, str5-6

براق رئيس

N.307a.

35 Budak Reîs
S.A.,III/424,str 6

و لحق بهم جمع من اهل التيمار الذين
قراهم بكثرة الظلم والتعدى و كان منشاء
ذلك كله غفلة السلطان عن تدبير الملك
و تسليم الامور الى وكلائه بغير نظارة
على تدبيرهم و تصرفهم و كان لكل واحد
منهم توابع و لواحق لا يقصرون فى الظلم
و التعدي و اخذ الرشوة و جلب المال

N.310 b.

36 Bu ibâreler hiç
tercüme edilmemiştir.
S.A.III/436 str23 vd.

و كان قد حاصروا انطاليه

N.II/ 311a.

37- Anlar gelub Anta-
kıya kal'asını maha-
sara itmişlerdir.
S.A.437

و قيل ان محركهم كان احمد باشا
بن هرسك لتمشية رايه و تقوية قوله
الا ان ذلك ينافيه ما سياتى من غرتهم
على سرايه ايضا

N.II/311b.

38-
Ter.edilmemiş.

S.A.III/ 440 str.20-26

فاجتمعوا فى السدة العليا و عرضوا
الى السلطان ان الملك قد اختل نظامه
بطامع الوزراء و اختلاف ورثة الملك
و تسلط الاعداء من كل جهة ان السلطان
احمد لا يليق للسلطنة لانهماكه فى الدعة
و الترفه حيث وقع منه امران يدلان
على العدم صلاحيته للسلطنة وقعة شاه
قولى و وقعة نورالدين خليفة و كذا
السلطان قورقود لا يصلح للملك ايضا
و ان كان عالما فاضلا لان السلطنة لاتقوم
الا بترك الراحة والترفه و اختيار
الاقدام على المخاوف والشدايد و ليس
له ذلك و كذا انه عقيم ليس له عقب

39-
Tercüme edilmemiş

S.A.III/441

فليس يصلح لهذا الامر الا السلطان سليم الشجيع المقدم الحازم المدبر والتمسوا من السلطان تقليد العهدله بل تفويض السلطنة اليه

N.311a-312b.

40-Ter. edilmemiş.
S.A.III/442 str.24-25

فتجاوز احد من الامراء حده بطلب لزيادة فى الترقى يومئذ فامر به فقتل

N.II/312a

41-Ter. edilmemiş.
S.A. III/442

و كذا طلب حضور ابنه السلطان سليمان من كفه و بقية احواله سياءتى فى مقرته ان شاءالله تعالى

N.312b

42-Ter. edilmemiş.
S.A.III/443 str.8

فى اليوم العاشر من ربيع الاول من سنة 918

N.II/312b.

Yaptırdığı mimarî eserler terciime edilmemiştir.
N.II/312 b .

43-II.Bayezid'in yaptırdığı bütün mimarî eserler tercüme edilmemiştir.
S.A.III/443.

ثم ارسل فى عقبه محمدعلى بيك الميخالى

N.II/314b.

44-Ardınca Mihaloğlu Ali Bağı takib buyurdular.S.A.451.

و صمم عزمه على الوصول الى اذربيجان و كانت بينها و بين اذربيجان اربعون مراحل

N.314b.

45-Erzincan'a vusul azîmeti tahkik ve tasmim buyuruldu ki ERZİNCAN ile anın arası 40 günlük mesâfe idi.
S.A. III/ 451

و فى هذا الاثناء وقع كسوف فى 28 يوم السبت من جمادالاخرة

N.II/315a.

46-Bu esnâda Cumade'l-âhirenin sebt günü bir kusuf vâki oldu.
S.A.III/453 str.3

Buraya kadar yaptığımız karşılaştırmalarda da görüldüğü gibi, Şâir Nedim'in yaptığı ve büyük ölçüde "Topkapı Sarayı Ktp. III.Ahmed kitapları, 2954/1-2" de kayıtlı en eski istinsah edilmiş nüshaya dayanan bu tercüme, pekçok noktalardan, kullanılamayacak durumdadır. II.Bayezid devri ricâlini Ahmed Dedê'nin yaptığı haklı tenkidler, kasıtlı olarak tercüme edilmediği gibi, II.Bayezid'in yaptırdığı mimari eserleri ile ilgili çalışmaları da zikredilmemiştir. Ayrıca Yeniçerilerin, Yavuz Sultan Selîm'i tahta geçirmek için giriştiği faâliyet ve Padişahın huzurunda söyledikleri sözler, padişah ve devlet adamları hakkındaki değerlendirmeler ve tenkidler, devrin şartları sebebiyle atlanmıştır.

Kısaltmalar sebebiyle eserin bütününde pekçok yer ve şahıs isimleri ile bazı tarihler atlanmış, bazan yanlış okunmuş ve yazılmıştır.

Bütün bu eksiklikler ve yanlışlıklar sebebiyle eserin müellifi Müneccimbaşı Ahmed Dede, asırlar boyunca haksız tenkidlere muhatap olmuştur.

CÂMİÛ'D-DÜVEL'İN DİĞER TERCÜMELERİ:

Kitap Sarayları Direktörü Hasan Fehmi Tuğral, Câmiû'd-düvel'in "Anadolu Selçukluları" bölümünü tercüme etmiş ve bu tercüme, 1935 yılında yayınlanmıştır.

Necâti Lugal, Bayezid Umûmî Kütüphanesi müdürlüğü sırasında Camiû'd-düvel'in "Karahanlılar" bölümünü, "Müneccimbaşı Şeyh Ahmed Dede'nin Sahâifu'l-ahbâr fî vekâyiʿi'l-a'sâr yahut Câmiû'd-düvel adlı eserinin Karahanlılar fasikülü" adıyla türkçeye tercüme etmiş ve yayınlamıştır.

İSMAİL ERÜNSAL'IN TERCÜMESİ:

İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Kütüphânecilik Bölümü Öğretim Üyelerinden Prof. Dr.İsmâil Erünsal,Müneccimbaşı Ahmed Dede'nin tarihinin Osmanlılar kısmının baştan,Kanunî Sultan Süleyman devrinin sonuna kadar olan bölümünü "Müneccimbaşı Tarihi Sahâifu'l-ahbâr fî vekâyiî'l-a'sâr" adıyle tercüme etmiş ve Tercüman Gazetesi,1001 Temel Eser serîsinin 36 ve 37 numaralı kitapları olarak İstanbul'da,1975 yılında yayınlanmıştır.

Sayın Erünsal birinci kitabın başına,Ahmed Dede Efendi'nin hayatı ile ilgili kısa bir önsöz koymuş ve Osmanlılar kısmını okuyucuların istifadesine sunmuştur.

Tercümede,Câmiu'd-düvel'in,Topkapı nüshası ile Şâir Nedim'in yaptığı tercüme (Aslında Şair Nedim'de,Topkapı nüshasını esas almıştır) esas alındığı ve bir halk kitabı hüviyetinde hazırlandığı için,ilmi titizliğe fazlaca riayet edilmemiş ve bu sebeple de bazı hatalar olmuştur.

Erünsal tercümesinin,Nedîm tercümesiyle benzer taraflarından örnekler :

"Zira Semendire muhâfızı Hadım Süleyman Paşa vesâir ol serhadlerde olan ümerâ,der-i devlete arzlar gönderub i'lâm itmişler idi ki,Engürüs Kralı Yanko mürd olup, yerine kâim olacak evlâdı kalmadı,zinâdan hasıl olmuş bir oğlı kaldı ki,beynlerinde ol makûle evlâda veled-i tabiî ıtlak olunur".

Sahaifu'l-ahbar ter., III/416.

"Semendire vâlîsi Hadım Süleyman Paşa ve serhadlerde bulunan diğer ümerâ,Engürüs Kralı Yanko'nun mürd olduğunu, yerine geçecek çocuğu olmadığını,zînadan hasıl olan Engürüslülerin veled-i tabiî dedikleri oğluna da memleketin

ileri gelenlerinin itâat etmediklerini....."

Erünsal ter., II/ 393.

"Paşa, andan göçüp Engürüs memâlikine daldı ve ibtidâ İslovabya eyâletine, bâdehû Cesar didikleri memâlike akın saldı". S.Ahbar ter., III/ 418.

" Yâkûb Paşa, gazilerle Engürüs içlerine doğru yürüdü, Önce İslovbya eyaletini yağmaladı. Gaziler her cinsten bolca ganimet aldılar. Sonra Cesar ve civarını yağmalayıb tahrip etti". Erünsal ter., II/396.

"Andan geçüb deryâ misâl bir göl ortasında bir kal'a-i azîme buldular anı dahî az vakitde teshir, içinde bulunan bînihâye ganâimi ahz ittiler." Sahâif, III/421.

"Buradan ayrılıp derya misâl bir göl ortasında sağlam surlarla çevrili büyük bir şehre vardılar. Kısa zamanda burayı da fethedip yağmaladılar, tahrip ettiler, hadd-i hesaba gelmez ganimetler aldılar." Erünsal ter., II/401.

"Mora eyâleti, 'alâ vech-i istiklâl müşârun ileyhe tevcih.".

Sahâif, III/ 427.

"Bayezid Han Alî Paşa'ya Mora'yı alâ vech-i istiklâl ihsan eylediler". Erünsal ter. II/410.

"'Alî Paşa, adl ve ihsân ile Mora cezîresini ma'mûr ve âbâdân eyledi". Sahâif, III/ 427-428.

"Ali Paşa adl-ü insaf ile Mora'yı mamur ve abadan eyledi".

Erünsal, II/412.

"İlbasan Begi 'Isâ Beg-zâde Mehmed Beg, hüsn-ü tedbîr ve darb-ı şimşîr ile Drac kal'asını teshir eyledi."

Sahâif, III/430.

"İlbasan Emiri 'Isâ Beyoğlu Mehmed Bey hüsn-ü tedbîr ve darb-ı şimşîr ile Draç kalesini fethetti". Erünsal, II/416.

CAMİU'D-DÜVEL NUR-U OSMANİYE NÜSHASI İLE İSMAİL ERÜNSAL TERCÜMESİ ARASINDA BAZI FARKLILIKLAR

Câmiu'd-düvel Metni:	Erünsal Tercümesi:
ثم توجه الى ادرنه لتنظم احوال روم ايلى و فى رمضان السنة امر بقتل كدك احمد باشا فاستشهد ذلك الوزير المدبر المجاهد قبح الله خدمته اهل الدنيا (II/303b)	1-Sonra Rum ili'nin ahvâline nizam vermek için Edirne tarafına hareket buyurdular. Bu yılın Ramazan ayında Gedik Ahmed Paşa'nın katlini emreylediler. Bu müdebbir ve mücahid vezir şehid edildi. (II/380)
و فى هذه السنة ايضا توفى قاسم بيك بن ابراهيم بيك بن قرامان و فى ايالته ايج ايل فاقام مقامه محمد بيك بن طورغود. (II/303b)	2- Yine bu yıl içinde Karamanoğlu Kâsım Bey eyaleti olan İçel'de öldü. İçel eyaleti aynı aileden Turgut oğlu Mahmud Bey'e verildi. (II/381)
و فى اثناء ذلك عزل محمد باشا بن حضر بيك من الوزارة و اقام مقامه قاضى العسكر المنصور ابراهيم باشا بن خليل باشا. (II/304a)	3-Bu sırada Hızır Bey oğlu Mehmed Paşa'yı vezaretten azl edip yerine HALİL Paşa'yı tayin eylediler. (II/385)
فانتخب اسكندر باشا خمسمائة فارس من شجعان عسكره فاغار فيهم اولا على بلاد جسار نحو عشرين يوما (II/307a).	4-İskender Paşa askerleri arasından beşyüz yiğit seçip önce yirmi gün kadar ÇESAR'ı yağmaladı. (II/404)
و كان قد سير من البحر قبطانه داود باشا من ثلثمائة سفينة مشحونة بالمقاتلة والآلات. و كان قد امر ببناء سفينتين عظيمتين طول كل واحدة منها سبعون	5-Kaptan-ı Derya Davud Paşa'yı asker ve harp malzemesi dolu üç gemiyle önden gönderdiler. Bu sefer için ayrıca boyu yetmiş, eni otuz zîra genişliğinde iki gemi hazırlattılar. (II/405)

	قراعا و عرضها ثلثون ذراعا و كانت كاسة عمودها تسع اربعون رجلا مقاتلا (II/307a.)
6-Kaledekiler çok güç bir durumda iken harp malzemesi ve asker dolu dört kâfir gırabı Osmarlı donanmasını yarıp kaledekilere yardım getirdi. (II/409.)	و اشتد الامر على المحصورين جائت اربع اغربة مملوة بالرجال والالات فنفذت من بين سفن الاسلام و اوصلوا المدد الى المحصورين ثم احرقوا الاغربة . (II/308a.)
7-Oğlu Mustafa Beyi ikibin atlı, iki bin piyade ile Lofça'yı fethe gönderdi. (II/416.)	فارسل ولده شبل الاسد مصافى بيك فى الفى راجل و الف فارس الى تسخير لوفجه. (II/309a)
8-Karagöz Paşa durumdan haberdar olunca kemâl-i mertebe gazaba gelib hazır bulunan bin kadar Anadolu sipahisiyle Kütahya haricinde Şahkulu'nu karşıladı. Şiddetli bir savaş oldu. Karagöz Paşa harp esnasında esir düştü. (II/428-429.)	فوصل الخبر المكدر الى قره كوز باشا فتعجل فى مقابلتهم من شدة تهوره فتاتلهم فى نحو الف فارس من سباه اناطولى فى خارج كوتاهية و اشتد القتال حتى اسر قره كوز باشا فى المعركة ثم صلب بامر الملحد شاه قولى . (II/310b)
9-Topkapı nüshasında bu ibareler olmadığı için tercüme edilmemiştir. (II/442)de yok.	ثم السلطان محمد بن بايزيد خان كان والى كفه فتوفى فيها فى سنة و نقل نعشه الى بروسه فدفن فى جوار الغازى خداوندكار . (II/312b)

و فوض السلطان فی اثناء ذلك
بكلربكية اناطولی الی امیر بوسنه
سنان باشا الخادم .
(II/314b.)

11-Orduy-u hümayun Sivas yakınlarına geldiğinde Dulkadiroğlu yanındaki askerle Selim Han'ı karşıladı.

(II/458.)

و لما وصل الموكب العالی الی
قرب سواس استقبله دوقه كين زاده
فیمن معه من العسكر .
(II/314b)

12-Selim Han iki kızılbaşı serbest bırakıp bunlarla Şah İsmâil'e tahrik ve tahkir edici cümlelerle dolu bir mektup bir eşek ve baş örtüsü gönderdiler. (II/46

فاطلقهما السلطان و ارسل معهما
الی اسماعیل مارا و معجرا و كتابا
فیه اقوال مرة محركة له علی المبارزة
(II/314b.)

13-Selim Han Gazze'ye kadar olan mülhakatıyla birlikte Şam eyaletini Çerkes beylerinden Canberdi Gazali'ye , Garbî Habeşistan'ı da Korkmazoğlu Mehmed Bey' verdiler.

(II/496.)

و فوض ایالة الشام بجمیع لواحقها
حتی غزة و رملة ایضا الی جانبردی
الغزالی الجركسی و فوض ولایة ابن
خنش العربی الی محمد بیك بن قورقماز
(II/319b)

14-Selim Han'ın hastalıkları şiddetlendiğinde sır saklamak hususunda itimada şayan görmediği Rumili Beylerbeyi Ahmed Paşa'yı Edirne'yi muhafaza için gönderdi.

(II/ 503)

و كان قد ارسل میرمیران روم ،
ایلی احمد باشا الی محافظة ادرنه
لما شاهد اشتداد مرض السلطان
لعدم اعتماده علیه فی حفظ السر
وهوالذی اظهر العصیان فی مصر
(II/320b)

15-Bu sırada Uzun Hasan Bayındırî nin hizmetinde bulunan Karamanoğlu Kasım Bey bir miktar askerle Karaman diyarına gelip

(II/376.)

و فی اثناء ذلك قدم قاسم بیك
بن قرامان من خدمة السلطان یعقوب
بن حسن بیك البایندری الی بلاد
قرامان فی . (II/303)

16-Önce reisu'l-mücâhidîn Yakub Paşa'yı yirmi bin atlı ve yirmi bin yaya askerle gönderip. .

(II/408)

و ارسل اولا رئيس المجاهدين يعقوب باشا فی عشرة الاف راجل و عشرين الف فارس

(II/307b)

فی عشرين الاف راجل و عشرين الف فارس

17-Ali Paşa adlü insâfı ile Bora'yı mamur ve abadan eyledi.

(II/412)

فارسل علی باشا اربعمائة غلام من السبايا و خمس الغنايم مع المبشر الی العتبة العليا . ففرح السلطان بذلك و ارسل الی باشا المذكور دلما و سيفا مرصعا و فرسا من افراسه الخاصة و عمر علی باشا بلاد موره بدله و انصافه .

(II/308)

18-Amasya valisi Sultan Mustafa'ya Karaman valisi olan kardeşi Sultan Şehinşah'la birleşmesini Karaman, Varsak ve Turutlu eşkiyasının gailesini defetmesini bildirdiler. Torunları olan Yenişehir valisi Mehmed Şah'ın da babasının ve amcasının yanına gitmesi için haber gönderdiler.

(II/412-413)

فارسل الی ولده السلطان احمد و هو والی اماسية يامروه بالاجتماع مع اخيه السلطان شهنشاه والی قرامان و كذا امر حفيده السلطان محمد شاه والی يكيشهر بان ينضم الی ابيه و عمه و يدفعوا غايلة الاشقياء القرامانية .

(II/308b)

Yukarıda da belirttiğimiz gibi İsmail Ürünsal, Topkapı nüshasını esas aldığı için, metinde bazı hatalar ve eksik istinsâh edilen cümleler ve yanlış yazılan kelimelerden dolayı tercümesinde işâret ettiğimiz gibi, bazı tercüme hataları ortaya çıkmıştır.

MÜNECCİMBAŞI TARİHİLDEN BAHSEDEN MÜELLİFLER:

Müneccimbaşı Ahmed Dede'nin, Mevlevî tarikatı dervişi ve daha sonra da şeyhi olması sebebiyle Mevlevilikle ilgili biyografik eserler ve tezkireler hayatını ve eserlerini bize ilk nakleden kaynaklar olduğu gibi, şairliği sebebiyle bir kısım şuarâ tezkireleri de kendisinden ve eserlerinden bahsetmişlerdir.

Ahmed Dede'nin bu iki guruba da mensup olması, çok yönlü kişiliği sebebiyle hayatı ve eserleri hakkında geniş bir bilgiye sahip oluyoruz. Bu sebeple Ahmed Dede, birçok tarihçimizden daha şanslıdır.

Kendisinden bahseden eserlerin başında, Şeyhî'nin, "Vekâyiu'l-Fudalâ"sı gelmektedir. Şeyhî, Müneccimbaşı'nın hayatını anlatırken, "Câmiu'd-düvel"den de "bir dünya tarihi" olarak bahsetmektedir(1).

Sâkıb Mustafa Dede (v.1735) ile (2) Esrar Dede (v.1776 eserlerinde Şeyhî'den aldıkları bilgileri, genişleterek anlatırlar(3).

Sa'dadlı İsmâil Paşa" esfu'z-zunûn Zeyli"nde, Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmânî"de, Bursalı Mehmed Tâhir, Osmanlı Müelliflerinde birer cümle ile Müneccimbaşı tarihinden bahsederler.

Batı ilim âlemine gerçek değeri ile Müneccimbaşı tarihini tanıtan, J.V. Hammer olmuştur. Hammer "GOR"da yayınladığı bir makale ile Müneccimbaşı'nın kaynaklarını

1-Şeyhî, Vekâyiu'l-fudalâ, Top.R.1447, vr.125a.
2-Sakıb Mustafa Dede, Sefîne-i Mefîse-i Mevleviye s.168-173.
3-Esrar Dede, Tezkire-i Şuarây-ı Mevleviye, İ.Ü. Ktb., no.89, s.13 vd.

zikretmiş ve eseri tanıtmıştır (1).

F. Babinger,"Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri"adlı eserinde,"Câmiu'd-düvel"in öneminden bahsetmiştir (2).

Brockelmann'ın meşhur bibliyoğrafya eserinde,Müneccimbaşı'dan ve onun eserlerinden bahsedilmiş,Camiu'd-düvel'in nüshaları ve bulunduğu kütüphaneler de zikredilmiştir(3).

Müneccimbaşı'nın tarihi hakkında Mükrimin Halil Yınanç şöyle der:" İdris Bidlisî ile başlayan nakilci Osmanlı tarihçiliği,İbn-i Kemâl,Celâl-zâde ve Âli Çelebi ve Hoca Saâdeddin onun yolunda yürüdüler. Bunlar vak'aları ,bu suretle nakil ve izâh, hatta tenkid etmiş olmakla beraber,nakilci ve hikâyeci ve tasvirci birer tarihçi olmaktan iler geçememişlerdir....."

"Âli Çelebi ile Kâtib Çelebi ve Müneccimbaşı ve biraz da Nâimâ daha fazla bir tekâmül göstererek pragmatik yani şe'nî tarihçiliğe doğru ileri gidecek,vak'aların sebep ve neticelerini tedkik ve izâh ve tenkid edecek kadar bir kabiliyet göstermişlerse de bunlar da bu vâdîde pek sathî kalmışlar ve yine asas itibariyle evvelkilerin vasıflarını muhafaza etmişlerdir" (4).

".....Yalnız Bizans me'hazına mürâcaat etmiş olan Müneccimbaşı Derviş Ahmed Efendi ile Hezarfen Hüseyin Efendi'nin Şarkî ve Garbî Roma imparatorluklarına dâir verdikleri ma'lûmât, azçok doğru ise de pek muhtasardır"(5).

" Tanzimât'dan evvelki devirlerde Umûmî İslâm târîhine ve İslâm devletleri ve kavimlerine dâir pekçok eser yazılmış ..... Müneccimbaşı'nın"Camiu'd-düvel" de denilen "Sahâifu'l-ahbâr" adlı tarihi gibi hemen bütün üç dilde, yâni,Türk,Arap ve Acem lisanlarında misli bulunmayan ve bütün bu üç dildeki eserlere ve hatta Bizans menâbiine müracaat edilerek yazılmış,muhtasar olmakla beraber,çok mükemmel tarihlerimiz de yok dağildir.Ne yazık ki bu kitab

---

1- J.V. Hammer,Geschtichte der Osmanischen Reiches, (GOR),VII/545-550.

2-F. Babinger,Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri, (ter. C.Üçmk),Ank. 1982,s.258 .

3-Brockelmann,GALL,(Geschichte der Arabischen Literatur),II/637.

4-Yınanç,Mükrimin Halil,Tanzimât'dan Cumhuriyete Bizde Tarihçilik, Tanzimât I,İst. 1940,s.573-574.

5-Yınanç,M.H.,Tanzimât'dan Cumhuriyete Bizde Tarihçilik ,s.574.

Arapçadır ve vaktiyle Türkçeye yaptırılmış olan tercümesi çok yanlış ve eksiktir" (1).

Zeki Velidî Togan,"Tarihte Usul" adlı eserinde kaynaklardan bahsederken Müneccimbaşı Tarihi ve tercümesi hakkında bilgi verdiği gibi,bulunduğu kitaplıkları da belirtmiştir(2).Togan,Türk Tarihi'nin kaynaklarından bahsederken de şöyle demektedir:"Bahru'l-esrâr,ondan az önce Hindistan'da Ekber-Şâh'ın emriyle yazılan Tarîh-i Elfî,az sonra Türkiye' de Müneccimbaşı tarafından yazılan Sahâifu'l-ahbâr,biri diğerinden müstakil olarak XVII. asır Türk âleminde vucûde getirilen üç büyük umûmî İslâm ve Türk Tarihi'dir"(3)derken,Müneccimbaşı'nın eserinden nakiller yaparak ,eserin değerini ortaya koymuştur(4).

Namık Kemâl"Osmanlı Tarihi" nin medhalinde:"Çünkü lisanımızda Sahâifu l-ahbâr tercümesinden başka düvel-i İslâmiyenin vekâyiini tafsil eder bir tarih yok.Sahaifu'l-ahbâr'ın münderecâtı ise,nâkıs olduktan başka,tafsilâtının derecesi,vekâyiin ehemmiyeti ile mütenâsib değildir(5).

1-Yınanç,Mükrimin Halil,Tanzimat'dan Cumhuriyete Bizde Tarihçilik,Tanzimât I,İst. 1940,s.583 .
2-Togan,Zeki Velidî, Tarihte Usul,İst.1981,s.210.
3-Togan,Zeki Velidî, Tarihte Usul,İst.1981,s.219.
4-Togan,Zeki Velidî,Umumî Türk Tarihine Giriş(İst, 1946)adlı eserinde:" Müneccimbaşı,Toktamış'la Edige,Temur Kutluğ ve Küçük Muhammed Hân Oğullarının,Kırım Hanları'yle olan bu acıklı iç savaşlarının memleketi nasıl felâkete sürüklediğini ,bunun neticesinde Cuci Ulusu'nun harap olup Tatar Uruğu'nun dağıldığını,birçok Tatar Uruğu'nun,yabancı milletler arasına gidip karıştığını bir çoklarının da Karaboğdan ve Macaristan'a gidip tanassur ettiğini"(s.351) zikreder.
5-Namık Kemâl,Osmanlı Tarihi,İst.1326/1910-1911.

MÜNECCİMBAŞI VE TARİHİ ÜZERİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR:

Bir önceki bölümde saydıklarımız dışında, Müneccimbaşı Ahmed Dede'nin hayatı ve eserleri hakkında yakın geçmişte epey çalışma yapılmıştır.

a-Nihal Atsız'ın Çalışması:

Müneccimbaşı'nın hayatını, mevcut kaynakları tarayarak oldukça geniş bir şekilde yazan ve bize kazandıran Nihal Atsız, Dede'nin hayatı ile beraber, Necati Lugal'ın Karahanlılar fasikülü ve H.Fehmi Tuğral'ın tercüme ettiği Selçuklular bölümünü bir kitap halinde 1940 yılında yayınlamıştır.

b-M.Tayyib Gökbilgin'in Çalışması:

M.Tayyib Gökbilgin, İslam Ansiklopedisi'nin "Müneccimbaşı Ahmed Dede" maddesinde, Ahmed Dede'nin hayatı ile eserlerini uzun bir araştırma sonucu geniş bir şekilde yazmış ve bilgiler vermiştir (1)

c-V.Minorsky'nin Çalışmaları:

V.Minorsky, Câmiu'd-düvel'in "Şeddâdiler" kısmının Arapça metnini ve İngilizce tercümesini 1953 yılında Cambridge'de neşretmiştir.

Yine bu müellif, aynı eserin Şirvan ve Bâbu'l-ebvâb kısmının Arapça metnini ve İngilizce tercümesini 1958'de Cambridge'de yayınlamıştır.

d-S.A. Hassan'ın Çalışması:

Pakistanlı S.A. Hassan, Câmiu'd-düvel'in "Büyük Selçuklular" kısmının Arapça metnini ve İngilizce tercümesini 1956 yılında Cambridge'de neşre hazırlamıştır(2).

1-Gökbilgin, M.T., Müneccimbaşı Ahmed Dede, İ.A., VIII/801.
2-S.A. Hassan, A.Critical Edition of Münejjim Bashi's History of the Saljuqids of İran(Great Saljuqs), wit Translation and İntroduction, unpublished Doctoral Dissertation Cambridge, 1956 pI.

S.A. Hassan bu çalışmasını, baş tarafına yazdığı bir mukaddime ile İslâmic Studies'de yayınlamıştır(1).

e- Ahmed Ağırakça'nın Çalışması:

İ.Ü.Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyelerinden Doç.Dr. Ahmed Ağırakça, Câmiu'd-düvel'in, Osmanlılar kısmının "Kuruluş'tan, Fâtih Sultan Mehmed Hân'ın ölümüne kadar"olanbölümünün tenkidli metin neşrini doktora çalışması olarak hazırlamıştır.Ahmed Ağırakça, arapça metni hazırlarken, Nûr-u Osmâniye (N)nüshasını esas almış ve İstanbul kütüphanelerinde mevcut diğer üç nüsha Topkapı Sarayı(T), Bayezid(B), ve Esâd Efendi (E) nüshaları ile karşılaştırmış, farklarını göstermiştir.

Mukaddime bölümünde Ahmed Ağırakça, Münecimbaşı Ahmed Dede'nin hayatı ve eserleri hakkında en geniş çalışmayı yapmış, metin notları bölümünde mevcut bütün kaynakları tarayarak uzun ve yorucu bir çalışmanın neticesinde metnin tenkidini yaparak y rum ve izahlarda bulunmuştur(2).

f-Ali Öngül'ün Çalışması:

Nûr-u Osmâniye Kütüphânesi Müdürü Dr.Ali Öngül, Câmiu'd-düvel'in "Selçuklular ve Anadolu Beylikleri " bölümünün "Tenkidli metin neşri ve tercümesini ", doktora tezi olarak hazırlamıştır(3).

1-S.A.Hassan,"Münejjim Bashi : Türksh Historian of the Saljuqids of İran" İslâmic Studies,Karachi,Vol, 11 no,4 December 1963,s.457-466 ve Vol III,no,4 December 1964 s.429-469,

2-Ahmed Ağırakça,"Münecimbaşı Ahmed Dede Efendi'nin Câmiu'd-düvel'inin Tenkidli metin neşri", İ.Ü, Ed.Fak.Tar. Böl., İst.1983 (Basılmamış doktora tezi).

3-Ali Öngül,"Münecimbaşı Ahmed Dede'nin Câmiu'd-düvel inin Tenkidli metin neşri ve tercümesi (Selçuklular ve Anadolu Beylikleri), İst.1986,(Basılmamış doktora tezi).

METİN TESİSİNDE FAYDALANDIĞIMIZ CÂMİU'D-DÜVEL NÜSHALARININ TAVSİFLERİ

1-(N) Nûr-u Osmâniye Kütüphânesi Nüshası:

I.Cild

Numarası : 3171
Varak ad. : 427
Ebâdı : 300x103, 277x65
Satır ad. : 61
Yazı nev'i : ta'lik
Cild nev'i : Koyu vişne rengi,deri, şemseli,zencirekli,şirâzesi dağınık,cetvelleri,fasıl başları ve hükümdâr adları kırmızı ile yazılmıştır.Aharlı ve filigranlı krem rengi kâğıt .

Baştaraftaki ilk sahifede III.Osman'ın tuğralı vakıf mührü ile Evkaf Müfettişi İbrâhim Hanif'in vakıf yazısı ve mührü vardır.

Başı: احمدالله حمد متفكر فى مخلوقاته معتبر بشواهد مصنوعاته.....

Sonu: فهجم عليه جوليوس و اعانه الجمهور فهرب.

II.Cild

Numarası : 3172
Varak ad. : 391
Ebâdı : 297X103 , 275x60
Satır ad. : 61
Yazı nev'i : ta'lik
Cildin nev'i: Sırtı ve kenârları yeşil bez ,üzeri ebrû mukavva kaplı,şirâzesi dağınık,cetvelleri,fasıl başları ve hükümdar adları kırmızı ile yazılmıştır.Aharlı ve filigranlı krem rengi kâğıt ,sonundaki 391a varakından III.Osman'ın tuğralı vakıf mührü ile Evkaf Müfettişi İbrahim Hanif'in vakıf yazısı ve mührü vardır.Eserin sonu, bir hâtime ile sona ermemekte ve sonunda 63 boş varak vardır.

Bu boş yapraklar, yazmaya davem etmek istediği, fakat yapamadığı intibaını uyandırmaktadır. Eserin iki cildi de âdetâ müsvedde halindedir; yazı okunaksız, noktalama kifâyetsiz, yan çıkmalarla tamamlanmıştır.

Başı: بها خوفا من العثمانية فاخذوه اسيرا ثم جائوا به الى القسطنطنية .....

Sonu: فرجع الى مستقر دولته ادرنه لقرب الشتاء ذوصل اليها فى شعبان السنة .

2-(T) Topkapı Sarayı Kütüphanesi III.Ahmed Kt. Nüshası:

I.Cild

Numarası :	2954/1
Varak ad. :	648
Ebadı :	265x160 ,90x62
Satır ad:	31
Yazı cinsi :	ta'lik

Müstensihin adı: Muhammed b. Ahmed Müezzin-zâde tarafından 1116/1704 yılında istinsâh edilmiştir.

Cild : Siyah deri üzerine salbek şemse tehzibli, çiçek motifleriyle süslü, zencirekli, şirâzeli, miklepli, kapakiçi kahverengi, serlevhası ve sahife cetvelleri tezhibli, fasıl başları ve hükümdar adları kırmızı ile yazılmıştır, Âharlı, filigranlı krem rengi kâğıt, birinci varakının başında III.Ahmed'in tuğralı mührü vardır.

Yazı, düzgün, okunaklı ve gâyet iyidir.

Başı: احمد الله حمد متفكر فى مخلوقاته معتبر بشواهد مصنوعته .....

Sonu: تم جلد الاول فى صحايف الاخبار فى وقايع الاعصار فى اواسط شهر شعبان المعظم لسنة ستة عشر و مائة و الف من هجرة من له العز والسعادة و كمال الشرف .

II.Cild :

Numarası :	2954/2
Varak ad. :	647
Ebadı :	265X160 , 90x62
Satır ad. :	31

Hattın nev'i : ta'lik

Müstensih : aynı müstensih tarafından 1117/ 1705 yılında istinsah edilmiştir.

Cild vasıfları,yazı ve diğer yönleri itibariyle birinci cildin aynıdır.

Başı: الكلمة الرابعة من الفقرة الثانية فى ذكر الموالى الذين

Sonu: تلتمس العفو والامان و توسط فى ذلك سليم كراى خان فشفع فيه فعفى عنه السلطان وهاونه على الشروط السابقة . فرجع الى مستقر دولته ادرنه لقرب الشتاء فوصل اليها فى شعبان السنة. انتهى ما وجد فى نسخة المؤلف رحمة الله عليه رحمة واسعة و قد استنسخها منها واتمتها فى غرة جمادى الاخرة سنة سبع عشر و مائة و الف هجرة من له الفوز وكمال الشرف و انا الفقير اليه سبحانه. . .

3- (E) Süleymaniye ,Esʿad Efendi Kt.Nüshası:

I.Cild:

Numarası : 2101

Varak ad. : 270

Ebadı : 346x206 ,235x124

Satır ad. : 41

Yazı cinsi: nesih

Müstensih : belli değil

Cild : Başlık ve ilk iki sahifenin cetvelleri tezhibli,diğer cetveller kırmızı,cild kahverengi deri,zencirekli,şirâzeli,miklepli,birinci varakın yüzünde Esʿad Efendi'nin vakıf mührü vardır.

Başı: احمد الله حمد متفكر فى مخلوقاته معتبر بشواهد مصنوعاته. . .

Sonu: و كانت قرابة مع خوارزمشاه من جهة امه

II.Cild:

Numarası : 2102

Varak ad.: IV+ 271-530

Ebadı 346x206 ,255x124

Satır ad.: 41

yazı cinsi: nesih

Müstensih: belli değil

Cild : Birinci cildle aynı vasıftadır.

İlk dört varakta fihrist vardır.271a'da da Esʿad Efendi'nin vakıf mührü mevcuttur.

Başı: والثالث اسفنديار شهراكم ابن بيستون وهوالذى قام مقام اخيه ...

Sonu: فكبسه داره و قتله غيله فى محرم .

III.Cild:

Numarası :	2103
Varak ad.:	3+ 531-784
Ebadı :	346x 206 ,255x124
Satır :	41
Yazı cinsi:	nesih
Müstensih :	belli değil
Cild :	Diğer cildlerle aynı özelliklerdedir.Baş sahifede Esʿad Efendi'nin vakıf mührü vardır.İlk üç varakta cildin fihristi mevcuttur.

Başı: سنة اربع و ثمانية و قيل فى صفر السنة ....

Sonu: فرجع الى مستقر دولته ادرنه لقرب الشتاء فوصل اليها فى شعبان السنة المذكورة .

4-(B) Bâyezid Umûmî Kütüphânesi Nüshası:

I.Cild:

Numarası :	5019
Varak ad.:	667
Ebadı :	321x200 ,223x115
Satır ad.:	33
Yazı cinsi:	nesih,
Müstensih:	belli değildir.
Cild :	Siyah deri ,zencirekli,şirazeli miklepli ,fihrist başlığı,baş tarafı ve ilk iki sahifenin cetvelleri tezhibli,diğer cetveller ve fasıl başları,hükümdar adları kırmızı ile yazılmıştır, başta ve çeşitli varaklarda Veliyüddin Efendi'nin mührü vardır.1a-6a arası fihristtir.

Başı: احمد الله حمد متفكر فى مخلوقاته معتبر بشواهد مصنوعاته

Sonu: فانقرضت دولة الشبانكارية من فارس بالكلية و اغالم نعرض لضبط ارمنة اكثرهم و ذكر تواريخهم لعدم الوثوق بما ذكر لطو الخبط والقامة فيه... ...نجز النصف الاول بحمدالله و حسن توفيقه .....مصليا على نبيه و اله .

II.Cild:

Numarası :	5020
Varak ad.:	607
Ebadı :	321x200 ,223x115
Satır ad.:	33
Yazı cinsi:	nesih
Müstensih :	belli değildir.

Cild : Siyah deri ,zencirekli,şirâzeli kapak içi ebrûlu, başlığı ve ilk iki sahifenin cetvelleri tezhibli ,diğer cetveller,fasıl başları ve hükümdar isimleri kırmızıdır.Çeşitli varaklarda Veliyuddîn Efendi'nin vakıf mührü vardır.

Başı : الفقرة الخامسة من السطر الخامس في ذكر دولة الملثمين ملوك الغرب الاقصى وهم خمسة نفر.....

Sonu : فرجع الى مستقر دولته ادرنه لقرب الشتاء فوصل اليها في شعبان السنة.

Çalışmamıza esas aldığımız bu dört nüshadan ayrı olarak, Edirne Selimiye Halk Kütüphânesi ile Kayseri Râşid Efendi Kütüphânesinde de birer Câmiu'd-düvel nüshası mevcuttur.

Selimiye nüshası 4 cild halinde olup,1495-1496, 1497- 1498 numaralarında kayıtlıdır.Birinci cild 220x160,140x70 mm.ebadında,23 satır,ta'lik-nesih, 700 varak,sırtı deri üzeri mukavva kaplı,miklepli dir.

II.cild 230x180,140x80 mm ebadında,29 satır, nesih yazı,ile 491 varak ,cild,birinci cildin aynı özelliktedir.

III.cild,220x150,140x70 mm ebadında ,23satır, 557 varak,nesih yazı,deri cildli,şemseli,IV.cildin ebad ve özellikleri III.cildin aynıdır,varak adedi 535 dir.

Kayseri Râşid Efendi Kütüphânesi 913 numarada kayıtlı olan nüsha ise, iki cild halindedir.Birinci cild 682,ikinci cild 904 varaktır;33 satırlı 313x 200,215x100 mm ebadında ,sırtı deri,mukavva kaplı, miklepli,şirazeli;nesih hattı ile yazılmıştır.

MÜNECCİMBAŞİ AHMED DEDE'NİN ESERİNİ YAZARKEN BÖLÜM BÖLÜM FAYDALANDIĞI KAYNAKLAR.

Müneccimbaşı Ahmed Dede'nin "Camiu'd-düvel'inin II.Bayezid'in,tahta çıkışı,doğumu,şemâili ve çocuklarından bahseden bölümü Âlî'nin Künhü'l-ahbar (vr.159b"HSA",vr.218a"Top")adlı eserinden alınmıştır.

Cem Sultan'ın isyanı,Bursa'ya gelişi,savaşları,Mısır'a kaçışı,hacca gitmesi,geri dönüşü,Konya'yı muhasarası,mağlubiyeti ve Rodos'a ilticâsı Tacü't-tevârîh (II/8-23)'den özetlenerek Camiu'd-düvel (s.4-10)'e alınmış; Cem'in ilticâdan sonraki Rodos,Fransa ve Roma'daki hayatını Ahmed Dede eserine almamıştır.

Kili ve Ak-kirman fethi,Hest Bihist'(ter. Top. B.196,vr. 181a-184b)'den ve başka kaynaklardan da faydalanılarak özetlenmiştir.

Osmanlı-Mısır münasebetleri ve savaşları için Âşık Paşazâde Tarihi (s.230-240) ile,Hest Bihişt'den (ter. vr.188b-197a) istifade eden Tacü't-tevarih (II/46-66) özetlenerek Camiu'd-düvvel(s.14-21)'e alınmıştır.

Yakub Paşa'nın fetihleri,Tacü't-tevarih(II/72-79)'den özetlenerek Câmiu'd-düvel (s.24-28)'e alınmıştır.

Leh kralının Osmanlı topraklarına saldırma isteği,Boğdan Begînin Osmanlı devletine bağlı kalması ve Mankoç-oğlu'nun Lehistan akını,bazı tarih farklarına rağmen bilhassa olayların anlatılışı itibariyle Tacü't-tevârih (II/79-85)'in aynı olup,Camiu'u'd-düvel (s.28-32)'de işlenmiştir.

İnebahtı fethi,Mudon, Koron ve Mora fethinin tamamlanması ,Hoca Saadeddin Efendi'nin Tacü't-tevarih (II/88-108) ve Kâtib Çelebi'nin,Tuhfetü'l-kibâr fî esfârı'l-bihâr(II/27-32)

adlı eserinden özetlenerek Camiu'd-düvel(s.33-40)"e alınmıştır.

Turgutlu ve Varsak Türkmenlerinin isyânını,ifadeler sadeleştirilip,özetlenerek, Tacü't-tevarih(II/104-107)'den aynen alınmıştır.Yalnız Sultan Mehmed"TacII/105"de Beyşehir valisi olarak yazıldığı halde,Camiu'd-düvel(s.40)'da Yenişehir valisi olarak zikredilmiştir.

Frenklerin Midilli'yi muhâsarası,Hoca Sadeddin Efendi' nin Tacü't-tevarih (II/108-111) ve Kâtib Çelebi'nin,Tuhfetü'l-kibâr fî esfâri'l-bihâr (s.32-33)'ından alınmış ve Camiu'd-düvel(s.41-42) de anlatılmıştır.

Lofça ve Draç'ın fethi Tacü't-tevarih (II/111-114)'den özetlenerek,Camiu'd-düvel(s.42-44)'e alınmıştır.

Şâh İsmâil'in zuhuru Tacü't-tevarih(II/114-127)'de uzunca anlatılır.Buna karşılık Camiu'd-düvel(s.46)bu konuyu sadece Şâh'ın Anadolu'ya girişi olarak alır.Çünkü Safevi devletini ayrı bir bölümde anlatmıştır.

Açlık ve kıtlık ,Kara Durmuş'un isyanı,devlet nizâmının bozulması Tacü't-tevarih (II/128-130)'dan alınarak Camiu'd-düvel (s.44-45)'de özetlenmiştir.

"Şehzâdeler ve devlet adamlarının durumundan" itibaren Tacü't-tevarih(II/132-138)'den özetlenmiştir.

Uğraş muhârebesinin tafsilâtını,Hoca Sadeddin Efendi, babası Hasan Can'dan naklen anlatır.Selim'in Kefe ve Rumeli' ye geçişi Tacü't-tevarih(II/138-162)'den,Şah Kulu isyânı,Hadım Ali Paşa'nın şehâdeti bölümlerinde de Camiu'd-düvel(s.49-58)' de Tacü't-tevarih(II/163-182)'den istifade etmiştir. Ancak Şah-Kulu'nun İran'a gidişi ve oradaki faaliyeti ile ilgili hikâyeyi Ahmed Dede inandırıcı bulmadığı için eserine

almamıştır.

Yeniçerilerin ayaklanması,Selim'i istemesi,Selim'in davet edilmesi ve tahta çıkışı,Tacü't-tevarih(II/188-204)' den özetlenerek Camiu'd-düvel(s.62-64)'de yazılmıştır.

II.Bayezid'in vezirleri ve oğullarının anlatıldığı bölüm hemen hemen Tacü't-tevarih(II/212-221)'in aynı olup, Camiu'd-düvel (s?66-73)'de zikredilmiştir.

Yavuz Sultan Selim'in şemâil'i Künhu'l-ahbar(vr.218a) dan naklen alınmış ve özetlenmiştir.

Yavuz Sultan Selim'in kardeşlerini ve yegenlerini ortadan kaldırması Tacü't-tevarih'den(II/221-239),kısaltılarak Camiu'd-düvel(s.74-78)'e alınmıştır.

Osmanlı-İran münasebetleri ve Çaldıran savaşı Şükri-i Bidlisî'nin Selim-nâme'si ile Tacü't-tevarih'den ve diğer bazı kaynaklardan faydalanılarak yazılmıştır.

Hoca Sadeddin Efendi,Tacü't-tevarih adlı eserinde Çaldıran zaferinden,Padişah'ın Hoy'da divan topladığı,fetih-nâmeler yazıldığını ve beş yüz yeniçeri ile Dukakîn-zâde Ahmed Paşa'nın gönderildiğini yazarken,Câmiu'd-düvel(s.87)'de fetihnâmelerden bahsetmeden bin atlı ile Ahmed Paşa'nın gönderildiğini yazar, bu ve benzer farklılıklar dışında bütün bilgiler ve anlatım Tacü't-tevârih'in aynıdır.

Camiu'd-düvel(s.90-91)'de Kemah fethi çok kısa anlatılmış,Mısır elçisinin gelişinden söz edilmemiş,fakat baharda bu bölgeye yağan bıldırcınlardan Tacü't-tevarih (II/289-291) den naklen bahsetmektedir.

Dulkadir Oğulları beyliğinin ortadan kaldırılması,Kürt beylerinin itâati,Diyar-bekir ve Mardin'in fethi Tacü't-tevarih(II/293-323)'den ve diğer kaynaklardan alınarak,

Camiu'd-düvel(s.91-97)'de özetlenmiştir.

Osmanlı-Mısır münasebetleri ve savaşları,İbn-i İyâs'ın Bedâyii'z-zuhur fi vekâyii'd-duhur'u ile Feridun Beg Münşeât'ı, Tacü't-tevarih ve Selim-nâme'lerden istifade edilerek yazılmıştır.

Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi dönüşü ve daha sonraki yaşayışını Hoca Saadeddin Efendi babası Hasan Can'dan naklen anlattığı gibi Ahmed Dede'de bu bilgileri kısaltarak Hoca Efendi'nin Tacü't-tevarih(II/381-401)'inden almıştır.

C Â M İ U ' D - D Ü V E L ' İ N M E T N İ

(II. Bâyezid ve Yavuz Sultan Selim Devri)

الفقرة الرابعة من السطر الثاني في ثامن من السلاطين العثمانية

والملك الولي السلطان بايزيد خان بن (1) محمد خان (2) بن مراد خان بن محمد خان بن بايزيد خان مراد خان بن اورخان بن عثمان الغازي خلد الله دولتهم الى انقراض الدوران (3) آمين ٠كان مولده فيما بين العيدين من سنة 851 [1] على اصح الاقوال و جلوسه على سرير السلطنة في عشرى (4) ربيع الاول من سنة 886 [2] بل الاصح يوم الاحد الحادى والعشرين من ربيع الاول (5) و انتقاله الى عالم القدس في موضع سكودلودره بقرب ادرنه في عاشرى ربيع الاول من سنة 918 [3] فعمره سنة 67 و مدة سلطنته سنة 32 دار ملكه استانبول [4] حليته طويل القامة ابيض اسود الشعر مقرون الحاجبين معتدل اللحية طويل العنق وسيع الصدر حسن الخلق عابدا متشرعا كان يحب الفقراء والصلحاء [5] و يتزيى بزيهم في حلوته و لباسه الرسمي الملوكي كان مثل لباس والده [6]

و اولاده السلطان سليم و السلطان احمد والسلطان قورقود والسلطان محمود والسلطان عبدالله والسلطان علمشاه و توفى منهم من عدا سليم و احمد و قورقود في حياته و اما احمد و قورقود فقتلهما اخوهما السلطان سليم ٠

(ظهور الفتن بعد وفاة السلطان محمد خان)

و اما الوقايع في ايام سلطنته فمنها الفتنة التي ظهرت بين اليكجرية عند وفاة والده و ذلك ان السلطان محمد خان لما توفى في منزل تكورجا يرى بقرب ككبيزه [7] اراد الوزير الاعظم محمد باشا القرمانى المعروف بالنشانى ان يخفي موت السلطان عن العسكر ٠ فاساء في التدبير فانه اظهر ان السلطان قد قصد العود الى استانبول الى ان عوفي فحمل السلطان في عجلة ٠و سار بالعجلة الى استانبول [8] ترك المعسكر والعسكر في ذلك المنزل ٠ و لما دخل استانبول اخرج الغلمان العجمية ايضا منها بيهانة [9] و منع السفن والزوارق (6) من المسير الى سواحل اسكدار ٠

---

1 السلطان B ⁂ – NTE2 ++ خان = NTE – B ++ 3 الزمان T ++ 4 عشرين T ++ 5 وهو ابن خمس و ثلثين سنة TEB = – N ++ 6 الزوراق E

لئلا يعبر العسكر الى استنبول . فشاع الامر بسبب هذا التدبير السيئ .[10]

فعبر اليكجرية الى استنبول ببعض الزوارق التى وجدوها فى القرى الساحلية .[11] فوثبوا اولا على سراى الوزير الاعظم فنهبوها و قتلوا الوزير T5126.

واغاروا على بيوت الاعيان و المتولين من اليهود .فنهبوها نهبا فاحشا .[12]

ثم ارسل بعض العلماء الى اسحق باشا و كان متقاعدا بسنجق سلانيك[13]

فاتوا به اذ (1) كان الجند كلهم يحبونه[14] فسكن الفتنة و اقام السلطان

قورقود مقام والده نائبا عنه الى ان ياتى هو من اماسية .وكان قورقود هذا عند جده

[15]وكان للسلطان جم ايضا ولد عنده يقال له اوغوز خان الا ان العسكر كانوا مائلين

الى بايزيد خان[16] فاقاموا ولده نائبا عنه ولم يلتفتوا الى ولد جم .[17]

و وعد اسحق باشا الجند بالترقيات والعطيات . فسكن سورتهم .

و كان الوكلاء قد ارسلوا الى السلطان بايزيد يوم وفاة والده رجلا من الجاووشية يقال له ككلك مصطفى [18] طار الى جانب السلطان بايزيد .

و اما الوزير الاعظم المقتول فانه كان مائلا الى جانب جم سلطان .[19] فارسل اليه قاصدا سرا يستعجله فى القدوم[20] كان (2) والى قرامان حينئذ اذ (3) كان والده قد (4) اقطعه اياها بعد وفاة اخيه مصطفى .[21]

واتفق ان قاصد الوزير صادف بعض اصحاب ميرميران اناطولى

سنان باشا فامسكوه و حملوه الى باشا المذكور .[22] و كان سنان باشا هذا صهرا للسلطان بايزيد فحبس القاصد و كتم الخبر .[23]

واما ككلك مصطفى فوصل الى بايزيد خان باماسية فى ثامن بربيع الاول

واخبره بالعزاء و الهناء .[24]

---

1 ان E ++ 2 كانا E ++ 3 - B ++ 4 - T

فخرج السلطان بايزيد من اماسية بعد ثلثة ايام من الخبر في اربعة الاف فارس من اتباعه ·فوصل الى اسكدار [25] بعد تسعة (1) ايام· [26] فاستقبله الاعيان و الاجناد [27] وكان اسحاق باشا قد القى في سمع اليكجرية بان السلطان بايزيد يستوزر مصطفى باشا بن حمزه بيك [28] البتته (2) وهو لا ينفذ العطيات والترا قيات التي وعدتكم بها ·

فالرأى ان تلتمسوا من السلطان حين الملاقاة ان لا يجعله السلطان وزيرا بل يرده من خدمته · ولما ركب السلطان في البحر للعبر الى استنبول التمس اليكجرية منه ما القى اليهم ·فساعدهم السلطان في ملتمسهم بمقتضى الوقت فرجع مصطفى باشا الى افطاعه· [29]

فوصل السلطان الى سرير سلطنته يوم الاحد الحادى العشرين من شهر ربيع الاول من سنة 885 [30] واعطى للعسكر ترقيات الجلوس على قانونهم · [31] ولما قرب من السراى اصلفت اليكجرية على طريقه وسألوه العفو عما جرى منهم من قتل الوزير محمد باشا و نهب البيوت · فعفا عنهم [32] وشق صفوفهم فدخل السراى و جلس على سرير السلطنة ·

B 948 b.

و في غد ذلك اليوم اخرج نعش والده · فصلى عليه الشيخ وفا قدس سره العزيز وحمله السلطان عدة خطوات حتى دفنوه في قبة بجنب (3) جامعه · [33]

وجلس السلطان ايام لعزائه (4) ثم شرع في تدبير ملكه و خلع على الاعيان والاشراف [34] وفوض الوزارة العظمى الى اسحاق باشا · و انفذ جميع مواعده من الترا قيات والعطيات· [35] وجعل مصطفى باشا بن حمزه بيك الذى طرده التماس (5) اليكجرية وزيرا ثانيا واستقدمه من اسكدار الى استنبول [36]

---

1 سبعة T ++2 البتة B ++ 3 في جنب T ++ 4 للعزا T ++ بالتماس TEB

وعزل معنيسا جلبى عن الوزارة [37] وجعله مدرسا باحدى المدارس العثمانى و طيب قلوب العسكر بالعطيات والمراعيد الجميلة. [38]

(عصيان السلطان جم)

N302b. ثم بلغه ان اخاه جم قد اجتمع عليه جمع من الاوباش التراكمانية و بطالى العثمانية و حركّوه على طلب السلطنة . فخرج فيهم الى صوب بروسه .[39] فسير السلطان T5139 من وزرائه اياس باشا فى الفى يكجرى(1) من طريق مدانية الى محافظة بروسه .[40] عبر هو ايضا الى اسكدار فى بقية الجيش .[41]

فسار اياس باشا و نزل فى قبلوجه .وكان قد تقدم جمع من عسكر جم مع (2) شخص ينال له كذلك نصح . [42] فنزلوا عند عمارة يلدرم خان (3) ثم قصدوا الدخول فى بروسه فقابلهم اياس باشا وقاتلهم [43] الا ان اهل بروسه كانوا قد خافوا من اليكجرية لما فعلوه باهل استنبول من نهب البيوت و ارتكاب الفجور . فاعانوا جانب جم . و منعوا اليكجرية من الدخول الى البلد . فاسر اياس باشا مع كثير من اليكجرية .[44]

(دخول السلطان جم الى بروسه)

فقدم جم ايضا بنفسه بعد المعركة .فاستقبله اهل بروسه و ادخلوه البلد و سلموا اليه القلعة . [45] فجلس فيها على سرير الملك و خطب لنفسه و اقام فيها ثمانية عشر (4) يوما حتى سخر نواحيها و اجتمع عليه جمع عظيم . [46]

و بلغ ذلك (5) الى السلطان [47] فتوجه الى دفع غائلته من طريق يكيشهر . فارسل جم سلطان اليه عمة والدهما سلجوق خاتون بنت مجدد الدولة السلطان محمد بن ايلدرم (6) خان مع مولانا اياس و احمد جلبى بن شكرالله . و لما وصلت سلجوق خاتون

---

1 ايكجرية B ++ 2 مع NTB = من E ++ 3 الا B = NTE ++ 4 عشرين B *++ 5 - B ++

6 ايلدرم NB = يلدرم TE

الى حضور السلطان بيكيشهر اكرمها غاية الاكرام [48] فالتمست منه ان يترك بلاد اناطولى لاخيه جم سلطان على ان يكون الخطبة والسكة للسلطان • ولم يقبل السلطان ذلك منه واعادها مكرمة الى مرسلها • [49] فاستعدّ جم ايضا للقتال و توجه الى صوب يكيشهر • و سير فى مقدمته كدك نصوح [50] و محمد جلبى بن ازغور اغلى فى جمع من جيشه • فصادفهم ميرميران اناطولى سنان باشا فى طليعة السلطان • [51] و قاتلهم و كسرهم واسر محمد جلبى مع اتباعه • [52]

واتفق ان كدك احمد باشا وصل الى السلطان فى جمع من الجيش الكائن معه فى تسخير بوليه • فاكرم السلطان غاية الاكرام [53] و فوض اليه تدبير العسكر • [54] فالتقى الفريقان عند نهر يكيشهر فى يوم السبت الثانى و العشرين من ربيع الاخر من السنة • [55] فباشروا القتال والضراب • فامتد القتال واشتد • و كان الوكلاء قد ارسلوا سرا الى لله يعقوب بيك بن اشتين مدبر امور جم سلطان يدعونه بالجميل من قبل السلطان اذا انحرف من جم و اعان السلطان على الظفر به • ولما اشتد القتال انحرف يعقوب مع جمع عليم من اتباعه الى جانب السلطان • [56] فانكسر عسكر جم سلطان واستأمن اكثر من معه الى السلطان سوى القرامانيين • [57] فانهم هربوا على عادتهم • [58]

وفى اثناء ذلك تخلص من الحبس اليكيجرية الذين كانوا قد اسر مع اياس باشا وحبسوا فى سراى [59] [60] بروسه • فلحقوا بعسكر السلطان • وتبعوا المنهزمين الى دربند ارمنى وفى (1) الزحام وكز فرس رجل جم سلطان فجرحه • و كان هاربا فى جمع قليل من اتباعه • فنزل لجبر الجرحة • فاغار على بقية ما معه اوباش الاتراك ونهبوه • ثم ركب مجردا عن جميع ما ملك مجروحا •

---

1 وفى NT = ومن EB ++

فاسرع السير خوفا من ادراك الطلب حتى وصل الى قونية • [61]

(فرار السلطان جم الى مصر)

ثم حمل اهله و عياله و سار بهم فى بقية اتباعه من طريق جبل بلغار الى بلاد بنى رمضان • [62] فتعرض له على الطريق اشنيا وارساق من اوباش اويوز بيك • فاعطاهم ما وجد عنده • فوصل الى آدنه • فاكرم ابن رمضان ثم سار منها (1) الى حلب فاكرمه امير حلب • [63] ثم سار الى دمشق • T 5136

فبالغ فى اكرمه واليها • فسار الى زيارة البيت المقدس • [64] ثم توجه الى مصر فدخلها غرة رمضان [65] فاستقبله جميع الاعيان • وانزلوه فى الدويدارية • ثم لقى صاحب مصر قايتباى • فبالغ فى تعظيمه و تطييبه وانزله منزلة ولده و بقى عنده مكرما • [66]

و اما السلطان فسار الى بلاد قرامان و نزل خارج قونيه و سخر جميع بلاد قرامان وارسل كدك احمد باشا فى عقب جم (2) و اقطع لولده السلطان عبدالله و كان معه هذا السفر • [67] فعاد السلطان الى صوب دار ملكه • و قتل كثير من اتباع جم فى هذا السفر •

و لما عاد السلطان استأذن منه اليكجرية فى اخذ الانتقام من اهل بروسه فلم يأذن السلطان لهم فى ذلك و اعطاهم اهل بروسه مال الفداء والسلامة حتى سكنت الفتنة • [68]

(تنكيل البغاة الذين نهبوا السلطان جم)

و كذا حضر عند العود الى خدمة السلطان من اغار على جم و نهب اثقاله و قتل جمعا من اتباعه فى دربند ارمنى عند الهرب من الاتراك و طلبوا من السلطان احسانا على ما فعلوه من سوء الادب • فجمعهم السلطان و امر

1 منها NT = منهم EB ++ 2 السلطان B = NTE – –

سياستهم ليعتبر منهم سائر الرعية ولا يتجاوزا من (1) حدهم ولا يطيلوا ايديهم الى السلاطين و اولادهم . [69]

و سار احمد باشا فى عقبجم الى اركلوا وهى هرقليه (2) و علم وصوله الى مصر . فعاد فورد الامر بترك من عنده من العسكر عند السلطان عبدالله وان يعود هو الى العتبة العليه .

فعاد احمد باشا الى العتبة فاستوزره السلطان عند وصوله اليها .وفوض اليه امور السلطنة كلها .[70] فاظهر الخشونة و الغلظة على مقتضى جبلته . N.3039

و انضم اليه قول الحساد و سعى السعاة(3)فامر السلطان بحبسه فى بيت البوابين [71]فشفع فيه احمد باشا بن هرسك واسحاق باشا فعفا عنه السلطان واعاده الى منزلته.[72]و في اثناء ذلك قدم قاسم بيك بن قرامان من خدمة السلطان يعقوب بن حسن بيك البايندرى الى بلاد قرامان [73]فى جمع و اجتمع عليه كثير من اوباش وارساق وطورغودلو و قراسى و قرامان . فقصد قونيه و كان فى خدمة السلطان عبدالله ميرميران قرامان على باشا الخادم . [74] فسار الى قتال ابن قرامان وقاتله فى بروانه جايرى . و كان المخالف كثير .فرجع على باشا الى قونيه وتحصن مع السلطان عبدالله فى قلعتها و خاصرهما ابن قرامان .[75]

و بلغ ذلك الى السلطان فورد الامر الى كدك احمد باشا [76] بان B 3496.
يسير الى دفع غايلته فقال احمد باشا (4)ان السلطان حبسنى بقول مصطفى باشا بن حمزه بيك بلا جرم . فان طيبنى السلطان بحبسه .فاسير الى الخدمة و الا فلا . فاعانه اليكجرية على مسؤله . فاضطر السلطان الى حبس مصطفى باشا [77] فسار احمد باشا فى الفى يكجرى واربعة الاف عزبى و جميع عسكر اناطولى من اهل التمار والسباهى والسلحدار .[79]فهرب قاسم بيك الى طاش

---

1 -B ++2 وهى هرقليه NEB = T ++ 3 السعاد NT = السعاة EB ++

4 بان يسير . ... احمد باشا = BTE - B

ايلى و تبعه احمد باشا و هرب قاسم (1) منها ايضا الى طرسوس و تبعه احمد باشا و ترك على باشا الخلام فى جمع عند قلعة موقن [84] لجمع الذخيرة للعسكر فانعطف قاسم بيك على على باشا من طريق آخر . فصادفه احمد باشا وقاتله الى الليل . فهرب فى الليل الى طرسوس . فعاد احمد باشا واقام بلارنده و عرض الحال الى العتبة العليا و شتى هو بلارنده . [81]

(عودة السلطان جم الى انا طولى)

و اما قاسم بيك فبلغه عود جم سلطان من الحج الشريف الى مصر [82] فارسل اليه قاصدا وخدعه بان الامراء والوزراء قد انحرف من اخيك بايزيد . [83] فالراى ان ترجع الى طلب الملك . ثم سير اليه كتبا من قبل جماعة من الامراء المنافقين [84] مثل امير انكووية محمد بيك الطرابزونى [85] وغيره . T. 513b.

فانخدع جم سلطان فخرج من مصر فى صفر سنة 887 و وصل الى حلب [86] واجتمع مع قاسم بيك فاجتمع عليه جمع من الامراء العثمانية . [87] فتوجه أطنه (2) ثم منها الى اركلو .

و بلغ ذلك السلطان فخمل ذلك على مساهلة احمد باشا بل على اتفاقه مع جم سرا . فارسل اليه يامره بالعود الى العتبة . ويجعل السلطان عبدالله فى قلعة قراحصار صونا له من المخالف . فخمله احمد باشا على حسب الامر الى قراحصر [88] فهجم عليه فى الطريق محمد بيك الطرابزونى من قبل جم فاقتتلوا يسيرا . وعاد محمد بيك الى محاصرة قونيه . [89] و حمل احمد باشا السلطان عبدالله الى قراحصار و اسكنه فيها ورجع هو الى عتبة السلطان و لقيه بسيدى غازى . [90]

1 بيك T= — 2++ NEB =N اطنه TEB = ادنه

فسار السلطان الى صوب قونيه لان جم كان قد حاصره [91] و لما بلغه قرب السلطان هرب و قتل محمد بيك الطرابزونى على يد سليمان باشا والى اماسية. [92] وارسل السلطان اسكندر باشا فى خمسة الاف فارس الى تعقيب جم . فتبعه الى اركلو . [93] و تحصن جم مع قاسم بيك فى طاش ايلى (93/1) . فارسل السلطان اليه رسولا ينصحه و يشير اليه بالرجوع الى القدس الشريف و يقيم فيها فيقطع (1) له من قبل السلطان اقطاع جليل (2) يحمل اليه حاصله . [94] فابى جم و لم يرض الا بحصة من الملك . [95]

ثم ارسل السلطان احمد باشا بن هرسك فى جيش الى تسخير طاش ايلى (95/1) و الظفر بجم و رفيقه قاسم بيك . و لما بلغ ذلك الى جم استشار رفيقه فى المهرب والهرب . فاشر اليه بركوب البحر والعبور الى روم ايلى مثل موسى جلبى . و كان غرض (3) ابن قرامان اشتغال (4) السلطان (5) عن اناطولى . فيستولى هو على بلاد قرامان . فلم يتفطن جم السليم بغرضه [96]

(التجاء السلطان جم الى ردوس)

فارسل من اصحابه سليمان الفرنجى الى صاحب (6) ردوس يطلب منه المعاونة على العبور . وسار هو ايضا فى عقبه هاربا من عسكر السلطان . فركب سفينة وجدها فى ساحل بحر يونانيه [97] و صادف سليمان فى البحر معه كتاب العهد من صاحب ردوس و سفينة الا ان سليمان لم يجوز الاعتماد على عهد ذلك الكافر لاشتهاره منه الغدر . فتردد جم ، ثم حمله اتباعه سوى سليمان المذكور على الاعتماد . فمال الى كلامهم و ركب سفينة صاحب ردوس مع صتورى . [98] فسار الى صوب ردوس فوصل اليها فى اواخر جمادى الاخرة

1 فينقطع B ++ 2 جليل NTE = B − ++ 3 عرض T ++ 4 اشتغال NE = اشغال TB
5 السلطان B ++ 6 جانب B

فى سنة 887 (1) [99] فاكرم اولا و غدر ثانيا [100] و ارسله الى فرنجيه من بلاد الفرنج فى رجب السنة [101].

واما قاسم بيك فانه لما يئس من خلاص جم ارسل الى عتبة السلطان يلتمس ان يعفو عنه و يقطعه ايج ايلى. فعفا عنه السلطان و اجابه الى ملتمسه و اقطعه (2) ايج ايلى. [102] و اعاد علاء الدولة (3) بيك بن ذى القدر. [103] ايضا مكرما الى ملكه.

N 3036.
B 9509

(قتل كدك احمد باشا)

فعاد السلطان ايضا الى صوب دار ملكه و اقام فيها اياما ثم توجه الى ادرنه لتنظيم احوال روم و فى رمضان السنة امر بقتل كدك احمد باشا [104] فاستشهد ذلك الوزير المدبر المجاهد قبح الله (4) خدمته اهل الدنيا [105] و عزل اسحاق باشا عن الوزارة. واقطعه ايالة سلانيك فتقاعد فيها الى ان توفى [106]

T 5146

و كان اسحاق باشا حما لكدك احمد باشا. فتوهم منه السلطان (5) بعد قتل صهره, فعزله.

وقيل كان السبب انه قد اتفق مع صهره قبل ذلك. فالحّا على السلطان فى قتل مصطفى باشا بن حضر بيك [107] وثما به عند السلطان حتى قتله. ثم ندم عليه فرتب الجزاء على احد السببين بمثله و على الاخر بالعزل والنفى عن خدمته [108]

و قال فى بعض التواريخ ان اليكجرية قاموا بالفتنة بعد قتل احمد باشا و قتلوا صوباشى ادرنه. ثم سكنت الفتنة. [109]

وشتى السلطان فى ادرنه و توجه فى ربيع الاول من سنة 888 الى قلبه.

---

1 سنة 887 NT ** السنة المذكورة EB++ 2 قطعه بلاد TE= قطعه NB++3 علاء الدين EB

4 قبح الله NEB= قبح - T ++ 5 السلطان NEB= - T++

ثم ارسل جيشا فعبروا من نهر موراوه وعمروا القلاع التى كان قد خربها السلطان محمد خان . واقام السلطان فى نواحى صوفيه الي ان تم تعمير القلاع . فعاد متصيدا الى ادرنه ثم الى استنبول . [110]

(وفاة السلطان عبد الله)

ثم بلغه خبر فوت ولده السلطان عبدالله .ففزع عليه شديدا . و فى هذه السنة ايضا توفى قاسم بيك بن ابراهيم بيك بن قرامان فى ايالته ايج ايلى فاقام السلطان مقامه محمد بيك بن طورغود و اقطعه الايالة لكونه من ابنة بن قرامان [111]

(فتح كلى و آق كرمان)

و فى سنة 889 تجهز السلطان للجهاد و التوجه الى فتح كلى و آق كرمان . فجمع الجيش و خرج فيهم الى صوب ادرنه يوم الجمعة الرابع من ربيع الاخر من السنة المذكورة [112] و ارسل سفنا مشحونة بالذخاير والالات والرجال من البحر الاسود الى طونه ثم الى المقصد [113]

و لما وصل الى ادرنه امر ببناء جامع و عمارة و مدرسة و دار شفا فيها فى خط تونجه . فشرع فيها ووضع اساس هذه الابنية بيده المباركة [114] واتفق وقوع حريق كبير فيها فى هذا الاثناء فاحترق بزاستانه مع ما فى حواليها [115] فبناها السلطان بالحجر و الجص فامن اهلها من الاحتراق [116] بعد ذلك .

ثم توجه السلطان الى صوب مقصده .فعبر نهر طونه بالسفن عند قصبة ايساقجى . [117] فحضر الخدمة حاكم افلاق مع عسكره . [118] فحاصر اولا قلعة كلى واخذها بالامان بعد ان حاصرها اياما [119] ثم توجه الى آق كرمان فحضر الخدمة

ملك الدشت منكلي كراى، خان الجنكزى مزدار ملكه قريم فى خمسين الفه مقاتل من التتر ·[120] و هنّا السلطان بالسلطنة · فبالغ السلطان فى اكرامه · فحاصر السلطان آق كرمان [121] وجد العسكر فى القتال والتضييق على المحصورين حتى استأمنوا الى السلطان و سلموا القلعة اليه فى 16 من رجب السنة ·[122] واغتنم العسكر منها غنايم عظيمة ·[123] و صرف السلطان حصته من الغنايم على وجوه الخيرات التى بناها فى ادرنه · واعطى منها اشياء كثيرة الى خان الدشت و خواص اصحابه و كذا شرفه بقلنسوة بيضاء و اسكوف مطلىّ بالذهب · و اذن له فى العود الى دار ملكه ·[124] هذا ما ذكر خواجه افندى فى تاريخه و يفهم منه ان هذا ابتداء طاعة الملوك الجنكيزية التى تتولى حكومة الدشت و قريم للملوك العثمانية · وهو خلاف المشهور من ان كدك احمد باشا وجد منكلى كراى فى قلعة منكوب لما فتحها فحمله الى السلطان محمد خان · ثم التمس اهل قريم من السلطان ان ينصب منكلى كراى من قبله حاكما على قريم · فاجابهم الى ملتمسهم · فنصبه خانا و ارسله الى قريم ، انتهى [125]

B 9506.

ولما تم امر الفتوحات عبر السلطان من كلى الى الجزيرة · و سار من طريق صارو صالتوق بابا الى وارنه · ثم منها الى ادرنه فوصل اليها فى اواخر شعبان · و عزل مسيح باشا عن الوزارة و امره بالتقاعد فى فلیبة · و كذا عزل اسكندر باشا عن (1) بكلربكية روم ايلى (2) واقيم مقامه على باشا الخادم حاكم سمندره ·[126] فشتى فى ادرنه وصعد الى اليايلاق (3) فى الصيف [127] و قدم عتبته رسل الملوك الاطراف للتعزية و التهنية مثل ملك الهند و سلطان مصر و قرال انكروس [128]

E 7116.
T. 5146

X عن TN = من EB ++ 2 روم ايلى NTE = روم - B ++ 3 اليلاق E

(سفر علي باشا الخادم الى بغدان)

ثم بلغه ان حاكم بغدان قد قصد قلعة اق كرمان (1) و حاصرها . ثم بيته من فيها من عسكر السلطان و انتصروا عليه و اسروا كثيرا من اصحابه و قتلوا مثلهم فعاد اللعين خائبا منكسرا . [129] ففرح السلطان بذلك . ثم امر مير ميران روم ايلى على باشا الخادم بان يغير فى عسكر روم ايلى على ولاية بغدان . [130]

N.P049

فسار على باشا فى شعبان سنة 890 من طريق افلاق و انضم اليه حاكمها مع عسكره على حسب الامر العالى فدخلوا بلاد بغدان فهرب حاكمها الى بلاد له و اطاع كثير من امرائه لعلى باشا . فبث سرايا الى الاطراف . فنهبوها و سبوا اطفال اهلها و نسائهم سوى اتباع المطيعين . فعادوا سالمين غانمين .

وارسلوا خمس الغنائم مع سبايا كثيرة من الجوارى والغلمان الى عتبة السلطان . و كان فى دار ملكه استنبول . [131]

(سفر على بيك بن مالقوج الى بغدان)

ثم وصل الخبر الى اسكندر باشا بان (2) حاكم بغدان [132] قد عاد الى ملكه و اخذ بجميع الجيوش و استمد من الاطراف لأخذ الثار . فاعطى باشاى المذكور ايالة سلستره الى اقدم الامراء و اشجعهم على بيك بن مالقوج بيك [133] و فوض اليه محافظة تلك الحدود . و اطلق يده فى الغارة على بلاد بغدان و ايصال الخسارة اليها . [134]

فجمع على بيك جمعا عظيما من القنجية و عساكر الثغور و كان

---

1 اقكرمان T++2 لعل على باشا B

مقتداهم فى جميع الامور. فدخل فيهم بلاد بغدان و مكث هو عند نهر بروت و بث الاقنجية الى الاتراف و بقى هو فى قليل من خواصه.(135)

و كان حاكم بغدان قد امد قرال انكروس و حاكم له.(136) فاجتمع عليه جمع عظيم فاخبره العين جاسوس بقلة من على بيك فانتهز اللعين الفرصة، فوثب عليه .ولم يشعر على بيك الا وقد(1) احاط به العدو. فلم يضطرب منه بل تجلد و تصبر. فشرع فى القتال و كان دابه يجعل كمينا با لطبول والنقارة عند وقوفه فى موضع و لما قرب الليل واشتد الحرب خرج كمين على بيك على العدو يضربون طبولهم و نقاراتهم. فاضطرب الكفار واضطروا الى الفرار. فتبعهم على بيك بين قتل و اسر. فعاد الاقنجية ايضا سالمين غانمين. فارسل على بيك خمس الغنايم الى عتبة السلطان و قسم الباقى على الغزاة.(137)

(نزاع عثمانى مع مملوقى)

و من الوقايع العظيمة التي وقعت فى زمن السلطان بايزيد خان الحروب التى جرت بين عسكر السلطان الروميين و بين عسكر صاحب مصر المصريين فى هذه السنين. و كان سبب الشقاق التفات صاحب مصر الى جم سلطان و ارساله الى الممالك المحروسه ثانيا. و كذا اخذه الهدايا التي ارسلها صاحب الهند الى السلطان من ايدى رسلها (2)(138) و تعدية على ذى القدرية التابعين للدولة العلية.

و تعدى اصحابه الذين يحفظون بلاده التى فى اطراف ادانه و طرسوس على البلاد المجاورة لها من الممالك المحروسة. ولما اجتمعت هذه الاسباب مع ان السلطان محمد خان كان قد قصد تسخير بلاد العرب فلم يمهله الاجل (139) قام السلطان فى تحصيل (3) ذلك المطلب.

---

1 الا و قد NTE = الا و - B ++ 2 ارسله B ++ تحصيله E

فارسل فی جمادی الاول من سنة 890 الی میر میران قرامان قره‌کوز باشا یأمره بان یجمع عساکر ایالته و یسیر فیهم الی تسخیر ما فی ایدی المصریین من بلاد التی فی اطراف ادنه [140] و طرسوس و(1) فی اثناء ذلك عزل محمد باشا بن خضر بیك من الوزارة. [141] و اقام مقامه قاهی العسکر المنصور ابراهیم باشا بن خلیل باشا [142] و سار قره‌کوز باشا علی حسب الامر السلطانی فسخر من تلك البلاد [143] وحصون کوکلك والنقش [144] و موللن و برص و تبه [145] واخذها من ایدی المصریین وقیل [146] من ایدی الکفرة الارمنیة التی کانوا یؤدون الجزیة (2) الی صاحب مصر فیقطعون الطرق ویأخذون (3) المسلمین الذین فی جوارهم. هذه هی الوقعة الاولی بین الرومیین و المصریین. [146/1]

T.5156.

والوقعة الثانیة ان علاء الدولة بن ذی القدر استمد من السلطان علی المصریین فارسل السلطان الی مدده یعقوب باشا فی جمع من العسکر. فسار علاء الدولة معهم وانتصر علی المصریین و اسر منهم جمعا من امرائهم. [147] ثم تبعوا المنهزمین الی جانب ملطیة و کان للمصریین کمین نحو خمسة آلاف مقاتل. فجروا العسکر علیهم و علم علاء الدولة بذلك فلم یخبر الرومیین به فهرب هو و بقی الرومیون بین الاعداء یقاتلونهم الی ان قتل اکثرهم. فنجا یعقوب باشا فی جمع قلیل من اتباعه. [148]

والوقعة الثالثة ان قره کوز باشا لما فتح الحصون المذکورة آنفا ترك فی محافظتها من الامراء موسی بیك و فرهاد بیك فی جمع من العسکر فغفلوا من العدو و انهمکوا فی ملاذهم. [148/1] فارسل قایتبای صاحب مصر اعظم امرائه الامیر ازبك و ملك امراء الشام تمور بیك فی نخبة عسکر مصر

---

1 ـ E ++ 2 الجزیة NBE= الحراج T++ 3 یأذون NT= یوذون B

والشام • فسارا و كبسا الاميرين المذكورين ، و قتلا هما بعد قتال يسير و فرّقا (1) اصحابهما بعد ان قتل و اسر كثير منهم فاستردا (2) الحصون [149].

والوقعة الرابعة ان السلطان لما بلغه خبر الانكسار كرة بعد اخرى جهز جيشا مع صهره ميرميران اناطولى احمد باشا بن هرسك و جعل معه محمد باشا بن خضر بيك و قره كوز باشا و امرهما من متابعة بن هرسك •

فانكسر من ذلك محمد باشا لقدمه في الخدمة و كبره في السن • فاتفق مع قره كوز باشا على الغدر بابن هرسك [150] عند المقاتلة والمضاربة• فجعلاكما اتفقا وتخيّا من المعركة • فبقي احمد باشا فى عسكر اناطولى و اظهر الجلادة والشجاعة • وقاتل المخالف بنفسه و قتل كثيرا منهم حتى جرح هو و قتل اكثر اصحابه و اعوانه و قطعت اصابع احمد باشا و لم يقدر على قبض السيف بعد ذلك فاسروه • و كان محمد باشا و قره كوز باشا (3) قد هربا فى اول الوهله كما اتفقا اوّلا•

و لما فرّق الامير ازبك جمع الروميين و اسر مقدمهم ابن هرسك سخر قلعتى (4) آدانه و طرسوس ايضا فعاد الى مصير و حمل معه ابن هرسك معتقلا •فحبس فيها مدة• و كانت الوقعة الشنيعة فى سنة 891 [151]

و لما بلغ ذلك الى السلطان تكدر • ثم امر الوزير الاعظم داود باشا فى سنة 892 بان يسير فى قبوقولى و عسكر روم ايلى و اناطولى الى اخذ الثار من المصريين • [152] فسار الوزير الاعظم و لما وصل الى بلاد علأ الدولة [153] استشاره فى الدخول الى بلاد المخالف • فاشار علأ الدولة على الوزير بعدم الدخول فيها • فقبل الوزير اشارته لقوة ادلته • فتوجه الى تسخير بلاد وارساق

---

1 فرقا = فرق 2 ++ فاستردّ 3 ++ باشا و قد = باشا قد 4 قلعة

وطورغود ايلى و دفع شر محمود بيك (1) بن طورغود القائم مقام قاسم بيك بن قرامان . و احاط بجبال وارساق من جهاتها . فهرب محمود بيك (2) مع اهله و عياله و اتباعه من طريق صعب الى حلب . و اطاع سائر امراء وارسق حضروا عند الوزير و حلفوا على الطاعة منهم بغا اغلى (3) وآق باش اغلى و الوان اغلى وسوموك اغلى و اكدر اغلى و اورن اغلى وادەلو اغلى و آرق شيطان و اغوز بيك اغلى و ايوز بيك اغلى و غيرهم . فخلّع عليهم الوزير و اعادهم الى امكنتهم . فعاد الوزير ايضا الى العتبة العلية و اذن العسكر فى الرجوع اوطانهم . [155]

T 516 a

وفى سنة 893 جهز السلطان وزيره (4) على باشا الخادم فى نحو خمسة آلاف (5) مقاتل من اليكيجرية و سائر قبوقولى [156] و ضم اليه ميرميران روم ايلى خليل باشا مع امراء روم ايلى (6) و عسكرها . و ميرميران اناطولى سنان باشا مع عسكر ايالته و امرائها .

فعبر على باشا الى اسكدار ثالث ربيع الاخر . و كان صاحب مصر قد اطلق احمد باشا بن هرسك ليصلح ذات البين . فجعله السلطان قبطانا فارسله فى نحو مائة سفينة مشحونة بالوازم والرجال من البحر ليمد الوزير على باشا من سواحل اسكندرون .

و لما وصل على باشا الى قرامان انضم اليه ميرميرانها يعقوب باشا . فسار على باشا من طريق اركلو الى آدنه و عمر سورها و كذا عمر سور طرسوس و حصنهما . و سحر قلاع اناذر و بياس و نمرون و ملوانه [157] من ايدى المصريين و خربها و ارسل ميرميران روم ايلى خليل باشا

---

1 محمد بيك EB ++ 2 محمد بيك B ++ 3 اوغلى E ++ 4 وزير E ++ 5 خمسمائة T

6 روم ايلى NTE = روم — B

الى تسخير قلعة سيس • ثم سار هو ايضا فى عقبه و تسلم قلعة سيس بالامان • فارسل الوزير من وجد فيها من المصريين الى العتبة العليا • فاطلقهم السلطان و اعادهم الى مصر مكرمين •

و لما بلغ الخبر صاحب مصر قايتباى ارسل ثانيا (1) الامير ازبك الاتابك وضم اليه ثالثة الامير تمرز امير السلاح و رابعة الامير قنسو امير اخور • وضم اليهم حكام الشام مع عساكرهم و كذا انضم اليهم ابن رمضان و ابن طورغود مع التركمان •

و لما وصل عسكر مصر الى جبل بقراس وجدوا الطريق قد سده احمد باشا بن هرسك و لم يمكن العبور منه • فتحيروا فى امرهم • و بينما هم فى تلك الحال انهبت ريح عاصفة • ففرق السفن و غرق كثير منها و انكسر و فرقت البقية فعبر المصرية (2) باهون الوجوه و عبروا نهري جيهان و قزل ارماق[158] فلقوا الرميين بقرب طرسوس فى ثامن رمضان السنة •[159]

فاقتتلوا قتالا شديدا فهرب القرمانيون من اول الوهله و اتباعهم فى الانكسار والهرب عسكر اناطولى و نهب القرمنيون معسكر الوزير[160] و تبع عسكر اناطولى من المصريين تمرز بيك و ابن رمضان و ابن طورغود و جمع التركمان و اما الوزير فثبت (3) فى قبوقولى و عسكر روم ايلي و امرائها المعروفين بالجلادة والشجاعة مثل قزل احمد بيك بن اسفنديار و عمر بيك بن طورخان و اسكندر بيك و حسين بيك امير اخري و عيسى بيك و سليمان بيك من احفاد اورنوس بيك و احمد باشا بن ولى الدين و سليمان بيك و غيرهم •فجدوا و شدوا فى القتال مع المخالفين (المصريين) فاستشهد عيسى بيك و سليمان ابنا اورنوس مع جماعة من الامرا و اتباعهم •[161] فتجلد الوزير و تثبت فى القتال الى اخر النهار

انائبه E ++ 2 المصريون EB ++ 3 فتثبت B

و قتل اكثر اتباعه و لما قرب الغروب ظهرت صورة الانكسار في جانب المخالف
فرجعوا الى ورائهم و لم يكن للرميين قدرة على التعقيب. فعاد على باشا مع
بقية الامراء والعسكر الى المعسكر. فوجده قد نهبه القرمانيون تارة . و
المصريون اخرى .فبقي ما لا خير فيه من الاثقال . فتركه الوزير في مقامه
و اسرع السير(1) مع من عنده الى بلاد القرمان .[162]

و اما المصريون فصادف جمعا منهم احمدباشا بن هرسك فقتل
منهم و اسرو اخذ ما اخذوه من المعسكر .

ثم اجتمع المصريون على الامير ازبك و توقفوا لاستخبار من احوال
الرميين .فارسلوا بن رمضان للتجسس . فسار و عاد سريعا و اخبرهم بعودهم و
تركهم خيامهم مع اثقالهم . فعاد الامير ازبك مع المصريين و ضبطوا خيام
الروميين ثم حاصروا قلعة آدنه و اخذوها بالامان .

و اما الوزير على باشا فوصل اولا الى اركلو فمكث فيه و عرض الحال
الى العتبة العليا .ثم سار الى لارنده فورد الامر بالقبض على قره كوز باشا
مير ميران قرامان سابقا لفراره عن الزحف في وقعة ابن هرسك . وفي هذه الوقعة
ايضا [163] و على امير قيصرية سنان بيك المعروف بيولارقصدي و امير قراسي
اسحاق بيك بن قرال و قزلجه مسلّم من امراء روم ايلي و اسكندر جلبي بن
قراجه باشا و غيرهم من الفارّين عن القتال . فقبض عليهم الوزير و ارسلهم
معتقلين الى العتبة .فحبسهم السلطان في يكي حصار مدة . ثم امر بقتل قره
كوز باشا لتكرر جرمه .[163/1] و اطلاق من عداه من المحبوسين .و رجع الوزير ايضا
بعد ارسال المجرمين الى الباب العالي. [164]

---

2 ++ β – 1

(عصيان علاء الدوله)

و فى سنة 894 بلغ السلطان خبر عصيان علاء الدوله بيك بن ذى القدر عليه و طاعته للمصريين . و كان اخوه بودق بيك قد هرب من حبس (1) الشام والتجاء الى عتبة السلطان . فاقطع له سنجق ويزه (164/1) . ولما بلغ (2) السلطان خبر عصيان علاء الدوله (3) ولى (4) اخاه بودق بيك مكانه . و ارسل الى محمد باشا بن حضر بيك والى اماسية و اسكندر بيك بن ميخال امير قيصريه يأمرهما بان يعينا بودق بيك على اخيه ختى يأخذ الملك منه و كذا كتب (5) الى مير ميران قرامان محمود بيك بن مستنصر بان يمد بوداق بيك ان استمدّ منه [165] .

فسار بوداق بيك و انضم اليه (6) اسكندر بيك بن ميخال . فقبض على بن اخيه شاهرخ بن علاء الدوله و كان واليا على قرشهرى من قبل السلطان (7) فكحله . و لما وصل ذلك الى اخيه علاء الدولة جزع و فزع ثم حشد و جمع من التركمان والمصريين جمعا عظيما . فاسرع السير الى قتال اخيه لاخذ ثار ولده (7) شاهرخ . فوصل اليه قبل وصول المدد و قاتله اشد قتال حتى كسره . فهرب بودق بيك (8) و انف اسكندر بيك بن ميخال عن الهرب . و ثبت حتى قتل ولده بين يديه واسر اسكندر بيك .

و ارسل علاء الدوله معتقلا الى صاحب مصر و حثه على قتال الروميين [166] و هون الامر عنده و اطمعه فى مملكة الروم .

فانتهز الامير ازبك الفرصه (9) فدخل الممالك المحروسة فى سنة 895 و اغار على نواحى قيصريه و نهبها و خربها . ثم اغاروا على نواحى نيكده و اركلو و لارنده فمدوا ايديهم فى النهب والغارة والتخريب [167] و بلغ الخبر

1 حبس N = جيش EB++ 2 بيك بن ذى القدر عليه .. ... و لما بلغ NEB= - T

السلطان ..... علاء الدوله NEB= T++ 4 ولى NEB= ولّا T++ 5 - T

6 اليه NEB= - T++ 7 بن علاء الدوله .... السلطان NEB= - T++ 8 - B

9 الفرصه NEB= الفرصة T

السلطان. فارسل احمد باشا بن هرسك مع عساكر اناطولى من طريق قراحصار الصاحبى الى دفع غائلة (1) المصريين. و عبر هو ايضا الى اسكدار للتجهز لاخذ الثار.[168]

(انفلاق محزن بارود فى آت ميدانى)

فبينما هو متجهز لذلك اذ نزلت امطار(2) كثيرة و صواعق متتابعة على استنبول فى 22 شعبان السنة و 24 تموز الرومى[169]

فخربت مواضع عديدة و ابنية كثيرة بالسيول والصواعق.

فنزلت احدى الصواعق على كنيسة كون كورمز(3) بقرب آت ميدانى. و كانت فيها عدة قنطار من البارود فاشتعل البارود و رمى ذلك البناء القديم العظيم بحيث لم يبق منها اثر(4) فى موضعها.

وانهدمت بيوت اربع محلات فى جوارها بالكلية من شدة القلع و الانهدام. و هلك جميع اهالى تلك المحلات و سقطت احجار ذلك البناء العظيم (5) فى البحر عند الجزيرة الحمراء وبعضها فى غلطة و طوبخانه و بشكطاش و اسكدار و هدم ابنية كثيرة. و اهلك خلقا (5) من اهالى تلك القصبات و منها بقية فى ساحل البحر(6) عند قصبة فندقلى الى يومنا هذا. كذا فى تاريخ هواجه افندى و كان ذلك اليوم الهائل مشعرا بيوم القيامة(7) و لم يندفع الظلمة من اول النهار الى الليل.[170]

(مصالحة مع مصر) .

و فى هذا الاثناء قدم رسول صاحب تونس السلطان عثمان الحفصى [171] و معه هدايا جليلة الى عتبة السلطان[172] يلتمس منه ان يصالح صاحب مصر و اعان جانبه مفتي العصر مولانا زين الدين على العربى المشهور بمنلا عرب[173] و اثبت خيرية الصلح بادلة كثيرة بخلاف سائر العلماء. فانهم كانوا قد افتوا

---

1 غائلة NB = غايلة 2++TE امطار NEB = امطار امطار T 3++ كون كومز T 4++ اثر منها T 5++ البناء القديم العظيم T ++ 6 - T ++ 7 القيمة EBT

بجواز الجهاد على الجراكسة و اراقة دمائهم و حثوا السلطان على قتالهم الا انّ ادلة منلا عرب كانت قوية • فمال السلطان الى قوله واجاب السلطان عثمان التونسى الى قبول ملتمسه من مصالحة صاحب مصر(174)•

N.3056, فاستقر الصلح و توجه السلطان الى ادرنه و تصيد فى بلاد ايبصله و كوملجنه اياما •(175)ثم رجع الى ادرنه ثم الى استنبول • و رتب وليمة عظيمة لختان بعض احفاده (176) و زوج فيها احدى بناته من ميرزا احمد بن اوغورلى محمد بن حسن الطويل البايندرى •و كان ملتجئا الى عتبته و الاخرى من ابن دلود باشا والاخرى من نصوح بيك امير اسكندرية • و كان فى هذا التارخ ولده السلطان احمد فى سنجق اماسية • و السلطان شهنشاه فى قرامان و السلطان علمشاه فى منتشا و السلطان قورقود فى صاروخان والسلطان سليم فى طرابزون (177)

و كان تقرير (1) الصلح بينه و بين صاحب مصر بسعى منلا عرب فى سنة 896 ورد(178) السلطان اليه الحصون التى كان (2) اخذها من قلاع جوقور اوا لكونها من اوقاف الحرمين الشرفين (179)

(سفر سلطان بايزد الى ارناود)

و فى سنة 897 توجه السلطان الى تسخير بقية بلاد ارناود • و ارسل صهره و قبطانه سنان باشا فى ثلثمائة سفينة الى سواحل آولنية (180) و توجه السلطان اولا الى صوب صوفيه اذ كان قد عرض الى عتبته والى سمندره سليمان باشا الخادم و سائر امرآء تلك الثغور (181) و عرّفوه بان قرال انكروس يانقو(182) قد هلك و لم يبق له ولد يقوم مقامه سوى ولد حاصل من الزنا الذى يقال له عندهم الولد

---

1 تقرر EB ++ 2 كان قد B ++ كان — NET ++

الطبيعى فلم يطعه اكثر اعيان دولته و امرآ مملكته • فوقعت فتنة فيما بينهم ووعد والى بلغراد(183) باعطا ما بيده الى السلطان على تقدير حضوره الى تلك النواحى فتوجه السلطان لتسلم قلعة بلغرد(184) و لما وصل الى صوفيه وصل اليه الخبر بأن امرا انكروس اتفقوا على قرالية بن قرال له (185) و عزلوا والى بلغراد لاستشعرهم منه • فعاد السلطان من صوفيه الى صوب بلاد ارناود • و اقام E713a
فى دبه دلن اياما و ارسل داود باشا فى نخبة من الجيش لتسهيل الطريق (1) و ازاحة المخالف(186) عنه •

فسار داود باشا و قاتل المخالفين • و كسرهم وقتلهم و اسرهم و B 953 9
نهب بلادهم و سبا اطفالهم و نساهم • ثم عاد سالما غانما •(187)

و كان الشتا قريبا فتوجه السلطان الى برليه • فاتفق ان شخصا فى ذى القلندرية وثب على السلطان فى الطريق و اخرج سيفا مسلولا من تحت مرقعه (2) فهجم على السلطان فتفرق الصلاقية التى فى ركابه فقرب الخبيث من السلطان و كان اسكندر باشا فى جنب السلطان • فسل سيفه و ضرب به القلندريه على راسه فقتله (3) (188) و امر بنفى القلندريه عن المملكة المحروسة •

و قطع وظايف المتفرقين من الصولاقية و ردهم عن خدمته و قنن بعد ذلك على T 5176, ان يحضر الحجاب و الخدام الى الدوان ايضا بالسلاح فى الاسفار •(189)

ثم وصل السلطان الى ادرنه و اقام فيها اربعة اشهر لظهور الوبا فى استنبول و بعد اندفاعها رجع اليها و لم يخرج منها نحو ستسنين(190)

(مغلوبية ابن معال فى بلاد انكرس)

و اما الوقايع الظاهرة فى هذه المدة • فمنها انكسار على بيك بن ميخال من قرال انكروس • و ذلك ان السلطان (4) كان قد ارسل الى على

---

1 الطرق T ++ 2 مرقعة E ++ 3 فضله T ++ 4 السلطان و TEB = السلطان — N

بيك هذا و كان والي سمندره يأمره بان يغير على بلاد انكروس في الاقنجية فسار على بيك في نحو عشرين الف فارس من الاقنجية [191] فغاث في بلاد انكروس (1) فتفرق الاقنجية للنهب و لم يقدر على بيك على منعهم من التفرق للكون مطمح نظر الاقنجية هو النهب والغارة . فاخذ الكفار مع درنجيل بان [192] عليهم المضايق والدروب حين الرجوع فلم يفلت منهم الا من طال عمره و نجا على بيك في جمع قليل من اتباعه [193]

ثم استنجد قرال الضال من ملوك الكفرة . فانجدوه بعساكر [194] فارسل اللعين ابن اخيه درنجيل بان [195] الذى غلب على ابن ميخال في نحو اثنى عشر الف فارس من نخبة عسكره الى تسخير ولاية بوسنه [196] واتفق ان حاكم خروات كير قالي (2) [197] انحرف عن طاعته السلطان . واتفق مع قرال على خلافه . [198]

فتوحات يعقوب باشا

فعرض امير بوسنه يعقوب باشا ذلك الى العتبة العليا واستاذن السلطان في الغارة (3) على بلاد خروات . و كان يعقوب باشا هذا في خدمة السلطان حين كونه (4) بسنجق اماسيه [199] فجعله واليا على بوسنه بعد الجلوس . و كان اميرا مدبرا شجاعا . فاذن له السلطان في الغارة والجهاد .

و كان لمملكة خروات حاكم آخر يقال له كر الخا [200] فاستمر على طاعة السلطان و اخذ عدة حصون من يد كر قالي العاصي [201] فاستنجد كر قالي من قرال انكروس . فارسل قرال درنجيل المذكور في نخبة من جيشه و امره بان يسخّر بوسنه ايضا بعد استرداد حصون كر قالي . فسار درنجيل اللعين و اغار على مملكة كير الخا . و خربها فاستمد كير الخا من يعقوب باشا [202]

---

1 فغاث في بلاد انكروس في نحو عشرين الف فارس من الاقنجية بلاد انكروس †+

2 كبير قالي E ++ 3 للغرة † ++4 كونه NTE= — B

فتوجه يعقوب باشا في غزاة ايالته الى صوب يايجه من بلاد انكروس ودبر تدبيرا صوابا • فغلب به على الكفار و ذلك انه لما سمع خلوّ ديار العدو عن المقاتل • قصدها فنازل اولا حصن يايجه و اغار على نواحيها و(1) نهبها و ضيق على محصورين فيها •(203)و دعا حاكمها على المبارزة • فخرج اللعين بناء على الغيرة الجاهلية •(204)فانتصر (2) عليه يعقوب باشا فهرب اللعين مع قليل من اصحابه و تحصّن في القلعة ثانيا (205) NJ069

فتوجه يعقوب بيك(206) مع الغزاة الى بلاد انكروس و غاث فيها •(207)فاغار اولا على ايالة اسلوبيه(208) واغتنم العسكر منها غنائم كثيرة من كل جنس • ثم اغار على بلاد جسار و نهبها و خربها •(209)ثم عبر النهر المسما پاونه الذي يجرى عند قلعة جوقارويه (210) و كان لم يعبر (3) احد من المسلمين الى (4) الآن (211) فدخل ولاية قرقات(212) و نهبها و خربها نحو خمسة عشر يوما •ثم توجه الى ايالة درنجيل بان و نهبها و احرقها و جعل قراها و قصباتها قاعا صفصفا •

و كان درنجيل اللعين محاصرا لقلاع (5)(213) كرالخا • فبلغه ما فعل يعقوب بيك بمملكته فاحترق قلبه مثل بلاده • فخرج مسرعا الى قتال يعقوب پيك و كان يعقوب بيك قد عاد بعد اتمام التخريب و النهب و وصل الى دربنده سادار (214) و وجده مسدودا بالاحجار والاشجار (6) فازاحها عن الطريق فعبر منه و وصل الى بلدة معمورة مشحونة بالغنايم • فنهبوها • فاتفق ان يعقوب بيك وجد في تلك البلدة حزينة مشحونة بانواع الاسلحة وآلات الحرب فوزعها على الغزاة و المجاهدين و تفألوا بذلك على الغلبة والنصرة لان درنجيل كان قد اعدها للمسلمين •(215) B913b. T518a

T و NTE=على B ++ 2 وانتصر E ++ 4 الى ذلك الان NTEB ++ 3 ولم يغره T 5 محاصرا لقلاع NT= محاصرا القلاع E6 ++ 6 اشجار و الاحجار T ++

ثم وصل الخبر بقرب الاعداء و كثرتهم. فجمع يعقوب بيك غزاة المسلمين و نصحهم و ذكر لهم فضائل الجهاد وكونه سببا السعادة الدارين اذ كان له فضل و علم كما سيظهر من قدرته على النظم .

و لما اصبح المسلمون في موضع يقال له قرابوا (216) ظهر بين ايديهم عسكر الكفار مثل جبل من حديد. فاصطف المجاهدون واتفق امر غريب صار سببا لقوة قلوب المسلمين . و ذلك انه لما التقى الجمعان ظهر فوق رؤس المسلمين ثلثة نسور في الجو و على رؤس الكفار سبعة عقبان. فهجمت نسور المسلمين على عقبان الكفار و ضربتها بمناقيرها حتى هربتها .فهربت العقبان من بين ايدى النسور و لما راى المسلمون ذلك قويت قلوبهم و علموا يقينا ان الله تعالى قد(1) انزل عليهم النصر(217)فوثبوا على الكفار مع انهم اضعافهم.

و اشتد القتال ثم انكسر الكفار اقبح كسرة و اسر مقدمهم درنجيل بان في جماعة من اتباعه و انكر نفسه اولا ثم اقر عند الامر بالقتل. فحبس و قتل من الكفار في تلك المعركة تسعة الاف و خمسمائة نفس (218)و جعلت من رؤس القتلى اثنا عشر قلة و اسر عشرة الاف رجل منهم .ثم جمع يعقوب بيك الغنايم السابقة واللاحقة. فاخرج منها ما يليق لركاب (2) السلطان و وزع ما عداه على الغزاة. فارسل حصة السلطان مع درنجيل المعتقل و جمع من اصحابه المامورين الى ركاب السلطان. فحبس درنجيل في قلعة قراحصار الصاحبية حتى هلك فيها .(219)

و خرج السلطان بهذا الفتح المبين فارسل يعقوب بيك (220) خلعا فاخرة سيفا مرصعا و فرسا من افراسه الخاصة مسرجا بسرج ملوكي و جعل بكلربكيا على روم ايلى (221)مكان يحيا باشا و ولى (3)يحيا باشا مكانه

---

1 قد انزل NTE = انزل B ++ 2 بركاب B ++ 3 و ولى NEB =
و جعل T ++ 4 يحى TEB = يحيا N

على ايالة بوسنه و لم يمض غير قليل حتى صار يعقوب باشا وزيرا فى العتبة العلية و كان له نظم بالتركية قد نظم هذه المعركة و ارسله الى عتبة السلطان منه (1)

١ بولشدق دشمنه جون قربواده ندا ايرشديكم قربو اواده (222)
٢ حقك امريله اتدم بر غذا كيم مرادخان ايتدى انجق قوس اواده
٣ عجبمى بو ظفر جون غيب ارتلر معاوندر بزه ارض و سماده
٤ طقوز بيك خى بشيوزى صايلدى قووقلرده دراده (2) و دباده
٥ طوتيلن ديريله اون بيك وار ايدى اسير اولدى قموسى اول يراده
٦ درنجيل بان قرال بكلر بكيسى بلى جوق بان طوتلدى اول اراده
٧ شهنشه دولتنده اول ملاعين ياتور مخبوس اولوب بندو بلاده
٨ قزل اورن اوكنجه يوريدمين قرالى تكرى ويررسه بياده B 95٤٩
٩ ايده‌ين سرنكون رايات كفرى ديكوب دين سنجقى فوقنه الملاده
١٠ فنايه ويره‌ين اقليم كفرى مقيم اولدقجه بو دار فناده
١١ قيلم ادنا قولينى ويواده بن خدا فرست ويررسه بلغراده
١٢ ويروب آت طون اولو رم دستكيرى قچان بر غازى كورسم بياده
١٣ الومده ايكن ايده‌رم بذل و احسان بنى صنمك يغم زادوزواده T 5/9٩
١٤ كشى جكمك نه لازم كنج ايجون رنج نصيب اولماز جو رزقدان زياده
١٥ جو سلطان بايزيد محمد عنايت قلدى ايرشدك مراده
١٦ بنم بوسنه بكى درويش يعقوب هدا عونيله ايردم بو جهاده
١٧ مقام ايده بكا جنات عدنى اومارم اول غنى دار السعاده

1 و هى هذه القصيدة B = ++NTE_ 2 دره‌ده E

انتهى . اوردت هذا النظم تبركا به محبة فى ناظمه . وكانت هذه الوقعة الكبرى يوم الجمعة السابع من ذى الحجة من سنة 898 [223]

(هزيمة قرا ل له)

و فى سنة 900 [224] قام قرال له [225] با لتعرض لبلاد المسلمين و كانت بين بلاد له و بين ثغور البلاد الاسلامية (1) حينئذ مسافة شهر . [226] فجمع قرال المذكور و حشد . فارسل الى حاكم بغدان يطلب منه الموافقة على الخلاف (2) و كان حاكم بغدان حينئذ رجلا عاقلا مجربا مدبرا . [227] فعلم وخامة عاقبة الخلاف فاظهر الموافقة و ابطن خلافها . فارسل الى العتبة العليا يعرض الحال [228] و طلب ان يرسل اليه احد (3) من امراء السناجق فى عسكر ايالته عجالة الوقت .

NJ06b. فارسل اليه احد الامراء فى نحو ستمائة فارس من الشجعان [229] فجعلهم كمينا فى موضع . و البس اربعة الاف رجل من عسكره لباس العثمانية و زياهم بزىّ عسكر الاسلام . فكمنهم ايضا فى موضع قريب من المسلمين [230] فسار الى قرال له و كان قد نزل فى حدود بلاد (4) بغدان فى نحو ثمانين الف مقاتل [231] . و اخبره بانّ طليعة عسكر الاسلام قد دخلوا بلاده و كمنوا فى عدة مواضع و فى عقبهم عسكر لا يعدّ و لا يحصى . فغلب على قرال له رعب واضطراب . فطلب منه الراءى فاشار عليه حاكم بغدان ان يرسل معه عدة الاف من نخبة جيشه حتى يكبس الطليعة معهم . [232]

فارسل قرال معه ستت الاف من شجعان عسكره . فسار حاكم بغدان معهم على احتراز و احتياط كانه يتجسس الكمين فجرهم على كمين المسلمين

---

1 البلاد NEB = — 2 على الخلاف NEB = — 3 احدا T — 4 بلاد NTE =

6 —

فخرج عليهم المسلمون اوّلا ثم ظهر البغدانيون فى ذى المسلمين . فانكسر حاكم بغدان فى اول الحملة و الوهلة . فتبعه عسكر له و تبعهم المسلمون بين اسر و قتل و تفرق (1) من تخلّص فى الجبال و لم ينج منهم سوى [233] قليل فوصلوا مع حاكم بغدان الى قرال له فحركوه على الهرب و حثوه على الفرار قبل نزول العسكر الجرار و عظموا عنده ما شاهدوه من كثرة الطليعة و شدة (2) اقدامهم على الحرب فتزلزلت قدم ثبات قرال (3) فبدل القرار (4) بالفرار [234] و ترك جميع اثقاله فى مكانها و لم يستقر الا فى وسط بلاده . فغنم المسلمون منه عشرين الف عجلة مملوة بالاموال والالات [235] فارسل حاكم بغدان اكثرها مع الاسارى الى المتبة العلية السلطانية .

فوقع هذا موقعا حسنا من السلطان و ارسل اليه (5) خلعا فاخرة شرفه باسكف مطلى و ميّزه به من بين اقرانه [236]

(سفر ابن مالقوج بالى بيك الى بلاده)

ثم امر السلطان الامير الغازى [237] صاحب المغازى بالى بيك بن مالقوج بيك و كان (6) والى سلستره [238] يومئذ بان يجمع من يريد من عسكر روم ايلى من الاقنجية و طغوجه و يسير فيهم الى بلاده للغارة عليها و تخريبها . فجمع (7) بالى بيك من الشجعان روم ايلى نحو اربعين الفه مقاتل [239] وسار فيهم و لما دخل بلاد بغدان استقبله حاكمها بالنزل و النعمة و دله على اسهل الطرق (8)

فسار بالى بيك و بنى جسرا مختصرا على نهر تورلى [240] فعبر العسكر منه و دخلوا بلاده وجعل بالى بيك ولده الكبير على بيك ساقة الجيش

1 تفريق ٦ ++ 2 وشدهمة B ++ 3 قرال له EB = قرال ـ NT ++ 4 القرال E
5 اليه NEB ـ ٦ ++ 6 ـ B ++ 7 فجعل B ++ 8 الطريق ٦

و ولده الصغير (1) طور على بيك مقدمته و طليعته ٠ [241] فساروا الى ان وصلوا الى (2) وسط بلاد له بين نهب و اسر و تخريب و احراق و خربوا دار الملك قرال بلدة قراقوه [242] و كانت يحيتها نهر عظيم لا يمكن العبور اليها الا من جسر يحفظه جمع من مقاتلة الكفار ٠ فعبر اولا من النهر جمع من الشجعان بالسباحة فقتلوا المستحفظون فعبر الجيش الى البلد و نهبوه و احرقوا بيوته بعد النهب و اسروا اكثر اهلها ٠ [243]

ثم ساروا منها فوصلوا الى غدير عظيم مثل بحيرة فى وسطه (3) مدينة عظيمة (4) و فى اطرافها ايضا حصون كثيرة ٠ فسخروها و نهبوها خربوها فى ايسر الاوقات وغنموا ما لا يعد ولا يحصى ٠ [244] ثم وصلوا الى قلعتى غلاغورى [245] و اونه (5) كليسيا ٠ [246] فوجدوهما خاليتين تركهما اهلهما خوفا من عسكر الاسلام قبيل وصولهم ٠ فتبعوهم و ادركوهم فاخذوا اموالهم و اسروا اطفالهم و نسوانهم و قتلوا رجالهم ٠

ثم ساروا فوصلوا الى قلعة اونه (6) [247] و كانت اطرافها باغات و بساتين الى مرحلة ٠ فصادفوا اهلها ينقلون اموالهم و اولادهم الى الجبال و الكهوف ٠ فاسروهم و غنموا اموالهم و احرقوا البلد ٠ [248] ثم مروا ببلدة تسمى اونه (7) جنانجه [249] يحيط بها نهر عظيم لا يمكن اليها العبور بدون جسر و كان جسرها (8) محفوظا باكفار ٠ فظفروا بها بطرقراقوا (9) فخربوها بعد النهب [250] ثم ساروا و وصلوا الى قلعة اونه (10) رادمند [251] وكانت حصينة يحتاج فتحها الى زمان فلم يلتفتوا اليها فمكث بالى بيك عندها و بثسراياه الى الاطراف للاغتنام و اتمام النهب و الغارة فارسل سرية مع ولده علي الكبير بيك و اخرى مع الصغير

- 1 الاصغر B ++ 2 الى NEB = ـ T ++ 3 وسطها BE ++ 4 ـ B ++ 5 اونه NT = ادنه EB
6 اونه NT = ادنه BE ++ 7 اونه NT = ادنه EB ++ 8 جسرها جسرها B ++ 9 بطرقراقوا N
بطرقوا قوه T = بطريق قراقوه EB ++ 10 اونه NT = ادنه EB

طور على بيك و اخرى مع ابن يحيا باشا (252) و اخرى مع حسن ويوده . فسار كل واحد منهم الى جهة الى ثلثة (1) مراحل او اربعة او ازيد بين نهب و تخريب و سبي . فتوقف بالي بيك في مكانه حتى عادت اليه سراياه كلها سالمين غانمين . (253) ثم ارتحل منها فوصل الى موضع معمور بالقرى و القصبات . فخربوها و نهبوها واسروا اهلها . (254) فامتلئت ايدى الغزاة من الغنايم والسبايا بحيث لم يسمع بمثلها . فعسر النقل والارتحل بكثرة الغنايم والاثقال .

فراى بالي بيك ان يرجع قبل هجوم اهل الضلال . فرجع الى صوب السلامت من طريق آخر ينهب ما كان على ممره و يخربه . و كان على ممره نهر عظيم (255) لا يمكن العبور بدون الجسر و كان قرال قد احرق جسره و كذا كان دربند صعب المرور . فسده قرال بالاحجار والاشجار بحيث لا يتصور العبور و النفوذ منه . فارسل بالي بيك (2) اشجع اتباعه حسن ويوده في جمع من العسكر مقدما لبناء الجسر . (256) فسار و عمر جسرا الى ان وصل بالي بيك في بقية العسكر فعبروا منه بسهولة فوصلوا الى الدربند المذكور . فمكث عنده اياما حتى ازاح الغزاة موانع الطريق (3) من الدربند . فعبر منه بفراغ البال . (257) ثم نزل عليهم في مضيق جمع من الكفار و خربوهم . فانكسر الكفار فولوا هاربين .

ثم ارسل بالي بيك مصطفى بيك بن قاسم بيك في خمسمائة فارس من شجعان العسكر سرية . فصادف الكفار و قاتلهم و كسرهم بعون الله (258) (4) ثم وصل الى نهر يحافظ (755) جسره نحو الف و خمسمائة كافر مسلح (260) فقاتلهم مصطفى بيك وهزمهم فعبر من الجسر . فوصل الى بلد برمثلا (261) فنهبه و خربه و وجد فيه كنيسة مملوة باوانى الذهب والفضة والابكار الحسنة . فغنم المال

---

1 ثلاثة B ++2 بالي بيك NTE= بالي - B ++3 الطريق NT= - EB++4 تعالى B

وسبى الابكار فعاد ولحق الى بالى بيك فى العسكر .فخرجوا سالمين غانمين من ثغور الاسلام الى آق كرمان و كلى و بندر [262]فارسل بالى بيك (1) خمس الغنايم الى عتبة السلطان . وكان شيئا عظيما و وزع الباقى على الغزاة . و اذن لهم فى الرجوع الى بلادهم . و كان ذلك فى سنة 901 [263]

(نهب و غارة اسكندر باشا الى بلاد فرنج)

ثم تجهز السلطان للمسير الى فتح قلعة اينة بختى و متون و قرون و اخذها من ايدى الفرنج الوندكية الّا انه كان متفكرا فى حدود بوسنه لإتصالها ببلاد الفرنج و بلاد انكروس . فالتمس منه الوزير اسكندر باشا ان يفوض اليه تلك الصفور و يجعله متقاعدا عن الوزارة بتلك الايالة .[264]فاجابه السلطان الى ذلك اذ كان يعرف تلك الثغور و طريق محافظتها لكونه واليا عليها مدة مديدة فى زمن السلطان محمد خان . فعزل السلطان عن ايالته بوسنه يحي باشا واعطاها الى (2) اسكندر باشا و سيره اليها [265]و سار اسكندر باشا فجمع شجعان (3) تلك الثغور .[266]و سار فيهم حتى وصل الى ولاية دارنه من[267] لواحق (4) وندیك . فخربها و نهبها فعاد و ارسل الغنايم و الاسرى الى العتبة العليا و كان السلطان لم يصل الى اينه بحتى بعدُ .[268]ففرح بذلك و ارسل الى اسكندر باشا خلعا و سيفا و امره بان يغير على بلاد الفرنج ثانيا .[269]

فانتخب اسكندر باشا خمسمائة فارس من شجعان عسكره فاغار فيهم اولا على بلاد جسار نحو عشرين يوما [270]ثم توجه الى بلاد الفرنج. فوصل الى نهر فى بلاد الفرنج يسمى فى لغتهم آق صو [271]فاستقبله (5) اهل تلك النواحى بالنزل

---

1 بالى بيك = NT بالى - EB ++ 2 الى NTE = - B ++ 3 شجعان NT = الشجعان EB

4 لواحق T ++ 5 فاستقبلهم B

والنعمة • فعبر النهر وسار مجدا نحو عشرة ايام ينهب و يخرب و يقتل و يأسر فوصل الى نهر كثير (1) الشعوب [272] فعبره بمشقة وسار حتى وصل الى مقابل وندیك • لكنه كان كالجزيرة لا يمكن الوصول اليها لاحاطة البحر بها فخرب اسكندر باشا الحصون التي يتبعها واخرق قراها و قصباتها و نهب اموالا عظيمة وسبى ابكارا و غلمانا يعادل قيمة كل (2) منها [273] خراج بلد و اقليم •

فعاد بالغنايم و السبايا الى حط دولينه [274] و كانت تلك الصحارى بكثرة الامطار و السيول كالبحر• فانتهز الكفار الفرصة فتبعوه و احاطوا به عند دولينه • فقاتلهم و دفعهم و عبر تلك المياه (3) العميقة بعون الله (4) فلما وصل الى آق صو وجده ايضا قد طغى بحيث لا يمكن العبور منه [275] و ان الكفار قد سدوا معابرهم و مسالكهم • فامر اسكندر باشا بان يقتلوا الكبار من الاسر (5) و يبقوا [276] على الصغار والنسوان • فقاتلوا الكفار و دفعوهم عن انفسهم بنصرالله • فعبر النهر بفراغ البال • ثم اغاروا على تلك النواحي نحو ثمانية ايام • فامتلئت ايديهم من الغنايم السبايا فعادوا سالمين و غانمين الى بوسنه • [277] فارسل الخمس مع طرايف الهدايا و لطايف السبايا الى السلطان و كان الغلمان الذين ارسلوا الى السلطان مائتين [278] فوصل الى الركاب قبيل فتح اينه بختى • ففرح بذلك السلطان و قوى قلوب عسكر الاسلام •

E.714 b

T 520 a

و كان ذلك في سنة 904 [279]

(فتح اينه بختى)

و في هذه السنة توجه السلطان الى فتح اينه بختى من طريق سيروز

---

1 كثير NT = كثيرة EB ++ 2 كل واحد منها B ++ 3 المياه العظيمة B ** 4 الله تعالى B

5 الاسرى T

وسلانيك وكان قد سير من البحر قبطانه داود باشا في ثلثمائة سفينة مشحونة B 9556
بالمقاتلة والالات. وكان قد امر ببناء سفينتين طول كل واحدة منهما (280)
سبعون ذراعا وعرضها ثلثون ذراعا. (281) وكانت كاسة عمودها تسع اربعين رجلا
مقاتلا. (282) وصرف في كل منهما سوى اجرة العملة وقيمة اكثر اعشابة (1)
عشرون الف دينار (283) وفوض برياسة احديهما الى كمال رئيس (284) والاخرى
الى براق الرئيس (285) ولما تم التجهز والتهيوء خرج السلطان من دار ملكه
استنبول في عشرى شوال سنة 904 (2) (286) وسار الى ادرنه ثم سار الى سيروز
ثم الى يكيجه واردار. فارسل مير ميران روم ايلى مصطفى باشا (3) في مقدمته
وامره بحصار اينه بختى الى ان يصل السلطان اليه (287) واما سفن الاسلام
فانها بقيت في البحر نحو ثلثة اشهر بمخالفة الرياح. ثم لما قربت من
المقصد فرقها ريح عاصفة وبعدها عنه. (288) ثم اجتمعت في مينا من سواحل موره
فتسلط عليها الكفار براً وبحراً فاشتد الامر على من في السفن من قلة الماء N.3076.
فاعلم امير موره خليل بيك بذلك الى عتبة السلطان (289) وهو كان
قد وصل الى جتالجه (290) فارسل الوزير الاعظم احمد باشا بن هرسك في جمع من
اليكيجرية الى موره ليمد السفن من البر. فسار احمدباشا وعبر من كرمه الى
جانب متون وقرون. فوجد ان السفن قد خرجت بموافقة الريح عن ذلك المينا.
فركب احمد باشا ايضا السفاين من هولومج (4) (291) فتوجهت السفاين الى اينه بختى
وكانت الفرنج قد سدوا حلق مينا اينه بختى بحرا في نحو مائة وخمسين سفينة من
كوكه وماوونه وقادرغه وغليون وغيرها من اقسام السفن (292) وكذا جعلوا من
طرفي الحلق برا مدافع كبيرة ومقاتلة كثيرة يمنعون السفن الاسلامية من الدخول
الى مينا اينه بختى. (293)

---

1 اخشابه B ++ 2 السنة المذكورة B ++ 3 مصطفى - B ++ 4 هولومج T

فا وقعت سفن الاسلام بسفن الكفار و باشر ركابها القتال بالدافع و المكاحل و النشاب. (294) و كان الكفار يقدمون على ايصال الاقة بكوكه التى فيها كمال رئيس لانه كان قد اوصل اليهم الخسارة و اغار على بلادهم و اخرق سفنهم فى البحر كرة بعد اخرى. فحفظه الله تعالى من حيث غلط الكفار. فهجموا على كوكه التى فيها براق رئيس (295) لكون امير يكيشهر كمال بيك فيها فتعلق بها كوكتان وماوونة و بارجة وربطوها من اطرافها (296) ففرقت بارجة الكفار بضرب المدافع الكبار و القى براق رئيس الى كوكتى الكفار نفتاً. فاحرقهما لكنه لا يتمكن من تفريق كوكة الاسلام منه. فتعلقت النار بها ايضاً فاحترقت معهما. (297) فاستشهد فيها كمال بيك امير يكيشهر و براق رئيس و قره حسن مع خمسمائة رجل ممن فيها (298) و اما من القى نفسه فى البحر فغرق بغضهم و نجا البعض. T 520b1
و كان المخلصون من تلك الورطة سبعمائة رجل. و اما الكفار التى فى كوكتيهم و برجتهم و ماوونتهم لم يفلت منهم احد. و كان قد اتى الى مدد الكوكتين غليون عظيم. فاخذها المسلمون (299) واستشهد خلق كثير من سفن الاسلام فى هذه المعركة حتى حلت ثلثة اغربة عن ركابها (1) بالكلية.

ثم انزل الله النصر على المسلمين. فانتصروا على الكفار فدخلوا مينا اينه بختى قسرا و قهرا. و هربت سفن الكفار و لما دخلت سفن الاسلام الى مينا اينه بختى (299/1) ارسل حاكمها مفتاح القلعة الى مصطفى باشا مستأمنا اليه على وعده فانه كان قد وعده بتسلم المفتاح اذا دخلت (2) سفن الاسلام الى المينا من قبيل B 956a
التعليق بالمحال. فامكن الله للمسلمين فاظنه الكفار محالا. فتسلم مصطفى باشا القلعة بالامان فى محرم سنة 905 (300)

---

1 سكابها T ++ 2 ان ادخلت B

فارسل مبشرا الى عتبة السلطان و كان قد صعد الى المصيف بقرب اينه بختى ففرخ بذلك و نصب لها اميرا وقاضيا وامر ببناء قلعتين على طرفى فم الخليج لئلا يقدر سفن الكفار على الدخول اليه بعد ذلك . فبنا اخديهما ميرميران روم ايلى مصطفى باشا والاخرى (1) مير ميران اناطولى سنان باشا (301)

وخرج الوزير الاعظم احمد باشا بن هرسك من السفن بعد تمام الفتح . و وصل الى ركاب العالى وكان الشتاء قريبا . فصدر الامر بان يشتى السفن الاسلامية فى مينا غزى امور بيك بقرب كرمه من موره .(302) ورجع السلطان الى يكيشهر . ثم الى صارى كول ثم الى مناستر ثم الى اسكوب .فاقام فيها اياما ثم شتى فى ادرنه (303)

وفى هذه السنة عند صعود السلطان الى ييلاق اينه بختى توفي ابراهيم باشا بن خليل باشا بن ابراهيم باشا بن على باشا (2) بن خيرالدين باشا وله جامع و مدرسة فى استانبول (304)

(فتح متون و ناورين و قرون)

و كان السلطان قد صمم عزيمته على تسخير قلعتى متون و قرون و كان قد امر امير بره وزه مصطفى بان يبنى اربعين ماوونه و يلحق بها الى قبطان داود باشا (305) فاتم مصطفى بيك عشرين منها فاخرقها الفرنج (306) ثم حاصروا قلعة راقية (307) واخذها عنوة (308) ثم قاتلهم مصطفى بيك و لم يقدر على الظفر بهم . فعرض الحال الى العتبة .فتاكد عزم السلطان . و ارسل اولا رئيس المجاهدين يعقوب باشا فى عشرة آلاف راجل و عشرين الف فارس (3) الى ان يلحق بداود باشا فيحاصروا القلعتين من جانب البحر قبل وصول سفن الكفار .(309) ثم خرج هو ايضا فى عقبه فى خامس رمضان سنة 905 (310) من ادرنه متوجها الى موره . فحاصرت سفن الاسلام

E 715

---

1 الاخر ٢++ 2 ابراهيم باشا بن على NEB = ابراهيم باشا بن - ٢++ 3 فى عشرة آلاف راجل و عشرين الف فارس NE = فى عشرين آلاف راجل و عشرين الف فارس ٢ = فى عشرة آلاف راجل و عشرين الف فارس B

قلعة متون بحراً. و السلطان بقية العسكر براً. و قاتلوا المحصورين مدة .(311)
NJ08a
و لما قرب الفتح و التسخير هجم سفن الكفار (312) على سفن الاسلام .فقام القتال و عظم الجدال و انتصر المسلمون (313) و اخذوا عدة سفاين من الكفار و اغرقوا و احرقوا (1) بعضها و هربت البقية .(314)

فشرعوا فى قتال المحصورين و عادوا الى جدالهم و لما كثرت الثقوب و الفرج (2) و اشتد الامر على المحصورين جائت اربع اغربة مملوة بالرجال والالات فنفذت من بين سفن الاسلام (315) و اوصلوا المدد الى المحصورين (316) ثم احرقوا (3) الاغربة (317) فغضب السلطان (4) من ذلك تكدر فجرى من لسانه الشريف بالتركية "شو اوده يا ناجق عجب صربلاندى "(318) ثم امر العسكر بالوثوب والهجوم عند اشتغال T521a
الكفار بنقل ما فى الاغربة الى القلعة .فهجم العسكر من فرجة . كانت من جانب مير ميران اناطولى سنان باشا . فصعدوا القلعة و نصبوا الرايات على سورها (319) فقاتلهم الكفار الى الليل ثم الى قريب الصبح .و كادوا ان يخرجوا المسلمين منها فاستجاب الله تعالى دعاء السلطان .فوقعت نار فى عدة مواضع من القلعة . فاضطرب الكفار من النار و السيف .فعجزوا عن المقاومة بعد ذلك .فاسر الغزا (5) بقية السيف و امر السلطان بقتلهم .فقتلوا عن آخرهم ففتحت القلعة يوم الخميس الرابع عشر من محرم سنة 906 (320)

و من قوة سعادة السلطان ان احمد بيك بن اورنوس امير سمندره (6) و B 9566
كان امسك جاسوسين لقرال انكروس فارسلهما (7) الى العتبة العلية . فوصلا اليها يوم ضرب اعناق الاسرى بعد الفتح .فامر السلطان بهما حتى حملا الى موضع السياسة .فشاهدا تلك الحالة الهائلة (8) . ثم اعادهما الى احمد بيك و امر

1 اخرقوا E ++ 2 الفروج T ++ 3 احرقوا EB ++ 4 فغضب - T ++5 الغزاة TB
6 سمندر N ++ 7 فاسلهما E ++8 الهايلة E

باطلاقهما . فاخبرا قرال الضال بما شاهداه . ففسخ اللعين عزيمة الخلاف . [321]

و صلى (1) السلطان الجمعة في اعظم كنايس متون . و بنا موضعها جامعا و كذا في مواضع سائر الكنايس و شحن القلعة المستحفظين و عمرها و حصنها و ترك فيها لا تمام امرها مير ميران اناطولى سنان باشا [322] ثم ارسل على باشا الى فتخ قرون من البر و داود باشا القبطان من البحر . فسار على باشا فوجد قلعة اناورين خالية قد هرب اهلها الى بلاد (2) الفرنج . فضبطها و رتب فيها خفظة [323] ثم سار و نازل قرون و تسلمها بالامان . و سار حاكمها مع اهله و عياله و امواله الى الفرنج و لما رتب على باشا لوازم القلعة و حصنها عاد الى العتبة العلية . فاحسن السلطان اليه ايالة مورة على طريق الاستبداد والاستقلال و اذن للعسكر (3) في العود الى اوطانهم . فعاد السلطان ايضا الى ادرنه ثم الى استنبول . و اتفق تاريخ فتخ هذه البلاد "فتخ بلاد الفرنج" [324]

(اخذ الفرنج انا وارينه)

و لما بقي على باشا في موره يتجهز لتسخير بقية القلاع الساحلية منها بلغه ان الفرنج قد استولوا (4) على قلعة اناورينه و اخذوها . و ذلك ان الرعية ارسلوا الى الفرنج سراً يدعونهم و يعدونهم بالنصر على اخذ قلعة اناورينه ثم ارسلوا الى دزدار القلعة يعرضون عليه ان لهم مصلحة مهمة يحتاجون الى الخضور لاجلها . فاذن الدزدار لهم في الحضور . فدخلت جماعة من الرعية القلعة (5) و لهم اسلحة تحت الثياب . فقتلوا البوابين اولا ثم الدزدار و اتباعه . و كانت (6) سفن الكفار في الكمين فخرجت و دخلت الفرنج القلعة و ضبطوها [325]

---

1. صل T ++ 2 الى - T ++ 3 العسكر B ++ 4 استولى E ++ 5 الرعية - B
6 كان و كانت T

و لما وصل الخبر الى على باشا عرض الحال الى العتبة و طلب سفنا لحصار القلعة من البحر . فارسل السلطان اربعين غرابا مع كمال الرئيس (326) فسار مجدا و هجم على سفن الكفار التى فى مينا القلعة و اخذ ثمانية منها مع ما فيها من العدد و الرجال و فرق البقية و حاصر القلعة من البحر و على باشا كان قد حاصرها من البر .

فاخذها قهرا و قتل فيها من الكفار ثلثة (1) الاف جهنمى و اسروا كثيرا منهم و و تحصن جمع منهم فى برج و استه منوا (327) فامنهم على باشا و اذن لهم فى العود الى بلادهم .فعمر القلعة و حصنها و رتب لوازمها و كان ذلك فى سنة 906 (328)

(تكمل فتح موره)

T 5216. و فى هذه السنة ايضا عقيب فتح اناوارينه توجه على باشا الى فتح انيفه و اصوسه (329) من بقية قلاع موره و كانتا فى ايدى الفرنج الوندكيه ايضا فحاصر (2) اولا قلعة انيفه و قاتل اهلها شديدا حتى اخذها قهرا و تحصن فى القلعة الداخلية منها جمع و طلبوا الامان . فامنهم و تسلمها بالامان و اعادهم الى بلاد الفرنج .(330) ثم سار الى اصوسه و تسلمها بالامان (3) فانقطعت بفتح هاتين القلعتين ايدى الفرنج و سائر الكفرة من جزيرة موره بالكلية . و صفت تلك البلاد للمسلمين . فارسل على باشا اربعمائة غلام من السبايا (4) و خمس الغنايم مع المبشر الى العتبة العليا (331) ففرخ السلطان بذلك و ارسل الى باشا المذكور خلعا و سيفا مرصعا و فرسا من افراسه الخاصة و عمر على باشا بلاد موره بعدله و انصافه . و اتفق ان كثيرا من اهل الغرب المسلمين اخرجهم الكفار من بلادهم فالتجاوا الى على باشا فاسكنهم B 957a

ثلاثة B ++ 2 فحاصروا T ++ 3 و اعادهم الى ....بالامان B E N =

B ++ B - 4++ T -

N.708b. فى بلاد موره و احسن اليهم و طيب قلوبهم المنكسرة (332). (1)

(عصيان ترغود و ارساق)

و اما الحوادث التى ظهرت فى اناطولى حين كون السلطان مشغولا بفتح متون و قرون . فمنها ان امراء وارساق و طورغودلى نكثوا العهود فاجتمعوا على مصطفى بيك بن حاجى حمزه بيك بن ميرزا بيك . و كان ميرزا بيك هذا اخا لابراهيم بيك بن قرامان و كان حفيده مصطفى بيك المذكور قد هرب فى صباه فى بلاد العجم فشب فيها (333) و لما بلغه اشتغال السلطان بايزيد خان بفتح بقية موره (2) عاد الى بلاد قرامان طمعا فى ملكها . فاجتمع عليه امراء وارساق و طورغودلى و نصبوه ملكا فى ايج ايل و قصدوا بلدة لارنده و اغاروا على نواحيها و خربوها . ثم حاصروها . فبلغ الخبر الى السلطان و هو فى محاصرة متون . (334) فارسل الى ولده السلطان احمد وهو والى اماسية يأمره بالاجتماع مع اخيه السلطان شهنشاه والى قرامان و كذا امر (3) حفيده السلطان محمد شاه والى يكيشهر (335) بان ينضم الى ابيه و عمه و يدفعوا غائلة (4) الاشقياء القرامانية و الورساقية و الطورغودية من بلاد قرامان (336) فاجتمعوا على حسب الامر العالى . و قصدوا الاشقياء المذكورين فهربوا الى ايج ايل فقصدوهم فى ايج ايل ايضا فتفرق الاشقياء الى الجبال و تحصنوا فيها و كان الشتاء قريبة . فعاد السلاطين كل واحد منهم الى ايالته . و لما عاد السلطان من متون ارسل وزيره الاعظم مسيح باشا (337) فى جمع من قبوقولى الى دفع غائلة هؤلاء الاوباش و الاشقياء و قطع عرق فتنتهم . فخرج الوزير فى رمضان سنة 906 من استنبول (338) و بقى السلطان شهنشاه بقونية . و سار صحبته الى لارنده (339)

---

1 قلوبهم المنكسرة NTE ++ ـ المنكسرة B ++2 بقية بقية موره T

3 امرا B ++ 4 غايلة TE ++ 5

ثم توجه الوزير الى ايج ايل و بنا قلعة منيعة فى موضع اوغارى (340) و جعل فيها رتبة من اليكيجرية والعزبية. ثم قسم العسكر ثلثة اقسام (341) و سلطهم على المخالفين من ثلث جهات فاستامن اليه امراء وارساق و طورغود وخلفوا على صدق الطاعة والانقياد. فامنهم الوزير و هرب مصطفى بيك القرامانى متنكرا الى طرسوس ثم منها الى حلب فامسكه امير حلب و حبسه (342) و كان آخر العهد به لئلا ينتقض بسببه الصلح بين السلطانين و اما الوزير مسيح باشا فازال المفسدين من تلك الديار. ثم عاد الى الركاب (1) العالى (343)

(محاصرات مدللو بافرنجى)

و فى سنة 907 فى ربيع الاول (344) منها هجمت الكفار على جزيرة مدللو و ذلك ان كفار وندیك لما اخذت قلاع متون و قرون و اينه بحتى و انا وارينه مع لواحقها من ايديهم عزموا على اخذ الثار واستنجدوا قرال فرانسه وعدوه باموال عظيمة. (345) فانجدهم قرال الفال بعسكر و سفن مع ابن اخيه (346). فصارت (2) سفن الكفرة نحو مائتين من قدرغة و غليون و ماونة (3) و كوكة و غيرها (347) فحاصروا جزيرة مدللومن جميع جهاتها فى التاريخ المذكور آنفا و رموا قلعتها بالمدافع والمكاحل و ضربوها نحو عشرين يوما ليلا و نهارا (348)

فوصل خبر ذلك اولا والى مغنيسا السلطان قورقود (4) فارسل نحو ثمانمائة مقاتل من عسكر ايالته (349) مع سلحداره الى ايازمند ليعبروا عند انتهاز الفرصة الى الجزيرة و انضم اليهم مع (4) امير سنجق قرمسى مع اتباعه فاجتمعوا فى ايازمند و ترصدوا الفرصة للعبور الى مدللو (350) فانتهزوا الفرصة فى ليلة ظلماء و عبروا فى السفن التى وجدوها فى ساحل ايازمند الى الجزيرة فتفطن الكفرة

---

1 الركاب NTE = - B ++ 2 فصارت فصارت T ++ 3 ماوونه T ++
4 اليهم مع NT

وهجموا (1) عليهم و قاتلوهم اشد قتال واستشهد مقدمهم سلحدار آغا مع جمع من اتباعه و دخلت البقية بعون الله تعالى القلعة .(351)

و لما بلغ الخبر الى العتبة العليا (2) فجهز (3) ما وجد من السفن و ملاءها بالعسكر و قدم عليهم احمد باشا بن هرسك . فارسلهم الى مدد المحصورين(352)و لما قربوا من الجزيرة اخبر الكفار جاسوسهم فجدوا فى اخذ القلعة قبل وصول المدد . فهجموا عليها و صعد اللعين ابن اخى قرال فرنجه (4) فى جمع من اتباعه الشجعان الى برج القلعة . فوثب عليه من فيها من المستحفظين و قام بينهم القتال فقتل ابن اخى القرال فى جميع من صعد معه و تفرق من تخلص (353)فنصب المسلمون راس اللعين على رمح فى ذلك البرج . و ضربوا طبل البشارة. فكسر ذلك فى عضد الكفرة . فركبوا سفاينهم و اقلعوا الى البحر فى الساعة.

فوصل الخبر الى احمد باشا فعرضه الى العتبة العلية . فورد الامر برجوعه و فوض (5) تعمير مدللو و ايازمند الى ميرميران اناطولى سنان باشا (354)

(وفات مسيح باشا)

و فى هذه السنة فى اول ليلة من جمادى الاولى (6) وقعت حريق عظيمة بغلطه و اتصلت النار الى مخزن البارود (355) فانقلعت القلعة و تفرقت احجارها فنزل حجر كبير منها على الوزير الاعظم مسيح باشا و على قاضى غلطه و كان فى جنب الوزير. فكسر احدى رجلي كل واحد منهما فماتا بعد ثلثة ايام(356)

(فتح لوفجه)

و اما وقايع التى وقعت فى ولاية بوسنه و انكروس هذه السنة اعنى (357)سنة 907 فمنها فتح قلعة لوفجه.و ذلك ان رئيس المجاهدين اسكندر باشا امير

---

1 فهجموا ,, 2 العلية ß ++ 3 جهز ÆB ++ 4 فرانجة ß ++ 5 – ß ++ 6 جمادى الاولى ÆB = جمادى الاخرى T

بوسنه كان متفكرا فى فتخ قلعة يايجه و استردادها من ايدى الكفرة • فعلم ان مقدمة ذلك الفتخ و تسخير قلعة لوفجه •(358)فارسل ولده (1) شبل الاسد مصطفى بيك (359) فى الفى راجل و الف (2) فارس الى تسخير لوفجه (360) N309a
و كانت حواليها وُرطات مملوة بالاوحال يعسر العبور منها • فدبر مصطفى بيك تدبيرا لطيفا حتى امر العسكر عند القرب منها (3) بنقل الاعشاب والاخشاب فعملوا منها طرقا للعبور • فعبروا و فتخوا القلعة عنوة و قتلوا المقاتلة و اسروا الاطفال والنسوان و نهبوا الاموال والاثقال •ثم حصن القلعة •فعاد سالما و غانما الى خدمة والده (361)

ثم بلغ الخبر فى اول (4) سنة 908 ان قرال انكروس ارسل المهمات و اللوازم الى قلعة يايجه • فسير اسكندر باشا ولده مصطفى بيك فى نحو اربعمائة مقاتل من الشجعان للغارة على تلك المهمات • فاسرع مصطفى بيك حتى قطع مسافة T 522b, خمسة ايام فى يوم و ليلة (362)فبيت الكفار و اكثر فيهم القتل و غنم ما كان معهم من المهمات مع (5) العجلات • فعاد غانما الى خدمة والده (363)

(وفات سلطان علم شاه وفتخ دراج)

و فى سنة 909 توفى ولد السلطان علمشاه (364) و فى هذه سنة (365) سخر السلطان محمد بيك بن عيسى بيك امير ايلبطان قلعة دراج بحسن التدبير و ضرب الشمشير E316a و ذلك ان عيسى بيك هذا كان متفكرا فى فتخها من مدة . فارسل جمعا لاستخبار احوالها فى هذه السنة و علم غفلة اهلها • فاتفق مع امراء الاطراف فتوجه الى تسخيرها و جعل كمينا فى عدة مواضع بقرب القلعة •و سار هو فى جمع قليل و حاصر القلعة فاغتر اهل القلعة بقلة المسلمين(366)

---

1 والده E ++ 2 الفى T ++ 3 منها NFB = - T ++ 4 اول NTF = - B ++ 5 من EB

فخرجوا الى قتالهم فاظهر محمد بيك صورة الانهزام بعد قتال يسير فجرهم على الكمين • ولما تجاوز الكفار الكمين خرجوا من ورائهم • وانعطف محمد بيك و من معه من اما مهم فاحاطوا بهم وحكموا فيهم السيف و تبعوا الهاربين [367] و دخلوا معهم القلعة (1) ففتحوها على ايسر وجه بعون الله (2) و كانت من احصن قلاع B 958a تلك البلاد و اعظمها •فارسل محمد بيك خمس الغنائم مع مفاتيح القلعة الى عتبة السلطان ففرح بذلك • و ارسل الى محمد بيك خلعا فاخرة و فوض اليه حكومة القلعة المفتوحة ايضا منضمة الى ايالته [368]

دخول اسماعيل شاه الى اناطولى و بعض وقوعات

و فى اثناء هذه السنة بلغ السلطان ان شاه اسماعيل (3) الصفوى [369] الخارج فى بلاد العجم قد وصل الى نواحى ارزنجان [370]• فارسل الى ميرميران اناطولى يحي باشا يامره بان يسير و ينضم الى السلطان احمد والى اماسيه •[371] ثم بلغ الخبر بان اسماعيل (4) المذكور قد جمع جمعا من اتراك الروم [372] فعاد الى قتال البايندرية •[373] فعاد عسكر السلطان الى مقرهم •

و امر السلطان بان يجلى تركمان تكه وحميد ايلى الى متون و قرون اذ (5) كان اكثر (6) اجتمع (7) على اسماعيل منهم • فتوهم السلطان من بقيتهم • فامر باجلائهم • و امر المستحفظين بان يمنعوهم عن العبور و الرجوع الى بلادهم •[374]

و فى هذه السنة ارسل السلطان جمعا من خدامه الى صاحب مصر و طلب منه ابنة اخيه جم و كانت قد بقيت عنده • فسلمها صاحب مصر الى اصحاب السلطان فاتوا بها الى الروم • فزوجها السلطان من ولد سنان باشا [375]

و فى هذه السنة ابتداء ظهور الوباء و الغلا فى بلاد اناطولى و روم ايلى

---

1 قلعة معهم T ++ 2 بعون الله تعالى TB ++ 3 اسمعيل TEB ++ 4 اسمعيل TEB
5 ان E ++ 6 اكثرهم T ++ 7 من اجتمع EB

جميعا فامتد الوباء ثلاث سنين والغلاء نحو ست سنين و هلك بهما (1) عالم عظيم فى الممالك المحروسه نعوذ بالله تعالى (2) من غضبه ٠(376)

(قتل قرا طورموش)

و فى اليوم الخميس الرابع عشر من ذى الحجة من سنة 909 (377) وصل الى العتبة العليا معتقلا قرا (3) طورموش الحرامى حين توجه السلطان الى المصيف من ساحل البحر الاسود ٠ فامر بصلبه على الطريق ٠ و كان قرا طورموش هذا اخا لقرا حسن الشهيد فى معركة اينه بختى فى كوكه براق رئيس (378) و كان قرا (4) حسن من الشجعان المعروفين فى قتال البحر ٠ وله عدة اغربة ٠ و لما استشهد هرب اخوه قرا (5) طورموش هذا الى بلدة سوريحصار فبنى عدة اغربة شحنها بالاوباش والارازل ٠ فخرج فيهم الى البحر و اغار على سفن التجار المسلمين و كذا على بلاد الساحليه من الممالك المحروسه ٠فشكوا منه الى العتبة العليا T 5279 (6) فارسل السلطان عشرة اغربة الى دفع غايلة (379) فهرب طورموش و نهبوا داره فوجدوا فيها خزاين من الاموال و السلاح والآت السفن التى كان قد اخذها من المسلمين ٠ فضبطوها للسلطان ٠ فهرب طورموش (380) و تقلب فى بلاد مدة حتى ظفر به امير سنجق آيدين سنان بيك الجاشنكير ٠ فارسله معتقلا الى العتبة فصلب (381)٠

(اختل النظام)

و بعد هذه السنة ظهر فى مزاج السلطان ضعف و اختلال ٠ فسلم امور الملك و تدبيرها الى الوكلاء ٠ فاختل النظام باغراضهم الفاسدة٠ واضطربت

1و هلك بهما NET = و هلك ـ B ++ 2 بالله ـ T ++ 3 قره E ++ 4قره £
5قره £ ++ 6 العتبة العليا NEB = ـ السلطان T

احوال الملك و تشوشت امور الرعية بالظلم و كثرة التكاليف الشاقة و ظهور الرشوة و تجدد العمال وا لولاة قبل اوانها . و ظهرت الحرامية في البحر و كثرت تماد (1) هذه الحالة الى سنة 912 (382)

(توظيف على باشا الخادم بالوزارة العظمى)

فتنبه السلطان على ذلك في الجملة . فارسل الى (2) امير امراء (3) مورة على باشا الخادم يستدعيه اليه و لما قدم الركاب و جعله وزيرا اعظم في 12 من ربيع الآخر من السنة المذكورة (4)(383) و فوض اليه امور الملك و اطلق يده فيها . فارسل على باشا كيخية السلحدارية احمد بيك بن قرهجه (5) آغا (384) في عدة سفن الى دقع الحرامية من البحر فسار و ظفربهم و ارسلهم الى العتبة معتقلين . فقتلوا بانواع العذاب فطهر البحر من الواث تعديهم و كذا اهتم في دفع الظلم و التعدى عن الرعيته و احسن السياسة و قتل المتجاوزين .

(ذهب السلطان قورقود الى مصر)

و في سنة 915 سار ولده السلطان قورقود من اقطاعه تكه و انطاليه (385) (6) الى مصر متغيراً على (7) والده . و كان سبب ذلك ان السلطان . كان مائلا الى ولده السلطان احمد و عازما على توليته العهد . فحصل في قورقود من هذه الجهة تغير على والده (386) و انضم اليه انه صرف من اقطاعه معنيسا و ايدين الى تكه . فالتمس من العتبة ان يعاد الى اقطاعه . فلم يجبه السلطان الى (8) . فزاد تكدره و تغيره على السلطان . فسار من البحر الى مصر (387) فاكرمه صاحبها و رتب لوازمه على اكمل وجه (388) فبقي فيها عدة

---

1 تمادت T = تمادى EB ++ 2 فارسل الى NE = فارسل TB ++ 3 امرائه T ++
4 في اليوم الثاني عشر من ربيع الاخر من السنة المذكورة EB ++ 6 انطاليه NEB
- T ++ 7 الى T ++ 8 الى ذلك NT = سذلك EB ++ 5 T

شهور(389) ثم ندم على ما فعل(390)فالتمس من صاحب مصر ان يوصله الى انطاليه(391)فاعاده اليها فى عشرين غرابا و لما عادت الاغربة بعد ايصال قورقود الى انطاليه اخذها كلها كفار ردوس و كانوا (1) مترصدين لاخذ السلطان قورقود فلم يصادفوه بحفظ الله تعالى(2) فاخذوا الاغربة حين العود(392)

و اما قورقود فانه لما وصل الى انطاليه ارسل قاصدا الى والده مع الهدايا و اعتذر اليه عماجرى. فقبل السلطان عذره وقرره على اقطاعه تكه(393)

(زلزلة عظيمة فى استانبول)

و فى جمادى الاخرة من هذه السنة وقعت زلزلة عظيمة و امتدت شهر فانهدمت بها ابنية عظيمة كثيرة فى استانبول و هلك خلق كثير و خرج البقية الى الصحارى بالخيام والخركاهات(394) و عملوا للسلطان فى سرايه بيوتا من الاخشاب المتداخلة . فجمع السلطان وكلائه و وزرائه فعاتبهم على كثرة ظلمهم و ميلهم الى الرشى(395)ثم امر بتعمير سراى ديمتوقه بقرب ادرنه. وسار اليها و سكنها الى ان يعمر بيوت استانبول و سورها(396) و كان سوراستانبول قد انهدم اكثر مواضعه من تلك الزلزلة الهائلة نعوذبالله من غضبه(397) E7166 T5234

النزاع الذى وقع بين اولاد السلطان بايزيد خان

و فى هذا التاريخ كان من اولاد السلطان السلطان احمد والى اماسية و توقات و السلطان شهنشاه حاكم قرامان، و السلطان قورقود والى تكه الا انه كان قد سار الى مصر و السلطان سليم خان حاكم طرابزون و كان لا يخلو (3) عن غزو الكرج و الغارة على بلادهم (397/1)

---

1 كان B ++ 2 تعالى NEB = - T ++ 3 لا يخلوا E

وكذا عن القتال مع القزالباشيه [398] كرة بعد اخرى. حتى اخذ من ايديهم ارزنجان و بايبورد [399].

(التماس سليم خان من والده سنجقان لابنه سليمان)

ثم ارسل الى عتبة والده يلتمس منه سنجقا لابنه السلطان سليمان اذ كان بلغ (1) الرشد. [399/I] فاجابه السلطان الى ذلك فاقطع (2) سليمان اولا قراحصار الشرقى المعروف بشابين قرا (3) حصارى [400]. وكان ذلك ملاصقا لسنجق (4) السلطان احمد فلم يرض بذلك. فارسل والده وزيره يولارقصدى سنان بيك يلتمس منه ان يبدل سنجق سليمان بآخر فاجابه السلطان فاقطع سليمان ثانيا سنجق بولى [401] فلم يرض السلطان احمد بذلك ايضا (5) بملاحظة قربه الى دار السلطانة [402] و كونه على الممر. فالتمس التبديل. فاجابه السلطان لرعاية خاطره اذكان قد ولاه العهد واحبه حبا شديدا. فعين (6) سليمان ثالثا سنجق كفه [403] فسار اليها.

(اطوار رجال الدولة او ميولهم)

وكان اكثر الوزراء والوكلاء واعيان الدولة مائلين الى جانب السلطان احمد خان لحسن خلقه ولين جانبه. [403/I] ومتوهمين من السلطان سليم خان (7) لتهوره وسوء خلقه وشدة سياسته (8). فكانوا يعدون محاسن (9) احمد عند والده. فيزداد حبه فيه يوما فيوما. وكذا يذكرون معايب (01) سليم (11) عنده فترقى تنفره عنه حتى نسبوه الى المخالفة. و دعوى الاستبداد و ذكروا ادلة على دعواهم بانه يقاتل القزلباشية المسالمين السلطان (12) [404] و يغزو بلاد الكرج [405] بلا اذن

---

1 بلغ الى الرشد TE++ ב فاقطع السلطان ב E ++ 3 قره E ++ 4 بسنجق בTE
5 ايضا بذلك ב ++ 6 السلطان سليمان בE++ 7 سليم - T ++ 8 سياسة E
9 محاسن السلطان בE ++ 10 معايب السلطان سليم T ++ 11 سليم خان בE
12 للسلطان בE

من قبله وصنعوا كتبا من قبله الى الوزراء (405/L) تشتمل (1) على التهديدات والتنبيهات (406)

B 959.

وكان السلطان قد صار مثل صبى بتعاقب الامراض وكبر السن (407) فيقلبه الوزراء والندماء كيف شاؤا و(2) الى حيث ارادوا . ولما اكثروا (3) القول على سليم عنده تحرك غضبه عليه فكتب اليه ينهاه من قتال قزالباشى وغزو الكرج وياه مره بمحافظة سنجقه فقط (408) ويتهدده على تقدير عدم الامتثال . فتغطن سليم خان (4) بالنقش . فاراد السير الى عتبة . والده لتبرئة ذمته وجنابه (5) عما اسند اليه الحساد . والسعاة الا انه لم يجسر على ذلك بلا اذن . فالتمس اولا من السلطان ان يوليه سنجقا من سناجق روم ايلى ليصير سببا للمصير الى عتبة والده (409) فمنع المخالفون السلطان عن الاجابة . فضم الى اقطاعه شيء . ثم ارسل سليم خان ثانيا (410) وثالثا للمطلب الاول (411) . فلم يجبه السلطان الى ذلك بمنع المانعين . (412)

(ذهب السلطان سليم الى كفه)

ولما خرم سليم خان عن مسئوله وعادت رسله خائبين (413) ركب البحر فتوجه الى كفه سنجق ولده سليمان خان . واقام فيها اياما وارسل الى العتبة قاصدا آخر (6) يلتمس الاذن (7) فى الحضور الى خدمة والده . فمنع المانعون الى السلطان احمد (414) السلطان عن الاجابة (8) وقبحوا عنده عبوره الى روم ايلى (415) فارسل السلطان اليه (9) مولانا نورالدين الشهير بصارو كرز (10) للنصيحة (416) . فسار مولانا المزبور ونصحه فى الامتثال لامر والده (417) والرجوع الى ايالته طرابزون (418)

---

1 مشتمل E ++ 2 شاؤا الى T ++ 3 كثّروا B ** 4 سليم – B ++ 5 جنايته E
6 قاصدا – B ++ 7 يلتمس – T ++ 8 للسلطان عن .. T ++ 9 والسلطان – B ++
10 بصارو كريز E ++ 11

T. 524 فاسكته سليم بادلة موجهة واعلم بانه لا يرجع ابدا ما لم يصل الى عتبة والده (1)

(ذهب السلطان سليم الى روم ايلى)

فعاد مولانا بالجواب القطعى (419) ثم اعيد اليه رسول بان يختار سنجقا من سناجق اناطولى ايها شاء . فلم يجب ما لم يتصل الى حضور والده واعاد الرسول (420) وسير عدة سفاين من البخر باثقاله و زيادة رجاله وسار هو فى اصحابه واتباعه من البر الى الصوب دار السلطنة (421) من الطريق آق كرمان (422) وكان قد امر من فى (2) السفن بان يرسوا الى سواحل آخيولى و يتوقفوا فيها الى ان يصل هو اليهم .

ولما خرج من كفه (423) استقبله خان قريم بالتعظيم والتكريم ثم ودعه السلطان سليم و توجه الى صوب مقصده . واسرع السير . فعبر نهر طونه بالسفن (424) ولما قرب من سلستره و نزل بخارجها ارسل واليها قاسم بيك الى عتبة السلطان يعرض الحال (425) فتضجر من ذلك المخالفون فحركوا السلطان على المسير الى ادرنه . وجمع عساكر روم ايلى . فمال الى كلامهم و بادر الى صوب ادرنه واجتمع عليه ما يمكن اجتماعه من العسكر . فنزلوا اولا بآده (426) لامكان محافظة اطرافها ثم نزلوا بموضع معروف بجوقور جاير فى قرب ادرنه لما بلغهم خبر قرب سليم خان (427) (3)

N. 310

واما السلطان سليم (4) فانه كان قد امسك احد رسل والده عنده ولما قرب من ادرنه ارسله الى عتبة (5) والده . وامره بان يخبره بما راءه من حسن سياسته وانقياده لجانب السلطان (428)

---

1 الى عتبة والده NEB = عتبة السلطان T ++ 2 وكان امر من فى B = وكان قد امر بالسفن T ++ 3 سليم خان EB = سليم — NT ++ السلطان — B 5 الى عتبة والده NEB = الى عند والده T

فسار الشخص المذكور و اخبر السلطان بكل ما شاهده من محاسن السلطان سليم حتى مال السلطان الى جانبه • و اراد ان ياذن له فى الحضور • ثم حوله الوزراء و نفروه (1) عن جانبه ثانيا • 428/1

(طلب سليم خان زيارة ابيه)

و كان سليم خان قد نزل فى مقابلتهم و شاهد من طرف والده العزم على القتال •(429)فارسل احدا من خواصه الى والده يستعفيه و يقول عنده ما يسترقه عليه• فبكا (2) السلطان من الكلمات التى ارسلها اليه فارسل نورالدين صاروكرز الى سليم خان للاسترضاء بكل ما سئله سوى الحضور عنده • فالتمس سنجقا من ثغور روم ايلى ليغزو على الكفار(430)

B 959b فعاد مولانا المذكور الى حضور السلطان فاكثر فى ذكر محاسنه بحيث مال السلطان الى لقائه الا ان عنان اختياره كان فى ايدى الوزراء• فصرفوه عنده و لم يقدر على مخالفتهم • فخير سليم خان بين سناجق ثلثه سمندره و بوسنه و موره فعاد مولانا صروكرز بهذا الخبر الى حضور سليم خان (431)

E 717a فاختار سنجق سمندره و احسن الى المولى المذكور اشياء كثيرة(432)و لما رجع الى السلطان بخبر قبول سمندره و ذكر حسن (3) انقيا ده ندم السلطان على ما صدر منه من تاذيته بقول الحساد • فضم الى ايالته سنجق ويدين و آلآجه حصار• و كتب كتاب عهد على ان لا يولى عهده الى احد من اولاده مادام حيا و يفوض ذلك الى مشية الله تعالى(433) فارسل اليه كتاب العهد مع برات السناجق و تحف جليلة من (4) الغلمان الحسان (5) والاقراس الجياد والالبسة الفاخرة الملوكية

---

1 تفروه E ++ 2 فبكى BT ++ 3 حسن حسن N ++ 4 مع T ++ 5 الحسات T

تطييبا لقلبه [434]

وجبرا (1) عما جرى. فحسده المخالفون على ذلك. وارسلوا الى السلطان احمد يستعجلونه على اتمام مصلحة شاه قولى الخارجى. وعوده الى دار السلطنة ليتولى السلطنة [435]. وكان لسليم خان عين عند والده. فارسل اليه يخبره باتفاق الوزراء والاعيان على اتيان اخيه السلطان احمد واجلاسه على سرير السلطنة. [436] وكان سليم خان قد تجهز للمسير الى سنجقه سمندر (2). [437] لما بلغه هذا الخبر توقف فيه ومكث فى حوالى ادرنه [438] واجتمع عليه كل منحرف من الوزراء المسلطين (3) على الدولة المتحكمين على السلطان. فعظم امره وكثر جمعه. [439] فعرض اصحاب الغرض الى عتبة السلطان بما يوافق اغراضهم. فورد الامر الى سليم خان (4) بان يرتحل الى صوب سنجقه. [440] فقال فى جوابه اولا بان عسكر الاسلام مشغول بدفع شاه قولى فنتوقف الى ان (5) يعود خبر الفيصل بين الفريقين. [441] فارسل اليه السلطان ثانيا بالقاء المخالفين يلح عليه بالرحيل الى ايالته. فاضطر الى الاجابة. فسار وابطأ السير حتى وصل الى صحراء زغره (6) [442] فمكث فيها (7) اياما حتى وصل اليه الخبر بان السلطان قد ارتحل الى جهة استنبول فى آخر ربيع الآخر من سنة 917 [443] ولم يفرق عسكره ولم يأذن لهم فى العود الى بلادهم.

T5246.

فعلم يقينا انه يريد اجلاس اخيه احمد على سرير السلطنة [444] فتوجه سريعا الى صوب استنبول فى عقب والده [445] وصادفه فى وادى اوغرش بقرب جورلى. [446] فارسل احدا من خواصه [447] الى والده للسؤال (8)

---

1 وجلبا T ++ 2 سمندره TEB ++ 3 المتسلطين T ++ 4 خان NTE — B

5 الى ان NEB = الى — T ++ 6 ذغره B ++ 7 فيها NTE = — B

8 للسؤل E

عن سبب نقض العهد والاضافه الى اقوال (1) اصحاب الغرض .لكن المخالفين لم يوصلوا رسوله الى السلطان .و عرضوا الى السلطان بان ولده سليم خان قد قصده فى ثلثين الف مقاتل [448]و صمم عزيمته على خلعه من السلطنة و جلوسه مقامه . واتفقت كلمتهم على القتال (2) و كان [449] عند السلطان حينئذ (3) اربعون الف (4) مقاتل [450].فهجموا على سليم خان و عسكره . فاقتتلوا شديدا [451].ثم راى سليم خان ان يتنحي من بين ايديهم . [452] فتوجه الى صوب البحر الاسود فى جمع قليل من اتباعه .فتبعه جمع من عسكر والده (5)و ادركوه فعاقهم (6)من خواصه فرهاد بيك .ثم صار وزيرا و صهرا له [453] و قاتلهم اشد قتال و لما اشغلهم فرهاد بيك اسرع سليم خان السير و كان له فرس يقال له قرابلوط. و كان قد ركبه يومئذ فطار ذلك الفرس حتى اخرج راكبه من ورطة الخوف الى ساحل السلامة [454] و كان قد ادرك سليم خان خين (7) الهرب جمع بعد جمع بقصد امساكه. فاشغلهم فرهاد بيك عنه حتى نجى (8) سليم خان .فاجتمع عليه الى ان وصل الى سفاينه فى ساحل اخيبولى [455] نحو ثلثة آلاف من عسكره .فركب سليم خان السفينة (9) فى جمع من خواصه .و توجه من البحر الى كفه [456] و سير بقية العسكر مع فرهاد بيك من البر اليها ايضا .فوصل الى كفه بمساعدة الريح فى اقرب الايام [456/1] .و مكث فيها الى ان حصل المرام [457]

(عصيان شاه قولى)

و من الوقايع الغريبة التى وقعت فى سنة 917 خروج (10) شخص زنديق يقال له شاه قولى من بلادتكه [458] و استيلاؤه على كثير من بلاد اناطولى [459]

آ الى اقوال NEB = — T ++ 2 على القتال NTE = — B ++ 3 حينئذ NTE = — B

4 اربعون الف NEB = اربعون — T ++5 عسكر والده NFB = عسكر السلطان T

6 فعاقهم NEB = فقاتلهم T ++ 7 خان حين NFB = خان عند T ++ 8 نجى B ++

9 خان الى السفينة T ++ 10 خروج NT = خرج EB

و ذلك ان السلطان قورقود كان متضجرا من اتراك تكه و متألما من مكثه فى تلك البلاد (1) [460] و لما بلغه استيلاء (2) الضعف على مزاج السلطان و بقاؤ تدبير الملك و السلطنة فى ايدي الوزراء [461] اراد المسير الى اقطاعه القديم مغنيسا ٠فترك جمعا من خواصه على خزينته و اثقاله لينقلوها (3) فى عقبه ٠و خرج هو فى جمع من اتباعه ليلا و اسرع السير الى جانب صاروخان [462]

فتوهم اوباش تلك الديار لاسيما ارازل قزلقيا من هذا الوضع ان السلطان قد توفي ٠فبادر ولده الى طلب الملك ٠فقاموا بالفتنة [463] فعقدوا مجمعا يوم عاشوراء من محرم سنة 917 [464] على رسم الروافض ٠ فبايعوا منهما من الملاحدة القزلباشية يقال له شاه قولى ثم خرف الى شيطان قولى ٠(4) [465] فعقبوا جمعا نقلوا خزاين قورقود فادركوهم و قاتلوهم و اخذوا الخزاين و الاثقال ٠فعظم خطبهم على اهل البلاد و انضم اليهم كثير من الارازل و الاوباش و لحق بهم جمع من اهل التيمار الذين خربت قراهم بكثرة الظلم و التعدى [466]

T, 525a و كان منشأ ذلك كله غفلة السلطان عن تدبير الملك و تسليم (5) الامور الى وكلائه بغير نظارة على تدبيرهم و تصرفهم ٠و كان لكل واحد منهم توابع و لواحق لا يقصرون فى الظلم و التعدى و اخذ الرشوة و جلب المال ٠ [467]

(سفر و قتل قراكوز باشا)

و لما عظم شأن الملحد شاه قولى قصد كوتاهية دار الامارة لميرميران اناطولى فتنحى الرعية من بين ايديهم الى الجبال والوهاد [468]

---

1 فى بلاد تلك البلاد B ++ 2 استيلاء T ++ 3 لينقلوها NB = لينقلونها TE

4 قولى NFB = قلى T 5 تسليم NTB = تسلم E

ولما وصل خبر قصدهم الى ميرميران اناطولى (1) قره‌كوز باشا جمع ما يمكن جمعه عجالة الوقت من عسكره ،فارسلهم مع امير امرائه (2) فقاتلهم ذلك الامير وانكسر منهم و قتل اكثر عسكره [469] فوصل الخبر المكدر الى قره كوز باشا فتعجل فى مقابلتهم من شدة (3) تهوره فقاتلهم فى نحو الف فارس من سباه اناطولى فى خارج كوتاهية ،و اشتد القتال حتى اسر قره‌كوز باشا فى المعركة ، ثم صلب بامر الملخد شاه قولى [470] و لم يفلت من اصحابه الا من طال عمره [471] كذا (4) فى تاريخ خواجه افندى ،و قال فيه ايضا ان قره كوز باشا حبسه السلطان بايزيد ثم قتله لما هرب عن زحف المصريين مرتين ، مرة مع ابن هرسك و اخرى مع داود باشا الا ان يقال هذا غير ذلك ،فليتامل [472] ولما هزم الملخد ميرميران اناطولى و نهب اثقاله [473] فحل امره جدا فامر باحراق مدينة كوتاهية، E 717
ثم توجه الى بروسه فبلغه خبر حياة السلطان فصرف عنان عزمه الى صوب آلاشهر ،[474]

(سفر حادم على باشا على شاه قولى)

و كان الوزير الاعظم على باشا الخادم يهون امره عند السلطان و يستحقره فى نظرة و ينسب بقاء جمعيته الى اهمال مير ميران اناطولى و امرائه ،فبينما هو فى هذا التوجيه اذ بلغ العتبة خبر وقعة قره‌كوز باشا ، فتكدر السلطان به واشتد مرضه و قوى ضعفه فتاكده (5) عزمه على تسليم السلطنة الى ولده السلطان احمد الا انه كان موقوفا على دفع غائلة الملخد شاه قولى ، فجمع الوزراء والاعيان ، واستشارهم فى ذلك (6) فقام الوزير الاعظم على باشا الخادم و قبّل الارض فالتمس ان يرسله

1 ميرميران اناطولى NEB = ميرميران — T ++ 2 امير امرائه NEB = امير من امرائه T ++ 3 من شدة NEB = لشدة T ++ 4 كذا N = هذا E = هكذا TB ++ فتاكده N = فتاكد TEB ++ فى ذلك فى ذلك T

لاتمام هذا الامر (475) و كان غرضه ان يلاقي السلطان احمد و يمهد مقدمات B 960 b
جلوسه • فاذن له السلطان فى المسير •فعبر •مستعجلا من معبر كليبولى فى
اربعة الآف سباهى و الف يكيجرى(1) الى اناطولى (476) و ارسل الدعاة الى
امراء اناطولى و عساكرها ليجتمعوا عليه • و جلب قلوب المجتمعين
بانواع الاحسان والانعام • و كان (2) السلطان احمد قد قدم من اماسية
الى انكورية •و اظهر تارة انه يريد رد اخيه قورقود الى تكة و تارة
دفع القزلباشية • و كان الغرض ان يوجد قريبا من دار السلطنة ان توفي
والده •وكان ذلك بتدبير على باشا •

ثم امره والده بدفع القزلباشية و بان ينضم اليه على باشا
فيتعاونا على ذلك •(477) فسار الوزير حتى لقي السلطان احمد و هنأه
بالسلطنة فى خلوته فبذل احمد خان اموالا عظيمة على متقدمى الجند
لجلب قلوبهم • و شاهد نفسه على سرير الملك (478)

فبلغ الخبر الى على باشا فى غد(3) ذلك اليوم بقدوم
سليم خان الى ادرنه و توجيه ايالة سمندره اليه • و بكل ما جرى بينه
و بين والده •فتكدر على باشا من ذلك الخبر الا انه لم يظهر على N. 3119
السلطان احمد بل كتمه من خواصه ايضا • ثم توجه الى دفع غائلة الملخدين 478/1
و كانوا قد حاصروا انطاليه • فبلغهم خبر وصول على باشا فتركوا الحصار
و ساروا الى قزل قيا منشئهم الاصلى • و كانت جبالا صعبة المداخل والمخارج
(479)

و لما وصل السلطان احمد خان و على باشا الى ذلك المحل T. 5754
اهتم على باشا بسد المسالك • فارسل والى قرامان حيدر باشا (480) مع
الاميرين من الامراء اناطولى الى سد المسلك الذى الى جانب قرامان •

---

1 يكيجرية B ++ 2 وكان و كانت B ++ فى غد NEB = فى — T ++

و سد المسلك الآخر هو في بقية العسكر . فمضت على ذلك ايام (481) فاشتد الامر المحصورين بقلة الزاد (482) فعزموا على الهرب و تركوا خيامهم و اثقالهم في مواضعها .فوثبوا ليلة على حيدر باشا فاستشهدوها (1) مع رفقائه . فخرجوا الى جانب قيصرية ثم ساروا الى سيواس .

(نهاية عصيان لشاه قولى)

و علم على باشا ذلك بعد يومين . فتبعهم في جمع من شجعان العسكر. (483) و ترك بقية العسكر عند السلطان احمد(2) فاسرع السير في عقبهم حتى ادركهم في موضع يقال له كوك جاى (484) في شهر ربيع الاخر من سنة 917 وهجم عليهم متهورا و لم يتوقف الى وصول بقية عسكره و باشر القتال بنفسه . و قتل كثيرا من المخالفين و دخل فيما بينهم مرة بعد اخرى حتى اصابه سهم على صدره فاستشهد الى رحمة الله (484/1) و لم يفلت ممن الاجمع يسير و قتل من الملحدين ايضا جمع عظيم .(485) و كان رئيسهم شيطان قولى ايضا قد غاب في المعركة و لم يظهر خبر من حياته و مماته .(486) فتفرق اصحابه وساروا الى بلاد العجم و التجاؤا الى رئيس الملحدين اسمعيل الصفوى .(487)

و قيل سار شاه قولى ايضا اليه. فحبسه شاه اسمعيل خوفا من فتنته و قيل قتل شاه قولى و اجتمع اصحابه على خليفته (488) فساروا معه و اصابوا قافلة عظيمة(3) من قوافل العجم .فاغاروا عليها (4) و نهبوها و قتلوا من فيها نحو الف رجل من التجار و غيرهم . و كان فيهم الشيخ ابراهيم الشترى (489) مع ولده (5) كان قد عزم على الحج فقتلوهما و هو صاحب انبيانمه و غيرها من المؤلفات الجليلة .فلما وصل الملحدون الى

---

1 فاستشهدوه ++ 2 احمد = NTE ++ 3 عظيمة = NTR ++ 4 عليها = NT عليهم ++ 5 ولده كان = NEB ولده و كان T

اذربيجان خاف منهم اسمعيل ففرقهم على امرائه اولا . ثم قتلهم عن آخرهم لئلا يفسدوا عسكره ايضا بتحريكهم على الخروج والفساد (490)

(محاولة السلطان احمد جلوس سرير السلطنة و قتال السلطان سليم مع ابيه)

و لما وصل خبر شهادة الوزير الى السلطان احمد خان تكدر و اضطرب اضطرابا عظيما و تحير فى امره . فرجع الى ايالته اماسية و لم يعقب الملحين لاخذ الثار (491) فتنفر منه (1) قلوب العسكر لاجل ذلك . و فى اثناء ذلك توفي السلطان شهنشاه صاحب قرامان (492) فوصل B 96/a خبر وفاته الى والده السلطان بايزيد . (2) (493) فزاد فى ضعفه و فى عقبه اتصل اليه خبر وقعة على باشا فاشتد الالم والاضطراب . (494) فجمع الوزراء والاعيان و شاورهم فى امر السلطنة . فاشاروا اليه باحضار السلطان احمد و اجلاسه على سرير السلطنة قبل تفرق امرآء روم ايلى و عساكرها (3) (495) فاجتمعت الكلمة على ذلك سوى الوزير الاعظم احمد باشا بن هرسك . فانه كان قد استبد بامور السلطنة فلم ترض نفسه بخروجها من يده . (496) فاشار الى (4) السلطان بان يلح على سليم خان بالمسير الى ايالته سمندره و بان يأتي احمد خان الى قرامان ليكون قريبا منه الان السلطان اصغى الى قول الجمهور فامرهم بان يدعوا احمد خان ليسلم اليه السلطنة

فاحضروا اولا امراء روم ايلى (5) بين يدى السلطان و اخذوا منهم البيعة للسلطان احمد و استخلفوا هم على طاعته . ثم توجهوا من ادرنه الى استنبول (497) و ارسلوا الى احمد خان يستعجلونه الى سرير السلطنة . (498) فعلم ذلك سليم خان فسار فى عسكره و لقى عسكر والده T.526a باوغراش . فوقع ما سبق ذكره . فرجع سليم خان خائبا مخزونا من البحر الى كفه .

---

1 فتنفر منه NTE = فتنفر ـ B ++ 2 بايزيد خان T ++ 3 و عسكرها T ++ 4 و اشار على B ++5 روم ـ T

و دخل السلطان دار ملكه استنبول [499] فجمع الوزراء للمشاورة ثانيا و كان ابن هرسك قد تعين عنده ان تبدل الملك موجب للهلك فشمر على ساق الجد فى تاخير تسليم السلطنة الى السلطان احمد و خوف السلطان عن جانب سليم و ميل الجند اليه. فالراى ان يسلى سليم حان اولا باي وجه كان ثم يشرع فيما شئتم (1) فلاحظ السلطان فى مقدماته المعقولة التى سردها [500].

و علم النتيجة فقبل اشارته و ارسل الى (2) السلطان احمد يامره بان يقيم فى بلاد قرامان مدة. فابى السلطان احمد عن ذلك و اظهر التغير و التالم و لما بلغ ذلك الى والده جزم و عزم على امضاء الراى (3) السابق الجمهورى فارسل المائلون الى جانب السلطان احمد اليه يستعجلونه الى دار السلطنة . والوصول اليها. [501] فسار احمد خان مسرعا مجدا و لم ينم ليلا و لا نهارا حتى وصل الى مالدبه فى حوالى اسكدار [502] و ارسل الى السلطان يستاذنه فى الوصول الى حضرته فاذن له (4) السلطان فى ذلك [503]

واتفق اتباعه الذين عند السلطان على ان يستميلوا (5) قلوب امراء روم ايلى و مقدمى العساكر ببذل الاموال . و عرضوا ذلك الى السلطان .و كان كالصبي فمال الى تدبيرهم .

فامسى السلطان احمد الغافل (6) عن سرعة التقلبات الكونية منتظرا الى الصباح ليسير و يعبر الجسر الى دار السلطنة . فيجلس على سرير الملك [504] و كانت اليكيجرية قد اجتمعوا و تشاوروا [505] و كرهوا سلطنة السلطان احمد لاختياره الدعة و الترفه فى جميع اوقاته [506] ولانه لم يقدر على دفع غائلة جمع من اوباش الاتراك وهرب منهم و هتك عرض السلطنة .فكيف يصلح لها

---

1 شئتم NEB = شيتم T ++ 2 و ارسل الى NTE = ارسل - B ++ 3 امضاء الراى NEB = امضاء - T ++ 4 فاذن له NEB = فاذن - T ++ يستميلوا NTE =يميلوا B 6 الغافل NTE = الفا B

بل الصالح لهذا الامر ليس الا السلطان سليم خان • فاتفقت كلمتهم على عدم قبول احمد خان و طلب سلطنة سليم خان (507)

و قيل ان محركهم كان احمد باشا ابن هرسك لتمشية (1) رايه و تقوية قوله الا ان ذلك ينافيه ما سيأتي من غرتهم على سرايه ايضا •

و لما اتفقت اليكيجرية على ذلك قاموا فنهبوا بيوت الاعيان الماثلين الى جانب السلطان احمد منهم الوزير الاعظم احمد باشا بن هرسك و امير الامراء حسن باشا والوزير الثانى مصطفى باشا و القاضى عسكر مؤيد زاده عبدالرحمن افندى والموقع تاج زاده جعفر جلبى • فنجا (2) هؤلاء برؤسهم فربحوا و نهبت اموالهم و اثقالهم كلها و نهبت اليكيجرية فى تلك الليلة المظلمة بيوتا كثيرة الى الصبح (508) و اظهروا شعار (3) السلطان سليم خان • ثم اجتمعوا فى باب سراى السلطان و طلبوا منه B 9616 العفو عما جرى و التمسوا عزل هؤلاء الرجال الخمسة عن مناصبهم و عزل السلطان ما عدا مصطفى باشا عن المناصب وطردهم عن خدمته (509)

ثم جد لله سنان بيك المعروف بيولارقصدى فى استمالة اليكيجرية الى جانب احمد خان فلم يقدر على ذلك • و شاهدهم على الثبات والدوام فى محبة سليم خان و الميل اليه •فخرج من بينهم بمشقة عظيمة • فوصل الى مخدومه السلطان احمد و اخبره (4) باليأس على السلطنة •(510)

T 5266 و كانت اليكيجرية قد ضبطوا جميع فرض استنبول و لم يمكنوا احدا من العبور الى استنبول من اسكدار و بالعكس ايضا • (511) فبكى احمد خان من غلبة الهموم و ظهور الخسران عند حصول المرام (512) ثم عاد الى بلاد قرامان ليسخر اولا بلاد اناطولى ثم يدخل العسكر تحت طاعته تدريجا و خاب امله •فتحصن ابن اخيه السلطان محمد شاه بن

---

1 لتمشية NTB = لتمشيت E ++ 2 فنجى T ++ 3 من B مكرر ++ 4 واخبره NTB = و اخبروه E

شهنشاه منه(1) فی قلعة قونیه اذ کان قد بقی والیا علی قرامان بعد وفاة والده ٠فحاصره عمه السلطان احمد فی قونیه ایاما حتی تسلمها منه بالامان ٠و قتل بعض اصحابه الذین کانوا قد حثوا السلطان محمد المذکور علی التحصن(513) و لما بلغ ذلک الی(2) السلطان تغیر علی السلطان احمد لما فعل ما فعله بدون اذنه ٠(514)

(عصیان نور علی خلیفه)

واتفق ان شاه اسمعیل کان قد ارسل احد خلفائه یقال له نورالدین خلیفه (515) الی جانب الروم لیجمع من الاتراک الورساقیه والاوشاریه والقرامانیه والطورغدیه والبوزقیه و التکلیه والحمیدیه و غیرهم من یمیل الی مذهبهم من الالحاد والتزلباشیه ٠ فاجتمع علی نور الدین المذکور من اوباش الاتراک المذکورة نحو ثلثین الف مقاتل ٠(516)فاغار فیهم علی نواحی املسیه و توقات و سیواس و انضم الیه کثیر من اتراک تلک الدیار ایضا لمیلهم الی الرفض والالحاد٠فعظم جمعه جدا ٠فقتل المخالفین و نهب اموالهم و احرق بیوتهم ٠

فبلغ الخبر الی السلطان احمد فارسل وزیره یولارقصدی سنان باشا فیمن معه من عسکر اناطولی فسار سنان باشا و قاتل الملاحدة و انکسر منهم کسرة (3) قبیحة بحیث نجا برأسه فقط ربحا ٠و لما وصل هذا الخبر الی العتبة العلیة زاد تنفر العسکر منه بذلک (517)فاجتمعوا فی العتبة العلیا و عرضوا الی السلطان ان الملک (4) قد اختل نظامه بطمع (5) الوزراء و اختلاف ورثة الملک و تسلط الاعداء من کل جهة و ان السلطان احمد لا یلیق للسلطنة لانهماکه فی الدعة والترفه حیث وقع منه امران یدلان علی عدم

---

1 منه = NTE 2 ++ B ذلک الی = NEB ذلک 3 ++ T کثرة 4 ++ T السلطان
ان الملک = NEB السلطان 5 ++ T بطمع = NTB بطبع E

صلاحيته للسلطنة وقعة شاه قولى و وقعة نورالدين خليفة (518)

وكذا السلطان قورقود لا يصلح للملك ايضا وان كان عالما فاضلا لان السلطنة لا تتم الا (1) بترك الراحة والترفه واختيار الاقدام على المخاوف والشدايد وليس له ذلك وكذا انه عقيم ليس له (2) عقب. (519) فليس يصلح لهذا الامر الا السلطان سليم الشجيع المقدم الحازم المدبر والتمسوا من السلطان تقليد العهد له بل تفويض السلطنة اليه. N312a

وكان السلطان ايضا قد مال الى جانب سليم خان لما شاهد امورا من جانب السلطان احمد يدل على عدم رشده وصلاحيته للسلطنة (520) حتى كان (3) ارسل الى سليم خان براتسناجق الثلثة سمندره و ويدين و الاجه حصار ثانيا مع كتاب يستميله (4) فيه و يطيب قلبه بانواع المواعد الجميلة و يعتذر اليه عما جرى (521) ففرح سليم خان بذلك و تهيأ للمسير الى سنجق سمندره و بينما هو يتجهز للمسير الى سنجق سمندره اذ (5) وصل اليه قاصد آخر ببشارة السلطنة و دعاه الى جانب دارالسلطنة (522) T,527b. B962a

فتوجه السلطان (6) سليم خان الى صوب استنبول من طريق كلى واق كرمان. وكان الفصل شتاء (523). E718b.

(وصول السلطان قورقود الى استنبول)

واما المنحرفون من جانب سليم خان الخائفون من شدته و قهره فانهم لما راؤا تخلف الامر عن السلطان احمد باتفاق اليكيجرية على خلافه ارسلوا الى السلطان قورقود يدعونه الى دار السلطنة (524) و يستعجلونه فى الوصول اليها قبل اخيه سليم واشاروا اليه بان يقدم (7) فى جمع قليل و يدخلها متذكرا و ينزل فى مساكن (8) اليكيجرية استمالة. ولما وصل الخبر الى قورقود فبادر الى المسير فقدم

---

1 الا تقم الا NEB = لا تقم - T ++ 2 ليس له ولد عقب T ++ 3 كان قد ارسل B ++ 4 ليستميله NET = ليستميله B ++ 5 اذ NT = ان EB ++ 6 فتوجه السلطان فتوجه سليم B ++ 7 بان يقدم NEB = بان يسير T 8 فى مساكن NEB = فى مسكن T

ميخاليج فى ثلثة (1) رجال من اصحابه (525) فعبر البحر الى استنبول و دخلها من باب مشهور بسقوم قبوا متنكرا فنزل فى مسجد اليكيجرية المشهور باورطه جامع (526) و استمالهم اليه بحقوق سابقة له عليهم من الترقيات و العطيات اليهم لما ناب عن ابيه اياما عند وفاة جده السلطان محمد خان كما سبق الاشارة اليه (2) (527) فاكرم اليكيجرية قدومه و خدموه بالتعظيم و التكريم الا انهم لم يساعدوه على مطلبه من احراز السلطنة (528) وهو ايضا لم يصرح بذلك خوفا على نفسه بل ذكر سبب قدومه انه خاف من اخيه السلطان احمد و غدره به فالتجأ منه الى دار السلطنة (529) و تغير والده عليه لامرين اخدهما قدومه بلا اذن منه والآخر نزوله فيما بين (3) اليكيجرية والتجاؤه اليهم دونه (530)

ووعده اليكيجريه بعدم وصول الضرر اليه من اخيه سليم خان على تقدير تسلطنه و حفظوه و اصلحوا بينه و بين والده السلطان بايزيد خان حتى عفا عنه و بقى (4) قورقود فيما بين الكيجرية الى ان قدم سليم خان . (531)

(جلوس سليم خان)

و لما قدم سليم خان و دخل استنبول (532) استقبله اليكيجرية كبارهم و صغارهم (533) و انزلوه فى خيمة كبيرة ضربت له فى يكى باغجه فى داخل استنبول . و كان قد عرضه ضعف من تعب شدة الشتاء فاستراح اياما . (534) ثم جمع اعيان الدولة من مقدمى اليكيجرية وامرآء روم ايلى و غيرهم و ذكرلهم شدة نفسه وحدته و انه قد صمم عزيمته على الغزو والجهاد و تسخير البلاد و اخذ بلاد العرب من ايدي الجراكسه والعجم من ايدى القزلباشية بل على تسخير الهند والسند. و انه لا يتقاعد عن

---

1 ثلثة NEB = عشرة T ++ 2 الاشرة اليه NEB = الاشارة T ++ 3 فيما بين NEB = عند T ++ 4 وبقى NTE = فبقى B ++ 5

ذلك لا صيفا و لا شتاء ولا يفتر من الركوب و تحمل الشدايد لا ليلا ولا نهارا و انه ينصف (1) ا لمظلوم على الظالم (2) و ان كان ولده . و لا يرحم على الجائر (3) و اهل الفساد و ان كان والده ولا يترك عسكره و امرائه للدعة والترفه في جميع الاوقات و لما اتم الكلال (4) من قبل نفسه ذكر اتصاف (5) اخويه احمد و قورقود بخلاف ذلك من الملايمة و لين الجانب و اختيار الراحة على الشدة (535) ثم قال للمخاطبين لاحظوا الطرفين فاختروا ايهما شئتم (5a) فقالوا له ان منتهى مطالبنا ما ذكرتم لنفسكم الشريفة فاخترناكم فاعمل ما شئت فانا منقادون لامرك و راسخون على طاعتك . و لما شاهد سليم خان ذلك منهم فرح و دعالهم ،

ثم ركب (6) يوم السبت السابع من . صفر (7) سنة 918 (536) في موكب (8) فسار الى ملاقاة والده و تقبيل يده الكريمة . (537) و لما وصل الى سراى السلطان اصطف اليكيجرية على عادتهم من طرفى الباب (538) فدخل سليم خان السراى و لقى والده ماشيا فقبل يده . فنصحه والده بنصايح واجبة القبول و اوصى اليه بامور منها ان لا يقتل اخويه و يطيبهما بحصة من الملك . ثم دعاله فاجلسه على سرير السلطنة و البسه العمامة المخصوصة بالسلاطين .

ولما تم امر الزيارة (9) والجلوس عاد سليم خان الى اوطاغه بيكي باغجه . فبايعه جميع الوزراء و الوكلاء و اعيان الدولة يومئذ . و كذا اخوه قورقود خان فاقطعه ماروخان و ضم اليها جزيرة مدللو ايضا و طيب (10) بانواع الاحسان والمواعد (539) ثم اخرج عطيت الجلوس على القانون العثماني الى الجند و طيبهم بالترقيات (540) . فتجاوز احد من

---

1 ينصف NTB = يتصف E ++ 2 على الظالم NE = عن الظالم T = = B

3 الجائر NEB = الجاير T ++ 4 الكلام TEB ++ 5 اتصاف NTE = اتصافه B ++

5a فاختروا ايهما شئتم NEB = ايهما فاختروا T ++ 6 ركب NTB = تركب E ++

7 من صفر من سنة TEB ++ 8 موكب NTB = مركب E ++ 9 الزيارة NTB = الزيادة E ++ 10 طيب NTE = طيبه B

الامراء حده بطلب الزيادة في الترقي يومئذ . فامر به فقتل . ثم ارسل الى امراء الاطراف يدعوهم الى الخضور . و كذا طلب حضور ابنه السلطان سليمان من كفه (541) و بقية احواله ستاتي (1) في فقرته ان شاء الله تعالى .

(اختيار السلطان بايزيد العزلة في ديمتوقه)

و لما سلم السلطان بايزيد خان (2) السلطنة الى ولده سليم خان اختيارا او كرها (542) اراد العزلة عن الناس للعبادة والانابة الى الله تعالى (543) واختر المسير الى ديمتوقه و يعتزل فيها عن امور الدنيا و اشتغالها . و كان قد عمر سرايها لاجل ذلك . (544) فدعا ابنه سليم خان و عرض ذلك عليه فاظهر الرضاء برضائه واختيار مختاره (545) و طلب منه ان يعين لخدمته ميرميران روم ايلى يونس باشا لكونه من قدماء خواصه و دفترداره قاسم باشا صاحب جامع و مدرسة لقصبة ابى ايوب الانصارى عليه رحمة الله البارى (546) فعينهما سليم خان لخدمته و للمسير معه الى مقصده و كذا ارسل في خدمته جمعا من قبوقولى من كل صنف من السباهية واليكيجرية . فخرج السلطان بايزيد من استنبول في تحت الروان (547) فشيعه ولده (3) السلطان الجديد سليم خان في جميع الاعيان و الاركان الى حيث ابرم والده عليه بالرجوع فودعه و دعاله فقبل سليم خان يدى والده كرة بعد اخرى فبكيا و بكى الخاضرون ايضا معهما ثم تفرقا فرجع سليم خان (4) الى دار السلطنة استنبول .

(وفاة السلطان بايزيد خان)

و سار بايزيد خان (5) الى صوب ادرنه فاشتد به المرض على الطريق

---

1 ستاتى NT = سياتى B = سيأتى E ++ 2 بايزيد خان NTE = بايزيد - B
3 شيعه ولده TEB = شيعه - N ++ 4 سليم خان NTE = سليم - B ++ 5 بايزيد خان NTE = بايزيد - B

[548] ولما وصل الى موضع معروف بسكودلودره من جوار ادرنه انتقل الى جوار رحمة الرحمن في اليوم العاشر من ربيع الاول (1) من سنة 918 [549] و قيل انه توفي بالسم [550] والله اعلم . و نقل نعشه الى استنبول [551] بالتعظيم و دفن في قبة اعدها لنفسه في جنب جامع بناه في استنبول

(آثار سلطان بايزيد)

وله ابنية خير منها جامع و مدرسة و عمارة في استنبول [552] وجامع و مدرسة و عمارة و دارشفاء في ادرنه (2) وجامع و مدرسة و عمارة و زاوية و مكتب في اماسية [553] وثلث خانات في بروسه يقال لاحديها (3) برنج خاني وللثانية (4) يكي خان وللثالثة ايبك خاني و ثلث قناطر احديها (5) على قزلارماق بقرب عثمانجق و الثانية على نهر صفرية (6) في ناحية كيوه و الثالثة في بلاد آيدين ايلي واما المساجد والمعابد والزوايا والرباطات في البلاد المفتوحة فكثيرة . وكان السلطان المذكور كثير الصدقات على الفقراء و الضعفاء (7) جازاه الله باحسن الجزاء (8) [554]

ذيل الفقرة في ذكر اولاده الامجاده :

الكلمة الاولى في اولاده الكرام و اخفاده العظام اسن اولاده السلطان عبد الله كان في زمن جده السلطان محمد خان والي صاروخان توفي الى رحمة الله في رمضان سنة 888 [555]

ثم السلطان شهنشاه بن بايزيد خان كان مولده في سنة 865 و تولى بلاد قرامان مدة حتى توفى بقونيه في سنة 917 و نقل نعشه الى بروسه ودفن في جوار مرقد (9) جده السلطان مراد خان و خلف ولدا اسمه السلطان محمد بن شهنشاه استشهده عمه سليم خان بعد الجلوس [556]

B963a

1 من ربيع الاول NTB = — — B ++ 2 وجامع و مدرسة ..... في ادرنه — — — = NTB — E ++ 3 لاحديها NTE = لاحداها B ++ 4 للثانية NEB = الثانية T ++ 5 احديها NTE = احداها B ++ 6 صقرية NEB = سقرية T ++ 7 و الضعفاء NEB = والضعفا T ++ 8 باحسن NTE = حسن B ++ 9 مرقد E — = NTB

ثم السلطان احمد بن بايزيد خان كان مولده فى سنة 870 ولاه والده (1) اماسية فى سنة 886 سنة جلوسه . واستشهده اخوه سليم خان فى سنة 918 و دفن فى جوار جده السلطان مراد ببروسه (557) و كان له من الاولاد الذكور السلطان مراد و السلطان علاء الدين و السلطان سليمان و السلطان عثمان فاستشهد عمهم سليم خان من وجده منهم فى الحيوة (558)

ثم السلطان علمشاه بن بايزيد خان كان والى صاروخان فتوفي فى سنة 908 و دفن فى جوار السلطان مراد ببروسه (559) و خلف ولدا اسمه السلطان عثمان خان استشهده عمه سليم خان بعد جلوسه فى سنة 918 (2)

ثم السلطان محمد بن بايزيد خان كان والى كفه فتوفي فيها فى سنة 910 (3) و نقل نعشه الى بروسه فدفن فى جوار الغازى خداوندكار .

ثم السلطان قورقود بن بايزيد خان . و كان عالما فاضلا له مؤلفات جليلة منها الفتاوى القورقودية فى الفقه و كذا كانت له يد طولى فى الموسيقى وله (4) بيشرو و عمل معتبر عند اهله (560) و كان والى صاروخان ثم نقل الى تكه فتغير و سار الى مصر ثم رجع الى تكه ثم سار الى ولاية صاروخان بلا اذن والده فى سنة 917 ثم قدم استنبول فولاه اخوه سليم خان صاروخان ثانيا ثم استشهده (5) كما سيجئ . فدفن فى جوار اورخان الغازى ببروسه (561)

ثم السلطان محمود بن بايزيد خان كان مولده فى سنة 880 فولّي اولا قسطمونية ثم نقل الى صاروخان فى سنة 910 فتوفي فى بلدة

---

1 والد N = والده TEB ++ 2 خان بعد ... سنة 918 NTE = سنة B
3 ثم السلطان محمد ... سنة 910 NEB = T ++ 4 بيشرو NTB
تشير ج ++ 5 ثم استشهده NEB = T

معنيسا فى سنة 913 و كان له مهارة فى النظم و النثر و مجلسه مشحونا باصحاب المعارف والشعراء والفضلاء و كان كثيرا الاحسان اليهم و كان نجاتى الشاعر موقعا له و ذاتى الشاعر نديما و مصاحبا له و قال لامعى فى فى مرثيته و تاريخه قصيدة بليغة منها

دار فنادن اتدى جو محمود خان سفر

تاريخ ديدى لامعى حق رحمت ايلسون 913 /1507 (562)

و حلف ثلثة اولاد ذكور السلطان اورخان والسلطان موسى والسلطان امير فاستشهدهم عمهم سليم خان فى سنة 918 بعد جلوسه . (562/1)

الكلمة الثانية فى ذكر وزرائه العظام و الصغار:

اول الوزراء العظام اسحق باشا قد مر ذكره فى وزراء السلطان محمد خان فالتمس العزل فى سنة 888 لكبر سنه فاختار التقاعد بسنجق سلانيك الى ان توفي فيها (563)

ثم وزر قاسم باشا كان عالما فاضلا يحب العلم و اهله و يجالس الفقراء و يحسن اليهم و له خيرات مئاثر كثيرة واستمر فى الوزراء الى ان توفي فى سنة 890 (564)

فوزر بعده داود باشا كان من خواص خدام السلطان محمد خان و صار ميرميران روم ايلى مكان يحي باشا فى سنة 887 و شرف فى هذه السنة بوزارة كدك احمد باشا بعد قتله ثم وزر بالوزارة العظمى بعد وفاة قاسم باشا فى سنة 890 واستمر فيها نحو سنه 12 حتى صرف منها فى رجب سنة 902 و سقط من التفات السلطان فتقاعد فى ديمتوقه الى ان توفي فيها رابع ربيع الاول من سنة 904 (565)

فوزر بعده احمد باشا بن هرسك و كان ولد حاكم هرسك و لما ارسله والده الى عتبة السلطان محمد خان تشرف (1) بشرف الاسلام و بقى فى خدمة السلطان وحظى عنده و ترقى لرشده و نجابته و شجاعته و ظهرت منه خدمات مبرورة و مساع مشكورة و صار قبطانا مرة بعد اخرى و تصرف البكلربكية و سائر المناصب حتى صار وزيرا اعظم بعد عزل داود باشا فى سنة 902 و عزل فى سنة 903 (565/1) و ذكر خواجه افندى بدل احمد باشا بن هرسك احمد باشا الفنارى من احفاد مولانا الفنارى و كان عالما فاضلا و كان موقعا ثم وزر فعزل فى سنة 903 (1/1) فتقاعد فى بروسه الى ان توفى (2) (566)

فوزر بعده ابراهيم باشا بن (3) خليل باشا بن (4) ابراهيم باشا بن على باشا بن خيرالدين باشا (5) قرا خليل باشا (6) جندارلو وكان بايزيد خان لما جلس (7) على سرير السلطنة جعله لله لابنه احمد خان و تركه عنده فى اماسيه ثم نصبه قاضى عسكر فى سنة 890 ثم استوزره بعد عزل ابن هرسك فى سنة 903 واستمر فى الوزارة الى ان توفي فى سنة 905 (567)

ثم وزر مسيح باشا كان من عبيد السلطان محمد خان فترقى فى المناصب الرفيعة فى ايامه حتى صار وزيرا ثم عزل بعد ان رجع من محاصرة رودس خائبا و لما جلس بايزيد خان على سرير الملك التفت اليه و وزره بعد قاسم باشا مرة على قول خواجه افندى فى سنة 889 ثم استاذن السلطان للحج فسار اليه و حج فعاد من الحج ((8) فوزره بايزيد خان ثانيا بعد فوت ابراهيم باشا فبقي فى الوزارة الى ان انكسرت رجله بسقوط حجر عليها عند اشتغاله باطفاء (9) الحريق الذى وقع فى غلطة فى سنة 907 فى

---

1 تشرف NE = تسرف 2 ++ TB فى N و T حاشية الورقة 3 ابراهيم باشا NEB = ابراهيم - T ++ 4 خليل باشا بن NEB = خليل باشا - T ++ 5 خيرالدين باشا TEB = خيرالدين - N ++ 6 قراخليل باشا NTE = قراخليل - B ++ 7 جلس NTB جلوا B ++ 8 فعاد من الحج NT = - - EB ++ 9 باطفاء NEB = باحراق T

T 907 = NEB 903 (1/1)

جمادى الاولى منها كما مرت الاشارة اليه وله خيرات كثيرة من الجوامع والمدارس (568)

فوزر مكانه على باشا الخادم كان من خواص خدام بايزيد خان وقدمائهم ولما جلس على سرير الملك جعله ميرمبران قرامان ثم ولى ايالة سمندره • ثم جعل ميرميران روم ايلى فى سنة 890 مقام اسكندر باشا •ثم شرف بالوزارة فى سنة 893 و فى سنة 906 فوز اليه تسحير بقية بلاد موره كما سبق وظهرت منه خدمات جليلة للدين والدنيا (1) فوزر بالوزارة العظمى بعد وفاة مسيح باشا فى سنة 907 و بقى الى سنة 909 فصرف منها باحمد باشا بن هرسك واستمر ابن هرسك فى الوزارة الى سنة 912 •ثم جعل قبطانا فاعيد على باشا المذكور الى الوزارة العظمى فاستمر فى الوزارة العظمى الى ان استشهد فى وقعة شاه قولى فى سنة 917 كما سبق وكان على باشا هذا وزيرا جليلا شجاعا حازما مقداما كريماجوادا يحب العلماء والفضلاء ويبالغ فى الاحسان اليهم والانعام عليهم وله خيرات كثيرة منها (2) الجامع والمدرسة والخانقاه فى استنبول لقرب (3) ديكلى طاش من طاوق بازارى يحكى انه احسن فى مجلس واحد الى العلماء والمشايخ مرة ثلثمائة فروة لطيفة فضلا عن سائر (5) انعاماته رحمة الله (569)•

ولما استشهد وزر مكانه احمد باشا ابن هرسك ثالثا فوثب اليكيجرية على بيته ونهبوه وصرفه السلطان بايزيد عن الوزارة بابراهيم فبقي معزولا حتى عاد الى الوزارة فى زمن سليم خان وصرف عنها حين العود من سفر العجم ولم يمض غير قليل حتى توفى حتف انفه فى سنة 921 (570)

واما الوزراء الذين لم ينالوا الوزارة العظمى فى ايامه •

---

1 والدنيا NEB=والدولة B ++ 2وله خيرات كثيرة ETN = — — 3 ++ B لقرب
NE = بقرب TB ++ 4ثلثمائة فروة NTE = — — B ++ 5 سائر NEB= ثاير T

فمنهم اياس باشا كان في للكية بايزيد خان حين جلوسه • فاستشهد
سنة جلوسه في وقعة جم سلطان ببروسة و كان قد نال الوزارة العظمى B964a
و بقي فيها نحو ستة اشهر على قول حواجه [571]

و منهم كدك احمد باشا كان يكيجريا في الاصل ثم ترقى من اليكيجرية
الى المراتب(1) العالية و صار من خواص خدام السلطان محمد خان فترقى
الى رتبة الوزارة والسرداري في عدة من الفتوحات و له مآثر جليلة من
الغزوات والفتوحات كما سبق الاشارة اليها • ثم ظهرت من (2) خدمة
مشكورة في دفع غايلة جم سلطان ايضا •فوزر بالوزارة العظمى اياما T529c
على ما ذكر حواجه افندي •ثم قتل بامر السلطان في سنة 887 (3)(572)
بتهمة الميل الى جانب جم و لامر آخر من سعي السعاة •

و منهم محمد باشا بن حضر بيك كان امير سمندره حين جلوس بايزيد
خان ثم ولي بكلربكية روم ايلي في سنة 887 مقام داود باشا ثم شرف
بالوزارة سنة 888 ثم خلع على (4) الوزارة في سنة 889 و جعل اتابكا
للسلطان احمد فاستمر في تلك الخدمة الى ان توفي سنة 904 (573)

و منهم اسكندر باشا كان من خلص خدام السلطان محمد خان و كان
والي بوسنه حين توفي محمد خان ثم فوض اليه بكلريكية روم الى في
سنة 888 و صرف منها بعلي باشا الخادم في سنة 890 و جعل وزيرا
في سنة 894 واستمر في الوزارة نحو سنة 10 حتى التمس خلعه (5)
عن الوزارة و تعيينه لمحافظة ثغور بوسنه في سنة 904 فاجيب الى
ملتمسه فسار الى بوسنه واليا عليها و بقي فيها الى ان توفي في
سنة 912 و كانت له معارك مشهورة و غزوات معروفة في تلك البلاد و

---

1 المراتب NEB = المناصب T ++ 2 من NET = منه B ++ 3/883 T **

4 عن NT = على EB ++ 5 خلعه NB = خلعة TE ++ 6 بتهمة الميل الى جانب
.....ثم شرف بالوزارة سنة 888 NEB = - - - T **

ظهرة منه و من ولده مصطفى بيك (1) آثار عظيمة من الجلادة والشهامة (2) و صرف الوالد والولد اكثر اوقاتهما في الغزو والجهاد و فتح البلاد (574)

و منهم يعقوب باشا كان من خواص خدام السلطان محمد خان و صار قبو اغاسى في زمانه ثم ولى ايالة بوسنه في زمن بايزيد خان فظهرت منه اثار عظيمة في الغزو و الجهاد . فجعل بكلر بكيا على روم ايلى مقام يحى باشا في سنة 899 ثم شرف بالوزارة في سنة 903 فبقي فيها نحو سنة 4 حتى توفي سنة 907 (575).

و منهم داود باشا الثانى كان من خدام السلطان محمد فصار موقعا مدة ثم تولى سنجقا في سنة 903 (3) ثم شرف بالوزارة في محرم سنة 908 فتوفى في سنة 911 (576) و منهم مصطفى باشا كان من خواص خدام بايزيد خان و كان رئيس البوابين في اوائل دولة بايزيد خان فارسله الى فرنكستان لمصلحة جم سلطان فاتم المصلحة على مراد السلطان .فعاد فولاه بكلربكية روم ايلى في سنة 903 ثم جعله من وزراء الديوان في سنة 907 واستمر على الوزارة الى ان قتله سليم خان بتهمة اتفاقه مع السلطان احمد (577)

و منهم يحيى باشا وهو ايضا من خواص خدام السلطان محمد خان و من عبيد المقبولين عنده و كان قد ولاه بكلربكية روم ايلى في اواخر دولته و عزل منها في سنة 887 في زمن بايزيد خان و بقي معزولا حتى اعيد الى بكلربكية روم ايلى ثانيا بعد عزل خليل باشا منها في سنة 893 و بقي فيها نحو سنة 6 (4) حتى صرف منها ثانيا (578)

يعقوب باشا في سنة 899 و ولى ايالة بوسنه مكان يعقوب باشا ثم نقل منها (5) بكلربكية اناطولى مكان داماد سنان (6) باشا في سنة 907 و شرف بمصاهرة السلطان بايزيد خان و عين لمحافظة اناطولى من

1 مصطفى بيك = NTE مصطفى = B ++ 2 الشهامة = NT الشهادة = E الشجاعة = B
في سنة 903 = NEB = T ++ 4 نحو ست سنين = EB نحو سنة 6 NT 5 منها = NTB
الى E 6 داماد سنان = NTE داماد = B

شاه اسمعيل . ثم اعيد الى بكلربكية روم ايلى فى رجب سنة 909 (1) بعد موت (2) سنان باشا ثم شرف بالوزارة الدوان فى سنة 911 فبقي فيها الى ان توفي فى سنة (579)

و منهم حسن باشا كان من خواص خدام بايزيد خان فترقى فى المناصب حتى صار ميرميران قرامان ثم ميرميران اناطولى فى سنة 909 ثم نقل الى بكلربكية روم ايلى فى سنة 911 فاستمر فيها الى ان عزل منها فى فترة اليكيجرية فى سنة 917 و فوض منصبه الى يكجرى آغاسى يونس باشا ثم اعاده سليم خان الى بكلربكية فبقي فيها الى ان استشهد فى وقعة جالدران فى سنة 920 (580)

و منهم قره‌كوز باشا وهو ايضا من خدام بايزيد خان صار اغاء اليكيجرية فى سنة 906 ثم ولى ايالة قسطمونى فى سنة 908 ثم جعل ميرميران اناطولى فى سنة 911 ثم استشهد فى وقعة شاه قولى فى سنة 917 [581] (581/1)

---

1 سنة 911 فاستمر فيها الى ان عزل منها فى فترة T ++ 2بعد موت داماد سنان NTB = بعد موت ـ سنان E ++

الفقرة الخامسة من السطر الثانى فى ذكر تاسع السلاطين العثمانيه

فاتح بلاد العرب و العجم السلطان سليم خان بن

بايزيد بن محمد بن مراد بن محمد بن بايزيد بن مراد بن اورخان

بن عثمان الغازى • كان مولده على قول الاصح فى 875 باماسية وقيل فى

سنة 872 (582) و جلوسه على سرير السلطنة فى يوم السبت السابع من صفر

سنة 918 وهو ابن 43 سنة حينئذ (1) (583) و انتقاله الى عالم القدس قريب

الصبح من (2) ليلة السبت التاسعة من شوال سنة 926 فعمره على القول

الاصح سنة 51 و على الثانى سنة 54 و مدة سلطنته سنة 8 (3) و تسعة اشهر

و دار ملكه استنبول

حليته انه كان معتدل القامة مدور الوجه ابيض مشوبا بالحمرة

مقرون الحاجبين وسيع الصدر وما بين الكتفين • كان يطيل شاربيه ويحلق لحيته

متهورا غضوبا مقداما شجاعا • كان يحب العلم و اهله و له مهارة فى النظم

بالفارسية والتركية و علم التاريخ • و كان مشغولا به فى اكثر اوقاته

سيما (4) تاريخ الوصف • و هو اول من اخترع العمامة التى تسمى سليميا

و لم يكن له ولد سوى السلطان سليمان • و كان فى كفة عند جلوس (5)

والده فاستدعاه الى دار السلطنة فقدمها فى ربيع الاول من سنة 918 (584)

(النزاع الذى وقع بين السلطان سليم و السلطان احمد)

و لما استقر سليم خان على سرير السلطنة سير اخوه السلطان احمد

ولده (585) السلطن علاء الدين فى جمع الى تسخير بروسه فاغار على

نواحيها و قصد اخذ البلد ايضا (586) فبلغ ذلك السلطان سليم خان

فجمع الجيش و ترك (587) ابنه سليمان خان فى دار السلطنة نائبا منابه •

1 و هو ابن سنة 43 حينئذ NT = ـ ـ ** KB ـ 2 الصبح من NEB = الضبح T

2 سنة 8 NT = ثمان سنين EB ++ 4 سيما NTE = ـ ـ B ++ 5 جلوس = جلوسا NiB T

فسار هو فى عسكره مجدا الى صوب بروسه فى اواسط جمادى(1) من هذه السنة(2) [588] فهرب علاء الدين الى والده بقونية [589] فتوجه سليم خان الى انكورية و ارسل طور على بيك بن بالى بيك بن (3) مالقوج طليعة مع عسكر B965a روم ايلى الى جانب السلطان احمد [590] فهرب السلطان احمد الى اماسية فتبعه طور على بيك فهرب السلطان احمد من اماسية ايضا الى جانب ملطية و دارنده [591]

فامر السلطان طور على بيك المذكور (4) بان يحفظ تلك الثغور مع امرآء روم ايلى و اقطع اماسية لمصطفى بيك بن داود باشا وسيره اليها [592] فعاد هو الى بروسة [593] و اذن للعسكر فى العود الى بلادهم و شتى هو فى خواص خدامه ببروسه [594] و

و اما السلطان احمد فجمع نحو(5) الفي فارس فسار فيهم الى اماسية فى فصل الشتاء و دخلها بغتة . فاسر مصطفى بيك [595] ثم اطلقه السلطان احمد و استوزره . و ارسل الى امراء روم ايلى الذين كونوا مع طور على بيك فى مخافظة الحدود و الثغور . واستمالهم اليه فمالوا و ارادوا الغدر بطور على بيك . فتفطن و هرب فى جمع قليل ولحق بخدمة سليم خان و اخبره بالقضية . فاضطرب سليم خان من هذا الخبر و استشعر من بقية الامراء ايضا . [596] فامر اولا بقتل ابناء اخوته الذين كانوا قد التجاؤا اليه [597] اخذهم السلطان محمد بن شهنشاه والثانى السلطان عثمان بن علمشاه والثالث والرابع والخامس السلطان موسى والسلطان اورخان و السلطان ايمير [598] اولاد السلطان محمود بن بايزيد خان . فقتلوا عن N964a اخرهم و دفنوا فى جنب السلطان مراد خان ببروسه [599]

اجمادى NE = — B ++ 2 فى اواسط جمادى من هذه السنة NEB = — T

من N فى حاشية الورقة ++ 3 بالى بيك بن NTB = بالى بيك — E ++

4 على بيك المذكور NTE = على بيك — B ++ 5 فجمع نحو NEB = فجمع — T

(قتل السلطان قورقود)

ثم تجهز فسار الى صوب معنيسا لدفع غائلة(1) اخيه قورقود خان (2) لانه كان قد خلف له على الطاعة والانقياد [600]ثم استشعر منه سليم خان بما يدل على النقض (3) والنكث . فارسل اليه سرا (4) من جانب الامراء و من افواههم كتابا يدعونه الى طلب الملك و يعدونه بالنصر [601]و كتب اليهم جوابا و وعدهم بالخروج والوصول اليهم .[602]و لما راى سليم خان ذلك منه راى دفعه اهم من دفع احمد خان [603]فخرج من بروسه فيمن كان معه من خواصه متصيدا [604]فاسرع الى صوب معنيسا فوصل اليها فى خمسة ايام و لم يشعر قورقود الا و قد احاط بسرايه اصحاب اخيه سليم خان [605] فتحير قورقود فى امره ثم خرج مع واحد من خواص غلمانه يقال له بياله . و كان قورقود مشغوفا (5) بحب ذلك الغلام [606]فخرجا من باب حديقة بالسراى و حملا ما يمكن حمله من النقود الذهبية والفضية. فركبا فرسين جيدين فهربا الى جبل (6) و تحصنا و استترا فى كهف (7) نحو عشرين يوما . [607]

و لما عجز سليم خان من الظفر به عاد الى بروسه و ارسل الطلب الى كل جهة . ثم خرج قورقود من ذلك الكهف و معه بياله فتوجها الى جهة تكه ليركبا منها سفينة للعبور الى عربستان او فرنكستان و لما وصلا الى حدود تكة دخلا فى كهف مظلم فاشتد الامر عليهما بقلة الزاد [608]ثم خرج بياله لتحصيل القوت و وجدا (8) احدا من اتراك تلك البلاد (9) فكشف عليه اسراره و وعده بالجميل و اعطاه دنانير و اركبه على فرس قورقود و ارسله الى اتيان الزاد و الطعمة والاستخبار عن السفينة فاتى الشخص

---

1 غائلة NB = غايلة TE ++ 2 قورقود خان NEB = قورقود - T

3 النقض الصلح T ++ 4 اليه سرا NTE = اليه شرا B ++ 5 مشغوفا N

= مشغوفا TEB ++ 6 الى جبال T = الى جبل NEB ++ 7 فى كهف NEB

= فى - T ++ 8 و وجدا NTE = و وجد B ++ 9 الاتراك من هذا T

بالزاد ايا ما(609)

ثم سار لاستخبار عن السفينة . و كان لسليم خان في كل بلد و معبر و مضيق جواسيس و طلب . و لما رأوا تحت الترك فرس السلطان قورقود ببساطه الملوكية و علامته القورقودية امسكوا الترك(610) و سألوه عن الخبر . فانكر فخوفوه و ضربوه و حملوه الى قاسم بيك والى تكه . فاعاد الضرب و التهديد بالقتل حتى اخبره الترك بالقضية و دلهم على الكهف الذي فيه قورقود و بياله . فبادر اليه قاسم بيك فامسكهما وارسلهما الى سليم خان في ساعته و لما وصل الى السلطان امر بانزاله في بيت ثم امر به فخنق في الليل(611) B 965b.

و كان بياله مشغولا بتسليته و تقل الامثال لديه لازالة الوحشة منه فنام . ثم دخل بعض الخدام الى بياله و اخرجوه من الدار ببهانة . و لما عاد وجد مخدومة قد خنق فشرع في الصيحة والانين . و لما دفنوه عند اورخان الغازي استأذن بياله من سليم خان في الاقامة على خدمة مرقد مخدومه فاذن له في ذلك . فبقي في تلك الخدمة الى ان توفي(612) E 7206.

و قتل سليم خان قبل وقعة قورقود وزيره مصطفى باشا بتهمة ميله الى احمد خان في رمضان سنة 918 (613)

(قتل السلطان احمد)

و لما اندفعت غائلة قورقود عنه دبر سليم خان حديعة في الظفر باخيه احمد خان ايضا . فعمل كتابا من قبل الامراء المائلين الى احمد خان و من افواههم اليه و ختمها بخواتيمهم (614) و ادرج فيها الشكاية عن شدة نفسه و تهوره و قتله النفوس الزكية من اولاد اخوته . و دعوته الى جانب دار السلطنة . و وعده بالنصرة (1) و غير ذلك مما يحرك احمد خان على المسير الى صوب دار الملك و طلبه اياه(615)

ا بالنصرة NEB = بالنصر T

و لما وصلت المكاتيب المزورة الى احمد خان انخدع بها فبادر الى صوب استنبول . و لما وصل الى حدود قرامان اعلم الحال وَاليها همدم باشا الى سليم خان. (616)

فسير السلطان سريعا امير آخوره محمد بيك فيمن معه من العسكر الى المقابلة . (617) و امر مير ميران اناطولى ايضا ليسير فى عقبه مع عسكر اناطولى (618) ثم وصل الخبر الى سليم خان بان احمد خان قد وصل الى دربند ارمنى من حوالى يكيشهر . فتوجه الى قتاله و نزل بصحراء يكيشهر (619) و لما راى احمد خان انه لم يظهر اثر من المواعيد التى فى المكاتيب علم كونها خديعة من قبل اخيه (620) فندم على القدوم حيث T 5906
لم ينفعه الندم فقابله (1) سليم خان و قاتله (2) و كسره و اسره (621) ثم قتله و كان قد هرب بعد تفرق جمعه فكبابه فرسه فاسره (3) و حمله الى اخيه سليم خان فامر به فخنقه سنان آغا بوترقوسه (4) و كان ذلك فى سنة 919 (622)

ثم اطلق السلطان سليم خان (5) كل من اسر من اصحابه و هرب من اولاده السلطان مراد الى بلاد العجم و التجا (6) الى شاة اسماعيل و بقي عنده الى ان توفي (623) و اما ابنه السلطان علاء الدين فهرب الى مصر مع بعض اخوته فماتوا فيها بالطاعون (624)

و لما صفت المملكة من تشويش الاغيار (625) عبر سليم خان الى كليبولى ثم سار الى ادرنه (626) فجدد حكام الكفرة عهودهم (7) معه ارسلوا رسلا مع الهدايا و التحف الى عتبته (8) (627)

---

1 فقابله NEB = فقاتله T ++ 2 خان و قاتله NEB = — — ++ 3 T —
فاسر و حمله NT = فاسره و حمله E = فاسروه و حملوه B ++ 4
بوترقوسه NTB = بترقوسه E ++ 5 سليم خان EB = سليم — NT ++ 6
و التجا NT = والنجاء E = والتجاء B ++ 7 عهودهم NEB = حدودهم T
8 عتبته NEB = عتبة السلطان T

(سفسر ايران)

ثم صمم عزيمته على السفر الى ديار العجم (627/1) واستفتى العلماء فى جواز قتال القزلباشية • فاتفقوا على الافتاء بان جهادهم اكثر ثوابا من جهاد الكفار (628) واستدلوا عليه بوجوه كما فصلت فى الكتب المبسوطة فى التواريخ العثمانية (629)

ولما اخذ الفتوى من (1) العلماء من هذا الباب ارسل الاوامر الى اطراف البلاد لاجتماع الجيش (630) فتوجه فى محرم سنة 920 من ادرنه الى استنبول (631) و نزل فى موضع يقال له فيل جايرى بقرب قصبة ابى ايوب الانصارى (2) (632) و مكث فيه الى ان يعبر العسكر من كل معبر الى جانب اناطولى و كان يزور كل يوم مرقد حضرة (3) ابى ايوب الانصارى رضى الله عنه (633) (4) و يستمد من روحانيته و يبذل الصدقات على الفقراء •ثم عبر فى 24 يوم (5) الخميس من صفر سنة 920 الى اسكدار و نزل بمنزل مال دبه (6) (634) و كان مير ميران روم ايلى حسن باشا قد عبر بعساكر روم ايلى و امرائها من معبر كليبولى • و فوض السلطان فى اثناء ذلك بكلربكية اناطولى الى امير بوسنه سنان باشا الخادم (635) و كان السلطان قد ارسل الاوامر الى حكام الممالك المحروسة قبل ذلك لتفتيش المردة القزلباشية •فوصل الدفتر فى هذا الوقت الى عتبة فيه اسامى من ظفروا به منهم و كانوا اربعين الفا فورد الامر بقتلهم • فقتلوا عن آخرهم (636) و اسر عند ذلك جاسوس لشاه اسمعيل • فاطلقه السلطان و ارسل معه كتابا الى اسمعيل بانشائه • (637) ثم ارتحل الى صوب يكيشهر و ارسل دوقه كين زاده احمد باشا فى عسكر روم ايلى الى سيواس للتجسس من احوال اسمعيل (638) و لما وصل سليم خان الى قونية اقام فيها يوما لزيارة مراقد الاولياء (639) ثم ارتحل فوصل الى قيصرية

---

1 من B مكرر ++ 2 رضي الله عنه EB ++ 3 حضرة NTE = حضرت B ++

4 رضي الله عنه NTB = رحمة الله عليه E ++ 5 فى اليوم الرابع والعشرين يوم EB = فى 24 يوم NT ++ 6 بمنزل مال دبه NEB = بمال دبه T

ثم الى جبيق اواسى فارسل الى علاء الدين بيك الذى قدرى (640) يدعوه الى المرافقة . (641) فابى المذكور عن ذلك . فاغض منه سليم خان (642) فارتحل الى صوب سيواس (643) و زاد فى تيمار كل اهل تيمار و زعامة خمسين درهما فى كل الف درهم عثمانى (644) و ارسل من منزل اسكولجه (1) امير سينوب احمد بيك المعروف بقراجه باشا فى خمسمائة فارس (2) اخذ اللسان من جانب قزلباش . (645) ثم ارسل فى عقبه محمد على بيك الميخالى ايضا (646) و لما وصل الموكب العالى الى قرب سواس استقبله دوقه كين زاده فيمن معه من العسكر .

فامر السلطان بحساب الجيش الخاضر . فحسب و كان قد بلغ عدد الخاضرين من (3) العسكر الى مائة و اربعين الف مقاتل . (647) فامر السلطان ان يفرز منهم اربعون الفا من المشايخ و الاطفال و الضعفاء و من لم يقدر على ادارة السلاح . (648) فيتركوا فى نواحى سيواس و قيصريه (649) لقلة الاقوات والذخاير فى بلاد العدو لانهم كانوا قد اجلوا رعيتهم الى الجبال و احرقوا ما لا يمكن نقله من العلف و الكلاء و لئلا يفر العدو. (650) لما بلغه كثرة الجيش كما ادرج ذلك فى بعض كتبه اليه . و كان السلطان قد دبر تدبيرا حسنا من حيث انه كان قد ارسل ذخاير كثيرة بالسفن من البحر الاسود الى قرضة طرابزون للتوزيع على العسكر عند الاحتياج . (651) و كان السلطان متفكرا فى ان اسمعيل لا يقابله و يفر الى اقصى بلاده فيشكل الامر . (651/1) فارسل اليه بناء على ذلك اخبارا مرة محركة لعرق حميته . (652)

T57/9

ثم توجه الى جانب ارزنجان و نزل فى 25 من جمادى الاولى من السنة

---

1 اسكولجه £ ++ 2 فارس الى اخذ β ++ 3 الى من العسكر β ++

فى منزل يصى جمن • فوصل الى ركابه قاصد اسمعيل و معه حقة من معجون
مكيف و كتاب فيه ترهات • فامر السلطان بقتل القاصد فقتل • (653) وارسل
الى اسمعيل كتابا يدعوه الى المبارزة و يقول له انّا افرزنا (1) من عسكرنا
نحو اربعين الفا و تركنا هم فى نواحى (2) قيصرية لئلا تخاف و
E 721a تهرب فاين دعوى السلطنة من هذا الفرار و التستر كالنسوان فلا يليق
ذلك (3) للسلطان • و اكثر من هذا القبيل و لم يظهر منه اثر و لا خبر (654)
فوقع فيما بين العسكر قال و قيل فحرك بعض اهل الفتن اليكيجرية •
فالتمسوا من السلطان الرجوع و عدم الدخول الى بلاد العدو لقلة الاقوات
و عدم ظهور الاعداء • (655) فلم يلتفت السلطان الى قولهم و لم يجبهم الى
ملتمسهم • و صمم عزمه على الوصول الى اذربيجان و كانت بينها و بين ارزنجان
B 9666 (4) اربعون مراحل • (656) فاضطر الاعيان الى المراجعة الى والى قرامان
همدم باشا •

(قتل همدم باشا)

و كان من المتربين (5) من خدمة السلطان و(6) من ندمائه الذين
يكالمونه فى كل امر فالحّوا عليه فى تحويل السلطان من عزمه بذكر شدة
العسكر و كثرة التعب عنده (657) فانخدع همدم باشا من اقوالهم و طمع
فيما وعدوه على تقدير تحويل السلطان • فعرض ذلك على السلطان و لم يتم
مقدماته الا و امر به السلطان فضرب عنقه فلم يقدر احد بعد ذلك على
فتح الكلام من هذا الباب بل (7) على اخطاره فى قلبه (658) و لما قتل همدم
باشا فوض منصبه الى زينل باشا و كان ذلك فى غرة جمادى الاخرة (659)
(659/I) و ارسل على بيك بن شهسوار الذوالقدرى فى جمع الى اخذ اللسان

---

1 انا • افرز نا E ++ 2 نواحى E ++ 3 ذلك لك E ++ 4 ارزنجان NT =
آزربيجان EB ++ 5 المربين T ++ 6 السلطان و من NEB = السلطان من T
7 بل على NEB = — على T

من جانب الخصم وكذا ارسل من عظماء الامراء البايندرية فرخشاد بيك
في جميع (1) الى جهة اخرى [660] و ارسل محمد على بيك بن ميحال مع
بالى ويواده الى جانب آخر فظفر فرخشاد بيك بوالى ترحان (2) و اسره
[661] (3) في جميع فحملهم الى العتبة العلية وكذا ظفر بالى ويواده
بقزلباشين ·فارسلهما الى السلطان · فاطلقهما السلطان و ارسل معهما الى
اسمعيل خمارا و معجرا و كتابا فيه اقوال مرة محركة له على المبارزة
[662]ثم توجه الى جانب الخصم [663]ولما سار عدة مراحل قامت اليكيجرية
و عرضوا شدتهم عليه والتمسوا الرجوع [664] فقال لهم من اراد الرجوع فليرجع و أما انا فلا ارجع ابدا
مالم اقابل الخصم و انما تحملت اعباء السلطنة لاجل ذلك و اخذ الانتقام
من اسمعيل الملحد · و عددت عليكم هذه الشدايد قبل ان اقبل السلطنة
فاخترتم عند القول و تكلمتم عند العمل ولا جبر على احد فمن اختار الرجوع
فليرجع [665]فاضطرت اليكيجرية الى المتابعة الا انهم كانوا لا يخلون
عن سوء ادب بتحريك الاعيان ·حتى رموا اوطاق (4) السلطان بالتفنك في
بعض الليالي للتخويف فلم يلتفت السلطان الى ذلك و تثبت في عزيمته [666]
و حكي خواجه افندى عن والده حسن جان (5) انه قال ان السلطان
قد اراه (6) بعد مدة الثقب التي في اوطاغه من بنا دق التفنك في تلك
الايام [667]

ثم ارسل الى عتبته على بيك بن شهسوار جماعة من القزلباشية
كان قد اسرهم · فاستعلموا منهم احوال شاه اسماعيل فاخبروه بانه وصل
الى قريب من موضع جالديران و صمم العزم على القتال فيه ·[668]
فسر السلطان من هذا الخبر و ارسل الى على بيك فرسا من افراسه الخاصة
و سيفا مرصعا و ثلثة الاف دينار [669]و عقب ذلك وصل اليه الشيخ احمد الذى

---

1 في جميع NE = في جمع TB ++ 2 ترحان NE = ترخان TB ++ 3 فاسره T
4 اوتاق T ++ 5 حسن خان B ++ 6 راه T ++

كان قد ارسله عينا الى جانب اسماعيل (670) و كان قد امسكه القزلباشية
و حملوه الى شاه اسماعيل . فخدعه الشيخ احمد المذكور بابراز المكاتيب
من امراء التركمان الذين كانوا مع السلطان يظهرون الطاعة له و
يعدونه (1) بالنصرة يوم المعركة . و كان الشيخ احمد قد اعد هذه المكاتيب
(671) ففرح اسماعيل بذلك و اكرم الشيخ احمد و كتب جوابا الى الامراء المذكورين
و اعاد الشيخ احمد اليهم فوصل الشيخ احمد الى عتبة السلطان و اخبره بالقضية
فاحسن اليه السلطان (672) و اسرع السير الى جانب جالديران و كان على
بيك يرسل كل يوم الى ركابه العالي جمعا من اسارى القزلباشية (673)

و في هذا الاثناء وقع كسوف في 28 (2) يوم السبت من جمادى
الآخرة فذكره (3) المنجمون في احكامه انه يدل على انكسار ملك العجم
و غلبة سلطان الروم . فقوي بذلك قلوب العسكر . (674) فبادروا الى
الملاقاة والقتال فالتقى الفرقان بصحراء جالديران . (675) (676)

(محاربة جالديران)

B967a فقام ميرميران اناطولي سنان باشا الخادم مع عسكر اناطولي و
امرائها في الميمنة . و ميرميران روم ايلي حسن باشا مع عسكر روم
ايلي و امراء السناجق في الميسرة على القانون العثماني (677) بان السفر
لو كان في روم ايلي يقوم ميرميرانه في اليمنه و في العكس بالعكس .
(678) و قام السلطان في القلب . و سدوا امام العسكر بعجلات المدافع و
ربطوا ما بينها بالسلاسل و كذا سدوا ساقة (4) العسكر بالاجمال والاحمال
والاثقال . (679) و قام اليكيجرية بالمكاحل الكبيرة فيما بين عجلات المدافع
بين يدى السلطان . و قام في جنبيه وزيره الاعظم احمد باشا بن هرسك و
الوزير الثاني احمد باشا بن دوقه كين والثالث مصطفى باشا . و عين لسردارية

---

1 بعدونة B ++ 2 في الثامن والعشرين EB ++ 3 فذكره NT = فذكر EB
4 ساقه E

الطليعة (1) على بيك بن شهسوار فى جمع من الشجعان و شادى باشا لسردرية الساقة (680)

و لما رأى اسماعيل هذا الترتيب يئس من الهجوم على القلب فاراد (681) الوثوب على العسكر المنصور من ورائهم . فجعل فى القلب مقامه وكيل دولته النجم الثانى مع مير عبدالباقى . و صدره مير السيد الشريف من احفاد السيد العلامة الجرجانى و فى الميسرة سردار عسكره محمد خان استاجلو (2) والى ديار بكر . و قام هو مع نخبة عسكره فى الميمنة (682)

فهجم على ميسرة السلطان و قاتلهم قتالا شديدا حتى يحكى انه جدد الفرس الذى تحته سبع مرات (683) وهجم محمد خان استاجلو ايضا من الميسرة على ميمنة السلطان فلم يتحرك سنان باشا من مقامه . و كان بين يديه عدة مدافع كبيرة فامر التوبجية بان لايشعلوها و يرموها الى ان يأمرهم . فترصد حتى قربت صفوف القزلباشية بحيث تبلغهم بنادق المدافع . فامر التوبجية باشعالها و رميها و لما رموها من يد واحدة هلك بها (3) عالم عظيم من القزلباشية . (684) و كان بين يدى الصفوف اولاد محمد خان و اتباعه فهلكوا فى اول الوهلة . و لما رأى محمد خان ذلك تدهش و تحير و لم يقدر على الحركة . فادركه جمع من العسكر المنصور و قتلوه . (684/1) فانكسرت ميسرة القزلباشية بالكلية (685) و اما الميمنة منها ففرقوا عسكر روم ايلى فى ميسرة السلطان و قتلوا كثيرا منهم اذ كان مع اسماعيل اربعون الفا من نخبة جيشه (686) و كان هو ايضا يقاتل بنفسه . فهجموا على راية حسن باشا ميرميران روم ايلى فقام عندها قتال عظيم (687) بحيث استشهد من مشاهير امراء روم ايلى على بيك و طور على بيك ابنا بالى بيك بن مالقوج كان احدهما امير صوفيه والآخر امير سلستره و كذا امير موره حسن بيك و برويز

E 7216.
T. 532

---

1 الطليعة NT = الطيعة ع = المطيعة B ++ 2 استاجلو NTB = استاجلوا ع

3 هلك NTE = هلكت B ++

بيك و سليمان باشا و مصطفى بيك بن يوركج و اخوه اسكندر بيك وغيرهم ·
و جرح بكلربكى حسن باشا و اخرجه اتباعه من المعركة فتوفى الى رحمة الله ·
ثم انكسرت البقية و هربوا من بين ايدى القزلباشية (688) · فارسل السلطان
جمعا من اليكيجرية الى مددهم وردهم من الهرب فرمى اليكيجرية القزلباشية
بالمكاحل الكبير حتى دفعوهم عن قصد القلب (689) (1) و حولوا وجوههم عن
جانب السلطان (690) فقصدوا ورآء العسكر المنصور · فالقوا انفسهم فى
المهالك بايديهم · فوقعوا بين الاثقال و الاحمال · والتفت ارجلهم بسلاسل
الدواب · (691) فركب اعناقهم العسكر المنصور يقتلون و يأسرون · و جرح
اسماعيل ايضا على عضده فى موضعين (692) ثم وقع فرسه فى وحل و القاه عن
ظهره · فقصده جمع العسكر المنصور · و كان له مقرب يقال له السلطان على
· و كان مشابها لشاه اسماعيل فى الصورة واللباس · فاشغل القاصدين و
اظهر انه هو شاه اسماعيل · فانخدعوا به و اشتغلوا باسره طمعا فى لباسه (693)
فادرك اسماعيل احد من القورجية يقال له آت جكن خضر فاركبه على فرسه
و اهربه · ثم قتل الغزاة خضر المذكور و قطعوه قطعا · و يحكى ان اسماعيل
قد بنى عليه قبة بعد اللتيا ء و التى و اقطع لاولاده و اقربائه (2) اقطاعات
جليلة · (694)

و لما خرج اسماعيل من ورطة الهلاك و لى هاربا بحيث لم يلتفت الى
ورائه قط حتى بعد عن موضع المعركة · و كان قد قرب غروب الشمس · فصعد
الى جبل و نظر الى موضع القتال و الضراب فراى صفوف عسكر السلطان كانها
بنيان مرصوص و كانهم (3) لم يقتل و لم يفقد احد منهم و اما عسكره فلم
ير رجلين منهم [695] فى موضع · فاحترق قلبه ، فشتم و سب من كان سببا لاقدامه
على المقابلة والمقاتلة · (696) فلم يمكث فى موضع من خوف الطلب الى ان

---

1 و حولوا وجوههم عن جانب السلطان ق EB = من N فى حاشية الورقة = — — T
2 لاولاده و اقربائه NEB = اولاده و اقربائه T ++ 3 كانهم فى موضع فاحترق B
= — — ++ NET

وصل الى تبريز . و كان قد اجتمع عليه جمع من المنهزمين . و لما وصل الى تبريز خرج اهلها الى استقباله . فدفعت اليه عجوز خربزة (1) الدفع العطشى (2) فقالت له (3) غيّر نيتك تصب خيرا و كانت اهالى تلك البلاد مجروحين من ظلمه و فساده . و كانوا لا يقدرون الى النظر اليه بل كانوا يسجدون له حين مربهم خوفا من قهره و جبروته . و لما وصل اليهم منكسرا خرجوا اليه ناظرين بل مستهزئين . فتغير عليهم (697) ثم اخذ الانتقام منهم بعد زمان . و لم يمكث فى تلك (4) الديار ايضا حتى وصل الى (5) درجزين (698) و كانت هذه الوقعة والصحيح (6) يوم الاربعا و الثانى من رجب السنة (699) (7) 920

و كان قد امتد القتال من الضحوة الى آخر النهار (700) فقتل فى المعركة اكثر اعيان الجزلباشية (701) و اسر بعضهم و اسرت زوجة اسماعيل مع زوجات اعيان دولت (8) و كانوا يحملون حريمهم معهم ليكون ذلك سببا للصبر والثبات حمية (12) عليهن (702) و كانت زوجة اسماعيل التى اسرت يقال لها بهروزه ليست بتاجلو خانم معشوقته (702/1) . و ان كانت هى المشهورة بالاسر فانها هربت و اسرها ابن مسيح باشا (703) فبقيت عندها ليلتين ثم اعطت اليه قرطيها المشهورين بلعل بيرك فتخلصت من يده فوصلت الى خوى ثم الى اسماعيل (704) ،

T 532 b

و نقل خواجه افندى من والده حسن جان و هو من والده حافظ محمد الاصفهانى و كان هو مع اسماعيل من (9) الوقعة انه صادف احد خواص اسماعيل حين الهرب يقال له حلواجى اغلى (10) حسين بيك (705) فسئال عنه الى اين تذهب . فقال حلواجى اغلى ان شاه قد تخلص الا ان تاجلو خانم قد غابت فاضطرب شاه لاجلها فارسلنى (11) لطلبها . ثم قال حافظ محمد ثم سمعت ان تاجلو خانم قد وصلت الى ملك خوى فهو ارسلها الى شاه اسماعيل .

---

1 خربزة NEB = قربزة T ++ 2 العطشى NTE = — B ++ 3 فقالت له NTE = فقالت — B ++ 4 فى تلك NEB = فى — T ++ 5 وصل الى NEB = وصل — T 6 الوقعة الصحيح NEB = الوقعة — T ++ 7 فى الصحيح T ++ 8 دولت NE = دولته TB ++ 9 من N = فى TEB ++ 10 اغلى NEB = اوغلى T ++ 111 فارسله EB = فارسلنى 12NT الثبات EB = الثباة NT

و ان المأسورة هي بهروزة لا تاجلو خانم (706) و كان لعل بيرك هو قطعتي لعل لكل واخدة منهما نحو كف (707)

ثم طلب اسماعيل من السلطان زوجته بهروزة عند ارسال القاصد لطلب الصلح و كان السلطان قد زوجها بفتوى العلماء من قاضي عسكره تاج زاده جعفر جلبي (708)

— و لما تمت الهزيمة على القزلباشية و لم يفلت منهم غير قليل جرحى نهب العسكر المنصور معسكرهم الى الصباح . فغنموا مالا يعد و لا يحصى . و افرز من الغنايم نفايسها للسلطان و قسم الباقي على العسكر و طيب العسكر بالترقيات للراجل بواحد و للفارس باثنين . (709)

ثم توجه الى جانب تبريز اذ كان معظم همة السلطان على قلع الملاحدة القزلباشية و تخليص تلك البلاد من الواث فسادهم . و لما نزل B968a بخوى (710) ارسل احمد باشا بن دوقكين من الوزراء و دفترداره بيرى باشا و سكبان باشي في الف نفر من فرسان اليكيجرية الى تبريز . ثم سار هو ايضا في عقبهم (711)

فوصل الى عتبته مستأمنا بعض امراء الاكراد الذين كانوا مع اسماعيل في المعركة مثل خاجي رستم بيك و خالد بيك مع اتباعهما . فظهر من وضعهما النفاق فامر السلطان بهما فقتلا مع اتباعهما (712)

ثم وصل السلطان الى تبريز (713) و امن اهلها فصلى الجمعه (1) في جامع السلطان حسن و اقام فيها نحو تسعة ايام (714) ثم شاور الامراء والاعيان في المكث و الرجوع . و كان عزم السلطان على (2) ان يشتي اما في تبريز او في قراباغ اران (3) فيسخر بلاد العجم و يظفر باسماعيل

---

1 الجمعه NTR = الجمعة B ++ 2 السلطان على NTE = السلطان — B

3 اران N = ايران T = ازان EB

و يستاصل الملاحدة . و يقلعهم من اصلهم . فلم يساعده الامراء والجند على ذلك .(715)فاضطر في متابعتهم خوفا من قيام الفتنة بين العسكر الا انه قتل كل من احس منه تحريك الجند في هذه المادة تدريجا (716)

E722a N716a و لما عزم السلطان على الرجوع من تلك البلاد (717)امر باجلاء نحو الف بيت(718) من اصحاب المعارف و ارباب الصنايع من تلك الديار. و رتب زادهم و راحلتهم على اكمل وجه . و عين على محافظتهم اميرا

T533a كبيرا من امرائه . ثم عين لهم منازل و مساكن و وظايف عند وصولهم الى دار السلطنة بحيث نسوا اوطانهم بالكلية . و التجاء الى خدمته بديع الزمان ميرزا . فاكرمه السلطان و عين له كل يوم الف عثماني . فتوفي بالطاعون عند وصوله الى استانبول و (1) دفن في جوار ابي ايوب الانصاري (719)

(ارتحال السلطان من ايران و بعض وقايع)

و ارتحل السلطان من خارج تبريز في 25 من رجب السنة و لما وصل الى نهر ارس بعزيمة قراباغ .(720) اتفق اليكيجرية على تحويل عزمه الى الروم . فاضطر السلطان في التوجه (2) الى الروم لما راى اتفاق الصغار والكبار . الا انه اغتاظ على الوزراء لكونهم محركين لليكيجرية على هذا .(721)فامر احدا من الاخرسين يوما بان يقطع فرس مصطفى باشا الوزير الثالث .(722)و شرف دفتردار ه بيري جلبي من اولاد جمال الدين الاقسراي بالوزارة على رغم الوزراء (723)و ارسله الى جانب بايبرد لجمع الذخاير . اذ كان قد وقع قحط بين العسكر (724)و لما وصل الموكب الى روان عزل مصطفى باشا عن الوزارة (725)

---

1 و دفن NE = الى و دفن B = ـدفن T ++ 2 في التوجه NEB = من التوجه T

و فى غرة رمضان وصل الى منزل جين اغلى (1) و نزل ثلج عظيم (726) و كان قد سير جمعا لفتح بايبرد . ففتحوها و ارسلوا مصاحها (2) الى الركاب (727) و اقطع بايبرد و ارزنجان لامير آخوره بيقلو محمد باشا و ضم اليها طرابزون و قراحصار (3) الشرقى و جانيك و فوض اليه محافظة تلك الثغور لاعتماده على تدبيره و شجاعته (728) . ثم شكا (4) اليه الرعية فى بعض المنازل من تعدى العسكر و تطاولهم . فعزل الوزير الاعظم احمد باشا بن هرسك والوزير الثانى احمد باشا بن دوقكين (5) لعدم ضبطهما العسكر و اتفاقهما معهم فى سوء الادب و اسقطهما من نظره . و امر بهدم خيمتيهما عليهما من شدة تهوره (729)

و ادى صلوة (11) العيد فى نكسار (6) (730) ثم وصل فى سادس شوال (7) الى اماسية و شتى فيها و اذن للعسكر فى العود الى اوطانهم . (731) و امرهم بالاجتماع فى الربيع و بقى فى حواصه . و اما الوزراء المعزولون فشكروا لله تعالى على خلاصهم من سيفه . (732) و عرفوا العزل نعمة عظيمة (8) و كان العسكر فى نفس الامر قد ضعفوا بقلة الاقوات و استيلاء القحط . (733)

و من الوقايع التى ظهرت فى مشتا اماسية ان السلطان لما رأى B9686 شجاعة على بيك بن شهسوار و خلوصه فى الخدمة اقطعه حين وصوله الى اماسية ايالة قيصرية فاغار على بيك على سليمان بيك بن علاء الدولة فى ايالته بوزاوق (9) و ظفربه فقتله ثم عرض ذلك الى السلطان فضم السلطان تلك ايالة ايضا الى ما بيده لتغيره على علاء الدولة (734) و من تلك الوقايع وثوب اليكيجرية على دفتردار بيرى باشا و معلم السلطان حليمى جلبى نهبهم بيوتهما فقتل السلطان محركيهم على ذلك . (735) و كان منهم الوزير الثانى المعزول احمد باشا بن دوقكين (10) فقتل بغضب السلطان . (736)

---

1 جين اغلى NEB = جين آغل T ++ 2 مصاحها N = مفتاحها T = مصاجها E
صاحبها B ++ 3 قره حصار E ++ كى B ++ 4 دوقكين NEB = دوكين T ++
6 نيكسار E ++ 7 سادس شوال NE = سادس - T = سادس شوال السنة B
8 نعمة عظيمة NTE = نعمة - B ++ 9 بوزاق E ++ 10 دوقكين NE = دوقه كين TB

(11) صلوة T = صلوة NEB

و من تلك (1) الوقايع ان اسماعيل لما بلغه عود السلطان الى الروم و عزيمته على الرجوع اليه ثانيا . عاد الى آذربيجان فرتب هدية و (2) ارسلها مع مير (3) عبدالوهاب التبريزى والقاضى اسحاق (4) من اولاد صاحب الحاوى و مولانا شكرالله المعانى (5) و حمزه (6) خليفة بيك من الخلفاء الخيدرية و جمع من القزلباشية الى عتبة السلطان باماسية يطلب منه الصلح . و رد زوجته اليه .(737) فلم يجبه السلطان الى ذلك و امر بحبس مير عبدالوهاب . والقاضى اسحاق (7) فى يكى حصار بقرب استانبول و من عداهما فى قلعة ديمتوقة .(738) T5776.

و فى اثناء ذلك التجاء الى عتبة (8) منحرفا من اسماعيل حسين بيك بن حاجى رستم بيك المقتول سابقا من امراء الاكراد . فاكرمه السلطان و ولاه ايالة والده .(739) و كان السلطان لما عاد من تبريز قد ارسل حكيم الدين ادريس البدليسى الى امراء الاكراد لاستمالتهم اليه فانقادوا له جميعا (740)

(فتخ كماخ)

و كانت قلعة كماخ فى ايدى القزلباشية . فجهز السلطان بيقلو محمد باشا فى جماعة من الجيش و ارسله الى محاصرة كماخ .(741) و سار هو ايضا فى بقية من معه من العسكر فى عقبه الى صوب كماخ . و ارتحل من اماسية فى خامس ربيع الاول من سنة 921 و وصل الى خارج كماخ (742) خامس (9) ربيع الاخر .(743) و كان محمد باشا قد ضيق على المحصورين بالحصار والقتال . ففتحت القلعة يوم وصول السلطان قهرا . و قتل كل من وجد فيها من القزلباشية . و اسر اهلهم و عيالهم . و امر السلطان بتعمير (19) القلعة و بناء برج آخر فيها لتحصينها . و فوض حكومتها الى احمد

---

1 تلك NEB = ذلك T ++ 2 و ارسلها NET = فارسلها B ++ 3 مير NTE = مصير B
4 اسحاق NTB = اسحق E ++ 5 المغانمى E ++ 6 همزه E ++ 7 اسحاق NT = اسحق EB
8 عتبة العليا TB ++ 9 محامس T ++ 10 بتعمير NTE = — B

بيك بن قراجين(744).

و من عجايب تلك النواحى نزول السلوى مع مطر كل ربيع فيجمعها اهل تلك البلاد و يملحونها و يتغدون بها مدة .(745)

و لما تم (1) امر الفتح ارسل السلطان مير ميران روم ايلى سنان باشا الخادم فى نحو خمسة عشر الف مقاتل الى تسخير بلاد ذى القدريه (746) و اخذها من يد علاء الدولة . اذ كان قد ظهر منه عصيان و سوء ادب كرة بعد اخرى من تسليط المصريين على البلاد المحروسه و عدم اجابته الى دعوة السلطان حين التوجه الى بلاد العجم .(747) و اغارته على اخمال الذخاير حين محاصرة قلعة كماخ و نهبها و امثال ذلك(748) فارسل السلطان على بيك بن شهسوار صحبة سنان باشا .(749) و لما بلغ ذلك الى علاء الدولة هرب من البستان الى جبل طورنه (750) فتبعه سنان باشا (2) و لما ارتحل سنان باشا (3) من صحراء كوكسين (751) قابله علاء الدولة فى نحو خمسة و عشرين الف فارس من التركمان (752) فاقتتلوا (4) عديدا . و قتل من الطرفين خلق كثير .(753) ثم قتل علاء الدولة (5) فى المعركة . فانكسر اصحابه و تفرقوا و قتل جميع اولاد علاء الدولة و اخفاده فى المعركة (6) خلق كثير من اعيان اصحابه (754) و اسر اخوه عبدالرزاق بيك مع اولاده و جمع من كبارى (7) ذى القدرية (755) فارسل سنان باشا رؤس المقتولين مع الاسارى الى السلطان . وهو قد نزل بصحراء كوكسين (756) فارسل السلطان رأس علاء الدولة (8) الى صاحب مصر غورى ترعيبا له (9) و تخويفا (757) و كان القتال فى 29 من ربيع الآخر .(758)

ثم وصل سنان باشا الى الركاب العالى فى سادس جمادى الاولى فاكرمه السلطان بالوزارة (759) و ارسل حكام قلاع ذى القدرية مفاتيحها الى العتبة

اتم NTE = — β ++ 2 و لما بلغ ذلك . رفع سنان باشا من T فى حاشية الورقة 3، و لما ارتحل سنان باشا NTE = — — β ++ 4 قتلوا T ++ 5 علاء الدولة و احفاده T ++ 6 فانكسر اصحابه و تفرقوا .... فى المعركة NEB = — — — T 7 كبارى NE = كبار TB ++ 8 علاء الدين NTE = علاء الدولة β ++ 9 ترعيبا له NT = ترغيبا له E = ترهيبا له β++10

العليا (1) فرتب فيها الخفظة و الرتب. ثم فوض السلطان حكومة تلك الديار الى علي بيك بن شهسوار على وعده الكريم (760)

و كانت غنايم ذى القدرية اعظم من غنايم بلاد العجم . وجد فى خزينة علاء الدولة" جواهر ثمينة و نقود كثيرة فضلا عن الامتعة والاثقال والمواشى و اعطى السلطان بعد هذا الفتح كل واحد من العسكر الف درهم عطية سوى للغنيمة (761) ثم عاد الى جهة دار السلطنة استانبول . و لما وصل الى حدود قيصرية اذن للعسكر فى الرجوع الى اوطانهم و سار هو فى خواصه الى استانبول (762)

(قتل اسكندر باشا و تاج زاده جعفر جلبى)

و لما وصل الى استانبول دعا يوما جماعة من مشايخ اليكيجرية الى خلوته و لاطفهم فى الخطاب. و سأل عنهم من كان محركا لليكيجرية على سوء الادب الذى صدر منهم مرة بعد اخرى. و الح عليهم فى ترك الكتمان. (763) فاخبروه بالمحرك و هو اسكندر باشا و سكبان باشى و T.537 قاضى العسكر تاج زاده جعفر جلبى . (764) فاحسن السلطان الى هؤلاء المشايخ و ارسل عطيات الى مساكن اليكيجرية فيم الاغنام . و لما طيب قلوبهم بهذا الوجه (765) امر باسكندر باشا و سكبان باشى فقتلا. (766) ثم دعا جعفر جلبى الى حضوره و سأله عمن تحرك (2) عسكر الاسلام على الفتنة يعوقهم عن مصالح الدين و الدولة . هل يجوز قتله. فقال جعفر جلبى يجوز بعد الثبوت فامر بها السلطان فقتل بعد ان يعدد عليه قبايحه (767) (766/1)

و فى هذه السنة بنى بامر السلطان المواضع التى بنى فيها السفاين من حدود غلطه الى مخاذاة باب بلاط من ابواب استانبول و يقال

---

1 العتبة العلية T ++ 2 تحرك N = يحرك TEB

لها في يومنا هذا عيون ترسانه . و صرف لكل عين منها (1) خمسون الف درهم عثماني(768)

(اطاعة الامراء الاكراد)

و شتى السلطان في هذه السنة بادرنه للتجهز للمسير الى قتال قرال انكروس (769) و في اثناء ذلك (770) بلغه ان اسماعيل قد ارسل قراخان استاجلو اخا محمد خان المقتول في خمسة الاف قزلباش في حصار قلعة آمد (771) فسير السلطان الى ميرميران اماسية شادي باشا والي والي ارزنجان بيقلو محمد باشا (772) قاصدا يأمرهما بالمسير الى امداد آمد و دفع القزلباشية. (773) و ذلك ان السلطان لما توجه الى تسخير بلاد العجم التجاء الى ركابه العلى بعض امراء الاكراد و شكوا اليه من تسلط القزلباشية على بلادهم و اخذها من ايديهم . (774) فارسل السلطان عند العود من آزربيجان (2) حكيم الدين ادريس البدليسي (775) الى امراء الاكراد ليستميلهم اليه (776) فسار مولانا المذكور بمكاتيب السلطان الى الامرآء المذكورين. فاستمالهم و انقاد منهم اربعة و عشرون اميرا كبيرا. (777)

و منهم الملك خليل الايوبي صاحب حصن كيف و كان متزوجا باخت اسماعيل و لم يلتفت اسماعيل الى قرابة المصاهرة و اخذ جميع قلاعه من يده بعد ان يحاصره نحو (3) خمس سنين و حبسه مع اولاده . فتخلصوا بعد وقعة جالديران و اطاع الملك خليل للسلطان و استردّ قلاعه من القزلباشية ما عدا حصن كيف (4) فانه بقي في ايديهم الى ان يمده محمد باشا فاخذه بامداده (778)

و منهم حاكم بدليس الامير شرف الدين و هو كان قد (5) تشرف (6) بتقبيل الركاب عند التوجه الى تبريز فاعطاه السلطان مملكة

امنها NEB = منهم T ++ 2 آزربيجان NTB = ارزنجان E ++ 3 يحاصره نحو NTE = يحاصره - B ++ 4 حصن كيف NEB = حصن - T ++ 5 كان قد NEB = كان - T ++ تشرف NTB = شرف E ++

B 9696 آباءه و شرفه (1) بسنجق (2) من جانبه .(779) و منهم ملك خداق (3)(780)
الامير داود و حاكم صاصون على بيك و حاكم نمران عبدى بيك (781) والامير ملك
بن عزالدين شير بيك العباسى من عظماء امراء الاكراد و غيرهم الى اربعة
و عشرين اميرا (4) و لم يبق منهم فى جانب القزلباشية سوى اولاد خالد
بيك حكام يارولە (5) .فسار الامير شرف الدين الى قتالهم و قتل كثيرا
منهم .(782)

و لما بلغ خبر انقيادهم للسلطان (783) الى شاه اسماعيل .
فوض تلك الديار الى قراخان المذكور . و سيره فى خمسة الاف من القزلباشية
و انضم اليه بقية القزلباشية التى فى ديار بكر .(784) و حاصروا قلعة آمد
مدة . و قاتلهم اهلها وجدوا فى دفاعهم الى ان وصلهم محمد باشا
و شادى باشا فى العسكر المنصور مددا لهم .(785) فهرب القزلباشية نحو ماردين
فسلم اهل آمد مفاتيح القلعة الى محمد باشا (786) فتبع محمد باشا
قراخان الى صوب ماردين و لم يدخل قراخان قلعة ماردين خوفا من الحصار
بل فر فيمن معه الى صحارى سنجار (787) فنزل محمد باشا و شادى باشا
فى جوسق على مرحلة من ماردين . و ارسلا مولانا ادريس للنصيحة الى اهل (788)
قلعة ماردين و استمالتهم . فسار مولانا المذكور فى جمع من امراء الاكراد
و استمال اهل القلعة بالنصيحة و الكلام اللين حتى سلموا اليه المدينة
(789) فهربت بقية القزلباشية الى القلعة و تحصنوا فيها . فارسل ادريس
مبشرا الى محمد باشا بفتح ماردين .(790)

و كان قد وقع بين محمد باشا و شادى باشا نزاع و شقاق . فرجع
شادى باشا بعسكر ايالته خمسة آلاف فارس الى ايالته اماسية بناء على
ان السلطان لم يامره بالتجاوز عن حدود آمد و كان اكثر العسكر

---

1 شرفه NTE = شرف B ++ بسنجق NTB = سنجق E ++ 3 خداق NTE = حنداق B ++
4 اميرا NEB = آميرا T ++ 5 يارولە N = ياروكە EB = يارولە T ++ 6

قد عاد معه .(791)

ولما بلغ ذلك الى ادريس خرج من ماردين مع من كان معه فوصل الى محمد باشا . فاتفقت كلمتهم على الرجوع الى آمد والاهتمام بحفظها الى ان تمضى الشتاء . فعادوا اليها وجمعوا فيها ذخاير و حصنوها .(792)

فعاد قراخان الى ماردين ودخلها لما بلغه عود العسكر المنصور وارسل الى اسماعيل يستمده .(793) فارسل شاه اسماعيل الى مدده حاكم همذان يكان (794) بيك وحاكم كلهر وكراوجوق سلطان فى جمع عظيم من القزلباشية . فلحقوا به من طريق كركوك لان سائر الطرق (1) كانت مسدودة بامراء الاكراد .(795) فتخ ديار بكر

E 723a واما محمد باشا فانه لما وصل الى آمد عرض الحال الى ركاب السلطان . فغضب السلطان على شادى باشا فعزله عن منصبه (796)(2) . ثم ارسل الى والى قرامان خسرو باشا يامره بان ينضم فى عسكر ايالته الى محمد باشا وارسل من قبو قولى ايضا السباهية والسلحدارية وجمعا من اليكيرية (797) .

ولما مرت اليكيجرية عند مسيرهم الى آمد بقلعتى خربرت (798) وارغنى وكانتا فى ايدى القزلباشية بعد . فحركهم حاكم كماخ احمد بيك بن قراجين على تسخيرهما فحاصروهما وسخروهما فى ثلثة ايام قهرا وقتلوا من وجدوا فيها من القزلباشية وضبطوا (3) القلعتين (799)

ثم ساروا الى جانب آمد وكان محمد باشا لما بلغه وصول القزلباشية الى كرخ ونزولهم فيها دبر تدبير سيئا قبل وصول المدد اليه . وارسل الفى فارس مع جماعة من الامراء الى جانب قزلباش .(800) وكمن هو فى بقية اصحابه عند جسر على ممرهم . فامرهم بان يظهروا صورة الانهزام

---

(1) سائر الطريق E = ساير طرق NTB ++ 2 منصبه NTGB ++ 3 ضبعوا E

بعد قتال يسير فيجرون القزلباشية على الكمين . و كانت المسا فة التى بين معسكر قزلباش و بين موضع الكمين كثيرة مملوة بالاوخال و المياه . (801) فسارت السرية المذكورة و وثبوا على معسكر قزلباش B 970a و قطعوا اطناب (1) خيامهم و كان قراخان قد علم ذلك . فجعل فى الكمين العسكر و تركوا الخيام خالية . و لما دخل العسكر المنصور بين الخيام . خرج قزلباش عليهم حكموا السيف فيهم و تبعوهم بين قتل و اسر . (802) و كان محمد باشا قد عاد من الكمين الى معسكره لما بلغه من مخبر كاذب ان القزلباشية قد هربوا بهجوم العسكر . فبلغ بقية المنهزمين الى الموضع الموعود و لم يجدوا اثرا من الكمين بل كان جمع من القزلباشية قد اخذوا راس الجسر فلم يفلت من تلك السرية احد بل تلف كلهم بالقتل و الاسر و الغرق . (803)

و لما بلغ ذلك الى محمد باشا تكدر عظيما . ثم وصل اليه المدد فتوجه فيهم الى قتال قراخان (2) والتقى الفريقان عند قوج حصار القديم . (804) فاقتتلوا شديدا ثم قتل قراخان فى المعركة ببندقة T 5334 التفنك . (805) فانكسر اصحابه و قتل منهم عشرة الاف قزلباش و ولى البقية هاربين و تبعهم العسكر المنصور يقتلون و يأسرون و لم يفلت منهم غير قليل . (806)

فارسل محمد باشا انوف القتلى و اذانهم مع راس مقدمهم قراخان الى العتبة العليا (807)

و فوض اليه ايالة آمد و دياربكر فسخر (3) بقية القلاع من ايدى القزلباشية و لم يبق سوى قلعة ماردين . فانها كانت فى يد سليمان بيك اخى قراخان . فتعند فى تسليمها نحو سنة . و كان

---

1 اطناب NEB = طناب T ++ 2 فى المعركة حسد و التقى الجمعان B = ---- NET ++ 3 فسخر NEB = و سخر T

اهل ماردين قد سلموا المدينة فى اول الوهلة . فبقيت القلعة الى ان عاد السلطان من فتح بلاد العرب .(808) فارسل محمد باشا المذكور الى فتحها فاخذها قهرا و قتل سليمان بيك المذكور (1) ثم امد باشا المذكور الملك خليل الايوبى حتى خلص ملكه الموروث (2) حصن كيف من (3) ايدى القزلباشية . و كانت وقعة قراخان فى سنة 922 .

و جد محمد باشا حتى طهر جميع بلاد دياربكر والجزيرة و كردستان من الواث وجود القزلباشية .(809) و عرض ذلك الى العتبة العليا فارسل السلطان اليه خلعا فاخرة وسيفا مرصعا فرسا جيدا من افراسه الخاصة . و كذا ارسل خمسة و عشرين حملا من الدراهم ليوزعها على امراء الاكراد و ايضا ء ارسل خمسمائة خلعة اليهم و سبعة عشر علما من الاعلام السلطانية . و ارسل الى مولانا ادريس (810) الفى دينار و فروتين ملوكتين احدهما سمورية و الاخرى وشقية . و سيفا سلطانيا و غير ذلك من الامتعة والالبسة و منشورا يشعر عن التعظيم و التكريم . و ارسل اليه كثير من البياض المعنون ليكتب فيه منشور كل امير بالقابه المعروفة عنده .(811) ثم يرسل صور المناشير مع دفتر تحرير تلك البلاد الى الركاب العالى فعمل مولانا المذكور بحسب ما امر به .(812)

N3176,

عداوة الدولة العثمانية و مصر

و لما تم (4) فتح بلاد دياربكر و كردستان امر السلطان بالتجهز (5) للمسير الى قمع الملاحدة من بلاد العجم و استيصالهم .(813) فارسل (814) وزيره سنان باشا الخادم فى مقدمته مع اربعين الفا مقاتل فى ربيع سنة 922 (815) و امره بان يسير من طريق ملطية . و يمكث فى حدود دياربكر الى ان يصل اليه موكب السلطان (816) و كانت ملطية و

---

1 المذكور NTB = المزبور E ++ 2 الموروث NEB = ـ T ++ 3 من ايدى NEB فى ايدى T ++ 4 و لما تم NEB = و لما ـ T ++ 5 بالتجهز NEB = بالتجهيز T ++

حواليها فى ايدى المصريين يومئذ. (817) و لما وصل الوزير المذكور فى العسكر المنصور الى حدود ملطية ارسل حاكمها يستاذنه فى العبور منها الى صوب ديار بكر. (818) فلم يجبه الحاكم المذكور الى (1) ذلك. لان اسماعيل كان قد ارسل الى قانصو الغورى (819) صاحب مصر (820) يلتمس منه ان يصلح بينه و بين السلطان (821) او يمنعه (822) من العبور B920b الى بلاده (823). و لما كانت الجراكسه قد تغيروا على السلطان. لما ارسل اليهم رأى علماء الدولة (2) (824) اجاب الغورى اسماعيل الى ملتمسه (825) فقام لمنع العسكر المنصور عن العبور الى بلاد العجم. و جمعا (3) خمسين الفا من اجناد مصر (826). فسار فيهم نحو الشام (827). و ترك ابن اخيه طومان (4) باى فى محافظة مصر. (828)

فعرض سنان باشا ذلك الى العتبة العليا. (829) فشاور السلطان الوزراء و الاعيان فى امر المصريين و تقديم قتالهم على قتال القزلباشية (830). فسكتوا فقال من وزرائه محمد باشا ابن خواجه و كان من فضلاء العصر ان الاصوب الاهم ازالة المانع و قتال المصريين. موافق (5) ذلك رأى السلطان (831). فوقع ذلك موقعا حسنا منه فاحسن الى محمد باشا المذكور و ضم عزيمته على قتال المصريين. فارسل اولا رسولا اليهم مولانا ركن الدين زيرك (6) زاده و كان قاضى عسكر و سير معه احمد بيك المشهور لقراجه (7) باشا. (832)

T 5356 و عين لمحافظة ادرنه ولده سليمان خان و لاستانبول الوزير الثانى بيرى باشا و لمحافظة بروسه الوزير الاعظم السابق احمد باشا بن هرسك. (833) و خرج هو فى بقية الجيش من استانبول و عبر الى اسكدار

---

1 الى NEB = اولا T ++ 2 علاء الدولة NEB = علاء الدين T ++ 3 و جمعا NT = جمع EB ++ 4 طومان باى NTE = طومانباى B ++5 موافق N فوافق TEB ++ 6زيرك زاده NTE = ـ زاده B ++

يوم الخميس الرابع من جمادى الاولى من سنة 922 (834). و لما وصل الموكب العالى الى قونية فى الخامس والعشرين (1) من الشهر المذكور (835). وصل (2) الى عتبته رأس قراخان مع انوف عشرة آلاف قتيل و آزانهم (3) من القزلباشية (836) ففرح بذلك السلطان و ارسل الى محمد باشا و امراء الاكراد و مولانا ادريس ما سبق ذكره من الخلع والرايات والمناشير . و امر محمد باشا باللحوق الى الركاب عند عبوره من الفرات. ثم ارتحل من قونية و عاد الرسل من عند صاحب مصر (837) . فكانوا قد وصلوا اليه بحلب. فتحقق النزاع والقتال (838) .

(محاربة مرج دابق)

فبادر السلطان الى جانب المصريين (839) فالتقى الفريقان فى مرج الدابق بقرب حلب (4) الذى فيه داود النبى (5) عليه السلام على ثلثة مراحل من حلب (6) (840) يوم الاحد الخامس وعشرين من رجب السنة (841) فباشروا القتال (842) . و صبر الفريقان واشتد القتال و امتد من الضحوة الى العصر. ثم ظهرت صورة الغلبة فى جانب العسكر المنصور (843) واتفق ان بندقة مدفع كبير مرت بقلب المخالف (844) و سقطت عند قانصو الغورى (845). فعرض اضطراب من هولها و علم مثال الحال (7). فخرج من العسكر (846) بببهانة تجديد الوضوء مع احد من غلمانه (846/1) . و لم يقدر على الهرب والمسير . فنزل عند نهر و بسط (8) الغلام له فراشا . فاضطجع عليه و توفي ساعتئيذ (847).

و لما رأت بقية الجراكسة مكانه خاليا لم يقدروا على القرار و بدلوه بالفرار . فتفرقوا شذر مذر . فهرب الغزالى (9) خير باى (848)

---

1 فى 25 ONT = فى الخامس والعشرين EB ++ 2 وصل NT = فوصل EB

++ 3 آزانهم NTB = آذانهم E ++ 4 بقرب حلب NEB = - - ++ T

5 النبى NEB = - T ++ 6 الذى فيه داود النبى ..... مراحل من حلب"

من N فى حاشية الورقة " ++ 7 مأل E = مثال B = مأله NT ++

8 بسط له الغلام T = الغلام له فراشا NEB ++ و بوراده بر (داو) الوعاس لازم ،

مع بعض الامراء الجراكسة الى صوب دمشق .(849) و فر حاكم حلب اليها و تحصن فيها . فتبع شجعان العسكر المنصور المنهزمين و ركبوا اكتافهم يقتلون و يأسرون .(850)

و كان يونس باشا قد تبع حاكم حلب خير باى بامر السلطان . فاخرجه من حلب و تبعه الى حمص و حما (1) ثم الى دمشق فاضطر خير باى الى الاستيمان و التمس من يونس باشا ان يشفع فيه من السلطان و يستعفيه له .فاجابه يونس باشا الى ملتمسه و تعهد الشفاعة فيه(851) و عفو السلطان عنه لان خير باى هذا كان قد احسن المعاملة مع امراء السلطان من قديم . و كان سببا لتخليص رسل السلطان من ايدى الجراكسه لما هجموا على قتلهم فعفى عنه السلطان و اكرمه .(852) فلحق بعسكر السلطان مع جميع اتباعه و اقطعه السلطان عجالة الوقت ايالة كوستنديل من روم ايلى على قول بعض المورخين(853)

و كان يونس باشا قد اسر كثيرا من المنهزمين . فامر السلطان بقتلهم .(854) و اقام السلطان (2) فى موضع المعركة يومين لرجوع المعقبين B 92/a (855) و امر بتتبع قانصو الغورى اذ كان قد بلغه خروجه من معسكره فوجدوا غلامه الذى كان معه و احضروه(3) عند السلطان . و قرر كيفية ارتحاله . فارسل السلطان معه احدا من الجاووشية لاستعلام صدق الخبر(856) فسار جاووش المذكور و وجد الغورى ميتا على سجادته .فقطع راسه و حمله الى الركاب العالى بامنية الاحسان من السلطان . فغضب عليه السلطان لقطعه راس الميت و تركه الادب مع الملوك . فاراد قتله ثم شفع فيه الوزراء فقطعت

---

1 حما NTE = حماه B ++ 2 و اقام السلطان NTE = و اقام - B

3 و اخرجوا و احضروه B = - احضروه NTE

وظيفته و طرد عن الخدمة .(857)

ثم ارتحل السلطان الى صوب حلب فتسلمها بالامان . و امن اهلها و اقطعها لاحمد بيك المعروف بقراجه باشا . و فوض قضائها الى كمال جلبى المعروف بجولمكجى زاده . و دفترداريته الى عبدى جلبى بن عبدالله باشا (858) و وجد فى خزينة حلب اموال عظيمة من النقود و الامتعة و الاسلحة الملوكية (859) و سخر ايضا جميع القلاع التى فى حدود المملكة المحروسة مثل ملطية و درنده و ديوريكى و عينتاب و انطاقية و سيس و آدانه و طرسوس و غيرها الى ثلثين حصنا .(860)

(فتح الشام)

ثم توجه السلطان الى جانب الشام و لما مر بحماه (1) تسلمها بالامان ايضا . (861) و اقطعها من حواص خدام ابيه كوزلجه قاسم باشا و هو الذى ينسب اليه قصبة قاسم باشا و له فيها جامع و مدرسة و حمام . (862) ثم تسلم السلطان حمص ايضا و فوض حكومتها الى ابن احتمان (863) ثم وصل الى خارج دمشق فى سلخ شعبان سنة 922 (2) و نزل فى مصطبة السلطان (864) من ظاهر دمشق فهرب المصريون الذين كانوا فيها فخرج اهل دمشق (3) الى ركاب السلطان بالنزل و النعمة و سلموا البلد و القلعة الى ركابه فدخلها السلطان (865) و عزم على ان يشتي فيها . فاذن للعسكر فى التفرق الى المشاتى و الرجوع الى اوطانهم . فرجع (4) من كان وطنه قريبا .(866)

و بقي السلطان فى دمشق يتفرج فى متنزهاته و يزور المزارات المباركة و يتبرك بها .(867) و فى اثناء ذلك فتحت طرابلس الشام و بعلبك و القدس الشريف . فوجه حكومة طرابلس الى مصطفى بيك بن اسكندر باشا

1 امر بحماه NTE = مر بحماة B ++ 2 سنة 922 NT = السنة المذكورة

B - - - == NTE اهل دمشق ..... 3 ++ EB فهرب المصريون

4 فرجع من كان NEB = - من كان T ++

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon

الغازى و فوض لواء القدس الى ابن اورنوس . و ايالة صفد الى ابن مستنصر (868) و قسم سائر الايالات الشامية ايضا (1) على الامراء . ثم وجه ايالة غزة الى محمد بيك بن عيسى بيك . و سيره فى الفى فارس ليحفظوا تلك الجهة و يستخبروا من جانب الجراكسه .(869)

و مكث السلطان فى دمشق من غرة رمضان السنة الى عشرى ذى القعده (2) و كان يجالس الصلحاء و المشايخ سيما الشيخ محمد البدخشى (870) المعتكف فى جامع بنى امية اذ(3) كان السلطان قد سار الى زيارته مرة بعد اخرى و استجلب دعائه (871) .

(سفر مصر)

و لما ظهرت مقدمة الربيع تجهز السلطان للمسير الى تسخير مصر . (872) و اخرج من خزينته خمسمائة خمل من الدراهم و بذلها على العسكر سوى وظايفهم . و اشترى الف قطار من الجمل لخمل المياه للعسكر غير خاصته (873) و كان الاعيان يريدون منعه عن ذلك الا ان احدا منهم كان لا يقدر (4) على التفوة بخلاف رايه (874)

فارسل وزيره سنان باشا اولا فى خمسة الاف فارس (5) الى غزة (875) ثم ارسل من الزعماء مراد بيك الجركسى الى طومانباى يدعوه الى الطاعة و الانقياد .(876) فقتل طومانباى الرسول .(877) ثم جهز جانبار دى الغزالى فى ستة الاف فارس الى جانب غزه (878) و اقطعه الشام فسيرهم و لما وصلوا الى خان يوسف (879) بيتهم سنان باشا من رملة و كان قد وصل اليها فامتد القتال الى النهار واشتد الى قريب الزوال .(880) ثم انكسر المصريون و لم يفلت منهم الا جمع قليل مع جانبردى و قتل و اسر ما عدا هم

---

1 الشامية ايضا NEB = — T — 2 ++ الحمة القمه B ++ — NTE

3 اذ كان NTE = اذا كان B ++ 4 كان لا يقدر على التفوة NE = هذر على التفوة T = كان لا يقدر على التفوه B ++ 5 خمسين الف T = خمسة آلاف NEB ++

و هلك اكثر منهم فى الفلاة من الجوع والعطش .(881)

B9716.

فارسل سنان باشا رؤس القتلى و الاسرى مع مبشر الى العتبة العليا ففرح بذلك السلطان و توجه الى جانب غزه .(882) و سار فى جمع من خواصه الى زيارة القدس الشريف و خليل الرحمن .(883) . ثم عاد و اتصل الى العسكر بغزه . و قتل فى هذا الاثناء حسام باشا (884) ..... (3) باشا (884/1)

E 7240

لاحساسه (1) منهم بتحرك العسكر على الخلاف و لحق بركابه سنان باشا الوزير فشاهد اكراما عظيما .

T5366.

ثم ارتحل الى جانب مصر بعد اداء صلوة عيد الاضحى فى غزه . و كان اكثر العسكر لم يصلوا اليه بعد و لما دخل فلاة قطية الرملية (885) هون عليه السلوك حيث نزل كل يوم مطر لم يحتج العسكر الى المياه التى حملوها و تثبت الارض الرملية تحت ارجلهم فلم يتعبوا لاهم و لا دوابهم فى المسير .(886)

و كان سنان باشا طليعة الجيش .(887) و لما وصلوا الى صالحية بقرب مصر بلغ السلطان ان طومانباى الجركسى قد تهيئا للقتال فى اربعين الف جندى فى العادلية .(888) و جعل مدافع كبيرة بين يدى عسكره (889) و اعدها للاشعال و الرمى بها عند طلوع العسكر المنصور .(890)

فراى السلطان ان ينزل عليهم من موضع آخر (891) فشاور من يعلم احوال تلك البلاد .

(محاربة ريدانية)

فاتفقت كلمتهم على النزول من جبل مقطم (892) (2) فرتبوا العسكر فقام فى الميمنته الوزير الاعظم سنان باشا مع عسكر اناطولى و معه (3) على بيك بن شهسوار و فرخ شاد بيك البايندرى و محمود بيك

الاحساسه NTB = الاحساسة E ++ 2 مقطم NTB = معطم E ++ 3 بياضا فى جميع النسخ

ابن رمضان . و قام فى الميسرة الوزير الثانى يونس باشا مع عسكر روم ايلى و امرائها و بين يدى السلطان اليكيجرية مع سائر قبوقولى (893).

فنزلوا على الاعداء بهذا الترتيب يوم الخميس التاسع والعشرين من ذى الحجة من السنة 922 (894) فتعطل بذلك رأى المخالف (894/I). فانهم كانوا قد اعدوا نحو مائتى مدفع كبير نقلوها من قلعتى مصر و اسكندرية ليرموا بها العسكر المنصور فلم يتيسر لهم اعمالها و استعمالها (895).

لما نزل العسكر عليهم (1) من موضع كانوا لا يظنون نزولهم منه . فباشروا القتال فى ميدان ريدانية (896).

فهجم جانبردى الغزالى فى نخبة من عسكر الجراكسة على سنان باشا فى الميمنة اخذا بانتقام وقعة رمله (897) فخرق الصفوف و حرك الميمنة من موضعها و فرقهم . و لما رأى سنان باشا ذلك استمال العسكر و باشر القتال بنفسه حتى كسر المخالف . الا انه جرح جراحات عديدة بحيث لم يبق له طاقة على الركوب . فاركبوها فى محفة . و لم يخرج من موضع المعركة الى ان تمت الكسرة على الجراكسه و كان يستميل الجيش فى تلك الحالة بقول لين و بذل مال و لما تمت الهزيمة على المخالف توفى الى رحمة الله تعالى (898) (2) فبكا عليه السلطان كثيرا (899) و كان (3) يتاسف عليه و يقول نلت مصر و فقدت يوسف (900) الذى لا يعدله مصر بوجه او كان (4) اسم سنان باشا يوسف

و قيل فى كيفية جرحه و موته انه احس (5) بان الجراكسه قد (6) صاروا رجال الموت فقصدوا القلب والهجوم على السلطان . فدبر سنان باشا امرا فى دفع هجوم الجراكسة . و تشتيت شملهم . فقال للسلطان ان الرأى ان تذهبوا فى جمع من العسكر و تدخلوا مصر و هى خالية . فاقوم انا فى

---

1 عليهم NEB = بهم T ++ 2 االله تعالى NTE = الله — B ++ 3 كان يتاسف NTE = — يتاسف B ++ 4 و كان NE = اذ كان TB ++ 5 احس NTB = احسن E

6 قد صاروا NEB = — صاروا T ++ 7 فبكا NE = فبكى TB

مقامكم هذا فى القلب فاستحسن السلطان ذلك منه • فسار فى جمع و دخل مصر • فهجمت الجراكسه على سنان باشا و جرحوه • و هذا بعيد عن الصواب و الاصح هو القول الاول (901)

و لما انكسرت الجراكسه و قتل جمع عظيم من امرائهم الكبار (902) هرب طومانباى فى اشخاص معدودة الى جانب صعيد و جانبردى الى جانب صالحية و صارت جثث قتلى الجراكسه (1) مثل التلال فى ميدان ريدانية (903) • T 577a

و امر السلطان بقتلى (2) الاسرى ايضا • فقتل عالم عظيم منهم صبرا •

و اما الشهداء من العسكر المنصور فمنهم سنان باشا الغازى الوزير الاعظم و محمود بيك بن رمضان صاحب آدنه و يونس بيك امير B 972 عينتاب و خزينه‌دار باشى على آغا و غيرهم من كبار الامراء عظماء العسكر (904) و لم يتحرك السلطان من موضعه الى ان خلت الميدان من المخالف و ارسل العسكر فى عقب (3) المنهزمين • ثم ضربوا له (4) خيمة فى عادليه فنزل فيها و اقام فيها ثلثة ايام (905)

و اما الغنايم التى اغتنمها العسكر المنصور (5) فى هذه المعركة فكانت عظيمة لم يسمع بمثلها فى معركة (906)

و لما مضت (6) ثلثة ايام انتقت الجيفه، فارتحل السلطان الى الجزيرة الوسطانية فى شط نيل (907) فنزل العسكر من بولاق الى مصر العتيقه على شط نيل • (908) و كان السلطان قد عين رجالا لضبط مصر فى غد يوم المعركة • و نودى بالامان فيها • (909)

ثم بلغ السلطان ان طومانباى قد جمع جمعا من بقية الجراكسه والعرب و يريد التبييت فتهيأ العسكر • و لما علم طومانباى تهيأهم انعطف و دخل مصر و قتل من وجد فيها من عسكر السلطان (910)

---

1 قتلى الجراكسه NEB = قتل الجراكسة T ++ 2 بقتل الاسرى B = بقتلى

الاسرى NTE ++ 3 عقب NT = عقيب EB ++ 4 ضربوا له NEB = ضربوا T

5 العسكر المنصور NTE = العسكر — B ++ 6 و لما مضت NEB = و لما — T

(المقاتلة بين رجال طومانباى و عسكر السلطان فى اسواق مصر)

وسد المداخل و المخارج واستعد للقتل ثانيا .(911) و لما وصل الخبر الى السلطان عين الوزير الاعظم يونس باشا و مير ميران مصطفى باشا و اغا اليكيجرية اياس اغا و امير العلم فرهاد اغا فى نخبة العسكر لقتال طومنباى و ارسلهم اليه .(912) فساروا اليه و اسرعوا (1) القتال والضراب من وراء السدود التى على رؤس المحلات والاسواق (913) فامتد القتال نحو ثلثة ايام .(914) فقتل من الطرفين خلق كثير (915)

فركب السلطان بنفسه فى اليوم الثالث و بين يديه اليكيجرية فوجد طريقا من جهة عمارتى السلطان حسن و الشيخونيه (915/1) . و جميع العسكر الذى بين يديه كانوا مشاة و اليكيجرية يرمون المقاتلين من سطوح البيوت شقوقها بالتفنك .(916) ثم جروا المدافع الصغار فهدموا بها البيوت والابنية التى كانت الجراكسة قد تحصنوا فيها . و يقاتلون من ورائها و امتد القتال الى آخر النهار . ثم الى اخر الليل لم ينقطع ساعة و لما اصبح الطرفان و كان يوم الجمعة الثامن من محرم سنة 923 انكسرت اعضاد المصريين و تفرقوا . فهرب طومانباى الى مصر العتيقة . ثم منها الى صعيد (917)

و قتل فى هذه المعركة من الجراكسه و اهل مصر عالم عظيم (918) و اسر من الجراكسه ثمانمائة رجل . فاحضروا عند السلطان برميله (1) فامر بهم و ضربت اعناقهم عن آخرهم (919) . وامتلاءت اسواق مصر زقاقاتها بالجثث والجيف بحيث كان لا يمكن العبور منها .(920) و يحكى ان عدد القتلى فى المعركة الثانية كان قد بلغ الى ستين الفا (921)

---

1 برميله NTB = بزميله E ++

وامر السلطان باحراق البيوت التى تحصن فيها الجراكسة فاحترق جمع كثير بهذا الطريق .(922)

ثم عين السلطان جمعا من العسكر المنصور لمحافظة مصر(923)

فرجع الى اوطاغه فى الجزيرة الوسطانيه .(924)وامر بالقاء الجيف فى النيل لئلا يفسد الهواء . وكان جانبردى الغزالى قد استتر فى صالحية. لما بلغه الانكسار الثانى استامن الى السلطان وطلب العفو (925) فعفا عنه السلطان(926) واكرمه بخلع فاخرة .(927)

ولما نظفت اسواق مصر وزقاقها (1) من جيف القتلى دخلها السلطان وجلس على سرير يوسف عليه السلام فيها يوم السبت الثالث والعشرين محرم سنة 923 واتفق تاريخ فتح (2)مصر(928) "فاتح ممالك العرب" قاله بن كمال وكان قاضى العسكر المنصور فى هذا السفر

وصلى (3) الجمعة فى جامع الملك المؤيد ولما لقبه الخطيب "بخادم الحرمين الشريفين "(929)نزع السلطان سليم (4) عمامته وقلب سجادته فسجد على الارض شكرا لله تعالى على هذه النعمة الجليلة .

وبكى الى ان ينزل الخطيب من المنبر . واعطى الخطيب بعد الفراغ عن الصلوة مائتى دينار والبسه ثلث خلع (930)

وفى اثناء ذلك ارسل الى عتبة السلطان (5) طوما نباى يستعفيه ويستامنه .(931)وكان غرضه الاغفال والهرب الى جانب الشام بعد ان يعبر الى غربى النيل . فامنه السلطان وعفا عنه الا انه لم يغفل عن مكره(932)فامر جمعا من العسكر بالعبور الى جانب الغربى من النيل يوم الاربعا الثالث من ربيع الاول وعبر هو ايضا فى عقبهم .(933)

---

1 وزقاقاتها TB = وزقاقها NE ++ 2 تاريخ فتح NEB = فتح تاريخ T

3 وصلى NEB = صل T ++ 4 السلطان سليم NEB = السلطان - T

5 الى عتبة السلطان TEB = الى - السلطان N ++6

و كان طومانباى قد جمع نحو ثلثة الاف من بقية الجراكسه و اوباش العرب(934)
(1) فهجم على الذين عبروا الى الجانب الغربى • فقام قتال شديد
ثم علم عبور السلطان فلم يقدر على القرار • فهرب الى جانب اسكندرية
فارسل السلطان فى عقبه ميرميران روم ايلى مصطفى باشا (934/E) و على بيك
ابن شهسوار و خير باى(2) و جانبردى الغزالى فى نخبة من العسكر •
فادركوه فيما بين اسكندرية و رشيد • فقاتلهم شديدا ثم انكسر اصحابه
فهرب فى جمع من خواصه الى جانب بخيرة و تبعه العسكر المنصور يقتلون
اصحابه و ياسرون • فادركوه فى شط النيل فالقى نفسه فى النيل ثم
امسكوه و اعتقلوه مع ثلثمائة من كبار اتباعه و حملوه الى السلطان
(935) فقتل اصحابه و حبسه اياما (936)
و قيل اطلقه(3) و اكرمه (937) و كان (4) ينظر فى اوضاعه فاستشعر
منه الغدر و كذا بلغه ان جماعة من الجراكسه المستورين كانوا يحركون
العرب على الفتنة و يقولون "الله ينصر السلطان طومانباى و يترقبون
خلاصه و خروجه" (938) فعلم ان فى اطلاقه فسادا عظيما •
فامر به فشهر معتقلا فيما بين اسواق مصر و محلاته • ثم صلب على باب
الزويلة (939) و كان مباشر صلبه على بيك بن شهسوار اخذا بثار والده
الذى صلبه الجراكسة فى ذلك المحل (940) و بقى طومانباى مصلوبا نحو
ثلثة ايام حتى علمه القريب والبعيد • (941)
و لما صفت الممالك المصرية بجميع اقطارها للسلطان امر بكتابة
كتب الفتح و التبشير (942) الى اطراف البلاد و بلاد الاطراف (943) وارسل
شريف مكة الشريف ابوالبركات الحسنى (5) ابنه الشريف ابا نمى بكتاب
تهنية الفتح الى ركاب السلطان • (944) فبالغ السلطان فى اكرامه و

---

1 الغرب NE = العرب TB ++ 2 و خيرباى NEB = — T ++ 3 اطلقه NT = اطلقه EB
++ 4 و كان NEB = فكان T ++ 5 الحسنى NEB = الحسن T ++

الاحسان اليه والى والده. واعطاهما اشياء كثيرة وارسل الى سكان الحرمين الشريفين مبالغ عظيمة وزخاير كثيرة (945)

وفى اثناء ذلك بلغه من والى ديار بكر محمد باشا خبر فتح ماردين وحصن كيف واخذهما من ايدى القزلباشية. فزاد فى السرور والحبور (946) واتصل من حكام البلاد والمجاورة لبلاد مصر الى ركابه رسل ومعهم هدايا جليلة يظهرون الطاعة ويهنؤنه بالفتح. وكذا حضر عنده مشايخ العربان ورؤساؤهم بالطاعة والانقياد. فاكرمهم السلطان. (947)

(تفرج السلطان سليم فى اسكندرية)

ثم سار السلطان من النيل الى اسكندرية لتفرجها. (948) واتفق انه صادف وصول السفاين الاسلامية اليها مع قبطان جعفر اغا من استانبول. وكانت مشحونة بالذخاير والعدد اذ كان السلطان قد كتب الى حافظ استانبول بيرى باشا بارسال الذخاير الى اسكندرية لدفع ضرورة (1) العسكر. (949) ففرح بذلك السلطان ووزع الذخاير على العسكر. وملأ السفن بالغنايم وما يثقل حمله من البر (950) وكان معه فى تفرج اسكندرية محمد باشا بن خواجه ومعلمه حليمى جلبى ومكث فيها اياما. (951)

ثم عاد الى مصر فامر باعطاء الترقيات للعسكر المنصور (952) وامر ببناء قصر فى ام الثياس (953) (2) وكتب على جداره بيتين عربيتين لنفسه

الملك لله (3) من يظفر بنيل (4) عنى - يردده (5) قسرا ويضمن نفسه الدركا

لو كان (6) لى او لغيرى قدر انملة فوق التراب لكان الامر مشتركا (954)

ضرورة العسكر NEB = ضرر العسكر T ++ 2ام القياس NEB = ام المقياس

T ++3 لله NT = الله EB ++ 4 بنيل NT = سل EB ++ 5 يردده NEB =

يزوده T ++ 6 لو كان NEB = لو كانت T

وامر بحكمها على مرمر ابيض و كتب تحتهما خادم الفقراء سليم . وهو باق الى الآن ولما (2) اتم تطهير مصر و تخليصها من ايدى الجراكسه . و كان متفكرا فيمن يوليه امرها . و فوض اليه حكومتها فاختبر(3) فى ذلك الوزير الاعظم يونس باشا فولاه اياها اياما .(955)فتجسس احواله فى الضبط والربط. و ترك الغرض والطمع من اموال الناس . فلم يجده اهلا لذلك اذ (4) بلغه انه قد صادر حريم الامراء الجراكسه المقتولين بالاموال . و كذا طالب مشايخ العربان بالاموال بتهمة انهم امدوا الجراكسه و فيهم ودايع لهم .(956)فعلم السلطان يقينا ان هذه الحركة قد تثير(5) فتنة يصير (5/1) سببا لخروج مصر من يده . فعزله عن حكومة مصر و فوضها الى خير باى الجركسى الذى كان امير حلب (957) ثم اطاء السلطان بعد وقعة الخورى كما سبق و نصه بالعدل و الخلوص و ترك الطمع . فاصاب فى هذا الامر بل هذا امر يدل على كرامته او فراسته التامة المعادلة (6) للكرامة كما هو ظاهر عند المتأمل (7) و كان (958) عزل يونس باشا و نصب خير باى فى الحادى عشر من شعبان السنة 923 (8) (959)

(قتل يونس باشا)

و خرج السلطان من مصر فى 22 من شعبان السنة .(960) متوجها الى الشام و لما وصل الى منزل خطاره بقرب صالحية فى سادس رمضان (961) امر الوزير الاعظم يونس باشا بان يرافقه على الفرس للمصاحبة . فصدر من الوزير المذكور عند المكالمة كلام حرك غضب السلطان و تهوره بحيث امر الصولاقية التى يمشون بين يديه بقتل الوزير .(962)فضرب احد منهم (9) عنقه و القى جسده و راسه فى البرية .(963) و صارت طعمة الوحوش هذا بعد خدمات كثيرة (10) جليلة طهرت منه فى الفتوحات (11) الشرقية

---

10 كثيرة NTB = كثير E ++ 11 فى الفتوحات NTB = بالفتوحات E
1 الى الآن NEB = الآن T ++ 2 و لما NTB = ولم E ++ 3 فاختبر NTB
=فاختر E ++ 4 اذ بلغه NE = اد بلغه TB ++ 5 قد تثير NTB = تثر E
5/1 يصير NEB = تصير T ++ 6 العامة العامة T ++ 7 المتأمل NTEB ++
8 السنة NT 923 = السنة _ EB ++ 9 احد منهم NEB = احدهم T + +

والشامية والمصرية ولم يعلم احد سببه فجر كل واحد الى جهة .(964)

ولم ينصب احدا بعد ذلك وزيرا اعظم الى ان يصل (1) الى الشام في 22 من رمضان (965) فارسل الى حافظ استانبول قرا بيرى باشا الجمالي (2) فاتى به فنصبه (3) وزيرا اعظم .(966) اذ كان الوزير الثاني زينل باشا لا يصلح للوزارة العظمى . والوزير الثالث محمد باشا بن خواجه . وان كان عالما فاضلا نديما مصاحبا الآانه كان شابا لا تجربة له في الامور. فلم يجعله وزيرا اعظم لئلا يقتله بعد ايام وكان يحبه فلم ير قتله مناسبا .(966/I)

(رجوع السلطان الى الشام)

ودخل السلطان دمشق سادس شوال السنة (967) ونزل في مقام نور الدين الشهيد . وفي ثامن شوال وصل الخبر الى ركابه من حاكم كماخ احمد باشا بن قراجين بان جميع امراء الكرج قد اظهروا الانقياد والطاعة لركابه العالي .(968) وفي هذه الايام اخرج مخمل الحجاج (4) من الشام وزينه وهو اول محمل رتبة العثمانية الى بيت الله الحرام (969)

وكان السلطان عند التوجه الى تسخير بلاد العرب قد اعطا (5) اهل التيمار والزعامة قرضا من خزينته . وارسل احكاما الى قضاة البلاد لتحصيل اموال التيمار وايصاله الى الركاب العالي بمعاونة حكام البلاد (970) فوصل الى ركابه عند عوده الى الشام وكان الف حمل . فاخذ منه مقدار القرض ووزع الباقي على اصحابه .(971)

(تحرير البلاد المفتوحة)

واعطا دفتردارية العرب الى قاضي حلب كمال جلبي بن جولمكجي

---

1 ان يصل NEB = الى وصل T ++ 2 الجمال T ++ 3 فنصبه NEB = ونصبه T ++

4 محمل الحجاج NEB = محمل - T ++ 5 اعطى T = اعطا NRB

و صدر الامر بتحرير البلاد المفتوحة • و فوض تحرير طرابلس و حمص و حما (1) T 578b الى ابن الفضل بن ادريس البدليسى (972) مع قضاء طرابلس • و كان قاضيا على يكيشهر و ترخاله قبل ذلك • فوصل الى الركاب بمال اهل التمار فاستعمل فى هذه الخدمة • و فوض تحرير الشام الى نوح جلبى من احفاد مولانا الفنارى • و تحرير حلب الى عبدالكريم جلبى بن عبدالله باشا (973) B 973b و سائر البلاد و النواحى ايضا كل واحد منها الى صاحب كمال من المحاسبين

و فى 23 من ذى القعده وصل قاصد من جانب سليمان خان (2) من ادرنه الى ركاب السلطان (3) يعرفه بعصيان قرال انكروس و هجومه على ايزورنيق وشهادة واليها حاجى (4) مصطفى بيك فى القتال معه • (974)

و امر السلطان ببناء قبة على (5) مرقد الشيخ الاكبر محي الدين العربي فى صالحية الشام و جامع بجنبها وزاوية و عمارة • و اوقف عليها اوقافا جليلة • (975) و تمت تلك الابنية فى اول سنة 924 • فصلى السلطان فى جامعها الجمعة فى رابع محرم السنة المذكورة و تصدق على الفقراء باموال كثيرة (976)

و اتصل الى ركابه الوزير الاعظم بيرى باشا فى 22 من محرم السنة (977) ثم وصل رسول شاه اسماعيل يلتمس الصلح فلم يلتفت الى قوله و حبس رسوله • و كان عزمه على التوجه الى تسخير بلاد العجم (978) الا ان العسكر كانوا قد ضعفوا من طول السفر و تتابع الحروب ففسخ عزيمته و اخر ذلك الى السنة الآتية • (979)

و فوض ايالة الشام بجميع لواحقها حتى غزة و رمله ايضا (6) الى جانبردى الغزالى الجركسى (980) و فوض ولاية ابن حنش العربى (7) الى محمد بيك بن قورقماز (981)

---

1 و حمص و حما NEB = حما و حمص T ++ 2 خان من ادرنه NTE = جانب ادرنه B ++3 الى ركاب السلطان NTE = — — B ++ 4 واليها حاجى NTE = واليها — B ++ 5 ببناء قبة على NEB = ببناء — T ++ 6 غزة و رمله ايضا NEB = غزة — — T ++ 7 و فوض ولاية ابن حنش العربى NEB = و فوض بلاد الحبش العربى T ++

(رجوع السلطان الى استانبول)

و لما اتم السلطان امر الشام و اقام فيها نحو اربعة اشهر توجه الى صوب(1) دار السلطنة .(982) فنزل بحلب فى 22 من صفر السنة و اقام فيها ايضا نحو شهرين .(983) ثم ارتحل منها ايضا (2) فى 25 من شهر ربيع الآخر و ترك الوزير الاعظم بيرى باشا فى الفي يكيجرى (3) و جماعة من السباهية و عساكر اناطولى و قرامان و عربستان فى شط الفرات (984) فى موضع يقال له علوى (985) لسد باب الفتن و ابطال كيد العدو .(986) فوصل الموكب العالى (4) الى استانبول فى 17 من رجب السنة و خرج منها الى ادرنه فى 27 من الشهر المذكور .(987) فاستقبله ولده سليمان خان بعدة مراحل و لما لقيه رقي والده خمسمائة الف عثمانى على خواصه المقررة و اذن له فى المسير الى ايالته صاروخان (988) و لما وصل السلطان الى ادرنه فى 20 من شعبان توفي الوزير الثالث محمد باشا ابن خواجه . فتفجع عليه السلطان اذ كان نديما له و عرف مزاج السلطان و سمت صحبته .(989)

(عصيان ابن حنش)

و فى هذه السنة ظفر امير طرابلس مصطفى بيك بن اسكندر باشا بابن حنش العربى بحسن التدبير و لطايف الخيل . و ذلك ان ابن خنش هذا كان صاحب جمعية عظيمة من العرب . و كان متوليا على جبال صيدا و بيروت . و لا يطيع احدا من الامراء . و كان قد اطاع السلطان لما توجه الى مصر (990) ثم عصى فولى السلطان ولايته لابن قورقماز كما سبق . و كان بين ابن خنش و بين مصطفى بيك مصادقة ، فخدعه (991) مصطفى بيك باظهار الملايمة

---

1 الى صوب NTE = — B ++ 2 منها ايضا NTE = منها — B ++ 3 بيرى باشا فى الفي يكيجرى NTE = فى الفي بيرى باشا فى الفى يكيجرى B ++ 4 الموكب العالى NTE = الموكب — B ++ 5

والملاطفة و انزله من الجبال حتى ظفربه بعد قتال شديد و قتله مع جمع كثير من اصحابه . فارسل رؤسهم الى العتبة العلية (992)

و فى سنة 925 وصل الوزير الاعظم بيرى باشا الى الركاب العالى فى 26 من محرم بالامر العالى (993) و فى هذا الاثناء شرف السلطان ميرميران T5394 روم ايلى مصطفى باشا بالمصاهرة و بالوزارة . و فوض البكلربكية الى فرهاد باشا . و جعل دزدار يدى قله كمال اغا اغاء لليكيجرية لسبق حدمته و اعطى سلفه ايالة قسطمونية (994)

(عصيان جلال البوزافى)

و فى هذه السنة خرج من اناطولى ملحد اسمه جلال من (995) وطنه بعزاوق (1) و كان فى ذى القلندرية . فاجتمع عليه جمع من الاوباش . ثم سار الى صوب توقات (2) و اقام فى كهف عند قلعة طورحال . (996) و كان B9744 اهل تلك البلاد مائلين الى الرفض والالحاد . فكتموا سره فعظم جمعه من الارازل والاوباش .

و كان يقول لهم "ان المهدى سيظهر من هذا الغار و انا انتظره" E7256 ثم قال انا المهدى صاحب الزمان . فبلغ جمعه الى عشرين الف مقاتل من الفارس والراجل (997)

و كانت عساكر تلك النواحى لم يقدروا على شئ سوى التستر و الهرب (998) فارسلوا الى العتبة العليا يعرفون الحال مرة بعد اخرى فارسل السلطان ميرميران روم ايلى فرهاد باشا بعد (999) ان شرفه بالوزارة الى دفعه . و سار هو ايضا من ادرنه الى صوب استانبول .

و لما وصل الى جلال (3) الضال استعجال العسكر لم يقدر على

---

1 بعذاوق N = بوزاوق T = بوزاق BE++ 2توقات NTB= توقاد E ++

3 جلال NEB= جلالى T ++

القرار فهرب من طورحال و زيله الى ارتق اباد و سيواس .(1000)فعقبه على بيك بن شهسوار من البستان فى جمع من التركمان .(1001)و لما وصل على بيك الى سيواس بلغه وصول فرهاد باشا الى انكورية فلاحظ انه لو كان ينتظر قدوم فرهاد باشا لفات الفرصة و هرب الضال . فانه كان فى قراحصار الشرقى حينئذ . فعقبه جريدة و لم يسترح لا ليلا و لا نهارا حتى ادركه فى نواحى آق شهر و قاتله قتالا شديدا فهرب جلال من المعركة . (1002)فعلم ذلك على بيك فتبعه و ظفربه و قطعه قطعا . و قتل اصحابه قتلا عاما . و اسر نسوانهم و اطفالهم . فارسل راس جلال الضال الى العتبة . ففرح بذلك السلطان و ارسل الى على بيك خلعا و سيفا مرصعا (1003)

الا ان فرهاد باشا غاظ على بيك لاجل ذلك و حسده حتى اخذ الانتقام بقتله فى اوائل دولة سليمان خان كما سيجئ . بل استأصل اهل ذلك البيت بالكلية نعوذبالله من شرور انفسنا .

(وقعة مراد الجعلى)

و فى هذه السنة ظهرت ايضا فتنة السلطان مراد الجعلى و ذلك(1004)

ان السلطان احمد لما قتل هرب له ابن اسمه السلطان مراد الى ديار العجم و التجاء الى اسماعيل . ثم وجد يوما مقتولا على فراشه و لم يعلم قاتله . (1005)و لما كانت هذه السنة ظهر شخص بتربا ماسية و ادعى انه هو السلطان مراد بن احمد بن بايزيد الملتجى الى (1) اسماعيل فاجتمع عليه جمع . وكان فرهاد باشا عند ذلك بقرامان . فعرض الحال الى العتبة العليا . فعين لذلك جمع . فقتل فى هذه الفتنة نفوس كثيرة .(1006)ثم غاب ذلك الشخص الدعي ففتش عنه . فوجدوا نعلبندا فى باب باغجه

1 الى شاه اسماعيل ٢ = الى ـ اسماعيل ٨٤٨ ++

فسألوا (1) عنه الحال فى حضور السلطان فاحال القضية الى شخص يقال له صابونجى ابراهيم • فاحضر ابراهيم المذكور • فاحال الخبر على اشخاص (2) فوجد البعض بعلايمه فسأل (3) عنه الخبر فقال ان الشخص الدعى قد قدم معنا الى اسكدار • وهو مريض فتوفى فيها ودفن فيها منذ ستة عشر يوما (1007) واخبر ببعض العلايم التى فى بدنه • فارسل السلطان جمعا من خواص خدامه • فساروا و نبشوا القبر و اخرجوا الميت و احتزوا راسه و حملوه الى حضور السلطان • فنظر اليه هو و من يعلم مراد فجزموا على انه ليس بمراد • (1008) فاطلق السلطان كل من حبس لاجله و ردهم الى بلادهم • (1009)

N.329b T 539b

و فى هذه السنة عرض عليه الوزراء ان فتح جزيرة ردوس من المهمات لان اهلها كانوا يقطعون الطريق على سفن التجار و ياخذونها • وكان مراد الوزراء من هذه (4) السوق اشغاله على السفر الى بلاد العجم لنفرة الجند عنه •

فاذن لهم فى تعمير السفن و تهيئة اسباب المحاصرة (1010) • و سفر البحر الا انه كان غير عازم على ذلك حتى يحكى انه خرج يوما الى زيارة حضرة ابى ايوب الانصارى من البحر • و راى ان السفينة الكبيرة التى تحتص (5) بركوب القبطان قد تسير فى البحر • (1011) فغضب و امر بقتل القبطان جعفر باشا (1012) فشفع فيه الوزير الاعظم بيرى باشا واعتذر بانها يعنى تلك السفينة جديدة (6) انزلت (7) الى البحر لينظر الى (8) حركتها و محركيها وآلاتها فخلص القبطان عن القتل • (1013) فقال للوزير حينئذ انا اريد اخذ اقليم و ملك عظيم • فلا تساعدوننى عليه و تسوقوننى

B 974

---

1 فسألوا NTB = فسئالوا E ++ 2 على اشخاص NEB = الى اشخاص T ++ 3 فسأل NT فسئال E = فسئل B ++ 4 من هذه NEB = من هذا T ++ 5 تختص NEB = تحيض T ++ 6 السفينة جديدة NEB = السفينة — T ++ 7 انزلت NEB = انزلنا T لينظر NEB = لننظر T ++

على اخذ احدى قلاع اللصوص والمسير اليه . فما اعددتم من مهماته فقال الوزير الاعظم اعددت مهمات اربعة اشهر .(1014) فقال لا يكفى لذلك المهم الاضعف تلك المهمات .(1015) فوقع كما قال فانها . فتحت فى تسعة اشهر فى زمن السلطان سليمان . و قال ايضا لا سفر لى بعد اليوم الا سفر الآخرة .(1016)

(وفاة السلطان سليم خان)

فوقع ايضا كما قال و فى سنة 926 تجهز للمسير الى ادرنه . و ارسل الاثقال مع الوزير الاعظم بيرى باشا مقدما . و بقى عنده فرهاد باشا ملازما للركاب .(1017) و عزم على الخروج فى ثانى شعبان السنة (1018) فظهر فى غرة الشهر دمّل بين كتفيه .(1019) فلم يعتد به و لم يفسح عزمه لانه كان قد صمم عزيمته على اخذ الانتقام فى قرال انكروس . فخرج من استانبول فى اليوم الثانى شعبان .(1020) فاشتد الوجع الاضطراب يوما فيوما . و لما وصل الى الموضع الذى كان قد حارب فيه والده بايزيد خان بقرب جورلى لم يقدر على المسير .(1021) فاقام فيه يعالجه الاطباء فى (1) الجراحون (1022) و عاد الوزير الاعظم ايضا مع سائر الاركان الى ركابه . فامتد المرض واشتد و لم يؤثر فيه علاج و تدبير و استمر على ذلك الحال نحو شهرين (1023) (2) حتى توفى الى رحمة الله (3) ليلة السبت التاسعة من شوال سنة 926 .(1024) و اخفى الوزير الاعظم بيرى باشا موته بحسن التدبير الى ان (4) يقدم ابنه السلطان سليمان من معنيسا (1025) و كان قد ارسل مير ميران روم ايلى احمد باشا الى محافظة ادرنه . لما شاهد اشتداد مرض السلطان لعدم اعتماده عليه فى حفظ السر . وهو الذى اظهر العصيان فى مصر (1026)

---

2 نحو شهرين NTE = شهر B ++ 2 فى NTE = و B ++ 3 الله فى ليلة NT الله تعالى ليلة T = الله ليلة EB ++ 4 التدبير الى ان NEB = التدبير الى B ++

وانشاء اصحاب النظم فی مرثیته قصائد و ترجیعات ومن الترجیع الذی نظمه مفتی الثقلین ابن کمال

حیف سلطان سلیم حیف و دریغ

هم قلم آغلسون آنی هم تیغ

واتفق تاریخ موته "اهل ایمان روحی ایجین (1) فاتحه (1027)

(وزرائه)

زیل الفقرة فی ذکر وزرائه الکرام اما الذین تولوا الصدارة العظمی فمنهم مصطفی باشا کان من جواص خدام بایزید خان و ممن تربی فی حرمه ترقی فی المراتب حتی صار وزیرا اعظم عند جلوس سلیم فقتله فی سنة 918 سنة جلوسه ببروسه بتهمة میله الی اخیه احمد خان و کان عالما فاضلا و له جامع و مدرسة و عمارة و خانقاه الصوفیة المعروف فی یومنا بتکیة قوجه مصطفی باشا فی استانبول (1028)

و منهم احمد باشا بن هرسك وزر بعد قتل مصطفی باشا و عزل من الوزارة فی مشتا اماسیة بتهمة تحریك الیکیجریة و عدم ضبط العسکر • ثم عین لمحافظة بروسه عند توجه السلطان سلیم الی فتح بلاد العرب فبقی معتزلا حتی توفی سنة (1029) — (1) حتف انفه و کان شیخا کبیرا • (1030)

و منهم سنان باشا الخادم (2) کان من خواص خدام بایزید خان فوزره سلیم خان لما رای نجابته و شجاعته • و کان قد تولی بکلربکیة اناطولی و روم ایلی قبل وزارته و صدرت منه خدمات مبرورة و مساع مشکورة و استمر علی الوزارة الی ان استشهد فی وقعة الجراکسه فی خارج مصیر فی 29 من ذی لحجة من سنة 922

بیاضا فی جمیع النسخ ++ 2 الخادم و T ++ الخادم — NBA ++

تفجع عليه سليم (1) و بكى كثير و تاسف بان يقول "نلت مصر و فقدت يوسف" (1031)

ثم وزر يونس باشا و كان اغاء اليكيجرية فى زمن بايزيد خان ثم اعطى بكلربكية اناطولى ثم اكرم بالوزارة الثالثة و الثانية فى زمن سليم خان • و ظهرت منه خدمات جليلة• فشرف بالوزارة العظمى بعد شهادة سنان باشا • و قتله سليم خان عند خروجه من مصر متوجها الى الشام و لم يعلم سببه كما سبق • (1032) فوزر بعده قرا (2) بيرى باشا محمد (1033) الجمالى الصديقى القرامانى كان قاضيا فى اوائل حاله • ثم صار متوليا ثم دفتردارا ثم عين لمحافظة استانبول • ثم شرف بالوزارة العظمى بعد قتل يونس باشا و استمر على الوزارة العظمى الى ان توفى سليم خان و بقى فى وزارة ابنه سليمان خان ايضا نحو ثلث سنين ثم عزله •

و وزر مكانه ابراهيم باشا من خواص خدامه كما سياتى (3) (1034) و كان بيرى باشا هذا عالما فاضلا له مهارة تامة (4) فى النظم ايضا و كان يتخلص برمزى و من اشعاره (5) هذا البيت المشهور "

زاهدى حسرت مى شويله زبون ايليكم
الده تسبيح و عصاسى صلواتيله يورر

و بعد عزله اعتزل عن امور الدنيا للعبادة فى ادرنه الى ان توفى سنة (6)

(الوزراء الذين لم يتولوا الوزارة العظمى)

و اما الوزراء الذين لم يتولوا الوزارة العظمى فمنهم احمد باشا بن دوقه كين كان وزيرا ثانيا عند التوجه الى قتال شاه اسماعيل قتله سليم خان فى مشتا اماسية عند العود من آذربيجان بتهمة انه حرك اليكيجرية على نهب بيوت بيرى باشا الدفتردار و حليمى جلبى المعلم

---

1 سليم خان E = سليم - NTB ++ 2 قره بيرى T = قرا بيرى NEB
3 سياتى NT = سيناتى EB ++ 4 مهارة تامة NTE = مهارة - B ++ 5
اشعاره المطبوعة B = اشعاره - NTE ++ 6 بياضا فى جميع النسخ

(1035)
و غيرهما . و قال عالى جلبى انما قتله لسكوته فى قتل جعفر جلبى و عدم شفاعته فيه و ذلك لا يستقيم لان قتل جعفر جلبى كان بعد قتله حين وصوله الى استانبول كما سبق .

و منهم حسام باشا كان من اصحاب القلم ثم تدرج الى (1) الوزارة قتله سليم خان فى منزل خان يونس . لما توجه الى مصر و كان سبب القتل انه (2) دعاه يوما الى لمرافقة حين الارتحال و فتش عن ضميره من المسير الى تسخير (3) مصر والعود عنه فوجده مائلا الى العود و خائفا عن كثرة الجراكسه و حدتهم و شدة الطريق فامر به فقتل و قال هذا ان كان قد بقى لالقى رعبا و خوفا فى قلوب العسكر فالاولى ازالته (4) من بينهم . (1036)

و منهم اسكندر باشا كان رئيس البتانيين . ثم صار ميرميران ثم تدرج الى وزارة الديوان ثم قتله سليم خان فى سنة . (1037)

و منهم زينل باشا كان وزيرا ثانيا عند العود من مصر . ثم تقاعد بسنجق كفه من زمن سليمان خان و بقى فيها الى ان توفى فيها و كان فقيها (5) فاضلا شاعرا ظريفا و من اشعاره هذا البيت

دور كلده دوشميوب الدن اياغى لاله نك

بزم كلشنده يانر(6) يرير (7) جراغى لاله نك (1038)

و منهم محمد باشا المعروف بخواجه زاده كان مدرسا باحدى المدرستين المعروفتين بجفته مدرسه فى ادرنه (7) فشرف اولا بمنصب التوقيع و سنح منه راى موافق لمشرب سليم خان فى المشاورة التى كانت فى ازالة صاحب مصر اولا . و قال ان (9) الراى ازالة المانع اولا

---

1 الى الوزارة NEB = فى الوزارة T ++ 2 انه كان دعاه T = انه دعاه NEB
3 الى تسخير مصر NEB = الى مصر T ++ 4 ازالته NT = اذالته EB ++ 5
فقيها فافحا فاضلا B = فقيها فاضلا NTE++ 6 يانر NEB = ينار T ++ 7 يرير NTB
= يير يير E ++ 8 كان مدرسا باحدى .... فى ادرنه NEB = - - - - T
9 و قال ان الراى NTE = و قال - الراى B

فوافق ذلك طبع سليم خان • فشرفه بالوزارة الديوان • فاستمر عليها الى ان توفى فى مشتا ادرنه فى سنة 925 (1039)

و منهم مصطفى باشا كان تذكرجيا لبيرى باشا • ثم جعل بكلربكيا • ثم اكرم بوزارة الديوان • ثم ولى مصر بعد وفاة خيربای • قبل احمد باشا الخاين •ثم بنا فى قصبته ككبيزه (1) جامعا و عمارة و كان قد نقل رخامات الجامع من مصر • و وقف على جامعه كتبا نفيسة و بقى فى الوزارة مدة حتى توفى سنة (2) (1040)

و منهم بيقلى محمد باشا كان امير آخور للسلطان سليم خان ثم جعله ميرميران ارزنجان • ثم اعطاه ايالة دياربكر و آمد(3) بفتح تلك البلاد و جرى بينه و بين القزلباشية معارك كثيرة كان الظفرله فى اكثرها (4) حتى قتل قراخان مع عشرة الاف القزلباش فشرفه سليم خان برتبة الوزارة مع تقريره على منصبه • فبقى مكرما الى (5) (1041)

و منهم همدم باشا كان قد تربى فى خدمة سليم خان وصار ممن ينادمه وجعله بكلربكيا على قرامان ثم قتله عند التوجه الى قتال اسماعيل فى سنة 920 لجسارته على ذكر راى خلاف رايه عنده • (1042)

تمت

---

1 ككبيزه NKB = ككبزة T ++ 2 بياضا فى جميع النسخ ++ 3 آمد NT =
امر EB ++ 4 اكثر B = اكثرها NTE ++ 5 مكر الى N = مكرما الى TE =
مكر ما الى ان B

METİNLE İLGİLİ NOTLAR

METİN NOTLARI

1. Doğum tarihi H.851/1447 M. dir,Hoca Saadeddin Efendi,Tacü't-tevârih II/209;Solak-zâde Mehmed Hemdemî Efendi ,Solak-zâde Tarihi ,İst. 1298 s.269; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, İ.A.Bayezid II mad.II/392; ay.mü . Osmanlı Tarihi II/161: 856 da doğmuştur: Mustafa Âlî, Künhü'l-ahbâr,Hacı Selim Ağa kitaplığı,765 vr.160a;age,Topkapı Sarayı Kitaplığı R.1122,vr.245a.

2. Tac,II/209;Mehmed b. Mehmed,Nuhbetü't-tevarih ve'l-ahbar ,İst.1276/1860,II.Ks./36; "Rebiu'l-evvelin yigirmi ikisinde .....ser-i serîr-i saltanatı kadem-i mübâreki ile müşerref itdi."Tursun Beg ,Tarih-i Ebu'l-Feth, (Mertol Tulum neşri)İst.1977,s.193; 8 Rebiu'l-evvel 86 ruzsenbe ,Künh vr. 245a (Top) ;29 C.Âhire 886/(27 Ağustos 1481):Cennâbî, El-Aylemu'z-zâhir fî ahbari'l-evâil ve'l-evâhir,Nur-u Osmaniye Ktb.No:3098,vr.336a;R.Ahir 886 da tahta geçti;Karaçelebi-zâde Abdil-aziz Efendi ,Ravzatü'l-ebrar,Mısır Bulak 1248 s.338.

3. "Bayezid 886 da Padişah olup temam altmış dokuz yıl nakd-i azizin dünya metâına sarf idub otuz iki yıl tac-u taht-ı mulket-i Rum'un, Sa'di b.Müteal,Selim-nâme,Top. Ktb. R.1277,vr.6a;Ay. bak.Tac.II/209;Solak-zâde , 270.

4. Bak. Tac.II/209.

5. "Ata-u bahşiş-i fukara-ı gurebâya nevâzîşi bir tabakada idi.... Pay-ı taht fukarası tevâli-i âtâyâsi ile ağniyâ olmağın her sâl fukarây-ı etrâfa emvâl-i cezîle irsâl eyler idi.Mesâkîn-i âfâka mefhumun ferâmuş itdırub,meşâyih-u eşrâfı garîk-i lûcce-i eltâfi itmiş idi.Uzlet guzîn-u kûşe nişin olan erbâb-ı tâati câsûs-u cûd ve ihsân-ı cust-u cu idub bulur idi ve her gün nice bin müstehakk-ı bâran âtasından müstefid olur idi." Tac,II/210.

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

6-Bk. Kühh.vr. 245ab,(Top);Solak-zâde 271;Uzunçarşılı,İ.A. II/396;agmü. O.T.II/247.

7-Krş.Nuhbetü't-tevarih,IIKs./36;Uzunçarşılı,İ.A.II/392;

8-"İstihmâm içün bir kaç gün daru's-saltanatlarına mürâcaât muhtar-ı etıbbâ olmuştur deyu ol şâh-ı âlîcâh tâbûtını araba ile İstanbul canibine iysâl ittiler"Tac.II/2,ay.bak.Solak-zâde,269;Nuhbetu't-tevarih,IIKs./36;Baysun M.C. Cem mad.İ.A.III/71.

9-"Şehirde olan acemi oğlanlarını Fil çayırından akan nehr üzre yapılan Tesine köprüsünü termimiçin şehirden çıkardılar",Tac.II/2.

10-"Karamanî Mehmed Paşa 'Hazreti Hüdavendigâr-ı Rûmî ' ahfadından idi." (Tac.II/2)Karamanî Mehmed Paşa, Mahmud Paşa'nın yanında bir müddet tahsil ve terbiye görmüş,daha sonra onun müşâviri ve yardımcısı olmuştur,ardından da Mahmud Paşa'nın tavsiyesi üzerine 869/1464 de nişancı olmuştur.Fatih'in dikkatini çeken Mehmed Paşa yeni kanunnâmelerin tanziminde epey hizmet görmüştür.Bu çalışmalarıyle padişahın iltifatına mazhar oldu.Vakıf ve emlâkin bir kısmını tebdil edip bazılarını timâra çevirmesi ulemâ ile devrin müelliflerini kızdırdı.Fatih'in Gebze yakınında vefatı üzerine ölümü gizli tutan Mehmed Paşa padişahın nâşını bir araba ile İstanbul'a getirmesinden sonra düşmanları askere Fatih'in vefâtını duyurup askerin İstanbul'a geçmesine ve kendisini öldürmesine seben olmuşlardır.Kumkapı civarında yaptırdığı Nişâncı camiinin önündeki türbesinde medfundur.Manzume şeklinde yazılmış bir Osmanlı tarihi vardır(Tekindağ M.Ş. Mehmed Paşa mad.İ.A. VII/588-591),

"Hüsn-ü tedbire mâlik ve isabet meslekine sâlik olmadıkları cihetden amelleri bâtıl ve emelleri âtıl olub sırr-ı nihânları şöhre-i cihân oldu" (Tac.II/3).

11-"...ve ol Pendik'ten geçen yeniçeriler varub,cebrî,at gemilerin alub Üsküdar'a getirdiler.....yeniçeriler bilkülliye İstanbul'a geçip " M.Neşrî,Kitab-ı Cihannüma,Millet Ktb. Ali Emîrî 220 ,vr.200b-201a; "Yeniçeri taifesi .....bir an tevakkuf itmediler ve Pendik önünden perme ile geçub bir kaç at gemisini Üsküdar iskelesine getürüb keştilere suvar oldular ve deryâyı geçub İstanbul'a koyuldular"Tac.II/3; "Yeniçeri taifesi irtesi vâkıf-ı ahval olub Pendik ve Kartal taraflarından bulunan gemiler ile dâhil-i İstanbul oldular."Nuhbetu't-tevarih,IIks./36;ay.bk.Ahmed Râsim, Osmanlı tarihi,I/229;

12-"Nişancı Paşa'nın bâşın kestiler ,pençşenbe gün ikindiden sonra Padişah öldi,cuma güni ikindiden sonra Nişancı Paşa vak'aya uğradı.Ol gün Üsküdar'da yattım,irtesi gün İstanbul'a geçtim yeniçerileri gördümki gûya ki bendden azad olmuş Süleyman divleridir.Aç kurt koyuna nasıl saldırırsa İstanbul'a öyle girişmişler ve talan iderler".K.Cihannümâ agy.vr.201a,

"....ve illâ yeniçerilerden bir nicesi Yahudilerin malına el uzatdı"Asıkpaşa-zâde Tarihi s.220 (Âlî Bey neşri);"Deryây-ı geçub İstanbul'a koyuldular ve mezbur Paşa'nın evin bâsub katline ikdâm ittiler." Tac,II/3 ;"Ya'ni ki nice Yahudi haneleri ve çarşu ve bâzarı yağma-u gâret itdiler.Men'ine sa'y iden Vezir Mehmed Paşa merhumu öldirdiler,sarayını bâsub cümle memâlikini hasâret kıldılar,.....bu fesadı idenler mücerret yeniçeri tâifesi degildi.İstanbul'un levend-u eşkıyâsı başlarına birer pare astar sarınub yeniçeri libâsına girub gurûhân guruh şehri talan itmiş idi.Hususan bu fitne ve gavga tâbut-i padişâhî İstanbul içinde hüveydâ olduğu güne rast gelmişti.Künh.vr.160a (HSA) , vr.246a (Top);"Yeniçeri ayaklanıb sadr-ı âzamın çadırına hücum eyliyerek hem rağayı katl-ü i'dam ve hem de emvâl-u eşyâsını gasb-u gâret ile enva' hasarâta cesaretden sonra ....." Hayrullah Efendi,Tarih-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye C.1-12, İst.1271-1292 IX/64; ay bk. Solak-zâde 269 ;Nuhbetü't-tevârih , IIKs./36;A.Rasim,O.T. I/229.

13."İshak Paşa ol evânda fermân-ı padişâhî ile Silifke'den gelub İstanbul mahâfazatına meşgul idi" Tac,II/13; aynı bilgiler,Solak-zâde,269 .

14."İnâyet idub İshak Paşa ve MevlânâGürânî şehirde bulundu bu kul tâifesini bir pâre anlar teskin idub "K.Cihânnüma vr.20la agy.;"İshak Paşa... "Kul tâifesiyle nev'an ülfeti olmağın anın nasâyihiyle mütenassıh olub fi'l-cümle sukûn bulduler."Tac,II/3;"İshak Paşa askerin bî edebâne hareketini ya'ni talimâtdan hâric şeylere cesaret itdiklerini gördükte daha ziyadelesur ise işi müşkil olur havfi ile tahrik itdigi fitneye nisfmân oldu.Der'akab zorba başıları çağırub,padişahımız ölmüş ise yerine Sultan Bayezid padişâhımız olmuşdur.Artık isyan ve muhalefete mahal kalmadı,edensizlik terbiyesine me'mur olan askerin ehl-i ırz hânelerinde dolaşması münasib değildir".Hayrullah Efendi,IX/64.

15."Sultan Bayezid'in bir oğlu Korkud Çelebî anda bulunub erkân-ı devlet kulu teskin için Sultan Bayezid gelince anı bekleyib tahta geçirub Sultan Bayezid'i halife kıldılar ta güna degin ki R.evvelin yigirmi birinci güni..."K.Cihannüma vr.20la agy, "Akıbet Şehzâde Korkut ki ol evânda cedd-i bozorkvarı hidmetinde olur idi. Padişah-ı cedîde halife nasb idub makdem-u şâh-ı sitâre sipahe muntazır oldılar.Sultan Korkud on dokuz gün niyâbeten saltanat idub "Nuhbetu't-tevarih,IIKs.11/36, Cennâbî:"Bayezid Han'ın babasının ölümü sırasında hacca niyet ettiği ve yerine Korkud'un niyabeten tayin edildiği ve Korkud'un tahtta dokuz ay kalub hutbe okudub sikke urduğunu" zikreder, el-Aylem,Cennâbî Tarihi Tercümesi,Nur-u Osmaniye Ktb., 3107 vr.162b-163a, (Bu görüş olaylara ve tarih kayıtlarına uygun değildir.)

16.Ay,Bk. Tac,II/3;Revzatü'l-ebrâr,388.

17."Vezir-i azam Karamânî Mehmed Paşa ile o sırada İtalya seferinde bulunan eski vezir-i azam Gedik Ahmed Paşa Cem tarafları oldukları gibi yeniçerilerde Bayezid'e meyyâl idiler". Uzunçarşılı,O.T. II/162.

18."Keklik Mustafa'yı Karamânî Mehmed Paşa Amasya'ya göndermiştir". Tac II/2; Solak-zâde 269;"Karamânî Mehmed Paşa Şehzâde Cem'in saltanata geçmesini istemesine rağmen devlet merkezindeki umumî arzuya uyarak,Şehzâde Bayezid'e haber yollarken..."Uzunçarşılı,İ.A.II/392.

19 Bk. Tac.II/3,Kâmil Paşa, Tarih, I/117.

20."Hışancı Paşa dahi bir kulunu Cem Sultan'a gönderdi".Nesri K.Cihannüma,Millet Ktb.Ali Emîrî 220 vr.200a,"Mesfuru-z-zikr olan naşay-ı maktul Cem Sultan'ı serir-i saltanata geçirmek babında fikr-i nâmakul idub havass-ı hüddâmından birini bad-ı sabadan müstear şitâbla ol taht nişin-i kişver-i Karaman savbına nihanî revan idub "Tac II/3.

21.Krş.Tac II/3-4,Şehzade Mustafa :Fatih'in büyük oğlu olan Şehzâde Mustafa 854/1450 de doğduğu kabul edilir.Konya valiliğine 1466 yılında tayin edilmiş,Akkoyunlu'lara karşı eyaletini müdafaaya çalışmış ve Yusufça Mirza'yı yenip esir almış 877/1472,Uzun Hasan üzerine yapılan sefere katılmış ,cesur ve mâhir bir kumandan olduğunu ispat etmiştir.Böbrek hastalığından rahatsız olan Şehzâde Mustafa hamamdan çıkar çıkmaz Dor Pazarında vefat etmiştir.Ş.E. Abir 897/19 Ağustos 1474 .Baysun M.Cavit,Şehzâde Mustafa İ.A. VIII/689-690;Uzunçarşılı,O.T. II/108.

22.Ay,bk.Tac II/4,Solak-zâde 270,Baysun Cavit İ.A.III/71.

23."Maktul Mehmed Paşa ,Cem Sultan'ı serir-i saltanata geçirmek hususunda fikr-i nâ-makul itmegin mukarriblerinden birini taht-ı nişîn diyar-ı Karaman olan Cem Sultan tarafına nihânî revan idub taht mahluludur deyu sür'atle luzûm-u vusûlunu mektubda derc itmiş idi. Tedbir-i nâ-makusi takdire muvafık gelmeyub mektub geturen şahs esnay-ı râhde Anadolu Beglerbegisi Sinan Paşa'nın eline girub keri'-i mezburi adem diyarına revan ve bi-nâm-u nişan eyledi" Solak-zâde 270; "Sultan Cem tarafına davet-i saltanat haberiyle müjdecileri Anadolu valisi Sinan Paşa tutub Kütahya'da tevkif eyleyib keyfiyyeti Amasya hakimi Sultan Bayezid'e bildirdi" . Hayrullah Efendi IX/64.;"Cem'e bu gizli mektubu götüren şahsı Anadolu Beglerbegisi, Bayezid'in damadı,Ayşe Sultan'ın zevci Sinan Paşa yakalayarak öldürdü "Uzunçarşılı O.T. II/162.

24.Tac II/ 4.

25. "Oğlu Sultan Bayezid Han Gazi on yedi günden sonra serir-i saltanata culus itdi".Aşık Paşa-zâde Tarihi 320(Âlî Bey nesri);"Merhum Sultan Mehmed Hân'ın vefatı zamanından on yedi gün geçince Üsküdar'a irdiler".

Kemâl Paşa-zâde VIII.Defter A.Ü. İlâhiyat Fakültesi Der. C.XXVIII s.273 (Ahmed Uğur neşri);"Bayezid'in hac idub dönüb Rum'a geldiği İznik'te tekaud olmak istediği Âlî Paşa ile vezirlerin Korkud'la görüştüğü ve Korkud'un niyabeten iş başında olduğunu bildirdiği " Cennâbî ,Muhtasar Tar. Cennâbî , Nu. Ktb.3107 vr.163a:

26."Dördüncü günü daru'l-hilâfe savbına azm-ı hümayunları mukarrer olmuş.....dört bin kadar dilâver ile intikâlât-ı fikr-i sâib gibi Amasya'dan Üsküdar'a dokuz günde vusul bulub ....."Tac II/4;Künh.vr.160a(HSA); Solak-zâde 270;Hayrullah Efendi IX/65;Uzunçarşılı,O.T.II/166.

27."Bayezid'in denizi geçişi sırasında denizin yüzü gemilerle dolmuştu."KemalPaşa-zâde VIII.Defter ,Millet Kütünhanesi Ali Emîrî 32 vr.2b; ".....bî hisab kadırgalar ve kayıklar ubur-u sah,.....içün Üsküdar canibine revan oldu.....erkân-ı devlet ve âyan-ı memleket ol şâh-ı bâ iklâlı istikbâle isticâl idub ubudiyet-u niyaz çehresin turâb-ı bâb-ı mecd-i intisâbları ile murbehre itdiler.İzdihâm-ı sufun-u memlu ile ruy-i derya görünmez oldu ve kenâiler birbirine ittisal bulun kürek küreğe çatıldı."Tac.II/5.

28."Hamza Beg-oğlı Mustafa Paşa ki Boli vilâyetinde vâli idi ,mevkib-i meymun-i hümayun-makdeme istikbâl idub,sâir umeray-ı izâm ve vuzerây-ı kirâmdan dahi işidenler aykırı yola gelib....."Kemal Paşa-zâde, agn s.273;"İshak Paşa Yeniçeriye kufyeten didi ki Hamza Beg oğlı Mustafa Paşa mâdan-ı muntakın kişidir.Vezâret mesnedine gelurse benim marifetimle ziyade olunan vezâyifleri kat'a kuşiş itse gerekdir.Ferâğ-ı bâl isterseniz anun İstanbul'a geçmesi bâbını sedde derman eylen "Tac. II/5.

29."Yeniçeri gönüllü dahi yevm-i mezkurda kayık ile padişah kadırgasına yanaşub Mustafa Paşa'nın mucibince irade üzre ittifaklarını izhâr ittiler .Sultan dahi muktezây-ı zemân üzre mesuli mâ-ma'hullerini kabul idub yaşay-ı mezbûri kayık ile Üsküdar canibine döndürdiler,"Tac. II/5-6; Ay. bk.Solak-zâde 271;Hayrullah Efendi IX/65-66; Ahmed Râsim O.T.I/230; Uzunçarşılı O.T. II/163.

30.Aynı tarih,Peçevi,T.Cihannüma vr.20la;"Han-ı oldı Sultan Bayezid" târih oldu,Kemal Paşa -zâde agn s.278;Ay.bk. Tac.II/5;Hayrullah Efendi IX/66.

31."Kuddam-ı sidre makamun piyadesine ve suvarisine ki ol vakit otuz bin mikdarı vardı.Sultaniyeden ve filori den gayri mükerreren ikişer bin akçe virdi.Sipahinun erbâb-ı menâsıbden olananın haline münasib her birinin timarını artırub,eslab-ı vazaifden olan tavaifunun cilet-i yevmiyesine beşer akçe ziyade eddi" Kemal Paşa-zâde agy s.276-277;aynı

müellif VIII.Defter ,Ali Emirî vr.3a;"İkinci misâl olan iş bu atiyye maddesi ba'de izin âdet hükmünü alub her culus-u hümâyun vukuunda in'am i'tası zaruri olması ile teceddüd-ü culûs-i yeniçeri mütecâsirlerinin menfaâtlerine muvâfık bir keyfiyet olmuş idi" Kâmil Paşa age I/118.

32. Bak. Tac.II/6.

33. Bak. Neşri, K.Cihannüma, Ali Emîrî 220 vr.201b;İdris-i Bidlisî,Heşt Bihişt ter.Topkapı B.196 vr.163a;Tac. II/7; Solak-zâde,272 vd. .

34. "Matemgirlik rusûmunu tekmilden sonra âyin-i selâtin-pîşîn üzre matem libasın saltanat libasına tebdil idub şemle yerine tacve sof-ı siyah yerine dibac giyub erkân-u a'yanı,ve ulemâ-u eşrafı meâli nişanî âtayây-ı vâfire ve hilâ'-ı fahire ile yasdan çıkarub adl-u dad esâsına" Tac. II/7 .

35. Bak. Tac. II/8 .

36. "Yeniçeri ittifakı ile azl ve huzurlarından tard buyurdukları Mustafa Paşa'yı Üsküdar'dan getürüb vezir idindiler" Tac. II/8 ; "Culus-u hümayunlarının üçüncü guniyeniçeri sözü ile Tırhalalı Sinan Paşa'yı tekrar Üsküdar'dan getürüb vezir-i sâni idindiler"Solak-zâde,273.

37. "Vezâretden azledilmiştir" Tac. II/8; "Ma'nisa Çelebisini vezaretden azl idub Semaniye medreselerinden birine müderris itdiler" Solak-zâde,273; "Ma'nisa Çelebi Muhyiddin Muhammed Efendi,Molla Hüsrev'e talebelik,kadıaskerlik,vezir,daha sonra yine kadıasker olmuştur,vefâtı Ramazan 888/Ekim 1483 dür.İstanbul'da bir mescid yaptırmıştır"Aşık Paşa Tarihi,s.192(Âli Bey neşri,üç nolu dipnot);Ma'nisa Çelebi'nin hayatı için ayrıca bak. Tac. II/505-507;Mecdi, Şekâik Ter. İst.1269.

38. Bak. Tac. II/8 ; Solak-zâde 273 .

(II.Bayezid'in icraatı Tac.(II/8)den aynen alınmıştır.)

38/1."San bi akl-u temyiz şehzâde-i mecâlis-i inbisât-u işret ve encümen-i müâşeretde öyle ılga-u iğvâ iderler idi ki mîras-ı pederî ve istihkâk-ı hah-ı menzelet birader-i sağıre olmayub yalnız birader-i kebire mahsub olub hüddam-ı nihânîâne bilküll tenâvul-u ham-ı ümidden mahrum serzeniş-i dost düşmendan bendegan-ı asitane şehzâde melul-u melum olmak münâsib değildir" İdris Bidlisî ,Heşt Bihişt ter. Topkapı B.196 vr.173a.

39. Sultan-ı zî-şan mülk-ü Karaman'dan huruc ve a'day-ı kadîm hânedan hususan hükkâm-ı asâkîr-i Karaman'dan ve zâlim şive-i etrâkden

Turgut ve anın emsâli âbâ ve ecdâddan beru Sultan-ı âlişanın mustekar-ı saltanatı olan daru'l-mülk-ü Burusa cânibine âzim ve ray-ı kûtâh biyn-i muhalefeti sultan-ı ve dâiye-i istiklâl-i saltanata câzim oldu"Heşt Bihişt ter. Topkapı B.196 vr.173b .

40. ".Bu kıssadan haberder olıcak ikibin miktarı yeniçeriyi Ayas Paşa'ya koşub Burusa'ya geldikleri..."Neşrî ,K.Cihan-nûma Ali Emîrî 220 vr.201b; "Şehr-i Burusa'yı şurur-u a'dadan muhafazaya bendegân-ı kadimden mu'temedan âleyh olan Ayas Paşa'yı bin nefer yeniçeri ve sâir asâkir ile muhafazaya sefâin ile denyadan Burusa canibine revâne buyurdı" Heşt Bihişt ter. agy vr.173b ;"Bu haber-i daver-i kişver mahżarına ma'ruz olıcak Burusa tahtgahı muhafazatıçun mukaddemâ lalaları olan Ayas Paşa'yı iki bin yeniçeri ile Mudanya yolundan gönderdiler"Tac. II/9.

41. "Bu ahvali Sultan Bayezid'e i'lâm eylediler .Sultan Bayezid dahi devlet ve saadetle Üsküdar'a geçib Cem'in üzerine yürüdi"K.Cihan-nüma,Ali Emîrî 220 vr.202a; Ay. bak.Heşt Bihişt ter. agy. vr.173b ; Tac. II/9 ; Baysun M.Cavid,Cem mad. İ.A. III/71.

42. Krş. Kemal Paşa-zâde,VIII.Defter agm.s.284-285(A.Uğur neşri); Tac. II/9 ; Nuhbetü't-tevarih IIks./36 .

43. "Varan yeniçeri içeri giremiyecek aşay ile sahray-ı hayrette kalmış idi.Ol diyarun nâ bekârları ki azab-ı bîkârîdi,yeniçeri ile neykâre sebep ararlar idi.Fırsat buldılar,hadem-u haşem-i Sultan Cem'e muvafakat-u mutabaât şiârun izhar idûb,ol bed-kirdârlarınun â'vanî ansarından oldılar,...bir tarafdan şehrin levendi ve evbaşı başlarına taşı tolu gibi yağdurub cemiyetlerin tağıtdılar"Kemal Paşa-zâde agm.s.285 .

44. "Bunlar dahi korkdular ki yeniçeri halkı İstanbul'a itdigin Burusa'ya dahi ide ve bu tarafdan Cem'den dahi vehm itdiler .....baş kurtarmak için biz-zarure itaat idub,muavenet idub ,Ayas Paşa'ya memkin virmeyub bu yeniçerileri Ayas Paşa ile tutdular "K.Cihan-nüma agy.vr.202a; "Şehir halkı yeniçerinin İstanbul halkına ittikleri teâddiden ürküb anların şehre duhullerine rıza virmeyub Sultan Cem'den dahi havf itdiler ki Yıldırım Han şehzadeleri gibi Burusa'yı talan ve sükkânını cevr ile nâlân ideler,bu sebebden Cem askerine muavenet itdiler . Ayas Paşa giriftar ve yeniçerinin ekseri beste-i zincir-i isar oldı" Tac. II/9.

Müverrih Âlî Efendi "Gedik Nasuh'u" "Nasuh Ağa"olarak zikreder.Bu olay sırasında Ayas Paşa'nın esir olduğunu bildirir.Bak,Künhu'l-ahbar, Topkapı R.1122 vr.246b;ay. bak.Nuhbetü't-tevarih ,IIks./36.

45. "Şehrun sıgar-u kebiri gâret-i hasaretden korkub istikbâl

itdiler.Ol iklimun a'yan-u erkan-u pişkeşler çekub ta'zim-u iclâl itdiler, Sultan Cem çün Burusa tahtgahına,ki daru'l-mülk-i kadîmdur,irdi,mülk-i Rûm'a padişah oldum sanub,dimağına bâd-ı gurur girdi".Kemal Paşa-zâde, agy s.283 (Ahmed Uğur neşri). "Cem Burusa pay-ı tahtına doğrı yuridi.Varub vasıl oldukta ol havalideki umeradan ve cunûd-u nâ-ma'dud zümresindeki sipah-u zuamâdan kenduye müracaat ve mutabaat hasıl oldukta buldığı hazâ-in-i beytu'l-mâl-i garet ve amme-i reâyanın mamelekini hâsâret üzre oldı. Ve istikraz nâmile tüccâr-u maldârlardan vâfir mebâliğa dest-i res buldı. Künhü'l-ahbar, vr.160b (HSA).

46."Adına akçe kestirub hutbe okudub âyin-i selâtin-i tâc-dâr-u taht-nişîn üzerine icray-ı kavanîn itdi "Kemal Paşa-zâde VIII. Defter agy. s.284-285 . "Karındâşı Cem Sultan dahi Karaman'dan Burusa'ya gelub kendu adına hutbe ve sikke yazdırdı" Lutfi Paşa Tarih s.191 . "Hisarı teslim itdiler,Cem dahi saraya girib hazinede buldığı esvab-u nukûdi zabt idub namına hutbe okutdı ve on sekiz gün Burusa'da âram ve ol taraf ehlini fermanına râm idub....." Tac II/9 ;Solak-zâde 274; "Cem dahi Burusa'ya geldi .....onbeş gün temam daru'l-mülk-i âram ve tenfiz-u sikke hutbe itmamına kıyam üzre deprenub " Künh. vr.161a (HSA),vr.246b vd.(Top) "Cem 886 senesi R.Ahirinin on beşinde Burusa'ya girub namina hutbe kıraat itdirerek yirmi gün kadar âram eyledi " Hayrullah Efendi IX/67; Ay. bak. Kâmil Paşa,Tarih I/118 ; Uzunçarşılı ,Osmanlı Tarihi,II/163.

(Cem'in isyanı pek az kısaltılarak Tac.II/9 dan alınmıştır.)

47. Bayezid Cem Sultan'a elçi gönderib:"Sebil-i itaate da'vet olunub,taleb-i sulh kılındı.Sipahiler cemaatinin ağası Musa Beg ki şehriyârı kâmkârun kadîm hizmetkârlarından idi.Ol maslahatun takdimine ta'yin olunub,semendi risâlete bindi.Netice-i sulhun mebâdisi tertibinde mukaddemât-ı tergîb-i tertibden söylemedik nesne komadı,çün nush-u pend sûdmend olmadığı bilindi."Kemal Paşa-zâde VIII.Defter agy.s.284.

48. Bak. Neşri ,K.Cihannüma vr.202a ;Kemal Paşa-zâde age. s.265; Tac. II/10 ;Kâmil Paşa ,Tarih I/118 vd. .

49. " ve bu demde Cem dahi halası Selçuk Hatun'u karındaşına ilçi gönderdi " Aşık Paşa-zâde tarihi s.220-221 (Âlî Bey neşri); "Selçuk Hatun karındaşını atası mülkünden mahrum itme diyü ilhâh-ı ibrâm itdi. İstedi ki Burusa'dan anıaru nihayet-i vilâyet-i Yunan'a varınca Cem Sultan'a alıvire .....noksan-ı idrâkinden bilemedi ki bir kıyâmda

iki şir olmaz,kusur-u aklından fehm kılamadı ki bir niyâmda iki şimşîr olmaz....vüzerâ ve umerâ ....bir araya gelub Sultan'a söylediler:"Bir kişveriçinde iki şehriyar-ı kâmkâr karar idemez ve bir leşker arasında iki serdâr-ı sipahsâlâr olamaz"didiler.Kemal Paşa-zâde agy.s.265 vd.

Selçuk Hatun:Çelebi Mehmed'in kerimesidir.848/1444 de Varna harbinde şehid olan Karaca Paşa'nın zevcesidir.Vefatı 15 Şevval 890/25 Ekim 1485 dir.Bursa'da Yeşil Türbede babasının ayak ucuna defnedilmiştir. Aşık Paşa-zâde Tarihi s.221,(bir numaralı dipnot)(Âli Bey neşri)

50. "Gedik Nasuh'ı hülasa-i askeri ile İznik tarafına gönderdi". Tac. II/10 ; ay.bak.Cennâbî Nu. 3098 vr.336a.

51. "Asker-i zafer rehber taliasının serdarı olan Anatoli Beglerbegisi Sinan Paşa Dikili-taş'da talia-ı aduviye gönderildikte Gedik Nasuh .....Ezvad derbendine çekildi.Sinan Paşa dahi talia-i düşman takibine şitab idub Ezvad derbendinde telâki-i taliateyn vuku'buldu."Tac . II/11.

52. "Oğuz oğlu Mehmed Çelebi .....ekser a'vânı ile giriftar ve ruz-i ruşen çeşmine tar oldı." Tac. II/12.

53. "Gedik Ahmed Paşa ki iki yıldan ziyade Poİya vilâyetinde ğâzada idi ve tehniyet-i culûs-i şeref me'nus ve resm-i edây destbûsi için hedayây-ı cezîle ile der-i devlete ikbâl-i âsâ teveccüh itmiş idi.Orduy-u cihan puy Yenişehir sahrasında nuzul itdigi rûz-u fîruzda ol sipahdar-ı âlimıkdar-a zafer kerdar-ı Şah-ı kâmkâr dergâhına yüz sürdü ve melhûzinden ziyade nevaziş-i ikram gördi.....has yedeklerden zîn-i zerrin ile tezyini olunmuş bir esb-i gûzine suvar olub heminanlık şerefile serefraz oldu." Tac. II/12; "İkinci Bayezid'inculusu üzerine İtalya'dan geri çağrılmış bulunan Gedik Ahmed Paşa " Uzunçarşılı O.T. II/164; Ay.bak.Kemal Paşa-zâde VIII. Defter agy. s.267 .

54. Bak. Tac. II/12 .

55. Aynı tarih ,Tac. II/12.

56. Aynı bilgiler için bak. Tac. II/10,12-13.

57. "....Hususan Karamaniyan bâ nifak ve Türmenân-ı Varsak ki Cem Sultan'ı tahrikde teşmir-i sâk itmişler idi." Tac. II/13.

58. Krş. Künh. vr.247ab (Top);Solak-zâde 274 vd.;Nuhbetü't-tevarih, IIKs./36-37 ;Uzunçarşılı O.T. II/164 .

59. Cem'in ilk isyanı sırasında Bursa şehrini muhafaza için yeniçerilere kumandan tayin edilip gönderilen Ayas Paşa şehirlinin Cem Sultan'a meyletmesi üzerine yakalanıp yeniçerilerle beraber hapsedilmişti.Fakat daha sonra Cem taraftarları AyasPaşa'yı öldürmüşlerdi. Tac. II/215-216 .

60. "Ayas Paşa ile Burusa muhafazatına varub giriftar olan yeniçeriler ki Yenişehir sarayında mahbus olmuşlar idi" Tac. II/13.

61. "Cemi-i hizâne vu esvâbları telef olub derbend-i mezburda dahi Etrâk garetine uğramağla esvab kılleti çekilub ol naz-u naîme huger olan şehzâde kapıcu başısı olan Sinan Beg'in kenenegine muhtac olub giceler serma elemin def'i içun anı örtünür idi.Bu gune alâm-u felâketde mah-ı mezburun yigirmi yedinci günü (25 Haziran) tahtgahı olan Konya şehrine irüb" Tac. II/13; "Cem dahi andan kaçub Mısr'a gitdi" Kemal Paşa-zâde Tar. s.221 (Ali Bey neşri).Ay bak.Künh. Topkapı R.1122 vr.247b-248a;Solak-zâde, 275; Baysun M.Cavid Cem mad. İ.A. III/72.

(Müneccimbaşı Ahmed Dede bu bilgileri özetliyerek Tac. II/10-13 den almıştım.).

62. "Cem Sultan dahi bum-i Rum'daki makam-ı aram bulamayıcak nâçar terk-i diyar idub üçünci günki sene-i mezbure cumede'l-ulâsının gurresi idi.Valide-i muhteremesini ve muteallikât ve haremini alub havass-ı huddâm bakayasıyle diyar-ı Araba azimet eyledi"Tac. II/14;
" 1 Cemaziye'l-evvel /28 Haziran 1481 günü 40 kişi ile Konya'dan yola çıktı." Baysun M.Cavid İ.A. III/ 72.

63. "Mah-ı mezburunu yigirmi ikinci gününde Haleb'e dahil oldular. Haleb emîru'l-ümerası dahi edây-ı hidmet ve ikrâmda kusur komadı..... Haleb'de cümle usul-u mülhâkât-ı huddâmı üçyüz kimesne olmuşlar idi." Tac. II/14 .

64. Krş. Kemal Paşa-zâde agy.s.273; Tac. II/14 ; Solak-zâde 275 vd.

65. "13 Receb'de /8 Eylül Kudus'e geldi" Tac. II/14; Gurre-i Şabanda Mısır'a muvasalat olundu. Hayrullah Efendi, Tarih IX/70.

66. "Kuds-u şerif ziyaretine varub andan Gazze'ye ,andan Mısr'a teveccüh itdiler.Şa'banın gurresinde Mısr'ın sultanından gayri sağır-u kebîri istikbâle çıkub Dividdariyye de kondurdular." Tac. II/14;

25 Ağustosda Kahire'ye girip ..Baysun M.Cavid,Cem mad.İ.A. III/72.

67. Krş.Kemal Paşa-zâde agy. s.273 ; Tac. II/14 ;Nuhbetü't-tevarih II Ks./37 .

68. "Cem Çelebi Burusa'dan azabında iletmişti ...cümlesin yeniçeri kılıçdan geçirdiler .Burusa'ya dahi intikam itmek isteyib Sultan Bayezid' in üzerine guluv idub ittiler Burusalu bâindir bizim yoldaşlarımazı incittiler.Bize destur vir ,biz dahi varalum Burusalıdan intikam alalım didiler.....anları teskin içün biner akça bahşiş virub gönüllerin hoş eyledi." Neşri,K.Cihannüma,Ali Emiri 220,vr.202a-202b ;
"Yeniçeri,Cem Sultan'ın Burusa'dan getürdığı azapları kırmağla kanâât itmeyub Burûsa halkından intikam almâğiçun padişahdan ruhsat istediler, müsaade görmeyicek guluv ve elbette yoldaşlara itdikleri ihânetin cezasın zuhura getirmeyince olmaz deyu çok guft-u gu ittiler...cevablar virilub bahşiş-i ihsân ile nâire-i fitneleri teskin buldu."Tac. II/14vd.

"Yeniçeri ihtilâl iderek Burusa kapıları Ayas Paşa'ya açılmamasından dolayı kendi arkadaşları Cem askerine mağlub ve telef olduklarından nâşi Burusalılardan intikam almadıkça İstanbul'a avdet itmiyeceklerini beyan karşısında .....beher nefere biner akçe verilmesi suretiyle şehri satın almışlardır."Kamil Paşa,Tarâh, I/119 .

69. "Ol Etrak-ı nâ pak ümid-i istihsan ve arzuy-u ihsân ile asitane-i âlîşane gelub Sultan Cem'e itdikleri bî edebâne evzâları takrîr idub aldıkları esvâbı hizâne-i âmire hüddâmına teslim idub hidmetleri mukâbelesinde tekâlîf-i divâniyeden muaf-u müsellem olmak rica itdiler. Şah-ı Ferzâne-i fıtrat-ı âdilâne ve fikret-i âkilâne muktezâsı üzre ol bîedeblere gadab idub cümlesin ele getirmek içün izhâr-ı suret-i istihsan idub ol ma'rekede bulunan cümle ne kadar kimse var ise der-i devlete gelsun deyu ferman buyurdular .Ol guruh dahi biecmâihim Şah-ı bâ şükûh dergâhına geldiler .Sultan-ı kârdân dahi ol küstahları hitab-ı mustetbâ-i'-ikâb mevkife getürüb buyurdılarki reâyânın selâtin umûruna dahl-u taarruz ne vazifeleridir.Anlara lâzım olan saltanat kime nasîb olursa rıkka-i itâatêne rakabelerin idhâldir."Tac. II/15;Solakzâde 277.

(Cem'i soyanların cezalandırılması Tac. II/15-16 dan özetlenmiştir.)

70. Krş.Tac. II/16;Nuhbetu't-tevarih II Ks./37 .

71. Bak. Tac. II/16 .

72. "Şah-ı Vâlâ cenâb dahi cerayimin afv idub kin-i nâiresin teskin-i destur-u sâbık üzre vezâret mesnedinde temkin eyledi." Tac.II/16; Solak-zâde,277 .

73. "Bu evkadda haber varid oldûki Karamanoğlı Kasım Beg zemân-ı Sultan Cennet mekânda avâze-i hânumân-i vîrân olub müteveccih-i memâlik-i İran olmuş idi.Acem Sultanı Yakub Bayındırdan.....izn isteyub hayâl-i bâtıl ile Karaman'ın eyâlet-i teshirin Taşili hududuna tevecüh idub.." İdris Bidlisî,Heşt Bihişt ter. vr.174b ; "İbrahim Beg oğlu Kâsım Beg ki varis-i mülk-ü Karaman'dı,asrında yegâne-i rûzgar,devrinde fâris-i zamandı.Merhum Sultan Mehmed Han eyyâmında kaçub,Azerbeycan'a gitmişdi, baş korkusundan dâmen-i arusı mülkden el çekub terk-i diyar itmişdi. Mezkur padişahı kişver-penah ölüb, ol diyar havf-ı agyardan hâli olıcak ....zaman-ı fetret âvân-ı fırsatdur diyu yerinden göç itdi....ser-haddi mülk-i Karaman'a indi oturdı." Kemal Paşa-zâde VIII.Defter agy.s.272

74. Kâsım Beg'in "Cemi' ümerâ-u Varsak-u Türkman ve gayrileri Müşarun ileyhin yanına cemi' ve Larende şehrine gelub andan dahî Konya'ya ılgar eyledi." Sultan Abdullah ol vakitde Konya'da idi.Karaman Beglerbegliği ve sipahsalarlığı hâlâ vezir-i âzam olan Ali Paşa'da idi.Şehzadenin sipah-ı leşkerinin zabt-u naskını vacib gördi.Çünki mezbur Kasım Beg Konya'ya müteveccih oldı.Ali Paşa'nın yanında mevcud olan leşkeri ile mütehevvirâne Pervane çayırında Kasım Beg ile mukabele ve mukatele eylemiştir. Heşt Bihişt ter. vr.174a ;ay. bak. Tac. II/16.

75. "Emmâ çünki leşker-i muhâlifân edâf-ı mudâf idi.Muhafazât-ı Şehzâde ve himâyet-i memleketin mukavemetden evlâ görüb Konya'ya gelub şehrin sur-u bârusuna istihkâm virub hergün cenk-i azîm iderler ." İdris-i Bidlisî, Heşt Bihişt ter. vr.174a ; ay bak.Tac. II/16-17; Solak-zâde 278; Uzunçarşılı O.T. II/ 166 .

76. "Bu haber-i bârid dergah-ı cihânpenâhe vârid olıcak,Gedik Ahmed Paşa Karamanîler ile cenge mutad ve anların mekr-u fesadları def'inde üstad olmağın,ferman-ı vâcibu'l-izân-ı sudur itdi ki sipah-ı zafer intisâb güzidelerin intihâb ve a'day-ı devlet intihabına şitâb ide Ahmed Paşa dahî eski emekdâr olmağın Şah-ı serefraze suret-i niyaz ile nâze ağâz itdi ki.." Tac. II/17.

77. "Hamza Beg oğli Mustafa Paşa Geduk Ahmed'in ibrâm-u ilzâmıyle ma'zul-i mahzul olıcak "Kemal Paşa-zâde agm. s.277;

İdris-i Bidlisî,Gedik Ahmed Paşa'nın Kasım Beg üzerine giderken Hamza Beg oğlu Mustafa Paşa'nın hapsini istediğinden bahsetmemektedir.Heşt Bihişt ter. vr.174a;Bu konu ile ilgili ayrıca bak.Tac. II/17;Solak-zâde 278; Uzunçarşılı O.T. II/166 .

78. "Lâkin hakkında sebkât iden ihanet müstenbi'-i hurûc-u hiyânet olmak ihtimalini sedd içün ihtiyâtem oğlını der-i devlette alıkodılar." Tac. II/17 .

79. "Gedik Ahmed Paşa'yı âl-i Karaman'ın hemîşe hasm-ı hasîmi ve muzîl-i mülk-i kadîmi eyledi.Yeniçeri tâifesinden leşker-i azîm-ü silâhdârân-ı Anadoli'nin umerâ-u asakîri ile def-i hasma ve refi' âdaya ucâleten revâne eyledi." İdris-i Bidlisî,Heşt Bihişt ter. vr.174a; aynı bilgiler Tac. II/17 de mevcuttur.

80. "Ali Paşa'yı zahire tedârikiiçin Mud kal'asında bıraktı ve geriye kalan askerî tâifesini selâmet ile geçirmek için tenbih eyledi." Heşt Bihişt ter. vr.174b; "Kıllet-i zahireden sipah-ı sultanî muzayaka çekmeğin Ali Paşa'yı Mut kal'asında koduğı ." Tac. II/17 ; "Zahire tedariki için Mut'ta kalan Ali Paşa ..."Uzunçarşılı, O.T.II/167.

80/1."Çünki Kasım Beg ,Ali Paşa'nın leşker-i Kalil ile tevakkufi ve Ahmed Paşa ile Ali Paşa'nın beynlerinde buûd mesafet haberini istimâ eyledi.Leşkerini tamamen kühistan yolundan ale'l-gafle Ali Paşa'nın üzerine firistâde ve ol leşker-i kalil ile merdaneliğe ve livay mübârezâtı der-i hasme mukabelesinde efrâhte eyledi...keyfiyyet-i ahvâli Ahmed Paşa'ya i'lâm ve müşarun ileyhdeki ehmâl-u eskâli Silifke'de bırağıb muhalifân üzerine hucûm eyledi.(Heşt Bihişt ter.vr.174b) "İttifak-ı garet ile ustuvar bir kuhsarda birbirlerine reside ve tarafeynden saflar keşide eyleyub ve öğleden ahşama değin muharebeye ikdam eylediler." Heşt Bihişt ter. Top. B.196 vr. 174b .

81. Daha fazla bilgi için bak. Tac. II/17-18;ay.bak.Neşri,Kitab-i Cihannüma vr.202b;Solak-zâde 279; Uzunçarşılı O.T. II/167.

82. "Cem hacca gitti aynı yılın 28 Şevvalinde (27 Aralık)Mısır'dan çıkub Mekke'ye geldiğinde Hicaz Begi karşıladı.Hac menâsikini yerine getirdikten sonra Medine'ye gitti .22 Zilhicce (12 Şubat)de ve 21 Muharrem 887 (10 Mart 1482)de Mısır'a döndü."Tac. II/19;Solak-zâde 279; "Cem hacc-ı şerif mevsimi irişmekle varub tavâf-ı Beytullah ve ziyâret-i

Ravza-i Rasulullah'dan sonra sene 87 Muharreminde (1482 Şubat) tekrar dahil-i Mısr oldu." Nuhbetu't-tevarih II Ks./37.
Heşt Bihişt ter .vr.175b de, Cem Sultan'ın hac'dan 888 de döndüğü zikredilmiştir. Bu tarih yanlıştır.

83. "Karaman-oğlu Cem'e tezvir kağıtları yazub gönderüb kimini Gedik Ahmed ağzından kimin paşalu ağzından muhassal sancak beglerinden her biri ağzından kâğıtlar yazıb gönderub itdi ne durursun biz hâzırız heman gelin....." Neşri ,Kitab-ı Cihannuma vr.202b-203a ;
"Gedik Ahmed Paşa Karamanî Kasım Beg'in muarazası bâlâsiyle Larende'de kalub ve mezkur Kasım Beg ki makam-ı muhalefette idi.Cem Sultan ile gâibâne muâhede eyledi ki temşiyet-i saltanatda hizmetkâr-ı cansipar ola.Cem Sultan Karamanı ebâ-u ecdâdı kânûnı üzre kendüye müsellem eyliye ve umerâ-u a'yân-ı münâfık-pîşeden Engüriye Hakimi Mehmed Aga ve gayruhu ki her biri mürîde-i âliyede idiler.İttifak ile Cem Sultan'a mütevâliyen mektublar gönderub memalik-i Rum'a huruc ve tarh-ı saltanat içün gâibâne müşaverat eylediler.Çünki bu taife-i müfside i'timâd-ı Cem Sultan havali-i Haleb'e âyid olub mezkur Mehmed Ağa kendu ile münafeketde muvafakat eyleyen cemâat ile AhmedPaşa'nın mecmâ-i leşkerinden firâr ve Cem Çelebi'ye istikbâle Haleb'e degin mübaderet eylediler"Heşt Bihişt ter. vr.175b;
"Hevasına muvafık ve rızasına mutabık olmağın,ol haberler ana gurur virmişdi.Ol idi ki Mısr'da huzûr idub turmuşken O vilâyetde ikamet bünyadın virmişken nâ-gehân kârbân-ı karar göçti ,fi'l-hâl bâl-i isticâli açdı ve uçdı,hing-i ceng-ü peykâre bindi,Karaman diyarına indi. Mağrur olub durur dı,ma'hud begler mahall-i mavûda gelesandı,mezkur bedfi'âlun fikr-i mekri-yle olan hayal-i muhâle aldandı".Kemal Paşa-zade, VIII.Defter, Ali Emiri 32,vr.13a,aynı eser agy. s.279

84. "Lârende de Gedik Ahmed Paşa ile kışlayan ümerâ dahı bâzı nihânî haberler gönderub ....cümle-i umerây-ı bed endişe ve eşkıyây-ı nifak pişeden...".Tac. II/19 .

85. "Mehmed Beg ki Sultan Mehmed Hân Gâzi asrında yeniçeri ağası idi.Bu gûne nâme gönderib âyan-ı sipahdan çok bî-devleti kenduye tabi' itdi.Mekâtîb-i umera-u zuâmâ Kâsım Beg nâmesi mazmununî müekkid olmağın " Tac. II/19 .

86. "Cem 887 Saferinin beşinde (27 Mart) Mısr'dan çıkıb 17 R.Evvel'de (6 Mayıs) Haleb'e geldi."Tac. II/19;Solak-zâde 280; ay. bak.İdris-i Bidlisî,Heşt Bihişt ter. vr.175b; Uzunçarşılı , O.T. II/167 .

87. "Kendusi adına gelub Karaman-oğlı ile buluşdular.Padişahın bir kuli var idi adına Mehmed Beg dirlerdi,Enguriye sancağın virdi.Ol kaçub Cem'e vardı. Andan üç müfsidler cemi olub Enguriye'ye vardılar." Neşrî,K.Cihannüma, vr.203a ; "Bu esnada salifu'z-zikr olan Trabzonlu Mehmed Beg zuâmâ ve subaşılardan cem-î kesîr ile Ahmed Paşa yanından kâçub Cem Sultan'a itâat kâmetin hâm itdiler ve Haleb'de mülâkât idüb" Tac. II/19 . Ay. bak.Solak-zâde,280 ;Nuhbetu't-tevarih IIks/37; Uzunçarşılı, O.T. II/167 .

88. "Şehzâde Abdullah ve Gedik Ahmed Paşa padişahın yanına geliyorlar".Kemal Paşa-zâde VIII. Defter,Millet Ktb. Ali Emîrî 32,vr.14a-14b ; "Bu gune muvahhiş-ü kelimât-ı müşevviş Sultan refi'l-cenâbın mesmûû hümâyûni oldu.Ahmed Paşa'nın harekât-ı nâ pesendidesinden kerrât ile rencide ve defâât . zamîr-i münîrine mekruhât reside olmuş idi.Bu cemââtın anın leşgergâhından firârını muvazâây-ı musâhaleye haml eyleyub âla'l-fevr bilâ te'hir leşkeriyân ile gelub maâsker-i muzaffere mülhak ve cevânib-u etrafından dahi havass-u a'yan-ı devlet-i Sultânî leşker-i amâde ile müteveccih-i dergah-ı saaded penah oldılar. Bu yer Kara-hisar-ı sahib'dir." Tac. II/20.

89. "Konya muhasarası on gün kadar geçti.Mehmed Âgâ istimâ etdi ki ehl-ü iyâli ki Enguriye'de idi.Hükm-ü Sultânî sadır olmuş ki Enguriyeden alub Konstantiniye'ye geturub mahfuz eylediler.Çünki Konya'dan bin nefer suvarile cerîde ılgar ve ehl-u iyâlinin imdâdına yitişüb giriftarlıktan halas eyliye, ittifakan Mehmed Aga mahâlli mezbureye geldikde cemââtini bir kaç gün idi ki götürmüşler. Mefyûs oldukdan sonra ılgar zahmeti çeken leşkeri bir iki gün ol yerde istırahat eylediler ".İdris-i Bidlisî, Heşt Bihişt ter. vr.176b;Aynı bilgiler Tac.II/21 de mevcuddur.

90. "Ahmed Paşa dahi Şehzâde Sultan Abdullah'ı kaldırub Kara Hisar-ı Sahibi'ye getürdi,mevkeb-i Hümâyun-i Padişâhî Seyyid Gazi'ye vusûl bulıcak Şah-ı Kâmbîn dergâhına mesh-i cebîn idub ..." Tac. II/20.

91. "Sultan hiç durmadan İstanbul'dan hareket ederek Bursa'ya doğru yürüdü.Anadolu ve Rumeli'nin ümerâ ve askerlerini toplayıb Cem üzerine yürüdü." Heşt Bihişt ter. vr.175b-176a ;Ay bak. Tac. II/20 .

92. "Enguriye nevâhisinde Amâsiye leşkerinin Karamânî ile buluşub ol hayin olan Enguriye Begi Mehmed Beg'i eman virmeyib depelediler,Karaman

leşkerinin bazın kırdılar ve bazın kaçdılar "Neşrî,K.Cihannüma,vr.203a; "Cem dahi Kasım Beg ile ılgar idub R.Ahirin on sekizinci guni (6 Haziran) Konya üstüne geldi.Ve hisarın muhasara itdi." Tac. II/20 ; "Mehmed Aga kemâl-i gururundan ol cem-i makhûri ile Süleyman Paşa ile mukateleye müteveccih olub ve bî mübâlât i'tibâr eyleyub ....hâşınu kesub... hakipay-ı Hümayuna gönderdiler.(Heşt Bihişt ter.vr.175b.) Cem Sultan ve Kâsım Beg Anadolu askeri üzerine hücum ve Mehmed Beg'e yardım içün Enguriye geldiler birşey bulamadılar.Sultan'ın yaklaşdığını oreda işidub korkuya düşdüler.(age vr.177a) Mehmed Beg ...Bir kaç gün Enguriye'de tevakkuf eyledi.Bu esnâda Rumiye-i Sugra Beglerbegisi olan Süleyman Paşa Amasya canibinden leşker-i müheyya ile âtabe-i aliyye-i Padişahî takbiline müteveccih iken ..." Tac. II/21 .

93. "Cem Çelebi Satvet-i Sultaniyeden hâyif-u hırâsân ve misâl-i zevâl-i ıtlâk-ı şemse râyet gaza-vu cidâlden ruy perdân-u muhalifanun ekseri perişan ve serhadd-i Şam'a karib Herakliya'ya degin hiç bir makarda tevakkuf itmemişler ....İskender Paşa Cem Sultan'ı Aksaray'a kadar ta'kib eyledi " İdris-i Bidlisî,Heşt Bihişt ter.vr.176a; Padişah İskender Paşa'yı"Anadolu çerisinden ve kapu halkından bir nice koşun leşger koşub " Cem'in ardından gönderdi.Ve İskender Paşa onları Ereğli'ye kadar takib etti.Kemal Paşa-zâde ,VIII.Defter,A.Ü. İ.F. Dergisi, XXIX /226 Ank.1987, (A.Uğur neşri) ; "İskender Paşa ile beşbin mikdarı müsellâh-u mükemmel sipah kine-hah gönderdi.Aksaray'a varınca düşmenden nam-u nişan belurmedi ....Herakliya'ya vardığından haberdar olıcak ol dahi Herakliya'ya vardı." Tac. II/21.

93/1. İdris-i Bidlisî,Heşt Bihişt ter.vr.177a.

94. "Cem Sultan'a Mevlânâ Alaeddin'i ki herem-i kerem-i penâh-ı padişâh-ı hilâfet destgahta imâm-ı azîmu'ş-şandı,...fahr-ı ümeray-ı izâm ve sadr-ı kübera-yı kirâm Bahşayiş Ağa-oğlı İlyas Beg'e ki bahşiş-i ilâhi ile kulub-u nâsın makbuli-ydi koşub risâlet hizmetine ta'yin itdi.... Sultan-ı Cihan -sitan gördi ki düşmen-i bed guman dost sözün işitmez,didükleri kâr felâhı itmez ve gösterdükleri râh salaha gitmez.Muhakkak bildi ki ,ıslâhı kâbil değil ,sulha rıza yok ,salaha mâil degül " Kemal Paşa-zâde VIII.Defter ,agy.s.229;aynı eser ,Ali Emirî,32,vr.16b-17a.

95. "Hüdavendigar Hazretleri dahi Koca Sekban-başıyı Cem Sultan'a

gönderdi ki tarh-u bünyâd-ı müsâlaha içün itimad itdigi havassından birini irsal ide. Cem Sultan dahi Kapucu-başısı Sinan Beg'i gönderdi.Çün hulâsa-i peyâmı bir miktar memleket talebine maksur ve bu maksud-ı hayr-ı kabul-hatır-ı bâhir olunurdan dûr idi.Mumaileyh Sinan Beg'e icâzet virulub mektub-i muhabbet uslubda bir adem dahi irsal olunmak iradesi derc buyuruldu. Bu kerre Defterdar Mehmed Beg'i gönderdi.Anın dahi kelâmı uslub-ı sabık üzre olıcak ..." (Padişah haber gönderib) "Bed amuzlar sözin kûş itmeyub beyhude yire sem-i semend-i ikdamınızı fersude ve dâmın ismetinizi bunca müslimanların hûn-u na-hakkıle sûde itmeyesiz ve izz-u saadetle Kuds-i Şerîf mücaveretine ihtiyâr idub ol arz-ı mukaddesede arâm idesiz ki" Tac. II/22 .

95/1. Bak . İdris-i Bidlisî,Heşt Bihişt ter.vrl77b.

96. Pak.Tac. II/22-23; Solak-zâde 281-282; Uzunçarşılı O.T.II/168vd.

(Cem'in Anadolu'ya dönüşü ve Rodos'a firarı Heşt Bihişt ile Tac.' dan özetlenmiştir.)

97. "Kerkos (كركوس) limanına irub ve sahilde bulunan gemiye cem-i mezbur ile girdi."Tac. II/23; Tarsus limanına indi.Solak-zâde 282; Kerkus limanına indi.M.Cavid Baysun Cem mad .İ.A. III/73.

98."Rodos begi olan Miğal Mâsturi "Tac. II/23; Rodos begi olan Migal Masuri " Solak-zâde 282 ; "Şövalyelerin reisi Pierre d'Aubusson (Grand Maître) "Uzunçarşılı,O.T. II/170;İ.A.III/73.

99. "Kâfirler ahdleri üzre musîr olurlardeyu adamları şehzâdenin azîmeti dümenin Rodos canibine tevcih itdiler.Lâ cerem Cumade'l-âhirenin yevm-i sâlisinde ol barçaya suvar olub onüçüncü gününde (30 Temmuz 1482) Rodos'a geldiler." Tac. II/23 ; "Sene-i mezbure C.Ulasının evahirinde otuz miktarı ademisi ile Tarsus limanına irdi.Sevahilde bulunan gemilere mezburlar ile girub heman yelken kaldırub ...revane oldular.Hikmeti Hüda irtesi gün Anamur limanına Frenk Süleyman Rodos beginin ahidnamesiyle getirdiği kalyona..C.ahirenin on üçünde (30 Temmuz) Rodos'a geldiler ".Solak-zâde 282 ; Sene-i mezbure C.ahiresinde Rodos'a varıldı .Hayrullah Efendi, IX/71 ; "Cem otuz kadar adamı ile Kerkus limanından bir gemiye binerek (15 Temmuz 1482)Anamur'a gittiği sırada ...Cem 18 Temmuzda Rodos gemisine bindi.Rodos'ta hükümdar gibi karşılanıb.." Baysun M.Cavid,Cem mad. İ.A. III/73. Ay.bak.Kemal Paşa-zâde,VIII.Defter

A.Ü.İ.F. Dergisi C.XXIX Ankara 1987, s.230-231 (A.Uğur neşri).

100. "Ve i'zâz-u ikrâm ile Şehzâdeyi alub bir âlî saraya kondurdu ve şehzâdenin dayısı Ali Beg'i bir barça ile Taş ili'de Kasım Beg yanında kalan halkını ve esvâbını getürmege gönderub şehzâdeyi alıkomak tedarikine düşdü ve lealle ve âsâ ile subh-u mesâ geçirub teallüle âgâz eyledi". Tac. II/23 ;

101. "Cem Fransa'ya 17 Recebde gönderildi."Tac. II/24;Solak-zâde, 283 ;Uzunçarşılı,O.T. II/170 ; "On iki yıl temam hal-i bed fercâmı bu minval üzerine gitdi.Tarîh-i hicretim tokuz yüzinde müddet-i eyyâm-ı ömri nihâyetine yitdi.....ilgün refahiyet doldı ve ehl-u vilâyet huzur buldı .Fevti sebeb-i intizâm-ı ahval-i Fen-i Âdem olmağın mevtine 'ayn-ı nizâm-ı âlem ' tarih oldı.Meyyitini getürub Burusa'da ecdâd-ı emcâdının kabirleri kurbunda defn itdiler." Kemal Paşa-zâde,VIII.Defter,agy.s.231 (A.Uğur neşri) "Rodos begi olan bî-din nakz-ı ahd idub elli nefer miktarı mukarribile bir gemiye koyub Fransa memleketine gönderdi.Altı buçuk yıl miktarı ol diyarda habs şekli ile arâm-u karardan sonra Papa tarafından muradı üzre Rumeli'ne geçirub mülk-u mevrûsun taleb itdirurur deyu taleb olunmağla bir barçaya konulub Roma'ya gönderildi."Nuhbetü't-tevarih, IIKs./37; Cem'in Sultan Bayezid'e iki tazarru-nâmesi ve cevâbı için bak. II.Bayezid ve Selim'e aid Muhâberât Top.R. 1958 vr.3a-6a ; (Haydar Çelebi Ruznamesi);

Cem Sultan'ın ölümünü Cennâbî şöyle anlatır:"Sultan Bayezid Frenk diyarına giden Cem'den emin olmadığı için bir berber kulu var idi ki Sultan sonra anı vezir idinüb Ednâ Mustafa Paşa didiler.O Cânibe varub Rum'dan bir hoşça berber gelmiş deyub Sultan Cem yanına alub ana temâm hizmet beğendire ,bir gün yine âdet üzre Sultan Cem'i tenhâda bir ağulu ustura ile traş idub Cem uyuz gibi olub derakab teslim-i ruh itmişdir."Cennâbî Tarihi,Türkçe ter.Nu. Ktb. 3107 vr.164a, el-Aylem,Nu. Ktb.3098,vr.336a ;

"Cem Avrupa'da bulunduğu müddetçe Bayezid tam bir huzur içinde yaşamadı. Kardeşinin salıverilmemesi için bol bol para verdi ve nihayet onun zehirlenerek Napoli'de vefatına (Mart 1495-C.Evvel 900)kadar endişeden kurtulamadı.Uzunçarşılı,II.Bayezid mad. İ.A. II/393 ;

Cem'in Avrupa'daki yaşayışı ve hayatı için bak:Haydar Beg ,Vakıat-ı Sultan Cem,TOEM İst.1330; Tac . II/25-40 ;Künh. Top R.1122 vr.248a-249b; Kemal Paşa-zâde,VIII.Defter agy. s.230-232 ;Solak-zâde283-293 ; Ahmed Refik ,Sultan Cem İst.1923;Baysun M.Cavid Cem mad.İ.A. III/69-81 .

102. "Kasım Beg gayet hacâlet-u nedâmet ile Cem Sultan'ın devlet

ber keştesinden me'yus idi.Âcz-u nîyâz-u ıztırar ve takdim-i merasim-i isti'zâr-u istiğfâr ile hidmet-i huddâm-ı âlî makama ilçi gönderdi ki .....lutf-u amımden İçili vilâyetinin bir kuşesini def'i zaruret-i meâş içun bu bendeye sadaka buyururlar ise bende-i gunâhkâr dahı âyin-i bendegi-u hidmedkarlıktan ğayri bir nesne izhar eylemem ...didikde İç ili sancağını merkuma ihsan .."İdris-i Bidlîsî, Heşt Bihişt ter.vr.177b-178a ; "Karaman-oğli Kasım Beg ...naçar olıcak âsitân-ı Hakân-ı cihânsitane resul gönderüb suçin diledi,ol ru-siyah günahından istiğfar eyledi,Sultan'ı ...kenduye ve etbau eşyaına...ser-hadd-i kişver-i Karamanda bir harabe yir ta'yin iidi.Rum-i şum gibi vardı.Ol viraneye girdi." Kemal Paşa-zâde,A.Ü.İ.F. Dergisi Ank.1987 XXIX/231 (A.Uğur neşri) ; Ay. bak. Tac. II/24; Solak-zâde 283 ; Hayrullah Efendi IX/72 .

103. "Alau'd-devle Beg meclisden turicek zemin-bûs idub baş urıcak şahane libaslardan arkasına hil'ati semin virub önine bahr-ı kotasla esb-i zerrin çektiler ...Alau'd-devle Beg'e destur virilub sururla vilâyetine gitdikden sonra ..." Kemal Paşa-zâde,VIII. Defter agy.s.229 (A. Uğur neşri);aynı eser Millet Kib.Ali Emîrî 32,vr.15b-16a; Ay. bak.İdris-i Bidlisi ,Heşt Bihişt ter. vr.178b;Hayrullah Efendi, IX/ 72 .

(Cem Sultan'ın Rodos'a ilticâsı,ihanete uğraması,Kasım Beg'e İçel'in verilmesi,Gedik Ahmed Paşa'nın katli özetlenerek Tac.II/23-25 den özetlenmiştir.)

104. "Gedük Ahmed Paşa'nun âsâr-ı serkeşi-i ahkâm-ı sultaniye kerrât ile itâât itmeyub ve umera-u a'yan-ı leşkerin Cem Çelebi'nin tarafına firarına sebeb oldığı ve maâzâlik Mustafa Paşa'nın katlinde iykaz eylediği ve mübtedâ-u fesâd oldığı vesâir cerâyim-i sâbık ve lâhıkî nümayân olmağla ...bir gice cümle erkân-ı devlet-i sohbet-i muaşeret-ü muvâsenet ihzar buyurub didi ki ol kimseler ki libas-ı ihlâs ile mütehalli idiler ,teşrifât ve hil'at-ı fâhire ile mefâhir-u mütebâhi idiler .....heman ol gün Ahmed Paşa'yı libas-ı hayatdan âri eyledi ki sâir kâfirân-ı ni'mete mucib-i ibret .." İdris-i Bidlisî,Heşt Bihişt ter.vr. 178a ; " Vüzerây-ı kirâma ve umerây-ı izâmı saray-ı selvet-fezâyına da'vet idub ,sohbet itdi.Ol meclis-i hassda ,zümre-mutrib,mah-rakkasdı, begler yediler ve içtiler.Hil'atlanub destur oldı.Her biri surûrla durdi, makamına gitdi.Mezkur destûrî taşra çıkacak mekânına gitmege koyuvirmediler .Fermân-ı Sultânî yerine getirub işin bitirdiler ve kaydın yitürdüler.Zikr olan ahval sene-i seb'a ve semanine ve semane-mie Şevvalinde vaki olub "Kutâle Ahmed Paşa" tarih oldı." Kemal Paşa-zâde,VIII.Defter, agy.s.234; aynı eser Ali Emîrî 32,vr.18a-18b ; "Gedik Ahmed Paşa ,

6 Şevval 887 de (18 Kasım 1482) katledildi. Tac. II/24; Solak-zâde283; Lutfi Paşa,192;Nuhbetü't-tevarih,IIKs./37 ; Hayrullah Efendi,IX/72. Kaynakların ittifakına göre:Yeni Saray'da düzenlenen bir ziyafetten sonra Gedik Ahmed Paşa katledildi. Tac. II/24-25;Solak-zâde 283; Nuhbetü't-tevarih IIKs./37 ; Hayrullah Efendi IX/72 .
"Gedik Ahmed Paşa'nın katline sebep culus-i vukuunı vesile iderek İtalya ülkesine ayak basmış iken aldığı yerleri az asker ile bırağıb Kâim pederi İshak Paşa ile birleşub Padişah-ı nevcâhı zorbalık ile ürküdüb kendilerinin mizaçları üzre hareket iderek Hamza Beg-zâde Mustafa Paşa'yı kıskanıb,O habs olunmadıkça ben Karaman seferine gitmem dimesi ve Sultan Cem muharebesinde râhâvet üzre davranması ve yeniçeri zorbalarına meydan virib Padişaha naz-u istiğna itmesi katline seben olmuştur."Hayrullah Efendi,IX/73. Uzunçarşılı,G.Ahmed Paşa'nın katlini 18 Aralık 1483 olarak gösterir,aslı 18 Kasım 1482 olması lâzımdır.O.T.II/177-179 .
Bu konuda daha geniş bilgi için bak.M.Halil Yınanç,Ahmed Paşa mad. İ.A. I/193-199 .

105. Gedik Ahmed Paşa: Fatih Sultan Mehmed'in has bendelerinden olduğunu bildirirler,menşei kesin belli değildir.Fatih devrinde pekçok sefere katıldı.Büyük başarılar elde etti. Mahmud Paşa'nın yerine vezir-i azam olarak İstanbul'a döndü 1474 .

1475 yılı yazında Karadeniz'deki Ceneviz müstemlekelerinin fethine memur olmuş ve önce Kefe'yi ,sonra Azak ve Menkup kalelerini teslim almıştır.Kırım hanlığının Türkiye himayesine girmesine yarayan bu futûhât aynı zamanda Karadeniz'i bir Türk gölü haline getirmek plânının ikinci büyük safhasını teşkil eder,(İ.A.I/195).

İşkodra fethine memur edilen Gedik Ahmed Paşa bu vazifeyi kabulde taâllül gösterdiği için vezir-i âzamlıktan azil ve Rumeli hisarına hapsedildi.Hersek-zâde'nin ricâsı ile afvedildi,Gelibolu'ya gönderildi,donanma kumandanı oldu.Ege'deki bazı adaları 1478 de almış ,Adriyatik denizine 1479 da gönderilmiş,Kefelonya,Zanta va Santa-mavra adalarını zaptetmiş ertesi yıl kaptanlıkla Avlonya sancağına tayin edilmiş ,Napoli krallığının fethine memur edilmiş Otranto'yu zaptetmiştir.3 Cemaziye'l-ahire 885 10 Ağustos 1480 daha ileriye Fatih'in ölümü üzerine gidememeiştir.

Geri çağrılan Gedik Ahmed Paşa Yenişehir ovasında Cem'in yenilmesine gayret göstermiştir.Mustafa Paşa meselesinden dolayı kendisine kin bağlayan Padişah,kayın pederi İshak Paşa ile asker tarafından çok sevildiği için problem çıkarabileceğini bildiğinden Edirne'de öldürttü.6 Şevval 887/

18 Kasım 1482.

Kendisi sert hatta hasis tabiatlı ,fikir ve kanaatde serbest olan ve bunları saklamayan ,mert ve dürüst fakat kindar ve son derece haris ve savaşçı idi.Yınanç M.Halil,Ahmed Paşa mad. İ.A. I/193-199 ; Ay. bak.Aşık Paşa-zâde tarihi(Gedik eri Ahmed Paşa s.221)Alî Bey neşri; Kemal Paşa-zâde ,VIII.Defter agy s.233-236 .

106. İshak Paşa: Rum asıllı devşirme olan İshak Paşa meşhur Türk beylerinden Paşa-Yiğid'in kölesidir.Kabiliyet ve zekâsı ile yükselerek II.Murad devrinde Bosna Beylerbeyi oldu.Fatih devrinde Anadolu beylerbeyliği görevini yapmış,hatta İstanbul fethinde Anadolu askerinin başında katılmıştır.Çandarlı Halil Paşa'nın idamından sonra bir yıl kadar vezir-i azamlıkta bulunmuştur.

Rum Mehmed Paşa'nın yerine 1469 da tekrar vezir-i azam olub Karaman seferine gönderilmiştir.Padişah'in emri ile Konya Aksaraydan bir çok aileyi İstanbul'a naklettirmiş ve Aksaray semti kurulmuştur.Fatih'in 3 Mayıs 1481 de ölümü ,Karamanî Mehmed Paşa'nın yeniçeriler tarafından öldürülmesi üzerine Vezir İshak Paşa duruma hakim olarak II.Bayezid'in oğlu Korkud'u İstanbul'da saltanat nâibi ilân etmiştim.Tahta çıkan II.Bayezid İshak Paşa'yı vezir-i âzâm tayin etmiştir.

18 Kasım 1482 de vezir-i âzâmlıktan azledilen İshak Paşa Selânik'e gönderilmiş ve orada ölmüştür.

İnegöl'de bir imaret ve medresesi ,İstanbul'da Ahır-Kapı civarında bir mescid ve Selânik'te bir cami yaptırmıştır.Parmaksız-oğlu İsmet, İshak Paşa mad Türk Ans. XX/232-233 ; ay, bak Tac. II/25.

107. Hamza Beg-oğlı Mustafa Paşa ,Kemal Paşa -zâde VIII.Defter agy. s.234; Tac. II/16 ;Camiu'd-düvel s.3,7 ;Uzunçarşılı ,O.T. II/163,178 ; İ.A.I/193-199 ;

(Gedik Ahmed Paşa'nın katli Ahmed Dede'nin teessürü dışında Heşt Bihişt ve Tac'dan alınmıştır.)

Hamza Beg-oğlı Mustafa Paşa Yahşı Beg-zâde Hamza Beg'in mahdumudur. Ümerâ'dan olub Sultan Mehmed Hân-ı Sânî manzuru olmağla 875/1470 de vezir oldu. 879/1474 de ma'zul ve mütekâid olmuştur.Üsküdar'da sâkin oldu. 886/1481 de tekrar vezir oldu.Gedik Ahmed Paşa'nın çekememesi sebebiyle kısa süre sonra azledilib Bursa sancağı verildi.888/1483 de orada tediben fevt olmuştur.(888 tarihi yanlıştır,887 olması gerekir. N.Ü.) Bursa'da Emir camii yakınında babasına mezar arkadaşı oldu.Akıllı,fatin

idi.Sicill- i Osmanî IV/370; ay. bak.Künh. 197a-198a (HSA).

108. "Hamza Beg-oğlı Mustafa Paşa'ya ki mezkur makhurun ibrâmiyle ve ilzâmi-yle ma'zul-u mahzul-u maktul olmışdı.İtdügin buldu."Kemal Paşa-zâde,agy.s234 ;Mevlâna İdris;dimiştir ki Gedik Ahmed Paşa Lârende'de kışladıktan sonra ferman-ı şâhi ile maasker-i hümayuna mülhâk oldukda kaynatası olan İshak Paşa ile ittifak idub Hızır Beg-oğlı Mustafa Paşa'yı nemime-i zemîme ile müstehakk-ı kahr-u tığ-ı kin-i şâh-ı bâ-temkin ile temettüât-ı dünyeviyyeden bi behr itmişler idi.Âkıbet anlar dahi cezaların buldılar."Tac. II/25 ;Mustafa Âli Efendi:Gedik Ahmed Paşa için"Bazı siyâset-i mütevelliye hususudur ki vufûr-u şecâatle dur ve bazusuna mağrur olan Gedik Ahmed Paşa dır ki Kemal-i gururundan kendu vucudunun noksanını bünyân-ı sal tanatdan bir rahne mülâhaza iderdi.Kendu mevcud olmadığı takdirce erkân-ı devlet ve ikbâl mevsuk ve güdük kalmak takdirin eyler idi." Künh. vr.250b-251a (Top.R.1122);Ay. bak. Heşt Bihişt ter . agy. vr. 174a.

109. "Edirne subaşısının yeniçeri âyanından bazısı ile ma-beynlerin de husumet olmağla âkibet hamiyet-i cahiliyye ve kuvay-ı gadabiyye ile cenk ve cidâle müeddi olub yeniçerinin bazı cehelesi subaşıyı darb-u unf ile şehiden katl eylediler."Heşt Bihişt ter. vr.180a ; ay.bak. Tac. II/25; Solak-zâde,283 .

(Tacü't-tevarih'in II/25-40 sahifeleri arası Cem Sultan'ın Rodos ve Fransa ve Roma'daki hayatı anlatılmaktadır.)

110. "Sultan ol kışı Edirne'de geçirub bahar olıcak hicretin 888nin şehr-i Rebiu'l-ahirinin evahirinde (1483 yılı Mayısının ortaları)Anadolu ve Rumili askerin. cem idub emr ittiki Sultan Mehmed Han'ın kâfir elinden alıb yıktığı Tuna kedarındaki kaleleri yine yapalar.Padişah Filibe'ye varıb 13 gün kaldı."Neşri,K.Cihannüma ,vr.203b. ; "Çün Sene-i seman nevbaharı oldı.Morava kenarında Belgrad civarında olan hisarları ki elsine-i ibadde Koyluş ve Hirem dimegle iştihar bulmuşlardı " Kemal Paşa-zâde agy. s.239 ; "Seksen üç baharında leşker-i zafer-birle Filibe'ye varub güzide-i asâkir-i Morova suyu üzre kâfir yapub Sultan Mehmed Han yıktığı kal'alar binasına irsal buyurdılar.Kendileri saadetle Köstence'ye andan Sako ve Çamurlu ve Saru.yardan geçub Sofya'ya vardıklarında kılâ-ı mezburenin itmama haberi vurud itmekle askere destur virilub izz-ü ikbâlle İstanbul tahtına nüzûl buyurdular ."Nuhbetü't-tevarih,IIKs,/38 ; Ay.bak. Tac. II/41 ;Solak-zâde,292 ;Hayrullah Efendi IX/75 .

111. "Bu senenin muharreminin ortalarında (1483 şubat sonları)Kara-

man-oğlı Kasım Beg vefat edub Karaman emirleri Turgud oğlı Mahmud BeG'i Karaman-oğlı kızından doğmuş olduğu için Kamaman-oğlına virilen toprakların başına geçirdiler. "Tac. II/41;aynı ifadeler Uzunçarşılı, O.T.II/108; Kasım Beg yerine Turgud oğlı Mehmed Beg başbuğ oldi. "Hayrullah Efendi, IX/86 .

112. "888 senesi şehrinde (1483)kışı Edirne'de geçirib Kili ve Akkirman fethine müteveccih oldı. " Heşt Bihişt. ter. agy.vr. 182a ; "889 da (1484)gaza niyetiyle Kara-Boğdan üzerine yürüdü "Kıvâmî,Fetihname-i Sultan Mehmed,s.304 ;aynı tarih Neşri,K.Cihannüma vr.204,Ali Emiri, 220;Lütfi Paşa 192; "Sene-i tis'a ve semânine ...rebiu'l-ahir ayının dördüncü gününde (1 Mayıs 1484) edây-ı Cum'a idub bi-niyyeti'l-gâzâ ile daru's-saltana Edirne'ye tevecciih buyurdular." Tac. II/41-42 ;1484 baharında Edirne'ye doğru hareket etti"Uzunçarşılı, O.T. II/181 .

113. Kara-Boğdan tarafına tevecciih buyurdı ve Kara Deniz'den donanma ve azık gemileri ....meâl-i kelâm husul-i merâm birle berr-ü bahrdan yöridi " Tursun Beg, Tarih-i Ebu'l-feth (yayınlayan M.Tulum)İst.1977,s.199; "Gemiler hazırlattı denizden gemilerle asker ve âlât gönderdi.Ve gemiler Tuna kenarına varıb durdu."Neşrî,K.Cihannüma, vr.204a ;ay. bak. Tac. II/42; Uzunçarşılı, O.T.II/181 .

114. "Rebiu'l-ahirin yirmi altısında (23 Mayıs) Perşembe günü,Tunca kenarındaki imaretin temelini atdı. "Kemal Paşa-zâde,Ali Emiri 32,vr.27a; "R.Ahirin yigirmi altısında şenbe gününde Edirde'de Tunca kurbunda Sultan Bayezid'in imaretine ve medresesine ve bimarhanesine bünyad uruldu."Lütfi Paşa,192 ; "Şehr-i mezburun yirmi altıncı gününde dest-i kerem i'tiyadları ile ol ebniye-i hayra vaz'u bünyad ...mesâkin-i fukaray-ı dilşâd eylediler ve saniyen ulema ve eşrâfı ve meşâyih-i sâdât-ı belde-i etrâfı ziyafetler idüb a'tâyây-ı vâfire ve hilâ' fâhire ile serbulend ve sükkân-ı şehri cûd-u nevâllerinden behremend eylediler." Tac. II/42 .

115. "Sene-i mezbure rebiu'l-evvelinin yirmi birinci gününde ol sevad-ı a'zama ateş düşüb bezzâzistan ve tahta'l-kal'a ve anlara manend olan esvâk-ı arza-ı ıhtirak olmağın tamirine himmetleri mukarin olub ol sefer-i zafer rehberden rucûları hengamına dek kârgir bina ile tamir olundu." Tac. II/42 .

116. Krş. Lütfi Paşa, 192 ;Tac . II/41-42 ;Solak-zâde 292-293 ;

Kuhbetü't-tevarih, IIKs./38 ; Uzunçarşılı,O.T. II/181 .

117. "Cün Tuna suyuna yitişdi ve kenâr-ı Tuna muhayyem-i hiyam-ı padişâh-ı tüvânâ oldı ....gemilerden su üzre köpri yapdılar.

Bir müzeyyen köpri bünyâd ittiler mâ üstine,

Gûyîyâ kavs-ı kuzah bağlandı deryâ üstine. "Tarih-i Ebu'l-feth, s.200; "İslâm askeriyle kanlu Tuna'nın öte yakasına geçdi."Kıvâmî,Fetihnâme-i Sultan Mehmed, s.307 ; "Cemaziye'l-ahirenin ikisinde (27 Haziran) şenbe güni İshaklu dimekle ma'ruf iskeleden Tuna'yı geçib yine Cemaziye'l-ahirenin on birinde(6 Temmuz) düşenbe güni yine Kili'nin üzerine düşüb ceng-i azîm idüb ..."Neşri ,K.Cihannüma,vr.204a ; ".....Tuna kenarına varub anda olan gemiler ile İshaklu'dan Cemaziye'l-ahirenin yevm-i sânisinde ubur itdiler." Tac. II/43 ;Solak-zâde 293 ; "Tuna kenarında kâin İsakcı iskelesine yetişib karşu Basarabya tarafına ubur olundukda..." Hayrullâh Efendi, IX/86 ; "Dobruca'ya girdi ve İshakcı iskelesinden Tuna'yı geçdi." Uzunçarşılı,O.T. II/181 .

118. "Padişah askeri ile kalkıb Tuna kenarına geldi ve gemiler hazırladılar..Eflâk Beg'i bütün askeri ile karşılayıb Kara-Boğdan vilâyetine kılavuz oldı. "Neşri,K.Cihannüma, vr.204 ; "Bu esnada ittifak-ı şehriyâr Eflâk papası voyvoda ki hidmet-i Sultan-ı asitâne ubudiyetine baş indirub cadde-i itâate sülûk iden mülûkdendir. Otuz bin merd-i neberdle muhayyem-i celâl ve merkez-i ikbâlle mülhâk olub orduy-ı ferhunde fa'l-u kerdun misâlin etraf-ı eknafın kara bulutları gibi buridi..."Kemal Paşa-zâde, VIII.Defter,Ali Emiri 32.vr.29ab ; "Eflâk Begi 20000 kadar askeri ile orduya katıldı." Tac. II/43 ; "Yirmi bin kadar askeri ile Eflak Begi kudum-u şahane'yi istikbâl idub mazhar-ı iltifat oldukdan sonra orduy-u hümayunun zâhiresi tedârikine me'mur oldu. "Hayrullah Efendi, IX/86 ; "Eflâk voyvodası Rahib Vlad Calugadul (1482-1495) yirmi bin kişilik mevcuduyle orduya iltihak ettiği gibi " Uzunçarşılı,O.T.II/181 ; Ay,bak. Künh. Top. R. 1122,vr.251b; "Bu muhasarandan önce Padişah Mihail-oğlu Ali Begi ve Turahan-oğlu Ömer Beg'i akına gönderdi." Kemal Paşazâde,VIII.Defted, Ali Emiri,32 vr.29b.

119. "Ceng-i azîm idub denizden ve karadan kuşattılar,sonra toplar ve tüfenkler atılıb,gaziler yürüyüşler idub her tarafdan hücumlar ettiler. On gün müddetle bu suretle savaşıb kaleyi beklettiler. Sonunda kâfirler aman dileyib,Hünkar da amân virdi. "Neşri,K.Cihannüma,vr.204 ab ; "Ve kal'ay-ı Kili Tuna suyi Kara-deniz'e mülâkî olduğı yire yakın nehr-i Tuna kenarında yapılmış bir muhkem kal'adır.Ve handâkına -ki umkinâ fikr

irmez -Tuna suyin akıtmışdır.Şöyle ki kal'a bir cezire gibi oldı.Sur-i burûc-i meni'-ü refi'i ve sureta hasmın ana urûci bâîd-u bedi'....vakta ki toplar atılmalu oldı.Top mehâbetinden ve asker-i kattâlun girriş-u hücumundan kâfir-i lâin merâsime olub ...Kal'ay-ı teslim idub "Tarih-i Ebu"l-Feth, s.200-201 ; "Tuna nehri Kara-Boğdan'ın kilidi ve Kili'de bu kilidin dili idi. Vezir-i a'zam Mesih Paşa bir miktar askerle önden Kili'ye gönderildi. Karadan ve denizden kuşatıldı. On gün gece ve gündüz kal'a muhasara idilib dizdârı padışahdan âmân dileyib kal'ayı teslim itdi. Kemal Paşa-zâde , VIII.Defter,agy. vr.30ab ; "Kili 20Cemaziye'l-âhire Çarşamba günü fethedildi. فاتح كلى حاه بايريد tarih oldu.age vr.30b. ;aynı ifadeler Kıvami, Fetihnâme-i Sultan Mehmed, s.311 ; "Cemaziye'l-ahirenin onuncu günü evvelâ Kili kal'asını askerin kuşattığını ve 9 günde alındığını bildirir "Heşt Bihişt.Ter. vr.182a ;
Ay.bak. Tac.II/43 ; Nuhbetü't-tevarih, IIKs./38 ;Hayrullah Efendi, IX/86; Uzunçarşılı,O.T. II/182 .

120. Kili fethedildikten sonra orada üç gün kalıp cuma namazını edâ ettiler.25 Cemaziye'l-âhirede salı günü Akkirman'a yöneldiler,dört gün sonra oraya ulaştılar."Andan Deşt hakimi Mengü Giray Han'da bî-kıyâs leşkerle anda Hünkâr hidmetine gelmişti." Neşri,K.Cihannüma vr.204b ; Mengli Giray'ın 40 bin Tatar'la geldiği ve bu arada padişahın Mihaloğlu ile Kırım askerinin akına gitmesini ve dönüp Ak-kirman kalesi üzerine gelmesini emretti " Kemal Paşa-zâde ,VIII.Defter Ali Emiri,32,vr.31a ; İdris-i Bidlisî :"Cihan fatihlerinden olan Cengiz'in evlâdından olan Kırım Han'ı Mengli Giday'ın Padişahın istegi üzerine 50.000 süvari ile Ak-kirman yakınındaki ordugaha geldiğini "bildirir.Heşt Bihişt ter.vr.184b ; Ay.bak.Tac. II/43 .

121. "Bayezid Han Gazi İslâm askerinin önüne düşüb Ak-kirman kal'asının üzerine gelicek buyurdu ki :"Gemilerden topları çıkarıb kal'anın üzerine getireler,yer yer kuralar,kal'ayı âfet daşları ile yıkalar,gedükler eyliyeler ve dahi yürüyüş ideler " Kıvâmî, Fetihname-i Sultan Mehmed,s.314 ; Kemal Paşa-zâde, Ak-kirman şehri için şöyle der:"Ak-kirman'ın Kara deniz'in kenarında bir hisar-ı üstüvâr olduğunu ve Turla'nın Kara Deniz'e ulaştığı yerde yapıldığını ,şehir sûrunun üçte birinin kara,üçte ikisinin denizle nehrin kuşattığını"anlatır ve şehir ahalisi hakkında bilgi verir.(VIII.Defter,vr.31b-32a) Ve suru ma'mur-i sengin ,içinde mahsur çokdur,....önü hendek,denizdir,ardı engin ,ne divârının burcuna mecâl -ı urûc var,ne hendekine ihtimâl-i huruc var. age vr.31b ; Saadeddin Efendi :"Şehr-i mezburun

yirmi beşinci gününde revân oldular,dördüncü gününde Ak-kirman'a yetişub huşk-u terden muhasara itdiler." Tac. II/43 .

122. "Bir nice gün harb-u kıtal itdiler.Emmâ hendeği gayet sarp idi.Hendeki dahi lâğımlar kazdılar,doldurmağa başladılar....her tarafdan hücûm itdiler.Küffâr-ı müşrikîn ,cünd-i şeytânî'l-lâin ...kal'anın içinde gayet zebûn oldular....emân dilediler."Kıvami, Fetihnâme-i Sultan Mehmed, s.314-315 ; "Hendeklerin doldurdular, ve onbeş gün karadan ve denizden savaşıb darb-ı destle bekiettiler, on altı Recebde kâfirler âciz olub kal'ayı emânla teslim itdiler."Neşri,K.Cihannüma agy. vr.204b-205a ; Kemal Paşa-zâde :"Toplar atıldıkça yerler titredi ve gökler gürledi heva yüzünde koptu kuruldu.Ol mehib sadâlar ve ol pîr nehîb kayalar,ne bir zemanda işitildi ve ne bir mekânda görüldü.Receb-i müreccebin onuncu cihârşenbe gününde "denilerek fetih geniş bir şekilde anlatılır. VIII.Defter Ali Emîrî,32 vr.32b ;Tursun Beg ,Ak-kirman fethinin yirmi günde tamamlandığını bildirir. Tarih-i Ebu'l-feth s.201-203 (Mertol Tulum neşri); Ak-kirman'ın bi-hisab esbab-ı âlâtı ve otuz yıllık zâhire-u ekvâtı var idi" Tac. II/43 ; "Kale on bir günde fethedildi."16 Receb 889 /9 Ağustos 1484, Hayrullah Efendi, IX/87 ; Kuşatma on iki gün sürmüştür.Uzunçarşılı O.T. II/182 ;Ay.bak.İdris-i Bidlisi,Heşt Bihişt ter.agy. 183a ;Tac. II/43-44; Solak-zâde 293 .

123. Sultan Bayezid'in oğlu Abdullah'a gönderdiği"Kara-Boğdan Fetihnamesinde" on bin kadar kâfirin tutulduğu bildiriliyordu.Bayezid Devrine ait Muhaberât Top. R.1958 vr.24ab-25a ; "İçinden çıkan kâfirin bâzısın ehl-ü ıyâlleriyle ve esbâb-u mallarıyle azâd itdi ve bazı küffârı esir itdi. İslâm askerine âtâ kıldı .Devletinde İslâm askeri mu'tenem oldular .Ganimet mallarıyle Şeh Bayezid Han Gazi'nin devam-ı devletine dualar kıldılar." Kıvâmî,Fetihnâme-i Sultan Mehmed,s.315 ;"Esirlerin bir kısmını Sultan İstanbul'a bir kısmını Eski Biga'ya sürdü.Sürülen kafirlerin evlerin gazilere virdi."Neşri,K.Cihannüma agy.vr.205a ; "Veledân-ı cevâri gibi gulemân-u cevâriden kırk bin mikdarı esir-i dilpezir-i gaziler fırkasına taksim-u dağıdılub .....asker sevinc-i neş'e buldu. " Kemal Paşa -zâde ,VIII. Defter,Ali Emirî 32 vr.33a ; ..."Ve zabt-ü emvâl-i bî-kıyâs için Kâtib-u umenâ tayin buyırıldı."Tac. II/43 ; "Ak-kirman sekenesinden on bin kadar hâne ,nakl-i hâne kaidesince İstanbul'a göçirildiği vakit kırk bine karîb esir dahi gönderildi."Hayrullah Efendi.age IX/87 .

(Kili ve Ak-kirman fethiyle ilgili bilgiler Heşt Bihişt ve Tacü't-tevarih'den kısaltılarak alınmıştır.)

124. "Deşt Hânı dahi askeriyle gelmişdi.Anlara dahi bî kıyas a'ta lar eyledi.Andan Recebin 22 Şenbe günü Ak-kirman'dan göçüb .."Neşrî, K.Cihannüma agy.vr.205b ; Kemal Paşa -Zâde :"Kırım Hanı Mengli Giray Han'la adamlarını muhteşem ziyafetler verildiğini anlatır ve "Mengli Giray Han'e icâzet hil'atı virilib ....başına ak börkle altın üsküf uruldu yanınca olan Tatar serdarlarına dahi eşcâr-ı bahar gibi rengin hil'atler vidulub riayetleri kaydı görüldü."der. VIII.Defter,Ali Emiri 32 vr.33b; Aynı mealde verilen hediyeler için bak.İdris-i Bidlisî,Heşt Bihişt ter. agy. vr.183b. ;Tac. II/44 ;Hayrullah Efendi,IX/87 .

125. Gedik Ahmed Paşa'nın Kırım seferine gönderilmesi (1475) ve Kefe ,Kırım sahillerinde Cenevizlilere ait bütün limanları almasından sonra Kırım Hanlığını elde eden Menğli Giray'la bir andlaşma yapmasından sonra Kırım Osmanlılara tabi olmuştur.Altınordu Han'ı Seyyid Ahmed Han'ın (1476) da Kırım'ı işgâlinden sonra Nur Devlet'in Kırım Hân'ı olması üzerine Mengli Giray İstanbul'a getirildi.Kırım'da tekrar karışıklıklar çıkması üzerine (1478)de Mengli Giray İstanbul'dan gönderilen ilk hân sıfatı ile Kırım tahtını tekrar işgâl etti.Halil İnalcık,Kırım mad.İ.A. VI./746-747 ;Ay.bak. Uzunçarşılı,O.T. II/132.

128/1. "Receb'in yirmi ikisinde (15 Ağustos)şenbe günü Ak-kirman üzerinden göçüb Kili kal'ası ilinden ovayı geçib Tuna suyu Sarı Saltuk Baba tarafından sâli-u gânim geçub Şa'banın evahirinde (Eylül ortaları) sâ&detle Edirne'ye müteveccih oldu."Neşri,K.Cihannüma agy.vr.205a.

126. Ay. bak.Tac. II/44 ;Hayrullah Efendi,IX/88 .

127. "Daru's-saltana Edirne'de kışlayub bu sene baharında Çoke yaylasına teveccüh ve ol mergzâr-u çemen-i hürrem ve ol gülistân-ı reşk-i bâğ-ı iremde nizâm-u din-i devlet ve intizâm-ı mülk-ü millete mütesaddi idi." İdris-i Bidlisi,Heşt Bihişt ter.Ton.B.196 vr.185a ; "Bahar eyyamında Çöke yaylakına çıkub tenezzüh iderken..."Tac. II/44.

128. Krş. İdris-i Bidlisî,Heşt Bihişt ter. agy. vr.185b ;Tursun Beg,Tarih-i Ebu'l-feth s.196 ;Lütfi Paşa,192 ;Tac. II/44 ; Solak-zâde 293-294 .

129. "Kili ve Ak-kirman fethinde bir kısım kâfirler kılıç korkusundan itaat itmişlerdi.Bu kâfirler daha sonra Kara-Boğdan oğluna haber

gönderdiler.Andan Kara-boğdan oğlu nerdibanlar ihzar idüb ve leşkerin cemi eyledi.Andan gice ile gemiler adamlar gönderub su altından Ak-Kirman hisarının dibine geldiler ve ol içinde olan münafık kâfirler dahi yol göz leyub muntazırlardı.Ol hayin olan kâfirler nâ-bedid ittiler.El-hasıl Kara Boğdan oğlı dahi gelub gice ile Ak-kirman hisarına nerdibanlar urdular ve yukarı hisara çıkdılar....Müslümanlar bundan haberdar idi....heman gâzi - ler yüridiler tekbir getirub Allâhdeyu kılıç urub sabaha degin bu kafirleri kırdılar.Neşrî,K.Cihannüma agy. vr.207a ;aynı mealde Tac. II/44-45; Tursun Beg:"Boğdan kralının hile ile Kili kal'asını almak istediğini bildirir " Tarih-i Ebu'l-feth s.208 (Mertol Tulum neşri)

130. "Andan,Hünkâr Rum ili Beglerbegisi Ali Peg'e itdiki varub ol kâfire buluşub hakkından gelmeğe sa'yide ,eger gelub buluşmazsa vilâyetitini talan ide." Neşri,K.Cihannüma agy. vr.208b. ; Tursun Beg :"Çün bu kaziyye atabe-i gerdun-sâyeye arz olundu.Ol vakid Hazret-i Emiru'l-Ümera Ali Paşa ...Rum-ili begi idi.Padişah-ı muzaffer ana himmet-i hem-râh idüb bir iki koşun dahi kapu halkından koşub Kara-Boğdan üzerine gönderdi kivarub hem kal'anın eksiğin itmâm idub berkide ve hem ol bed-baht-ı lâin bulunur ise kamu kahr itmege mübâşeret ide.Bulunmaz ise memleketin yakub yıkub harab ide."Tursun Beg,Tarih-i Ebu'l-feth s.208 ; İdris-i Bidlisî; "Ali Paşa'nın Rumeli asker ve kumandanları ile gönderildiğini ve Eflâk valisinin bu sefere katıldığını "anlatır.Heşt Bihişt ter. agy.vr.186a ; "Hadım Ali Paşa'ya kapı kullarından üç bin yeniçeri,iki bölük Rum ili askeri terfik olunub serîan gidib mazarrat-ı âdayı defi' itmesi emr olundu. Rumili umerasından Malkoç-zâde Bali Beg Silistre eyâletine vali nasb olunub Boğdan hududun muhafazası dahi ilâve-i me'muriyeti idi."Hayrullah Efendi,IX/88 ;Ay. bak.Aşık Paşa-zâde s.227 (Âlî Bey neşri); Tac. II/45; Solak-zâde 294 ;Nuhbetü't-tevarih IIKs./ 38; Uzunçarşılı O.T. II/183 .

131. "Ali Paşa Tuna suyuna yitişdiler bi-had gemiler ihzâr idinub asker-i mansur Tuna'dan ubur idub kal'a üzerine varub ol ki gereklidir... kal'ayı berkitti.Andan sonra memleketi Boğdan içine yöridi...çün memleket hali kaldı.Asker-i zaferiyân mutlaku'l-inân olub çeşme-i Türkân-ı yağmacı yağmay-ı can-ı uşşâk ider gibi tarac-u yağmaya boşandılar...Ve mehâbîb-i Keşmirî-i Kara-Boğdan ,kız ve oğlan bi-hadd-ü pâyân kayd-ı esre düşdiler ve âğnâm-ı ganâyim ve sayir mevâşi şol kadar sürildi ki hisaba sığmaz "Tursun Beg ,Tarih-i Ebu'l-feth s.208-209 ; Ali Paşa 25 Şa'ban 890 da(6Eylül 1485) Kara-Boğdan vilâyetine girdi. Tac. II/45 ;Solak-zâde293 ;Müverrih Âlî Efendi Ali Paşa'nın bu seferine 889/1484 yılında

çıktığını yazar,Künh. vr.252a (Top) ;İdris Bidlisi'ye göre Ali Paşa'nın karşısına kimse çıkmamıştır ve Eflâk Prensini öncü edinen Ali Paşa yağma ve talana girişip otuz gün kadar yağmaladılar ve bol ganimetle döndüler, Heşt Bihişt ter. agy.vr.186a . Ay. Bak.Aşık Paşa-zâde,227-229 ;Neşri,K.Cihannüma vr.208b.;Lütfi Paşa 192 .

132. Boğdan Hakimi Stefan Çel Maredir(1457-1504) .Uzunçarşılı O.T. II/183

133. "Malkoç-oğlu Bali Beg'e Boğdan vilâyetine mukabil olan Silistre vilâyeti verilerek o hududa ta'yin edildi ve bütün gazi akıncılara ve Rum-ili'ne haber gönderib Malkoç-oğlu emrindeki askerin bütün Boğdan'ı tekrar yağma etmeye ve yıkmaya gönderdi."İdris-i Bidlisî,Heşt Bihişt ter.agy. vr.186b-187a ;Lütfi Paşa:"Ali Beg'in karındaşı İskender Malkoç-oğlı Bali Beg Eflâk çerisiyle Kara-Boğdan'a varub akın eyleyub" der.(981 yılı olayları) Tevarih-i Âl-i Osman ,İst.1341 Âlî Bey neşri) s.193 ; "Malkoç-oğlı Ali Beg'e ve karındâşı İskender Beg'e ki her gâh hayl-ü sipâhla aheng-i cenge hâzır-u nâzırdır " Kemal Paşa-zâde VIII.Defter ,A.Ü.İ.F. Dergisi Cild XXIX Ank.1987 s.237 (A.Uğur neşri) ; "Heman-dem Rum-ili Umerâsı meyanında peyrev-u pişkadem olan Malkoç-oğlı Bali Beg'i Silistre vilâyeti - nin eyâleti erzânî idub "Tac. II/45 ; "Stefan Çel Mare 891/1486 tarihin de Kili ve Ak-kirman taraflarına tekrar taarruz etti.Bunun üzerine akıncı kumandanı ve Silistre Sancak Begi meşhur Malkoçoğlu Bali Bey Boğdan hareketine memur edildi."Uzunçarşılı,O.T. II/183 .

(Yukarıdan beri saydığımız kaynaklarda görüldüğü gibi Malkoç-oğlu Bali Beg denildiğine göre Ahmed Dede'nin Ali Beg ifadesi yanlıştır.)

134. Bak. Tac. II/45 ;Uzunçarşılı,O.T. II/183 .

135. "Kendisu müteallikâtından cüz'i leşker ile nehr-i mezbur kenarına nüzûl eyledi.Mahfi değildirki cemiyet-i azîm hisara leşkerden cüda olmak çendan münasib değildir."İdris-i Bidlisî,Heşt Bihişt ter.agy. vr.187b; Malkoç-oğlı fermân-ı vacibu'l-iz'ân mucibi üzre Boğdan vilâyetine akıncı dilâverleri ile revân olub yağma ve tarâce meşgul oldular.Ve Prut suyı üstüne köprü çekub ol nehr kenarında Malkoç-oğlı havass-ı hüddam ve tevabiî ile arâm idub hem-râhı olan sipahı ileru gönderdi." Tac .II/45 ;Uzunçarşılı O.T.II/183 ;

136. Macar Kralı Vlâdıslas,Leh kralı IV.Kazimir .

137. Krş. Kemal Paşa-zâde,VIII.Defter,agy. s.237 vd.(A.Uğur neşri)

Tac. II/45-46 ;Lütfi Paşa,193 ;Künh. vr.252ab (Top) ;Solak-zâde 294 vd.; Uzunçarşılı,O.T. II/187-190 .

138. "Padişah-ı Hindistan olan Şah Muhammed Behmenî vezir-i a'zamı olan Hace-i Cihân Hoca Mahmud Kâvân hediye tarıkıyle Sultan-ı Mücahidâne ba'zı teberrukât-ı Hind irsal eylemiş idi.Mısır'dan âyn-ı uburunda ol hediyeyi huşunet ile ilçinin elinden almağla bu iki bu devletin beynlerinde bu suret-i istihfâfe sebeb oldı."Heşt Bihişt ter. agy. vr.189b ; "Ol tarihde selâtin-i diyar-ı Hind'in eşher-i namdarı olan Sultan Muhammed Şah Behmenî vezir-i a'zamı olan Hace-i Cihan Mahmud Kârdân "Künh. vr.253a (Top) ;Tac. II/47 ; "Hind Padışahından gönderilen hedâyâ ile sefiri Mısır' da tevkif itmesi ve Haremeyn-i Şerifeyn ahalisine virilecek surre-i hümâyuni getürenler tahkir eylemesi....."Hayrullah Efendi,IX/90; "Hindistan Dekken kıtasındaki Behmeniyye Devleti(1347-1526) Hind-İslâm hükümdarı Osmanlı padişahına bir elçi ve hediyeler yollamış,Fatih'de buna mukabele ederek ulemâdan Molla Efdal-oğlu Mehmed'i elçilikle yeni hükümdar II.Mahmud Şah'ın gönderdiği elçi ile beraber dönmüştü."Uzunçarşılı,O.T. II/189vd.

139. Bak.Aşık Paşa-zâde,229 ;Tac. II/46-47 ;Uzunçarşılı,O.T.II/190-191 .

140. Neşri . Osmanlı-Mısır münasebetlerinin bozulması ve Osmanlıların Çukurova seferi için başka sebepler zikreder ve" Karagöz Paşa'ya emr itti ki varub ol zalimleri bu mazlumların üzerinden red eyleye,andan Karagöz Paşa padişahın emrine imtisal idub ,göçüb Adana'nın üstüne indi.Ol zalimlerin cümlesi kaçtılar ve o vilâyetin halkı gelub Karagöz Paşa'yı istikbal idib cümlesi muhalefet itmeyub itaat itdiler."K.Cihannüma,Ali Emiri220 vr.206b ; "Sene-i 890 (1485)teshir-i mülk-i sermâ içün imdad-ı is'ad itmeğe başladı.Sultan-ı muzaffer memleket-i Karaman iyaletinde olan Kurra-i ayni şehzâdesi Sultan-ı Şehinşâh hazretinün lâlâsı Karagöz Beg'e ba'zı askerin namzed idüb diyar-ı Arab'a gönderdi. Varub Adana ve Tarsus ve Gülek ve Annakşan ve nice kal'aların fethidüb memleketlerinun hasılını kabza-ı zabtına düşirdi."Tursun Beg,Tarih-i Ebu'l-feth s.207 .

141. Mehmed Paşa b. Hızır Beg: Yörgüç Paşa-zâde Hızır Beg'in oğlu - dur.Fatih devrinde ümerâdan olub ,sonra vezir ve Rumeli beglerbegisi oldu.Hersek-zâde Ahmed Paşa'nın bir harpde müsâmahasıyle esir oldu.Esaretden sonra 889 da(1484)vezaretden azl ile Şehzâde Ahmed'e lâlâ oldu. 904 de(1498-1499) fevt olmuştur.İstinye'de lâtif medrese ve hângâh ve imâret yaptı.Amasya'da dahi medrese ve tekkesi vardır.Ehl-i hayr idi. Sicill-i Osmanî,IV/106 .

142. Karş.Tac. II/48;Solak-zâde 296 .
(Tacü't-tevârih II/48-49 da Ramazan-oğlu -Mısır münasebetleri ve Kölemenle rin Çukurova'yı nasıl aldıkları anlatılır.Tacü't-tevârih'in anlattığı bu bölümler aynen Aşık Paşa-zâde tarihinden (s.225-227)alınmıştır.)

143. "Ferman-ı Padişâhî ile Kara-göz Paşa ol vilâyeti fethe tevecc üh idüb Adana'dan Güllek kal'asına gelince istikbal itdiler.En-nakş(النقش) kal'ası halkı ve mullen (ملن) kal'asının halkı ve Tarsus'un a'yânı ve Koştimurlu ve Koşunlı ve Kara-İsâlu kabile kabile gelüb pâşây-ı istikbâl ve mutî, oldular." Aşık Paşa-zâde Tarihi s.226-227 ;Tac. II/49;aynı mealde Kemal Paşa-zâde Ali Emeri,32 VIII.Defter vr.38a . "Bu sefere Padişah Anadolu Beglerbegisi Hersek-oğlu Ahmed Paşa ile Karaman Beglerbegisi Karagöz Paşa 890(1485)de gönderildi. "Künh. vr.253a (Top.R.1122)

144. Analakşın (انالقشی) hisarın Aşık Paşa-zâde 215 ;en-Nakş(النقش) Aşık Paşa-zâde 227; Tac. II/49 ;Annaksan,Tursun Beg,Tarih-i Ebu'l-feth 207 el-tekaş (التقش) kal'ayı Neşri,K.Cihannüma Ali Emiri,220 vr.206b ; Mozluk(موزلق)hisarı ve Baras-Beyt hisarın ,Aşık Paşa-zâde s.215 .

145.Annaksan ve nice kal'aların feth idub ,Tursun Beg,Tarih-i Ebu'l Feth 207 ; "Ve Mullan kal'ası halkı ve Tarsus'un ayanları ve Kuş-Temurlu ve Kuşanlu ve Kara-İsâlı cümle gelüb istikbâl idüb itâât eylediler "Tarih 887 C.Evvel başları(1482 Haziran sonları) Neşri,K.Cihannüma agy. vr.206b; "En-nakş, ve Mullen ve Baras beyte hisarları "Tac. II/49 ; "Ve Taras ve Tiye kal'alarını "Sahaifu'l-ahbar ,Şair Nedim Ter. III/411 .

146. "Kuş-timurlu ve Koşunlu ve Kara-isalu kabilelerinin tayifesi itaat ittiler,Aşık Paşa-zâde 227 ; Tarih-i Ebu'l-feth s.207 ;Tac. II/49; Solak-zâde 297 ;

146/1.Aşık Paşa-zâde dimiştirki "Güllek,ve en-Nakş ve Mellen ve Baras ve Biyte hisarları kâfir tasarrufunda idi. Ayende ve revendeden bac alub ehl-i İslâm misafirlerine cefâlar iderler idi.Yümn-i ikbâl-i Padişahî ile Kara-göz Paşa dört hisarı kâfir elinden intiza'idüb kal'a zabitlerini ihrâc ve reayâsına vazî cizye -vü harac eyledi.Tac. II/49 ;Aşık Paşa zâde 214,225-226 .

147. Dulkadir-oğlu'nun isteği üzerine Padişah Ya'kub Paşa'yı gönderdi.Mısır ordusunu yenip takib ettiler. Bu arada Mısır Sultanı has kölelerinden 4-5 bin dilâver-i leşkeri Şam'ın yardımına gönderdi. Osmanlı ordusu

bu Kölemen ordusu ile karşılaştı.Alaud-devle'nin askeri kaçtı,Osmanlı ordusu büyük zayiat verdi. İdris-i Bidlisi,Heşt Bihişt ter. agy. vr.189b vd. "Şehsuvâr-zâde Alâû'd-devle Beg'in Malatya'yı Mısırlı'dan harben alması ve Mısırlu'nun dahi mîr mumâileyhin üzerine Haleb emîri'l-umerâsını ve Şam hâkimini me'mûr itmesi anın üzerine Devlet-i âliyye tarafından Kayseriyye Valisi Ya'kub Paşa'nın Alau'd-devle imdadına gönderilmesi ve Haleb Emiri'nin meydan-ı harbde fevt olub ahz olunan tir-endâzân-ı arabın işe yarayan parmakları katı' olunarak vatanlarına iâde olunması Mısırluları gayrete getürüb...."Hayrullah Efendi,IX/92 ;Ay. bak.Aşık Paşa-zâde 213-214;Tac.II/48-50 .

148. Krş. İdris-i Bidlisî,Heşt Bihişt ter. agy. vr.190a; Künh.vr. 253b.(Top)

148/1. Bak. Tac. II/51 .

149. "Rum tarafından Karaman Beglerbegisi yörüdi Gülek hisarın ve Analekşen hisarın ve Mozlak hisarı ve Baras Beyt hisarın ve Adana ve Tarsus ve dört hisar dahi kâfir elinde idi.Müslümanları komazlardı,hisarına girmeğe ,cemi'feth ittiler ve bir Müslüman ki hisarına uğrasa andan bac alırlardı. Ziyade söz söyleyeni döğerlerdi ve hem Müslümanların dinlerine söğerlerdi....hiçbir Müslümana harac virmezlerdi.Karagöz Beg ol hisarları fethetti ve padişaha bildirdi.Padişah emretti ki kâfirleri hisardan çıkardılar,kiliselerini mescid itdiler.Kâfirlerin evlerine Müslümanlar sâkin oldu.Tarih 887 de vaki oldu."Aşık Paşa-zâde ,s215 (Alî Bey neşri) "Mısırlılar Musa Beg ve Mustafa Beg'in bâşin kesdiler,Ferhad Beg dahi katledildi".Aşık Paşa-zâde s.217,aynı mealde bilgiler,Kemal Paşa-zâde, VIII.Defter Ali Emiri 32 vr.43ab ; "İttifak,Arab çerisi hücum idub Musa Beg'in başın kesdiler ve hem Ferhad Beg'i helâk itdiler.Anda olanlara şikest vaki oldu."Lütfi Paşa,s.193 ; Olayların teferruatı için bak.Tac.II/51 .

150. "Rum Padişahına haber oldu kim "ol hisar beglerin kullarını gafletle kırdılar "deyu. Rum padişahı dahi "Leşker kırmak acep olmaz iştir"didi.Anadolu beglerbegisi Hersek oğlu Ahmed Paşa'ya emr itti kim "tiz varın ol hisarda olan kullarıma yardım idin'didi.Bunlar dahi yürüdiler, Adana'ya vardılar,ekser sipahi yayak idi,azıkları yok,aç yalıncak,düşmene karşu turdılar,hisar halkı hisardan çıktılar,topların bozdular,öyle olsa Mısır leşkerinin bazısı kaçmağa başladı....Mısır leşkeri gördüler kim bunlar cenk itmediler,konmağa meşgul oldular,bir aradan hemin hücum itdiler,

Karamanlı asılda hâin idi,beglerin kodılar kaçdılar,ol beg ardlarına düşdi,ol dahi kaçdı.Bu tarafdan Hızır Beg-oğlı'nın leşkeri,Hızır Beg-oğlı Mehmed Beg'in Trabzon Beg'i Sinan Beg,Enguri Begi Ahmed Beg,Nikde'ye degin kaçdılar.Ardlarına bakmadılar,yiteler deyu korkularından ve bâki sancak begleri cenk itmediler ve kılıç dahi çıkarmadılar,ok atmadılar,Adana'nın suyuna döküldüler,çokın suda kırdılar."Aşık Paşa-zâde s.230-231; "Hersek-oğlı Ahmed Paşa ki Anadolu mülkünde meliku'l-ümera idi.Çeriye baş olmak emr olundu....Asker-i Rum'un hücumundan haberdar olıcak hasm-ı bed-kerdam-ı kîne gayrete gelub izhar-ı hamiyyeteyledi.Mısır'ın,Şam'ın ve Hale bin temam diyar-ı Arab'ın leşker-i bi-şumârını tekrar ihzar idub azîm cemiyet eyledi.Kendunun hocadaşı Özbek'i ol diyarda ulu beg ünvanı ile iştihâr-ı vardı.Baş idub savaşa gönderdi.'"Kemal Paşa-zâde VIII.Defter,agy 44a-44b ; "Evvelâ Mehmed Paşa,Karagöz Paşa ile mâan harb itmeğe tenezzül itmedi,anı koyub Ahmed Paşa alayına dâhil oldu.Kezâlik Karagöz Paşa dahi çidden cidale .....niyet itmedi.Bir yüz aklığı olursa nâmı Ahmed Paşa'nın olur deyu kılıncı kabzasına el sürmedi." Künh. vr.254a (Top) .
Ay. bak.Tac. II/51-52 ; Hayrullah Efendi, IX/94 .

151. 'Mısır leşkeri Hersek-oğlını ihâte itdiler.Padişahın bin iki-yüz yeniçeri kulları var idi.Hersek-oğliyle anlar eyu cenk ittiler ve hem kırdılar hem kırıldılar.Ahir Mısır leşkeri galib oldu.Hersek oğlı'nın atın segirildiler ve kenduyi mecruh idub tutdılar,Mısır'ın Begisi Özbek'e iletdiler,cerrâhlar getirdiler,cerahâtına tımar itdiler,bâki silahileri bend itdiler ve anın yayaları kendi ihtiyarıyle Çerkes begine dönmüşlerdi. .....ol dinsiz Çerkesles anlara kılınç urdular,kaçub yine orduya varanı da hi kapularında depelediler.Geldiler andan hisar üzerine düşdiler ,ahdle hi-sardan bin beşyüz kişi çıkardılar ,erenlerin tutsak idub aç,yalınayak , yalıncak, ipe dizdiler,dahi kimin Haleb'e ve kimin Şam'a ve kimin Mısır'a gönderdiler.Her şehre kim vardılar ,hakaretle boyunlarına kafir haçın tak-dılar,yürimeyub yolda kalanın boynun urdular,şehid itdiler veol hisarı yık-dılar.Herkek-oğlı'nı hakaretle Mısır'a iletdiler.Sultan-ı Mısr tahtının âyâğın öpdirdiler."Aşık Paşa-zâde s.231 Kemal Paşa-zâde :daha değişik bir ifade kullanır ve Hersek-zâde Ahmed Paşa'nın daha ordusunu tanzim et-meden Özbek emrindeki Kölemen ordusunun hücumuna uğradığını ve askerin ço-ğunun kaçtığını ,Ahmed Paşa'nın kaçmadığını ve çok az sayıdaki adamı ile kahramanca savaştığını ve sonunda parmaklarını kesip kılıcını düşürdükler ni anlatır ve Mehmed Paşa ile Karagöz Paşa'nın ihanetinden bahsedilmez. (VIII.Defter,Âli Emîrî 32, vr.44b-45a) Kemal Paşa-zâde devamında,Ahmed

Paşa'yı Özbek bilub ,ikram-u ihtiram kılub ordusuna iletdi. Yaralarını tımar itdirub,riayet ve himâyetle aldı Mısır'a gitdi.Sultan-ı Mısr ol yegâne-i asrı göricek temam rağbetiyle ikrâm-u izzet kıldı.İkram-u bi-giranla hâtır-ı âtırın teselli idub geregi gibi hürmet kıldı..... bir müddet yanında alıkoyub riâyet itdikden sonra ikrâm-u iclâlle beriye irsal itdi."der Kemal Paşa-zâde,VIII.Defter vr.45a ; "Ahmed Paşa 1486 Ağustosunda Kahire'ye getirilmiş ve beş ay sonra diğer esirlerle beraber salıverilerek memleketine dönmüştür."Uzunçarşılı,O.T. II/192 (dip not) ; "Hersek-zâde Ahmed Paşa'nın Mısır'daki hayatı için bak."Hersek-oğlu Ahmed Paşa'nın Esaretine Dâir Kahire'de Bir Kitâbe"Halil Edhem ,TOEM, C.V, s.28. İst.1330.

152. "Padişah-ı Rum dahi Veziri Davud Paşa'ya emr itdi kim tiz kullarımdan ne mikdar kul alırsan al dahi var"didi. Davud Paşa dahi aldı ve Anadoli beglerbegligin kûli Sinan Beg'e virdi. Anatoli leşkerin yine yenildi. Temam itdi.Davud Paşa'ya koşdı,emr itdi kim ,yürün eliniz irdiği yere degin harab idin ve her ne kim mikdar oldise göreviz"didi.Rumdan leşker-i azîm geldi,vilâyet-i Arabı harâb itmeğe didiler. Mısır Sultanı dahi cemi'hazinesini dökdü,vilâyetine mal saldı.Leşker-i azîm cemi' itdi. Yine Haleb'e geldi.Rum Padişahının muradı Varsak vilâyetini arıtmakdı.Anın çün kim o leşker kim sındı Varsak'a girdi. Hemam vilâyet-i Varsak'ı ihâta itdi.Rum leşkeri Rumili begi Ali Paşa Tarsus tarafından yüridi.Varsak begisi Bulgar dağı tarafından yüridi.Varsak begleri mütehayyir kaldılar,çünkim bu begler vilâyet-i Varsak'ı elek elek elediler.Varsak dahi taraf taraf muti'olmağa başladılar."Aşık Paşa-zâde,s.232-233 ;Aynı konuda Kemal Paşa-zâde:"Taş ilinde bulunan Türkmenlerin baş kaldırması üzerine "Sultan-ı âlem 892 de ol diyarın tekrar teshiri tedbirin gördi. Vezir-i Âzam ve Emîr-muazzam Davud Paşa'ya buyurdu.Leşker-i girânla serhadd-i Yunaniye çıka,bağılık eden dâğılerin dârların yıka .Davud Paşa Kapı kulundan üç bölük atlı, dört bin yeniçeri sâz-u selbi müretteb on bin azap Anadoli ve Rum ili leşgeri koşulub." VIII.Defter Ali Emîrî 32 vr.45b ;Aynı mealde bak Tac. II/53 Kühh. vr.254b (Top);Lütfi Paşa bu seferin tarihini 891(1486) gösterir. Tevarih-i Âl-i Osman s.193-196 .(Ali Bey Neşri).Ay. bak:Kara-çelebi-zâde Abdulaziz Efendi,Ravzatu'l-ebrar s.391 .

153. Kemal Paşa-zâde'ye göre Davud Paşa önce askeri ile Taşili çevresine gittigi ve sonra da Alau'd-devle ile istişare ettiğini yazar.VIII. Defter vr.46b ;Lütfi Paşa'ya göre Davud Paşa azîm leşker ile yürüyüb Dulkadiroğlu Alau'd-devle Beg'le buluşub.. Tevarih-i Al-i Osman s.193-194; Hoca Saadeddin Efendi'ye göre:"Sene-i isneteyn ve tis'înde memâlik-i

Arab hududunda Üç kapı yaylasının öte yanında Koca kal'ası kurbunda Aladağ dibinde ...Zu'l-Kadir-oğli Alau'd-devle Beg gelub ...Paşaya mülâkî oldı." Tac. II/53 .

154. "Turgud-oğlı Mahmud Beg etrafı mahsur ve Paşanın himmeti istiyşaline maksur idügin bilicek, tebdil-i sûret idüb, ehl-u iyâlinmader-i pederiyle bile alub Anadolu askeri yüridiği cihetden Haleb'e kaçmış, Paşa haberdan olıcak Haleb nevâhisinden gerü döndiler."Tac. II/54 .

155. "Varsak dahi taraf taraf muti olmağa başladılar.Boğa oğli,Akbaş oğlı,Elvân oğlı,Sumer oğlı,Ikdır oğlı ,Evren oğlı,Adalı oğlı, Oğuz Beg oğlı,Arık-Şeytan oğlı ve dahi nice bunlar gibi Varsak begleri çok çok Davud Paşa'ya geldiler,hil'atler giydiler,Sultan Bayezid Han'a mutî' oldular ve hem Turgud oğlini yerlerinden sürdiler,çıkardılar"Aşık Paşa-zâde, 233; aynı meâlde bilgiler için bak.Tac. II/54 .

156. "Vezir Ali Paşa'ya emr itti kim 'Kapudan ne kadar kul dilersen al 've dahi Rumili leşkerini Anatoli leşkeriyle bile koşdi.Ve hem deniz yüzinden bir nice pare gemiler gönderdi,kaptan Hersek-oğli ile;Ali Paşa dahi yüridi,boğazdan geçdi ve Rum ili beglerbegisi dahi Geliboli boğazından geçdi,vardılar,Karaman'da cemî oldular "Aşık Paşa-zâde,s.236 ; "....Ekremü'l-vüzerâ Ali Paşa...hazretine himmeti hem-râh idüb gönderdi... sene 893 de sipah-ı zafer penâh mülk-i Arab üzerine deryâ gibi akdı... ve deryâ yüzünden dahi tonanma tertibin buyurdu.Cins köge ve mavunalar.. ve yöğrük kadırgalar...ve fâyık tîz-rev kayıklar...bu sıfatlu bi-had gemiler azebân-ı bahrî ile ricâl-i ebtâl ile ve toplar ve darbuzenler ve sâir eşya ile meşhûn ittürdü.Fahru'l-ümerâ Hersek-zâde Ahmed Paşa'yı baş koşub denizden gönderdi.Hasılâ berden ve bahrdan asker-i zafer rehber yöridi." Tursun Beg,Tarih-i Ebu'l-feth s.210-211 ;"Ali Paşa sene-i mezbure rebiu'l âhirinin üçüncüsi se-şenbe güni İstanbul ma'berinden ubûr ve ol tarafa revâne oldılar."İdris-i Bidlisî,Heşt Bihişt ter. vr.193b ; "İki bin yeniçeri ve kapı kullarından üç bölük zam idüb sene-i mezbure rebiu'l-âhirinin sâlisinde İstanbul ma'berinden ubur ile "Tac. II/55 ; Lütfi Paşa bu seferin tarihini 891 yılı olarak gösterir.Tarih s.194 ; "892 senesi Ali Paşa dört bin yeniçeri ,on bin azab bir çok süvari ile İstanbul'dan hareket eyleyub Sinan Paşa'nın ve Halil Paşa'nın askerleriyle birleşerek altmış beş bin nufûsi şâmil bir orduyu Çukur-ova'ya salub .."Hayrullah Efendi, Tarih-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye İst.1292 s.IX/97 .

157. "Çün Hazreti Ali Paşa diyar-ı Araba leked kub-i huyûl itdi ve

...Adana ve Tarsus kal'aları yapılıb muhkem kılındı ve kal'a-ı Sis ...asker-i cerrâr elinde müsahhar oldu.Ve bundan gayri biş altı kılâını darb-ı dest ile feth itdi ve Hersek-zâde Ahmed Paşa dahi derya yüzinden gelub Ayas kal'asını feth idüb yıkdı ve Trablus taraflarını yakdı ve yıkdı." Tursun Beg,Tarih-i Ebu'l-feth s.211 ; "Ve Anavara ve Kuh(Küre) kal'alarını tarika-i sulh ile feth ve Ayas kal'asının müstahfızları kal'ayı bırağub firâr ve müşarun ileyha emri ile ol kal'a harab ve ol cevânibde kılâ' sâire teshirine müteveccih ve müteakiben Sis kal'ası üzerine .." İdris-i Bidlisi,Heşt Bihişt ter. vr.193b. ; "Anavarza ve Küre ve Ayas ve Namrun ve Melvâne kal'alerin. alub..." Tac. II/55 .

158. "Haber geldi kim Mısır'dan asker geliyor,didiler.Bunlar dahi sabr itdiler kim Mısır leşkeri geldi. Su kenarına kondular .Rum leşkeri dahi hâzır oldu. Saflar aldılar bağladılar ardlarına er komadılar,haymelerin kurdular .Mısır leşkerin gözliye durdular ve anlar bunların gözlediği yerden gelmediler,belki bunlar gâfil olduğu yerden geldiler,yüridiler." Aşık Paşa-zâde,Tarihi s.237 ; "Hemân bu aralıkda Hazret-i Ali Pâşâ garimun sadr-ı askeri tulbina depdi.Bi-âvnillâh-ı Taalâ tarfetu'l-âyn içinde garimun yüzin döndürüb Kızıl-ırmağa dökdi."Tarih-i Ebu'l-feth s.213 ; "Dağı aşan Mısır ordusu Ceyhan kıyısına ve oradan durmadan Kızıl-ırmak suyuna geçip..." İdris-i Bidlisî ,Heşt Bihist ter. vr.194a ;Hoca Saadeddin Efendi: Olayları detaylarıyle anlattıkdan sonra Mısır ordusunun "Ceyhan suyundan güzar idüb Kızılca ırmakdan ubur ittilir,Ramazan-ı sâminde Adana'nın Tarsus'dan yana vaki olan Ağa çayırında telâki-i fieteyn vuku' bulub sipah-ı Rum ve Şâm tekâbul subh-u şam gibi mevkif-i muhâzatda kıyam idüb ,nur-u zılâm a'lâmını mukabil hızmâgeturdiler " Tac. II/56,der. (Gerek Tarih-i Ebu'l-feth ve gerekseHeşt Bihişt ve Tacü't-tevarih'de zikredilen Kızıl veya Kızılca ırmak ma'lum Kızıl ırmak değil Seyhan nehridir.)

159. "Ramazanın sekizinci gününde(16 Ağustos) Tarsus canibinde Aba Çayırı (Ağa çayırı) dimekle ma'ruf yerde savaşdılar."Heşt Bihişt ter.vr. 194a ; "8 Ramazanda Ağa çayırında "Tac. II/56 ; "Adana ile Tarsus arasında vaki' Ağa çayırı nâm mahalde Ağustos on altı da tekâbûl-u sufûf vuku' buldu. " Hayrullah Efendi s.IX/98 ; "17 Ağustos 1488(8 Ramazan 893)de Ağa çayırı mevkiinde yapılan savaşda "Uzunçarşılı,O.T. II/192 .

160. "Bunlar cenkde iken Karaman hâinleri orduyu yağmaladılar,kaçdılar. " Aşık Paşa-zâde Tarihi s.237 ; "Çün garimi siyub suya döktiler,

Şöyle ki,singununun bir uci Arab'a bir uci Acem'e yitişdi.Gice irişdi ta-'akkıbe mecâl olmadı.Orduy-u hümâyuna avdet ittiler.Meğer ki hayin aç Varsak' lar bu aralıkda asker-i mansurun azuğına el uzadıp yağma itmişler.Çün azuk muzayakası vâki oldı."Tumsun Beg,Tarih-i Ebu'l-feth s.2¼3 .

161. "Bu tarafdan Turahan Beg-oğlı Ömer Beg ve Yahya Paşa ve Gedük Eri-oğli yüridi ve bu tarafdan Musa Beg yüridi .Mısır leşkeri Anadolu leşkerinden ayrıldı,kaçdı.Bunlar kaçmadılar,zira Osmanlının adeti değildir, kaçanı kovmak .Döndüler,haymelerine geldiler,gördiler ki Karaman hainleri yağmaya urmuşlar " Aşık Paşa-zâde Tarihi s. 237 ; "Osmanlı ve Mısır askeri savaştılar,Osmanlı ordusunda İsfendiyaroğlu Kızıl Ahmed Beg,Turahan oğlı Mahmud Beg,büyük emirler ve askerler Sinan Paşa ve Karaman beylerbebeyisi Yakub Paşa,Süleyman Beg,Veliyuddin-oğlı Ahmed Paşa kahramanca savaştılar." İdris-i Bidlisi,Heşt Bihişt ter. vr.194a ; "Umerây-ı saf ârâdan İsfendiyar-oğlı Kızıl Ahmed Beg ve Turahan oğlı Ömer Beg ve Mehmed Beg ve Mustansır Beg gibi nâmdâr begler...ve Anadolu beglerbegisi Sinan Paşa,Karaman Beglerbegisi Ya'kub Paşa ile meymene-i sipahda tertib-i sufuf idub Veliyu'd-din -oğlı Ahmed Paşa ve Süleyman Beg dahi ashab-ı yemin a'dâdında ma'dud oldular ve Halil Paşa Rumili bahâdırları ile cânib-i yesârda karar idub safların üstüvâr itdiler...."Tac. II/56-57 . Ay. bak. İdris-i Bidlisi, Heşt Bihişt ter. agy.vr.194b;Hayrullah Efendi, IX/98 ; Uzunçarşılı,O.T. II/192 .

162. "Döndüler ,haymelerine geldiler,gördiler kim Karaman hâinleri yağmaya urmuşlar ,bunlar dahi bu hainlerin ardına düşdiler ve bâki asker kim kaldı kaçdılar .El-hâsıl iki tarafdan bile kaçdılar.Bu macerânın tarihi hicretin 894 de vaki oldu. Aşık Paşa-zâde Tarihi s.237 ; Savaşın teferruatı ve şehidler için bak. Tac. II/57-58 .

163. Bak. Tac. II/58-59 .

163/1. Karagöz Mehmed Paşa: Enderun-u Hümâyunda yetişmiş,Sultan Bayezid-i Sâni'nin tahta çıkması sırasında bağlılık ve hizmetler gösterdiği için 890(1485) de Beglerbegisi olmuştur. Ahmed Paşa'nın serdarlığını çekemediği için gayretsizlik göstermiş,affedilmiş,Hadım Ali Paşa'nın seferinde de aynı ihaneti sebebiyle katledilmiştir(893/1488)(Sicill-i Osmanî, IV/106) Karagöz Paşa'nın birinci muharebedeki gayretsizliginden dolayı Şehzâde Abdullah'ın Lâlâsı olduğu için affedilmişti.Fakat ikinci defa ki hiyânetinin cezasını hayatıyla ödedi. Hayrullah Efendi,IX/98; Ahmed Rasim ,O.T. I/235 ;Uzunçarşılı,O.T. II/192 .

164. Krş. Tac. II/55-61 ;Künh. vr.255ab-257ab (Top) .

164/1. Aşık Paşa-zade:"Ol şahın hisarında mahbusdı ve illâ bunun hidmetine gelir gider bir hatun var idi.O hatun kişi ile dâim haber gönderirdi ki "Allah fırsat virub çıkam ,beni gözetin"dirdi. Gicelerle gözetirlerdi."Zira kim bundan ökidin dahi bu hapisden kurtulmuş adamlar çokdur." dirdi...ol dahi fırsat buldu,giceyle fırsat bulub çıkdılar,..atlara bindiler ,Şam dağlarına kaçtılar,Türkmen beglerinin aralarına girdiler,ol begler himmet itdiler geldi.Sultan Bayezid'e geldi,Padişah dahi Vize sancağı begliğin virdi.Hicretin 893(1488) vaki oldu. Tevarih-i Âl-i Osman s.235-236

"Zu'l-kadir Oğlı Alau'd-devle Beg ki Rumilerle Şamiler arasında olan ihtisame badi idi. Sultan-ı Mısr'a Sahib-kıran-ı asrı ulaştırmak anları birbirine dalaştırmak onun fesadıydı.İki şehriyar-ı kâmkârı dokuşdurdu kenara çekildi. Kemal Paşa-zâde,VIII.Defter agy.vr.5la .

aynı mealde bilgiler için bak. Tac. II/62-63 .

165. "Padişah Alau'd-devle'nın tımarını kardaşı Budak'a virdi. Yüridi tımara vardı.Gafletle Alau'd-devle'nin iki oğlunu tutdı,birinin gözlerin çıkardı,oturdu...Alau'd-devle dahi leşker cemi' itdi ve Budak'ın üzerine gendi,uğraşdılar.Budak kaçdı,Mihail-oğlu İskender Beg bile-ydi,tutuldi.Aşık Paşa-zâde Tarih s.237; Kemal Paşa-zâde,VIII.Defter vr.5ıb; Lütfi Paşa,s.196 ;Hoca Saadeddin Efendi teferruatı ile olayı şöyle anlatır: " Hakkında zuhur iden inayetleri. .gördiği iânet-u riâyetleri bi'l-küllîye ferâmuş eyledi...Asitâne-i saâdet ubudiyetinden usanub Çerkes nâkeslerine tevassul itmeğe heves idüb ...kızını Özbek'e virmeğe ve oğlunı da rehin vermeyi kabul idub gönderir. Ali Paşa"Zu"l-kadir -oğlı'nın dâire-i îtâatden bedr oldığın arz ider..."Alau'd-devle'den nâşi olan nifak ve telâşi fâşi olıcek Zu'l-kadir vilâyetinin eyaleti Budak Beğe erzâni görilüb iânet ve imdâd içün Hızır Beg-oğlı Mehmed Paşa ...ta'yin buyurulub Mihal-oğlı İskender Beg'e dahi Kayseriyye Sancağı virulub Budak Beg istinsar iderse iânet rusûmun riâyet ide...Budak Beg....iânet ile me'mur olan umerâ ictimâına intizâr itmedi.Alau'd-devle'nin ekber evlâdı Şahruh Beg'i ...Tutub gözine mil çekti,Alau'd-devle bu haberi kûş idicek ....cem'i sipah idub ahz-ı intikam içun Budak Beg'in üzerine hücum itdi"Tac. II/63-64 .

166. "Mihal-oğlu İskender Beg bile-ydi tutuldı.Emmâ mübalağa cenk itdi. Ahir oğlun düşirdiler,kenduyi tutdular Mısr'a gönderdiler.Budak kaçdı ,Şam'a vardı.Mısır Sultanı tutdı habs itdi.Andan Saidiline gönderdi. Padişah-ı Rum Alau'd-devle'ye tımarını yine virdi,mukarrer kıldı.İskender Beg Mısır'da mahbus kaldı ,şehir yine salıvirdiler,Rum'a geldi ve bunun tarihi geçen tarihdir ." Aşık Paşa-zâde s.237-238 .

Ay. bak.Kemal Paşa-zâde,VIII.Defter Ali Emiri 32,vr.51b-52a

167. "Mısır leşkeri Rum'a geldi.Rum Padişahına ilçi gönderdi. Üş(اوش) ben geldim ,vilâyetine çıkdım .Çukur-ova'da aldığın hisarları vir,yohsa sen bilirsin didi. İlçi dahi geldi,Rum padışahına yetişdi.Dahi sual-cevab olmadın Mısır Karaman vilâyetinde ,Kayseriyye'ye ve Engüriye ve Aksaray'a ve Lârendeye ve bu vilâyetlere segirdim saldı,yakdı ve yıkdı .Gülek hisarı üzerine düşdi,alamadı.Yüz karalığı yine vilâyetine gitdi. Aşık Paşa-zâde Tarihi s.239 ; Bu konuda Hoca Saadeddin Efendi şöyle der: "Emir-i Kebir-i Mısr olan Özbek dahi bu inkisarı ganimet bilub 895 de sipah-ı Mısr ve Şam ile Alau'd-devle vilâyetine girdi.Ol vilâyet serhaddi olän Kayseriyye hisarını Alau'd-devle ittifakiyle muhasara idub kal'a girlik tedbirine âğâz ve fitne kapusun bâz itmişler...Kayseriyye'den göçüp Nigde'ye andan göçüp Herakliya'ya varub ğaret iderek Lârende üzre cevr-ü sitem bârânını bârende itdilir." Tac. II/65 .

168. Aynı bilgiler,Lutfi Paşa,s.199 ;Tac. II/65 ; Solak-zâde s.301-303 ; Mehmed b.Mehmed : "Nâire-i gâzâb-ı padişâhi furuzân olub bizzat kenduler diyar-ı Arab'a revân olmaları mukarrer olmağla Üsküdar'a ubur içün Beşiktaş'a nuzul-u hümayun buyırdılar." Nuhbetu't-tevarih IIKs/40 .

(Osmanlı-Mısır münasebetleri ve savaşları Aşık Paşa-zâde Tarihi, Heşt Bihişt ve Tacü't-tevarih'den özetlenmiştir.)

169. "895 de İstanbul'da bir tarafında bir musiber vaki' oldu."Aşık Paşa-zâde Tarihi s.239 ; "Pençşembe günü sabah namazı vaktinde İstanbul Güngörmez kilisesi ünvanı ile ma'ruf bir deyre sâika inüb içine od düşdü.... Top oti ile mâl-a mâl idi." Kemâl Paşa-zâde VIII. Defter Ali Emiri vr.53b" "Sene-i mezbure şa'banının yirminci pazar günü sabah namazı vaktinde " Hayrullah Efendi,s. IX/102 . Ay. bak. Heşt Bihişt ter.vr.199b;Tac.II/65 .

170. "Etrafındaki mahalleleri harab eyledi bir nice yüz evi yıkub tuda-i tûrab eyledi" Kemal Paşa-zâde vr.53b(VIII.Defter).
"Ziyade yağmur yağdı,gök gürledi,yıldırımlar şakıdı,bir kâfuri kubbeye yıldırım indi ve o kubbeyi ve nice evleri ve nice mescidleri adamlarıyle helâk itdi."Aşık paşa-zâde Ahmed Âşıkî,Tarih s.239-240 ;
"Bir gün sâikalar olub âlâ's-sabah yeller esub ,yağmur yağdı,nâgâh Güngörmez mahallesinde Tophane'ye Yıldırım inüb içinde olan kimselerle top oti tutuşub kilisenin kubbesin havaya piran idub nice mahalleler harab oldu." Lütfi Paşa,Tevarih-i Âl-i Osman s.199 ;
Ay. bak.İdris-i Bidlisi,Heşt Bihişt ter. Top Ktb. B.196 vr.199b-200a;

Hoca Saadeddin Efendi,Tacu't-tevarih II/65-66; Mehmed b.Mehmed ,Nuhbetu't-tevârih,IIKs/40 ; Solak-zâde ,s.303-304.(Bu olayda telef olan avret-oğlan genç-ihtiyar bin-ikibin vardı,belki ziyâde idi.Kemâl Paşa-zâde,VIII.Defter vr.54a)

171. "Bu eyyâmda sevâhil-i Mağrib'de nasb-ı livây-ı ihtişâm idub ebâ-en ced Tunus padişahı olan Sultan Osman Tunusî..."Tac. II/66 ; "Ebu Amr Osman (1435-1488) İ.A. XII/2/75 ;"Sulh isteğinin ilçi gönderib Mısır'dan geldiğini ve sonra da ulemânın sulha padişahı terğîb ettiklerini" zikreder.Kemal Paşa-zâde VIII.Defter vr.54ab ;"Bu sulha Tunus hükümdarı III.Bbu Zekeriyya Yahya delâlet itmiştir."İ.H.Danışment,Osmanlı Tarihi Kronolojisi I/392 .

172. "Kadırgalar ile Bab-ı Saadete hedâyây-ı cezîle gönderib bir Mushâf-ı Şerîf ve kutub-u mütebere-i Ehâdis-i Nebeviye'den bir nice mücelled-i lâtif bile irsâl idub ..."Tac. II/66 .

173. "Ol eşref-i hedâya-u tuhefâ şefi' idinub darâat-nâmesinde derc-i mukaddemât-ı şefaât eyleyub Sultan-ı Mısr ile müsâlahaların istida' itmiş idi. Bazı ulemânın Çerkeslerle savaşına fetvâ virirken bir kısım ümerâ da intikam alınmasını istiyorlardı.'Ol evanda Müfti-i zaman olan Mevlâna Zeynü'd-din Ali Arabî dimekle meşhur ve asâr-ı fezâil-i aklâmı elsine ile sahife-i rûzgârda mestûrdur. Şâmi-il-mevlid olmağın ,ol etrafın hükkâmı-yle mükâtebe ve mücâvebe den hâli değil idi.Alâka-i tıynıyye muktezası üzre şıkâk-ı vifâka tebdil itmeğe mecid-u sâî ve ilkây-musalaha adabın merâî olub hall-ı celâle ve ibâhet -i kıtâle fetva virenleri tahtıe idub azm-ı hümâyun-i Sultânî feshine sa'y-ı beliğ eyledi...."Tac.II/ 67.

Mevlana Zeynu'd-din Ali Arabî :Molla Arab,Şeyhu'ş-Şuyûh Seyyid Muhammed Arabî'nin oğlu olan Muhammed Arabî Haleb'de 800(1397-1398) tarihinde doğmuştur.Burada ulemâdan okuduktan sonra Manisa'ya gelmiş oradan Bursa'ya geçmiş Molla Gürânî orada iken ondan istifade etmiş,oradan İstanbul'a gelmiş,893(1488) de Şeyhu'l-İslâm olmuştur,Şevval 901(Haziran 1496) da vefat etmiş ve Eyub'de defnedilmiştir. Her gün evinde yüz rek'at namaz kılardı.Sicill-i Osmanî III/487 ; Şekaik-i Numaniyye(ter.Mecdi Efendi) s.171-176 .

174. Krş.Tac. II/66-68 ;Solak-zâde s.304-305; Hayrullah Efendi,s. IX/ 102 ; Uzunçarşılı,O.T. II/194-195 ;Tekindağ M.C.Ş. Çukur-ova'da Nüfuz Mücadelesi,Belleten 123/371 ; Muhammed Harb,s.25-26 .

175. Padişah "Beşiktaş'dan kalkıb bazı yayla yerlerine teveccuh buyurub Seyr-i kenâr-ı Edirne canibine revân oldular.Ufunet-i heva emaretini ihsas itmeğin bir yerde karar itmeyub İbsala'ya ve Gümülçüne'ye

varub ...ıyd-ı edha'yı anda idüb giru Edirne'ye müracaat buyurdular." Tac. II/67 ; Hayrullah Efendi:"Edirne'ye azimet buyurdular,oraları dahi Meriç ve Tunca'nın tuğyanı ile bir deryay-ı umman olmağla Gümülcüne üzerine geçilub sayd-u şikâr idilerek İstanbul'a avdet olundukda ..." Devlet-Aliyye-i Osmaniye Târîhi IX/103 .

176. "İstanbul'a teveccüh buyurdular ..Vâlid-i mâcidleri ahdinde sünnet olunmayan şehzadelerin sünneti için velime-i hıtân tedâriki görülüb" Tac. II/67-68 ; "Sene-i 895 Çünki muharebenin neticesi pek de matluba muvafık-u veche olmadığından halkı bir eğlence ile meşgul itmek iktiza itmiş idi" Hayrullah Efendi IX/103 .

177. Aynı bilgiler Tac. II/68 .

178, Geniş bir şekilde Tac. II/68-69 da anlatılmıştır.Ay.bak. Uzunçarşılı O.T. II/198 .

179. Krş. Tac. II/68; aynı tarih Kemal Paşa-zâde, VIII.Defter, Ali Emirî,32 vr.55b .

180. "Gelibolu Hakimi Sinan Paşa'yı esbab-ı muharebe ile üç yüz adet keşti deryadan Arnavud tarafına revâne ve Avlonya vilâyetine îsâl..." İdris-i Bidlisî,Heşt Bihişt ter. Top B.196 vr.202a ; "Ol tarihde kapudanolan Sinan Paşa'ya buyurdularki 300 pare gemi ile Arnavid sevâhilinden Avlonya'ya varub.."Tac. II/70 ;
Hayrullah Efendi "Ahmed Paşa'nın Donanmay-ı Osmaniye ile Venedik körfezine "(Tarih IX/105)diyerek Sinan Paşa yerine Ahmed Paşa der.
"300 parçalık donanmanın kumandanı Güvegu Paşa(Damad Mehmed Paşa) idi." Hammer ter. IV/24 .

181. "Padişah Cemaziye'l-evvelin evahirinde İstanbul'dan yola çıkdı, beş Recebde yevmi'l-hamîs de Edirne civarından göçüb.." Kemal Paşa-zâde, VIII.Defter, Ali Emirî 32 vr.56a ; "Semendire Hakimi Hadım Süleyman Paşa dahi Engürüs vilâyetine kurb-u civâri olmağın aralarında olan feterât den haberdar olub .." Tac. II/69 .

182. "Engürüs kralı olan Yanku sekar rahına sefer idub .."Tac. II/69 Ay. bak. Heşt Bihişt ter. vr.201a . "Kral-ı Engürüs Yanko "Künh. vr.260b; "Matyas Korvenos'un ölümünden beri " Hammer ter. IV/24 ; Uzunçarşılı:" Macar Kralı Matyas Korven(895/1490) da ölmüş " O.T. II/207 ;
"Engürüs Kralı bulunan Hünyad familyasından Matyas fevt olmuş yerine oğlu

ikâd olunmuş ise de eski hanedan-zâdeler ve banlar Jajelon hanedânından Bohemyalı Vlad Sılâs'ı kabul ve iclâsı efkârında bulundukları cihetle Macarıstan'da ihtilâl alâmetleri görülmeye başlayub "Hayrullah Efendi,IX/104; "Macar Kralı ve Hunyadi Yanoş (Yanko Hünyad'ın) oğlu Mathios Korvin'in ölümü üzerine.."Danışmend İ.H.,Osmanlı Tarihi Kronolojisi,I/393 .

183. "Kral ferzendinin saltanatdaki münâzaât ve a'van-u a'yan-ı şeyâtînde münazâât vaki oldu.Ve ol ferzende,mechulu'n-desebi,davây-ı mülk ile fitne-vu fesâde mübâderet ve ol vilâyetde Süleyman Paşa Engürüs serhaddinde vali idi.Belgrad Hâkimi ile hem civârlık ve dostluk eylemege mübâşeret eyledi.İkâmet-i delâil-i akl ile karar virdi ki çünki Engürüs memleketi bi-sâhib,devâm-ı kâmyâbe sınarış eyleye..." İdris-i Bidlisî, Heşt Bihişt ter. vr.201a-201b ;"Bu sırada Belgrad valisi Despot Oylak Belgrad ,Alaca-hisar ve İzvornik kalelerini teslim etmek istedi" Hammer ter. IV/24 ; "Belgrad muhafızı Oylak "Uzunçarşılı,O.T. II/207 .

184. "Süleyman Paşa'nın Belgrad vâlisini, Belgrad'ı Osmanlılara teslim etmesi için teşvik ettiği " Tac. II/69 ; Padişahın 8 Cemaziye'l-âhire günü Daru'l-hilâfeden ayrılarak valinin mektubu üzerine Sofya'ya yöneldiği" Heşt Bihişt ter. vr.201b-202a ; "Padişah bu sefer için İstanbul'dan 10 Mart 1492 de çıktı. "Hammer ter. IV/24 ; Ay. bak .Künh. vr.261a (Top) ; Uzunçarşılı, O.T. II/207 .

185."Süleyman Paşa tarafından ulak gelub kâfir banları kudûm-u zafer luzum-u şâhiden agâh olıcek,ihtilâfı i'tilâfe tebdil idüb Leh kralı oğlını geçirdikleri ,Belgrad valisini de değiştirdiklerini arz idince Arnavudluk seferine yöneldi. " Tac. II/70-71 ; "Macar krallığı Leh kralı Kazamir'in oğlu olup Çek kralı bulunan Vladıslas intihâb olunmuştur. " Uzunçarşılı,O.T. II/207 .

186. "İnân-ı azîmetleri Arnevid gazası savbına matuf olub Sofya'dan nehzât buyurub Manastır yolundan Arnavid vilâyetine teveccüh buyurdular. Depe-delen'de yirmi dört gün tevakkuf buyurub mâh-ı siyâmda ol mahalde ârâm idüb Davud Paşa'yı Kapı-kulundan ,yeniçeriden intihab olunan dilâverler ile ol diyarda olan müşkil-i kûzâr mevâdı teshirine gönderdiler." Tac. II/71 ; ay. bilgiler,Heşt Bihişt ter. vr.202a .

187. "Asker-i mansur dahi ol nevâhide olan nice kal'aleri mahsur ve himmetlerin teshirine maksur idüb ....ol mevâzii müşkileyi feth idüb

mücâhidler ganâyim ve esirden seyr-ü giriftâr-ı zincir olan nâzeninlerin zencir zülfüne esir oldular.To'me-i şimşir-i ğuzât olan mütemerridlerden mâadâ binden ziyâde kâfir selâsil-i iğlâl ile bârgâh-u celâl savbına irsâl olundu. " Tac. II/71 ; Daha geniş bilgi için bak.Hest Bihişt ter.vr. 202a-202b ; ay. bak. Künh. vr.261b (Top) ; Mehmed b. Mehmed,Nuhbetü't-tevarih,IIKs./40 ; Hammer ter. IV/25 ; Uzunçarşılı,O.T. II/208 .

188. Krş. İdris-i Bidlisî,Heşt Bihişt Ter. vr.202b-203a ;Tac. II/71 Künh. vr.261b-262a (Top) ;Nuhbetü't-tevarih IIKs./40 ; Solak-zâde,s.304 vd. Hayrullah Efendi IX/105 .

189. Bak.Tac. II/70-71 .

190. "İz-u ikbâl ile Edirne şehrine teşrif buyurdıkları arda İstanbul da tâûn-u ekber olduğundan haber alınub dört ay temam belde-i mezburde âram itdiler.Künhü'l-ahbâr sahibi Âlî Efendi yazar ki ol senede bazı mevâzide hususen diyar-ı Arab'da Mısır,Şam ve Haleb'de Receb,Şaban ve Ramazan aylarında tâun-u ekber zuhur idub gün başına nice bin adam geçinmek vâki oldu. Bundan gayri Vilâyet-i Mısır'da 33 gün müşted olub nefs-i şehirde altı kere yüz bin nufus vefât etmiş ,nitekim Pay-ı Taht-ı Rum'da olan beş günde bin, saniyen on günde 25000 ,salisen 17 günde otuz bin vefât kayd-ı defter olmuş tur."Solak-zâde s.305 .

(Arnavudluk seferi Tac.II/69-72 den özetlenmiştir.)

191. "Sultan-ı mücâhidan,emir-i nâmdar Mihal-oğlı Ali Beg Semendire ve Engürüs serhaddi hâkimi idi. Engürüs serhaddinin neheb-u ğâretine memur eyledi ve Rumili sipahılerinden maân taayyün-u tedârik-i temam ile nehr-i Tuna'dan ubur ve misâl-i berk ol yerin ba'zı vilâyetini havb-u nehb-u ğaret ve sırka tayin eyledi." İdris-i Bidlisî,Heşt Bihişt ter. vr.203ab ;
"896 da Mısır'la sulh temam oldu.Ol mah-ı ferhunde encâm da Matyas kral didikleri menhus ölmüş ,oğlu yerine geçen kralı kabul itdikleri sırada Mihal-oğlı Ali Beg'e akın virdi." Kemal Paşa-zâde,VIII.Defter,Ali Emirî, 32,vr.55a .

192. "Bu Berencil Ban Bosna vilâyetinin ulu banlarındandır ve Engürüs kralının ziyâde bahadırlarındandır.Ve hem çok vilâyetine hükm ider bandı." Aşık Paşa-zâde,Tarih s.242 ; "İmparator Maksimilyen'in Karantiya'ya gönderdiği asker Türklerin ikinci fırkasını tehdid ediyordu.Rudolf'de Keven Holler'in emri altında başka asker toplanarak Karantiya asilzâdegânı

olan Jan Evenğand,Nikola Lihtanştayn,Pankras,Die Teriştayn,Leonor Dokolonir Kristof Veysteryah,Jorj Veysenek gibi bir çoğu iltihak ittiler.Vaylah yakınında karşılaştılar.Akıncıların getirmekte olduğu on beş bin esir savaş esnasında zincirlerini kırarak Osmanlılara arkadan saldırdılar.Hıristiyanlar yedi bin maktul ,Türkler on bin şehid ve yedi bin esir virdiler, Mihal-oğlu Ali Paşa idâm edildi."Hammer Ter. IV/26 .

193. Kemal Paşa-zâde: "Mihal-oğlı Ali Beg emrindeki on bin akıncının kış yaklaştığı içim her yeri yakıb yıkıb,yağma idup ilerlediler..Atlu-oğlu dimekle meşhur bir namdarı iki bin atlı ile ileri gönderdi.Kendu dümdar oldu,durdu.Ol dahi bir kaç gün çekilub gidub,daru'l-küfri yakub-yıkub , gâret idub her ne şehre ve hisara ki girdi;avret-u oğlanun bulduğu esir idub .....dönüb gelirken küffar-ı bed-re'yin alayı geldi yetdi...yolların alub turdı...bir nice yüz gâzi saîd-i şehîd oldular.Ol bezm-ü rezm sâkilerinun bâkisi küffâr-ı bed-kerdâre zafer buldular. ...ol sermestlerin kimi kırılub kimi tutulub kimi kaçub dağıldılar,gittiler.Banlarını ki dâğîlerin kara-dağı idi diri tutulub ol serkeşin kahırla bağrın dağlayub ...Ali Beg'e iletdiler .Bu feth vaki olıcek akıncınım eli avucı dolıcek ,Ali Beg mansur ve muzaffer geldi makamında ârâm eyledi."der.VIII.Defter,Ali Emîrî 32, vr.55b ; " Bol ganimetle akıncılar dönerken bunu haber alan Engürüs kralı leşker-i azîm ile yolları kesdi.Gaziler çok mal ve ağırlıklarla faydalı olamadılar,çoğu şehid ve yok oldu,yağmaladıklarının çoğu kâfirlerin eline geçti."Heşt Bihişt ter.vr.203b.; Müverrih Âli Efendi'de "On kadar şehri yağma ettiklerini ve dönüş yolunda yollarının kesildiğini ,burada Ali Beg'in oğlu Hızır Beg'in yayan kurtulduğunu belirtir.Osmanlı ülkesine saldıran Engürüs askerinekarşılık iki ay sonra Mihal-oğlu'nun sefer yaptığı ve aynı şekilde yendiğini "anlatır. Künh. vr.262a (TOp) ; Uzunçarşılı :"Alman İmparatoru Maksimiliyen'in kumandanlarından Rodolf de Keven Holler'in kumandasındaki mühim bir kuvvet,Mihal-oğlu Ali Beg'in yolunu kesip ve Ali Beg muharebeyi burada kabule mecbur olmuş ve muharebe esnasında beraberinde getirmekte olduğu esirlerin de akıncılara hücumu üzerine akıncılar bozulub on bin telef ve yedi bin esir vermişlerdi. Bu esirler arasında bulunan Mihal-oğlu Ali Beg kurşuna dizilmek suretiyle idam olunmuştur."der. Osmanlı Tarihi II/209 ; Gökbilgin :" Gazi Ali Beg'in 1492 akınında esir düşerek ,idâm edildiği hakkındaki rivâyetin Ali Beg'in sadece adını duymakla müthiş bir korkuya düşen halkı teskin etmek maksadı ile Avusturya kumandanı tarafından uydurulduğunu ,nitekim bundan evvel de buna benzer rivayetlerin kasden ortaya atılmış olduğunu ilâve eylemektedir.Bu suretleHayrullah Efendi'nin ve her halde ondan naklen Mehmed Nüzhed Paşa'nın 904/1498-1499

da o sıralarda Semendire sancak beyliğinde bulunan Mihal-oğlu Ali Beg'in diğer bazı akıncı kumandanları ile birlikte Rusya'ya akın yaptıkları yolunda verdikleri bilginin (Hayrullah Efendi IX/119 vd)sıhhatinden şüphe etmemek ve ölümü hakkında son olarak ileri sürülen 906/1500 tarihini kabul etmek daha doğru olsa gerektir."demek suretiyle Hammer ve Uzunçarşılı'nın ifadelerini kabul etmez.Mihaloğulları mad.İ.A. VIII/288 ;

Hammer,Hıristiyanların ele geçirdikleri esirlere nasıl işkenceler yapıldığını da şöyle anlatır:" Hıristiyanların ele geçirdikleri yedi bin esirin hepsini öldürdükten sonra karınlarını yarıp bağırsaklarını çıkararak ondan kuşak yapar,cesetlerini kızartıp yerlerdi.

Macarlar'da ekseriya vahşette onlarla rekâbet ettiler.Vahşetler icâdında nâ-mahdut vus'at-ı tasavvura mâlik olan Kont Kiniş muhâsarasını terke mecbur ettiği zaman Türkler'den aldığı esirlere en müdhiş işkenceler yaptı.Bir takımı çuvallar içine konulup çuvallar dikilerek suya atıldı. Bir takımı değirmen taşlarının altına konularak ezildi. Diğer bir takımının canlı olarak derileri yüzüldü.Ya ateşde kebâp edildi,yahut diri diri aç domuzlara yedirildi."Hammer ter. IV/26-27; Tacü't-tevarih ve Solak-zâde'de Mihal-oğlu Ali Beg'in akıbetinden bahsedilmemektedir.(Tac II/72;Solak-zâde s.305 .

194. "Memâlik-i İslâm garetile intikam almak sadedinde oldu.Ve Bosna vilâyetini nehb-u ğârete mütesaddi olub akraba-u hiş-u hem mezhebi ve hem-kîş olan mülûkden istimdâd itdi. Ve ol mahzuller dahi makdurlerin mebzul ve kralın mes'ulini makbul idub....nice bin cehennemi gönderdiler. Cümleden Cesar Begi olan serdar guruh-u hasârın meslek-i hasârete sulûk idub altı bin süvar gönderdi.Rîm Papa'dan dahi iki bin küşteni gelub pişvây-ı mulûk-i Nasara olmağın..." Tac. II/73 .

195. Derencil Ban : Derenkizeni banıdırki Saadeddin'in rivayetine göre Mihal-oğlu'nu yenmişdi. Ancak Drenkizeni kralın yeğeni olmadığı gibi Mihal-oğlu'nu bozup öldüren Kevenholer (Kheven hüler) veya Koloniez (Coloniez) dir. Mütercim Mehmed Ata'nın notu Hammer Ter. IV/262 ; "İşbu Derencil kral hanedânından olmayıb ban yani serdar mertebesinde idi..İsminin sahihi Derençini olub Hırvatlık kumandanı idi."Tac. II/73 ; "Bu kumandan Rodolf de Keven Holler'dir."Uzunçarşılı,O.T. II/209 .

196. Krş. Tac. II/73 .

197. "Hırvat memleketinde Karlı nâm bir hâkim var idi."Heşt Bihişt ter. vr.204a ; "Kir Karli dirler idi." Tac. II/73 ; Kir Karli,Karl veyahud

Şarl namında bir asıl-zâde olacaktır." Mütercim notu,Hammer ter.IV/262 "Charles le Comte "Tacü't-tevârih'in sadeleştirilmiş metni,İ.Parmaksıoğlu III/277,360,Kültür Bakanlığı yayını 1978.

198. "Karli,Yakub Paşa'ya mutlak mutâbaat ve haraç güzarı eylemedi" Heşt Bihişt ter. vr.204a ; "Bi'l-cümle beş ban bir yire gelub memâlik-i mahruseye taarruz hususunda yekdil-u yekzeban oldılar."Tac. II/73.

199. " 2 Zi'l-kâde ayında çıktılar,Bosna civarında Hırvat îli didikleri diyara akın itdiler."Kemal Paşa-zâde,VIII.Defter,Ali Emirî 32,vr.58a ; Bosna hakimi olan Ya'kub Paşa ki Hazret-i Hüdavendigâr'ın Amasya'da kapı ağası idi.Sonra Karaman'da Sultan Şehinşah'a beglerbegi olmuş idi."Tac. II/73-74 ; Solak-zâde s.305 ; Hammer ter. IV/27 .

200. "Kinez İlha dirler idi."Kemal Paşa-zâde,VIII.Defter vr.58b ; "Kir İlha " Tac. II/74 ; "Kir İlha Osvald,Oswald Papası olmak muhtemeldir." Mütercim notu,Hammer ter. IV/262 (on dört numaralı not) .

201. (Ya'kub Paşa) etrafında asakir-i guzâtı cemi' ve Kir Karli'nin vilâyeti olan Hırvat'a ğaza içün azîmet eyledi. Heşt Bihişt ter. vr.204a ; Ay.bak.Tac. II/74 .

202. "Derencil Ban 'Saray Ovasına' seğirtmişdi.Gayr-ı sancak begi zamanında yıkıb harab itmişdi. Bu Derencil Ban,Bosna vilâyetinin ulu banlarından ve Engürüs kralının ziyade bahadırlarındandır.Ve hem çok vilâyetine hükm ider bandı.Ya'kub Ağa zamanında o kâfir niyet etmişdi ki gele Saray Ovasını ura " Aşık Paşa-zâde Tarihi s.242 ; "....Ana binâem Derencil Ban ol cemiyet ile evvelâ kralın hükmü ile Kir İnca,Ban'ın hisarını derbend ve ol vilâyetin nehb-u gâretine mübâderet eyledi.Çünki ol,hüddâm-ı İslâma ilticâ eylemiş idi.Ya'kub Paşa'dan istiğâse eyledi." Heşt Bihişt ter. vr. 204a .

203. "Ya'kub Paşa 898/1493 de bu sefere çıktı(Heşt Bihişt ter.vr203a) ...Yayça üzerine gelub kal'ayı kuşattı ve gerekli tertibâtı aldı."Heşt Bihişt ter. vr.204b ; "Yayça hisarı önüne kondu" Kemal Paşa-zâde,aqe,vr.58b ; Ay, bak. Tac. II/74-75 .

204. Hoca Saadeddin Efendi: Ya'kub Paşa'nın Yayça önüne geldiğinde kumandanın ortaya çıkmaması üzerine kale de bulunanların panaza yalvarıp onu Ya'kub Paşa'ya gönderdiler .Papaz Paşa'ya "kale almakdan murad mal ve mülk sahibi olmak ve şöhret kazanmak değilmidir? Ne kadar mal isterseniz

verelim" diyerek geri çekilmesini istemesine karşılık,Ya'kub Paşa kale kumandanını mübarezeye da'vet etti.Kale kumandanı buna Osmanlı Ordusuna hücümla cevap verecek fakat yenilecektir."Tac. II/74-75; İdris-i Bidlisî, bu vak'ayı daha geniş olarak anlatmaktadır." Heşt Bihişt ter. vr.204b ; Hammer "Ya'kub Paşa , Yayça önünden geçerken bu kalenin kumandanı Konizâi bir mübâreze-i münferideye davet itdi.Lâkin Konizâi buna cevap olmak üzere şiddetli bir hücüm yaparak Ya'kub Paşa'yı pek perişan bir halde ric'ate icbâr eyledi" der.Hammer ter. IV/27 .

205. "Keşiş ve ilçi iki meni' müsâlaha da kelâm-ı ma'kul işitdi. Ya'ni ki hâkim-i hisâra tamamen haber virdi ve ol kâfir-i hod-bin dahi himmet-i câhiliyet sebebiyle leşker-i küffar bâ-idbârdan bir cemâat ile derûn-u hisardan çıkub .....Ya'kub Paşa dahi fırsatı gânimet bilub mücâhidândan bir cemaât suvâr ile ol kâfiri istikbâle sür'at ve mezburun münhezîm ve inkisâr ile derûn-u hisardan mülteci.."Heşt Bihişt ter.vr.205a ; Hammer'in bir önceki notta belittiği gibi mağlub olub kaçan Ya'kub Paşa değil Yayça kumandanıdır.Bak. Tac. II/74-75 ;Künh. vr.262b (Top) ;

206. "Paşay-ı mücâhedet şiâr ve ğanâim-u bi-şümâr ile.."Tac. II/75. (Ahmed Dede'nin Ya'kup Paşa'dan Bey olarak bahsettiği yerlerde bu bey kelimeleri Paşa olması lâzımdır.)

207. "Ve ol memleketde on beş gün arâm veher tarafda mâlik-i i'tinâm olub " Heşt Bihişt ter. vr.205a ; "Yayça'dan kalkıb Derencil Ban ile mukâbele tedârikinde oldu.İstroviçe kal'ası yolundan Ona nâm nehre varub Engürüs tevâbiinden İslovenya vilâyetine ubur idub..." Tac. II/75 .

208. İslovenya, Tac. II/75 ; Ostroviç ,Hammer ter. IV/27 ; İsklovanya Uzunçarşılı,O.T. II/209 .

209. Bak. Tac. II/75 .

210. "Ona Kupe nâm dûd-hânesini harâbe virdi"Künh. vr.262b (Top); Onna'yı geçerek Slovin ve Kulpa üzerine yüridilêr ki.... Hammer ter. IV/271 "Bosna-saray kapusundan çıkıb Hırvat ülkesine girerek O nâm nehri şiddetle aşub İstirya eyâleti ki....."Hayrullah Efendi, IX/111 ;Ay.bak.Tac.II/75.

211. İtroviçe kal'ası yolundan Ona nâm nehre varub Engürüs tevâbiinden İslovenya vilâyetine ubur idub sipâh-ı mensûre akın buyurdu ve ganâyim envâı ile guzâtı doyurdu.Andan Derencil'e asker koşan Cesar padişahının memleketine girib gird-i summ-ı sutûr ile ol kişveri mestur idub Hokarine

nâm kal'a yanında cereyan iden Kulpe nâm nehr-i azîmden ubur itdi ki ol zemana dek ehl-i İslâm cihad içün ol nehrden ubur itmemişler idi."Tac. II/75; Aynı bilgiler,Hammer ter.IV/27 ; ay.bak. Kühh.vr.262b (Top).

212. Kulpe nehrinden ubur idicek Hırvat vilâyetine girib on beş gün ol hududu talan...Tac. II/75 ; "Görmediği işitmediği Kortâb vilâyetine sâlik oldu" Künh. vr.263a (Top) ; "On beş gün Hırvatistan ile Aşağı İstirya'yı harab itdiler." Hammer Ter. IV/27 ; ."Garaç şehridir,dolaşıb İllerya eyaletinin gerisi olan Laybah şehrine kadar akıncılık itdiler."Hayrullah Efendi,IX/111 .

213. İdris-i Bidlisî,Kir İlha'ya ,Kir İnca demektedir.Heşt Bihişt ter. vr.205a ; "Ya'kub Ağa itdi,ol gelmeksizun ben varayın didi.Gazileri cemi' itdi,niyyet-i gaza diyu yüridi.Derencil Ban'ın vilâyetine girdi."Aşık Paşazâde,s.242-243 ; ay. bak Heşt bihişt ter.vr.205ab ;Tac. II/76 .

214. "Sadar nâm bir derbendde.." Heşt Bihişt ter. vr.205b ; "Derencil Ban bu hali işitmişdi şâd oldu."Aşık Paşa -Zâde s.243 ; Sâdvar nâm derbende irub ....Tac. II/76 ; "Bâre nâm mahalde"Solak-zâde s.306 "Ya'kub Paşa Sâdbâr ayağına vasıl olunca ağaç ve taşlarla..."Hammer Ter. IV/28 ; "Sâdbâr veya sâdvâr adlı bir boğaza .." Uzunçarşılı,O.T. II/209 .

215. Krş. İdris-i Bidlisî,Heşt Bihişt ter. vr.205b ; Tac. II/76 ; Künh. vr. 263a-263b (Top) ; Solak-zâde s.306 ; Hammer ter .IV/28 .

216. "Kırbova nâm mahalde kâfir leşkeri iyan..."Tac. II/77 ; "Karabore denilen mahalle geldi" Künh. vr.263b (Top) ; "Edbına kurbunda muhârebeye girişdi. "Hammer ter. IV/28 .

217. "Ol gazây-ı meserret efzâde sunûh iden imâret-i gaybiyyeden biri bu ki ibtidây-ı kıtâlde üç murg-u sîmurg nişân sipâh-ı İslâm üzere pal-u per açub âdâ-yı dîn üzere pervaz iden yedi ukâb üzre hücum idub.." Tac. II/77 ; ay. bak. İdris-i Bidlisî,Heşt Bihişt ter. vr.206b .

218. "Engürüs vilâyetinden ve ol etrafdan mübâlâğa leşker cemi' itdi. Ol vilâyetlerin derbentlerin bağladı,Türk geçmesun deyu,zira bu ğâziler anların vilâyetlerine girmişlerdi.Bu kâfirler gelub derbentleri beklerdi ki "Türkgelub uğrayacak hiç birin çıkarmayalım" dirlerdi. Ve'l-hasıl geldi derbende uğradı ,kâfir dahi önüne indi,karşı vardı.Kırb-ova'da mukâbil oldular. Ya'kub Ağa itdi:Ey Ğâziler ,İslâm gayretidir,bugün din yoluna turuşmak gerek didi.Allah Allah deyu yüridiler,kâfir leşkerine karışdılar,iyi cenk itdiler,

âhir ehl-i İslâm gâlib oldu.Kâfiri basdılar,şol kadar kırdılar kim kâfir leşinden at yüriyemezdi.Ve ol Derencil Ban'ı ve dahi nice banları tutdılar, bend idub sekiz bin burunla Hünkâr'a gönderdiler....kırılan kâfirin adedi ma'lum olsun içün ...."Aşık Paşa -zâde s.243; "Kuşteler başlarından on iki minâre yapıldığı Tevarih-i Osmaniye'de mesturdur."Tac. II/77 vd ; "Kırbo-ova nâm mahalde Derencil Ban'la mukâbele ve mukâtele kılub on bin mikdarı maktul ve mezbun Derencil Bân esir-u mahzul oldılar " Nuhbetü't-Tevârih IIKs./40 ; ay bak. İdris-i Bidlisî ,Heşt Bihişt ter. vr.207b .

219. "Ol Derencil Ban'ı Hünkâr Kara-hisar'a habse gönderdi."Aşık Paşa-zâde s.243-244 ; "Derencil-i lâin yanınca giden giriftarlar ile der-i devlete irsâl olundu.Ve gânâim-u sâbıka ve lâhika muhteviyât-ı emvâl-ı râyıkadan Âsîtane-i Saadete lâyıka olanları Dergâh-ı muâllâya gönderdi. Lâin-i giriftarın Kara-hisar-ı Sahibi'de habsine ferman sudur idub ğâm-ı endûh ve hüzün enbuh ile mahbesde helâk oldı. " Tac. II/78 ;

Hammer: Bu savaşda beş bin yedi yüz Macarlı maktul ,ve Derenkizeni ailesinden üç Hırvat reisi esir oldu.Üç Franjipan kontundan biri muharebede telef olarak ,bir diğeri Türklerin eline geçdi,üçüncüsü kaçtı,Ya'kub Paşa Hırvatistan Banı Derenkizeni'nin oğlu ile kardeşinin kesilmesini emr ile Derenkizeni ile İstanbul'a gönderdi. Padişah onı Ada'ya hapsettirdi.,üç ay sonra orada öldü." Devleti Osmaniye Tarihi Tercümesi IV/28 ;
Ay.bak. Künh. vr.264a (Top) ; Solak-zâde s. 306 ; Uzunçarşılı.O.T.II/210

220. Yukarıdan beri Ya'kub Beg olarak geçen bütün kelimelerin Ya'kub Paşa olması gerekir. Bak .Tac. II/72-79 ; Solak-zâde s. 305-306 ; Uzunçarşılı,O.T. II/ 209-211 .

221. "Ya'kub Âğâ'ya yahşi hil'atler gönderdi. "Aşık Paşa-zade s.244; "Ya'kub Paşa'nın hidmeti dergâh-ı Padişâhîde kabul-u hayyizâne vusul bulmağın girân bahâ hilâ'-ı fâhire ve hayâl kisesin pûr idicek nukûd-u vâfire ihsânı ve bir murassa şimşir irsâli ile ser-efrâz itdilir ve rikâb-ı hümâyuna mahsus ciyâd-ı cihâd tavilelerinden birin zîn-i zerrin ile a'ta buyurdılar " Tac. II/79 ; ay.bak .Hayrullah Efendi, IX/112 .

221/1 Bak. Tac. II/79 .

222.Birinci beytin ikinci mısrasının son kelimesi Kırbu arada,Tac. II/79 ; Üçüncü beyitten sonra şu beyit yoktur.:
Urduk kâfirin boynuna şimşir-Melekler bağlayub saflar hevâdâ,
Dördüncü beyit : Dokuz bin dahi beş yüz sayıldı
Kovkalanın derede ve ovada .

Beşinci Beyit "Ol arada " dır.
Yedinci beyitten sonra :Ko-çıksun mihnet-u renc-u belâyı ,
Dokuzuncu beyitte: "Yaraşur cânı cezâda,
İdeyûn ser-nıgun âyât-ı küfri _Dikub din sancağın fevkalâde ,
On ikinci beyitte: Vırub at,akçe olam dest giri,
Kaçan bir gâzi görürsem fenâde .
On dördüncü beyitten sonra:
Zamanımda esiri kıldum erzan _Metâ-ı düşdü kâfirin kesâda,
On yedinci beytin son kelimesi:darul-bekâda " Tac. II/79 .

223. Aynı tarih, Tac. II/78 ; Solak-zâde s.306 ; 898 dir,Aşık Paşa-zâde s.244 ; Heşt Bihişt ter. vr.203a ; Uzunçarşılı ,7 Zilhicce 897/ 9 Eylül 1493 tarihini verirse de doğrusu 7 Zilhicce 898/19 Eylül 1493 dür.

(II.Bayezid'in Arnavudluk seferi,Mihal-oğlu'nun akını ve Ya'kub Paşa'nın akını "Tac. II/69-79" dan özetlenmiştir.)

224. "902 senesinin şûhûrunda.".Heşt Bihişt ter. vr.208a ; 902 yılında,Tac. II/80 ; Uzunçarşılı,O.T. II/184 .

225. (Leh kralı) " Memleket-i İslâmı tahrib-u hasâret niyetile âlem efrâz-u şekâvet oldu." Heşt Bihişt ter. vr.208b ; Leh Kralı Jan Albert , Hammer ter. IV/32 ; Leh Kralı Jean Albert(1492-1501) Parmaksız İ. Tac. sadeleştirilmesi III/285,360 ; Uzunçarşılı,O.T. II/184 .

226. "Otuz günlük mesâfededir" Heşt Bihişt ter.vr.208b ;ay,bak.Tac.II/80

227. Boğdan Kralı Stefan Çel Mare'dir.Uzunçarşılı O.T. II/185 ; Ay.bak. Heşt Bihişt ter. vr.208b .

228. Krş. Tac. II/80 .

229. Bak. Heşt Bihişt ter. vr.209a ;Tac. II/80 ; Künh. vr.175b (HSA).

230. "Megem Boğdan hâkimi dört bin Boğdan kâfirini Rum ili dilâverlerinin heyâtı ile müheyyâ idub talia durduğu bişe-zâre karîb mahâlde tevkıf.." Tac. II/80 .

231. "Leh kralı olan gum-kerdereh dâhi hâkim-i Boğdan sevâb didi ile beş altı bin cübbe-puş derya huruş gönderdi. "Tac. II/80 .

232. Krş. İdris-i Bidlisî,Heşt Bihişt ter. vr.209a ;Tac. II/81 ; Künhü'l-ahbar,Hacı Selim Ağa 765,vr.175b-176a .

233. " Leh kralı beş bin seçme asker gönderdi" Heşt Bihişt ter.vr.209a

Bin kadarı kurtuldu. Tac. II/81 ;Künh. vr.265a-265b ;Solak-zâde s.307 ; Uzunçarşılı,O.T. II/185 .

234. Resm-i Osmânî üzre tablu-kös çaldılar,Leh askeri bu hâleti göricek endâmlarına lerze ve zebânlarına hezeyân-u herze galebe idub ne semte firar ideceğin bilmeyub şaşdılar ve Boğdan hakiminin bîm-u cân ile firârın ve hadden ziyade ıstırârın göricek ardına düşüb nice kûh-u dest aşûb ekseri ol bigâne memleketde perişân olub taliâ-ı sipâh-ı İslâm teâkıbı ile nicesi to'me-i şimşir oldu. Tac. II/81 .

235. Leh kralı didikleri gümrâh taliâsından ma'dud-i kalil kaldığını ihsas idicek kalb-i pûr vesvasına hıras galebe idub ehmâl-ü eskâlini ve esvâb-u emvâlini ol mahalde bırağub ıztırab-u şitâb ile memleketi semtine firar eyledi.Diriler ki yirmi bin araba esvâb-u alât kalub talîa-ı İslâm ile Boğdan hakiminin dest-i tasarruflarına girdi,Tac. II/81 ; aynı bilgiler ,İdris-i Bidlisî,Heşt Bihişt ter. vr. 209b .

236. "Hil'atlar ve yarar atlar ilhâfatından gayri başına bir altın üsküf giydirilub serefrâz-ı akran idügü tahakkuk buldı. Ya'ni ki Boğdan voyvodası surh keçelu altun üsküf giymek ol ândan vâki oldı";Künh.vr.165 a Ay. bak. Heşt Bihişt ter.vr.209b ; Tac. II/80-81 ; Solak-zâde,s.306 vd.; Uzunçarşılı,O.T. II/184 vd. .

237. "Garabet bundandır ki hâkim-i mezbur bu hizmet-i mebrureye kanaat itmeyub atabe-i ulyadan gelince asker istedi" Künh. vr.176a (HSA) .

238. "...ve Emir-i Gâzi ...Malkoç-oğlı Bâli Begi ki secaât ve sehâvetde mazhar-ı ahlâk-ı pûr tasaddi..." İdris-i Bidlisî,Heşt Bihişt ter.vr. 209b ; "Silistre Hâkimi olan Emir-i Gâzi safder-i ma'reke-i meğâzi Malkoç-oğlı Bali Beg Leh vilâyetine iysâl..." Tac. II/81 ; Bali Beg,Künh. Hacı Selim Ağa 765,vr.176a ; Nuhbetü't-tevarih IIKs/ 40 ; "Silistre Hakimi olan Malkoç-oğlı Ali Beg " Solak-zâde ,s.307 .

239. "Kırk bin kişiyle yürüdü " Aşık Paşa-zâde tarihi s.280 ; Heşt Bihişt ter.vr.210a ; Künh. vr.176a ; Nuhbetü't-tevarih IIKs/40 .

240. Krş. Heşt Bihişt ter. vr.210a ; Tac. II/82 .
Hammer,Bali Beg'in 1498 yılı ilk ve sonbaharında iki sefer yaptığını birincisinde altmış bin kişi ile sefere çıkıp on bin esirle döndüğünü ,ikinci sefere seksen bin kişi ile [illegible]çıktığını bildirir,Devlet-i Osmaniye Tarihi, IV/32 .

241. Kebir oğlu Ali Beg'i mübârezândan bir cemâat ile leşkere dümdar, ve sağîr oğlu Tur Ali Beğ'i de süvârânile taliâ-ı sipaha me'mur eyledi.Memâlik-i ma'mure meyanında bazı kılâ-ı sağıra'hisâra reside oldılar,Heşt Bihişt ter. vr.210a ; "Tay-ı merâhil ve kat'-ı menâzil olunub Ieh vilâyetine girdiler .Bali Beg'in oğlı Ali Beg'i akab muhâfazâtı içün dümdar ve küçük oğlı Tur Ali Beg'i talia-ı asâkir-i zafer şiâr itdi. Tac. II/82 ;

242. " ..Emmâ a'zamu futuhât sekiz adet muazzam kal'a idi, ki mu'teber mahallerde mecmu'u nûr -haşrda vaki olmuş idi. Kor dimekle ma'ruf bir hisarı muazzama müsadif oldular .." Heşt Bihişt ter. vr.210a ; Korkova nâm hisarı,Tac. II/82 ; Korko nâm hisar, Künh. vr.176b (HSA) ; Braklav ,Hammer ter. IV/32 ; Bali Beg Dinyester üzerindeki Korkova veya Sorukhisar'ı .... Uzunçarşılı,O.T.II/185 ; Bu şehir Braklav adıyle bilinmektedir. Parmaksız İ. Tac.III/288,360 .

243. "Cemâat-i küffar köprü üzerinde âmâde dururlardı. Müsâhidan ... ol nehr-i azîmin yukarısından bir mahal buldılar ki şenâverlik ile güzar müyesser oldu.Bir cem-i sebâhân âla'l-fevr ubur ve kal'a-u hisara yüridiler köprü üzerinde nigâhbân olan küffâr ile ceng....heman ol gün kal'a-ı hisarı ..". Heşt Bihişt ter. vr. 210a ; "Ganâim-u kesîre cemi' itdiler ve hafaza-ı hisar serdarı esir oldu. " Tac. II/82 ; ay. bak Hammer ter.IV/32.

244. "Gâyet vus'at-ı gâza vasatında bir deryaçe-i vâsi' ve etraf-ı cevânibi ma'mur deryaçenin iki tarafında iki şehr ,ol kavm-i meşhurun meyanında şehirlerin havalisi cümle mevâdî-i merzû-u ma'mur ....kale padişâhı asâkir-i İslâmın vurudunu işitdi.Ol şehirlerin her birine beş yüz nefer merd-i merdane memleketi muhâfaza içün ta'yin eyledi. Müslümanlar bu iki şehride aldılar." Heşt Bihişt ter .vr.210b ;
Bu şehir Dreşni'dir. Tac. II/82 ; Drekizini, Hammer ter. IV/32 ;
Bu şehir Dreşni veya Dereczny'dir.Uzunçarşılı,O.T. II/185 .

245. "Golagori nâm bir kal'a ve şehr-i bende ve Edna Kelebâni nâm bir hisara varub,,." Tac.II/83; aynı mealde,Heşt Bihişt ter. vr.210b ; "Golagori nâm kal'ayı ve İşte Kelebâni nâm hisarın .."Künh. vr.176b (HSA); Gologory , Danışmend,Kronoloji,I/402 .

246. "Ve Enda Kelebâni nâm hisara varub.."Tac. II/83 ; Kankoçuğa Kelebanya ,Braklav dahi bu hale uğradılar.Hammer Ter. IV/32 ; Bu fetihle ilgili daha geniş bilgi için bak.İdris-i Bidlisî, Heşt Bihişt ter.,Top B. 196 vr. 211a vd.

247. " Bir iki merhale ileri garet ile ma'mur bir şehre reside oldular.Kralın daru'l-mülkü idi.Edna ili dimekle meşhurdu." Heşt Bihişt ter. vr.211a ; "İş bu şehir Braklav nâmile ma'rufdur.(Tâbi'notu) Tac. II/83 ; Uzunçarşılı, O.T. II/185 Braklaw'dır; "Kralın nay-ı taht-ı kebiri olan Ona nâm şehri garet kıldılar " Künh. vr.176a (HSA) .

(Ona kelimesi, Tacü't-tevârih'de Ona,Camiu'd-düvel'in Topkapı, Nuru Osmaniye nüshalarında Ona şeklinde,Bayezid ve Esad Efendi nüshalarında Edna şeklinde yazılmıştır.Edna veya Ona için Hammer Tarihini tercüme eden Mehmed Ata Bey şöyle demektedir :" Saadeddin'ın Edna Radimin(II/83) Saadeddin bu seferde mevzu-bahs olan şehirlerin heman cümlesinin isimleri evveline İdna,Edna lafzını ilâve ider.İdna kelimesi ne Rusçada ne de Leh lisanında şehir dimek olmadığından Kont Stanislas Rezevoski gibi ben de zan iderdim ki İslovanca'nın"bak oraya,orada"dimek olan bir kelimesidir . Anlaşıldığına göre Türkler gitmek veya geçmek istedikleri yerlerin ismini sordukça ahalisi tarafından bu kelime kullanılırdı. Türkler ise bunu belde isminden sanmışlardır.Nasıl ki polis ve kos isimleinin evveline Rumca kelimesi ilâvesiyle İstanbul,İstanköy şeklinde konmuştur.Saadeddin'in bu parçası 1824 de Leh lisanına tercüme ve tabʿ olunmuştur." Hammer ter. IV/263, (17 sayılı not) .

248. Krş. İdris-i Bidlisî, Heşt Bihişt ter. vr.211a ; Tac. II/83 .

249. "Bu şehir Kançuğa'dır."Hammer ter. IV/32 ; "Bu şehir Kanczuga (Cinanca) dır.Uzunçarşılı, O.T. II/ 185 .

280. "Edna Cenanca nâm bir şehr-i ma'mure uğradılar ki vasatında vâki' olub etrafını besâtîn-i tayyibe ihâta itmiş ve meyânında bir nehr-i azîm cereyân ider ki köprüsüz güzar gayetle dûşvardır." Tac. II/83 .

251. " İdne Dormine dimekle mersum .." Heşt Bihişt ter. Vr.211b ; " İdne Radımın " Tac. II/83 ; "Radımın " Uzunçarşılı,O.T. II/185 ; "Radom " Danışment,Kronoloji ,I/402 .

252. "Sipahsalar-ı müşârun-ileyh ol mahalde tevakkuf ve asker-i ğuzâte iğtimâm-u ğânâyim-u esr-i esîrâne teveccühe ruhsat virub bir tarafdan mücâhidân-ı çapuk-suvardan bir cemâat kendi ferzendi Tur Ali Beg ile firistâde ve canib-i âhirden ...Yahya Paşa-zâde Ali Beg'i mücahidândan bir güruh ile taraf-ı âhar kişverlerine teveccühe ruhsat dâde oldu. Evvelâ Dur Ali Beg Edna Boska dimekle ma'ruf şehre reside vasatına leşker-ü neferât-ı tığ-ı cihâd ile küffâr-ı bed-nihâde katl-ü makhur..."Heşt Bihişt ter. vr.212a .

Ay. bak. Tac. II/83-84 ; Künh. vr. 176b (HSA) .

253. Krş. Tac. II/83-84 ; "Sene-i mezbure ramazanının evâhirinde bu vechile ganâim alındı. " Künh. Hacı Selim Âğa 765, vr. 176b .

254. Ay. bak. İdris-i Bidlisî,Heşt Bihişt ter. vr. 212a ; Tac. II/84.

255. "Bu nehir Dinyester yani Turla suyu demektir " Tac. II/84(Nâşir notu).

256. "Olay geniş olarak ,Heşt Bihişt ter. vr.212a ; Tac. II/84-85 de anlatılmaktadır.

257. "Bali Beg sipâh-ı din-u guruh-ı mücâhidin ile gelub köprüden geçdiler ve ol derbendi açmağa bölük seçdiler. Fethi müyesser olmayıcak Bali Beg bi'z-zat varub derbend dehnesinde iki gün derbendi açmak içün eglendi.Mücâhidânı celâdet pîşe ...derbendi açtılar.Muhafazasına meşgul olan mehâzîl kaçtılar." Tac. II/85 .

258. Bak. Tac. II/85 .

259. "İş bu nehre Sane dinur. " Tac. II/85 (li't-tâbi')

260. Krş. Tac. II/85 .

261. "Yereşlâv " Tac. II/85 ; "Dimeşlâ "nâm şehir ,Künh. vr.176 b. " Yarûslâv " Hammer ter. IV/33 ; "Breşlâv " Parmaksız ,III/292 .

262. Malkoç-oğlu Leh tarafına yüridi,otuz altı pare kal'a yıkdı ve şehrini harab itdi,malını aldı ve adamın esir itdi ve şol kadar toyumluk oldu kim Tuna kenarına gelicek yüz bin esirden humus-i şer'i alındı.Aşık Paşa-zâde Tarihi s.250 ;Ay. bak.Tac. II/85 ; Uzunçarşılı, O.T.II/185 vd.

(Malkoç-oğlu'nun bu Lehistan seferinde aldığı yerleri İdris-i Bidlisî, Heşt Bihişt adlı eserinde numaralayarak anlatmıştır. Tacü't-tevarih ve Camiü'd-düvel bazı yerleri farklı veya daha geniş olarak anlatmıştır.)

263. "Altı Ramazanda küffar diyarına girdiler,Şevval ayının âhirinde diyâr-ı İslâm'a çıkdılar,evâil-i zi'l-kâde'de yerlerine vardılar " Künh. vr. 176b (HSA) ; Hammer tarihinde Malkoç-oğlu Bali Beg'in Lehistan'a iki sefer yaptığını(Hammer ter.IV/32) bildirirse de Leh kralının Osmanlı topraklarına saldırısı 902 evâilinde (Tac.II/80) yapıldığına ve(Künh.vr.176b) den de anlaşıldığına göre sefer Ramazan başlarında başlamış ve zi'l-kâde başlarında sona erdiği hesaba katılırsa iki ay kadar sürmüştür.Seferin tarihi 903/1498 dir. (Bazı tarihler ve ufak tefek bazı farklılıklar hariç,Leh kralının hezimeti ve Malkoç-oğlu'nun Lehistan akını Tac. II/79-85 in aynıdır.)

264. " Muazzâm-ı sipahdar ,şeci-i ekrem- İskender Paşa 904 senesi şuhurunda hüsn-ü ihtiyarıyle vezâreti terk eyledi. Emmâ ol vilâde Sultan-ı mücâhidan bazı memâlik-i frengi hususan İnebahtı ve Moton ve [illegible] tevabii gazası dâiyesine düşdi." Heşt Bihişt ter. vr.213a ; Ay. bak. Tac. II/86 .

265. "İskender Paşa 904/1498-1499 tarihinde gönderildi." Heşt Bihişt ter. vr.213a ; Künh. vr.177a (HSA) .

266. "Ale'l-âcele ol serhaddin mücâhidan ve sipahıhı cemi'idup ol hududa muttasıl olan vilâyât-ı frengden cümlesini gâret ve ol nevâhide ol ecmaıyet-ı müfsidânı yağmaya mübâderet ve tevfiki ma'hud birle ol şehsuvaran mübâderet-i küffârı ânûd ile cenge mübâşeret eyledi." Heşt Bihişt ter. vr.213b ; "İki bin neferer güzide secâat ve şehâmetleri pesendidenin" Künh. vr. 177a (HSA) ; ay.bak. Tac. II/86 .

267. " Bosna serhaddinden Ravine vilâyetine ki Venedik tevâbiindendir " Heşt Bihişt ter. vr.214a ; "Venedik tevâbiinden Radine vilâyetine " Tac. II/86 ; Solak-zâde s. ; " Darine dimekle ma'ruf olan" Künh. 177a (HSA) ; "İzonzo ve Drave kenarlarına " Hammer ter. IV/43 ; " İskender Paşa Dalmaçya'da Zadına veya Zâra taraflarına akın yaparak " Uzunçarşılı,O.T. II/212 .

268. Aynı ifadeler,İdris-i Bidlisî,Heşt Bihişt ter. vr.214a ; Tac. II/86 ; Künh. vr.177b (HSA) .

269. " Saniyen Frenk ve Cesar vilâyetine ılgar idüp küffâr-ı hakisârı esîr-i bend-i hisar ve Bosna serhaddini muhkem ve üstüvar eyliye.."Tac.II/87; Âlî Efendi : "Yüzi ah olsun her kande giderse nusret-u zafer bulsun deyu hayr duâlarına lâyık görüldi.Tekrar bir akın bir ağın dahi görsün buyuruldu." Künhül-Ahbar vr.177b (HSA) .

270. " Paşay-ı firuz cenk-i daver bâ ferheng-i fermânı üzre beş yüz suvar ile çesar vilâyetine aheng idüb yirmi gün ..." Tac. II/87 ; Uzunçarşılı : " 1499 Eylülünde Üdine sahrasına ordugâhını kurub Feriyol ile Karantiya arasındaki yolu kestikten sonra on bin süvari ve beş bin piyadeyi üçe ayırarak Venedik körfezine dökülen Tağliyamento (Aksu) nehrini aşıp etrâfı vurduktan ..." Osmanlı tarihi,II/212 .

271. " Aksu dimekle ma'ruf bir nehr-i azîme müteveccih oldular" Heşt Bihişt ter. vr.214a ; "Taliyamento bugün Aksu "Tac. II/87 ; " Aksuy nâm nehr-i azîmi " Künh. vr. 177b ; "Tağliyamento'yu geçtiler " Hammer IV/43

272. " Dolina nâm bir kesîri'ş-suub nehre vardılar ki yedi kısım olub her bir. kısmı Dicle ve Fırat'a muhâki idi. (İsonso çayı olmak muhtemeldir) Tac. II/87 ; " Dolina nâm bir büyük nehre yetiştiler ki yedi kısım olmuş idi" Künh. vr. 177b ; ".... sonra yedi kolu olan İzonzo nehrini geçmiş." Uzunçarşılı,O.T.II/212 .

273. "Bi-kıyâs emvâl-u gılmân -u cevâri-i sâhib-i cemâl ve temâmi-i vilâyeti tarac ve payimâl ve mesâkin-i ber-letâfet ve emâkin-i pur nüzhet-u nezâfet sipah-ı raiyyeti harac ve yebâb eyledi." Heşt Bihişt ter. vr.214b ; " 8 Teşrin-i evvel 1499 da Osmanlı askeri Kerç'den hareketle İzonzo'dan geçtiler. Ve yüz otuz şehir ve kasaba ve kurayı mübeddel-i remâd iderek bu bu seferden 8000 esir alub götürdüler" Hammer ter. IV/43 ;
" İskender Paşa İzonzo nehrini geçmiş ve Venedik şehrî yakınlarına kadar gelmişti. Buraya kadar 130 kasaba vurulub sekiz bin esir alınmıştır." Uzunçarşılı, O.T. II/212 .

274. "Dolina nehri,Heşt Bihişt ter vr. 214b ; Tac. II/87 .

275. " Dolina kenarında nüzûl ittiklerinde tevâtür-ü emtâr ve tevâfir-u miyâh -ı enhâr ile dest-i sahra numûdar-ı derya olub telâhik-u suyul ile mevâşi ve huyûl hareketden kalub yollar mesdud olmuş idi.Bu haleti a'day-ı din fırsat bilub mücâhidîn reh-güzarın hâşâk-ı vucud-i nâ-pâkları ile sedd-u ihâta itdiler " Tac. II/87 ; ay. bak . İdris-i bidlisî,Heşt Bihişt ter. vr.214b-215a .

276. "Paşay-ı sâhib-i tedbir cümle leşkeriyyan-ı esîrân-ı sağır-i kebir ile hâzır eyleyub yirmi yaşından ziyâde olanlarını katl itdirdi. Üç bin maktulân ile maktuller bu kadar idiler " Heşt Bihişt ter.vr. 215a ; "Esirlerin sığârın ibkâ ve kibârın adem diyarına ilka idub müdafâa-i küffar içün sebükbâr oldular " Tac. II/88 ; Müverrih Âlî Efendi : Askerindeki esirleri huzuruna getürüb sinni yirmiden ziyâde olanları kılıçdan geçirdi. Bir lâhzada üç binden artık bed kişi ... bi-cân ve bi-ser kaldı . Künh. vr.177b , (HSA) .

277. Krş. Tac. II/88 ; İdris-i Bidlisî olayı geniş bir şekilde anlatır, Heşt Bihişt ter. vr.215a-215b .

278. "Ganâim-u müheyye humûsundan mââda nefâyis-i emtiâ-ı frenk müntehabları harîm-i kibal savbına irsâl olundu. İki yüz gulâm-ı serv endâm dergâh-ı sidre-i ihtirâmda çârûb keş olan hüddâm-u âlîmekâm silkinde intizâm bulmağıçun bab-ı saâdete iysâl olundu." Tac. II/88 ;

Âlî Efendi: " Nukûd ve emtiânın hums-u gânâyimden mââda yirmi re's ğılmân-ı cinsdar ,ruh-u efza nice benât-şirîn ...ve tuhaf-ı tefârikden nice yük metâ-u kâlâ atabe-i ulyâye ... "Künh. vr.177b (HSA) .

(İskender Paşa'nın frenk diyarını yağma etmesi TacII/86-88 den aynen alınmıştır.)

279. Aynı tarih, Tac. II/87-88 ; Solak-zâde,s, 307-308 ; "Bu seferin evvelinden âhirine dek üç ay mikdârı zeman mürur eyledi" Künh. vr. 177b (HSA) .

280. Aşık Paşa-zâde: " Donanma gemileri şehr-i İstanbul'dan çıkub yüridi.Gelibolu'ya vardı,on yedi gün anda oturub maslahat gördiler.Andan çıkub yüridiler"Kilidi'l-bahr " kal'alerine varub üç gün anda otırdılar,begler danışık idub andan çıkub yüridiler." Tevarih-i Âl-i Osman,s.284 ; Kapudan olan Davud Paşa'yı sâni'yi ser-asker idub göge ve barça ve kalyon ve kadırga ve kayık envâından 300 gemi ..Tac. II/90 ; Künh. vr.178b ; Kâtip Çelebi,Tuhfetü'l-kibâr fi esfârı'l-bihâr, MEB 1000 Temel Eser,İst. 1973, s.28 ; " 160 Parça gemi ile " Hammer ter. IV/39 ; "Kaptan-ı Deryâ Davud Paşa kumandasında 91 kıt'a büyük harb gemisi,170 kadar sâir yelken gemileriyle Mora sahilinde Leponto ve Modon civarına altmış üç bin nefer asker gönderdiği...." Kâmil Paşa ,Tarih I/131-132 .

281. " İki göge yaptırmışlardı ki her birinin uzunluğu yetmişer zirâ,enleri otuzar zirâ idi, ve sereni müteaddid ağaçların bir araya getirilib sarılmasiyle meydana getirilmiş olup dâiresinin çapı dört zira kaplama idi."Kâtib Çelebi,age s.27 ; aynı bilgiler Tac. II/88-89 ; Müverrih Âli Efendi: " İki azîm-u enbuh mavuna yaptırdı ki her birine yirmi dört bin flori harc olundu, 70 ayak uzuniye 35 ayak arzı mukarrer oldu." Künhü'l-ahbâr,Hacı Selim Ağa 765,vr.178b .

282. "Gögenin çevresinde kırk silâhlı savaşçı oturub ok ve tüfenkle savaşması kolaydı " Tac. II/89; Kâtib Çelebi,age s.27 .

283. "Amele ve sunnaʿın eksêri memâlik-i hassa-i Sultâniyeden ve esbâb-ı âlâtı bina mahsûlâtı memâlik-i mahrûseden iken her birine yirmi bin flori sarf olunmuş idi. " Tac. II/89 ; " Nakl olunur ki iş bu iki geminin marangozları ve amelesi has kullarından ve eşyâ-ı sâiresi tersâne mürettebâtından iken yalnız ikisi için kırk bin altın sarf olundu" Hayrullah Efendi,Tarih IX/113 .

284. Kemâl Reis:Kemâleddin Ahmed b. Ali (v.1511) Türk denizcilerinden

olup meşhur korsanlardan biri sayılır.Kemal Reis Gelibolu'da doğmuş,deniz azap askeri olarak yetiştirildikten sonra 1470 de Ağrıboz seferine katmış,oraya yerleşmiş, daha sonra bir 'kalita' alarak hazırladığı gemi ile Venedik'e karşı korsanlığa girişmiş ve büyük şöhret kazanmıştır. 891/1486 da Endülüs Müslümanlarına yardım için İspanya'ya giden Kemal Reis ,bir süre sonra Osmanlı hizmetine girmiş ve on beş yıl bu hizmeti yürütmüştür.Bu süre içinde Osmanlı donanmasının ıslâhı ve düzenlenmesi için büyük gayret ve hizmet göstermiştir.İnebahtı seferine katıldı, Rodos şövalyelerine karşı seferler yaptı,1511 yılında denizde boğuldu. Parmaksızoğlu İ., İ.A.,Kemal Reis mad.,VI/566-568 ; Ay. bak. İdris-i Bidlisî, Heşt Bihişt ter. vr.217a ;Hayrullah Efendi,Tarih,IX/112-113 .

285. "Her birine biner nefer mücâhid-i şecâat-ı ....ta'yin buldı. Birine Kemal Reis gibi serdâr-ı megâzi ve birine Budak Reis nâm ğâzi girmek emr olundu " Künh. vr.178b (HSA) ; " Burak Reis'e ve Kemal Reis'e verilen gemiler 2500 er tonluk idiler" Hammer ter. IV/40 ;
Budak Reis olarak yazanlar,Heşt Bihişt ter. vr.217a;Hayrullah Efendi, Tarih,s.IX/113 ;

Burak Reis: (v.1499) Venediklilerle yapılan savaşlarda gösterdiği kahramanlıklarla şöhret kazanmıştır.Barak Reis adıyle de anılır.Doğum yeri ve hayatı hakkında fazla bir bilgiye sahip değiliz.1488 de Mısır seferinde kadırga reisliği yaptığı bilinmektedir.Adı dâima 1494 de devlet hizmetine girmiş olan Kemal Reis'le birlikte anılmıştır. İnebahtı seferi esnâsında Venedik'le yapılan deniz savaşı sırasında Yenişehir valisi Kemal Bey'le birlikte şehid düşmüştür.12 Ağustos 1499 .T.A.VIII/419.

286. 904 Şevvâli/1499 Mayıs sonlarında İstanbul'dan göçüp.. Kâtip Çelebi,age s.28 ; "20 Şevvâl 904/ 31 Mayıs 1499 da İstanbul'dan Edirne'ye yola çıktılar" Tac.II/91 ; " 21 Şevvâl 904/ 1 Haziran 1499 İstanbul'dan Edirne'ye azîmet idüb " Hammer Ter. IV/ 39 .

287. "Mustafa Paşa dahi hisarın cânibi berrisini sed idub sufun-u İslâmiye vuruduna muntazır olub sedd-i ahenîn gibi pîrâmen-i hisarda sâbit ve üstüvar oldı." Tac. II/91 ; Kâtip Çelebi,age s.28

288. "..... sulanmak kasdın iderken kahây-ı âsumanî ve hükm-ü rabbânî giceyle furtuna zâhir oldu.Izdıraplar ,fetretler idüb,adamısıyle altı pâre gemiyi helâk etti. Zikr olunan hêlâk gemilerin ikisi top gemisi idi. Ana hayli melûl oldular. Hele Hak Teâlâ'nın kahrına mutiʿ lutfuna şükr-ü Yezdân kıldılar.Yelkenlerin açub yüridiler .....Sene-i erbaâ ve tis'amie

Zi'l-hiccesinin ol gice bayramdır. On gün geçip Kemâl gemisi ile sekban-bâşı bindiği gemi rûzgâra uğradı on iki gün gâib oldular,âhir bir kenarda buldılar ,bunlara haber seirdılar , didiler ki "bizi fırtına çıkub alub gitti, kâfirin donanması gemileri muttasıl bizi kovdılar " Aşık Paşa-zâde,Tarih, s. 254-255 ; Ay. bak . Tac. II/91; Kâtib Çelebi,age,s.28 .

289. Âşık Paşa-zâde : "Korona vardılar,sulanmağa çıkdılar ve Koron vilâyetinin kâfiri pûd silâh olub bunlara karşı geldi.....kâfiri kovdular. ....kâfir donanması dahi geldi,mukâbelede demir atıp oturdu. ....andan yürüyüb Motona kunde (Kapulı limanı) dirler bir limâna vardılar,anda dahi su virmemek istediler.El-hâsıl üç gün anda oturak olub hayli cenkler oldı.... Andan göç itdiler ruzigâr muhalif olub gemileri Kapulı limanına bırakdı. ....Kâfir çerisin gördiler,bir arada konmuş ,heman göricek Ehl-i İslâm çerisi dahi kondu.Ama Burak Reis gemişi ile Herek Reis gemileri askerden ileri kondı."der.Tevarih-i Âl-i Osman s.255-256 (Âlî Bey neşri)
" Mora Sancağı Begi Halil Paşa sufun-u İslâmiyenin girdâb-ı hayretde kaldığın ve kâfir keştileri etrâf-ı cevâniblerin aldığın" padişaha bildirdi. Tac. II/92 ; ay. bil. Kâtip Çelebi,age,s.28-29 .
Halil Paşa: Sarayda yetişmiş,Rumeli Beglerbegi olmuş 894/1489 sonra ayrılmış 898/1493 de Mora valisi olmuş bu harpte bulunduktan sonra orada vefât etmiştir.Âşık Paşa Tarihi s.257 (Bir nolu dip not) .

290. Mevkib-i Hümâyun-i Padişâhi İnebahtı kurbunda Çatalca dimekle ma'ruf olan sahraya hulul itdiği hengâmde Halil Paşa'nın gönderdiği ulaklar vusûl bulıcak .. Tac. II/82 ; Kâtib Çelebi,age,s.29 .

291. "Ol eyyâmda vezir olan Hersek-oğlı Ahmed Paşa Anadolu sınahilerinin güzideleri ile Mora'ya varub girdab-ı ızdırabda kalan gemilere .. yaverlik ve ...iki bin yeniçeri dahi zâm idüb sür'at-i vusûl içün muâllem atlarına suvar oldılar. Ahmed Paşa kemâl-i isti'câl ile dolanub Germe'den Moton'a varınca inâyet-i Bari'yi yâr-ı kılub hubub-u bad-ı murâdıle cevâri-i İslâmiye ol limandan çıkub savb-ı maksada câri olmuşlar ve düşmen-i derya-huruş ile cenk iderek el-Vuhuş yanına gelmişler.Ahmed Paşa dahi keştiler muhâzâtına irub el-Vuhûş'da gemiye girub sipâh-ı İslâm iânetine ikdâm eyledi. Tac. II/92 ; (Komoluc hisârı) Aşık Paşa-zâde,s. 256 ,.

292. Krş. Tac. II/92 ; Künh. vr.178b (HSA) ; Katip Çelebi,age,s.30.

293. Bak. Kâtib Çelebi,Tuhfetü'l-kibâr fi esfâru'l-bihâr,s.30

294. "Gürüh-u dalâl kerrât ile Kemal Reis'den kûşmâl görüb .....

Burak Reis'in keştisini Yenişehir Hakimi Kemal Beg ol keştide olmağla Kemal Reis gemisi sanub üstüne üşdüler ve iki tarafdan çok kimesne ğarkâb-ı helâke düşdiler " Tac. II/93-94 ; "Tarafeynden top ve tüfenge ateş virildi ve gemiler birbirine çatdı,meşâhir-i mellâhân-ı ğuzâtdan mezbur Budak gemisine çatdılar" Künh. vr. 179a .

295. Aşık Paşa-zâde:" Dü-şenbe kâfir yelken açub ehl-i İslâmın üzerine yüridi.Gaziler dahi Allah'a sığınıb cenge hâzır oldular.Ve'l-hâsıl kâfir gelub cenge meşgul oldılar,andan Allah'ın takdiri ile ehl-i İslâm gemilerine rûzgâr muhâlif oldu.Burak Reis dirlerdi bir reis vardı. Ol Hünkâr'ın bir ulu gemisinde idi ve iki ulu kâfir gemisi iki tarafdan Burak Reis olduğu gemiye çatdı.Ehl-i İslâm bunlarla venge meşgul oldu.İki büyük barça dahi Herik Reis gemisine havale oldı,çatmağa çenğel salub ileşdirmeyub kaçub giderken ikisini dahi topla urub adamısıyla batırdılar.Ehl-i İslâmın dahi bir gemisin alub giderken üzerine guluv idub yüridiler,heman od urub yakdılar." Tevârih-i Âl-i Osman,s.256 ; ay. bak. Heşt Bihişt ter.vr.218a .

296. "Burak gemisine çatan gemiler Burak Reis gemisini sürüyüb alub gitmeğe başladı. Gördi kim alub giderler,kâfire dimi varmayalım deyu kâfirin gemisine od urdılar.Kâfir gemisi yana yana Burak gemisi dahi bile yandı,ve üç kara-dağ gibi gemi yanub helâk oldı .Ve Burak gemisinden 90 kişi kurtuldu.Kâfirden hiç biri hâlâs olmadı.Yarındası yuriyu Komiluç hisarı dirler bir Müslüman hisarı vardır.,ona vardılar" Aşık Paşa-zâde Tarihi,s. 257 .Âşık Paşa-zâde Burak Reis'in şehit olduğu bu deniz savaşını Hersekzâde Ahmed Paşa'nın yardım için gemilere bin ip denize açılmasından önceki olaylar arasında zikreder. Ay. bak. Kâtib Çelebi,age,s.30 .

297. " İki göge ki her birinde bin müsellah kâfir var idi ve bir mavuna ve barça ki her birine beş yüz kiber-i nâ-hemvar suvar idi."Tac.II/94; "Burak Reis'in gemisine Armonyo ile Hıyarento iki gemi ile iki tarafdan kanca attılar " Hammer ter.IV/40 .

298. "Yenişehir hâkimi olan Kemal Beg ve Burak Reis ve mübâşir-i mesâlih-i keşti olan Kara Hasan ve nice namdâver keşti banları ve beş yüz dilâver ol vartada şehid olub ğarık-ı deryây-ı rahmet oldular " Tac. II/94 ; ay. bak.Künh. vr.179a (HSA); Kâtib Çelebi, age,s.29 .

299. "O sefine-i muhrike-i İslâmiyeden deryaya düşen mücâhidleri kayıklar ile alub yediyüz kimse halâs oldu.Kâfir gögelerinin ikisi bile yanub derunlarında olan melâinin kimi hark ve kimi ğark-ı azâbile helâk olub ruy-i deryada dest-u pa uran mehâzilden yedi yüz kâfir kılınçdan geçdi.

ol iki gögeye sonra muâvenete gelen bir kalyonu alub kâfirin bendîtdiler." Tac. II/94 .

299/1. " Komıluç hisarına vardılar , demir birakub yatarken Rum Sultan'ı Bayezid Han'ın veziri Hersek -oğlı Ahmed Paşa yirmi bin askerle yardıma gelub gemilere girdi.Her gemiye birer sancak gemisi baş dikdiler. Kâfir bunların yolunu bağlamış idi. Yarındası kösler,nakkareler urub kâfirin üzerine yüridiler.Kâfir dahi yarılub bünları araya aldı.Döne döne , çarha,çarha savaşdılar.Sabahdan ahşama degin cenk oldd . Müslümanlardan bir gemi helâk oldu.Amma kâfirin yedi pare gemisini aldılar,kimini helâk itdiler,kimini alıkodılar" Aşık Paşa-zâde Tarihi,s.257 ; Aşık Paşa-zâde bu şekilde üç gün savaşıldığını ve Osmanlı gemilerinin halice girmeyi başardıklarını anlatır.

300. "İnebahtı'nın fethi tarih-i hicretin 905 inin evvelinde vâki oldu." Aşık Paşa-zâde Tarihi,s. 258 ;
İnebahtı'nın fethi 905 muharreminde /1499 Ağustos'da vaki oldu. Heşt Bihişt ter. vr.219b ; Tac. II/95 ; Kâtib Çelebi,age,s.30 ;
Padişah'ın Şehzâde Sultan Ahmed'e gönderdiği fetihnâmede savaşın teferruatı anlatılmakda(vr.47b-50a) ayrıca yine II.Bayezid'in Memâlik-i Mahruse'ye gönderdiği fetihnâmede 23 Muharrem 905/30 Ağustos 1499 da İnebahtı'nın teslim olduğu belirtilir, II.Bayezid ve Selim'e Dair Muhaberât,Top. R.1958 vr.47b (Haydar Çelebi Ruznâmesi) ; aynı bilgiler,Münseât-ı Feridun Beg, I/337 .

301. Aynı bilgiler,Tac. II/95 .

302. "Sefâyin-i Sultanî ol zamistanda bahara degin İnebahtı limanında tavakkuf...." İdris-i Bidlisî,Heşt Bihişt ter.vr. 220a ;
"İnebahtı denizinde Germe'ye karîb mahalde Gâzi Umur Beg limânı dimekle şöhret..." Tac.II/95 ;Solak-zâde,s.310 ; "Gemileri Isbara,isbeti limânına koyub..."Aşık Paşa-zâde Tarihi,s.258 .

303. Krş. Tac. II/94-95; Künh. vr.179a ; Münşeât-ı Feridun Beg,I/337 Muhâberât,Top.R. 1958, vr.47b ; Solak-zâde,s.307-310 ; Uzunçarşılı,O.T. II/214-218 .

304. İbrâhim Paşa b. Halil Paşa: Çandarlı-zâde Halil Paşa'nın iki oğlundan küçüğü olan İbrâhim 833/1429 da Edirne'de doğmuş,855/1451 de Edirne kadısı olmuş,bir süre ma'zul kalan İbrâhim Çelebi daha sonra eski görevine iâde edilmiş,bu görevde 1465 şubatına kadar 14 sene kalmıştır.

İbrâhim Çelebi 888 Şevvâl/1483 Aralıkda Anadolu kadı-askeri ve 891 Safer de Üçüncü vezirliğe tayin edilmiştir. 904/1498 de vezir-i âzam olmuştur. Bu görevde iken 905/1499 Ağustosunda İnebahtı seferi esnâsında vefat etmiş dir. İbrâhim Paşa, müdebbir,muktedir,iyi ahlaklı,son derecede cömert,olduğu bilinmektedir. Uzunçarşılı,Çandarlı Vezir Âilesi. TTK yayını,Ank. 1974 ,s.66 ;İ.A. Çandarlı mad. III/355-357 .

305. "Padişah Ya'kub Paşa'ya Preveze kal'asına gönderdi ki "var anda olan gemileri yapdır,müheyya it" didi," Aşık Paşa-zâde Tarihi,s.258 ; "Hisar döğmek içün kırk mavuna lâzım olmağın Preveze Beg'i Mustafa Beg'e fermân-ı cihân muta' varid oldu ki mevsim-i bahar .....kırk pare sefine ızhâr ide ve râyât-ı zafer serâyât ol tarafa teveccüh itdikde Kapudan Davûd Paşa ile kışlayan keştilere mülhâk olub Moton ve Koron semtine teveccüh ideler " Tac.II//96 ; ay. bak. Kâtib Çelebi, age,s.30 ; Hammer ter,IV/45

306. ".....nâ temam iken ...bir kaç nefer hayin ....deryâdan yirmi aded inşâ olunmuş sefâyine ateş bırağub emvâl-u esbâb ile telef eylediler " Heşt Bihişt ter. vr.220b ; " Mustafa Beg'in livâsında yaptırıb itmâma karib olan yirmi pare sefineye fasl-ı zimistânda tebdil sureti ile adamlar gönderub bir şeb cümlesini tutuşdurub fenâya virdiler." Künh. vr.179b (HSA) ; ay bak. Tac. II/96 .

307. "" İnebahtı kal'asının intikâmın almağıçün Mustafa Beg'in hükümetgâhına karîb olan kılâ'-ı İslâmiyyeden Râkıye nâm kal'a üzerine alâ'lğafle düşüb zenbur-u belâ gibi der-i divârına üşüb darb-ı top ve tüfenkle burç-u bârusuna..." Tac. II/96-97 . " Rumili sahilinde vâki' Râkiye nâmı ile şâyi' kal'anın üzerine " Künh. vr. 179b (HSA) ; "Rakınyasa (راكنيا) kal'asını.." Hammer ter. IV/45 .

308. Daha geniş bilgi için bak. Tac. II/79 ; Künh.vr.179b ; Kâtib Çelebi,age,s.30 ; Uzunçarşılı,O.T. II/218-219 .

309. "Ya'kub Paşa'yı Keyvan Beg ve Matrakçı İshak Beg ve Bıyıklı Mahmud Beg gibi namdar begler ile on iki binden ziyâde azap ve müsellem piyade leşkeri ve yirmi bin suvar çeri ve hacet mikdârı yeniceri ile İnebantı'da kışlayan gemiler temimine imdat için evâhiri şıtada gönderub buyurdular ki evâil-i baharda donanmay-ı hümâyun ile Moton önüne varub frenk keştilerine imdad mesleğin tenk ideler..." Tac. II/97-98 ; Solak-zâde,s.310 ; "Mustafa nâm mirleva arz-ı hâl idüb istida'-ı muâvenet itmegin berây-ı müzâheret-i umerâ ,Vezir Ya'kub Paşa ve Geyvan Beg ve Matrakçı İshak Beg ve Bıyıklı Mehmed Beg azab ve yeniceriye ve gayriden otuz bin mikdarı

piyâde leşkeri ile ileri gönderildi." Künh. vr.179b (HSA) .

310. Padişah 8 Ramazan 905 de /5Nisan 1500 Edirne'den yola çıkdı. Tac. II/98; Solak-zâde,s.310 ; 905 Ramazan başları,Katib Çelebi,age, s.31 ; "905 Ramazan/ 7 Nisan 1500 ,Uzunçarşılı,O.T. II/218 .

311. "Devletlü Hünkâr dahi karadan iki top çekdürub M'oton kal'asın beş gün döğdüler,andan sonra donanma gemileri dahi gelüb yedi yere toplar kurdular.Mecmû alet-i harble kafir hisârını döğmege başladılar...ve'l-hâsıl bir ay döğdüler." Aşık Paşa-zâde,Tevârih-i Âl-i Osman,s.259 ; "Pek müstahkem olan Mudon üç hafta kadar muhâsara edildi." Uzunçarşılı,O.T II/219 ; ay.bak. Tac. II/98 .

312. "Gaziler donanmasının bazısı hisara top çıkarmada,bazısı kare - koldayken bir gün gelûb kâfir donanması Müslümanların karekolun basdı. Hıyn-ı darbda Devletlü Hünkâra haber oldı. Heman ata binub deniz kenarına indi.İtdi "Hey cânım işte ol gün bugündür" deyu istimâletler eyledi.Heman İslâm çerisi sil gibi gürleyüb akdı,hücum itdi ve bu zikr olan vakitde kâfir donanması bunların kapudânın ortaya alub kimisine gemiler çatub sürüyüb alub giderken heman Ya'kub Paşa nice pare gemilerle yetüsûb kapûdânı alıkodı . " Aşık Paşa-zâde,s.259 ; " Venedik hâkimi ve sâir kefereden istimdadıla hâsıl itdiği üç yüz pâre sefîne leşker-i İslâm gemilerine derya yüzünde ..." Künh. vr.179b

313. Aşık Paşa-zâde"Hem beş pare gemiler dahi alıkodı.İki üç bin kâfirin kanını yire döktiler ve altıyüz kâfir dahi diri tutdular" Tevarih-i Âl-i Osman,s.259 ; "Top ve tüfenk ve şakâloş-u zenberek ve sâir alât-ı cengle sabah zamanından zulmet-i şâm evânına dek mukatil oldular,var kuvvetlerini bazuya getirub dikkât-ü ihtimâmda kusur itmeyub koyuldular." Künh.vr.179b vd.

314. "Frenk keştilerinin ikisin alûb derûnunda olan melâini kal'aya karşu envâ-ı tâazzub ile öldirdiler ve bir mavnâsın dahi ğark ve nicesinin bâd-ı bân ümidin hark itdiler." Tac. II/99 ; ay.bak. Aşık Paşa-zâde, Tevârih-i Âl-i Osman,s.259 ;Künh. vr.180a ; Solak-zâde,s.311 ; Uzunçarşılı, O.T. II/219 .

315. " El-Hasıl bir ay döğdılar,bir ay bir gün olıcak sene-i 906, ayının Muharreminin on dördüncü günü kâfir donanması ğalebe idub cümle gelûb içünden beş pâre gemi seçilub hisara doğru bu yakadan müslümanlar donanması dahi hisara gelen gemileri gördüler, hemam üzerine yüridiler .Hisardaki kâfir çerisi bize yardim geldi deyû hisar bedenlerin koyub yardıma gelen

gemilerin (malzemesin) hisâra koymağa meşguloldular ve bu Müslümanlar donanması kâfirin hisâra (malzeme)getiren beş pare gemisini birden yakub dört paresini alıdodular .Kâfir çerisi bu temâsâdaykem hisârın korudan yanı ıssız kalub anı göricek devletlu Hünkâr atlanub "bre yağma" deyu nîda itdirdi Heman öyle diyince yeniçerinin biri dahi sancağı iledub kal'asına dikekodi. Âşık Paşa-zâde, Tarih,s.259-260 ; " Dört kadırga esbâb-ı âlât-ı cenk ve bi: kaç bin tüfenk endâz frenk ile hengâm-ı asırda âlâ'l-gafle gelub meyân-ı sefâyin-i İslâmiyândan güzârân olub " Tac. II/100 ; "Venedik Hâkiminden istiğase eylediler,bize silâh-u zevâde yetişmezse kal'ayı tesellümümüz musarrerdür deyu söylediler,mezbur fâcir bir özge tedârik itdi...bezl-i mâl idüb dört pâre seri'ü's-seyr gemi donandı...ve zehâyir-u mühimmât ile mâl-a mâl idüb hisara gönderdi.Altı yüz pare sefinenin meyânına uğradılar. Berk-i hâtıf gibi çekdirub kal'a kapusuna vardılar " Künh. vr.180 (HSA).

316. "Ale'l-gafle gelub meyân-ı sefâin-i İslâmiyândan güzerân olub fursa-i hisara girmeye fırsat bulub getürdükleri tüfenk-i tonî ve sâir âlât-ı hurûbi derûn-i hisâra bırakdılar ve ol dört sarsar-güzer kadırgayı yakdılar " Tac. II/100 ; Yardım kuvveti kumandanı Melişyör Terevizâni'dir. Hammer ter. IV/45 ; "Terevizâni " Uzunçarşılı,O.T.,II/219 .

317. Damat Sinan Paşa kuvvetleri açtıkları gediklerden içeri girerek Mudon'u aldıkları gibi ,limana giren dört Venedik kadırgasını da yakmışlardır. Uzunçarşılı,O.T. II/219 ; ay. bak .Tac.II/100 .

318. "Buyurdular ki bu ateş kahr-ı İlâhi ile hâkister olıcak,harabe içün çekilen metâib-u âlâm-ı sipâh-ı İslâm kaddın-ı lâm ve raht-ı hâbı çeşmimize haram itdi.

Ocağı yana bu kal'a ilâhi
Kim ol ehl-i dinin kîne hâhı , Tac. II/100 ;

"Şu oda yanacak acep sarplaşdı " Sahaifu'l-ahbâr ter. III/427 ;
"Şu oda yanacak aceb sarplandı " Câmiu'd-düvel,Topkapı,vr.520b .

319. "Kâfir çerisi bu temâşâda iken hisârın korudan yanı ıssız kalub anı göricek devletlu Hünkâr atlanub ... "Aşık Paşa-zâde,Tarih,s.260 ; ay. bak. Tac. II/100.

320. Aynı tarih: Aşık Paşa-zâde,s.259 ; Tac.II/102 ; Hammer ter.IV/46 Uzunçarşılı,O.T. II/219 ; "el-hâsıl dört ay âlâ't-tevâli muharebe ve mukateleden sonra 906 Muharreminde unveten feth olunub.." Nuhbetü't-tevârih , IIKs./ 41 ; Padişah'ın "Memâlik-i mahrûseye " gönderdiği Moton kal'ası

Fetihnâmesinde,savaşın teferruâtı anlatılmaktadır. Muhâberât,Top. R.1958, vr.51a-56b ; Münşeât-ı Feridun Beg,I/340-344 ;ayrıca İnebahtı ve Moton seferine katılan SAFAİ'nin "Fetih-nâme-i İnebahtı ve Mudon " adlı eseri (Top.Rk 1271) bu savaşı teferruâtı ile anlatmaktadır.

321. Krş. Tac. II/102 .

322. "Bu feth-i dilkuşânın beşinci güni hısn-ı mezbûrun a'zam kenâyisinde salât-ı cum'a edâ olunub sâir meâbidi mesâcid kılınub ta'mir-i termimi ve ebniye-i muhterikasının tecdîd-i tesmimi Anadoli beglerbegisi Sinan Paşa'ya tefviz buyırıldı." Tac. II/102 ; ay. bak. Künh. vr.18la .

323. "Ali Paşa Anâvârına kal'asının muhasarasını takdim idüb içinde olanlar firengistana gitmege icazet şartıyle kal'ayı teslim idüb ehl-i iyâl ve mal-u menâllerinkeşti ile frengistana nakl itdiler...Paşa dahi hisarı zabt idüb reâyasını haraca kesüb Korone teveccüh eyledi. " Tac. II/102 ; ay. bak. Hammer ter.IV/46-47 ;Uzunçarşılı,O.T. II/219-220 .

324. Mollâ Iâmi," Mülhem olub Iâmi-i hak kabilinden hemîn,
Çün didi tarihini "Feth-i bilâdı'l-ferenc " Tac.II/103 ;
ay. bak. Solak-zâde,s.310-311 ; Hammer ter. s.IV/46-47 ; Uzunçarşılı,O.T. II/218-220 .

325. Daha geniş bilgi için bak. Tac. II/103-104 .

326. ....dergâh-ı âliye arz idüb hisârı cânib-i deryâdan dögüb a'day-ı dinin tarîk-ı imdâdını kat'ı içün bir kaç pare kadırga istedi. Şah-ı âdil .....Reis Kemâl'i 30 pare kadırga ile be-kemâli'l-isticâl Ali Paşa'ya imdâd içün irsâl buyurdular. Tac. II/104 .

327. "A'yan-ı mehâzilden 400 küştini kulle-i hisara girub ..."Tac. II/104 ;

328. Bak.Tac. II/104 .

329. "Enife ve Arsuse kal'alarının eydi-i küffârdan kal'ına " Tac. II/107 .

330. "Düşmen-i din kal'aya girub emân istediler paşa dahi ol küştilere frengistana gitmek içün bir gemi virub hisarı zabt eyledi." Tac. II/108.

331. Krş. Tac. II/107-108 .

(İnebahtı,Modon ve Koron ile Mora'nın geri kalan yerlerinin fethi,Tacü't-tevarih'in(II/88-108) ve Katib Çelebi'nin Tuhfetü'l-kibâr fi esfarı'l-bihâr (1000 temel eser) s.27-32 den alınmış tır.)

332. Hoca Saadeddin Efendi " ve ol evkâtde memâlik-i garbdan hurşid-i İslâm ğârib-u meğâribe âvârelèri frenk taâddisinden hârib olub Paşay-ı mekârim şıârın cūd-i ihsânı âvâzesin istima' itmekle sâye-i mecd-ü keremi pirâmeninde ictimâ idüb ol emâkinde sâkin olub kaldılar ve hayrât-ı cariyesinden hısas-ı vâfiye aldılar "der. Tacü't-tevârih, II/108 ;
Cennâbî " 893 de Endülüs Müslümanlarının yardım isteği üzerine Kemal Reis'i gönderdi "der. Muhtasar Tarih-i Cennâbî,Nu. Ktb. 3107, vr.165a vd..

333. Aşık Paşa -zâde,Timar yazımındaki zulümden dolayı sipahilerin isyan ettiğini yazar. Tevarih-i Âl-i Osman,s.260-261 ;
"Karaman -oğlu İbrahim Beg'in birâderi İmirza Beg'in Mustafa nâm oğlunu ki evânı sıbasında âcem diyarına kaçub mevkib-i hümayun Moton fethine müteveccih iken Rum diyarına rucu' itmişdi. Tac. II/105 ; "Karaman'da İbrahim nâm bir meçhul neseb mezmūmu'l-haseb nedir ki Ben Karaman-oğlu İbrahim Beg'in ferzend-i restedîyim deyu zuhur eyledi" Künh. vr.181a .

334. "Padişah bu sırada Moton seferinde idi " Aşık Paşa-zâde,s.261 ; Tac. II/105 ; ay.bak Künh. vr.181 a (HSA) .

335. "Beg-şehri livâsının hakimi Sultan Mehmed Şâh'a,Tac. II/105 .

336. "Fermân-ı vâcibu'l-iz'an mucibi üzre Sultan Ahmed cem'i sipah idub Larende'ye tüveccüh itdi. Dulkadir-oğlu Alâu'd-devle dahi oğlı Şahruh Beg'i Dulkadir askeri ile şehzâde-i bâ -ikbâl hidmetine irsâl eyledi.Tac. II/105 .
(Şahruh'un daha önce amcası tarafından gözüne mil çekilmişti,bak . dip not 166).

337. "Sultan Bayezid dahi bu haberi alıcek İslâmbol'a gelicek Veziri Mesih Paşa'yı nice bin yeniçeri ile ve kapu halkı ile gönderub ol dahi vârub ...." Lütfi Paşa,Tevarih-i Âl-i Osman ,s.200;
"Vezir-i a'zam Mesih Paşa'ya bir mikdar askere serdar ta'yin kıldı. Üç bin yeniçeri ve nice bin bölük halkı... ve dört bin azab cigerdarları virildikten gayrı Karaman leşkeri dahi bile olmak emr olundu. " Künh. vr.181b .

338. 906 Ramazan/ 1501 Nisan ,Tac. II/106 ; Bu mâcerânın tarihi hicretin 907 sidir. Aşık Paşa -zâde Ahmed Âşıkî,Tarih,s.261 .

339. "Ve bu Karaman Begleri ve sipahileri baş baş gelûb ahd idüb, yeminler itdiler kim artık hıyânet etmiyeler" Aşık Paşa-zâde, Tarihi, s.261 ;

340. "Ol Taşili içinde bir kal'a yaptılar ,kapı kullarından içinde bir az kul kodılar" Aşık Paşa-zâde ,Tarih, s.261 ; "Evgadi'ya vardıkda ol nevâhide bir kal'a-ı menia yapub...." Tac. II/106-107 ; "Andan Taş-iline girilûb Irgadiye nâm mahalde bir kal'a yı muhkem bina itdurub.." Solak-zâde, s.312 .

341. Krş. Tac. II/107 ;Künh. vr.181a (HSA) ;Solak-zâde, s.312 .

342. "Ve ol Karamanî tagâyyür-i şekl-ü libas ile râh-ı firara sülûk idüb ceride ve tenha Tarsus'a varub andan Haleb'e gitdi. Haleb emiri'l-ümerası dahi Sultan fermânı ile ol Karamanî-i bed-peymânı habs eyledi." Tac. II/107 .

343. Krş. Lütfi Paşa, s.200; Tac. II/106-107 ; Künh. vr.181b ; Solak-zâde, s.311-312 .

344. Aynı tarih, Aşık Paşa -zâde, s.263 ; Katib Çelebi, age, s.32 ; Danışmend, Kronoloji, s.I/409 ; Besim Darkot, Midilli mad. İ.A. VIII/285; 877 R.Evveli, Tac. II/109 (Bu tarih yanlıştır). ;906 R.Evveli başında, Solak-zâde, s.313 .

345. "Venedik ...Françe padişahına mebâliğ-ı kesîre göndermek teahhüdü ile ....ahz-ı intikam içün ricây-ı imdâd eyledi, Françe hâkimi dahi teşârik-i dini .....muktezâsı üzre imdâdına müsaâde idüb sipâh-ı bi-girân ile keştilerini donadub şevket-i ihtişamda âdil-ü müsâvisi olan birâder-zâdesini serdar idüb Venedik keştilerine koşdı. Cümle 200 pare gemi olub." Tac. II/108 vd aynı mealde bilgiler, Heşt Bihişt ter.vr.235b-236a .

346. "Fransa kralının kardeşi-oğlu Charles le Bourbon , Parmaksız, İ. Tacü't-tevarih'in yayınlaştırılmış şekli. Kültür Bak. yayını İst.1979, III/362 , (160 nolu dipnot) .

347. 200 parça gemi..Tac. II/109 ; Kâtib Çelebi, age, s.32 ; 60.000 miktarı küffar kal'ayı kuşattı, Künh. vr. 182a (HSA) ; "Fransızların gönderdikleri 15 bin askeri hâmil bir donanma da Zanta adasına gelip demirlemişti. Bundan başka Aragon ve Sicilya kralının donanmasıda Korfu adasına yanaşdı. Amiral Raveştayn kumandasındaki donanma ile birleşen Venedik gemileri mevcudu 200 kadardı. Bu muazzam donanma Ege denizine gelerek Midilli adasını muhasara etmişlerdi. " Uzunçarşılı, O.T. II/221 .

348. "Kafir Midilli'de toplar ve tüfenklerle darb-ı harble cenk iderlerdi. Dört kere hisâra yürüyüb, yürüyüş itdiler,alamadılar ve bunlar bu cenkde iken...ve'l-hâsıl taş hisârı yıkdılar" Aşık Paşa-zâde,s.263 ; "Yirmi dört gün leyl-ü nehâr top ve tüfenk yuvalakları tegrek-i bahar gibi kal'a-ı dârân üzre bârân olub, Tac. II/109 .

349. Krş. Tac. II/109 ; Künh. vr.182a (HSA) ; Kâtib Çelebi,age,s.32 .

350. "Anlar dahi hasbe'l-me'mur Ayazmend'den Midilli'ye ubur itdiler. Karesi sancağı begi dahi zir-i livâsında olan dilâverler ile şehzâde hüddâmına mürâfekat ve imdâd tedbirinde muvâfakât eyledi." Tac. II/109 ; ay. bak. Kâtib Çelebi, Tuhfetü'l-kibâr fi esfâri'l-bihâr,s.33 .

351. "Eğerçi silâhdar ağası ol hengâmede şehid olub çok dilâver deryây-ı rahmete şinâver oldı.Emmâ bakıyye-i mücâhidîn .....hisara girdiler. Ve mahsur olan nâ-ümidlere kuvvet-i kalb virdiler." Tac. II/110 ; ay.bak. Künh. vr.182a ; Kâtib Çelebi,age,s.33 ; Uzunçarşılı,O.T.II/221 .

352. "Cemi' etrâfa yetmiş seksen ulak salub tîz asker çıksın deyu emr olundu. Bu tarafdan asker gelmesine bakmayub Padişah kendisi mübâşeret idüb üç yüz pâre gemi ile gönderdi. " Aşık Paşa-zâde, Tarih,s.262-263 ; "Duâ-i padişâhî ile Sene-i mezbure Cumade'l-ulâsında deryâ neverd olub ....Hersek oğlı Ahmed Paşa'yı serdar itdiler,Anadolu Beglerbegisi Sinan Paşa'ya dahi emr-i âli vurud itdi. " Tac. II/110 ; "Sükkân-ı cezire -i Midilli küffâr tarafından madîk -ı hisâra mübtelâ oldığı ihbârı vâsıl-ı sem-i eşref-i şehriyâri olub hazine-i beytü'l-mâl'de muzâyaka olmağın donanmay-ı hümâyun tedârik-i içün hilâf-ı â'da reâyâ ya azab-u avârız teklif olunub küffârı pîramen-i hisardan dur..."" Karaçelebi-zâde Abdilaziz Efendi,Ravzatü'l-ebrâr,s.394 .

353. "Serdar-ı küffâr lâ siyyema birader-zâde-i Françe olan fâcir nâ-üstüvar kemâl-i ikdâmla bir rahneden kal'aya hücûm itdiler. Derûn-u hisardaki guzât-ı nâmdâr dahi cân-ü bâşla çalışub anların def'ine mübâderet eylediler. İki ğâzi ve serefrâz-ı meğâzi serdar-ı efrence olan nevcivan-ı ser bâzı kemerinden tutub yıkdı âla'l-fevr tığ-ı kin-i intikamla kellesini bedeninden cüda kıldı. " Künh. vr.182a (HSA) ; ay.bil. Tac. II/110; Kâtib Çelebi,age,s.33 .

354. Krş. Âşık Pâşa-zâde,Tevârih-i Âl-i Osman,s.261-263 ;Tâc. II/110 ; Künh. vr.182a ; Solak-zâde,s.312-313 ; Hammer ter. IV/49 ;Uzunçarşılı,O.T. II/221 .

355. "Râviyân-ı ahbâr şöyle ihbâr etmişlerdir ki Hersek oğli Ahmed Paşa donanmay-ı hümâyun ile Midilli muhâfazâtına gitdiği günün gicesi Galata hisarına ateş düşüb bârut mahzenine karîb olmağın vezir-i azâm olan Mesih Paşa ve Yeniçeri Ağası Karagöz Ağa yeniçeri dilâverleri ile vasat-ı leylde deryâdan geçub Galata'ya vardılar.Bunlar varınca âteş mahzene iruşub mahzen kal'ası pir ân olub hasâret-i azîme terettüb eyledi." Tac. II/111 ; Hammer ter. IV/49-50 .

356. "Galata'da bir bergûsa yıldırım indi. Meger içinde top otu varmış,heman bergûsi pare pare idub her taş etrafe atılmağa başladı.Öyle oldıse Mesih Paşa ve cemi' halk bunun def'ine meşgulin,Mesih Paşa'nın ve Galata kadısının üzerine taş düşüb mecruh kıldı. Bir iki, kaç gün yatub Allah'ın rahmetine vardılar." Âşık Paşa-zâde,Tarih, s.262-263 ;
" İkisinin bile beşinci günde intihây-ı ecelleri mahkeme-i kaza ve kaderde müseccel ve daru'l-bekâya intikalleri muaccel oldu." Tac. II/211 ;
"Sadme-i bârutla hevaya âğâz iden bir seng-i giran inûb Paşa ile kâdînın başlarını şikest itmekle beşinci günde ikisi dahi ma'an dar-u bekâya irtihâl eylediler. " Mehmed b. Mehmed ,Nuhbetü't-tevârih,IIKs/42 .
Mesih Paşa: "Aslen Rum asıllı olub Paleolog hanedânına mensup imiş,vezir olub 884 Zilkâde/ 1480 Ocak da Rodos seferine gönderilmiş ,başarısızlıkla geri dönünce azledilmiş,Çandarlı-zâde İbrahim Paşa'nın vefâtı üzerine vezir-i azam olmuş, 907/1501 deki Galata yangınında vefat etmiştir." Uzunçarşılı, O.T. II/538 .

357. Bak. Künh. Hacı Selim Ağa 765,vr.178a .

358. "Yayça.... kurbunda olan Lofça kal'asının muvacehetiyle...içine olan melâîn etrâf-ı memâlike akından hâli olmadıkları ecilden " Nuhbetü't-tevarih, IIKs/42 .

359. "İskender Paşa'nın ferzend-i hayru'l-halefi ve nur-u dide-i sahib-i şerefi Mustafa Beg'le nîşâne-i ilmiyye ve ma'rifetle ilim ve şecâat-u celâdet harâyıkında sâhib-i tabl-u 'alem ,nazm-u nesirle serâmed-i rûzgâr ve ulûm-u funûn cihetinden dahi mevsuf-u sunuf-u ulemâ-ı ahyar olub... bir merd-meydan ve ferd-i şecâât nişân yegâne-i dilâverân idügi.."Künh.vr.178

360."İkibin piyâde bin atlı ile ciğer paresi Mustafa Beg'i " Tac. II/111 " Bin güzide adam virdi.Hüday-ı teâlâ muînin olsun deyu gönderdi." Künh., vr. 178a (HSA) .

361. "Mustafa Beg'in aldığı bu Lofça belki Aşağı Milu şivazi (Miloschevzi) dir. Prusca dahi Priccieka olmalıdır. Hammer ter. IV/51 ,(3 nolu dipnot) ay. bak. Tac. II/112-113 ; Künh. vr. 178a-178b; Uzunçarşılı,O.T. II/222-223 .

362. Bak. Tac. II/113 .

363. Krş. Tac. II/111-113 ; Künhü'l-ahbâr, Hacı Selim Ağa 765,vr.178b Mehmed b.Mehmed ,Nuhbetü't-tevârîh,IIKs/42 ; Solakzâde Mehmed Hemdemî Efendi, Solak-zâde Tarihi,s.314 .

(Lofça'nın fethi Tac.(II/111-113) den özetlenmiştir.)

364. Padişah İstambul'da nice zamandan beri dururken Şehzade Sultan Alemşah'ın vefatı haberi geldi.H.909. Lütfi Paşa,s.200 ;
Gül-deste'deki ifadesine göre doğum tarihi 871 olub Saruhan valisi iken 908 de vefat etmiştir. Lâmiî: Çünki elf-i kâmeti düşdi o şâhın yire ,

Dil didi tarihini "mâte Alemşâh Beg "

" Alemşah 908 de vefat etmiştir." Künh. vr.181b ;
Bu sâlde 908/1502-1503 Şehzâde Sultan Alemşâh ma'firet-i âla şahrâh-ı bihişt de nasb itdi. Tac. II/113

365. "Sene-i semân ve tis'amiede " Künh. vr.181b.

366. Bak. Tac. II/113 ; Künh. vr.181b. (HSA)

367. Krş. Tac. II/113-114 .

368.Krş. Tac. II/113-114 ; Künh. vr.181b.; (HSA),vr.268b(Top) ; Uzunçarşılı,O.T. II/222 .

369. Safevi Devletinin kuruluşu ile ilgili kaynaklardan bazıları aşağıdadır: Aşık Paşa-zâde,Tarih,s.264-269 ;Lütfi Paşa,Tevarih-i âl-i Osman,s.199; Hoca Sâadeddin Efendi,Tacü't-tevârîh, s.II/114-127; Kemal Paşa-zâde, IX.Defter (A.Uğur neşri) s.84-93 ; Solak-zâde Mehmed Hemdemî Efendi, Tarih,[illegible] Hayrullah Efendi, Tarih,s.IX/ 12-18 ;Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi,II/225-228 ; Tahsin Yazıcı , Şah İsmâil mad.İ.A. XI/275-279 ; Faruk Sümer,Safevî Devletinin Kuruluş ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü,Ank. 1976 ;
Gnl. Kur. Harp Tarihi ve Stratejik Etüdler Dairesi Başkanlığının yayını olan "Çaldıran " adlı eser.
Faruk Sümer:" Safevî devletinin kuruluşu İslâm ve Türkiye tarihinde gerçekten mühim bir hadisedir.Bu hadisenin en mühim neticesi İslâm aleminin merkezinde yeni bir âlemin meydana gelmiş olmasıdır. Başlıca vasfı Şiilik olan ve İrân'ı içine alan bu âlem, varlığını zamanımıza kadar devam ettirmiştir. Bu konunun en dikkate değer tarafı Şiiliğin İrân'a Anadolu'dan getirilmiş olmasıdır. Şiiliği İrân'a getiren unsur da Safevî devletini kuran ve kızılbaş adı ile anılan Anadolu Türkleridir." der.Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü,Ank.1976,s.1
Faruk Sümer bu eserinde Safevîlerin kuruluşu ile ilgili değişik ve

bilinenin dışında görüşler ileri sürer."XV. Yüzyılın ikinci yarısında İran'-daki halkın çoğunluğu sünni mezhebine sâlik idi." "İsmâil emrindeki Anadolu kızılbaşları ile kan ve ateş saçarak bu kızılbaş Türklerinin Şiilik anlayışını İran'daki sünni halka kabul ettirdi." Bilhassa Şah İsmâil devrindeki bu Şiilik İranlıların anladığı bu Şiilikden birçok bakımlardan farklı idi". Sümer,age,s.2); "Anadolu'dan İrân'a XIV.yüzyıldan itibaren yapılan Türk ve Moğol göçlerinin XV.yüzyılda iyice arttığı görülüyor.Bu Türkler Safevî devletini kurmuşlardır."(age,s.6-7) " Şeyh Haydar ilk yıllarını Anadolu'daki teşkilâtı geliştirmek ve müridlerin sayısını artırmak faaliyeti ile geçirdi. Kabiliyetli müridler halife ünvânı ile yetiştirilip tekrar Anadolu'ya salındı.Halifeler orada tarikatı yaymak ve şeyhleri için mal toplamakla görevlendirilmişlerdi.Bunlardan biri Tekeli Hasan Halife idi ki Şah Kulu'nun babasıdır. Böylece tarikâtın başı Erdebil'de,gövdesi Anadolu'da idi."(Sümer,age,s.12);

" Anadolu'daki aleviler şeyhlerini devamlı ziyaret ediyorlardı ve sayıları da devamlı artıyordu.Bunda II.Bayezid'in gevşek idaresinin çok faydası oluyordu." .

370. "Bi'l-cümle bakâyây-ı Haydariyye ictimâ ile nice mülhid meşreb ve râfizî mezheb Türk-ü sütürk yanına derulub sene-i hamse ve tis'amie de Şirvan hakimi olan Ferruh Yesâri'yi katl ve sene seb'a ve tis'emie de Elvend Mirza ile muhârebe idüb mülkine mutasarrıf oldı. Ecdâd-ı hulefâsı Rum diyârına münteşir olmağla ehibbâsı hisabdan efzun ve had-u aʿadden birun olmağın ve memâlik-i Rum'a nâmeler tevziʿidüb da'vet-i murde-u ahbâb itmegin Rum'dan çok kimse gidüb hevasına tabiʿ ve emrine tâbiʿ oldılar. Ekseri muharebât-ı mütevâliyesinde kırılub ensârı az kalıcak celb aʿvân içün Rum hududundan Azerbeycan'a geldi.Padişah-ı saîd Sultan Bayezid Hazretleri ol setm-i pîşenin kudûm-u mazarrat lüzûmundan endişe idüb Yahya Paşa'yı Anadolu askeri ile Engüriye cânibine gönderdiler. Karaman askeri Aksaray'da cem'iyet idüb Rum çerisi Sultan Ahmed Han yanında cemi' oldular" Lütfi Paşa, Tarih,s.199 ; "Şah İsmâil'in Zu'l-kadiriyye hükümeti dâiresine girmek içün Mardin tarafına geldiği işitildikte Yahya Paşa'nın kumandasına beş bin yeniçeri ve Anadolu sipahisi virilerek Ankara'ya gidüb ahvale nâzır olması emr olundu. " Hayrullah Efendi, Tarih,s.IX/127 ;

"Şah İsmâil ... Osmanlı hududuna geçip Tokat taraflarına geldi.Bu hal devletçe haber alınır alınmaz derhal Yahya Paşa kumandasıyle Ankara taraflarına kuvvet sevkedildiği gibi bu küstahça tecavüzü kendisinden soruldu." Uzunçarşılı, O.T.,II/228 ; ay. bak. Tac. II/126-127 ;Solak-zâde,s,317 .

371."Şah İsmâil Anadolu'daki Alevîleri iyiden iyiye kendisine celbetmek için buraya kendi adamlarını gönderip propaganda yaptırıyor ve el altından Osmanlı hükümeti aleyhine geniş bir isyân hazırlıyordu.Bu faaliyeti kolaylaştıracak sebeplerde vardı. Osmanlı hükümdarının zaafı, vükelânın kayıtsızlığı ,şehzâdelerin arasındaki saltanat rekâbeti kızıştığı sırada bundan bilistifâde Şah İsmail'in Anadolu'ya yolladığı Rûmiyeli Nur Ali Halife Koyluhisar'a geldiği zaman o taraf alevîlerinden üç-dört bin süvâri onun başına toplandılar,üzerlerine sevkedilen Fâik Bey(Paşa) kumandasındaki üç-dört bin kişiyi bozup Tokad'ı zabt ileŞah İsmail adına hutbe okuttular. Buradaki Varsak, Avşar, Karamanlı, Turgutlu, Bozoklu,Tekeli, Hamidelli aşiretlerinden mühim kuvvet toplayıb faaliyete başladılar.Amasya valisi Şehzâde Ahmed tarafından bunların üzerine Yular-kısdı Sinan Bey gönderildiyse de O da mağlub oldu." Uzunçarşılı,O.T. II/229 ; ay. bak. Künh. vr.183ab (HSA).

372. Kemal Paşa-zâde:" Şah İsmail'i gümrah ....Erzincan'a geldi Anatoli da olan hulefâya -vu ehibbâya âdem saldı. Tekelu Etrâkinun Dike Burun füttâklerinden yanına varanlar takaddümle takarrüb bulub kızılbaş içinde merdanelik ve yoldaşlık ile meşhur oldılar" age,s.43,(A.Uğur neşri) ; Anadolu alevilerinin şeyhlerini devamlı ziyaretleri ve sayılarının sürekli artması karşısında II.Bayezid'in Türkmenleri Erdebil ziyâretinden menetmesi üzerine,Şah İsmail tarafından II.Bayezid'e Erdebil ziyaretinden sofilerin men olunmaması niyâzile gönderilen nâme için bak.Münşeât -ı Feridun Beg, I/345 .

373. Ak-koyunlularda taht mücadelesi ve Safevilerle ilgili bilgiler ve mücadeleler için bak. Tac. II/114-126 ; ay.bak. Künh. vr.183b; Solak-zâde, s.317 ; Uzunçarşılı,O.T. II/229 .

374. " Şah-ı dalâlet penâh eşkıyây-ı Rum'dan nice bin gümrâh cemi' idicek girû dönüb Bayındır ile cenge şurû' itdi. Serhadd-i Rum'a gelmekden murâdı mücerred cem'i sipah idügi ma'lum olıcak âmâde olan asker-i mansûre destur virildi ve çânib-i şarka giden haricilerin ekseri Teke ve Hamid vilâyetinden olmağın ol memâlikde murde-u ahbab nâmına olan ferdeyi sürüb Moton ve Koron canibine gönderdiler ve umerây-ı hududa ahkâm-ı mutaâ iblâğ buyurdılar ki min ba'd sûfi nâmına bir ahad geçürmeyub mesâlik-i zabt ideler yolları bu vechile mesdud olub ol güruh-u mekruh kişver-i Rum'da mahbus ve Erdebil oğlı a'vân -u ensâr vürûdundan me'yus olıcek sene-i 908 de der-i devlete ubudiyetnâmeler gönderib arz meskenet ve itâat idüb ecdâdıy-ı ahbabının acem diyârına teveccühlerine icâzet -i aliyye sudurun recâeyledi. Emmâ kelâmı matbu' ve peyâmı sem'i rıza ile mesmu'olmadı."Tac. II/127 ;

ay. bak. Aşık Paşa-zâde,s.268-269 ;Hammer ter.IV/65 ; Hayrullah Efendi, IX/127 ; Faruk Sümer,age,s.7-14 .

375. "Veled-i Sinan Paşa aynı yıl " Tac. II/127 vd. ; 906 yılında akd-ı cemiyet vuku' buldu. Solak-zâde,s.318 ; Tacü't-Tevârih de (II/128) Cem Sultan'ın kızını isteyen bir Kölemen subayından ve bu subayın Hicaz isnını bastırmak için gittigi sırada Cem'in kızının İstanbul'a gönderildiğinden bahsedilir.

376. "Ve 900 yılı evâilinde Rum diyârına vebâ ve galâ-u kaht müstevli olub üç yıl peyâpey tâûn ve altı yıl kaht-ı âzîm-i mütemâdi oldu. Elli-altmış dirhem nânı bir Osmaniye alan şâdımân olurdu.Rum ili memâliki kesret-i akvât ile ma'ruf ve niâm-ı mütenevvia ile mahfuf iken şöyle huşk oldu ki neyl-u hubûb vasl-ı mahbûb gibi mergûb oldu.Belây-ı galâ ile hadd-ı ıstırâre müntehi olmuşlar idi.

Anadolu vilâyetine dahi bedter olub hatta Boli taraflarında iki aydan ziyâde etmek(ekmek) siz geçinmek ve uşb-u giyâh tenâvuli ile iktifa itmek menkuldur. Ve bu a'vam-ı kaht-ı galâde ve eyyam-ı ûmûm-i belây-ı vebada memâlik-i mahruse mübâhi gayetde ziyade olub mulemma'-ı serab olan mevadi'i yâbisede uyun-u enhâr cariye piyda olub gadîrler taşdı.Ve ğalebe-i miyâh hadden aşdı,cümleden Begşehri göli tâşûb Konya sahrasını deryâce misâl eyledi. 907 den 909 a varınca ğalebe-i miyâh-ı ifrât üzre olub bu hâl ile geçdi." Tac. II/128 .

377. Aynı tarih ,Tac. II/129 .

378.Tac. II/128-129 da Kara Hasan'ın Moton seferinde Burak Reis gemisinde bulunduğu sırada şehîd olduğunu bildirirken ,Ahmed Dede'ninde belirttiği gibi Kara Hasan ve Burak Reis İnebahtı seferinde şehîd düşmüşlerdir.

379. " Kara Hasan'ın ,Kara Durmuş nâm birâderi ol cây-ı heycâda bir lâhzâ ârâm itmeyub mevlid-i mevtini olan Se'eri-hisâra varub gemiler yaptırub kat'ı tarîk tarîkına sülûk itdi vebir kaç yıl deryâ yüzünde harâmilik idüb yanına eşrâr üşürüb vardıkça taaddisi ziyade oldı.Şenâyi-i ef'ali dergâh-ı âliye ma'ruz olıcak on pare kadırga donadub beşyüz yeniçeri gönderildi." Tac. II/129 .

380. "Bunlar dahi Kara Durmuş'un menzilin basınca kendisu tağyir-u şekl-i libâs ile kaçub halâs oldı. Saydı müyesser olmayıcak evin yağma idüb bi-hisâb esvâb buldular.Beş yüz kadar yelken veleker ve sair âlât-ı

keşti ve nihâyetsiz tob ve tüfenk ve eslîha-ü edevât-ı ceng bulub cümlesin mîrî içün zabt itdiler.Kara Durmuş turmayub küh-u beyâbanlarda gezüb âvâre-i diyar oldı. " Tac .II/129 .

381. Krş. Tac. II/129-130 ; Solak-Zâde, s.318-319 ; Uzunçarşılı, O.T. , II/216 (Bir numaralı dipnot).

382. "Vüzerâ-i ma'siyet âranın,ef'âl-i ma'siyet ve şenâyii irtikâbları kemâl derece de zâhir-u şâyi' olub memâlik-i İslâmiyede nukud-u intizâm-u sermayeten iltiyâm-u temâm telef-u zâyi' oldığu meşhur olmağla Merhum Sultan Bayezid Hân bu husus ma'lumları olmuş,bir gün vezirleri huzuruna girdiklerinde vezirlere hitâb-ı itâbâmiz idüb didiler ki :"Taht-ı yedimde olan reâyânın cümle ahvâli yarın kıyâmet gününde benden suâl olunacağı hod ma'lum ve muhakkakdır.Pen de sizi ihtiyâr idüb cümle umûrumu siza i'timad eyledim. Takdir-i Hak ile mizâcımda futûr-u acz oldığı ecilden cümle umurumu kendim görmek müyesser değildir.....Celâl-zâde,Meâsir-i Selim Han, vr.34ab-36ab,Top. H.1415 ;
Hoca Saadeddin Efendi:" Vezirlerin ihmâli sebebiyle 912 de denizlerde haramîlikin arttığını ,sâhil kasaba ve köylerini basdıklarını ,Padişah'ın hastalığının artması sebebiyle "zabt-u memâlikierkân-ı devlet uhdesine tefviz buyurmuşlar idi.Anlar dahi mesnedlerini arzuy-u nefse vusûl içün vaz' olunmuş sanub cem'-i mâl müntehây-ı âmâlleri ve tefahhus-u ahval-ı mülkiyede ilmâlleri olmağla reâyâ pâyimâl ve memleket ehli perişân-ı ahval olmuş idi. .....Umur-u mülkiyede peyda olan ihtilâle ve erkân-ı devlet ahvalinde zuhur iden ihtilâle ilm-ü icmâlleri mûhit olıcak " Tac. II/129-130 ; ay bak. Hayrullah Efendi, Tarih, IX/ 135 .

383. Ali Paşa 18 Rebiu'l-âhir 912 (7 Eylül 1506),Tac .II/130 ; 18 Rebiu'l-evvel 912 (8 Ağustos 1506) Solak-zâde, s.319 .

384. "Haramî levendleri kemend-i tedbir-i dil pesend ile bend itmek içün bir kaç pare kadırga ile silâhdar kethüdâsı Kara-çin oğlı Ahmed Beg'i güzide-i silâhdarlara serdar idüb gönderdi"Tac. II/130 ;Solak-zâde,s.319 .

385. Şehzâde Korkud Hân livâ-i Ma'nisa eyâleti ile kâmrân iken bir hususa incinüb deryadan gemiler ile Mısr'a revan oldığı , Künh. vr.183b ; "Kendisu bir kaç adamıyla Antakya sahiline varub ,bir kaç nefer havâssı ile anda temekkün itdi."Künh. vr. 184a ;Krş. Tac. II/ 131 .

386. "Şah-ı âlîcahın Şehzâde Sultan Ahmed'e mezîd-iltifât ve riâyetine dîde-i hasret ile ginâh idüb vüzerâ-u ümeranın dahi ol cânibe teveccühlerin.....ashâb-ı âmâlin ol savbe meyillerin görüb ayîne-i hâtır-ı

âtırına gird-u gam konmuş idi. " Tac. II/131 .
"Şehzâde müşarun ileyhin Mısır'a savuşmasının sebebi zâtına virilmiş olan hasların vezir-i a'zam olanların hassıdır deyu Şehzâdeye danışmaksızın Sadr-ı a'zam Ali Paşa'nın kendu tarafından adam gönderub Ta'şir itdirerek hasılâtını alub Şehzâdeye başka haslar gösterdiğine infiâl eyleyub hacc-ı şerîf behânesiyle emvâl-u eşyâsını üç sefineye irkâb ile İskenderiye limânına vasıl oldu." Hayrullah Efendi, IX/132; "Korkud'un Mısır'a gidiş sebebi olarak aynı bilgileri veren kaynaklar,Künh,. vr. 183b vd.; Kâmil Paşa,I/135 ; Ahmed Râsim,age, s,I/242 ; Koçu R.E. Hadım Ali Paşa mad. İ.A. I/331 .

387."Hicretin dokuz yüz on beşinci(1509) yılında ol âm-ı ferruh encâmın evâilinde Hicaz'a gitmeğe varub Hacc itmeğe tesmim-i âzîmet itdi." Kemal Paşa-zâde, age, s.34 ; Merhum Sultan Korkud incindüğinden Mısır'a gidüb ahval-i vilâyet tamam ihtilâl bulmışdı. Kemal Paşa-zâde,age,s.40 ; Müverrih Âli Efendi: "Beş pare mülk gemilerini ihzâr ittirdi .Ak-baş nâm reisini bu rey ve tedbirine dahil idüb ehâss-ı havassından 87 nefer şehrî kulları ve 50 nefer mikdârı bellu başlu adamları ile sene 915 tarihinde nazar-ı merğub olan esbâbını ve hazinesini ol gemilere yükledi.Sâir ahmal-u eskâlini bir tüccar gemisine doldurub itizar-nâmesiyle Cenâb-ı Saltanata gönderdi"Künhü'l-ahbar, Hacı Selim Ağa 765, vr.184a ;
"Korkud Mısır'a 18 Safer 915 (8 Mayıs 1509) da geldi. "İbn-i İyas, Bedâyii'z-zuhur fi vekâyii'd-duhur,IV/153 ; "915 yılı Muharreminde Tac. II/132 ; Solak -zâde,s.331 ; Hammer ter. IV/68 ; 29 Mayıs 1509da yani Saferde Kahire'ye girdi. Hammer ter ay.yer.

388. "Mısır Sultanı Korkud ve yanındakilere 20 at virdi.Ayrıca değerli kumaşlar, hediyeler ihsan etti. ...Süslü atlar üzerinde Kahire sokaklarından geçerken insanlar dalgalar halinde onu görmek için sokaklara döküldüler.Sultan ile görüştüklerinde Sultanın elini öptü.Sultan ona hil'atler giydirdi. Sultan'ın en büyük oğlu idi. İbn-i İyâs,BedaYi ,s.IV/154 .

389. "Korkud'un Mısır'a gidişi ,faaliyeti,hacca gidişi ve dönüşü hakkında daha geniş bilgi için bak. İbn-i İyâs,Bedâyi,IV/154-155, 157,164, 166 ;Künh.vr.184a-186a ; "Sultan-ı Mısr merâsim-i tevgîr-u ikrâm ve levâzım-u ihtirâm edasında taksir itmeyub şâhâne kâşânelerde kondırub subh-u şâm ,irsâl-i nefâyis taam idüb heftada bir iki kere dilkûşâ mesirelerde ziyafetler eyler idi. Ve meûnât-ı lâzımesin edâdan gayri her ay üç bin flori vazife itmiş idi." Tac. II/132 ; "Korkud Mısırda bir yıldan fazla kalmışdı. Uzunçarşılı, O.T. II/236 .

390. "Ramazan bayramına kadar Mısır'da kalan Korkud bayram namazını Sultan'la beraber kıldı. Sultan kendisine hediyeler verdi ve hil'atler giydirdi.Kendisine Mısır'da kaldığı sürece ayda ikibin dinar verilmesini emretti.İbn-i İyas, Bedâyi, IV/167 .

391. Mısır Sultan'ı ....gemilerinden yirmi pâre gemi donadub giru sancağına gönderdi. Getüren keştiler dönüb giderken Rodos kadırgaları rast gelüb cümlesin almışlar.Meger ol melâin Sultan Korkud'u almağıçün ol aralıkda devr iderler imiş . Tac. II/132 ; "Sene 907 hududunda Antalya'ya geldi.Kemâ fi'l-evvel kapusu halkı tekemmül olub anda ârâm-u karar kıldı. Âli Efendi,Künhü'l-ahbar, Hacı Selim Ağa 765,vr. 186a .

392. Âli Efendi:"Bazı küffâr-ı efrenc Beytullah'a zarar gezend kasdına gemiler donatdıkdan sonra Hâkim-i Mekke,Mısır sultanından istimdâd itmişdi. Anlar dahi âlât-ı esbâb-ı sefâyin ekseriya Rum'dan gelmekde Hüdavendıgâr cânibinden istiânât itmişdi. Pes her ne isterler ise behemâhal almağa ruhsat virülüb Sultan Korkud ile gelen gemiler vâfir mühimmât-ı âlât yüklenüb Rodos mukabilindeki limanda yatarken küffâr-ı füccâr haberdar olmağın tonanması gelüb ol gemileri basdı ,halkı kenara dökülüb âlât-ı esbâbı ile cemi' sefâyini nusret-i defâyini ile alub Frengistan'a çekildi." der. Künh. vr. 187a .

393. Krş.Tac. II/131-132 ; Künh. vr.183b-186a ; Nuhbetü't-tevarih, IIKs/42 ; Hammet ter. IV/68-69 .

394. 25 Rebiu'l-âhir 915 (12 Ağustos 1509) gicesi se-şembe de memâlik-i Rum'da Kıyâmet-i sugra adıyle anılan zelzele 45 gün devam etti.İki aya yakın insanlar örtü altına girib yatmadı....Sade İstanbul değil Edirne'de nice nice yerler ,binâlar yıkıldı. Yalnız İstanbul'da 109 mescid, 1070 hane,harab oldukdan gayri 5000 mikdarı er ve avret-u sıbâya helâk-ı hakur oldu. Künh. vr.279b-280a (Top),vr.186a-186b (HSA) ;

" Ebniye-i münhedime a'dâdını paye-i serir-i a'lâya arz idicek hiddet-i hitâb ile itab buyurdular ki zulm-u bîdadınız ve cevr-i fesâdınız pençesinden rence olan maşlumların sar-sar-ı âhı sebeb-i temevvüc-ü deryây-ı ğadab-ı ilâhi olmağla memleket arza-ı inhidam -u tebâhi oldu.Eser-i a'mâliniz ve netice-i ihmalinizdir.

Şu denlüñüz cevr-ü hıyânet -Ra'bet hâlin itmezsüz riâyet
Ki mazlum inledi ve eyledi âh-Bu şehri zelzele ile yıkdı Allah
İderdüm dâima pend-ü nâsihat-Ki efgân-u itmesun sizden râiyyet
Size ısmarladım ahvâl-i nâsı-Didim olman rusum-u 'adlı nâsi .

Tac. II/133 .

395. Celâl-zâde, Meâsir-i Selim Han adlı eserinin vak'ayı selâse adlı bölümünde vezirlerin bozulması ve memlekete zararlarını dile getirir. vr.33b-34b .

396. Müverrih Âli Efendi:"Yirmi evden bir adam ve ev başına yirmi ikişer akça takdiri ile cerhor emr olundu.Şehzadeler sancağından alınmayub mücerred sâir Anadolu memleketinden otuz yedi bin adam ve Rum ilinden yirmi dokuz bin adam çıkarub üç bin mikdarı bennâ-u neccâr getürdiler. Bundan gayri üç bin müsellem ve sekiz bin yaya kireç yakmak emr olundu. Bu cümle cemiinden sonra zi'l-hiccenin on sekizinden sonra başlanub sene-i 916 Saferinin yirmi üçüncü günü temâm oldu. Hatta Mi'mar Hayreddin,Mi'mar Murad bu yüzden tarihini Galata'ya Kaban kapısına kazdırdı.

Bütün yıkılan yerler 64 günde tamir edildi. Badehu Selâtin-i Âl-i Osmaniyan altun ve gümüş evânî içinden taam etmek evvelâ bu sene vâki' oldu. Künh. vr.187a ; ay. bilgiler, Solak-zâde, s.323 .

397. "Sene-i mezkure Cemâziye'l-ulâsının yigirmi altıncı gicesi ki se-şembe gicesidir,İstanbul'da âzim zelzele vâki olub ,guy-i zemine velvele bırakdı.Mukaddemâ bir âzim gürüldü - gümöldü zâhir olub,akabince zelâzil ışdıdâd-u imtidât bulub nice dur-u kusûr yıkdı...tır-ı tedmîre hedef olan bin vardı,belki artuğ idi.Yıkılub harab olan evler ve mescidler ve kiliseler üç binden ziyâde idi.Sakf-u bâbı ve ocağı,penceresinun camı ve minârelerinun şerefeden yukarısu yıkılmışlarınun hadd-u a'ddı yoğıdı.

Zikr olan binalarun mühimmâtı hususu tahsil-u tekmil olınub,mücidd-ü sâî mu'temedler akdâm-ı ikdâm üzerine turub,iki aya komayub itmâm itdiler. Ma'mure-i mezmurenûn nazîrini ihdasa Sultan-ı kader tûvânun iktidarını îlân-u ilâm itdiler. Kemal Paşa-zâde,age,s. 36-38 ;
Solak-zâde: "Cemaziye'l-evvel veya Rebiu'l-âhirin yirmi beşinci gicesi leyle-i se-şembede vaki olub , kırk beş gün alet-tevâlî yer deprendi.... Mücerred zelzele İstanbul'da değil belki etrâf-i memâlikde cemi' yerler deprendi....İstanbul'da 109 mescid,1070 hane harab olduğundan gayri,beş bin mikdarı er ve avret-u sıbyanın helâki mukarrer oldu. Şehir içünde meyl-i bütün minâre kalmadı.Sur-u Konstantiniyye'nin iki kat barusu kara tarafından Eğri-kapıdan başlayub Yedikule'ye gelince münhedim oldu. .. bi'l-cümle Sultan Mehmed camii şerifinin dört amud-u kebirinin başı çatladı...bir çok medresenin kubbesi yıkıldı.Bayezid camiinin kubbesi dağılub pare pare oldu. 9 Recebde Edirne'de benzer bir zelzele oldu.14 Şa'banda bir garîb baran-ı bî-misl-ü bî-payan-ı emtâr-ı tufan nişan nâzil olub nehr-i Tunca şiddet-i galeyân ile tâşub nice metîn dükkanlar ve binalar harâb-u virân ve hakîle yeksan oldu.Solak-zâde Tarihi,s23 .

"Yalnız Vezir-i A'zam Mustafa Paşa'nın hânesinde atlarıyle birlikde üç yüz süvâri telef oldu." Hammer ter. IV/69-70 ; ay. bak. Celâl-zâde,Selim-nâme, vr.40a ; Uzunçarşılı,O.T. II/233-234 ,.

397/1. Bak. Ş. Bidlisî, Selim-nâme,Topkapı Sarayı Kütüphanesi, H.1422,vr.2b-3a .

398. "Hazreti Sultan Selim zill-ü inâyetin ve saye-i himâyetin Trabzon vilâyetine salub cemi' ezmânda himem-i âliyeleri ol diyarda Gürcistan kâfiri ile mukâtele-u cihâde masruf ve inân-u teveccühleri ğaza semtine ma'tuf idüğı âfakda ma'ruz idi.

Komazdı kılıcın birdem belinden-Zebûn olmışdı Gürcistam elinden ,
Ne Gürcistan ki tutdı şark-u garbı-Salabetle saday-ı darb-u harbi .

Tac. II/134-135 . ay. konuda bak. Ş. Bidlisî, ,Selim-nâme,vr.3ab ; Kemal Paşa-zâde ,age ,s.42 ; Lütfi Paşa,Tevarih-iÂl-i Osman,s.200-201; Tac. II/139-140 ; Solak-zâde, Tarih,s.319-320 ;Uzunçarşılı,O.T. II/228vd.

399.Bak. Şükri-i Bidlisî,Selim-nâme,Topkapı Sarayı Ktb. H.1422 vr.3ab, (Bu eser Yusuf isminde birisi tarafından Şükri-i Bidlisi'nin manzum olarak yazdığı Selim-nâme'nin nesren tercümesidir.)

399/1. Yavuz Sultan Selim'in şehzâdesi Süleyman'a sancak verilmesi için Padişah'a II.Bayezid'e mektubu için bak. Top.Ar. No.E.5970 .

400. "İbtida ta'yin buyurdukları sancak,Şebhâne-i Kara-hisarı livâsı idi. Tac. II/135 ; Selim Han oğlı Şah Süleyman'a kendü iltimasiyle Kefe sancağı virildi. Künh. vr.187b .(HSA);
Solak-zâde"Şebin-karahisara tayininden hiç bahsetmez ve Bolu'ya tayin olunduğunu itiraz üzerine Kefe'ye nakledildiğini yazar",Tarih,s.324 .

401. Bak. Ş. Bidlisî, ,Selim-nâme,vr.4a ; Kâmil Paşa,Tarih,I/136 ; Altundağ,Ş, Selim I mad. İ.A. X/ 423 .

402. Bak.Tac. II/136 .

403. Krş.Ş.Bidlisî,Selim-nâme,vr.3b.; Sa'di b. Müteal,Selim-nâme, Topkapı Sarayı Ktb. R.1277 vr.15b-19b ;Kemal Paşa-zâde,age,s.33 ; Künh.vr. 281b (Top) ; Solak-zâde,Tarih,s. 324-325 ;Kâmil Paşa,Tarih,s.I/136 .

403/1. "Yavuz Sultan Selim sert tabiatlı bir kişi olduğu ve büyük ağabeyi Ahmed,huy bakımından babasına benzediği için devlet erkânınca çok tutuluyordu."Namık Kemal,Terâcim-ü Ahval-i Sultan Selim,s.3 .

404. "Sultan Selim Şâh ol kaziyeden âgâh olub haber almışdı,fi'l-hal hayl-i cerrarla Trabzu(dan) çıkub seyl-var ol-diyara irdi.Erzincan önündeki sahraya deryâ gibi girdi." Kemal Paşa-zâde,age,s.30 (A.Uğur neşri)
"Kâh Gürcistan'a akın salub ikâmet-i resm-i cihâd ile def'i melâl ve gah kızılbaş bedmeâş ile harb-u kıtal iderler idi." Tac.II/139 ;
"Trabzon Valisi Şehzâde Selim'den şikâyet etmek ve Padişaha teminat için İstanbul'a yine ilçiler gönderdi.Şehzade Selim İran toprağına geçmiş ve Erzincan ve Bayburt'a kadar yerleri hasara uğratmış idi." Hammer ter,IV/66; ay.bak. Hayrullah Efendi,Tarih,IX/ 127 ; Uzunçarşılı,O.T. II/238,258 ,.

405. "Şehzâde-i âlem -penâh ol vilâyete bir mehâbetle girdi ki kûh-şükûh ádu-yı kîne-cûyun pây-ı sebâtın yirinden ırdı.Kâr-u bâr-ı kârar-ı küfâr-ı gûm-râh-ı berg-i gâh gibi yile virdi.Seyl gibi gûl girmediği yolsuz dereleri tolaşdılar,yil gibi âdem ayağı basmadığı tağlar başından aşdılar. Ol diyârun şehriyârı mizmâr-ı kârzâra gelemeyub dâmen-i sahray-ı elden komadı,ol bed-siret sûrete gelmeyub,vilâyînun himâyetine kâdir olmadı." Kemal Paşa-zâde, age,s.32 (A.Uğur neşri);
"Çerkes vilâyetine akın itmek murad idindi,vakta ki Hüdavendigâr bu ahval-i ma'ruz oldı. " Künh.,vr. 187 b. (HSA).

405/1. Yavuz'un şehzâde iken memleketin ahvaline dâir kendisine ve kendisinin devlet adamlarına gönderdiği mektub ve raporlar için bak. Top. Ar. No: E. 8211,6185,5695 .

406. "Ol Şehriyâr-ı kâmkârın âyine-i tığ-ı cihângirinde suret-i feth zafer dâima cilvegir olub eşi'â-ı şemşir mihr-ı tenviri cemi' âfâka ziya bahş olduğundan hussâd-ı bed-nihad müteessir olub mütekallidan-ı suyuf taklidine müeddi olmak ihtimalinden hirasân olmağın hezargune telbis-u tedlis ile Hüdavendigar canibinden defaat ile itâb-âmiz ahkam gönderüb bu vechile best-i kelâm itmiştir." Tac. II/140 ; "Selim'e yerine varasun deyu bi'l-ittifak emirler gönderub mukayyed olıcak bizimle saltanatda yohsa müşterek misin? deyu ikâb-amiz nâmeler yazıldı "Künh.,vr. 187b .(HSA) ;
Ayrıca Yavuz Sultan Selim'in Trabzonda iken yazdığı ve kendisine gelen emir ve mektuplara dair vesikalar için bak. Top. Ar. No: E. 9215, 8345, 4089, 3686,7060, 6510,6208,;No:D.10184 .

407. Hakan-ı Sa'îd merhum Sultan Bayezid'ün müddet-i hidmeti ki otuz iki yıldır,ihtitâme karîb oldu, vücud-ı şerîfini ki merkez-i dâire-i hilm-ü cûd-dür ,cünûd-i ilel her cânibden ortaya aldı.Dest-i takdîr pençe-i tedbîrin burub (ayak) zahmeti huzûrin uçurub nikrîs zahmeti ki maraz-ı mevrusi-ydi.Hudus bulmuş,mizâcına tamam müstevli olmışdı." Kemal Paşa-zâde,age, s.38-39 (A.Uğur neşri).

408. "Ol diyarda gâh-u bigâh rezm-ü meârike azm eyler-imişsin ihtiyat meslegine sulûk idub tasarrufunda olan vilâyet-i hıraseti ile iktifa idesun ki teksîr-i a'daya rızamız yokdur." Tac. II/140 .

"Merhum Sultan Selim'e defaâtle ahkâm-ı şerîfe irsâl olunub "etrâf-ı vilâyetde olan a'dâ ile eger kızılbaş ve eger Gürcidür,müsâlaha-vu müdârâ üzerine ol,teksîr-i a'daya rızâmuz yokdur" dinilecek Merhum Sultan Selim bî-huzûr olub ,endişe bahrına talmışdı." Kemal Paşa-zâde,age,s, 40 (A.Uğur neşri) .

409. "Hz. Şehr-i yârin kamir-i münîri bu gûne kelimât-ı bârideden muğber ve sa'y-i cemîli meşkur olduğundan bi-huzûr ve muztar olub re'y-i cihân-ârâsı buna müncer oldı ki gencine-i sinesinde bunca zemandan beru nihân itdüği sırr-ı nûhûfte sini îyân itmek içün bab-ı seâdata varub kitabı hıtaba tebdil idüb şübhesin hall-ve dest-i ifsâda hussâdı eşel eyliye. Lâkin bî-tekellüf varmağa ikdâm idemeyub Rum ili yakasında sancak inâyetin talebden müşir niyâz-nâme ile havass-ı hüddamından birin Asîtane-i Saadet âşiyâne savbına revâne eyledi.Zikr olunan nâme Şâh-ı niknâme ma'ruz olıcak nâme- resâni cevâb-ı ye's ile gönderdiler." Tac. II/140 .

410."Saniyen bir âdam dahi gönderub murâd-ı sâbık temşiyetine inâyet-i padişâhî mukâreneti ricâsın tekrîr ve bu mazmûni muhtevi bir mektub-i dâraât uslub tahrir eyledi. Bu kerre sancak-ı sabıkların ziyâde idüb terakki ile iktifa teklifine müştemil cevâb ile gönderdiler."Tac. II/140 .

411."Müntehây-ı merâmı,ahval-i memleket intizâma olan âli mekâmı dünya hutamıyla aldanur sanub riâyet-i maliye ile iktifa itdiler.Rumiline ûburları ol bedhahların ağrâz-ı fâsidelerine mukâbil olmağın ol bâbı sed-iktiza ider. " Tac .II/140 .

412. Karş. Tac. II/140 ; Solak-zâde.s.325 ; Uzunçarşılı,O.T. II/239 .

413. Selim Trabzon'dan yola çıkmadan önce adamlarına şöyle hitab etmiştir."Ey benim vefadar ve suâd-hâh kullarım,Hiç fikir idermisiz hâl-i saltanat niye vardı.Pir itmek kuvveti za'fa varalı ahval-i Penâh-ı Osmanî ve hal-i ra'beti Sultânî niye varıyor ve halbu-kim düşmen bâşın kaldırub evvelâ Şam askeri Rum askerine cenkde netdi.Hersek-oğlu koyub Mısr'a iletmedilermi? Ve ol fitne bâşi Türk ulusu Alâu'd-devle didikleri hayindir. Bu iki İslâm padişâhı dostdur. Ş.Bidlisî, Selim-nâme, Top ,Ktb,H.1422, vr.4a ; " Ahiru'l-emr rây-ı âlem -ârâsı ana müncer olur ki tebdîl-i mekân eyleye,Rumili yakasına geçub Kefe'de ferzendi ercümendin görüb,sıla sevâbın bula yine yirine gele,Babasından bu manayı istizân itmek içün

her cend ki âdemler gönderûb ibrâm itti.Me'mûli maḳbûl olmayıb âdemi me'yus mahzul geldi,gitdi.Tekrar âdem göndericek ,sancağına bir mikdar terakki alın anunla teselli bulub ferâgat ide sanıldı. " Kemal Paşa-zâde,age s40 .

414. Kefe'den kapuya adem gönderub Rumelinde sancâğ istedi. Cemi' erkân-devlet bu haberden bî-huzûr olub ,meşveret itdiler.İttifakla mahall-i arza varub eytdiler,"Şehzâde Hazretlerinin Rumeline geçmesi kanûn-u kadîme muhalifdir. Azim fitneye bâis olur.Sâir şehzadeler dahi işidüb her biri Rumiline geçmek isterler,anları kim teskin kılur ?.Münasib oldur ki yine eski sancağına gitmek ıkdam oluna" Kemal Paşa-zâde,age,s.41 (A.Uğur neşri) . ay. bilgiler Tac. II/142 .

415. "Hoca Saadeddin Efendi" Selim'in elçi gönderib Rumelinde bir sanca istediğini bildirir. " Tac. II/141-142 ;
Müverrih Âli Efendi: "Bil-âhare ulema babasına âk oldı ve kanı halâl idügi mezhebimizde tahakkuk buldı,deyu ittifak eylediler. Hatta suret fetvalar yazub nişanlayub gönderdiler.Hâlâ ki bildigunden dönmedi.Emr-i saltanat muhtel olmuştur,mülk-ü mevrusumuz valid-i pîrin gaflet-i ihmâli ile zevâl bulmak mertebesine varmıştır.Elbette ben kenduleriyle mülâkatım lâzımdır, deyu buyurdular " der. Künh. vr. 189a.(HSA)

Sarıgürz: Mevlâ Nureddin el-Karâhı,Sarı gürz dimekle ma'ruf idi.Hatıbzâde ve Hoca-zâde'den ders okumuş,sonra Sinan Paşa'dan ders okumuştur. Birçok medrese de müderrislik yapmış Daru'l-Hadis ve Sahn medreselerinde bulunmuş ve 80 akçe ile tekâude ayrılmaş ,Selim devrinde önce İstambul kadısı sonra Anadolu,ardından Rumeli kadı-askeri olmuş, . tekrar tekâud edilip Semâniye müderrisi olmuş ,927 (1521) de de vefat etmişdir. İstanbul'da mescidi civârında defnedilmiştir.Dindâr,heybet sahibi idi. Tac. II/55

416. "Ulema-ı müteşerri'in ve fuzelây-ı müteverri'in güzidelerinden Mevlânâ Nureddin ki Saru Gürz lakabı ile merzi bum-i Rum'da iştihâr bulmuş alim,dindar ve edib-i namdar idi. Tac. II/142 ;
"Ulemay-ı izâmdan Mevlânâ Nureddin Sarı gez lakabı ile iştihâr bulmuş alim .... Solak-zâde,Tarih,s.326 ; " Mevlânâ Nureddin ki elsine-i enâmda Sarı Gürz demegle meşhurdur.İhtiyar olunub risâlete gönderildi. Kemal Paşa-zâde,age,s. 41 (A.Uğur neşri)
Sari gürz ismini ,Şahabeddin Tekindağ "Sarı Gürez "olarak okumaktadır. İ.Ü. Ed.Fak. T.D. c17,sayı22,s.53,dipnot yirmi de gerekçelerini açıklamaktadır.

417. Nureddin Sarıgürz'ün gönderildiğini öğrenen Selim ,sadrazama gönderdiği bir mektubda Mevlana Nureddin'in Trabzon'a döndürülmesi için geliyorsa geri döndürülmesini rica etmiştir. Uluçay,Ç. T.D. IX/ 80,

418. Yavuz, Mevlânâ Nureddin'e sert cevaplar vermiş ve "Trabzon'a varmak gökden Cebrâil inüb ve Peygamber dilek ederse kabul eylemezin" diyerek geri dönmeyeceğini ve "Korkud emrem gibi bir yere varub yine rucu' eylemek ihtimâli yokdur." dediği böylece kararlılığını ortaya koyduğunu görüyoruz. Uluçay ,Ç. T.D. agyer. s.81 ; ay.bak. Top.Ar. No,E 6322 .

419. Mevlânâ Nureddin Padişah'a sunduğu raporda:" Trabzon'dan maâda Anadolu'da her ne yerde durmak emrederse itaat iderun deyu cevap virdi" ve kendunun kelimâtından şöyle fehmeyledik ki kendu hevasına muvafık rivâyet olunmazsa elbette Kefe'de karar eylemeyüb bir tarafa müteveccih olmak müteâyyindir." diyen Sarı Gürz Yavuz'un Karadeniz'in kuzeyinde bir devlet kurma niyetinin bile olduğunu bildirirler. Uluçay,Ç. T.D. IX/ 81-82 ; ay. bak. Top Ar. No,E,5490 ; Tac. II/143 .

420. Krş. Sa'di b. Müteal, Selim-nâme ,vr.2lab ;Kemâl Paşa-zâde, age,s.41-42 (A.Uğur neşri) ; Tac. II/143-144 ; Solak-zâde,Tarih,s.326 ; Uzunçarşılı,O.T. II/239 .

421. Selim I maiyeti ve kayın pederi olan Kırım hânı Mengli Giray'dan aldığı bin kadar asker ile Kefe'den Kili'ye geçmiş(Mart 1511) ,Altındağ,Ş. Selim I mad. İ.A. X/ 424 ; "..... Kırım hânından aldığı kuvvetle Silistre yoluyle Rum-ili'ye geçmiştir." Uzunçarşılı,O.T. II/239 .

422. Yavuz yüz kadar gemi ve kayığa kapısının askerini bindirdi.Kendisi Kili'ye çıkdı. Orada Silistre sancağını istedi.Fakat bu arada Tuna'yı geçip yoluna devam etti. Uluçay,Ç. T.D. agyer. s.83-84 .

423. Sultan Selim Hân 917 yılında ,ol sâl-ı ferhunde fâ'lün evâilinde Kefe'den Ak-kirman semtine azîmet itdi. Kemal Paşa-zâde,s.49 ; "Esb-i devlete suvâr olub Hüdevendigar hazretlerinin şeref-i mülâkatı ile istis'ad arzusunu bedrekâ-ı râh-ı murad idinüb izz-u ihtişam ile Ak-kirman canibine azm-u hıram eyledi ve cânıb-i deryâdan dahi zahîre-i esbâb-ı lâzıme ile meşhun nice pare keşti gönderdi ki Ahyolu iskelesinde tevakkuf ideler ve işâret-i âliyye taâlluk iden canibe gideler. Tac. II/144.

424. Şehzâde Âli cenâb acele ile Özi ve Turla nehirlerini keştiler ile geçüb tevsen-i devlete suvar ve rikab-ı saadet üzre üstüvar olub semend hâmûn neverdi guya ki tayy-i mekân iderdi. Tac .II/145 .

425. Krş. Şükri-i Bidlisi, Selim-nâme,vr.4b-5a (H.1422) ; Tac. II/145 ; Solak-zâde,s.327 ; Uzunçarşılı,O.T.II/240 .

426. Hüdavendigar hazretlerinin zamîr-i münîrinde bed-güler ilkâ idub

ğaraz-ālūd sözler çākir olub Şeh-zâde-i çapuksuvarın kudum-u hücūmı saltanat-ı Rumî istihlâs içün olmasına itikād ve makālât-ı müzehrefe-i hussad-ı bed nihade i'timad idüb azm-u rezm ile Edirne'dem çıkub asker tertîbine şurū' itdiler.Emmā Rumili begleri henüz gelub cemi' olmadığı cihetden karşu varmağa ikdām idemeyub hazır bulunan karakulları ve birkaç sancak begi ile muhafaza-i askere mülâyimdir deyu Ada'ya varub bir kaç gün ol çerâgâh-u caygah-u şah-u sipah oldu. Tac. II/146-147 ; ay. bak. Lütfi Paşa,Tarih,s.201-202 ; Solak-zâde,Tarih,s.317 .

427b "On bin mikdarı adamla sene-i mezbure rebiu'l-āhirinin evāhirinde daru'l-mülk Edirne'ye toğrıldı. "Künh, vr.189a (HSA) ;
" Lākin ol kutb daire-i saltanat merkezinde sābit-u üstüvar ve kuh-i pur şukuh gibi ber-karar olub hıyām-ı felek kıyamı ....alā vechi'l-mu'tad yerlu yerinde turdı. ...ol cemi bi-kıyas mağlūb-ı havf-ı hıras olub ileru varmağa ikdam idemeyub turdılar,Hüdavendigar dāhi mülāzemet-i rikāb-ı zafer şiārı ile iftihar iden asker-i bi şūmarun inan-ı azimetlerin süst göricek emr eyledi ki olmahalde ki Çukur-çayır dimek ile elsine-i nasda dairdir."
Tac. II/149 ; ay .bak Kemal Paşa-zâde,age,s.50 ; Solak-zâde,Tarih,s.327; Uzunçarşılı,O.T. II/240 .

428.Krş. Tac. II/146-147 .

428/1."Ol gün tekrar divân olub haber getiren adamı huzur-u Hüdavendigar'a ihzār ve şehriyār-ı bülend mikdārın gelmesinden istifsār itdiler.Takarrur-u kudum-u şeref lüzumundan haber virdi.Adl-ü siyasetinden istihbar itdiler Bahr-ı ma'deletlerinden bir katre ile ratbi'l-lisân oldukda Hüdavendigar hazretlerinin hātır-ı deryā mekātırları lücce-i hayrete müstağrak oldu. Keyfiyet-i inkıyād-ı itā'atinden istintak ittiklerinde hüsn-ü inkıyād-ı evsāfına müteallik olan cevāhir-i kelimātı ber vechile rişte-i takrire dizdi ki Hüdavendigar'a rikkat gelub eşk-i dürer bārından dāmını ter-u pīramını pur güher olub." Tac. II/149 .

429.Ve peder-i ālıkadrı mihr-kesel olmuş ne azm-ü mukatele ile gelmiş idi ki kıtāl ide ve ne maslahatı temşiyet bulmuş idi ki dönüb gide.Lā cerem ol şeb-idrāzi hıred-i horde bin ile istişāre ve mülhem-i ğayb dergāhından istihare üzre geçirub...salāh-ı mā -beyn ve ıslāh-ı cānibeyn içün inkıyad-u huzū' izhārına şürū' idüb itā'at ve furūteni ārzına mübteni mukaddemāt edasiçün havass-ı hüddamından birini dergah-ı saltanata revāne eyledi. "Tac. II/149 .

430. Çukur-çayır nām mevzıa konub Sultan Bayezid dahi Sultan Selim'e

haber gönderdi kim "niye geldin ve ne maslahatın var" Sultan Selim dahi cevab virdi kim"Babamı ziyaret idüb dest-i bûs şerifleri ile müşerref olmağa geldim" didikde ,Sultan Bayezid "Gayri muradı varsa görsün didigünde Sultan Selim dahi babâsına haber gönderdi ki "Din-i İslâm gayretin elden koyub ihmal eyledin ,bunca müddetdir ki küffâr-ı bed kerdar ile mücadele ve muharebe eylemedin ,cihâd kapısın muattal eyledin imdi.Çünki beni ziyaretine kabul eylemedin .Rum ilinde küffar-ı bed kerdâre yakın uçlarda Trabzon'a bedel sancak vir ki ,varub kâfirle mücadele ve mukâtele ideyim". Lütfi Paşa,Tevarih-i Âl-i Osman,s.202

" Rica olunan oldur ki Rumilinde bir vilâyetin eyaleti inâyet buyurılâ ki ferağ-ıbâl ile merâsim-i dua edâsına iştiğal gösterub a'day-ı din ile mücâhede üzre olub nasb-ı i'lâm-ı İslâm içün aksay-ı darı'l-harbe varavuz bister niyâm içre niyâm olan şımşirleri uraruz...Tac. II/151 ;
ay.bak. İshak b. İbrahim ,Selim-nâme,Bayezid Umumî,28993 ,vr.10a-12a ; Selim-nâme-i Şükri, vr. 5b ; Künh,vr.286a (Top);Solak-zâde,Tarih, s.328 ; Altındağ ,Şinasi, Selim I mad,İ.A. X/ 424 ; Uzunçarşılı,O.T. II/240 ; Uluçay Çağatay,Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu, İ.Ü.Ed.F.T.D.IX/86.

431.Mevlâna Nureddin Sarı Gürz tekrar şehzâdeye gönderilerek Padişah "Oğlum Selim Han'e benden selâm-ı müştâkâne iblâğ idüb diyesin ki ol sancakların birin ihtiyar itmesi muradımızdır.Ol ferzend-i saadetmend den iltimas olunur ki kabulunden imtina ve tehyic-i ğubar-ı fitne ve niza' itmeye ". Tac. II/152 ; İshak b. İbrahim,Selim-nâme,vr.15ab .

432."Şehriyâr-ı kâmkâr dahi Semendre gâziler ocağı olmağın kabul eyledi.Mevlâna Nureddin gelub ,hüsn-u kabulun arz idicek ,zerrin külâh-u simîn -kemer,bir nice gılman-ı meh-peyker ve bir nice tavîle esb-i güzin-i zerrîn-zîn ve bir nice katar cimâl-ü bigâl irsâl olındı ve nukud-(u) emvâlun sümh-ü sefîdinden ol kadar in'am olundu ki ,sûret-i erkâm ceride-i evhâme sığmak müyesser değüldü."Kemal Paşa-zâde, age,s.51-52 (A.Uğur neşri) ay. bak. Ş. Bidlisî, Selim-nâme,agy. vr.5b.

433. "Ve ahd-nâme yazıldı ki"Mâdâm ki Hüdavendigar hayâtta ola kimesneyi yerine pâdişâh itmeye,ol maslahat Hak celle ve âlânın irâdetine ve meşiyetine mufavvaz ola" Kemal Paşa-zâde,age,s.52 ;
ay. bak. İshak b.İbrahim, Selim-nâme ,.Top R.1276,vr.53ab ; Tac. II/152 .

434. Gönderilen hediyeler: Hüddam-ı âlimakamdan hüsn-ü cemâl sahibi on aded zerrin kemerlu gulâm-ı sim endam in'am itdiler.Ve zerr-i surhle memlu bir kaç kise ve bir kaç tavile esb-i saba reftar ve nice katar üştür-ü ester irsal olunduktan sonra dilhahları üzre ahidname yazılub şöyle mukarrer

itdiler ki kendulerinun sağlığında biraderlerinin hiç birisine taht-u tac teslim itmiyeler. Solak-zâde,Tarih,s.328 ; ay.bak. Lütfi Paşa,Tarih,s.202 ; Tac. II/152-153 ; Künh. vr.191 b(HSA) vr.286b (Top) .

435. "Nihâni mektub-u hiyanet uslub inşa idüb Sultan Ahmed'e gönderdiler ve Sultan Selim Hân Hazretlerinin tevcih olunan sancağa teveccühlerin mektublarında derc idüb didiler ki"Hazret-i Hüdavendigar ve sığar-u kibâr-u asakir-i zafer şiâr ahd-ı sâbık üzre musîr ve ber-karar olub Rumeli beglerine dahi mükerreren istimâletler olunmağla cümlesi ittifak üzre olub ahd-u misak akd idüb yekdil ve yek cihet olmuştur. "Tac. II/153

436. Bir kısım vezirlerin Ahmed'e mektub yazıb Şâh-Kulu işini çabuk bitirmesini istedikleri...Tac. II/153 .

437. Künh. vr.191a (HSA) .

438.Emmâ Selim Han ki Zağra -Eskisine vardı. Hevâdârları olan Rum-ili ümerasını Semendire'ye kitmesini câiz gördi. Künh. vr. 191a (HSA)

439. Krş. Tac. II/153 ; Künh. vr.192a .

440. "Selim'in düşmanları onun kuvvetlendiğini görünce Padişah'a: "Eğer Şehzade bu uslûb ile bu arada bir kaç gün ârâm ider .ise askerin ekseri ol tarafa teveccüh idüb rikâb-i müstetab mülâzemetinde kimse kalmaz Eyâlet-gâhına göndermeye sa'yı beli' gerektir. Ve illâ sonra def'i ve mukavemet müyesser olmaz " dimeleri üzerine Selim'e ulak gönderildi. Tac. II/154 ; aynı konu.,Künh. vr. 192 a (HSA); Solak-zâde,s.329 ; Uzunçarşılı,O.T. II/241 .

441. Selim Han babasına şöyle cevap virdi:"Memâlik-i mahrusede nâşi ve fâşi olan mefâsid-i kızılbaş defi mazarrat ammeleriñi müslimîn üzerinden ref,bizim sancağa teveccühümüzden ehem ve ol babda ihmâlin zararı eâmdır .Bunca sipâh ol melâini kam' içün cem' olmuş iken ve Anatoli yakası ol mehâzilin fitne-u âşûbî ile dolmuşiken dönüb gitmek muktezây-ı hüsn-ü tedbir değildir. Lâyık oldur ki ol cânibe güzar iden sipâh-ı zafer şiârın düşmen-i bed tebar ile ne güne muâmele itdügi ma'lum olunca bu ca nibde tevakkuf idevuz.Şerâre-i şirretleri anların kûşîşî ile sukun bulmaz ise emr-i şerifleri ile ol hidmeti ikâmet içün bu asker-i mecmu'ile gidevuz ve eğer mühimmi mezbur temşiyet pezir olur ise bizim sancağa teveççühümüz heyyin ve fermânlarına imtisâlimiz müteâyyendir" Tac. II/155 .

442. Padişah huzurunda Selim muhalifleri bu teklifi reddedip Selim'in mutlaka sancağına gitmesini istemişler oda Zağra tarafına yönelip yavaş

hareketle Çirmen hisârin geçip Zağra yakınına ulaşdılar.Tac. II/155 ; ay.bak. Uzunçarşılı,O.T. II/241 ; Uluçay Çağatay,agmak. T.D. IX/ 87.

443. Sene 917 evâhirinde ki âhir-i rebîülâyn idi. İzz-u ikbâl ile İstanbul'a teveccüh itdi. Celâl-zâde,Selim-nâme,Top H.1415 ,vr54a ; aynı tarih Kemal Paşa-zâde,age,s.56 ; "Sene 916 rebiu'l-âhirinin evâhirinde (Temmuz 1510) Tac. II/156 ; "17 R.Evvelde cânib-i İstanbul'a âzimet buyurdular" Mehmed b. Mehmed,Nuhbetü't-tevarih,IIKs/ 43 .

444. Celâl-zâde: " ....benim rıza ve murâdım maksûd ise benim padişahlık itmeğe mecâlim kalmadı.İhtiyârımla saltanatı oğlum Ahmed'e virdim, min ba'd padişahınız oldur,tedârikin eyleñ didi. Vüzerâ-u erkân-ı devlet ve kâffe-i ümerâ âtabe-i gerdun vus'at-ı cân ile emirlerine imtisâl itmeğe" ... Selim-nâme,Top H.1415 vr.53b-54a ;
Padişah: "Oğlum Sultan Ahmed'i getirmeğe tarîk-ı savâb-u vech-i ma'kul neyse aña meşgûl olup ,min ba'd padişâhınız oldur " Kemal Paşa-zâde,age, s.56

445. Üç günde Zağra'dan 30 bin süvâr ile Çorlu kurbuna geldiler " Tac. II/157 ; " Selim âlimekâm kırk elli bin mikdarı dilîr hûn-feşânla İstanbul'a doğruldu" Künh. vr.192 a (HSA) ; " Kırk bin kişilik kuvvetle birdenbire Çorlu'da babasının kuvvetlerini n bulunduğu .. Uzunçarşılı,O.T. II/242 ; ay,bak,.Uluçay,Çağatay, agmak. T.D. IX/87 .

446. Çorlu'dan ikâru Sırt köyündeki şimdiki halde"Savaş köyü,dimekle meşhurdur. Lütfi Paşa,age,s.202 ; "Çorlu civarına vardıklarında'" Celâlzâde,Selim-nâme,agy.vr.54b ;
"Çorlu suyu kurbunda vâki olan meş'üm sahrâda konulub ,otururken yetişdiler" Kemâl Paşa-zâde,age,s.56 ; " Şehzade Selim Hân Zağra'dan üçüncü günde yetişüb Çorlu suyu kenarında hâlâ Uğraş köyi dimekle meşhur karye kurbunda ..." Tac. II/186 ; Solak-zâde,s.334 ; Tekindağ ,Selim I mad. İ.A. X/424 ; " Karıştıran sahrasında mukâbil ve mukâtil oldular" Künh.vr.192a ; "Uğraş köyü civarında Çorlu'dan uzak olmıyan bir mevkide iki ordu karşılaşdılar " Hammer ter. IV/76 ;ay.bak. Ş. Bidlisî, Selim-nâme,vr.5b .

447.Şarabdar Mustafa Çelebi,Tac. II/157 .

448."Selim Eski -zağra'da sözde Macaristan'a yapılacak sefer için topladığı kırk bin asker ile ...." Tekindağ Ş,Selim I mad. İ.A. X/ 424 .

449,.Vüzerâ Hüdavendigar'a eyitdiler: "Fırsat eldeyken fevt itmeyub cenge ahenk itmek gerekdür. Bunlar ılgarla gelmişler zebûn-u bî-mecâl olmuş lardır .Şöyle ki yine te'hîr olunsa ,sû-i tedbîrle saltanat elden gitmesi

mukarrerdir " Kemal Paşa-zâde,age,s.57 ;
Vezir-i azam Ali Paşa ki Sultan Ahmed tarafına meyl-ü mehâbe üzre idi. Padişahın arabası yanına vardıve örtüsünün Şehzâde askerinden tarafını kaldırıb leşker-i mevfûrini gösterdi ve görünen müretteb-u müsellâh asker, müzeyyen-u mükemmel alaylar, oğul babasını ziyaret içünmü dür? Yahud tır-u şimşir ile katl-u hasarât içünmüdür.Bir nazar idüb görüñ ve izz-ü huzurınıza caiz ise bî-ğaraz ukala zümresine sorun deyu söyledi. Künh. vr.192b (Âlî Efendi'nin yukarıya aldığımaz ifadesinde zikredilen kişi Hadım Ali Paşa olamaz .Ali Paşa bu sırada Şah Kulu isyanını basdırmak için Anadolu'da idi.)

450. Selim askerinin bir kısmının gelmediğini,gelenlerinde yorgun olduğunu,bilen vüzerâ ve ileri gelenler Padişâhın savaşa razı olmaması üzerine hep bir ağızdan şöyle dediler :" Devletlü Padışah hazretleninin zamîr-i agâhlarına vâzıh olsun ki eğer bu kerre muharebeye ikdam olunmayıb cenkden feragat oluna ırz-ı saltanata noksan Sultan Ahmed'e hırmân müteayyendir. Tac. II/158 ; Selim Han Bu tedbiri mukarrer itmişler ki eğer cünûd-u şehriyaridem bir veche küstâhî el uzadub kasd-ı harb-u darb iderler ise ...kenduleri dahi dilaverlerine ceng ruhsatın vireler....irtesi gün Rumili begleri tavassut idüb ma-bey.nin müsalâhasını ricâ eylediler, hayr endişlike müteallik nice kelimât idüb ıslâh-ı zatı'l-beyne kuşişler itdiler. Künh. vr. 191b (HSA) .

451. Celâl-zâde :" Bu kaziye Memâlik-i Rum'da derece-i nihâyetde meşhur,elsine-i nâsda mütearaf vemezkur ve bazı münşeât-ı efâdıl-ı kümmel de mesturdur ki Merhum Sultan Selim Han mağfur-u aleyh rahmeti'l-Meliki'l-Gafur ,ataları Sultan-mebrûr ve hâkân-ı emsis-i hûr olan Sultan Bayezid Hân-ı Gâzi aleyhi'r-rahmet-i ve'l-gufran ile Çorlu sahrasında ceng-u âşûb ol dar-ı girde münhezim ve mağlub oldu"dirler .Hâşâ ve kellâ ol şehriyar-ı fâzıl, ol Padişâh-ı kâmkâr şîr dil ki ..." Selim-nâme,vr.18a demek suretiyle Selim'in babasına karşı böyle bir savaş yapmadığını anlatmaya çalışır. Hoca Saadeddin Efendi: " Hüdavendigâr hazretleri ol guruh -u şıkâkın ittifakını ibtâle çare bulmayıb eğerçi zımam-ı ihtiyarın ellerine virdi.Lâkin ol göndüklerin nûr-u dîdesine kasd-ı nâ-mu'tedillerinden be gâyet rencide olub çeşm-i cihân beynini isâbetden sihâm-ı kazayı keff içün duâ keflerin siper idindi." der. Tac. II/158 .

452. Kıtal ki 8 C. ûlâ 917 (3 Ağustos 1511) de olmuştur. Künh. vr. 193a ; Uzunçarşılı,O.T. II/242-243 ; Altundag Ş., Selim I mad. İ.A. III/424 "Bu muharebe 2 C.Ulâ isneyn günü vaki oldu: Cennâbî,Nu Os.Ktb. 3 167, vr. 166b .

453. Ferhad Paşa: Yavuz Sultan Selim ve Kanunî devirlerinin vüzerâsından olub Hırvat aslındandır. Sultan Selim'in İran seferi hengâmında Anadolu'daki kızılbaşların terbiyesine me'mur olmuş ve Kanunî devrinde Şam'da isyan eden Canberdi Gazali'nin tenkiline me'mur olub 927/1521 tarihinde isyanı basdırıp Canberdi Gazali'yi katl etmiştir. Kanuni'nin Macaristan seferinde mühimmât yüklü üç bin deve ile yetişib orduya katılmıştır.

Daha sonra kini sebebiyle Dulkadir-oğulları hanedânını ortadan kaldırmıştır. Hakkında şikâyetler üzerine Semendire sancağına tayin edilmiş fakat yolsuzluktan vaz geçmediği için 931/ 1524-1525 de idâm edilmiştir.

Şemseddin Sami, Kamusu'l-a'lâm, V/340 .

Padişah'ı, Selim aleyhine tahrik edenler Padişah ağzından " Beni sevib yolunda sâdık olan cenk itsun ve dâmen-i saltanatımdan izâle-i hâr-u âr-u nenk itsun buyurdular "deyu ümerâ-u sipâha istimâletler idicek kirk bin mikdarı asker bir yerden hücum idüb emvâc-ı fiten-i sarsar fehm ile cûşe gelub seyl-ü pûr hurûş gibi,..Tac. II/158 .

454. " Tefâsil-i muhârebâtı, Merhum Vâlid nakl eyler idi. Hatta akıbgerlerden bir cemî, ol sezâvar-ı efser-i serîr olan şah-ı ruşen zamire karîb gelicek ....sedd-i âhenîn tığ ile yolların bend idüb, Hz.Şehriyâr'e kezend iriştirmege mecâl virmemiş ve nîze ile havale olan bir hunhârın elinden nîzesin çekib ol nîze ile atından cüda ve lâşesin sibâa gıdâ idüb bir nîcesin dahi mecrûh ve hâke helâk üzre matruh idicek mâadâsı dönüp gitmişler .Şehriyar-u kuh vakâr Kara-Bulut nâm semend reh varlarına suvar olmuşlar imiş.Ferhat Paşa anlar ile keşâ keşde iken ol semend-i sebük inân-ı reh numunii Avn-i Yezdân ile sahray-ı selâmete çıkub bed-hâh-ı devleti Şehriyâr-ı huceste taliâ vusulunden nâ ümid eyledi. " Tac. II/161 ay. bak. Sa'di b. Müteal, Selim-nâme, vr.32b-34b ; Künh. vr.192b .

455. Varna didükleri iskeledeki Kara Deniz'ün yanındadır, nüzul eyledi. Kemal Paşa-zâde,s.58 (A.Uğur neşri) ; " Az zamanda Ahyolu'ya vasıl oldular ol mahalle varınca her merhalede âsâkîr-i müteferrikadan güruh güruh Şehriyar-ı bâ şükuh etrafına cemi'olurlar idi. " Tac. II/161 ; "Ahyolu 'da bekleyen gemilerine bindi. " Uzunçarşılı,O.T.II/242-243.

456. Mağlub olan Selim Varna cânibinden sefineye girib Kefe cânibine azm eyledi. Cennâbî, age. vr166b ; "Ahyolu iskelesinde intizar üzre idi.Havass-ı hüddamı ile süvâr olub Kefe cânibine tevecciih-ü dümenin doğruldub...." Tac. II/161 .

456/1. Solak-zâde :" Yavuz'un Kırım'a varmasından sonra Kırım Hanının kendisine yardım teklif ettiği ve isterse Kırım atlısı ile tahtı zorla

alabileceğini bildirdiği,fakat Yavuz'un niyetinin illâ taht olmadığı babası ile görüşmek ve durumu anlatmak ,bir mikdar asker alıp dinsizler üzerine sefer yapmak olduğunu Bali Paşa'dan naklen anlatır." Solak-zâde Tarihi, s.333-334 ; ay.bak. Celal-zâde,Selim-nâne,vr.55ab .

457. Krş. Celal-zâde,Selimnâme ,vr.55ab; Lütfi Paşa,Tarih,s.202-203 ; Tacü't-tevarih,II/161-162 ; Solak-zâde,Tarih,s.330-333 ; Uzunçarşılı,O.T. II/242-243 .

458. Ol nevâhi eşirrâsı hususan Kızıl-kaya nâm muhlik eşkıyâsı şehzâdenin hilâf-ı mu'tad üzre hareket ve şıtâbın göricek ....hurşid-i felek saltanatın zevâline istidlâl idüb âhenk-i huruc ve zirve-i fesâde uruç itdiler ve sene-i sitte aşere ve tisamie Muharreminin âşurasında âyîn-i revâfiż üzre akd-ı cemiyet idüb Şah Kulu dimekle mülâkkab bir murdarı serdar itdiler. Tac. II/162-163 ; " Teke sancağında Elmalu nâm karyede sakin serkeşler ve gümrâhlar içünde Karabıyık-oğlu deyu ....suret-i salâh da şeyh namına mezkur sübhlı,ashab-ı fesâd ve şürûr olan bed-bahttan dır ki "Ben sahib-i zuhûr olân Şah İsmail b. Haydar'ım halifesiyim deyu huruç eyledi. Ale'l-fevr nice biñ gümrâhı başına cemi'idüb min ba'd devlet-i saltanat benimdir deyu söyledi. " Künh, vr .188a (HSA) ; aynı mealde bilgiler Solak-zâde,s.329 vd.dır.

Şah Kulu isyanı konusunda Topkapı Arşivine dayalı geniş bir araştırma yapan Çağatay Uluçay şöyle anlatır:" Şah-kulu,Şeytan -kulu adlarıyle anılan Kızılbaş şeyhi Hasan Halife'nin oğludur.Babası desturunu Şah İsmail'in babası Şeyh Haydar'dan almıştır.Uzun yıllar hizmetinde bulunmuş,sonra Antalya civârında Yalunlu köy yakınında bir mağaraya yerleşerek gayet esrarlı bir hayat sürmeye başlamıştır.

Hasan Halife ölünce postuna oğlu Şah Kulu oturdu. Toroslar bölgesi öteden beri İrân ve Horâsandan gelen göçmenlerin belli başlı yerlerindendi. Bu göçmenler hayatlarına uygun tarîkatlara mensuptular. Aralarında Alevî, Tahtacı,ve Kızılbaşlar çoktu.Hasan Halife ve oğlu Şah Kulu bunları kısa zamanda saflarına aldılar. Hükümetden memnun olmayan köylüler,aşiretler,çiftlikleri ellerinden alınan tımar erleri,sipâhiler, Şah Kulu ve babasından destur alarak kızılbaşlığın en sâdık bendesi oldular. Bilhassa Korkud'un Mısır'a gidişinden faydalanan Şah Kulu faaliyeti artırdı." Uluçay, Çağatay,Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu, İ.Ü.Ed.Fak.T.D. IX/61 .

459,."Taraftarları Şah-Kulu'nun Allah,Peygamber ve Mehdi olduğunu iddia ediyorlar,memleketin düştüğü felâketden ancak onun sayesinde kurtulacağını ileri sürüyorlardı. Şah Kulu Anadolu'yu İran'la birleştirmek

için bütün gayretini sarfediyordu. ...Şah Kulu isyânı sanıldığı kadar basit gelişigüzel tertiplenmiş bir hareket değildir. Şah Kulu isyânından evvel ve sonra imparatorluk dahilindeki bütün taraftarlarına mektuplar yazmış ve câsuslar göndermiş,hazırlanmalarını emretmişdir." Uluçay Çağatay, agmak. s.61-62 .

460. "Sultan Korkud Mahruse-i Mısır'dan gelüb Antalya şehrinde bir mikdar ikâmet itdikden sonra ol vilâyetin Etrâk-i nâ-pâkinden ,ki sûretâ âdem ve ma'nada bir nice hayvân-ı lâ yefhem idiler.Tâb-ı şerîfi ziyade bî-huzûr-u mükedder olduğu ecldn ,ol yöre de ikamet itmekden feragat idüp Saruhan vilâyetine.." Kemal Paşa-zâde,The Reign of Sultan Selim I in the light of the Selim-nâme literature, Berlin, 1985 s.42 (A.Uğur neşri)

461. "Şah İsmail İran'da kısa bir zaman içinde fevkalâde kuvvetlenen Safevî devletini kurdu. Burada zaten yaygın şii mezhebini devletin resmi dînî hâline getirdi. Şii telkinlerini yaymak hususunda Anadolu'da çok müsaid bir zemin buldu....Şah'ın dâî ve halifeleri tarafından halk arasına sokulan emirleri büyük bir kudsiyeti hâiz telâkki ediliyor ;Osmanlı hanedanına gâsıp nazarı ile bakan bir cereyan günden güne büyüyordu. Anadolu'da Osmanlı devletinin vaziyeti de hissedilir derecede sarsılmış vaziyetde idi. Bu meyânda devlet sultası zayıf düşmüş ,timar usulu bozulmuş,Anadolu'da muhtelif isimler altında bulunan şiî tarikatları bundan istifade ederek menfi ,devlet ve millet bünyesinde parçalayıcı faaliyetlerini artırmış idi" Altundağ,Şinasi, Selim I.mad.İ.A. X/426 ;

" Hükümdar(II.Bayezid) devlet işlerini ikinci plânda tuttu.Buna mukâbil din ve kültür hareketlerine çok önem verdi. Bu yüzden "Sofu" lakabını aldı. Devlet işlerini sadrazam ve divana bırakdı.Bu hal değersiz vezirler zamanında adâletsizlik ve haksızlıklara yol açdı. Bilhassa padişahın son yıllarında haksızlık ve zulüm gözle görülür ,elle tutulur hale geldi. " Uluçay, Ç. agmak. IX/54 .

462. "Şah İsmail'i gümrah bûm-i şûm gibi Gîlân vilayetinde kûnc-ühümûlde sinûb otururken Bayındır beglerinin fetreti zamanında fırsat bulub ,Erzincan'a ki geldi,Anatoli'da olan hulefâya-vu ehibbâya âdem saldı. Tekelü Etrâki'nin Dike burun füttâklerinden yanına varanlar takaddümle takarrûb bulub ,kızılbaş içinde merdânelik ve yoldaşlığ ile meşhur oldular,ömrinde timar yemiyen ,diyarında kendüye kimse âdem dimeyen bî-kârlar tümen beğleri olub hadden ziyade itibar buldular....işiden çıkdı gitdi....Sultan Korkud gice ile Antalya'dan çıkub gitdiğin görüb,fırsatdur diyü huruc itdiler " Kemal Paşa-zâde,age,s.43 ; aynı mealde,Tac. II/162 ;
ay. bak. Celâl-zâde,Selim-nâme ,vr. 44b-45a .

463. Krş. Altundağ Şinasi, Selim I mad. İ.A. X/ 426 .

464. Bu hadise sene 917 evâilinde (1511 Mart) zuhur buldu. Kemal Paşa zâde, age, s.42 ; 10 Murarrem 916 / 19 Nisan 1510, Tac. II/162 .

465. "Şah Kulu dimeğle ma'ruf mülhîd-i müfsîd ki Şâh-ı gümrâhın dâilerinden ,mezheb-i bi-asl-ı Şiâyı şâyi' itmege Rûm'a gelen sâîlerindendi. Teke Etrakinin Dike Burun füttaklerinden Gazal-oğlı ve Çakır-oğlı ve ulemâ ve Kara Mahmud nâm müfsidler ki fesad pınarlarının başları-ydı ,mezkur Şâh Kulu ile ittifak ve ahd-ü -misak itmişlerdi.Cemiyetle hurucidüb Şâh'a gideler " Kemal Paşa-zâde, age, s.43 .

466. Şah Kulu olayı ile ilgili belgelerden,bazı Şehzadelerin,başta Konya valisi Şehinşah'ın ,Şah'la mektublaştığı ,ayrıca Şehzade Ahmed'in oğlu Murad'ın bunların elinden taç giydiği ,asilerin pek çok yeri mahvetliklerine dair Topkapı Sarayı Arşivi No:6522 ,aynı konuda Bursa kâdîsının mektubuTop Ar.No:5451,Korkud'un Defterdârının arîzası no:5035 ,Antalya kâdîsının arîzasi No:5321 , Ayrıca Şâh-Kulu'nun her tarafı tahrip ve katliâm eylediğine dâir Top,Ar. No:6187 .

467. Hüdavendigâr hazretleri sulh-u salâh guncini gunc-i şâhî bilub kûşe-nişin ve üzlet güzîn olub ihtiyârın Vüzerâ eline teslim idüb anların istikametine mezîd itimad ile ahval-i âlemden ğufûl ve ürûz-u emrâz ile ihtilâl-i mizâc ,memleketden zuhûl üzre olmağın kabż-ı bast-ı umur kabża-ı iktidârlarında olanların yed-i ahziy-i drâz-u rüşvet kapusı bâz olmağla timar sipahilerinin çoğu tımarsızlık ile bi-mâr ve beyhûde mülâzemetleri ile fersude olmadan canından bî-zâr olub sedd-i ramak tahsili içün envaʿ mekârh ihtiyaruna müztar olmuşlar idi.Nicesi ol kat-ı târîk iden ferik-i bî-tevfîka refîk olub vardıkça madde-i fesâdı ezdiyâd üzre oldu. Tac.II/163 ay. bak .Kemal Paşa-zâde, age, s.44.

468. Önlerine gelen ehl-i İslam'la cidâl-ü kıtâl ideler.Bu kazîye vaki olıcak birbirine haber idüb ,azîm cemiyet itdiler.Civarlarında olan reâyanın mâl-u menâlın ve ehl-i iyâlin kendulere mûbâh bilüb ,bildikleri fesâdı idûb ziyâde şenâat itdiler,Bazı Müslümanlar saʿb dağlara kaçub ol zalemenun şerr-ü şurinden bâid oldular. Bazılar hâlâsa mecâl bulamayub zarurî ceng idüb şehid oldular.Kemal Paşa-zâde, age, s. 44.

469. Bunların def'îne hüsn-ü tedbir eylesun deyu Mir-i Mirân olan Karagöz Paşa'ya emirler gitdi.Mezbur mücerrib-u umur olmayub nevʿan ner-i

devlet ve mağrur olmağın biñ mikdarı adama bir zâ'mi serdar eyleyub gönderdi. Zu'munca vardığı gibi izâleleri ve hun-u kurunleri ve irsalleri mukarrer bilindi. Künh. vr. 188a (HSA) ; ay,bak. Kemal Paşa-zade,age,s.44.

470. "Paşay-ı mezbur askerinûn inhizâmını işidicek tavakkuf itmeyub tagıtılan erbâb-ı tımâr ve kendüye mahsus olan noker-ü hidmetkârla rezme âzm idüb ,adû-yı bed kirdârı karşuladı.Şimşir-i âbdârla meydân-ı kârzârı germ idüb ,mîğ-i hûn-bâr-ı gerd-i neberdle miyân-ı meydânı suladı .Bir vechle muhârebe oldu ki ,mecrûh olmadık âdem kalmadı.Kızılbaş mekr-u hîle tarîkına sâlik olub Paşa'nûn şecâ'atinden inhizâm olur gibi oldular.Ol hâleti müşâhede eden ma'zuller yağmaya tağıldılar.Paşa mekru hiledur,sakınûn diyu gördi,memnu'olmadılar.Anı gördi ki,Kızılbaş askeri etrafın aldı.İbtida az görünen melâin gitdükce çoğaldı. Cihan,Paşa'nun gözine teng-ü târ olub ,ol Etrak-i nâ-pâk elinde şehid oldu" Kemal Paşa-zâde,age,s.44-45 ;
"Bu kerre dahi ziyâdece tedârik için mir-i mirân-ı nâmdar otağı ile kenâr-ı şehirde şikâr ve sipâh etrâfe olanlar ile haberler bîran ve tebar oldukda tâife-i bâğıye ki bu hali duydular.Cemiyetden evvel üstüne varmak münasibdir deyu.....beş binden ziyade âdem-u kızılbaş halifesi mamındaki mülhid bervech-i isti'câl yetişdiler.Ale'l-fevr Karagöz Paşa'yı basub göz açdırmayub girişdiler." Künh.vr.188a ; "Anadolu beglerbegisi Karagöz Ahmed Paşa'nın Şah-kulu'nu yenmiş kaçırtmışken askerleri ve ahalinin ganimet toplamaya başlaması üzerine geri dönen Şah-kulu ,Karagöz Ahmed Paşa'yı esir etti.Kafasını kesdirdi,vucudunu kazığa oturttu,sonra da kebab yaptı" Uluçay Ç.,agmak s.68. "Orta Anadolu'yu geçen Şah Kulu uğradığı köy ve kasabaları yakıp yıkarak ve kendisine katılmıyanları katlederek Bodrum'a yaklaşdı.Kara-göz Paşa'nın kuvvetlerini perîşân etti.Muzaffer bir devlet reisi gibi Bodrum'a girdi. 16 Nisan 1511 Sandıklı önünde vuku bulan ikinci müsademe de Karagöz Paşa esir ve idâm edildi. "Altındağ Ş. Selim I mad.İ.A. X/426 ;
Karagöz Paşa: Padişah'ın has ağalarından iken yeniçeri ağalığı verildi. Daha sonra Kastamoni sancağına tayin edildi. Ardından Anadolu beglerbeyliğine getirildi. Bir süre sonra Şah Kulu ile Kütahya önönde yaptığı savaşda şehid düşdü. (Künh.vr.198a) Anadolu beglerbeyliğine ümeradan Sinânü'd-din Yusuf Paşa'nın (Hadım Sinan Paşa) tayin edildiğine dairberat için bak. Hükümler ,Berâtlar, II.Fasikül,İst.1988, s.155,Top. Ar. E. 7711/3 .

471. Karagöz Paşa meydanda ferîd-ü yekta vahid ve tek kalub düşmen nâ-bekârlar irişüb Paşa'yı mecikler ile kötekler basub fi'l-hâl âtdan yıkub zerrin ve şimşîrini ve murassa ve cevherdar hamçerini ve sâir esbâb-ı âlât-ı giran-bahasını soyub uryan itdiler. Kütahya hisarının önüne azîm siyasetlerle katl eylediler " Celâl-zâde,Selim-nâme,vr.46a ;

"Anadolu beglerbegisi üzerine yürüyüb Kütahya canibine tevecüh eylediler Güzâr itdikleri mevâzii nehb ü gâret idüb emvâl ve dima-u Müslimîne taarruz eylediler.Firara iktidarı olanlar dâmen-i kühsare yapışub güzergahlarından baîd oldular. Anadolu beglerbegisi olan Karagöz Paşa ol gümrahların bu vech hile hücûmlarından âgâh olıcek zir-i hükûmetinde olan sipâh cem'ine musaraat idüb kapusu halkından birin baş dikub ol kızılbaşlara karşu gönderdi. Telâkii ferıkayn hengamında bir hengâme kopdı.... âkıbet ol müzâhir-i celâlî olan güruh-dâlâl-ı meûnet-ı istidrac ile galebe idüb ..Karagöz Paşa'nın çeşm-i ibret bînî bu kara haber ile kararub bin miktarı Anadolu sipahisiyle göz karadub azm-i pûr-hâşi ile ol guruh-u dil hiraş üzerine yüridi .. Karagöz Paşa neş'e-i hamiyet iktizasile kendisunu meyan-ı ma'rekeye salub çok kızılbaş bâşın âlub egerçi merdanelik resmin yerine getirdi" Tac.II/164

"Karagöz Paşa'yı beş bin adamla basub adamların katliam idüb ,kendisini tutup kazığa oturttular. Sıbaya ve nisvan-ı müslimine her meymene ve meysere el koyub istedikleri gibi mutasarrıf oldular. Künh. vr. 188a ;

"Anadolu valisi Karagöz Ahmed Paşa gönderilmiş ise de Kütahya önönde öda mağlub olub ,maktul düşmüş ve Şah Kulu tarafından kazığa vurulmuştur. 23 Muharrem 917/22 Nisan 1511 , Uzunçarşılı,O.T. II/255 .

472. İki Karagöz Paşa vardır . Bunlardan birisi Mısır olaylarından sonra katledilen Karagöz Paşa,diğeri de Şah Kulu 'nun şehid ettiği Karagöz Paşa'dır. Danişmend.İ.H.,Osmanlı Tarihi Kronolojisi, I/418 .

473.Mezkur Paşa şehid olıcak ,yanındakiler târü-mâr olıcek ,ömri piyadelikle geçmiş ağaç ayaklı Etrak-i nâ -pâk ,güzel bedevî atlara ve pulâd-ı Hindî ve Dımeşkî kılıçlara mâlik oldular " Kemal Paşa-zâde ,age,s.45 ;
" Arsa-i rûzgarda piyade revlik ile ömrin geçiren nâ-bekârlar zerrine ziyn atları birer lu'bile şâh diyub suvar oldılar " Tac. II/164-165 .

474. Şah-Kulu isyanı ve Karagöz Paşa'nın öldürülmesi için ay. bak. Sa'di b. Müteal,Selim-nâme,Top R.1277,vr24a-26b .

475."Anadolı'da âdem olmayub ,begler kotiligindendir. Bir kaç Etrâk-ı nâ-pâkûn ne kadar iktidarı ola ki bu kadar fesâd eyleye ,dahi haklarından gelinmeye..." Kemal Paşa-zâde,age,s.47 ;
Ali Paşa Padişah'a şöyle arzetti: " Devletlu Padişah'ın sâye-i saltanatında vaslı ile mütemetti' olmadığım murad kalmamışdır. Min ba'd hâtır-ı fâtırda bu arzu kalmamışdır ki devletlu Padişah'ın zamir-i münirlerine câgir olan gubârı refi' ve memleketden hâr-ı âzâr-ı defi' itmekle dua-ı hayırlarına mazhar olam.Ümiddir ki tevfik-i ilâhi bedrekâ-i tarîk olub Padişah

Âlem-penâh devletinde zafer müyesser ola " Tac. II/167 .

476. "Dört bin mikdarı bölük halkı ve dört bin mikdarı yeniçeri ile Gelibolu ma'berinden güzâr eyledi. " Tac. II/167 ;
" Ali Paşa bir mikdar bölük halkı ve üç bin yeniçeri ile gönderildi. Kezalik Sultan Ahmed Rum leşkeri ile ve Sultan Mehmed b.Alemşâh Karaman dilâverleri ile Sadr-ı âzam'a mülâkât idüb iktizâ itdigine göre yekdil ve yek-cihet olmaları ferman olundu. " Künh. vr. 188a (HSA) ;
ay. bak. Kemal Paşa-zâde,age,s. 47; Solak-zâde,Tarih,s.334 .

477. Hoca Saadeddin Efendi,de Ahmed'in Amasya'daki faaliyeti,adamları ile istişâresi,Ankara'ya gelişi,babasına mektubu,babasının cevabı,Ali Paşa ile buluşması ,Şah Kulu isyanını bastırma işi geniş bir şekilde ele alınmıştır. Tacü't-tevarih, II/168-172 ;ay. bak. Kemal Paşa-zâde,age,. s.48-49 ; Künhü'l-ahbâr, vr.282b .

478.Ali Paşa Sultan Ahmed'i karşılayıb ,askeri iki tarafa dizib sultan gibi selâmladı.Duâ ve senâdan sonra otağa götürdüler,askere bol ihsânda bulundular .Istirahât zamanında mağrûr Şehzâde" Enva' teşrif-ü nevâziş ile destura destur virub hayme ve hârgâhına gönderdi ve ol şeb-i bister-i surur üzre hvab ğaflete varub kendusi içün eyü düşler gördi ve sabâha dek safâlar sürdi. "Tac. II/174-175 ; ay.bak. Kemâl Paşa-zâde,age.s.53 ; Künh.vr.282b Altındağ Ş. ,Selim I mad.İ.A. X/426 .

479. Krş. Kemal Paşa-zâde,age,s.54 .

479/1. "Ol esnâda der-i devletden bir mühim içün, Ali Paşa'ya âdem gelmiş ve Şehzâde-i kâmrân Sultân Selim Han hazretlerinin Edirne'ye gelüb Semendire sancağın tevcih buyurulduğun ve mâ-beynde ne gûne muâmeleler cereyân bulduğın huzur-u vezirde takrîr idicek bir vechile dilgîr oldu ki kâbil-i ta'bîr degil .Lâkin sebeb-i kelâl ve mûcib-i melâl olmasın deyü haberi Şehzâdeden ketme zâhib olub mûsil peyâme dahi tenbih itdiği bu râzı ifşâ itmeye,ammâ bu ma'kule haber nühüfte kalmak mutasavver olmadığı peyâmı âver zamirinde cilvegir olmağın..."Tâc. II/175 .

480. Ali Paşa Kızılkaya'nın Konya yönünü "Karaman diyârına muttasıl olmağın ol tarafın hıfz-ı hırâsetini vâli-i Karâman olan Şeh-zâde Sultan Şehinşâh'ın lâlâsı Haydar Beg'e tefviz eyledi...." sonunda kızılbaşlar .....Karaman yolundan furce bulub Haydar Beg'i şehid idüb rüfekasına perişan ve esvâblarını tâlân idüb Kayseriyye yolundan Sivas cânibine..Tâc.II/176

481. Böylece 38 gün geçti. Künh. vr.188a-188b ; Solak-zâde,s.335 .

482. Guya ki sürgin avı idi. Ol hanâzîr-i hilkat-u behâyim sıfat kavmin fırsat ve ruhsatın gözetdiler. Fe-emmâ ihâtalarına bunlar mağrur olub ve lâbud şikâr izdur deyu mesrur idiler. Sultan Ahmed ise askerde olan sipah ve yeniçeri tâifesinden bey'at hasıl itmeğe mücidd-ü sâî oldı. Bilâ şüphe saltanat bana mukarrer olmuştur. Mukaddem bey'at ve tebeîyyet idenlere inâm-u ihsan efzûn ve bî dirîğdir. Deyu ıkdâm-u ibrâm itmede asker ise ictinâb idüb madem ki Padışahımız hayattadır. Bizler hiç birinize bey'at itmeziz ve itmek dahi mümkün değildir,deyü cevâb virmese de ...Tac. II/176.; Solak-zâde,Tarih,s.335 ; "Sarmaşıklık denilen mahalde karşılaştılar." Künh. vr. 283a (Top) .

483. Ali Paşa bu kıssaya iki günden sonra vâkıf olub mezîd hamiyetinden bir lâhza tevakkuf idemeyüb intihâb-ı sipâh itdi.Ve yeniçeri dilâverlerinden intihâb itdügi güzide askeri süvar idüb bâkıye-i sipahı Sultan Ahmed yanında alıkoyub füccâr-ı şenâet şiâr ardınca ılgar eyledi. Tac .II/176-77; "Ali Paşa bu haberi tuydı ...bin mikdarı yeniçeri ile ol kavm-i şûmın ardınca düşdi.Fe-emmâ Sultan Ahmed mukayyed olmayub kapu kullarının kendinden nufûruna ircinüb sancağına azîmet eyledi."Künh. vr. 188b (HSA) .

484. "Gök-han didikleri mahalde„Celâl-zâde, Selimnâme,vr.50a ; Sarmaşıklı nâm menzilde ardlarından irer. Kemal Paşa-zâde,age,s.54 ; Künh. vr.283a (Top) ; "Gök-çay nâm mahalde sene 17 Rebiu'l-âhirinde /1511 Temmuz„ ,Nuhbetü't-tevârih,IIKs/44 ; Karaçelebi-zâde,Ravzatü'l-ebrâr,s.395 ; "Sivas yakınında Çubuk mevkiinde âsiye ulaşdı„ Altındağ Ş. Selim I mad. İ.A. X/ 426 ;"Sivas civarında Çubuk veya Gökçay mevkiindeki müsâdemede„"Uzunçarşılı,O.T. II/255 .

484/1. Aynı tarih,Tac. II/177 ;
Hadım Ali Paşa İdris'in bildirdiğine göre Divan-yolundaki Atik Ali Paşa camii onun olduğu gibi bir camii daha vardır.İdris Bidlisi'ye eserini yazmasını o tavsiye etmiştir.Abdurrahman Şeref,Tarih,s.200-201 (dip not) .Hadım Ali Paşa aynı zamanda muharebe meydanında vefat eden sadrazamların ilkidir. Kamil Paşa,Tarih,s.I/137 ; Ali Paşa'nın hayatı için ay.bak. Tac. II/167 ; Koçu Reşat Ekrem ,Hadım Ali Paşa mad. İ.A. I/331-332 .

485. Krş. Kemal Paşa-zâde,age,s.54 ; Tac. II/176-177 ; Künh,vr.283b (Top) ; Hammer ter. IV/75-80 .
Şah-kulu'nun yaptığı zulüm ile Sivas civarında yapılan muharebeye sipahilerin karışması ile çok kuvvetlendiğine dâir vesikalar için bak.

Topkapı Arşivi No E 6352 ,2823 , 6664, 6187 .

486. "Mezkür Paşa düşicek Şeytan Kulu didikleri müfsid-pelid cenk içinde nâ bedîd oldu. Yer delindi yire mi girdi,göğe mi çıkdı kimse bilmedi. Kemal Paşa-zâde,age,s.55 ; "Şeytan Kulu nâm müfsid ki anlar lisanında Şah-kulu namında bir mülhid idi. Nihayetsiz zahm-ı mühlikle depelendi. Canını derk-i esfele revâne kıldı " Künh. vr. 283 a (Top).
"Ve râyis-i melâin olan Şah-Kulu dahi ol ma'reke-kâhde nâ-bedid oldı. Bundan sonra iki asker birbirinden rû-gerdan olub her biri bir tarafa firar... Nuhbetü't-tevarih,IIKs/ 44 ; "Gök-çay'da Şah Kulu ile savaşan Ali Paşa'yı asiler kılınç üşürüb öldürdüler.Fakat Şah Kulu aldığı yaralar dan öldü.Koçu R.E. Hadım Ali Paşa mad.İ.A. I/331 ; "Teke asilerinin bidâyeten istihsâl eyledikleri muvaffakiyet ,Şeytan Kulu'nun Ali Paşa ile muharebede itlâfı ...".Hammer ter. IV/121 ; "Bozulan Şah-Kulu'dan bir haber alınamamıştır. " Uzunçarşılı,O.T. II/256 ; "Ancak bundan sonra Şah-Kulu'da Anadolu'da tutunamıyacağını anladı.Erzincan üzerinden yoluna devâmla.." Altındağ Ş.,Selim I.mad.İ.A.X/426 .

487. " Şah Kulu'nun sebep olduğu bu son karışıklıklar sırasında Anadolu'da elli bin kişi ölmüş ,pekçok hâne de yağma edilmiştir", Tekindağ.M.C. Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi. İ.Ü.Ed.Fak T.D. XXII/51 .

488. "Şah Kulu yolu üzerindeki bir tüccar kervanını vurarak İran'a sığındı.Şah İsmail bunlara bir müttefik mülteci muâmelesi yapmak şöyle dursun tamamiyle esir muamelesi yaptı." Altındağ Ş, Selim I mad .İ.A. X/ 426 .

489.Şeyh İbrâhim Şebisterî'nin menâkıbı hadd-i a'dadden mütecâviz olub ulûm-u zâhire ve bâtıne cemi' ile mecmau'l-bahreyn idi. Tefsir ve Hadis'de yed-i ulyası var idi. Hatta diyâr-ı Acem'de Sibeveyh'i sâni dimekle iştihâr bulmuşdu. Ve ilm-i nahivde bir manzûme-i Arabiyyesi vardır ki .....Tac.II/179-180 ; Solak-zâde,Tarih,s.336 .

490. Şah Kulu isyanının sonu ile ilgili Tac. II/179-181 ;Solak-zâde, s.336-337 de hikâyeler anlatılmakta ise de doğru olmaları ihtimâli zayıf görülmektedir. N.Ü.

491. Şehzâdenin kâmet-i surur-u ârâmı lâm olub bir vechile müteğayyir ve tasavvurundan ziyân itmesiyle bir mertebede mütehayyir oldu ki ne tedbir idecegin ve ne cânibe gideceğin bildi. Teessür destini tahassür zânûsine urub ser-i rişte-i ümidi kuste olmak suretlerini müşâhede idicek fart-ı teessüfü mezîd tehellüf ile Amasya cânibine dönüb ol gurûh-u mekrûh ta'kıbine ikdâm itmedi. Tac. II/182 ;

ay. bak. Celâl-zâde, Selim-nâme,vr.46b-47a .

492. Şehinşâh: 869/1464 de doğduğu rivayet edilen Şehinşâh'ın validesi Huni-şâh Hatun Karaman oğullarından Nasuh Beg'in kızıdır. Bu Şehzade Abdullah'dan sonra en büyük şehzade olduğu için Karaman valisi olup saltanat mücadelesine kalkmamış ve babasının saltanatı Selim'e terkinden dokuz ay evvel yanı 5 Rebiu'l-âhir 917/ 2 Temmuz 1511 de Konya'da vefat etmiştir. Bursa'da II.Murad türbesi civarına defnedilmiştir. Şah İsmail bununla muhaberede bulunmuş olup Şâh'ın en mutemed adamı idi. Uzunçarşılı,O.T. II/237-38

493. Bak Tac. II/182 .

494. Ay.bak. Kemal Paşa-zâde, age,s.55 ; Celâl-zâde,Selim-nâme, Top. H.1415 vr. 55b ; Nuhbetü't-tevarih,IIKs/44 .

495. 917 de nikris,Sultan Bayezid'e muhkem elem virub nîr olduğu cihetden murâd eyledi ki dedesi Sultan Murad gibi saltanatı ihtiyârıyle oğlu Sultan Ahmed'e teslim idüb kendu bir köşeye feragat ile mukîm ola. Cennâbî,age,Nu. Ktb. 3107: vr.166a ; aynı müverrih,el-Aylemu'z-zahir,Nu..Ktb. 3098 vrb337 ; " Esasen çoktan beri Ahmed'in tahta geçmesini isteyen II.Bayezid ,nihayet ferman göndererek Sultan Ahmed'i İstanbul'a istedi"Uluçay Ç. agmak. TT.D. X/118 .

496. Erkân-ı saâdet pîşgâh-ı serîr-i saltanat masîrde cemi' olub umur-u mülkiye tedbirine şuru' itdikde Padişah'ın zamîr-i âyine nazîrlerine muvafakis olan suret-i basar-ı basîret ile müşahede iden ekser-i erbâb-ı divan bu rey ihtiyarında yek-zeban oldular ki Rum ili askeri hazır iken te'hir itmeyub Sultan Ahmed'i geturub serîr-i hilâfete iclâsideler.

Lâkin Hersek oğlu Ahmed Paşa ki Ali Paşa gitmek ile istiklâl bulub mesned-i vezâret-i uzmâ lezzetine şîrîn-kâm olmuşidi.Ve Padişah'ın uzlet güzîn olduğu eyyamda hatır hvahi üzre cemî hıtam-u tahsil-i meram itmek ile şâd olmuş idi. Tac. II/183 .

497. Krş. Tac. II/183-185 ; Solak-zâde,Tarih,s.339 ; Uzunçarşılı, O.T. II/241-242 .

498."Sultan Ahmed'e nâme yazılub İstambul'a davet eylediler.Nâgâh gayr-ı vâkî ola deyu kendi dahi müstakil âdem gönderub Padişah'in enâmil-i müteberrikeleri takbiline istîzân eylemişler.Vârid olan mektuba Bayezid Han mesrûr-u şadımân olub dest-i bus-u seâdet me'nus içün hüsn-ü icâzet ihsân olunub.// Celâlzâde, Selim-nâme, vr.56a .

499. İstanbul'a 17 C.Âhire'de (Haziran 1512) de Künh. vr.193a (HSA)

500. Hersek-zâde:"Bu tedbir-i suret pezir olmak gâyetde âsîrdir.Sultan Selim Han Hazretleri hâlâ menzil-i husumete tenzîl olunmağla bunca vekâyi zuhur itmişdir.Eger bu husuda tarîk-ı cebre sülûk idevuz,âmme-i reâya ve ekser sipâh bizden rû-kerdan olub sâye-i himâyetini penâh idecekleri ve mazanne-i iştibah degildir.Ol saâdetmend hakkında vâkî olan vucûh-u taksirât dâmen-i eltâf-ı Padişâhî ile pûşî de kılınmamış iken emr-i mezbure mübâşeret ta'tîl-i evkât ve tahsîl-i muhâlât kabilindendir.Ol kişver penâhi hâtır-ı hvahi üzre riâyet idüb tesliyetleriyle cebr-i moksan itmedin kasd imzây-ı tedbir-i sâbık, muktezây-ı âkla muvafık ve devlete lâyık değildir." der. Tac. II/186 ; ay.bak. Kemal Paşa-zâde,age,s.58; Solak-zâde,Tarih, s.339 ; Uzunçarşılı,O.T. II/242 .

501."Vüzerâdan bazı ...."Münâsib-i hal oldur ki Sultan Selim Han'a riâyet-i tamam kılına, ba'de ol husus âsândır.Şimdi Sultan Selim ile husûmet olunursa mukavemet mümtenidur. .....Sultan Ahmed'e dahi Karaman vilâyeti virilub bir kaç gün tund-bâd-ı fitne sâkin olduktan sonra yine olmaslahata mübâşeret oluna" Sultan Ahmed'e ilâm olıcak kabul itmedi.Hüdavendigâr bildi ki oğlı ifây-ı ahdden gayri nesne ile müteselli olmak müyesser değuldur.

Sultan Ahmed dahi ...bazı muharrikler mektublarıyle İstanbul cânibine döndü" Kemal Paşa-zâde,age,s.59 .

502."Kepvize nâm mahalde kondı.İstanbul'a duhule ruhsat talebin itdi" Müverrih Âli Efendi,Künhü'l-ahbar,vr.193a (HSA) ;

....."Avarız-ı cismaniye ve ruhânıyeleri dahi ziyade oldığı melûm-u izzetleri olmağla umûmen Rum askeri hâzır iken Şehzâde Sultan Ahmed'i getürub iclâs babında fermân-ı âlileri sudûr buldı. Sultan Ahmed dahi ber-vechi isticâl gelub Mal-depe'sinde kondı ki...irtesi dâhil". Nuhbetü't-tevarih, IIKs/44 .

503. Krş. Celâl-zâde,Selim-nâme, vr.56a ;Tac. II/187 ; Solak-zâde, Tarih,s.339 ; Uzunçarşılı,O.T. II/243 .

504. Mal-depe'de nuzûl itmekle emvâl-i hazâin mefâtihi kabza-i tasarrufuna girdi sanub daru's-saltana kurbı husûl-ı mekâsıdının esbâb-ı karîbesinden zan idüb çârba-lış surûre ittikâ eyledi ve Karaman eyâleti teklifinden nâşî olan inkisâr-ı hâtırın nâme-i şikâyet âmiz ile meclis-i refi-i Padişâhî'ye arz idüb...Tac. II/187-188 .

505. Yemiçeri tâifesi bu ittifakı işidub,Hüdavendigar Sultan Selim'le itdügi ahd-ü mîsâkı nakz itdügine bi-huzûr oldular.Bir yire gelub,tedbir itdiler .Bunların nısfı Âli Paşa ile Anadolu'da bile olub, Sultan Ahmed'i

görmişlerdi.Cür'et-i şecâ't-i sahâvetine ve sâir ahvâline temâm vâkıf olmuşlardı.Eyitdiler"Kendu reâyâmız olan bir nice Etrâk-i nâ-pâk hurûc-u zuhûr idüb, bunca fesâd eyledi. Ali Paşa bu mikdâr âsâkir ile varub mülâki oldı. Yine su-î tedbîr ile ihmâl-u müsâhele den gayrı nesnesi zâhir olmadı. Âl-i Osmân'ın gayretin yirde haşır koyub ,anların haklarından gelemeyen, riyâset-i âmme,ki Hak Teâlâ'dan kullarına nübüvvete muâdil bir saadetdur, anun hakkından gelinmek mümtenî hâletdür„Kemal Paşa-zâde,age,s.59-60 ; Çağatay Uluçay:"Yeniçeriler Sultan Ahmed'in korkaklığını ve kendilerine yaptığı hakareti unutmamışlardı. Sultan Ahmed'in davet idildiğini duyunca Divan azalarına tehdid mektubları göndermeye başladılar.Fakat divan üyeleri aldırmadılar.Sultan Ahmed'in Maltepe'ye geldiğini duyan yeniçeriler 27 C. Âhire /21 Eylül 1511 de akşam kazan kaldırdılar.Cemi yeniçeri "Allah,Allah, Sultan Selim'in devletine ,düşmanlarının körlüğüne" deyu gülbenk âvâzıyla müsellâh olub... İ.Ü.Ed.Fak.T.D. X/121-121 ,.

506. Çün erkân-ı devletin Sultan Ahmed'i getirub taht nişîn itmege azimetlerin gördiler.Bir yire gelub âdet-i mel'ufeleri üzre ittifaka âğaz ve dest-i müşâvere ile şübhe perdesin bâz -idüb,Şeytan Kulu uğraşında Sultan Ahmed'in şecâ'âtine ve ikdâm deminde fıkdânî-i kudret-u bizâ'âtına vakıf olan, guruh-u vüzerânın bu fikrini mekruh görüb itdiler ki Anatoli Etrak'inden bir kaç ayağı çarıklı sârikler meyân-ı memleketde bunca fesâdât ve hetk-i ırz-ı eşrâf-ı sâdât ider iken dûrden durub bakan ve âtâbe-i aliyye'de sipâh-ı ferâvân koşulub her vechile imdâd olunmuşken nâmus-u saltanatı siyanet itmeyub bir kaç bî-ser-u pâ den kaçan riyâset-i âmmeye kaçan istihkâk bulur ve saltanat mesnedine ittikâya ne vechile müstes'ad olur.Tem perver olan server olmaz. Tac. II/189 .

507."Riâyet-i hukûk-u nîmet muktezâsı budur ki Sultan Selim gibi seâdet-mend şehzâde devhâ-i saltanatda serv-i âzâde gibi kâim iken sâye-i seâdet mâyesine iltica idevüz ve birâderlerinden birini bâlâ-nişin serir-i Osmanî itmiyevüz ve ol Şâh-ı âlicahın itaati râhından özge râhe gitmeyevüz„ Tac. II/189 ; " Yeniçeri tâifesi cidden rıza virmediler .Muradları bu bahane ile der-i devlete getürüb tahta geçirmekdür deyu cümlesini men'e ikdâm idüb bu hususa mücidd-u müttefik oldılar. Hattâ vezir Mustafa Paşa Üsküdar'a atlar geçürüb istikbâl hatırâsın itdikde ol gice evini basub cümle mülkini gâret kıldılar".Künh. vr. 193a.(HSA) .

508. Bak. Top Ar. E.No,3197 , Kemâl Paşa-zâde,age,s.59-60 ;Tac.II/190; Künh. vr. 193b ; Nuhbetü't-tevarih,IIKs/44 ; Uzunçarşılı,O.T. II/243 .

509. Vezir Mustafa Paşa vezâretinde mukarrer kılındı.Emmâ gayriler

yeniçeri hücumu ile azl olunub maʿzul kaldılar ve Anatoli kâdî askerliği Monlâ Halil'e ve nişân hidmeti İbrahim Paşa oğlına tevcih olandı ve bu kaziye sene-i mezbume C. âhiresinin selhinde oldu. Künh. vr. 193 b. ; Yeniçeriler" Biz Sultan Selim'den gayrisini istemeziz ve kabul dahi itmezüz.. ve Padişâhım en son vireceğiniz bâri müstehakkına teslim eyleyin kim, halta gerek askeri ve gerek reâya kullarınız eyyâm-ı devletinizde asude hâl olsunlar deyu"kıyasen oh bin yeniçeri ve sair kapukulu bir ağızdan naralar urdular ve zemin-u zemân velvele ile doldı„ Solak-zâde, Tarih, s. 345 .

510. Yeniçeriler Sultan Ahmed'in lâlâsı olduğu mahalle segirdub kendiy ele getirub cumhur ile ana hitab eylediler ki "şimdi seni şimşîr-i cangir ve tığ-ı merg-tesir ile bî-cân ideriz .Ol efendin dinen bî-gayret-i nâmûsa irmişRum tahtına padişahlık küzâf, serir-i Osmana uruc mahzı lâf degildir. Bunca zemândan beru Amâsiye tahtgâhında Şâh olub atası devletinde padişah idi. Biz anı âdem sanub dâyima devleti âsitânesine yüz sürüb arz-ı niyâz iderdik. Memleket-i İslâmiyye'de bir tâife-i bî-dîn-u mezheb guruh-u zâlimîn ve hâsirîn ve bî-edeb huruc itdiler. Bunca kanlar dökülüb hânumânlar harâb itdiler. Rikâb-ı saltanata hakaretler düşürdiler. Anatoli beglerbegisin ve atabe-i âlem-penâhde vezir-i âzâm olan Ali Paşa'yı katl-u kahr eylediler Kendünün üzerinde bî-nihâye asker-i zafer rehber var iken İslâm ve din düşmanlarını kahr-u kâmâ kâdir olmadı„ Celâl-zâde, Selim-nâme, vr. 58a .

511. Yeniçeriler Selim I e davet-nâmeler göndermişlerdir. Altındağ Ş. Selim I mad. İ.A. X/ 424 .

512 . Krş. Tac. II/191 .

513. Sultan Ahmed ,Karaman beylerinden Delu Kökez nâm bir merd-i dilâver Sultan Mehmed ile bile Konya hişarına tahassun idüb teslîm-i hisardan mümânaât makamında idi. Sultan Ahmed askeri...yetişüb kayd-ı bend ile Şehzâde huzuruna getürdikte bâşın kesub atası Hüdâvendigar âsitanesine gönderdi. Tac. II/193 ;" Delu Köker „ Solak-zâde, Tarih, s. 341 ; ay.bak. Künh. vr. 193b (HSA) .

514. Çağatay Uluçay'ın Top Ar. E.No, 2667 nolu vesikaya dayanarak tesbitine göre"Sultan Ahmed'in Konya'yı alması ve Anadolu'nun çoğunu ele geçirmesi yeniçerileri harekete geçiriyor ve "asiler gulüv edub Hünkâr üzerine girub çok söz olub âhâr sözleri bu olmuş ki sen amelden kaldın ,bize padişah gerek ,öyle olsa biz dahi Selim Beg'i padişâh eyledik demişler ,dahi huzur-u şerifinde gülbenk çekib min ba'd padişahımız Selim Beg'dir .Taht ve saltanat anundur" deyub taşra çıkub gelsun deyu âdem göndermişler ,fikirler budur ki

geldiği gibi Hünkâr'ı giderub Selim'i nasbedeler. T.D. X/124 ;
ay .bak. Kemal Paşa-zade,age,s.60-61 ; Tac. II/192-193 ; Künh.vr. 193b ;

515. Bu minval üzre iken kızılbaş bed-meâş cânibinden hilâfet tariki ile gelub diyâr-ı Rum'da taayyüş iden Etrak'den merde-i bî-idrâk cem'ine mübâşeret eyliyen Nur Ali Halife nâm bir mahzul...Tac. II/194 ;
Bu minval üzre iken Nur Ali nâm kızılbaş bed-meâş dahi Kara-hisar ve Niksar taraflarından zuhur idüb ... Solak-zâde, Tarih,s.341 ;
"Nur Ali Halife Rûmiyeli idi.Amasya ve çevresine Şah İsmail tarafından gönderilmişdi. Hükümetin Yavuz,Sultan Ahmed'in Şah Kulu meseleleri ile uğraşmasından faydalanarak,Çorum,Amasya ,Yozgat ve Tokat taraflarında faaliyete geçdi." Uluçay Ç. Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu, İ.Ü.Ed.Fak . T.D. X/128 ; "Öte yandan 1512 de Şah İsmail'in halifelerinden Nur Ali Halife-i Rumlu'nun ..." Tekindağ,Ş. İ.Ü.Ed.Fak .T.D. XXII/51 .

516. Yigirmi bin mikdarı cehennemi peyker leşker dırûb huruc râhına duhûl eyledi. Tac. II/194 ; "Yanına yigirmi bin mikdarı âdem-i merd-i zebân ve merdi meydan murde namında Etrâk-i nâ-pâk cemi idüb..." Solak-zâde,Tarih, s. 341 .

517. Sultan Ahmed dahi veziri olan Yular-kısdı Sinan Paşa'yı cem-i kesîr ile müdafaaları için gönderdi.Muhârebe-i âzîmeden sonra Sinan Paşa sinini sâde döndürdü. Ve hezâr zor-u zâr ile yeksuvare kaçdı. Kızılbaş dahi Tokat'a gelub ol hudude fiten-i azîme tohumun saçdı. Çün ol tarafın Etrâk'i merde-i kızılbaş idiler.Reâyay-ı memleketden çok ilhâd-ı pişe ol bed-endişelere munzâm olub memâlik-i mahruseyi peyimâl eylediler.Sultan Ahmed'in bu husûda dahi âdem-i rüşdü zuhur bulicak ,kapu kullarının teneffür ve îrâzları mütezâyid oldu. Ve cümlesi rencide ve hâtırları remîde olub... Tac. II/ 194 .

518. Nur Ali Halife için bak. Tac. II/194 ; Solak-zâde,Tarih,s.341 .

519. Sultan Korkud eger çi fezâil-i hasâil-u nâ-ma'dud ve ilm-ü irfânda nâzîr-i mefkuddur. Lâkin heycâ gününün eri ve saltanat arusının şevheri degildir. Hususan nesli maktu' olub câ-nişini olmadığı cihetden sezâvâr-ı serîr-i Osmanî degildir.Ve bu hânedân-ı ebed peymânın pâyende olması serîr-i ikbâl âbâden ebnâye intikâl itmekdedir.Bu hâlin tahallüfi emâreti zevâl-i mülk ve müstenbe' esbâb-ı helekdir. Tac. II/194 ; ay.bak. Solak-zâde Tarih,s.342 .

920. Çünki olmuşdur O Şehsâde akîm- Anı şâh itmek olur fikr-i sakîm
Saltanat Sultan Selim'in hakkıdır-Bende-i azad O Şâhın rıkkıdır.

Güfta isâbet mudârları paye-i serîr-i âlâya ma'ruz olıcak Hüdavendigar hazretlerinin dahi hâtır-ı nüzhet meâşirleri Sultan Ahmed cânibine meylden i'râz üzre olmağın ittifak-ı cumhur ne veche üzre ise zuhûr bulsun ve dilhâh-ı sipah ne ise öyle olsun deyu buyurdılar.Vüzera gördüler ki mâlik-i memleket... Tac .II/194 .

521. Vüzerâya: "Maslahat neyse tedârik idin " didi. Âhir-i kâr şöyle tedbir olundu ki Sultan Selîm'i getürüb ser-asker ideler.Sultan Ahmed ebsen olmaz ise üzerine varub def'i zarar ideler.Fi'l-hâl hükm-ü şerîf irsâl olundu.

Hazret-i Şehriyar ol zamanda cengde zâyi olan hazinesin ve kitabların bi't-temam ve'l-kemal babası yine kendiye irsâl itdügin görüb, Kemal Paşa-zâde, age,s.62 ;ay.bak. Tac. II/196 .

522."Kefe'den göçüp Âk-kirman'a andan dahi göçüb ,Pravadi dimekle maruf kasabada konub oturdu. İnân-ı ihtiyârın hazret-i kirdi-gârun yed-i iktidârına teslîm idüb ....Yeniçeri kethüdası olan Balyemez gelüb ,davet hükmün getüricek,tir-i maksud-i nişane vusul buldı. Kemal Paşa-zâde,age, s.62 ;"Bu vaziyetler karşısında muztar kalan ve artık hükûm ve nüfuzu kalmayan Sultan Bayezid oğlu Selim'i İstanbul'a davet etti." Uzunçarşılı, O.T. II/244 .

523. Heman te'hir itmeyub devletle İstanbul cânibine ki daru'l-mülk-ü Selâtin-i Rum-u Yûnân olub ,letâfet-i mebnâ-vû hasânet-i binâ ile müşârun-ileyh bi'l-benândûr,kâmet-ü azîmet kıldı.Kemal Paşa-zâde,age,s.62 ; Selim Hân leşkerini cemî eyledi ve atabe-i ulya savbına bir dahi niyet eyledi.Emmâ bir vechile azîm ve bir vechile husul-u merâme câzim oldı ki bazil-i cân ide. Ali Efendi,Künhü'l-ahbar,Hacı Selim Âğa Ktb. 765,vr.193b ; ay. bak. Tac. II/195-196 ; Solak-zâde, Tarih,s.342 .

524. Bu cânibden erkân-ı âyandan Merhum Sultan Selim Hân'e bed-gumân olanlar,ser-askerlik içün davet olunduğın görüb, hased itdiler. Mekr-u ihtiyâl sebiline sâlik olub,Sultan Korkud'a haber gönderdiler. "Saltanatdan safan var ise neylersen eyleyub ,muâccelen gelub ,yeniçeri içine gir"didiler Kemal Paşa-zâde,age,s.62 ; " Bu cânibde erkân-ı devletden şol-geç endişeler ki Sultan Selim hazretlerinin tığ-ı intikâmından canları lerzân ve kendu zuûmları üzre metâ' hayatları ol Şâh-ı âlicâhın bâzâr-ı itibârında erzân idi. Gördiler ki vilâyet-i ahd Sultan Ahmed'den tehâllüf idüb Sultan Selim'e intikâl [illegible] itmek mukarrer oldu. Sultan Korkud'a nihâni nâme gönderub itdiler ki hâliyen Hüdavendigar hazretleri Sultan Ahmed'den

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

bi'l-külliye alâka-i iltifâtın kat' idüb saltanat emri Sultan Selim'e müfevvez olmak mukarrer olmuşdur. Tac. II/197 .

525. Sultan Korkud ,karındâşı Sultan Ahmed'in asker-i gîrânla üzerine teveccüh itdüğin işidüb bî-huzur olmuş idi.Heman üç-dört nefer âdemle ılgar idüb, Mihâlic'e gelur. Kemal Paşa-zâde,age,s.62-63 ; ay.bak. Tac. II/197 .

526. " Andan gemiye girib,İstanbul'a vusul bulur.Toğru yeniçeri odalarına gelub ,mescide nüzul ider. Kemal Paşa-zâde,age,s.63 ;
12 Muharrem 918/30 Mart 1512 de İstanbul'a giren Korkud yeniçeri odaları yanında bir mescide kondu.Ertesi gün Yazıcı Kemal'in evinde misâfir edildi. Uluçay Ç. Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah oldu.İ.Ü.Ed.Fak.T.D.XI/185 .

527."Yanında yirmi bin flori bulunduğu halde, gelişinin ertesi günü yeniçeri ağası ve on yaya-bâşı ile bir toplantı yapdı. Onlara bazan kardeşi ile ittifakı olduğunu ,bazanda Müslümanlar arasında kan dökülmemesi için geldiğini söyledi. Getirdiği paraların bütününü dağıtdı." Uluçay Ç. agmak. T.D. XI/185-186 ; ay.bak. Tac. II/197-198 .

528."Ale'l-gafle icâzetsüz geldüğinun sebebi soruldukda "Sultan Ahmed' den ihtiraz idüb geldüm" der.Sultan Selim'ün davetine beşâret hükmü gitdüğin işidür. Sevdây-ı saltanatla dâm-ı mihnete giriftâr olduğın muhakkak bilur bir kaç gün zaruri ikâmet kılur. KemalPaşa-zâde,age,s.63 ;
"Korkud'un ani olarak İstanbul'a gelmesi ve yeniçerilerle görüşmesi ve bir kısmını kendi safına çekmeyi başarması karşısında,Yavuz taraftarları daha kurnazca davrandılar.Ocak ileri gelenlerine ittifaklarını hatırlattılar. Bu suretle ocağın ,Yavuz tarafında kalmasını sağladılar. Uluçay Ç. agmâk. T.D. XI/186 .

529. Krş. Tac.II/198 .

530. "Babası işidüb bî-huzûr olur." Kemal Paşa-zâde,age,s.63 ;
Korkud 6 Nisanda divanda babası tarafından kabul edildi.Sarayın orta kapusunda divan ağzaları tarafıdan karşılandı ve selâmlandı.Korkud babasının yanına girince el ve etek öptü.Suçlarının afvedilmesini rica etti. "İstanbul'a günahlarımı affettirmek ve ellerinizi öpmek,birde Müslümanların kanı dökülmesin diye geldim"dedi.Uluçay Ç. agmak. T.D. XI/187 .

531. Krş. Şükri-i Bidlisî, Selim-nâme,vr.6b-7a,Top.H. 1422 ; Kemal Paşa-zâde, age,s.62-63 ; Tac. II/196-199 ; Solak-zâde,Tarih,s.342-343 .

532."Sultan Selim şehre karîb olıcak,,Kemal Paşa-zâde,age,s.63 ; Selim'i Padişah ... "Şehzâde Ahmed'in keyfi hareketlerine nihayet vermek ve Anadolu'daki asâyışı temin etmek üzere serdarlığa getirmek zorunda kalmıştır, Altundağ Ş.,Selim I.mad.İ.A. X/424 .

533. "... Cemî ekâbir-ü âyân ve erkân-ı divân kâvî-vû-nâ-tüvân , istikbâl itdiler .Ta'zim-u iclâlle devlet-u ikbâl-misâl karşu çıkub ,şehre getüreler.Mecmu' âlem ayağ üzerine geldi, Kûçe-vû -esvâk ,avret-ü oğlanla toldı. Sipâhinun dülbendinden ,yeniçeri(nun) ak börkinden şehrun içi gül-ü zanbakı açılmış gülşene döndü. Kemal Paşa-zâde,age,s.63 ;
Vüzerâ-u sipah ol Şâh-ı âli-câh kudümundan âgâh olıcak hutuvât-ı tazim-u iclâl birle istikbâl idüb. Tac. II/199 ; ay .bak. Solak-zâde,Tarih,s.343; Hammer ter. IV/84 ;Uzunçarşılı,O.T. II/244 .

534."Sultan Selim Yeni-bâğçe'ye kondu. Âle's-sabâh semend-i himmet bülende süvar olub,vâlid-i saîdi Sultan Bayezid'un elin öpmek içün Saray-ı" Kemal Paşa-zâde, age,s.63 ; "Çün sefer-i şitâ metâîbı ile mizâc-ı lâtifi'l-imtizâclarına nevi futur urux itmiş idi. Def-i külfet-i râh içün ol cây-ı-gâhde arâm itdiler ve umera ve sipah ikâmet-i hidmet-i mevkıfinde kıyâm itdiler. Tac. II/200 ; "Yeni-bağçe'de nasb olunan otakı kerdûn nutaklarına getürdiler.İki günden sonra 918 Saferinin yedinci güni idi. Mehmed b.Mehmed,Nuhbetü't-tevarih IIKs/45 ;
"Yeni-bahçe sahrasına nüzûl eyledi. Asla defîne imkân ve men'îne çare ve derman olmadı. Vüzerây-ı zi-şân ve kiberây-ı erkân yollu yollarınca dest-ı bûs devleti ile müşarûn ileyh bi'l-benân ve 'arz-ı tuhef ile şâd-u kâm ve handan oldukdan sonra." Künh. vr.193b (HSA) ;
"Yeni -bahçe'ye gelen Selim'i yeniçeriler karşıladı ,yedi sekiz gün anda karar eyledi". Cennâbî,Muhtasar Tarih-i Cennâbî,Nu. Ktb.3107,vr.167a ;
"Selim'e devlet erkânının tahriki ile ser-askerlik verilmesi teklif edildiği ve Selim ile askerlerin bunu kabul etmediği",Celâl-zâde,Selim-nâme,vr.62b .

535. Krş. Ş. Bidlisî, ,Selim-nâme,vr.7a (Topkapı Sarayı Kütüphânesi, Hazine Ktb. 1422;) ;Tac. II/200 ; Danışmend.İ.H.,O.T.Kronolojisi.I/424.

536. 8 Safer 918 /25 Nisan 1512 de Kemal Paşa-zâde,age,s.66 ; Kara-Çelebi-zâde,Ravzatü'l-ebrar,s.397 ; Hammer ter.IV/85 ;
Sene 918 Saferinin ol usbu'-u sânisinde yevm-i sebt de tahta geçdi. Tac. II/201 ; " 918 Saferinin yedinci güni ,Mehmed b.Mehmed,Nuhbetü't-tevarih, IIKs/ 44 ; Uzunçarşılı,O.T. II/245 .

537. "Hazret'i Şehriyâr kerdûn-vekâr bir esb-i burak-ı kerdar-ı

berk reftâre izz-ü iktidar ile süvar olub Hazret-i Hüdavendigar'ın şeref-i takbil-i yed-i müeyyedini vâsıta-i te'yid-i ilâhi ve râbıtâ-i tahsil-i eltâf-ı nâ-mütehâhi bilub ol südde-i sidre mekâm savbına mezîd ihtişam ile hırâm ve ol harem-i kerem ziyâreti-çün akd-ı ihtiram eyledi". Tac.II/201; Cennâbî'ye göre"Sultan Selim İstanbul' a geldikten sonra babası ile mülâkatında ona Şah İsmail ve Kölemenler konusunda sorular sormuş ve babasının hatalarını dile getirmiştir", Muhtasar Tarih-i Cennâbî,vr.167a(Nu .Ktb. 3107) .

538."Kanun-u Osmanî üzre kendüleri dahi takbil-i yed-i Sultan lâzım gelub divan-ı hümâyuna davet kılındılar .Ekser müverrihîn kavlince âmme-i sipah ve kâffe-i yeniçeriyân zâhiri'l-intibâh murafakatıyla varub şeref-i takbille müstesâd oldular.Fe-emmâ"Kitab-u dürr-ü meknun-i pesendid-i mazmûn kavlince saâdet mülakâtı devlet atına süvar iken münasib gördiler". Künh. Hacı Selim Ağa Ktb. 765,vr.193b .

539."Biraderleri Sultan Korkud'a Midilli sancağın zamîme tarikı üzre înâyet idüb zımâm-ı teveccühini envaı ihsân ve ahd-ı peymân ile evvelki sancağına ki Manisa vilayeti idi.tevcih buyurdular". Tac. II/204 ; Müverrih Âli Efendi" Sultan Korkud dahi arz-ı sadâkat idüb ,benim vicdanımda mülk-ü devlete cidden rağbet yokdur.Muradım bir küşeye huzur idüb devam-ı devletiniz duasına muvazabatdır. " dimegin Midilli sancağı ,Künhü'l-ahbar, vr. 194b (HSA) .

540."Kapu halkına ki ol zâmânda otuz beş bin mikdârı var idi.Her birisine ikişer bin akçe virdi. Hüddâm-ı sidre makamın süvarinün beşer, ve piyadesinun ikişer akçe cihet-i aslîlerine zamime kılınub", Kemal Paşazâde,age,s.67 ; "Ve kapu halkına kanun-u Osmanî üzre inâam-ı âmme idüb terâkkiler inâyet eylediler. Ve ulemâ-u sâdât ve meşâyihe bîhisâb bahşişler eylediler. Tac.II/204 .

541. Krş. Kemal Paşa-zâde,age,s. 67 ; Tac. II/199-204 ;Künh. vr.194b Solak-zâde,Tarih,s.344-347 ;Uzunçarşılı,O.T. II/244-245 .

542. Hazreti Hüdavendigar pir olub saltanatdan feragat itmekle mülk-ü kanâât içre küşe gîr genç olmak ârzusun eyledugi beyânıdır.Civan Hazreti Şehriyâr-ı âdil ve kâmkâr-ı kâmil merâtıb-ı âdlü insâfî kemâl-i terâkkiye iysâl eylemekle ahvâl-i cihân bay-ı geregi gibi kayırdı. Sa'di b. Müteâl, Selim-nâme,vr.7a ; "Lâ cerem kendu hüsn-ü ihtiyârıyla saltanat-u (raiyyetini) ferzendi ercümendi Sultan Selim'e teslim itdi", Kemal Paşa-zâde,age, 66 ; " Yani ki rızâları ile tekâûd-u taʿyin olunub Edirne'ye gönderildi. Ve kenduler dahi gönderdi, çıkdılar ahyânen piyadelikleri halinde

arabalarının yanınca yürüyüb hayır duaların aldılar.Tevkir-i taʿziminde dakiqa fevt itmediler. Künh. vr. 194b (HSA) ;
" Bu şekilde zorla babasını arzusu hilâfına tahttan indirib saltanatı ele geçirmeye muvaffak olan Selim I hareketi ,bilâhare torunlarınında onu taklid ederek isyan etmelerine müessir olmuştur„ Altundağ Ş.Selim I mad. İ.A. X/424 .

543."Sultan Bayezid oğlu Sultan Selim'i iʿzâz-u ikrâm ile ve ihtirâm birle İslâmbol'a getürüb günâhından geçüb tîb-ı hâtırla padişahlığı virüb "Mısırludan Osmanlınunve kızılbâşdan ehl-i İslâm'ın intikamın alıveresin ve karındaşlarınla mümkin oldukca hüsn-ü zindekâne idesun" deyu vasiyet idüb ve kendisi tekâud-i ihtiyâr idüb andan İslâmbol'dan göçüb„ Lütfi Paşa, Tevârih-i Âl-i Osman,s.203 .

544. "Padişah vedâ idib Dimetoka'ya müteveccihen yola çıkdı„ Şükrî-i Bidlisî,Selim-nâme, vr.7a ; " Merhum Sultan Bayezid Han Saltanatdan ferâgât idüb,bakiye-i hayatını ibâdet ve tâate sarf itmege Dimetoka canibine azimet itmişdi„ Kemal Paşa-zâde,age,s.67 ;
" Pes Daru's-saltanada temekküni muvecceh görmeyub sâbıkân bu maslahat içün termim -i taʿmir buyurdukları Dimetoka'ya zühd-ü takvayla iştigal içün teveccüh-i tasmimitdiler. Tac.II/204 .

545. Ve cânişini olan şehzâde-i güzini izz-ü huzuruna davet idüb buyurdular ki "Ey nur-u dide ve ey mazhar-ı hısâl-i hamide,bar-u âzâr-ı ruzgâr ile kâmetim hamide ve bu dâm-u mihnet-u nedmden murg-u dil remîde olmuştur. Şimden geru kuşe-nişin ve ihtilâtdan damen-çîn olmak lâzım gelmişdir. Tac. II/205 ; "Yavuz babası üzerine gelub hvah-u nâ -hâh tâc-u taht-u mülkünü elinden aldığı ve tekâûd tarıkıyle Dimetokaʾya gönderirken "Selim Han'ım beni rencîde-i hatır itdiñ ,Allah'dan dilerim ki kılıncın keskin ola,ömrün tâvil olmaya,günah kalil ola " deyu dua kıldığı dur". Künh. vr.257a

546. Çün ol kurre-u ʿuyûn-u emâcid vâlid-ı mavidlerinin rıżây-ı şeriflerine her vechile mütâbeât ve hâtır-hahlarına muvâfakatde müsâraât üzre olub tayib-i hâtırları ehemm-i âmâlleri idi.Rum ili beglerbegisi Yunus Paşaʾyı munis-i kadîmleri olub hulus ʿubudiyeti ve asitânelerine mezîd hususiyeti olmağın kendi talebleri ile hidmetlerine tâyin buyurdular. Ve Hazret-i Ebû Eyyubi Ensârî(r.a)bâri kasabasında câmi ve medrese binâ iden Kasım Paşa'yı ki ol tarihde defterdâr idi. Tac. II/205 .

547. Bir seher hengâmı kim dâver-ı hâver-i zemîn nihân-hâne-i meşrıkden çıkûb taht-ı revân kerdun ile tayy-i mekân itmege âgâz eyledi.Hakan-ı sâid

Sultan Bayezid Hazretleri dahi kâşâne-i saltanatdan gün gibi tulu' idüb taht-ı revânlarına girub dil-i pûr tâb ve dide-i pûr âb ile kûşe-i ferağ semtine teveccüh eylediler. Tac. II/206 .

548. Şah-ı sipah ol taht-ı revân-ı felek iştibâh yanınca revân olub âyin-i ta'zim riâyetini tetmim idicek şâh ûzlet güzin eğerçi cânişini olan sezâvâr-ı tac ve nigin-i cemâli müşahedesinden seyr olmak âsir idi. Tac. II/206 ay.bak. Sa'di b. Müteal, Selim-nâme, vr.46a-48a .

549. 11 Rebiu'l-evvel 918/ 26 Mayıs 1512 âlem-i bekâya irtihal eylediler Celâl-zâde, Selim-nâme veya Measir-i Selim Hân, Top, H.1415, vr.64a ; "Edirne civarında Has-köyüne yakın varıcak maraz-ı aslileri..." Sa'di b. Müteal Selim-nâme, vr.50a ; "Padişah henüz Dimetoka'ya yetmeden Allah'ın emrine gitdi. Rahmetullah-ı aleyh." Şükri-i Bidlisî, Selim-nâme, vr.7a ; "Edirne yakınında Söğüdlü -dere denilen yere indikleri zaman 10 Rebiu'l-evvel 918/ 26 Mayıs 1512 de vefât etmişdir" Tâc. II/207 ; Nuhbetü't-tevarih, IIKs/ 45 ; Solak-zâde, Tarih, s.348 ; Hammer ter. IV/86 ; " 8 safer 918 de Edirne yakınıda Söğüdlü -dere de..." Kara Çelebi-zâde, Ravzatü'l-ebrâr, s.397 ; "Çorlu civarında 1512 de ölmüştür" Altındağ Ş.Selim I mad. İ.A. X/425 .

550. Hoca Sa'deddin Efendi, Lütfi Paşa, Kemal Paşa-zâde, Müverrih Âli Efendi, Solak-zâde Mehmed Hemdemi Efendi, zehirlenmeden bahsetmezler. " Dimetoka'ya giderken esnây-ı râhde bazı maraz âriz olub istidâdından bazıları kavlince pirlik zâfı ve gumûm-u kesîre ile mahlût olduğu..." Künh. vr.194 195b ; "Sultan Bayezid Çekmece'ye varub öğle namazına inmek murad idindikdemathara ile su getirdüb abdest alırken mübarek mehâsinleri dökülüb hemân kaziye ne idügin bilub inân-ı 'azmini İstanbul tarafına döndürüb..." Cennabî, Muhtasar Tarih-i Cennâbî, vr.168a ;

"Bayezid'in vefatı yaşındanmı yoksa uzun müddet izdırablarından mı? yoksa hizmetkâr sıfatıyla yananda bulunan Ceneviz Manavino'nun isnâd ettiği vechile aslen Yahudi olan tabibinin Selim'in emri üzerine verdiği zehirden mi neş'et etmişdir. Burası bilinmez. Bu babda Venedik elçilerinin raporlarında sukût edilmiş olması bütün müverrihler tarafından tekrar edilen bu isnâdı hakikatde tekzib eder. Lâkin müverrihîn-i devletin de sükûtu ve Selim'in bütün hayatı bunu müeyyed görünür. Hammer ter. IV/86 ;

" Tarihler yolda hastalandığından veya ihtiyarlığa keder de munzam olarak" olduğundan bansederlerse de "Tenkihu't-tevarih" zehirlenmek suretiyle öldüğünden bahsetmekte ve gösterişde o rivayeti teyid etmektedir. Şamdânî-zâde, Müriu't-tevarih"te Karıştıranda şehiden vefâtını yazar" Uzunçarşılı,

Osmanlı Tarihi ,II/245 .

551. .... Tağyir-i hey'et-u tebdil-i kisvet idüb mahrûse-i mezbûrede olan ulemâ-vu sulehâ ve sâir umerâ-vu-vüzera ile Sultan-ı mağfiret nisâbın tâbutuna karşı gitdi. Ayîn-i selâtin üzre şehre getirub ,imâret-i âmiresinun kurbinda bina olunan kabr-i ma'muresinde defn itdi. Rûh-i pûr futûh içün mersûm-i ma'lûm üzerine fukarâ-vu meskânîne in'âm-ü ihsân oldı. Ve imâretlerde bî-hadd-ü nihayet nîmetler nîşub,ac-u muhtâc-larun kîse-i âzı ve kâse-i hırsı toldı. Kemal Paşa-zâde,age,s.68 ;

Ferman-ı cihan -mutâı-ı padişâhî ol şâh-ı mağfiret penâhı mahrûse-i İstanbul'a geturub rızay-ı ilâhi celbi içün te'sis buyurdukları câmi-i nefis civarında defn itmeğe müteallik olmağın mülâzemetleri hidmetiyle me'mur olan hüddam-ı zevil ihtiram ve der-i devletden istikbâl iden ashab-ı ihtişam enva' tevkir-u ikram ile ol şâh-ı bihişt hıram na'şını dar's-saltana-i İstanbul kurbuna getürdıkde dâver-i dârây-ı skender sıfat âb-ı hayât gibi sîyeh pûş olub hutuvât-ı iclâl ile ol mihr-i sekine ve vekârı, istikbâl idüb ulemâ-u sadât ve sair ashâb-ı seâdât şemleler sarunub yanlarınca : revan ve edây-ı hidmet içün devân oldular. Tac. II/208-209 .

552. Bayezid Han İstanbul'da bir imâret ve bir câmî yapdı su dahi getürdi. Aşık Paşa-zâde,Tarih,s.225 ;

Mahruse-i İstanbul süddesinde bina buyurdukları ebvâbı'l-bîr dir ki tefâsîl-u evsâfı tadâd olunur ise görmeyen mübâlâğa olunmuş zan ider. Husûsan ol cami-i cennet nümâ ki camiiyyet-i nüzhet ve safada bî-hemtâ dır. Nefâyis-i ahcâr-ı mütelevvine ile bir vechile binâ olunmuşdur ki mühendis-i dânâ sun'u beşer olmasına tereddüd ider .Ve derûn-u pur-safasından safay-ı derûnî olan sâfalar kesb idüb ....ve cidârında olan imâret-i âmire ,esmâ-i mukîm-u müsâfire her gün biñden ziyâde nufûs anda olan niâm-u mebzûleden intifâ ider .Et'ime-i şehiyye ile memlû olan evânî ve zurûf haric...ve medrese-i âliyyesi erfâ-u eşrâf-u medâris olduğuna .. Tac. II/211 ;

"Ebniye-i mezbureye sene 903 de şurû olub 911 de itmâm olmuştur" Künh.vr.195

553. Amasya'da bir cami-i zîbâ ve bir zâviye ve bâhgâh ve mektep ve imâret ve yevmî seksen akçe vazîfe ile bir medrese-i âliyye bina itmişdir. Tac. II/211 ; ay.bak. Aşık Paşa-zade,s.225 ; Künh. vr.195a(HSA) ; İ.A.II/397

554. Daha geniş .bilgi için bak. Tac.II/210-212 ; Solak-zâde,Tarih, s.349-350 ;Kara Çelebi-zâde,Ravzatü'l-ebrâr,s.398 ; Uzunçarşılı,O.T. 247-248 ; İ.A. II/397 .

(Vefatı ve eserleri ile ilgili bilgiler Tac.(II/210-212)den özetlenmiş tir.)

555. II.Bayezid'in oğlu Abdullah,otuz yaşlarında bulunduğu sırada Saruhan valisi olup,hüner ve maârif ashabına iltifâtı ziyade itmekle âtabe-i ulyâsı mecma-ı zürefâ ve urefâ olmuş idi. Sultan Orhan, Musa ve Emir adlarıyle üç oğlu ve isimleri bilinmeyen iki kızı varidi.Sultan Orhan'a Kastamonu,Musa'ya Sinop, verilmişdi. Necati Beg'in mersiyesi için bak. Hayrullah Efendi, Tarih,IX/ 129-131 .

556."Sultan Mehmed nâm bir ferzend-i ercümendi var idi ki ..... ammı bozorkvarı tahte-ı nişîn oldukda def-i fitne-i mülkiye içün şehid itmişdir." Tac. II/213 .

557. "Şehzâde Ahmed Amasya'da meşgûl-u îş-u işret olub Mihr-i ve Zeyneb nâm iki şâirenin müşââresiyle eğlenür idi ki bunların şiirleri ve tercüme-i halleri tezkire-iÂşık'da muharrerdir," Hayrullah Efendi, Tarih,IX/ 108 .

558. Bak. Tac. II/213 .

559. Mevlânâ Lâmiî vefatına bir târîh-i makbul dimişdir.Ve şâh lâfzının sukût elfi câir olmağın sukutuna tâmiye tarıkiyle işaret eylemiştir.

Çeşm-i cihan dökse kan yaş yerine tâ kimdir,
Kesdi bu derdîn gâmı cân-u cigerlerde rek
Çünki elf-i kâmeti düşdi O Şâh'ın yire
Dil didi târihini mâte Âlemşâh Bek Tac. II/213 ;

ay.bak. Alemşah için 364 numaralı dip not.

560. Fenn-i mûsikide hod mahâreti bir mertebede imiş ki bazı dilâviz ve halet engiz pişrev ve âmelleri ol fen ashabı meyânında mütedâvildir. Mukaddemâ Saruhan vilâyetine vâli olub. Tac. II/214 .

561. Bak. Tac. II/214 .

562. Kan ağlasun sitâre felek rıkkat eylesun
Şems-u kamer bu âteş ile hırkât eylesün
Dar-u fenâdan itdi çu Mahmud Hân sefer
Tarih didi Lâmiî, Hak rahmet eylesun. Tac. II/215 ;

Lütfi Paşa Alemşâh'ın 908/1502-1503 de vefat ettiğini yazar.Diğer şehzadelerin vefat tarihi Camiu'd-düvel'in verdiği tarihlere uymaktadır.Tevarih-i Âl-i Osman,s.200 .

(II.Bayezid'in oğulları ve torunları ile ilgili bilgiler Tacü't-tevarih'in (II/212-215)aynıdır ve Ahmed Dede oradan almıştır.)

563, Bak. Uzunçarşılı,O.T. II/529,535 .

564. Fazilet-i âliyye ile mevsûf ve dervişâne sülûk ile meşğul idi.Neşr-i hayata mâil ve dest-i imdâdî bi-dâd ile dâdhvah meyânında hâil idi. Sene-i 887 den üç yıla dek mesned-i vezâretde müstekar oldu. Tac. II/21

565. Davud Paşa...Gedik Ahmed Paşa'nın katlinden sonra vezir olub az zamanda vezâret-i uzmâ mesnedine müterâkki oldu. On beş sene sürekli olarak vezâreti yürütdü. 4 Receb 902/8 Mart 1497 de Padişah'ın gözünden düşdü. Dimetoka'da mütekâid oldu. Tac. II/216 ;Künh. vr.195b ;
"Bu Davud Paşa'nın Fatih'in kölelerinden olduğu ,Edirne kadısını dövdüğü için Fatih'in katlini emrettiği ve araya girenlerin ricâsıyle affedildiği ve II.Bayezid devrinde sür'atle yükseldiği Şekâik'den naklen Hayrullah Efendi, age,s.IX/104 de anlatır. ay. bak. Uzunçarşılı,O.T.II/535 .

565/1. Ahmed Paşa b. Hersek: Santa Saba dukasının oğludur. 863/1458 de doğmuştur. Osmanlı sarayına rehin olarak verilmiş ,Türk terbiyesi görmüş, ve Hersek-zâde diye şöhret bulmuştur.

Kısa zamanda yükselmiş beylerbeyi ve vezir olmuştur. II.Bayezid ve Yavuz devirlerinde beş defa vezir-i âzâmlık yapmıştır. İlk vezir-i âzâmlığı 903/1498 senesinde olup,Davud Paşa'nın yerine geçmişdir. 904/1498 de azledilmiş ve Kaptan Paşa olmuştur. 909/1503 de Hadım Ali Paşa'nın yerine ikinci defa vezir-i âzâm olup 912/1506 da azlolunarak yine Kaptan Paşalığa tayin edilmiş ve yerine ikinci defa Hadım Ali Paşa gelmişdir. Ali Paşa'nın Şah-Kulu olayında şehid olmasından sonra 917/1511 de üçüncü defa vezir-i âzamlığa getirilmiş aynı yıl yerini Koca Mustafa Paşa'ya bırakmışdır.

Yavuz devrinde Koca Mustafa Paşa'nın idâmından sonra yerine 918/1512 de dördüncü defa vezir-i âzâm olan Hersek-zâde Ahmed Paşa,Çaldıran seferi dönüşünde azledilmiş ve yerine Dukakin-zâde Ahmed Paşa getirilmiştir. 921/ 1515 de Hadım Sinan Paşa'nın vezir-i azamlıkdan ayrılmasından sonra beşinci defa vezir-i âzâm olmuş ,bu vezir-i âzâmlığı Yavuz'un ısrârı üzerine istemiyerek kabul etmişdir. Son vezir-i azamlığı yedi aya yakın sürmüşdür. 924/1518 de vefat etmiştir. Tecrübeli, değerli bir devlet adamı idi. II.Bayezid'in damadıdır.Uzunçarşılı,O.T.II/535-537 ; ay.bak. Tac.II/ 218-219 ; Künh. vr.259a (HSA) .

566. Ahmed Paşa b. Fenârî : Nişâncı iken vezir oldu.Eğerçi ki Sultan Mehmed Han'ın sertliği ve gazabından çekindiği için Hindistan'a gitdi.

Fatih hayatta olduğu sürece dış memleketlerde kaldı. Bayezid Hân'ın tahta çıkmasından sonra tekrar Türkiye'ye gelip,önce nişâncı ,sonra da vezâret verildi. Mesih Paşa'nın azlinden sonra vezir-i âzâm olub iki sene hizmetden sonra tekâud ile Burusa'da oturduldu. Künh. vr. 196a (HSA) .

567. 891 Saferinde/1486 Şubât vezâret verildi. Değerli hizmetleri sebebiyle vezir-i âzâm oldu. 905 de inebahtı seferi sırasında vefat iddi. Tac. II/217-218 ; ay.bak. Künh. vr.196a . İbrahim Paşa'nın hayatı için ayrıca 304 nolu nota bakınız.

568. Bak. Tac. II/216-217 ;Uzunçarşılı,O.T. II/538 ; Mesih Paşa'nın hayatı için ayrıca 356 nolu nota bakınız.

569. Bak. Tac. II/218 ; Künh. vr. 196a; Uzunçarşılı,O.T.II/538-539 ; ayrıca 484/1 nolu nota bakınız.

570. Müneccimbaşı Ahmed Dede ,Hersek-zâde Ahmed Paşa'nın 921/1515 de vefat ettiğini burada yazdığı halde ,daha ileri bölümde Yavuz'un Mısır seferine giderken Bursa'nın muhafazası için Hersek-zâde Ahmed Paşa'nın bırakıldığını ve C.Ulâ 922/ Haziran 1516 da sefere çıkıldığına göre (s.98-99) yukarıda ki vefat tarihi yanlışdır.
Ay.bak. Uzunçarşılı,O.T. II/543 ;(hayatı için 566 nolu nota bakınız.)

571. Ayas Paşa(Lala): Enderun-u hümayundan yetişip ,Fatih Sultan Mehmed Han'la Manisa'da bulunmuşdur. Fatih tahta çıkdıkdan sonra,beglerbegi , ardından da vezir olmuştur. Daha sonra Şehzâde Sultan Bayezid'e lâlâ oldu. Şehzâde Cem vakâsında Bursa muhafızı olup ,üzerine serdar oldu. Muharebede Şehzadeye esir olmuş 887/1481 de Bursa bedestəninde katl olunmuşdur. Müdebbir ve müstakim idi. Mehmed Süreyya,Sicill-i Osmanî,I/446 ; ay.bak. Tac. II/215-216 .

572. Bak. Tac. II/215-216 ; ayrıca 104,105 ve 108 nolu notlara bakınız.

573. Bak. Tac.II/217 ; ayrıca 141 nolu nota bakınız.

573/1. İskender Paşa: Fatih'in önde gelen adamlarından olup 880 de Bosna begi oldu.885 de Rumili beglerbegisi oldu. 888 de vezir ve 890 da tekrar Bosna valiliğine getirildi. 894 de tekrar vezir oldu. 904 de üçüncü defa Bosna valisi olub 912/1506-1507 de vefat etmiştir. Fetihleri çok olup şecaatli,gayretli bir kumandan idi. Mehmed Süreyya,Sicill-i Osmanî,I/345 ; ay.bak. Tac. II/218 ; Künh. vr. 196a .

574. İskender Paşa'nın Mustafa Beg adındaki oğlu ilimde ve şecâatde

kendisine hayırlı bir halef oldu. Kahramanlıkda babasını unutturacak mertebeye ulaşdı.İlim bakımından da fevkalâde idi. Farsça ve Türkçede nazım ve nesirle eser telif edecek seviyede tahsil görmüşdü. Büyük bir kumandan aynı zamanda değerli bir kişi iken vefât etmişdir . Künh. vr. 196a-196b; ay.bak. Sicill-i Osmanî,I/345.

575. Bak. Tac. II/219 .

576.Bak. Tac. II/219-220 ; Künhü'l-ahbar,Hacı Selim Ağa,765,vr.197a .

577. Krş. Tac. II/220 .

578. Yahya Paşa: Sultan Mehmed Han merhûmun has kullarından idi. Vefâtları sırasında Rumeli beglerbegi idi. Sonra Bosna'ya vali olarak gönderildi. 893 de tekrar Rumeli beglerbegi oldu. 898 de Anadolu beglerbeyligine getirildi. Künh. vr.198a da geniş bilgi mevcuttur. ay.bak.Tac. II/220 ,

579. Hadım Yakub Paşa: Padişahın eskilerinden olup şehâmet-i kâmil ve celâdeti şâmil ve umerânın en seçilerinden olup ardarda rütbeleri aştı.Önceleri Fatih Mehmed merhum tarafından mürebbiye olarak II.Bayezid'e Amasya'da şehzadeliği sırasında gönderildi.Burada kapı ağası oldu. II.Bayezid Padişah oldukdan sonra mir-alemlik verildi. Daha sonra Ahmed'e lâlâ gönderildi. Bir süre sonra Aydın ili sancak beyliğine gönderildi.Karaman beylerbeyi olarak Mısır ordusu ile savaştı. Kendisinin talebi üzerine Bosna sancağı verildi. Burada gazalar etti. 899 da Rumeli beglerbegisi olub 903/1497-1498 de Hadım Ali Paşa vezarete geldikten sonra Selânik'de tekâud oldu. Künh. vr. 197a ;ay.bak. Tac. II/220-221 .

580. Tac. II/221 ; Künh.vr.198b .(SA)

581. Karagöz Paşa: Has ağalardan iken yeniçeri ağalığı verildi. Ardından Kastamonu sancağı,bir süre sonra da Anadolu beglerbeyligine tayin edildi. Şah-Kulu vakasında öldü. Künh. vr. 198b; Karagöz Paşa için ayrıca 470 nolu nota bakınız.

581/1 II.Bayezid'in oğulları ve vezirleri bölümü aynen Tacü't-tevarîh (II/212-221) den alınmıştır.)

582. "872 de Amasya'da vucuda gelmiş idi. Annesi Âişe Hatun'dur. Sultan'ın nikâhlısıdır.Bazı Türkmen beylerinin kızlarındandır ki Amasya çevresinde oturuyorlardı." Cennâbî, Nuru Osmaniye 3098,vr.346a ;Süheyli, Tarih-i Mısr-ı Cedid ,s.4 ;Lütfi Paşa,Tarih dip not s288-289 . 875 de ... doğmuştur.Künh. vr.218a (HSA) ; Nuhbetü't-Tevarih IIKs./45; "Yavuz Sultan Selim'in annesi Dulkadiroğlu Alau'd-devle'nin kızı Ayşe Sultandır."Halil Edhem ,Düvel-i İslâmiye s.311 ;J.H.Mortmann,Dulkadirliler İ.A. III/661 .

583. Tahta çıkışı :"8 Safer 918 Cumartesi günü" Kemâl Paşa-zâde,age s.66 ; Tac. II/222 ;"7 Safer 918 Cumartesi günü" Künh. vr.218a (HSA).

584. Şehzâde-i güzîn meserret bahş dilhay-ı hazîn şâh-ı sami-î mekân Sultan Süleyman Hân hazretleri dahi eyaletgâhları olan Kefe vilâyetinden bârgah-ı ikbâl savbına da'vet buyurulmuş idi.Sene-i mezbure Rebiu'l-evvelinin evâilinde fermân-ı kazâ ceriyan mûcibi üzre ümerây-ı âlîşân bab-ı saâdetden yanâ revân olub dîvan-ı bülend-eyvân mülâzemeti ile serbülend-i âvâtıf-ı hüsrevânî bîrle behremend oldılar." Tac. II/222 ;
Ay.bak.İshak b. İbrâhim ,Selim-nâme , Bayezid Umumi 28993 vr.86b ;Nuhbetü't-tevarih, IIKs./45 .

585. "Kurum-u Rûm'dan bir kimse kalmadı ki itâât kılmadı,illâ biraderi mihter-i Sultân Ahmed, ki ol zamanda dâru'l-mülk-i Amasya'da vâli-yi âli-şândı inkiyâd itmedi" Kemal Paşa-zâde aga s.69 ; "Saltanat kendi hakkı iken Selim'in gasbettiğine inanan Sultan Ahmed hükümdarlığını ilân ederek etrafa hükümler gönderdi." Çağatay Uluçay, Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu, T.D. X/132 .
Ay. bak. Top .Ar. E.No 5448 ve E.No 2667 nolu vesikalar.

586. "Alaeddin ...Mahrûse-i mezbûrede babası Sultan Ahmed adına hutbe okudub ve sikke kesdirub, âyîn-i selâtîn üzre icrây-ı kavânîn itdi". Kemal Paşa-zâde age,s. 70,73 ; "Şehirludan dahi nice mâl-u menâl alub ve babası Sultan Ahmed adına hutbe okudub...." Lütfi Paşa,s.204 ;

"Sultan Âlâuddin'in ....mâl-u emâl isteyub belde-i mezbûre şubaşısın katl idub tekâlif-i şâkkaye mutażammın beyhude kârlârının .." Tac. II/224 ,Solak-zâde 351 ;
"Sultan Alauddin'in yanında Anadolu Beylerbeyi Mustafa Paşa,Dulkadiroğlu,Ramazan ve Turgutoğulları olduğu halde Bursa'ya girdi. 4 Rebiu'l-ahir 918 / 19 Haziran 1512. Devlete ait bütün mal ve eşyaları zaptettiler.Halktan ağır vergiler topladılar,sonra da evlere saldırdılar . Çagatay Uluçay agm. T.D. X/132 .

587. "....Şehzâde yanına çok çeri cemi' idub Anatoli mülkin serâser kabża-i tesarrufe alub ve oğlı Sultan Ali gelub Buruse'yi zabt eyledi,didi.Sultan-ı kâmkâr birader-i gaddarı etvârından haberdar oldukta vüzerây-ı zevi'rrey ve a'yân-ı kûberây-ı gatürdüb divâne çıkdı,didi kim'ey Âyân-ı Rum görün bu demde ahdşikesliği , kimden sâdır ve fitne kankî tarafden mübâdir oldı.Bu hod merhum pederin vasiyetin dutûb merhâmet-u işfâk hakkın yirine getürmeye musir olub ve kat'an birin rencide itmeyub ve bir vechile memleketlerin arzu itmedim.Şimdi kalkub tahta kasd itdikleri.." Şükri-i Bidlîsî,Selim-nâme Top. H.1422 vr.7b ;, aynı mealde bilgiler,Solak-zâde 351.

588. "Mezkur sâl-ı ferhunde meâlün şühûrunda Cemaziyelevvelinin yigirmi dördinci gününde İstanbul ma'berinden ubûr eyledi." Kemal Paşa-zâde age s.71 ; Selim,15 C. ulâ 918 /29 Temmuz 1512 yevmi'l-hamîsde İstanbul'dan ayrıldı. Tac. II/226 ; Solak-zâde 351 ; Hammer ter. IV/102 ; Çağatay Uluçay agm T.D. X/135 ; Şinasi Altındağ,Selim mad. İ.A. X/425 .

589. "Sultan Alaeddin bu hâdiseyi işidüb,karara ihtiyârı kalmayub hemân baş kurtarmak ardınca oldı.Esbab-ı metâîn koyub, kendü başıyle gücle kurtardı.Peder-i sergeşteahterine vusûl bulub,Sultan-ı cihânun Anatoli cânibine kudûmın ve Burusa ahalisinün kendünün üzerine hücûmın bab-u faslı ile tafsîl-u takrîr itdi.....Hemân te'hir itmeyub, şart-ı fart-ı ihtiyâtı riâyet itdiler,yanlarında olan asker-i gâret-gerle te'hir itmeyub,Arab vilâyetine azimet itdiler."Kemal Paşa -zâde age s.72 ;

"Alaeddin Bursa'dan babasının yanına Afyon'a gitti.Ahmed Afyon'dan Sivrihisar'a geçti.Oradan da Ankara'ya geldi. Şehzâde Ahmed'in Anadolu'da şehirleri yakmak,yıkmak ,salgın salmak,para toplamak,adamlar tayin etmek,suretiyle hükümete karşı ayaklanmış adeta devlet içinde devlet kurmuştu.Selim'in Anadolu'ya geçtiğini öğrenen Sultan Ahmed Ankara'dan Amasya'ya doğru hareket etti."Çağatay Uluçay agm. T.D. X/135-137 ; Şehzâde Alaeddin Malatya yolu ile Memlüklularailtica etmiştir .Uzunçarşılı,O.T. II/250 .

590. "Mukaddemâ Malkoç-oğlu Tur Ali Beg'i ki emîr-i ferhunde - dem ve mekâm-u ihlâsda pişkadem idi.Serdâr-ı mukaddime-i sipâh idub Sultan Ahmed'den yana revân itdiler. Tac. II/226 ;Solak-zâde 351; Hammer ter. IV/103 ; "Malkoçoğlu Bali Begin oğlu Âli Beg'i gönderdiler" Uzunçarşılı, O.T. II/250 ; "Yavuz Ankara'dan Amasya'ya gitmiş olan Ahmed'in takibine Mirahur Bıyıklı Mehmed Ağa,Malkoçoğlu Tur Ali Beg ,Sinop Beği Karaca Paşa'yı memur etti. Kendisi Ankara'yı hareketi için üs yaptı." Çağatay Uluçay T.D. X/139 .

591. "Bu cânibden Sultan-ı cihân devlet-ü sa'adetle ve rikâb-ı kâm-yâbında mülâzemet eden cünûd-i karînü'nnusretle toğri Ankara şehrine gelüb,Sultan Ahmed'in mukavemete tâkatı olmayub ,Arab vilâyeti cânibine âzimet itdigün işidicek ,akabince ılgarla bir miktar hayl-i cerrâr irsâl eyledi.Arab ser-haddine duhûl itmiş bulundığı ecldeu, vusûl bulmadı.Altmış üç gün Ma'mure-i Ankara'da sâkin olub oturdu.Âsâr-ı envâr-ı adâletle zalâm-ı zulmı def' idub, deycûr-i şerr-ü şûri götürdü.Etrâfda perâkende olan şehzâdeler kendu ihtiyârlarıyle gelub,itâât itdiler.Her biri envâ-ı âvâtıf-u âvârifle riâyet olundı."Kemal Paşa-zâde, The Reign of Sultan Selim I in the Linht of the SELİM-NAME Literature,Berlin 1985 s.73 ; "Yavuz Anadolu beylerbeyliğine Mustafa Paşa,Karaman beylerbeyliğine Hemdem Paşa'yı Amasya sancağına Davud Paşa-oğlı Mustafa Paşa'yı tayin itmişdi.Amasya'ya giremeyen Sultan Ahmed Samsun yakanlarından doğuya doğru gitti ve Divriği'ye ulaştı.Oradan da Darende'ye gitti."Çağatay Uluçay, agm.T.D. X/139-140,

"Ahmed iki oğlunu yardım istemek üzere Şah İsmail'e gönderdi ve kendisi de Malatya'ya kaçtı."Uzunçarşılı, O.T. II/250.

592. Bak. Tac. II/229 ,Darende'de bulunan Sultan Ahmed,Yavuz'a bir mektub göndererek Anadolu mülkünden parça istediği ve başka bir devlete ilticâsının şân ve şerefi ile bağdaşmıyacağını bildirir. Selim Hân buna verdiği cevabda:"Memleketin parçalanmasının mümkün olmadığını İslâm memleketlerinden birisine yerleştiği takdirde bütün ihtiyaçlarının temin edileceğini"bildirir." Ç.Uluçay, agm. T.D. X/140 vd ; Ş.Altındağ, Selim I mad. İ.A. X/425.

593. "Hengame-i germ-â-germ tağılûb,eyyâm-ı şitâ irmişti.Görülüb Ramazan-ı saadet nişânun onıncu gününde mahrûse-i Burusa'ya duhûl-u hulûl eyleyûb ol kış nihâyet bulınca anda ikâmet olındı." Kemal Paşa-zâde,Selim-nâme, s.73 (A.Uğur neşri); "Ramazan 918 de Burusa'ya geldi" Tac. II/227; "Yavuz Ankara'dan 14 Ramazan 918 /23 Kasım 1512 de Burusa'ya geldi."Ç.Uluçay T.D. X/142,Ş.Altındağ, Selim I mad. İ.A. X/425.

594. Krş. Tac. II/228 ; Solak-zâde 351 vd.

595. (Sultan Ahmed) "Yanında olan sipâh-ı hulâsaten efkâr ve kârından âgâh olıcak imtisâl-i fermanda yek-zebân ve Kemah-u Kiksar yolından Amasya üstüne şitâbân olub bir zemân-ı gayr-ı me'mulde vusûl buldılar.Ve hafaza-i hişara göz açtırmayub içine koyuldular,Mustafa Beg'i tutub şehzade mahzarına getürdiler ve zabt-ı hisar mühimmâtın biturdiler,Şehzâde,Mustafa Beg'i bendden âzâde ve hâtırın enva' tesliyet-ü istimalet ile şâd idub vezir idindi." Tac. II/228 vd.; "Bu olayın tarihi Kasım 1512 dir" Ç.Uluçay,Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu,Ed.Fak.T.D. X/142 .

596. Hoca Saadeddin Efendi devamla:"Ve a'yan-u sipaha lutufle hitâb idüb kalblerin celb ve gönüllerinden şübhe irâs ider havâtır-ı selb itdi ve velâyet-i ahidde esbak ve bi-hasebi-s-sin saltanata elyak idugin mukaddemât

hitâbile beyan ve bezl-u ihsân-u mevâîd-i firâvân ile imâle-i efide-i a'yân eyledi, Malkoç-oğlı ki sipahdâr-ı mukaddime-i sipah zafer penah olub emr-i hakânî ile serhad muhafazasına nâmzed olmuş idi, ve âvâz celâdeti ile ol merz-u bûm tolmuş idi.....Malkoç-oğlı....vâki hali Cenâb-ı saltanat meâb hazretlerine arz-u i'lâm idicek derûnî pür kîn ve ebrûsî pur-çîn olub tefekkür deryasına taldı ve hayret vadisinde bir zeman kaldı.....ve halk ma-beyninde dahi bir nice erâcîf sözler söylenmek ile nice şeyler açmağa başlanub derûnlarında olan râz-ı nifâk-âmîzi âşikâre itdiler. Padişah-ı agâh dâima intibâh üzre olub hemvâre tefahhus-i ahbâre meşgûl idi. Halkın güft-i gûsinden haberdar olıcek şah-râh-ı saltanatı haşâk-ı fitneden pâk itmek tedârikinde oldi" Tac. II/229 ; Solak-zâde 352 . Ay. bak. Uzunçarşılı, O.T. II/250 .

597. "Nizâm-ı intizâm Selâtîn-i İzâmûn ahkâm-ı saltanatta istiklâline mevkûfdur. Lâ cerem, muktezây-ı rây-ı hazm-âzmâ ile amel olınub ."Kemal Paşa-zâde, The Reign of Sultan Selim I....(A.Uğur neşri) s.74 ; "Nizâm-u âlem içun birâderzâdelerin âdem diyarına gönderdi." Tac. II/230 ; "Islâh-ı âlem ve nazm-u umûr-u beânî Âdem içun arsa-i vucud den nâbûd itmek zâmir-i ilhâm pezirine yol buldu."Huhbetu't-tevârih II Ks./46 ; "Yavuz Bursa'da bulunan şehzadelerin öldürülmesini ferman etti. Bunlar yaşadıkça memlekette fitne ve fesâdın, saltanat mücadelesinin eksik olmayacağını yakın tecrübelerle anlamıştı." Ç.Uluçay T.D. X/142 .

598. ".....Sene-i mezbûre Şevvâlinun yigirmi yedinci gicesi Sultan Şehinşah oğli Mehmed ki Nigde diyârının serdarıydı. Ve Sultan Şehinşah oğlı Sultan Osman ki Kangırı sancağınun sipahsalarıydı ve Sultan Mahmud oğulları Sultan Orhan, Sultan Musa ve Sultan Emirhân ki sancak yerlerdi. Ahşam vaktinde saraya da'vet olunub, kapucılar odasına getürildi. Eğerçi bunların ikisi dahi nâ-reşîde tıfl idi, emma cihân-dîde pirler tedbiri-yle amel olınub,

Akibet şir-zâde şir olur
Mîr-zâde büyük emîr olur.

didükleri hak idügi bilinüb ,ol leyl-i pûr-veylde beşinun

dahi maslahatları görildi."Kemal Paşa-zâde age.s.74 ; "Beş nefer şehzâde-i âzâde..... ve İmir....yanlarında idiler.'Islâh-ı Âlem ve nizâm-ı umur-ı Beni Âdem içun ol ravza-ı ..." Nuhbetüt-tevârih IIAs./46 ; "Biri dahi Emîn idi" Tac. II/230 ; "Sultan Emîr " Solak-zâde 353.

599. Krş. Kemal Paşa-zâde age. s.74 ;Tac. II/229vd. Nuhbetü't-tevarih IIKs. II/46 ; Solak-zâde 352 vd.; Uzunçarşılı O.T. II/250 .

600. "Ba'dehu Sultan Korkud'ı ele getürmek maslahâtı içün asker-i zafer rehberden dört bin miktarı âdem ifrâz itdi,şikâr adına Burusa'dan çıkub,Saruhan vilâyeti canibine ılgar itdi,gitti."Kemal Paşa-zâde age. s.75 ; "Korkud'un önce Midilli adasını istemesi daha da Teke vilayetini istemesi Selim'i şüphelendiriyordu.Ayrıca emrindeki orduyu dağıtmaması ve Selim'in casuslarının haberleri endişesini artiyordu. " Ç.Uluçay T.D. XI./188-190 .

601. "Ol şehzâde-i sâde-dil ve âzâde-i mihr-kesel tehâsûd ve tenâfus-i semtine mâil olduğı mesâmi-i âliyye-i Padişahiye vusul bulıcak tahkik-i hâl ve tasdîk-i mekâl içün umerâ-u sipah lisânundan mektublar ihtirâ'idub serîr-i saltanatı teşrîfin ricâya ve bâb-ı saadete ilticâya ..." Tac. II/331 ; ay.bak. Selim I mad. İ.A. X/425 .

602. " Korkud askere istimâletler eyledi ve bu husûsun künh-ü hakikâtini istîlâm içün havass-ı hüddâmından birîn irsal va'dini derc eyledi." Tac. II/230; "Saf Korkud bunları doğru sanarak içindeki padişahlık hırsını dökup sayan karşılıklar verdi.Yavuz bu cevapları alınca Korkud'un padişahlıkta gözü olduğuna tam kanaat getirdi." Ç.Uluçay, T.D. XI/190 .

603. Krş. Kemal Paşa-zâde age s.75 ; Tac. II/231; Künh. vr.221a (HSA) ; Solak-zâde 353 ; Uzunçarşılı O.T. II/251 ; Ş.Altındağ İ.A. X/425 .

604. "4000 miktarı adem ile " Kemal Paşa-zâde age s.75 ; "Yavuz onbin kişilik bir kuvvetle Manisa üzerine

Yürüdü ve şehri sardı.Uluçay Ç. agy. s.191 ; Hoca Efendi asker miktarı bildirmez.Tac. II/231 .

605. Tegenlerinin öldürülmesini haber alan ve bundan huzursuz olan Korkud'un :"Tac-u tahttan el yuyub iki yarar hizmetkârla turmadı gitti."Kemal Paşa-zâde,age s.76 "Sarayını gâfil iken muhasara itdiler"Tac. II/231 ; "Beşinci günde Ma'nisa'ya irişüb saray-ı Sultan Korkud'u muhasara kıldıklarında şehzade-i nâ-murad mukaddemce haber dar olmağla,"Nuhbetü't-tevarih,IIKs/46 ; "Korkud Selim'in gelmekte olduğunu paşalardan birisinin gönderdiği adamından haber alıp gece yarısı yükte hafif pahada ağır eşyasıyle ve Piyâle isminde sâdık bir köleşiyle ...."Uzunçarşılı, O.T. II/251 .

606. "Sultan Ma'nisa'ya at sürdü.Sultan Korkud Padişah'a kendini öldürmeye geldiğin işidince karara mecâli kalmayıb Piyâle nâm bir vefadar kulile birer ata binib .." Şükri-i Bidlisî,Selim-nâme,Topkapı Ktb.H.1422 vr.8b ; "Sultan Korkud .....hemândem Piyâle nâm bende-i mahremi ve râzdâr-ı hemdemi ile bir miktar surh-u sefid götürüb birer ata suvar olub bağçe kapusın açdılar ve gözleri gördigi yola kaçdılar."Tac. II/231 ; "Ağalarından Piyâle nâm-dâr-ı mahremi ile münhall oldukları denlü ve alabildikleri kadar sim-ü zer girân-mâye lâl-ü yakut bağçe kapusın açdılar.. Künh. vr.222a (HSA) ; "Piyale nâm bendesiyle bağçe kapısına küşad virüb ve birer ata suvar.." Nuhbetü't-tevarih, II Ks/46 ; "Oi biçare hezâr-zor-u zâr ile ancak Piyale nâm bir nedim-i gam-küsarı ile cûyây-ı semt-i firar ..." Kara-Çelebi-zâde Abdilaziz Efendi,Ravza'tü'l-ebrar s.99; "Şehzade Korkud'un Ma'nisa'da vali iken Piyale ve Gazalî nâm iki nedim-i hâsı olub,Gazali merhumun lakabı "Deli birader"dimekle meşhur idi.Hatta "Letâif-u Deli birader"dimekle meşhur bir kitabı vardır."Hayrullah Efendi IX/131 . Gazali hk.ay.bak. age s.131-132 .

607. "Sultan Korkud cuyendeler nazarından mefkud olub Piyâle ile hayâle girmez bir ğar-ı târîke girdiler ve üç hefta ol künç-i târîkde nühüfte oldılar."Tac. II/232

Künh. vr.222 (HSA) .

608. "Teke diyarına âzm ideler andan tebdil-i suret ile firengistana gideler.Çün ol vilâyet mukaddemâ şehzâdeye hükümetgâh idi.Ve ol âzâde-i hûşmend ol diyarın mâğârât-ı kuhûfî tefâsilinden âgâh idi.Şirvâne revân olub Teke vilâyetine irdiler ve bir kelf-i tar-u vahşet medare girdiler."Tac. II/232 .

609. Bak. Tac. II/232 ;Künh. vr.222a (HSA) .

610. "Gördüler altındaki âl âtını
Hem anın üstündeki âlâtını
Baktılar tamga-u yal-u bâlına
Vâkıf oldılar O Türk'ün hâline
Âtını alıb suâle tutdılar
Korkudî deyu deyu korkudular
Urdular biçareye tîğ-u teber
İtdiler işkence tâ virdi haber
Tac. II/232-233 . Ay. bak. Künh. vr.222a ; Muhbetü't-tevarih IIks./46 .

611. "Eğri-göz dimekle ma'ruf menzilde emri temam oldu."Kemal Paşa-zâde ,The Reing of Sultan Selim I ın the Lınht of the SELİM-NAME Literature ,Berlin 1985 s.77 ; Kasım Beg ...âtabe-i âliyye'ye arz idüb emr-i şeriflerine muterassıd oldı. Felâ cerem bab-ı hümayundaki havass-ı bendegân-ı harem zümresinden Karaçîn-oğlu nâm şahs-ı muhterem anların ahz-ü nakline gönderildi. Bir mikdar yaklaşdığı gibi ba'zı mevâîd şekliyle kapuci-bâşî Sinân Ağa ber vech-i isti'câl irsal kılındı."Künh. vr.222a-222b (HSA); "Burusa'ya karîb yire geturildiği mesmu-u mesâmî-i aliyye olıcak mukabeleye kemend-zen ehrimenler gönderilub "Muhbetü't-tevarih,IIks. /46 ;"Korkud Emed kasabasında boğuldu" Uzunçarşılı,O.T. II/251 . Ay. bak. Tac. II/233

612. "Piyale'yi Sinan Ağa ister deyu da'vet itdiler Şehzade hücresin bu bahane ile halvet itdiler....bir nice kemend-zen ehrimen pencereden girub râh-ı nefsin sedd-i

nesim-i hayat-ı rehgüzar-ı pişinesinden sadıtdiler.Piyale' yi efsâne ile meşgul eyleyub şehzadenin işin biturdiler.. "Kadılar Korkud'ı Orhan yanına--Ehl-i ilim didi rahmet cânına
Nice-dem oldı Piyâle türbedâr--Çesmine ğamdan göründü türbe-dâr."
Tac. II/234 ; Vefatı 5 Muharrem 912(13 Mart 1513) Hammer, O.T. IV/106 ; "Merhum Sultan Korkud'un emekdâr ve mahrem-i esrarı olan Piyale nâm zâd tebdil-i câme ve destâr iderek efendisini bırakmayıb âhir ömrüne dek türbesinde bekçi oldı, Hayrullah Efendi. age. X/30 . Krş. Solak-zâde,353-356 ; Kemal Paşa-zâde age. s.75,77 .
Korkud'un hayatı ve eserleri için bak:Kühh .vr.183b(HSA); Lütfi Paşa,Tevarih-i Âl-i Osman s .205 (üçnolu dipnot); Gökbilgin M.T. Korkud mad.İ.A. VI/855-860 .
Korkud: Kitab-ı Dürr-ü Meknun sahibi dâhi onun isrine gitmiştir.Adı geçen şehzade ilm-ü marifetiyle ve zatiyle şöhret bulmuş ve gayet iyi fıkıh bilir ve iki mezhebe göre fetvası câiz ve fıkhi mes'eleleri iyi bilen bir kimsedir. Âlim ve fâzıl olduğu için diğer şehzâdelerden kendini daha çok hak sahibi ve lâyık bilirken babasının şehzade Ahmed'e meyletmesinden sonra ümidini kesdi.Kühh. vr.183b.(HSA).

613. Koca Mustafa Paşa'nın ,Sultan Ahmed'le gizlice haberleşmesi,onu Amasya'yı almaya teşvik etmesi,Padişah'ı kış geldiği gerekçesi ile Bursa'ya gitmesinin sağlanması gibi ithamlarla öldürttüğü .Tac. II/234 ; Solak-zâde, 356 ; Kamil Paşa ,I/143 ; Uzunçarşılı,O.T. II/250,252 ;Altındağ Ş, Selim mad.İ.A. X/ 425 . "Selim'in biraderinin (Ahmed'in) haremâni ele geçirmek için gizlice gönderdiği süvarileri Vezir-i a'zam Mustafa Paşa'nın Ahmed'e haber verdiğini öğrenince kendisini katlettirmiştir." Hammer ter. IV./103vd. "Sadrazam Koca Mustafa Paşa güya şehzâde Sultan Ahmed'in taraflığı töhmeti ile katl olundu.Garapdirki Sultan Bayezid padişahlığı en büyük şehzade Sultan Ahmed'e terk ve feragat etmek istediği zaman karşı çıkan Mustafa Paşa olmuştur.Kendisi de Cem'i öldürmüştü."Hayrullah Efendi, X/32 .
Koca Mustafa Paşa Enderun-u Hümâyundan yetişmiş olup,Sultan Bayezid devrinde kapıcı-başılıkla çıkıp Avrupa'ya gönderildi.Bu sebeple hizmeti makbul olup 903 de Rumeli Beglerbeyi

olmuş daha sonra Kubbe veziri oldu. 917 de Sadrazam oldu. 919 da te'diben fevt oldu. Sicill-i Osmânî,IV/371 .

614. Bak.Selimnâme-i Şükrî,vr.9a ;Tac. II/234 .

615. "Şehzâde-i hâm-kârî şikâr itmek içün kadîmî mahlas-ı samimisi geçen erkân lisânından nâmeler yazdırıb şiddet-i siyasetinden ve hiddet-i riyâsetinden şikâyetlerin ve ol bi-günâh şehzâdelerin ihlâkî ve Mustafa Paşa'nın keyfiyyet-i katli hikâyetlerin ol mekâtîb-i bedîatü'l-esâlîbde derc idub âskerin bîzârlığın ve Sultan Ahmed'e talebkârlığın testîr ve nûvîd-i saltanat ihbâriyle dimağın ta'tîr itdi.Ve umeray-ı etrâf tarafından dahi bu güne şikâyet âmûz ve nikâyet engiz mektublar ihtirâ' idub muhâlifîn üzre hücûmun ve daru's-saltananın taht-ı neşbinden huluvvu fırsatında ol savbe kudûmun rica itdiklerin Tac. II/234-235 .Ay. bak. Hüseyin Hüsameddin,Amasya Tarihi III/296 .

616. "Karaman mülküne leşkerini sürdü.Sultan mülküne Karaman beglerbegisi olan Hemdem Paşa şâh-ı kişver-kûşa dergâhına berîd-i tayr-ı seyr salub Sultan Ahmed'in Karaman hududuna girdügin ve irdugi memleketini bâd-ı fenâye virdigin arz idicek." Tac. II/235 ; "Sultan Ahmed Amasyadan 20 Şevval 918(29 Ocak 1512) de çıktı.Uzuçay Ç. agm.. T.D. XI/192 .

617. Aynı bilgiler,Tac. II/235 ; Künh. vr.223a(HSA)

618. "Anadolu beglerbegisine dahi fermân-ı lâzimu'l-iz'an ısdâr buyurdu ki taht-ı livâsında olan ümerâ-vu sipâhı ale't-ta'cil cemi.ide ve Kütahya'dan kalkub bed-hvâh-ı devlet cem'ini kam' ide." Tac. II/235-236 ; "Sultan Ahmed Tosya'da bulunan Bıyıklı Mehmed Ağa üzerine gideceğini anlayınca,elinde fazla kuvvet olmayan Mehmed Ağa Çankırı-Kalecik yolunu ta'kiben Ankara'ya geldi.

Sultan Ahmed Çankırı ve Tosya ile Kastamonu taraflarını yaka yıka buralardan asker ve para toplıya topluya Ankara'ya geldi.Selim taraftarları arzlar yazarak harekete geçmesini Ahmed'in bütün Anadolu'yu kendisine sağlayacağını

bildirdiler.Sultan Ahmed Ankara'dan Eskişehir-Seyitgazi yolu ile Bursa'ya doğru yoluna devam etti.Yanında 20-30 bin kişilik bir kuvvet birikmişti. Yavuz'un öncüleri Bıyıklı Mehmed Ağa ile Anadolu beglerbegi Mustafa Paşa'yı yendi, ve kuvvetlerini dağıttı. Uluçay Çağatay T.D.agm. XI/196-197 .

619. "Yavuz oğlu Süleyman'a bir ferman göndererek sür'atle İstanbul civarına gelmesini emretti.27 Muharrem 919 (4 Nisan 1513) da Bursa'dan Ahmed üzerine gitti. Uluçay Ç. agm. s.197.

620. "Çün Sultan Ahmed'in Ermeni derbendine geldigünden haber aldılar.Dergâh-ı saltanat-penâh savbına ulak saldılar,Şah-ı ahter guruh dahi ...Burusa'dan nehzat idub İnegöl semtine teveccüh buyurdular...Sultan Ahmed gördi ki nâme de mestur olan ümerâdan incâz va'd sureti zuhur itmedi,bildi ki mihr-ü nâme tedbir-i şâh fermâne desti ile kurulmuş dâm-u dânedir..Âşina sanduğu sadâfet resminde bîgânedir." Tac. II/236 .

621. "Anadolu askeri ta'kîb ve cenk mukaddemâtını tertib idicek hamle-i ûlâda mağlûb ve kût-u mukavemetleri meslûb olub giru döndüler.Şehzâde dahi neş'e-u gurûr ile yanında olan ashab-ı şurur ile ol cemi' mahzûmi neş'e-i şitâb itdi. Şah-ı vâlâ cenâb-ı dahi Tukakîn-oğlı Ahmed Paşa'yı sipâh-ı âmâde ile Anatoli askerine imdâda gönderdi." Tac. II/236 .

622. "9 Safer 919 " Şükri-i Bidlisi,Selim-nâme vr.9b 8 Safer 919 (15 Nisan 1513)de öldürülmüştür.Kemal Paşazâde,age s.80 ;"919 yılında öldürüldü" Lütfi Paşa,Tarih s. 205 ; "Padişah-ı âlem-penâh ile Sinan Ağa gelub nizâm-ı âlem içün Kavâid-u Âl-i Osman eyyedallahu'l-meliku'l-mennân üzre kaydı görüldü."Solak-zâde s.358 ; 24 Nisan 1513 Hammer ter. IV./107 ; Şevval 918 (Aralık 1512) Uzunçarşılı, O.T. II/252 ; " Cenâb-ı Sultanî'den Tukakîn-zâde Ahmed Paşa Anadolı kolına feryâd-ı res gönderildi.Hususan Tâtâr-Han-oğlı Saâdet Giray Han ol tîr-u sahra nur-u

dayiresinde nokta gibi müzd olunub külli merdânelikleri zuhura getürdi....ol esnâde Sultan Ahmed atından yıkılub ...seadetle rikâb-ı hümayuna getirulub"(Künh.vr.223a); Sultan Ahmed'in öldürülmesinden önce Selim'le aralarında geçen konuşmalar ve Selim'in kendisini niçin affetmediği Celâl-zâde'den naklen Künh. vr.223b-224a anlatılır. Ay. bak.Celâl-zâde,Selim-nâme vr.70b-71ab ;Kemal Paşa-zâde,age s.77-81 ; Tac. II/234-239 .

(Ahmed Dede II.Bayezid'in oğullarından bahsederken Şehzâde Ahmed'in ölüm tarihini 918 yılı olarak gösterirken burada 919 da öldürüldüğünü bildirir .)

623. "Sultan Ahmed'in Sultan Murad nâm şehzâdesi .....Acem kisrâsı olan Şah İsmâil-i Erdebiliye iltica idüb üç dört yıl vilâyet-i Acem'de evkât geçirub kişver-i garbda hezârân-ı giryetle vefat eyledi". Tac. II/238 ; Solak-zâde,s. 358 .

624. "Sultan Alaeddin nâm şehzâdesi bir birâderi ile Sultan-ı Mısr'a varub tir-i tâğûna hedef-u kuvvet-i kâhire'de telef oldılar " Tac. II/ 238.

625. Selim Han:" Saha-i mülk-i devlet-i iki senede tathir kıldılar ve tahammülden memâlik-i acem futuhatına yöneldiler." Künh. vr. 225 b. (HSA).

626."Selim'in Gelibolu'ya geçib oradan İslâmbol cânibine azmedub Hersek-oğlı Ahmed Paşa'nın çiftliğinde verdiği ziyâfete katılmış oradan İslâmbol'a ve oradan da Edirne'ye geçmiştir. " Lütfi Paşa s. 206 . Ay. bak. Kemal Paşa-zâde age s.81 ; Hammer ter. IV/109 .

627. Gelen elçi ve hediyeler için bak.Tac. II/238vd. Solak-zâde s.358-359 ;"Hammer,elçilerden ve Rus elçisinin getirdiği mektubun muhteviyatından bahseder .Devlet-i Âliyye-i Osmaniye ter. IV/109-112 .

(Şehzâdelerin ortadan kaldırılması olayı Tac. II/221-239 dan özetlenmiştir.)

627/1 .Sultan Selim Edirne'de Divan'da şöyle konuş-

maya başlıyor:"İnşaallah ol pişvây-ı melâin-u serkeşler cünûd-u şeyâtîn ve surhiyl-u mütemerridîn İsmâil bî-dîn-i bed âyin hazzalahu-llah'u tebdil-u tağyir-i din-u tahfif-u tahkir-i şer'i mübin " Sucudî, Selim-nâme vr.5b-6a Topkapı Ktb.R.1284 . Haydar Çelebi Ruznâmesinde:" İran seferinin ibtidası salı günü olduğuna sebep kızılbaş bed-meâş leânehumu-llah'ı demmerahum dirler imiş ki İmâmlardan rivayet olunmuştur ki ...sefer salı gününden ibtida olunmak gerek ana binâen merhum cennet-mekân buyurmuşlar ki bu ehl-i imâna göredir.Ve bi-tevfiku'llah melâin-i rafaza üzre teveccüh-ü hümâyunum ibtidâsın ol günde itmeğe mukarrer itdim ki bi-inâyetu'llah-ı teâlâ saâd-ı bana şetâmeti anlara âyid-u râci' ola İnşâallah-u Teâlâ " Muhaberât,Topkapı R. 1958 vr. 131a ; "Yavuz İran seferine karar verdikten sonra olağan üstü bir divanda bunun karara bağlanması gerekiyordu. Çünkü :

a-Sefer için fetvaya olan lüzum,

b-Şah İsmail ve halifelerinin gayretleri ile Anadolu ve Rumeli'de yaygın hale gelen Alevîliğe intisab eden nice devlet adamı ve çoğunluğunun Rumeli sipahilerinin kritik bir manzara arzetmeleri,

c-Hacı Bektaş Veli'yi pîr olarak kabul eden yeniçerilerin Hz.Ali sevgisi sebebiyle Alevilere sempati duymaları tehlikeleri vardı. Edirne'de toplanan fevkalâde bir divanda bütün bunlar dikkate alınıyordu. Çaldıran,Genel-Kurmay yayını s.86-87 .

628. Mevlânâ Nureddin fetvâsında çeşitli deliller getirerek şöyle der:" Biz dahi şerîâtın hükmü ve kitâblarımızın nakl ile fetva virdik ki ol zikr olunan tâyife kâfirler ve mülhidlerdir ve dahi her kimse ki anlara meyl idüb ol bâtıl dinlerine râzî-u mûâvîn olalar,anlar dahi kâfirler ve mülhidlerdir.Bunları kırub cemâatlerin tağıtmek vâcib-u farzdır.Müslimânlardan olan şehid-u cennet-i a'lâdadır..."

Ve'l-Müfti-u ezâf-u'l-ibâd Hamze el-fekîri's-Şehir bî-sâr-u Kürz .Topkapı Arşivi No:6401 ;
Bu fetvanın bütünü için bak.Tekindağ M.Ş. T.D.agm s. XXII 54-55 ;

Ulema Fetvasında:"Her ki ol dall-ü mudille intisâb ide ve ruhsat virdiği ef'ale irtikâb ide,mübâhî mübâhu'd-demdir. Cemîn tefrik ve eşyâînı temiz itmek gerek ,sâir harbî kâfirlerden anlarunla muharebe ehemm-ü akdemdür.A'vân-ü ensârı sâîy-ı fesâd dür,Her ne diyarda ve bilâd de var ise emân virmeyub,helâk itmek gerek ,Ayet-ü Hadis hükmiyle âmil olub, vech-i arż-ı ol habislerin levs-u ilhâdınden pâk itmek gerek " Kemal Paşa-zâde age s.96-97 ;
Kemal Paşa-zâde'nin fetvası için bak.Risâle-i İbn-i Kemâl İ.Hakkı Konyalı Ktb. Selimiye-Üsk. No:5455 ;
Celâl-zâde;"Ol tarihde müfti-i Müslimîn olan âlimden istifta itdiler.Selâtîn-i [illegible] teveccüh-i müveccihleri ol tayife üzerine olmak meşru idügin cevab virdiler. Selim-nâme veya Measir-i Selim Han vr.88b .
Hoca Saadeddin Efendi,Şah İsmail'in kötülüklerini,müslümanlara yaptıklarını,ashaba ve iki Halifeye küfürlerini mescidleri yıktıklarını uzun uzun anlatır.Tac.II/240,.

629. Şah İsmail'in niyet ve kötülükleri şöyle sıralanır:Kemal Paşa-zâde" Mezkur bed siret-u fâsid akidetün kıssası,ki içinde ehl-i hibrete hisse-i ibret çoktur, tafsil olunsa,defter-ü tumara sığmaz,emmâ mücmeli ve muhassalı budur ki müfsid-i fâsid-nihâd ve mülhid-i bed-i itikâd idi.Sefk-i dimâyı ve sebi-i harâir-u emây-ı adet idinmişti,himâ-yı mehârimi bilmezdi,hetk-i sutûri ve fetk-i sudûri ve sâir fücûri rağbetle işlerdi.Hiçbirisinden perhiz kılmazdı."Kemal Paşa-zâde age.s.85 ;aynı eserin devamında Şah İsmail'in kötülükleri sayılmaktadır.
Lütfi Paşa:"Haydar-oğlı Şâh İsmail rafż mezhebin ihtiyâr idüb sünniler katlini kenduye ve kendu etbâî şeyâtîn rehberlerine helâl görüb mescidleri ve medreseleri oda udub küfrün gâyet revâcın virüb ve din-i İslâm gayet zelil idub "Lütfi Paşa,Tevarih-i Âl-i Osman s.207 ;
Hoca Saadeddin Efendi bir şiirinde:"

Başına tâc aldı çıktı ol pelid
İtdi bi-idrâk Etrâki mürid,
Hazret-i Şeyheyne anın kini var
Kendü zu'm-ı fasâdince dîni var.
Ehl-i İlme eyledi cevr-u âzâb
Nâr-ı ilhâd ile yakdı çok kitab.

Miskin iken aña kenç zâviye
Çıkdı ve afâkı itdi hâviye
Taht hükmünde akar ab-ı Fırat
Şimdi añındır Horasan-u Herât
Kûşmâl itmezsem ol gaddare ben
Kişver-i Rûmı alur seyl-i fiten."Tac. II/242

"Şah İsmail devletini kurduktan sonra hükümetini tahkim etmiş Anadolu'ya adamlar göndererek Anadolu ahalisinden dahi [illegible]içinde devleti hatırgah-ı inkıraza düşürecek bir ateş-i fesâd iştigâle başladı." Namık Kemâl, Teracim-u Ahval-i Sultan Selim s.4

630. Şükri-i Bidlisi :"...İmdi ol zâlimin cevr-u kahrın defi' itmeğe âzm eyledim.Asker çekub üzerine varmak isterim .Görün sizin dahi re'yiniz nedir?"didi.

Vüzerâ Padişâhın ol kasd-ı hatîr ve fikr-i asirîn göricek ol mevkide cevab virmeyûb ...Padişah emr itdi ki Cedd-i bozorkvârı Sultan Mehmed'in hazine defterin çıkarub asrında Azerbaycan Şah'ı Bayındırî Sultan Hasan üzerine varub Tercan'da Cenk idub döndiği senenin haracın göreler ve ol seferde askere ne resm üzre mihman tedârik olunduse muzaâf ya'ni iki ol deñlu tûşe-vu âlât tedarik göreler "Selim-nâme vr.10a ; Lütfi Paşa :"Andan Sultan Selim vüzerâsına emr idüb ceddimüz Sultan Mehmed zemanında Hasan Dıraz üzerine ne mikdar yarâk ile vardı ise siz bir nice ol kadar eylen deyu emr itdi." Tevarih-i Âl-i Osman, s.207-208 ; Hoca Saadeddin Efendi:" Pes gerekdir ki bu sefer-i zafer rehber mukaddemâtını tertibde sa'y-i beliğ ve umerâ ve hükkâme dergâh-ı muallâme gelmek teklifine müştemil ahkâm-ı müekkede tebliğ- idüb kader hacetinde ziyâde zâd-u zevâde müheyyâ ve âmâde idesiz.Vüzeray-ı âsaf rey saff-ı âray-ı şah-ı kişver-girin ma-fi'z-zamirin ve tedbir-i dilpezirîn fehm idübek...

Hasbe'l-me'mur yevm-i mezbûr de memâlik-i mahruse ve bilâd-ı me'nuse umerâ ve kuzâtına ahkâm-ı saadet ahkâmı irsâl olundu ki bî-hisâb nezl-u zevâde âmâde idüb on bin âzab cemi'ideler ve taht-ı hükümetlerine olan sipâh-ı nusret -penâhı mevsim-i rebi' hululine dek ihzâr idüb sipah çemen-rûy-i zeminde cilvezen olub arsa-i gülşen.. "Tac. II/ 243-244 ; Çaldıran'a katılan Anadolu beylerbeyligine

Rumeli beylerbeyliğine ve Karaman beylerbeyliğine bağlı kumandanlar ve bölgeleri için bak.Bm.Tüm.Gnr. Emin Aysan Em.Alb. Nafiz Orhan ,Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Askeri Tarih Yayınları seri nö:2 C.III Kısım II eki"Osmanlı-iran Savaşları Çaldıran Meydan Muharebesi Ank. 1979 s.72-80 ;

Ay. bak.Celâl-zâde,Selim-nâme vr.88b ; Sucudî,Selim-nâme Topkapı R.1284 vr.7a ; Solak-zâde 359 ; Tekindag M.C. Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi,İ.Ü.Ed.Fak. T.D. C.XVII Sayı 22 İst.1968 s. 57 .

631. "Padişah 22Muharrem 920de(19 Mart 1514) Edirne'den çıktı. Şükri-i Bidlisî, Selim-nâme vr.10b ;Lütfi Paşa,s.208 ; Tac. II/244 ; Künh. vr.225a (HSA) ; Mehmed b. Mehmed,Nuhbetü't-tevarih IIKs/47 ;Solak-zâde ,s.360 ; Hammer ter. IV/123 . Padişah Edirne'den 23Muharrem 920 salı günü çıktı ve Saklı-dere konağına,24 Muharrem Çarşamba günü Söğütlü-dere konağına,25 Muharrem Perşembe günü Baba-eski konağına,26 Muharrem Cuma Burgos konağına,27 Muharrem Karıştıran konağına,28 Muharrem Pazar Çorlu konağına,29 Muharrem Pazartesi Arablu konağına,30 Muharrem Salı Beğâdos konağına,1 Safer Çarşamba Küçük-çekmece konağına vardı.Muhaberat, Topkapı R.1958 vr.131b ; Münşeât-ı Feridun Beg I/396 ; Aynı tarih,Celâl-zâde,Selim-nâme agy vr.89a ;Kemal Paşa-zâde,age s.95 ;Sucudî,Selim-nâme vr.8a ;Hayrullah Efendi K/34 ; Uzunçarşılı,O.T. II/260

632. 2Safer Perşembe Cisr-i desine konağına ve 3 Safer cumadan aynı ayın 21.günü olan salı gününe kadar Cisr-i mezburda oturak vaki oldu.Haydar Çelebi Ruznamesi (Muhaberat) Top.R.1958 vr.131b ;Cisr-i despina,Münşeat-ı Feridun Beg I/396 ; Burada 23 gün oturdu.Celâl-zâde,Selim-nâme agy vr.90b ; 2 Safer 920 Ebu Eyyubu'l-Ensârî kasabasına geldi .Tac. II/244 ; aynı tarih,Hammer ter.IV/123 .

633. "Sultan-ı İslâm ....kibâr-ı Ensâr'dan İstanbul hisarı civarında medfûn olan Hazret-i Ebu Eyyub-i'l-Ensârî'nün ve cedd-i mâcidi Sultan Mehmed'un ve vâlid-i reşidî Sultan Bayezid'in mekâbirini ziyaret idub, ol makâmların huddâmına in'âmı ta'mîm eyledi".Kemal Paşa-zâde age s.97 ;

Solak-zâde s.360 ; Tekindağ M.C. agmak s.57 .

634. 22 Safer [illegible] Çarşamba günü Beşiktaş konağına,23 Safer Perşembe günü Üsküdar konağına ;24-25 Safer de burada oturduğu ; 26 Safer'de Maltepe konağına inildi. Muhaberat, vr.132a ; Münşeat-ı Feridun Beg I/396-397 24 Safer 920 Perşembe günü Üsküdar'a geçti.Tac. II/245 ; Mehmed b.Mehmed,Nuhbetü't-tevarih, IIKs/47 ; Hammer ter. IV/124 .

635. Hadım Sinân Paşa :(- 1517)Yusuf Sinan Paşa ak-hadımlardan olup aslen Bosnalıdır.Saray ağalarından iken vezirlik ile çıkıp bir müddet Rumeli serhaddinin seçkin sancaklarından Bosna beyliğinde bulunmuş,Çaldıran seferine gidiş sırasında Maltepe'de Anadolu beyler-beyliğine getirilmiştir.27 Safer 920(23 Nisan1514)de Çaldıran muhârebesinde Osmanlı sağ cenâhında bulunmuş top ateşi ile Ustaclu-oğlu Muhammed Hân emrindeki kuvvetleri perişân etmiştir.Çaldıran'dan sonra muharebede hayatını kaybeden Hasan Paşa yerine ,Rumeli beylerbeyliğine getirilmiştir.4Receb 920 (25 Ağustos 1514) Ankara'da kışlayan Sinan Paşa Dulkadir seferinde büyük başarı gösterdi. Bu başarısından sonra Rumeli beylerbeyi Sinan Paşa'ya 6 Cemaziye'l-evvel 921(13 Haziran 1515) de vezirlik payesi ve vezir-i âzamlık mührü verildi.Bu göreve 14 Şaban 921(24 Ağustos 1515) de Hersek-zâde Ahmed Paşa'nın bu göreve gelmesine kadar devam etti.23 R.Evvel 922 (26 Nisan 1516) da Hadım Sinan Paşa ikinci defa sadarete ve İran seferi için orduya serasker tayin edildi.Merci-dabık'da askeri coşturdu.Gazze'de Canberdi Gazali'yi yendi ve Reydaniye'de şehid düşdü.Tac.II/245 ; Osman-zâde Tâib, Hadîkatü'l-Vüzerâ M.Ü.İ.F.Ktb.No: 4535 ; İ.A. X/661-666 .

636. "Çün bundan akdem Şâh-ı ferhunde mukaddem bûm-u Rûm'da ârâm iden kızılbaş merdesini ve surh-u ser kırdesini teftîş içün hükkâm-ı memâlike ahkâm-ı mutââ gönderub heft sâleden heftâd sâleye varınca ol gürûh-u mekrûhden idugi sâbit olan eşkiyânın esâmileri deftere kayd olunub dergâh-ı seâdete arz olunmasına fermân-ı hümâyûne makrûn olmuş idi.Ber mucib-i emr cihân-mutââ tefehhüs ve tedkik-i

hükkâm ile tahkîk bulan kırk biñ mikdarı ruûs-u habîsi'n-nüfus kimi maktul ve kimi mahbus olmuşidi .Tac. II/245vd.

"Bundan akdem Padişah-ı ferhunde mukaddem diyar-ı Rum'da ârâm idûb Kızılbaş merdesin teftiş içun hükkâm-ı memâlike ahkâm-ı şerife gönderüb yedi yaşındah yukarıya varınca ol guruhu mekruhdan idüği sâbit olan eşkiyânın esâmileri defter olunub kırk bin mikdarı fırâk-ı dâlleden kimi maktul ve kimi mahbus olmuş idi.Solak-zâde s.360-361

"Efkâr-ı diniyye uğrunda kurbân idilen mazlumların adedince Osmanlı müverrihlerinin mübalağa itmiş oldukları kabul idilmiş olsa bile Selim'in emr itmiş oldığı cinayet-i azîme engizisyon ve Sen Bartelmi dehşetlerine bi-hakkın rekâbet edebilir. Hammer ter. IV/121 ;

"Vâkıf-ı ahval olan Padişah ,o kavmi takım takım ve isim isim yazmak üzre her memlekete kâtibler gönderdi. Yedi yaşından yetmiş yaşına kadar olanların defteri divana getirilmek üzre emr olundu. Getirilen defterlere nazaran ihtiyar genç kırk bin kişi yazılmıştı. Ondan sonra her memleketin hâkimine memurlar marifetiyle defterler gönderildi.Bunların gitdikleri yerlerde kılıç istimâl olunarak memâlik-i mezkurede ki maktûlîniñ mikdârı inde'l-hisâb kırk bini geçdi."

Şu suretle Ebu'l-Fazl diğer müverrihlerde mezkur olmayan bir hususu ya'ni yalnız defterde dahil olanlar idâm edilmiyerek defter hâricinde bir takımlarınında öldürüldüğünü zikreder.Hanedân-ı Osmanî'nin bu meddâhı Padişah'ın adâlet ve hakkaniyetine binâen yalnız mücrimleri cezâdîde itmek istediğini ve memurlar kendilerine daha ziyade baş için ücret virilmek üzere sevk-i tama' ile virilen emirlerin hududunu tecâvuz ve masumları ehlâk eyledikleri halde Cenâb-ı Hak onları ruz-u haşrda dûçâr-ı ikâb ideceğini ilâve ediyor.Hammer ter.IV/299 ;

Hammer Mütercimi Mehmed Ata yazdığı dipnotta :"Bu adamların idâmı ahlâk nokta-i nazarından elbette menfurdur, ne çare ki ahlâk ile siyaset ayrı ayrı şeylerdir.Şah İsmâil'in ecdâdı bir bid'at-ı mezhebiyye ile Anadolu içini fitnegâh hâline koymuştu.Sultan Selim'in gösterdiği deha doğrusu devletini muhafaza içün göstermeğe mecbur olduğu şiddet-i siyâset nokta-i nazarınca mazeretten hâli değildir.

Mâhaza bir zamân-ı fevkâlâdeye münhasır olan bu hâli asırlarca,hatta İspanya'da Birinci Napolyon'un istilâsına kadar devam eden tanassur etmiş müslümanları bile âhirete temiz gitmek için yakan engizisyona kıyas etmek bitaraflığa muğayirdir.Müslümanlar,hiçbir vakit hiçbir yerde engizisyon yapmamışlardır.İslâm'da taassub-u diniyyenin vahşet halinde zuhuru siyasetin tahrikiyle halkın feverân-ı âni-i ihtisasatından mütehaddis harekât-ı cahilânedir. Engizisyon ise halkı esâret altında tutmak ve servet-i âzîme peyda etmek için bir suret-i mertebede kanun-u uluhiyet nâmına asırlarca icra edilmiş bir büyük zulm-ü şeytâniyedir." Hammer ter IV/344 (16 nolu dipnotun zeyli); Mehmed Ata :Âlî'ye İdris'in oğlu olup babasının tarihini tezyil eden ve Selim-i evvel zamanını yazmış olan Ebu'l-Fażl eser-i pedere iktifâen Osmanlıların muvaffakiyetine hasr-ı makal itmiş ve iş bu müdhiş katliâmı alkışlamıştır.Hammer ter. IV/299 ;

Namık Kemal:"Yavuz'un şiiler hakkında olan muâmelesi zulüm ve taassub âsârından değil mücerret tahlis-i devlet arzusundan hasıl olmuş bir ictihâd-ı siyasî netâyicinden ve binaen-aleyh hiçbir zaman ınkılâbda def-i kâbil olmayan faciâlar kabilinden olduğuna hükm olunur....yalnız mezhep taassubu için kırk bin kişinin kahrına hükm itmek kat'an umulamaz" Teracim-i Ahval-i Sultan Selim,İst,Ahmed Midhat matbaası s.

Hayrullah Efendi :" Vükelâyı huzur-u hümâyunlarına celb iderek Safevilerin Memâlik-i Osmaniye'de olan tahrik-i ifsâdlarının öni alınmak lâzım geldiğinden derûn-u memâlikde ne kadar Şah İsmail'in taraflısı var ise evvelâ anların katl-i idâmlarına musâreatle ba'dehu İran üzerine hareket-i hasmanenin ilânı müzakere olunsun deyu irade buyuruldı." Tarih-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye,I/33-34 ;

Ahmed Râsim:"Edirne'de Şah İsmail aleyhine ilân-ı harbe karar verilmezden evvel Anadolu'da Şah'ın adamları telkinâtı yüzünden mezheb-i Şiiye sâlik olanların gizli bir defteri yapılmış ve bunların kırk bini mütecâviz olduğu anlaşılmış idi.Bu şiilerin pek çoğu katl edildi,bâki kalanlar da mahbeslere atıldı "Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi,İst. 1328 I/258 ; Uzunçarşılı :"Yavuz divanda memleketin içindeki bu tehlikeyi önlemedikçe Şah İsmail'e karşı harekete

geçilemiyeceğini,çünkü muharebe esnasında bunların ordunun gerisinde ayaklanabileceklerini beyân etmiş ve bu suretle yedidem yetmiş yaşına kadar kızılbaş oldukları sabit olanları tahrir ettirerek bunların kimini katl ve kimini hapsettirmiştir." Osmanlı Tarihi II/256-257 ;

Tekindağ :" Kızılbaşlara karşı şiddetli harekete geçmek zamanının geldiğine kâni olan Selim,müfritlerin tesbit edilerek bir deftere kayd edilmesini emretmek suretiyle Kızılbaş katliâmına girişmiştir." Yavuz'un İran Seferi,T.D. XVII,22/s.56

Çaldıran adlı eserde:"Yavuz İran seferine çıkmadan çok mühim bir karar daha alınmıştı.Anadolu'nun muhtelif bölgelerinde bir hayli alevî vardı.İran'a,Şah İsmail'e karşı bir sefere çıkılması halinde bu alevîlerin Osmanlı ordusu İran sınırında ,İran ordusu ile meşgul iken memleket içinde yer yer ayaklanarak isyanlar çıkarmaları ve orduyu geriden vurmaları mümkündü.İşte bu ihtimâli gözden uzak tutmayan Yavuz ,beylerbeyi,sancak beyi ve kadılara gizli bir hüküm göndererek Şah İsmail'e taraftar olanların defterlerini istemişti.Gizlice uygulanan bu hüküm sonunda kırk bin kadar şiî-alevînin mevcudiyeti tesbit edilmiştir.Yavuz sefere çıkmadan evvel bu kırk bin şiînin bir kısmını ortadan kaldırmış ve bir kısmını da hapsettirmiştir.Bu suretle Yavuz Sultan Selim ilk darbeyi memleket dahilindeki şiîlere indirdikden ve gerisini güven altına aldıktan sonra şiîliğin esas kaynağı olan İran'a ve bunların başı ve koruyucusu bulunan Şah İsmail'e yönelmişti. (Çaldıran s.90)

Hoca Saadeddin Efendi,Ebu'l-Fadl Mehmed Efendi, Solak-zâde Mehmed Efendi,Uzunçarşılı İ.H. ve Şehabeddin Tekindağ,Yavuz Sultan Selim'in İran seferinden önce Anadolu'da mevcut kırk bin kızılbaşdan bir kısmını katlettirmiş bir kısmını hapsettirmiş ve bunun bir kızılbaş katliâmı olduğunu belirtmiştir.

Anadolu'da üst üste gelen Şah Kulu isyanı,Nur Ali Halife isyanı ,Şah İsmail'in Anadolu'ya girip asker toplaması, pekçok şâh taraftarının şâhın hizmetine,Şahın dâileri vasıtasiyle kızılbaşları kendi safına çekme ve isyana teşvik etme çalışmaları, bunlar vasıtasiyle Anadolu'nun bütününe sahip olma plânları karşısında İran'a sefer açan Yavuz'un

Anadolu'yu emniyete almak,için giriştiği seferden önce kanaatimizee [illegible] kızılbaş veya âlevî olanları değil sadece müdhiş Şah taraftarlarını ve onlarında bilfiil olaylara katılmış olanları ile katılma durumunda olanlarının bir kısmını hapsettirmiş ve bir kısmını da katlettirmiştir.

Bunların adedi kırk bin değil bu rakamın çok altında olması gerekir,bu rakam bir yuvarlak rakamdır.Kaynaklar birbirinden naklen hep kırk bin rakamını rivayet ederek günümüze kadar getirmişlerdir.Sonra yedi yaşındaki bir çocuğu yakalamaları,hapsetmeleri veya katletmelerinin izâhı mümkün değildir.Bu da söz gelişi bir ifade olmalıdır.Verilen fetvalar,Yavuz'un Şah İsmâil aleyhindeki karşı propagandası ve faaliyeti müverrihleri bu türlü ifadelere sevketmiştir. Anadolu'da Sivas'tan Antakya'ya kadar olan bölgede sadece kırk bin kızılbaşın olması mümkün değildir.Bu sayı bundan çok daha fazladır.

Yavuz gibi nizâm-ı âlem ve düzen-i devlet için kardeşlerini ve yeğenlerini dahi ortadan kaldırmaktan çekinmeyen ve işi şânsa bırakmaya hiç niyetli olmayan ve sefer için bütün tedbirleri alan,bu yolda ihmâli görülen vezirleri ve önüne çıkanı kim olursa olsun tepeleyip engel tanımayan bir bahadırın ordunun gerisini emniyete almak için isyan ve karışıklık çıkarması ihtimâli olan bir kısım şah casus ve dâileriyle taraftarlarını ortadan kaldırması tabiidir. Ancak bu rakam kırk bin değildir. Çünkü kısa süre sonra Nur Ali Halife isyanı çıkmıştır.Tarihlerin belittiği gibi büyük bir darbe yiyen bir hizbin bu kadar kısa süre içinde bu çapta bir isyanı başlatmaları mümkün değildir.N.Ü.

637. 2 Rebiu'l-evvel 920 de Cuma günü Sîtâre köprüsünde Kılıç adındaki casusla Şah İsmail'e nâme gönderildi. Muhaberat vr.132b ; Lütfi Paşa s.208 ; Mektub , Tacı-zâde inşası olarak,Muhaberat, Top.R.1958 vr.112b-114b ;Lütfi Paşa,s.208-212 ; Celâl-zâde,Selim-nâme, vr.92a-93b ; Feridun Beg Münşeâtı I/379-381 ; Tac. II/246-248 ;Künh. vr. 225b-227a .

638. Rebiu'l-âhirin başında (27 Mayıs 1514) Karaman'a tâbi Erkan Özi konağına ki Dukakin-oğlı Ahmed Paşa ki Rumili

Anadolu ve Karaman sipâhilerinin yararları ile bir miktar kapı-kulu ile tahminen yirmi bin neferle Sivas cânibine gönderildi.Muhâberât,vr.133b ;Münşeât-ı Feridun Beg I/398; Celâl-zâde Selim-nâme vr.94b; Tâc. II/249 ;Solak-zâde 361.

639. 5 Rebiü'l-âhir Çarşamba Konya yakınına kondu ve orada 6-7-8-9 Rebiü'l-âhire kadar oturdu.Münşeât-ı Feridun Beg I/398 ;Haydar Çelebi Rûznâmesi,Top R,1958 vr.133b . Ay. bak. Kemâl-Paşa-zâde age s. 98 ;Uzunçarşılı O.T.II/262 Tekindağ M.C. agm. XXII/59 .

640."Alau'd-devle,Tac. II/249 ; Solak-zâde 361 ; Hammer ter. IV/127 ; Uzunçarşılı,O.T. II/269 .

641. "Şehsuvâr-oğlu Alau'd-devle ki ehâli-i mezbûre-i Elbistan'a vali olub tahrîk-i mezbur ile ol diyârın eâli-u edânisine tenbih-u te'yid ve sâk-ı şedîd ider ki reâya ve berâyaden bir kimesne Sultan Selim askeri ile bey-u şıra ve zâd-u zevâdeye müteallik bir habbe virmiye bu sebebden ekser devâbb helâke karîn ve şiddet-i kaht-u ğılâden mecâl-i temkin olmayub".Süheyli,Tarih-i Mısr-ı Cedid s.7 .

642. "Alau'd-devle Beg'i imtihan içün ol merhalede ilçi ve nâme gönderüb müşâreket-i mezheb muktazâsı ile ehl-i bâğı olan mübtedi'nin kaminde ve ârak-ı fesâdlarının kat'ında mütekallid-i seyf-i cihâd olan Sultan-ı nîk-îtikâde müşârik....olmaktır.İmdi,gerekdir ki bu yolda bizim ile ol melâhide-i gümrah def'inde hemrâh olub ilây-ı Kelimetullah idenlerden ma'dud olasız".Tac. II/249-250 ;Solak-zâde 361 ; "Padişah Zü'l-kadir hükümdarı Alâu'd-devle'den süvâri-i asâkir-i muâvene almak için onunla müzakereye girişti. Selim bunun içün Alau'd-devle'yi karargâhına da'vet itmiş idi. Lâkin Alâu'd-devle ihtiyarlığından dolayı gelemiyeceğini beyan ile i'tizâr eyledi." Hammer ter. IV/127.

643. "Maslahat ne ise görildikden sonra yine göç buyurulub,bir kaç gün yörilüb,Sivas ovasına çıkdı."Kemal Paşa-zâde age s.99 ;"Yavuz programla hareket eden bir hükümdar olduğu için yapacağı işleri sıraya koymuş,Çaldıran seferine giderken casusları vasıtasiyle Şah İsmail'e

yardım etmek üzere ordusuyla Haleb'e gelmiş olan Sultan Guri'yi sünni mezhebinde olması cihetiyle....ittifaka davet etmiş ve onun bu sefere iştirak etmiyeceğini bildiği halde onun tarafsızlığını temin ile Osmanlılara karşı itimatsızlıkları varsa onu önlemek istemişti."Uzunçarşılı,O. T. II/279 .

644. "Kapı halkının piyâde-vû süvârinûn her neferine biner akçe in'âm eyledi.Sâir Rumilinûn ve Anatolinuñ erbâb-ı tımârına binde ellişer akçe hisâbı üzre bahşiş virûb in'âm-ı âmm eyledi." Kemal Paşa-zâde age. s.99 ;
" ...Ba'de tayy-ı menâzil Üsküdce hânı dimekle ma'ruf menzile nâzil olub sene-i mezbure Cumâde'l-ulâsının sâlisinde Rumili ve Anadoli sipahilerinin ve âmme-i zuâmânın timârların bin Osmânî'de elli Osmânî hisâbı üzre bâliğâ mâ-baliğ ziyâde idûb ihsân-u terâkki.". Tac. II/250 .
Ay. bak. Solak-zâde,361 ; Hammer ter. IV/127 .

645. "7 Cumade'l-ûlâ 920 Sinop Beg'i Karaca Paşa Erzincan'a gönderildi ." Tac. II/250 ; " 6 Cumade'l-ûlâ Cuma günü gönderildi. " Münşeât-ı Feridun Beg, I/398-399 ;
" Bu esnâda Mirleva-ı Sinop olan Ahmed Beg'i Kara Paşa namile iştihâr bulmuştur. Beşyüz güzide yoldaş ile Kızılbaş bed-meâşdan dil almağıçûn Azerbeycân tarafına gönderdi." Solak-zâde 361 ; Dukakîn-oğlu Ahmed Paşa'nın önünde Sinop Beg'i Ahmed Beg'in komutasında beş yüz kişilik bir süvâri keşif kolu bulunuyordu.Ahmed Beg'in en başta gelen işlerinden birisi düşmendan esir almaktı ."Uzunçarşılı,O.T. II/262; Tansel,Yavuz Sultan Selim s.40 .

646. "Ve Mihâl-oğlı Mehmed Beg'i bu hidmetin itmâmına nâmzed ittiler ." Tac. II/250 ; "Mihal-oğlu Ali Beg'i takib buyurdular " Sahaifu'l-ahbar ter.III/451 ;
"Mihaloğlu Mehmed Bey'de akıncılarla akına me'mur edildi." Uzunçarşılı,O.T. II/262 .

647. "Leşkerûn yoklamasına mübâşeret kılındı"Kemal-Paşa-zâde age. s. 99 ; "Şah-ı dekâyık-ı şinâs sipah-ı bîkıyas yoklamasına meşgûl olub ol cemî-i bi-şûmârı esâbî-i aklâm-i kitâb ile ta'dâd itdirub esâmilerin defâtir-i hisâbe

derc ittirdiler .Yüz kırk bin âdem kaleme gelüb pâye-i serîr-i a'lâya ma'rûz olıcak ferman-ı hümayun .."Tac. II/250; "Sivas'a gelindi burada ordu yoklaması yapıldı.Mevcudun yüz kırk bin olduğu görüldü." Uzunçarşılı,O.T. II/262 ; "Çaldıran savaşına katılan sancaklar ve sancak beylerinin isimleri için bak(Çaldıran s.72-80) ;Savaşa katılanlar:

a-O sırada kırk bin mevcutlu kabul edilen Kapu-kulu askerinin otuz bin kadarının Çaldıran seferine katıldığı kabul edilmektedir,

b-Çaldıran'a Kayseri-Sivas bölgesine kadar yüz kırk bin kişi katılmıştı. Çaldıran Genel Kurmay Yayını s.77 .

648. "Mevâkib-i kevâkib-i şûmârun izdihâmından deşt-ü hâmûndan mürûr müteâzzir oldığı eclden,timâru üç binden alçak olub tavarı zâ'if olan erbâb-ı timara icâzet virulub .„ Kemal Paşa-zâde,age s.100 ; "140.000 kişilik Osmanlı ordusunun kırk bin kadarı Sivas'ta bırakıldığı için savaşa yüz bin kişi katılmıştır.„Çaldıran Gnl Kurmay s. 77
Ay. bak . Tac. II/250 ; Luhbetu't-tevarih,IIKs/47 ; Solak-zâde s. 361 ; Hammer Ter. IV/127-128 ; Uzunçarşılı O.T. II/262 .

649. "İskender Paşa oğlu Mustafa Beg ile muâvedet emr olundu."Kemal Paşa-zâde age s. 100 ; "Bu birlikler İskender Paşa'nın idaresine bırakılmıştı."Uzunçarşılı,O.T. II/262 ; "Osmanlı kuvvetleri üslerinden iki bin kilometreye yaklaşan bir uzaklığa yürümüş olmaları Osmanlı Ordusunun bütün yürüyüş kabiliyetinin teknik bakımdan büyük bir başarısıdır. Bu yürüyüş sırasında bütün yurda yayılmış bulunan şiilerin her hangi bir ayaklanmaları ihtimaline karşı Yavuz Kayseri-Sivas bölgesinde kırk bin kişilik oldukça kuvvetli bir orduyu bırakmış ve gerisini güven altına almayı ihmal etmemişti."Çaldıran,Gnl.Kurmay s.71 .

650. "Zirâ ki hudud-u kişver-i Îrân şeâmet-i kızılbaş ile şöyle virân olmuş idi ki dar'u ve zer'aden eser kalmamış dı. 91 emâkinin ekseri gayr-ı meskûn ve bilâd-u kurası sernigûn olub hubûb-u âlef bi'l-külliye telef olmuş idi."Tac.II/250 ;

"Böylece Şah İsmail'in ana stratejisi Anadolu'yu ele geçirmek idi.Bunu temin için Doğu Anadolu'da Azerbaycân bölgesinde ordusunu toplamak Çaldıran sahrasında verilecek bir meydan muharebesi ile Osmanlı kuvvetlerini mağlub ve imha etmek, zaten harbi açan Osmanlılar olduğu için onları üzerine çekmek,yorgun düşürmek ve ana üslerinden çok uzaklaşacak ve lojistik desteği güçleşecek olan Osmanlı Ordusunu Çaldıran sahrasında iki kanadını kuşatıcı bir taarruzla muhasara ve imhâ etmek gayesini güdüyordu."Çaldıran Gnl.Kurmay yay.s.88-89 ; Ay. bak. Sa'di b. Müteal,Selim-nâme,Topkapı Atb.R.1277 vr.69b ; Solak-zâde s. 362 ; Uzunçarşılı, O.T. II/262 .

651. Krş. Tac. II/251 ;Uzunçarşılı O.T. II/263 .

651/1. "Ve hem mülâhaza buyurdular ki şâyed Şâh-ı gümrâh kesret-i sipahdan âgâh olub mukâbele ve mukâteleye ikdâm ve murg-u zîrek gibi kendisun mübtelây-ı dâm itmeye ve galabe-i bîm-i evhâm ile riâyet nenk-i nâm itmeye"Tac.II/251 .

652. "Sadr-ı selâmetde perde-nişînlik ihtiyâr idenin erlik âdı hatâdır ve ölümden korkan kimesnelere kılıç kuşanmak ,ata binmek nâ-sezâdır...hâliya bu mesâbede ihtifa ve bu derecede zâviye-i humûlde inziva ki sebeb-i ağleb kesret-i leşker-i bî-kıyâsdan istilâ-ı ra'b-u hırâs ol mikdar ile olsa bu menişânın izâlesi mâslahatı içün kırk bin nefer er leşker-i zafer rehberden ifrâz olunub Kaysariyye ile Sivas mâ-beyninde ikâmet itmek emr olunmuştur.Hasme irhay-ı înân ve tevsi-i dâire-i meydan bu kadar olur." Lütfi Paşa,Tevarih-i Al-i Osman s.215-216 . Mektubun sureti için bak. Celal-zâde,Selim-nâme vr.96a vd.;Münşeat-ı Feridun Beg I/383-384 .

653. Krş. Haydar Çelebi Küznâmesi (Muhaberat) vr. 117b-118a(Top.R.1958) Münşeat-ı Feridun Beg I/384 vd. .

654. "İsmail-i bahadır ,Eslah -Allah'u şâhuhu misâl-i lâzımı'l-imtisâl vâsıl olıcak ma'lum ola ki hetk-i perde-i İslâm ve hedm-i şeriat-ı Seyyidi'l-enâm aleyhi's-salâtı's-selâm itmege kıyâm gösterdugiñ hadd-i tevâtüre irişub nokta-i tıynet-i mazarrat nihâdını ki merkez dâire-i fitne-yu-

fesaddır.Safha-i rûzgârden ezgâr hançer ve tığ-ı âbdâr ile ...ânı hak eylemek âmme-i selâtin-i ulu'l-emr ve kâffe-i havâkîn-i zevi'l-kudre cümle-i vâcibâtdan idukine eimme-i ulemâ kesserehum-ullahi ile yevmi'l-cezâ....tegallub cihetinden taht-ı tasarrufunda olan arazî-i nevâhi-i seâdet zıll-ı zalîl-i husrevânem ile mustezlil ,er isen meydâne gelesin ...kılınç da'vâsın idenlerin zahm-ı tığ-u teberden bâkî olmamak her nefsendişesi olmak gerekdir...Hazer-i selâmetde perde-nişinlik ihtiyârı idenlere erlik âdı hata ve ölümden korkan kimesnelere âta binmek ve kılınç kuşanmak nâ-sezâdır. Mâliyâ bu mesâbede ihtifa ve bu derecede zâviye-i hâmûlde inziva ki sebeb-i ağleb ihtimâl kesret-i asker-i bî-kıyâsden istiylày-ı râğb-u hırâsden olmakdır.

İmdi bu ma'nanın izâlesi içun asker-i zafer rehberden kırk bin mikdarı er ifrâz olunub Kaysariyye ve Sivas mabeyninde ikâmet emr olunmuştur. Hasma irkây-ı inân ve tevsi'-i dâire-i meydan bu denlu olur,Bundan artık olmaz, eger zâtında fi'l-cümle gayret-u hamiyyetden şemme eser var ise gelub âsâkir-i nusret meâsirime mukâbil olasın ezel-i âzâlde mukadder olan her ne ise ma'ruz bi-rûzde cilvegir ola " Tac.II/ 252-254 ;aynı mektub,Lutfi Pasa s. 213-216 ; Solak-zâde s.362-363 ; Hammer ter. IV/131 ; Tekindağ M.C.S. agm. T.D. sayı 22,s.60 .

655. "Fezây-ı Erzincan menzil-i sipah-ı bî-girân oldukda şah-ı gümrâhın nâm-u nişân-ı peyda ve haber-ü eseri hüveyda olmıyecek âyân-ı Rum nihânî kuft-u şenîd itmege ağâz idüb bunca sipâh-ı girân bi-giran ile Kişver-i bigâneye girmek İnân devleti elden virmekdir"Tac. II/254 ;ay bak.Uzunçarşılı,O.T. II/ 263 .

656. "A'da eseri peyda olsa bâş ve cânımız Padişah-ı âlem-penâh uğrunda fedâ eyler idik,emmâ hasm-ı nâ-tuvân genç-u mezellet-i hevânda nihân olıcak mukâbelesin taleb müstecleb-i envâ'-ı taabdur deyu sarihan ve kinâyeten çok kelimât itdiler " Tac. II/254 ; Solak-zâde s. 363 ; "Ordunun harap yerlerden müşkülâta düşmesi Şah İsmail ile muharebe aleyhtarlarına fırsat virdi.Ve yavaş yavaş askeri tahrik ettiler.Ordu da fısıltılar başladı.Fırat kenarına ve Erzincan'a gelindiği zaman asker ,kumandanlar ve vezirler

düşmanın meydan da olmamasından dolayı daha ileri gidilmiyerek .." Uzunçarşılı,O.T. II/263 .

657. "Sultan Selim'den hırâsân olmağın bu husûsda bizzât kelimât itmeğe ikdâm idemeyub Karaman beglerbegisi olan Hemdem Paşa'yı ki harîm-i Şah-ı kerîm perverdesi ve sâye-i sırr-ı perde-i inâyetleri terbiyet kerdesi olub asitâne-i seâdet aşiyânelerinde bî-teklifânekelimâtı mesmû-u sem-ı rızâ ve karîn-i kabul ve irtizâ olur idi".Tac.II/25
"Yavuz'un kesin kararlı bir kişi olduğunu bilmelerine rağmen devlet ricali yorgunluk,hasret,mezhep gayreti ve propagandanın etkisiyle hareket etmişdi.Ayrıca bugüne kadar on dört hükümdarı mağlub eden Şah İsmail ve ordusunu düşünen bir kısım devlet adamları Erzincan'dan geri dönmeyi en doğru hareket sayıyordu....

Yavuz herhangi bir hususa karar vermeden önce,devlet adamlarının,ulemânın, yakınlarının görüşlerini alan fakat karar verildikten sonra onu kesinlikle uygulayan,kararlarından asla dönmeyen bir karaktere sahip, azîm,irâde,kudret ve kuvvet sahibi bir padişahdı.Şah İsmail'le savaşmaya karar vermiş,bu gaye ile yola çıkmış,yolun büyük bir kısmını katetmiş olan Yavuz kendisini bu kesin kararından döndürmek isteyen Hemdem Paşa'yı çok sevdiği bir şahsiyet olmasına rağmen tereddüt etmeden 23 temmuz 1514 de idâm ettirmiştir. Böylece gâyesi uğrunda hiçbir engel tanımayacağını ortaya koymuştur."Çaldıran,Onl Aur. s. 102 .

658. "Ordu da bulunan vüzerâ ve ulemânın bu fitnede elleri var idi. Padişahla teklifsiz görüşen Hemdem Paşa namındaki ahmakıkandırdılar.Keyfiyeti Padişah'a açmak ve avdete meyl ettirmek için teşvik ettiler.

Paşa hamâkatı sâikasiyle bu işe girişti.Sultan Selim azminden döner bir padişah olmadığı gibi fitneyi de sezmişti.Binaenaleyh Hemdem Paşa'yı idâm etti".Ahmet Râsim age I/261 ; "Selim askere fena bir örnek olmasından çekindiği bu teşebbüsü şiddetle reddederek Hemdem Paşa'yı feda etmek zorunda kaldı." Tekindağ M.C. agmak. T.D. XXII/61 .

659. Hemdem Paşa 30 Cumade'l-ûlâ Pazartesi günü katledildi.Haydar Çelebi Ruznamesi Top R.1958 vr.135b .

"Yeniçeri zümresi ise isyana vesile arar bir takım fitnekâr işe yaramazlar olub öyle bir cemiyet-i isyaniyyeyi canlarına minnet bilub sahibi olmayan acem topkrağında işimiz nedir,aktık İstanbul'a gidelim deyu Tercan sahrasında padişahın otağını sardılar.Vükelânın reyile Karaman beglerbeyi Hemdem Paşa zat-ı humayunu meşâk-ı seferden meni' idecek sözlere başlar başlamaz meydân-ı siyasette başı ğaltan olmağla " Hayrullah Efendi,age s.X/37-38 ; Hemdem Paşa Cumade'l-âhire gurresinde vuku' buldu. Selim-nâme-i Şükri Top H.1597-1598 vr.12 ;Tac.II/255 ;Solak-zâde 363 ;Uzunçarşılı O.T. II/263-264 ;Tekindağ T.D. XXII/61 ;

Hemdem Paşa :Harem-i saadetlerinde hasıl olmuş makbulleri ve her zaman huzuruna giren makbul kullarından olduğu için padişah İran seferinde iken bazı ümerâ ve sipahın aldatmasıyle geriye dönüş için sözler söylediği için katledilmiştir. Künh vr.260 a (HSA); Sicill- i Osmanî IV/629 .

659/1. Padişah Pîrî Paşa'ya:"Düşman görünmez asker çarıklarını gösterip geri dönmek ister" ne dersin? der. Piri Paşa: "Zorla da olsa casus yakalamak ve ahvâli öğrenmektir"der. Celal-zâde,Selim-nâme vr.10la .

660. "Ve Karadeniz'den Trabzon'a gelen nezl-u zevâde bi't-temâm gelüb vâsıl olunca tevakkuf lâzım olmağın bir haftadan ziyade Erzincan'da ikâmet buyurub etrâf-u cevânibe istitlâ'-ı ahvâl -ı düşmen-i merdud içun iblâğ-ı talayi'-u cünûd eylediler.Cümleden Şehsuvar-oğlu Ali Beg'i tîr-u kemân ehl-i Türkmân bahâdırlarıyle zebangirlige gönderdiler ve umerây-ı Bayındırıyye üzemâsından emîr nîk nihâd Ferahşâd Beg'i ki sâye-i âvâtıf-ı padişâhîde fâriğu'l-bâl ve muntazamu'l-hâl idi." Tac. II/255 .

661. "Tercân cânibine gönderdiler. Ve Mihâl-oğlu Mehmed Beg'i dahi Bali Voyvoda ile bir tarafa dahi revâne itdiler.Erzincan kurbunda mezbur Ferahşad Beg Tercân Beg'i olan Emir Ahmed nâm mahzulu ve a'vânından bir kaç nâ-makbuli kayd-u bend ile dergâh-ı seâdete getirdi ki hidmet-i pesendidesi mukâbelesinde atâyây-ı gayr-ı mahsûre-i Padişâhi ile behremend ve tahsîn-u iltifata serbülend oldı." Tac. II/255-256 .

'Terçan' Ş. Bidlisî, ,Selim-nâme,Top.H.1422,vr.12a ; Kemal Paşa-zâde age s. 103 ; Münşeat-ı Feridun Beg I/400 ; Tekindağ, agmak. s.62; Terhan(Turhan) Sahaifu'l-ahbar ter. III/452 .

662. "Biz dahi intizârdan halâs olavuz deyu bildirmişsiz,ma'lum oldu.İmdi biz zâtımızda konılan hâlet ve cibilletimizde olan cüreti âmele getürüb mesâfe-i baîdeden seniñ kaşdıña leşker-i bî-girân ve râyât-ı feth-i âyât-ı nuşret nişân ile merâhil-u menâzil katı'idüb hevme-i hükümetiñde olan memlekete duhûl itdik âyin-i selâtîn-i ulûlemr ve mezheb-i havâkîn-i zevi'l-kader de padişahlarıñ taht-ı taşarrufunda olan memleket menkûhası mesâbesendedir. Reculiyetden hissesi ve futuvvetden behresi belki derununda fi'l-cümle zehresi olan kimesneler kenduden ğayr-ı ferd aña taârruz itdiğine tehammül itmek ihtimâli yoktur.Öyle olsa bunca gündür ki âsâkîr-i nuşret meâşirim memleketine dâhil olub kâcurânlık iderler, Henüz senden ne nâm-ü nişân peyda ve ne vucûdundan eser hüveydâ ,Bir vechile mestûru'lhâlsin ki hayatıñla memâtın ales-sevâdır.Eğer min-ba'd dahi ber-karâr-ı sâbık kenç-i zâviye-i ra'b-u hırâsda münzevî olasıñ,erlik sana haramdır,miğfer yerine mi'cer zırh yerine çadır ihtiyar eyleyüb cihândarlık sevdâsından ferağat eyleyesin,ve's-selâmu âlâ men ittebaâ'l-hûda .
Tahriren evâhir-i şehr-i Cumâde'l-âhire sene işrine ve tisamie .Feridun Beg Münşeâtı,I/385-386.
Ay. bak. Lütfi Paşa,s.216-218 ;Tâc. II/257 ; Hammer Ter. dipnot IV/131-132 .

663. Yaldıran seferinin bir kısım menzilleri şöyledir:
" 2 Cumâde'l-âhire Fırat kenarında Yubuk konağına diğer adıyle Demned(Derbend)ağzı konağına,
3 Cumâde'l-âhire Tercân tevâbiinden Dede-depe veya Ortavirân konağına,
4 Cumâde'l-âhire Cici gediği konağına,
5 " " Kağızman konağına ,
6 " " Kötüri(Kötür) kalesi konağına,
7 " " Mâmâ-Hatun Kervan -suyu'dan geçilip Eski dere veya Eşkinci konağına ki Merhum Sultan Mehmed Hân Gazi,Uzun Hasan'la ol konakda cenk idüb bi-inâyetillâh gâlib

gëlmiştir,ve Yanya Beg'i Mustafa Beg ve Trabzon Beg'i Mehmed Beg elviye-i mezbûre sipahiyeriyle Rumeli ve Anadolu ma'zulleriyle Bayburd kalesi fethine gönderilüb tâife-i azaba yoklama oldu."Münşeât-ı Feridun Beg I/400-401 .

664. "Bârgâh-ı celâlet penâh-ı padişâhî Eleşkird gerdinde nasb olundukda yeniçeri tâifesi müceddeden dâver-i bid'at-sedâ dergâhına mâ-fi'z-zâmîrlerin ittifâkıle edâ idüb . ittilerki üç aydır ki âlâ'l-ittisâl kat-ı sahârâ-u cibâl idüb bâdiye peymâlığlâ halimiz diğer gün ve çekdiğimuz mihen hadden efzûn olmuşdur. Meşakk-ı sefer cân-ı pûr-eşcâne eser eyledi.Eğer hasm-ı bedkerdâr-ı şiâr-ı ârdan âri ve riâyet-i nâmus meslekine câri olsa genc-i hafâde mütevâri olmazdı".Tac. II/257-258.

665. "Bu şikâyet-amîz hikâyetler mesâmi-'i âliyye-i padişâhiye vusûl bulıcak ol bî-sabrların âcele ve şıtâbından nâşi,nâ-sencide sözlerinden rencîde olub buyurdılar ki "Bir mülhid-i nâ-pâk askerini helâk vartalarına sevk itse şevkle can verirler ve seyl-u revân ve âteş-i suzâne safây-ı hâtırla girerler,evlâdını şâhları uğrunda kendi elleriyle zebh iderler,bunlar zimâm-ı ihtiyârların kabza-i iktidâra teslim itmedikleri yetmez.İnân-ı azmimizi dahi keç iderler. Bendelik âyini bu mıdır? İtâat davâsı mücerret guft-u gûmidir.Zen-u becce kaydı ile pâ-bend ve bister-i ıstırâhate ârzu-mend olanlar gitbunlar ve nişemen-i ferağda huzur itsunlar biz bu yolda dönmekiçun gelmedik..".Tac. II/258 "Eski depe nâm merhalede yeniçeri bölükleri yine ayaklanıb üç aydır leyl-ü nehâr kat-'i marâhil idiyoruz.Hâlimiz diger-gûn oldu.Nasmımız hâlâ görünmez ,artık İran virânelerinde işimiz nedir,avdet idelem diyerek otağ-ı hümâyuna gulûv idub kurşun bile endaht ittiler. Hayrullah Efendi, X/38 Ay. bak. Haydar Çelebi Nuznamesi,Top R.1958 vr.137a ; Münşeat-ı Feridun Beg,I/401 ; Hammer Ter.IV/133 ; Tekindağ, agmak. T.D. s.63-64 .

667. "Yeniçeri taifesi Padişah hazretlerinin hâtır âtırları inhirâfın ve inân azîmetlerinin mülâhaza itdikleri meslekden inhirâfın ve inân-ı âzimetlerin mülâhaza itdikleri meslekden insirâfın göricek...bir gün otak-ı felek nıtâklarında vâlid bendelerin şeref-i hıtâb-ı müstetablarıyle teşrîf ve her vâdîden musâhabet buyurub âcem seferinin

tefâsil-i ahvâlin ve yeniçerinin küstahâne ef'al-u akvâlin tavsif buyururken şol otâk ortasında olan sokbeleri görirmisin ve neden oldığın bilirmisin deyu buyurmuşlar (ve sonunda)bir gice tahvif kasdı ile otaka tüfek atdılar ." Tac.II/259 .

668. "Sakallu'ya kondu ol gün Ağustos ayının on yedinci güniydi.Aladağ başına kar düşdi.Bu menzilde Şehsuvâr -oğlı Ali Beg'in adamları geldi.şurh-u serden on zende esir ile onbaş getürüb padişaha arz ittiler. Şelim-nâme-i Şükri,vr.12a "Kazlı-göl yurduna nâzil olundukta talîâ-ı sipâh-ı zaferpenâh sipahsaları olan emîr-i nâmdâr Şehsuvar-oğlı Ali Beg'i kızılbaş talâyâsından bir harvâr-ı hûne ğark olmuş kızılbâş ve bir kâç elibağlı ve dili dağlı kızılbaş gönderdi.. ve şah-ı gümrâhın Hoy sahrasına nuzuli haberin arz eyledi." Tac. II/260 .

669."Şah-ı Cihân terğiben li'l-gayr Ali Beg'e bir murassa egerli altın bozdoğanlı at ve bir şimşir ve iki hil'atle üç bin sikke kırmızı altun gönderdi."Şükri-i Bidlisî, Selim-nâme agy. vr.12a ; "Ali Beg'e Sultan bin sikke-i efrenci Merhûm Gedik Ahmed Paşa'dan kalmış murassa şimşir hançer var idi." Kemal Paşa-zâde age.s. 104 ;Ay. bak Tac. II/260.

670. "Türkmen Beglerinden Ferruh-şâd Beg'in Şeyh Ahmed nâm âdemisini tecessüs-i ahvâl ve tefahhus-i keyfiyyet-i hâl içun Tercân'dan Tebriz'e gitmişti.Şah-ı gümrah-ı Uçân yaylağında bulub,letâifü'l-hıyel ile tahmîka çekûb mukaddemât-ı tağrîr-i ahsen-i eşkâl tasvîr itmişdi." Kemal Paşa-zâde .age s.103 ; "Yavuz daha Mama-Hatun'da hem durumdan bilgi edinmek hem de kurduğu plân başarıya ulaşabildiği takdirde İrah Şah'ını aldatmak gayesiyle bir hileye baş vurmuştu. Türkmen beylerinden olup bir müddet evvel Yavuz'a sığınmış olan Ferûh-şâd Beg'in Şeyh Ahmed adında yetişmiş bir casusu vardı.Yavuz bu casusa Türkmen beylerinin ve bazı Rumeli beylerinin ağzından Şah İsmail'e hitaben yazılmış gibi sahte mektublar vermişti.Casus bu mektublarla gezip kendini yakalattı." Çaldıran ,Genel Kurmay yay.s.106 ; ay. bak.Tac.II/261

671. (Şeyh Ahmed) Ay itti ki: Beni Rumili begleri ve

Türkmen serverleri gönderdiler.Cümlesi kadîmden muhibb-i Âl-i Abâ ve hevâdâr-ı evlâd-ı Murtaza olub,şâhın hidmetine tâlibler,cân-u dilden bende-i fermân olmağla râgıblerdir." KemâlPâşa-zâde age s.103 ; "Ve bazı umerây-ı Kürd-ü Türkmân lisanlarından arz-ı itâate mutezâmmın mekâtîb ihtirâ idub ol cihân dîdeye virmişler idi. Maâsker-i hasme Ercan'da mülâkî olub tecessüs-ü ahvâl ve tefahhus-u ekvâl iderken kızılbaş haram-zâdeleri ol merd-i azâdeyi casusdur deyu tutub Şâh-ı bed-ḫah meclisine iletmişler."Tac. II/261 .

672. (Şah İsmail) "Bu efsâneye îtimad idûb,aldandı, mezkur begler cinâyet-i hiyânete ki cümle hiyânetden eşeddür,ikdâm ideler sandı.Casusa vâfir inʿam idüb,Hoy nâm kasabaya dek bile getürdi.'Yine sen mukaddemâ var istimâlât eyle,ben dahi Çaldıran'da yetişirim 'didi." Kemal Paşa-zâde age. s.104 ; Şükri-i Bidlisî'de Şeyh Ahmed'in kıssası uzunca anlatılmaktadır.Selim-nâme ,Top.H.1422 vr.13b .

673. Şeyh Ahmed bizzat Şah'la konuşub mektubları anlattı ve 27 Cemaziye'l-âhîre pazar günü Dana-sazı konağına gayet ihtiyat üzere karar ve aram kılınub o gün güneş tutuldu.Haydar Çelebi Ruznâmesi Top R,1958 vr.137a.Münşeât-ı Feridun Beg,I/401 ; Ay. bak. Tac. II/261 .

674. aynı tarih,Hammer, ter.IV/134 ; İ.A.III/329 ; ay. bak.Kemal Paşa-zâde age.s.104 ;Tac. II/261 ;Solak-zâde s.365 .

675. "Çaldıran nâm mevzıʿa vardıkta ol gün vûzera cümleten murad eylediler ki anda iki asker mukabele olub ol gice yatub irtesi cenk ola,lâkin Selim Han rey'i hemân ol gün uruşmak olub vüzerâ ile müşavereden sonra Pîrî Paşa ki ol zemanda defterdar idi.Anı dahi da'vet idüb anunla müşavere idüb sen ne dirsin didikte"heman durmayub düşmena göz açdırmayub turuşmak ve ādunun gözi öğrenûb alışıtmadın uruşulmak gerektir zira ki askerden Mihâllu tâifesi vesâir,kızılbaşa muhabbet olub mezhebinde olanlar bu gice Şah'ın casusları iğvâsîle câir ki öte cânibe gitmek ihtimâli ola veyahud hayli süst olub cenk itmeki el ucîle tutalar,can-u gönûlden cenk itmeyeler,dahi sair askere futûr gelur ve andan sonra evvel göz açtırmayub dokunmakta çok hal vardır,didikte.

Selim Han pesend ûdub "İşte askerim içunde bir ehl-i tedbir vâr imiş hayfdır ki bu kimesne vezir olmıya" Cennâbî,Tarih-i Cennâbî Nur-u Osmaniye Ktb. 3107 vr.170a ;aynı bilgiler,Celâl-zâde ,Selim-nâme veya Meâsir-i Selim Han Top.R,1274 vr.105 ; "Yavuz güvenlik tedbirlerini aldırdıkdan sonra ordunun Çaldıran sahrasında yerleşmesi devam ederken bir harp meclisi topladı....Toplantıya katılanlar yaklaşık olarak Osmanlı ordusunun beş aydan beri yolda olduğunu ordu personeli ile hayvanlarca çok yorgun ve bîtâb bulunduğunu ileri sürerek 24 saat istirahatden sonra muhârebeye girilmesinin uygun olacağı teklif edilmişti.Bir kişi hâric toplantıda bulunanların görüşü bu idi.Baş defterdar Piri Mehmed Çelebi fikri soruldugu zaman"Asker arasında Şah İsmail'e tarafdar olanlar vardır. Özellikle Rumeli askerinin büyük kısmı âlevîdir.Bunlar durumlarını gizlemektedirler.Vakit geçirilirse,karşı tarafla anlaşarak Şah İsmail'in saflarına katılmaları veya hiç olmazsa işi sevşek tutmaları mümkündür.Bu bakımdan,durum şüpheli ve nâzikdir.Düşmanın da hücum edebileceği dikkate alınmalıdır.Osmanlı askerinin ayağının tozu ile muharebeye sokulmasının iyi sonuç verdiği tecrübe ile sabitdir.Bundan dolayı vakit geçirilmeksizin bu muharebeye girilmesi uygun olur„demiştir.

Yavuz bu kanâatde olduğu için Piri Mehmed Çelebi'nin görüşünden son derece memnun kalmış ve "İşte yegâne sâhib-i rey bir âdem yazık ki vezir olamamış" demiştir.

Yavuz muharebeye hemen girilmesi hakkındaki kesin kararını bildirmiş ve savaş düzeninin de bütün gece çalışarak alınmasını ve sabaha hâzır hâle getirilmesini emretmişti.

Harp meclisinin kötü kararı burada da kendini göstermişdi.Eğer Yavuz çoğunluğun fikrine uyarak ordusunu enaz 24 saat dinlendirse ve İranlılarda Osmanlı ordusuna aynı gün taarruza geçse sonuç Osmanlıların aleyhine olabilirdi. Yavuz gibi irâdeli ve azimli bir kumandanın yorgunluğa bakmaksızın ertesi günü muharebeye girilmesi hakkındaki kesin kararı bu zaferin kazanılmasında en büyük âmillerden biri olmuştur."Çaldıran,Gnl.Kur.Yay. s.109 .

676. Çaldıran:Rûmiye gölü ile Van gölü arasında İran Azerbeycan'ındadır.Mako'nun 20-25 km. kadar güney batısındadır.Hoy'un 75-80 km. kadar kuzey batısındadır.Genellikle

kuzeyden güneye doğru uzanan ve yaklaşık olarak 20 km. uzunluğunda ve 7-8 km genişliğinde olup ortalama 1800m. yüksekliktedir.

Ovanın kuzeyinde Mors dağları,2799 m. yüksekliğindeki Karadağ ve 2549 rakımlı Bağlıdağı,güneyinde Kara ağıl dağı 2347 ve bu dağların kuzey doğusunda ve geri plânda 2766 m. yüksekliğindeki Karlı(Kara) dağları gurubu vardır.". Çaldıran , Gnl.Kur. s.39 .

677. Savaşa katılan sancaklar ve beyleri için bak. Çaldıran,Gnl. Kur. yay.s. 72-80 ; ay. bak. Lütfi Paşa,s. 219-226 ; Tac. II/263.

678."Çün âdet-i pîşîne-i selâțin-i Osmaniye bu uslûb üzredir ki her gâh ki sefer-i hûmayunları Anatoli cânibine olsa Anadoli askeri meymene ve Rum ili leşkeri meysere olur. Tac. II/263 .

679. Krş.Kemal Paşa-zâde age. s. 206 ;Çaldıran da Osmanlı ordusunun kullandığı silahların cinsleri için bak. Çaldıran,Gnl. Kur.yay.s.80-83 .

680. "....pûr-sâz-u seleb on biñ tüfenk-endâz Yeniçeri müretteb saff-saff turub,top arabalarından öñine âhenîn dîvâr itdi. Rûmili âskeriyle Hasan Paşa ve Anatolı leşkeriyle Sinân Paşa iki kolda,ol iki serdâr-ı nâmdârıñ biri sağda ve biri solda önlerinde iki alay âzab ,biri on bin,biri sekiz bin pûr-sâz-u seleb turdılar.Çeride ne kadar at ve deve varsa ve katır varsa kitârla alay ardına çökerûb,nüzl devesin ve ordu ve bâzâr halkın ve esbâb-ı saklayan hizmetkârları ara yirde turdurdılar."Kemal Paşa-zâde age. s.106.

Muharebenin ilk safhasında savunmada kalmak ve düşman taarruzunu kırdıkdan sonra bir karşı taarruzla kesin sonuca ulaşmakdı.

Bu maksadı elde edebilmek için merkezde bulunan yeniçerilerin sağ ve soluna iki yüze yakın top yerleştirilmiş ve bu toplar zincirlerle birbirlerine bağlanmışdı.Bu topların gizlenmesi ve düşmana silah yönünden bir baskın yapılabilmesi için topların önünde Anadolu ve Rumili azaplarından bir perde vucuda getirilmişti.

Iran ordusu süvari birlikleri ile taarruza geçtiği

zaman mevzilenmiş bulunan topların önündeki azaplar topların arasındaki aralıklardan sür'atle geriye çekilecekler,topçu yaylım ateşi açacak bu suretle düşman taarruzu kırılacaktı. Bu taarruz kırıldıkdan ve durduktan sonra karşı taarruzla kesin sonuca gidilecekdi.Mikdar ve techizat bakımından bir süvari üstünlüğü ve daha cüsseli hayvanlara ve zinde bir İran ordusuna karşı bu şekilde hareket etmek her bakımdan doğru ve yerinde idi.

Osmanlı ordusu sağ,sol,merkez,ileri ve artçı olmak üzere tertip edildikden sonra"İran süvarilerinin kuvvetli olması nedeniyle,Osmanlı ordusunun yan ve gerilerine taarruz etmesi beklendiğinden geri çekilmeleri muhtemel Osmanlı birliklerinin son bir direnme yapabilmeleri için Osmanlı ordugahının etrafı topçu ile takviyeli bir kısım birliklerce emniyet altına alınmışdı.Mühimmât ve ağırlık arabaları yan yana dizilerek ve birbirlerine zincirlerle bağlanmak suretiyle bir barikat vucuda getirilmişdi.Ayrıca ordugah sahasında değil süvarilerin,piyadelerin bile geçişine engel olacak derecede çadır iplerinden bir ağ engeli yapılmışdı."Çaldıran Gnl.Kur.s.113 ;Haydar Çelebi Ruznamesi I/402.

Ay. bak. İ.A. III/329 ; Tekindağ M.C. T.D. XXII./ 65-66 Uzunçarşılı ,O.T. II/268 .

681. "Rum bezirgânı deyu tahfif-le yâd itdikleri dilaverlerin her biri ol fâcirler nazarında bir tâcir göründü ki satduğı meta mevt-i ahmer kâşî idi. Ve re'su'l-mâl kızılbaş bâşî idi.
Gördiler kim karâre yok çare _Kylediler şuru' bî-kâre , Emmâ ol zincirler ile bağlanub hisar-misâl ustüvar olan top arabalarını yarmak ve sedd-i âhenîn gibi sabit ve payidâr olan yeniçeri sufufını hark idub ol ferik-i tevfik-i refikî yerinden ayırmak hadd-ı istihalede iduginden şâh-ı şeyâtîn sipah agah olıcak ..."Tac. II/264 ; "Şah İsmail süvari üstünlüğünden faydalanarak Osmanlı kuvvetlerinin aynı zamanda her iki cenah ve yanlarına taarruz ederek imhâ etmek istiyordu.İran ordusunun önemli bir kısmı Azeri .Türkleri ile Türklerden kurulu olduğu için bu askerler de cengâver ruhlu idiler. Şah İsmail tahta çıktığı tarihden Çaldıran seferine gelinceye kadar 12-13 yıl zarfında 14

hükümdarı ortadan kaldırmış olduğundan kendisinin ve İran ordusunun moralî yüksek idi. Bundan başka Şah İsmail aynı zamanda da dinî lider olduğu için askerin büyük bir çoğunluğuda bu mezhebin sâliki bulunduğundan Şah İsmail'e kutsal bir varlık olarak taparcasına, gözlerini kırpmadan canlarını feda edercesine bağlı idiler." Çaldıran Gnl.Kur. Yay. s.113-114 .

682. Lütfi Paşa tarihinde Malkoç Hacı'sının ağzından Osmanlı birliklerinin durumunu tek tek Şâh İsmail'e anlatır Tevarih-i Âl-i Osman s.219-226 ; Ay. bak. Kemal Paşa-zâde age.s.105-107 ; Haydar Çelebi Ruz-nâmesi vr.138b-139b ; Tac. II/262-264 ; Solak-zâde s.366 ;Uzunçarşılı, O.T, II/265 Tekindağ M.C. T.D. agmak. XXII/65-66 ;Çaldıran Gnl Kur.s. 111-112 .

683. Hoca Saadeddin Efendi'nin Dedesi Hafız Muhammed İsfehânî'den naklen babası Hasan Can'ın rivâyetine göre Şâh İsmail'in Çaldıran savaşı sırasında yedi defa hamle yaptığını her defasında at değiştirdiğini anlatır. Tac. II/272. "Şah İsmail savaş esnasında bir kaç defa at değiştirdi" İ.A. Çaldıran mad. III/330 .

684. "Paşa-yı nebî top endâzlara yasak -u tenbih itmis di ki icâzet virilmeyince âtmıya lar ve izini sudurundan takaddüm itmiyeler,anlar dahi hasbe'l-me'mur alâtların kudular.Ve muntazur-u sudur-u fermân olub turdılar,. Tac. II /265. "İran ordusunun sol cenahına kumanda eden Diyarbekir hakimi Ustaçlu-oğlu Muhammed Han Anadolu askerinin bulunduğu Osmanlı ordusunun sağ kanadına üstün süvari kuvvetleri ile taarruza geçmişti.İran süvarileri Osmanlı ordusunun müessir menziline girdiği zaman Osmanlı sağ cenahı kumandanı Anadolu beglerbegi Hadım Sinan Paşa topçunun önünde mevzilenmiş bulunan Anadolu azaplarını (plan gereği) muntazam bir şekilde geri çek meye muvaffak olmuştu.Toplar yakın mesafeden İran süvarisi üzerine ateş açmıştı.İran süvari kuvvetleri bu topçu ateşi karşısında şaşırmışlar ve büyük kayıplara uğramışlardı.Anadolu süvarisi bu durumdan istifade ederek taarruza geçmişdi.Çok kanlı bir muharebe cereyan ediyordu.Bu suretle İranlıların yıldırım hızı ile başlayan süvari taarruzları bir felâketle sonuçlanmışdı.

Ustaçlıoğlu topçu ateşinden kurtulmak için Osmanlı sağ kanadına ve dolayısıyle toplarına çarpmadan doğrudan doğruya Osmanlıların yan ve gerilerine taarruz etmediğinden bir başarı sağlıyamamışdı.

Başta,Ustaçlı-oğlu Muhammedve oğulları olmak üzere bir çok İran ileri gelenleri,bu saldırı sırasında hayatlarını kaybettiler." Çaldıran Gnl.Kur. yay,.s.115 .

684/1. "Ustaclu-oğlu'nu savaş sırasında katlettiler"Sücûdî, Selim-nâme,Top R,1284 vr.18a.

685. Bak.Tac. II/265 ;Tekindağ M.C. T.D. XXII/68 .

686. "Yirmi bin miktarı var idi emmâ her biri savaşta on merd-i neberde beraber idi" Kemâl Paşa-zâde age s.107 40 bin seçme asker ile" Tac. II/266 ;Solak-zâde s.366 ; Tekindağ M.C. T.D. XXII/67 ; İ.A. III/330 .

687. "...Sonra Rûmili askerine at sâlûb beglerbegi sancağından gözlerin ayırmadılar.Rumili dilâverleri dahi var kuvvetlerin bâzuye getürüb izhâr-ı celâdet içün kolların isteyen câme-u pîrâhenden çıkarub sinelerin açdılar.. ..cân-ı azîzlerin dâver-i direm-rîz yolunda nişâr ve bâd-ı hamle ile iykâd-ı nâr-ı peykâr idüb dilâverlik şerâiṭin edâ ve meta'-ı hayatların padişah uğrunda fedâ itdiler" Tac.II/ 266 .

687/1. "Rûmili ümerâsından ebâ-ân-ced gazavât-ı lâ teâddi ve fitne ye'cücini sedd-i âhenin tığlâ rehgüzâr-ı İslam'dan sad idegelen malkoç-oğulları begi,biri Sofîya sancağı begi Ali Beg ve biri dahi Silistre livâsı hâkimi Tur Ali Beg idi....Mora sancağı begi Hasan Ağa ve Perzerîn begi Süleyman Beg ve Yörgüç-oğlu Mehmed Beg ve Yâḥâl oğlı Mustafa Beg şehber-i şehâdetle kişver-i seâdete pervaz ve melâike-i rahmet-i mağfiret dervâzesin ervâh-ı şühedâya bâz itdiler" Tac. II/268 ; ay. bak. Sucudî,Selim-nâme vr.19ab.

688. Krş. Lütfi Paşa s.227-230 ;Kemal Paşa-zâde age. s.107-110 ;Tac. II/268 ;Künh. vr.231ab (HSA);Solak-zâde s. 367-368 ;Hammer ter. IV/136-137 ;Tekindağ M.C.,T.D. XXII/65; Çaldıran,Gnl Kur.yay. s.115-118 .

689. "Bu hengâme hilâlinde Rumili kolı münhezîm olub saye-i tuğ-ı pûr-furûğ-i padişâhiye iltica âzmi ile sancakların yaturub mukâbele-i düşmenden ru-gerdan oldular.Kıssa rikâb-ı müstetâbe ma'ruz olıcak âteş-i hamiyyet-i padişâhî furûzân olub cünûd-u zafer nümûd-i kalpgâhdan bir kaç bölük ta'yin buyurdılar ki Rum ili âskerine imdâd idûb rû-gerdân olan merdân-ı rezmi,savb-ı müdafaa-ı a'daya azm itdüreler ve âteş-i heyca semenderleri ....olan yeniçeri tâifesinin ba'zını dahi ol tarafa gönderub ra'd-ı nişân ve ateş feşân tüfekler ile mehâzîl-i a'da üzre havale itdiler."Tac. II/268 "Çaldıran'da 12500 yeniçeri yedi nöbet tüfenklerin boşaldub adüvvi hâke beraber itdiler " Cennâbî,Tarih,Nu.Ktb. vr.3107, vr.170b ;3098 vr.346a . Ay. bak. Lütfi Paşa s.229-230 ; Solak-zâde s.368 ;Hammer ter.IV/138 ;Tekindağ ,T.D. XXII/69.

690.Bak. Tac. II/269 ; Tekindağ ,T.D. XXII/69 .

691. "...Hemandem sâka-i leşkere hücûm idub kasd itdiler ki tedbir-i sâbıkları üzre asker-i mansûrun ardına geçub ol rehgüzârdan zafer bulalar.Lâkin kendi elleri ile bâğâ ve ayakları ile âşâ uğrayub ağrîk deryasına ğarîk oldular.."Tac.II/269 ; ay. bak. İ.A. III/329.
"İran şah'ı,kuvvetlerini yeniden toplamaya muvaffak olarak ve Osmanlı ordusunun merkezine saldırmaktan vazgeçerek bu defa daha gerilere,Osmanlı ordugâhı bölgesine yeni bir hücûma geçmişti.Fakat bu saldırış ve hücûm sırasında İran süvarileri ordugâhın etrafını koruyan ve birbirine bağlanmak suretiyle bir barîkat şeklinde tertiplenmiş bulunan ağır arabaların,develerin ve ağırlıkların içine düşmüştü.

İpler ve zincirler İrân süvarilerinin bindiği atların ayaklarına dolaşmaya başlamıştı.Pek sık olan çadır iplerinin meydana getirdiği bir çeşit tökezleme engellerinden hareket kabiliyetini kaybeden ve ordugâhı koruyan birliklerin ve artçıya memur Şâdi Paşa kuvvetlerinin şiddetle karşı koymalarından dolayı İran süvarisi daha fazla ilerliyememişti.Şah üst üste hücum tazeledi ise de bütün hücumları kayıplarını artırmaktan başka bir sonuç vermedi.Çaldıran ,Gnl.Kur. yay. s.117 .

692. "Şah-ı gümrâhın dahi dest-u bâzûsına zahm-ı tüfenk isâbet itmekle .." Taç. II/269 ; "İran Şahının sipahilerini takviye etmek için üst üste saldırılarını sürdürürken tüfenk kurşunu ile bazusundan yaralandı." Kara-Çelebi-zâde Abdilâziz Efendi, Ravzatü'l-ebrâr, s.403 ; "Muharebenin son safhasında ve en kritik anında Şah İsmâil kolundan ve elinden yaralandı" Çaldıran, Gnl. Kur. yay. s.118 ; ay. bak. Kemal Paşa-zâde age s.111 ; Tekindağ M.C., T.D. XXII/69 .

693. "Şâh-ı gümrâhın dahi dest-u bazusuna zahm-ı tüfenk isâbet itmekle sâfid-i müsââdeden kaldı ve süvar olduğu bâre-i idbâr bir mahall-i pûr vaḥalde düşüb ol bed ameli yire çaldı. Hemândem bir ğâzîferhunde mukdim ,nîzesin doğruldub ol güç endiş üzre at saldı. Ḫhass-ı havaşşından Mirza Sultan Ali nâm mukarribi ki kıyâfet-u libâs ciheti ile kenduye müşâkil ve ziynet-ü şevketde ana mümâsil idi. Gördi ki Şâh-ı ferzîn ru esb fîl heykelinden cûda olub ârsa-i zillet-de piyâde ve katî-ı ümid nutîñda şâh ruh olub şehimât olmağa amâde olmuş ve ol süvâr-ı nîze güzâr sinân-ı cânistan ile üstüne..." Tac. II/270 .

694. Ay. bak. Lütfi Paşa s.230-232 ; Tac. II/270 ; Solak-zâde ,s.369 ; Hammer tec. IV/138 ; Tekindağ ,T.D. XXII/69 .

695. "Şah-ı bed furcâm meyân-ı ârsadan kâçûb bir kûh sûre çıkdı. Dönüb Sultan-ı zafer penâh leşkergâhına nigâh itdi. Sufûf-u âsker-i zafer rehber sedd-i İskender gibi üstüvâr ve yemîn-u yesâr tertibi ber-karar oldığîn göricek âh itdi. Tevfik-i İlâhî taliâ-i sipâhî olan Padişâh âlicâhle husûmet itdüginden nâdim ve tund bâd-ı hırâsı, esâs sabr-u kararını hâdim olub ʿakd muṣafla tahrîk iden ümerâsına düşmân iderek fart-ı mehâfe ile tay-ı mesâfe eyledi. İstaclu-oğlı Muhammed Han'a muhârebe tedbirîn tervic ve ğûbâr-ı şıkâkî tehyîç itdukî-çun sebb idub itdi:

Han Muhammed'den Hüdâ bîzâr olà--Yatdığı yer ol hâbisin nâr ola,
Bâis ol oldı bir kîrû dârıme--Böyle hüsrân virdi ol bâzârıma
...Tac. II/271 .

696. Krş. Tac. II/271 ; Solak-zâde ,s.370 .

697. "...Ve firâr idub Gurs-ı bârgân yolundan yevm-i harb irtesi Tebriz'e vardı. Meşhurdur ki yetimen-i Tebriz ve leîmân-ı pûr sitiz bir fersâh yirden Şah-ı kenâre ve secdeden bâş kaldırmayub ve cihete nezâre itmege kâdir degiller iken ol gün bî-mehâbe karşu çıkub hâl-u hâtır sormuşlar hatta def'i hararet içun görmüşler ki lebleri çâk olmuş bir harbuze sunmuşlar .....şah-ı gümrâha tesir idüb derununda ükde-gir olmuş bu'di'z-zemân bir behâne ile ekserin tuğme-i şîr-i şimşir idub intikâm almış.. "Künh. vr.232a (HSA) .

698. "Geçub gidüb Sultaniye dimeğle ma'ruf hisâr-ı üstüvare girdi. " Kemal Paşa-zâde,age s.112 ; Dergüzin'e, Tac. II/272 ; Solak-zâde ,s.370 ; Hammer ter. IV/139 ; Uzunçarşılı, O.T. II/ 269 ; Tekindağ, T.D. XXII/69 .

699."2 Receb 920 /23 Ağustos 1520" Sa'di b. Müteal , Selim-nâme, vr.70b-71a ; Sucudî, Selim-nâme ,vr.15a ;Şükri-i Bidlisî, Selim-nâme,vr.17a ;Celâl-zâde,Selim-nâme, vr.102a ; Muhâberât, Top R. 1958 vr.138a ; Münşeât-ı Feridun Beg, I/ 402,461 ; Tac. II/277 ;Solak-zâde ,s.370 ;Uzunçarşılı,O.T. II/265 ; Altındağ ,İ.A. X/427 ; Tekindağ, T.D. XXII/65 .

700. Yavuz oğlu Şehzâde Süleyman'a gönderdiği Fetih-nâmede olayı şöyle anlatır: " ...Ma'lum ola ki Erdebil-oğlı din müfsid-u zındık-ı mülhid,fitne-vu fesâd-şiâr ve küfr-ü ilhâd-dişâr ve ta'zib-i ibâdı iftihâr ve tahrib-i bilâd-ı pîrâye-i rûzgâr idindiği sebebden mahza lânet-i melhûfîn ve iğâşet-i mazlumîn ve ihyây-ı merâsim-i dîn ve ibkâ-i nevâmis-i şer'i mübîn itmek içün Hak Sübhânehu teâla'ya tevekkül ve Seyyid-i kâinât aleyhi's-selât-ı ve's-selâm dan mu'cizât-ı ba berekâtına tevessül idüb leşker-i tâzî suvâr ,hasm-ı şikârle anın kasdına bilâd-ı şarka teveccüh itmişdim.

Denizden ubur olunduğu eyyâmda hükm-ü şerîf gönderilüb mazmun-i izzet makhurunda hetk-i perde-i İslâm itdügun hatt-ı tevâtüre yetişüb katline fetva virdikleri cihetden nokta-i vucüd-i nâ-pâkini azfar-ı hançer ve tığ-ı abdârla sahife-i rûzgârdan hakk eylemek himmet-i aliyye-i şâhâne ve zimmet-i seniyye-i Padişâhânemize vâcib-u lâzım olmuştur.Emmâ

kable's-seyf teklif-i İslâm hükm-ü şerîf-i Mustafây-ı aleyhi's selâm olduğu haysiyyetten bu kitâb-ı müstetâb-ı sana gönderdim ki âgâh olasın .Eger şimdiye dek itdüğin ef'al-i kabîha, samîmî dilden nâdim olub sünni Müslüman olursan ve sâbıkân atımız ayağı basdığı nevâhi-i arâzi-i memâlik-i Muhammediye-i Osmaniye'ye izâfe kılârsan devlet senin nüvvâb-ı kâmyâb-ı bab-saâdet meâbımdan inâyet ve şefkâtden gayr-i nesne görmiyesin..

Mübârek Receb ayının evvelki günü yevmi'l-erbaâda dahve-i kübrâ vaktında Çaldıran nâm bir sahrada gelüb asâkîr-i nüsret meâsirime mukâvemet itmeğe kendisinde miknet olduğuna cezm eyleyub cümle-i leşkerini başdan ayağa âhen bolâde gark eyleyub dahi bir mikdarına Usta_clu-oğlu Muhammed'i baş diküb sağ kola beraber gönderdi ve bâki leşkeri ile kendisi sol kola gelüb cânibinden cenk-u aşûb ulaşdı..". Muhârebât, Top. R. 1958, vr.120a-122 b ; Münşeât-ı Feridun Beg,I/386vd.

701."Katledilen,Şah İsmâil'in ordusunun ileri gelenleri" için bak.Sucûdî,Selim-nâme, vr.18b-19a ; Kemal Paşa-zâde, age, s.113 .

702. "Şah'ın zevcesin dahî tutub sâir ümerâ-u sipâh avretleri ile żabt itdiler.Ol müdebbir-i müdbirin tedbiri bu veche üzre idi ki askerinin pay-ı firârın bend itmek içün ehl-ü iyâllerin hem-râh eyler idi. Bu sebebden kızılbaş leşkargâhı nâzenin peri çehreler ile toptoli idi.Ve bakiyyetü's-suyûf olan mehâzîlîn dilleri tağlı ve elleri bağlu idi. Dilâverân-ı Rum'un rucûm-i şeyâtîn olan suyufi ile düşman sufûffî mütelâşi oldukta kızılbaş-ı bed meâş bekâyâsına irtiâş galebe idub elleri işden ve pâleri revişden kalub gerden-i rızâların Sultan Selim tîğına teslim eylediler." Tac. II/270vd Solak-zâde,s.370 + ay. bak. Münşeât-ı Feridun Beg ,I/462 ; Künh. vr.231b (HSA);Hammer ter. IV/139 ; Tekindağ,T.D. XXII/70

702/1."Şah'ın avretin tutub getirdiler O da Tacî-zâde ile evlendirdi" Şükri-i Bidlisî, Selim-nâme vr.17a ; .

703. "Bağdad Hâkimi Hulefâ Beg'in kızını ki Şah-ı gümrahın menkûhası idi. Vidin Beg'i Mesih Beg'in âdemleri tutup getürdiler. Şehriyâr-ı Kâmkâr divan-ı âlisinde nişancı olan

Tac-zâde Ca'fer Çelebi'ye himmet eyledi.Kemal Paşa-zâde,age , s.112-113 ;Tekindağ, T.D. XXII/70 ,

704. Bak. Tac. II/ 272-274 .

705. "Bu sırada Tebriz'i Helvacı-oğlu Hüseyin Beg idare ediyordu.„ Tekindağ, T.D. XXII/71 .

706. "İsm-i celîli dahi Taclû Hanım dimekle meşhur imiş" Celâl -zâde, Selim-nâme ,vr.105b ; "Hatta Şah İsmâil'in Taclû Hanım nâmında.." Künh. vr.231b ;" Şah'ın zevcesi Taclù Hanım giriftar olub sâir ümerâsının avretleriyle maân habslerine fermân olundu" Solak-zâde,s.369-370 ; Hoca Saadeddin Efendi,Tacü't-tevârih adlı eserinde Şah'ın esir edilen bu zevcesi hakkında uzun bir hikaye anlatır. Tac.II/272-273 ; Bu konuda daha geniş bilgi için bak.Tansel, Selâhaddin,Yavuz Sultan Selim,Ank.1966,s.62-65 .

707.Bak.Uzunçarşılı,İ.H. "Şah İsmâil'in zevcesi Taçlı Hanım'ın Mücevherâtı" Belleten.c.III Sayı.92 .

708. "Şah'ın bir avretin dâm-ı giriftâr itdiler, Tac-zâde Ca'fer Çelebi ki nişancı idi,ana virdiler" Sa'di b. Müteal, Selim-nâme ,Top.R.1277,vr.74b.
"Cenk gününde Şah İsmâil'in bir avretini tutub getirdiler Sultan Selim'e arz itdiler .Sultan Selim Şeriâtin hod bilirdi.Şah İsmail dahi cümle etbâ-ı eşyâ-ı ile mürtedler menzilesindedir.Avretleri boşdur diyub ol avreti nikâhla nişancısı Tac-ı zâde'ye avretliğe virdi. " Lütfi Paşa,Tevarih-i Âl-i Osman, s.237 ; " Hatta Şah İsmail'in Taclı Hanım nâm râyiş-i dil-u can ve hanımânı,asker-i mansur pençelerine giriftâr olub alındı ve meşveret-i ulemâ ile Taclı Hanım ere nikâh ola deyu Tac-ı zâde Cafer Çelebi'ye menkûha olmak ...."Künh. vr.231b (HSA) ; "Hatta Şah'ın Taclı Hanım nâm zen-i işvekârı veya ana mûâdil bir mahbube-i perî ruhsârı dahi sayir sebâyâ ile giriftâr-ı kayd-ı asâr-u muta' vaslında hasbel-emr Kadı-asker Tac-ı zâde Cafer Çelebi behremen oldı." Karaçelebi-zâde Abdil-âziz Efendi,Ravzatü'l-ebrâr,s.403 .

709. "Hususan şeb-ta seher dilirân-ı vegâ akmîşe-u

kâlâ ve tuhef-u mütenevviâ-ı gîran -behâ iğtinâmına meşgul olub fulûs-u ahmere mâlik olmayanlara hadd-i nisâba vusul nasb olundu .Sim-ü zer ise himyân-ı hâkisâr-u râigân olub heycan-ı girân-ı Rûmiyânın ceyb-i tasarruflarına girince kenduler gibi hâtır-ı perişân bulundu.Evvelâ bir otağ vâlâ-ki hıyâm-ı çerha yerine hemta idi.Mirîye zabt olundu.Nefâyisi akmişe-i ve tuhefden dahi yedi tasarruf-u padişâhi olanlar hazine-i âmireye alındı." Künh. vr. 232b-233a ; ay .bak. Sucudî, Selim-nâme, vr 22ab .

710. Padişah Hoy'a geldiği zaman Şehzade Sultan Süleyman'a ,Kırım hanına, Ümerây-ı Şark ve Ekrâd'e, Tebriz ayânına (Receb 920) tarihli fetihnâmeler gönderilmiştir.Bu fetihnâmelerin sureti için ve cevapları için bak. Münşeât-ı Feridun Beg, I/386-390 ; Ayrıca Akkoyunlu,Mirza Murad'a,Luristan Hakimi Şah Murad'a,Kürd beylerinden Hizân hâkimine, Sevindik Handa yazılan fetihnâmeler için bak,age,s.393 -394; Bu konuda ay.bak.Celâl-zâde,Selim-nâme,vr.106a ; Kemal Paşazâde .age,s.116 ;Sücûdî,Selim-nâme,vr.23ab ; Tac.II/278 ; Künh. vr.233a .

711. 8 Receb Çarşamba günü ....Dukakîn oğlu Ahmed Paşa'yı Rumeli Defterdârı Piri Çelebi ile beş yüz nefer yeniçeri bîrle ,sekban-başıyı Tebriz muhâfazasına ve kızılbaş bed-meâşın soñun zabt itmeğe gönderdiler" Münşeât-ı Feridun Beg,I/404 ; "Şükr -i Bidlisî ,Şehsuvar -oğlu Ali Beg'in de onlarla beraber Tebriz'e gönderdiğini bildirir,Selim-nâme, vr.17a ; "Pîrî Paşa ile Dukakîn-oğlu'nu Tebriz'e gönderdiler" Celâl-zâde,Selim-nâme, vr.108b ;
" Çün Hoy sahrası muhayyem-u seyl-pûy olıcak, vüzeray-ı divân-ı keyvân-ı eyvândan Dukakîn-oğlu Ahmed Paşa'yı ve Defterdâr Piri Çelebi'yi ve Sekban-başını beş yüz yeniçeri ile Tebriz'i adalet üzre muhâfazât içün " Tac. II/279 ,Şükri-i Bidlisî, Selim-nâme, Top. H.1422,vr.17ab ; İdris-i Bidlisî'nin de Bayındırıyye hükümdarları zamanında Tebriz ileri gelenleri ile dost olduğu için müjdeci ve şehir ahalisine emân vermek göreviyle diğer ümera ile beraber gönderildiği,Künh.vr233a; da zikredilir. Tekindağ'a göre Tebriz'e heyet dört yüz yeniçeri ile gönderildi. T.D. XXII/71 .

712. "Şiiler safında dövüşen Ekrad'dan Hacı Rüstem'i öldürtmüş,Heft-Çeşme çayırlığında da daha Şah-kulu Baba Tekelu vak'asında rol oynayan Kürd Halid'i cezalandırmıştır. Tekindağ,Ş. agmak,T.D. s171 ; ay. bak. Tac. II/279-280 .

713. Bu tarih bütün kaynaklarda aynıdır. "Tebriz'e karîb Surhab dimekle ma'ruf mahalle." Kemâl Paşazâde, age, s.117 ; "Tebriz'e karîb Surhâne nüzûl-u hümâyun buyurıldı. " Kühh,vr. 233 a ; " Sürhab köprüsünden Tebriz'e kadar yerlere serilmiş renk renk kıymetli halılar üzerinden geçerek merâsimle şehre girmiştir. "Künh,vr.232a; Tekindağ, agmak,s.72 ; "Selim 16 Receb 920/ 6 Ekim 1514 de Sultan Ya'kub camiine giderek cum'a namazını kıldı,bu güzel caminin bir çok aksâmının harâbe yüz tuttuğunu görerek tamir edilmesini emr itdi." Hammer ter.IV/140-141 .

714. Padişah" Tebriz'de dokuz gün kaldı" Lütfi Paşa, Tevarih-i Âl-i Osman,s.232 ;Tac. II/282 ; Künh. vr.233b ; Nuhbetü't-tevârih,IIKs./48 ;Solak-zâde,s.371 ; On sekiz gün taht-gâhı olan Tebriz'de oturub. Kemal Paşazâde, age s.121 (A.Uğur neşri) ;Selim Tebriz'de sekiz gün kalmıştır,Hammer ter. IV/141 ; Tekindağ,Yavuz'un Tebriz'de bir hafta kaldığını yazarken ,16-25 Receb tarihleri arasında kaldığını da ayrıca belirtir ve böylece dolaylı olarak 9 gün kaldığını bildirmiş olur.T.D. agmk ,XXII/73 .

715. "Tebriz'den çıkub Karabağ'da kışlamak murâd idünüb andan ol bahar olıcak,Şah İsmâil kande ise hakkından gelinmek kasd olundu.Eğerçi Rum Padişâhına ba'zı leşker tâbi oldu,emmâ yeniçeri tâifesi rıza virmeyub ...andan sonra yeniçeri tâifesi didiler kim"Ey Şah-Cem iktidar bu yerler kıtlıktır,bu kadar leşkere zâd-ü zevâde kande bulunur.Rum vilâyetine ya'ni Amasiye'ye varalım ,kim ol yirler ucuzlukdur. Anda kışlayub ilk yazda her kande gidersen öñünce düşüb gidelim"didiler " Lütfi Paşa,Tarih,s.238 ; "Çaldıran sahrasında Şah İsmâil'i gümrâh ile musâf idüb bozduğunda ardınca ta'kîb kasd ittiklerinde yeniçeri tâifesi mâni olub hâh-ı nâ-hâh kendilerini döndürmüşler idi. " Solak-zâde,s.420 ; "Padişâh'ın murâdı Tebriz'de kışlayub irtesi sene evvel-i bahârda hâtıe-i Azerbaycan'ı tamamen ele aldıktan sonra Şâh İsmâil'i dahi tutub mezheb-i rafz-u ilhâdı ortadan kaldırub

Ümmet-i Muhammed'i her şeyde yek-sâk-ı ittifak itmek idi." Hayrullah Efendi, Tarih,s.X/44 .

716. " Ve Azerbeycan'da kışlamakdan men'e dahi anların sui-ittifâk ve erkân-ı divânın nifakı ile olmuştur.Eğer olzemânda tedbirimize muvâfakat ve rızâmıza mutâbeat itmiş olsalar melâhide vucûdi sahîfe-i vücûdden bîşek hak olunur idi. Takdir müsâîd olmadığı cihetten ol muânidler zirve-i lücce sâîd ve kabul-u Hakdan mütebâîd olub ol mühim celil-i ukde-i tatvika düşdi ve rucu bî-hengâmla bir tarafdan hengâme-i şıtâ ve demserdî-i sermâ ve bir tarafdan Gürci aznavurları zenbur-u belâ gibi başlarına üşdü." Tac. II/259 .

717.Sultan-ı Cihân-ı Kader tûvânun ol kış vilâyet-i Acem'de kışlamak ol yirleri şimşir-i kişver-girinün kabza-ı teshirine almak temam muradıidi. Emmâ vüzerây-ı pûr hazm-u rey Sultan Ercümendi ol himmet-i bülendî muktezasından meni idüb " Kemal Paşa-zâde,age,s.122 .

718. " Ol vilâyetiñ a'yân-ı a'niyâ ve erbâb-ı sanayiinden iki bin mikdârı hâne-i bâr-u bengâh ve evlâd-u inâsiyle sürgün idüb" Sa'di b. Müteâl,Selim-nâme,vr.76b.
" Tüccârdan ve ehl-i sanayîden iki yüz hâne mikdârı sürüb İstanbul'a gönderdiler " Lütfi Paşa,Tarih,s.232 ;
Kemal Paşa-zâde,miktar belirtmez.
"Ol kişverde olan hünerverlerden ve erbâb-ı hadem-u haşem olan a'yan-ı â cemden bin hâne var intihâb buyurub " Tac. II/282 ; "Bin hane intihâb ittirilüb ve cümlesinin " Künh. vr.233b. (HSA) ; "Bin nefer kadar erbâb-ı hüner bi-târik-ı hâne göç ittirildi." Kara Çelebi-zâde,Ravzatü'l-ebrâr,s.403 "En mahir bin sanatkârı Konstantıniyye'ye gönderdi" Hammer ter. s.IV/141 ; "Şah İsmail'in Horasan ve sâir diyârdan Tebriz'e celb itmiş olduğu erbâb-ı sanayi'-u hırefî, nakl-u vatan usulunce bin beşyüz kadar hânenin İstanbul'a nakl-ü iskânı irade buyuruldu" Hayrullah Efendi, X/43 ; " Bin yedi yüz hane İstanbul'a sürülmüştür." Tekindağ, agm T.D.XXII/72

719. "Bediu'z-zemân Mirzâ, pederinin vefatını müteakib küçük biraderi Muzaffer Hüseyin Mirza ile müştereken bir sene Horasan'da hüküm sürdükden sonra Özbeklere mağlub olub

Irak'a firar ve İsmail-i Safeviye iltica itmişdi.İstanbul'a getirildikden sonra tâundan vefat iderek Hazret-i Hâlid civârında defn olunmuştur.Padişah kendisine envâ'dürlü riâyetler idüb ve dahi vâfir in'amlar idüb altun eyerler ve bahrî hotozlar vetâzî atlar gönderüb dâhi envâ' libâslar virüb." Lütfi Pasa, s.236 ;aynı bilgiler,Tac.II/283 ;,Künh. vr.233b ; Solak-zâde,s.372 .

720. Şehr-i mezburun yigirmi beşinci gününde izz-ü ikbâlle hıttâ-ı dilâviz Tebriz'dan nehdat buyurub geldikleri yolda imâret eseri kalmadığı cihetden Kağızman ve Karabağ cânibine teveccüh buyurdı.Merend'den Aras nehrine geldikleri hıynde yeniçeri tâifesi bünyâd-ı ittifâk idüb înân-ı azm-ı hümâyunların Rum semtine tevcih idüb metâîb-ı râh-ı dur-u dıraz ve meşâkk-ı sefer-i pûr hatar-ı cangûdâz ile nâtuvân oldukların beyân itdiler ve izhâr-ı arzuy-u evtân itdiler. Tac. II/283 ; Solak-zâde,s.372 ;
" Neferât-ı askeriyye mâl-u ğânâim ile dilsîr olduklarından avdete müterakkib idiler.Çünkü Çaldıran sahrasında kazanılan muhârebe baht işi bir şey olmağla artık ileru gidilmeyub Tebriz'den avdet olunmasını ister idi.Zât-ı Padîşâhî ise kendu saltanâtına rakîb zan buyurdukları Şâh İsmâil'in nâmını âlemden kaldırmak mütaleâsında bulundukların mevsim-i şıtâyı Tebriz'de çıkârub ol baharda hıtta-ı Azerbeycan'ın temâmile teshiri caygir-i zâmirleri idi." Hayrullah Efendi, X/ 42-43 ; ay.bak. Nuhbetü't-tevarih, IIKs/48 .

721. Karabağ kışlağından ferâğ ile Nahcivan ve Revân canibine revân oldular.Amma yeniçerinin, ittifak-ı, erkân-ı divân tahrikinden nâşi idügine ilm-i şerifleri muhît olmağın ol bed-âmuzların harmen-i ricâlarında âteş efruz olmağı mukarrer idüb askeri iğva ve serkeşliğe tahrîz ve iğra iden vüzeraya kinler biçdiler ve lihâzâ câm-u kahr ve ihânetlerinden telh-u şûr şerbetler içdiler. Tac. II/284. Ay.bak.Künh.vr.234a ; Tekindağ,T.D.,XXII/73-74 .

722. "Yolda giderken dilsûze buyurdılar,Mustafa Paşa'nın kuskunını kesdi. Sene-i mezbûre Şa'bânının sânîsinde

hume-i Nahcivân muhîm orduy-u cihân puy olıcak Defterdar olan Pirî Çelebi ki Mevlâna Cemaleddin Aksarâyî neslindendir,vezâret mesnedine suûd itdi.Tac. II/284 ; ay. bak. Tekindağ,agmak., T.D. XXII/74 .

723. "Çoban köprüsünde bir gün oturulduğu sırada Mora begi Mustafa Paşa ki sâbıka vezâretden azl kılınmışdı.Yiri Rumeli Defterdârı Pîr Mehmed Paşa'ya virildi. Anadolu Defterdârı Şemsi Beg Rûmiline defterdâr olub ,Üsküdar kadısı Mevlânâ Abdulkerim -zâde Anatolı defterdarı oldı." Kemal Paşa-zâde, age,s.124-125 ; "Pirî Paşa 2 Şa'banda (22Eylül 1514) vezârete getirildi. " Tac. II/284 ; " Mah-ı Şa'banın sânisinde Nahcivan kurbuna nüzûl olundukda Defterdar olan Pirî Çelebi ki Mevlâna Cemâleddin Aksarâyî neslindendir,vezâret mesnedine suûd idüb orduda zâd-u zevâde ziyâde behâde olmağın iddihâr-ı zehâir içün Bayburd tarafına irsâl olundu."Nuhbetü't-tevârih, IIKs./49 ; aynı bilgiler,Künh. vr. 234a (HSA) .

724. "Asker arasında yine kıtlık baş gösterdiği için Gürcü kralı Mirza Çabuk'dan yiyecek istenmiş,hatta gecikince Gürcistan'a yönelinmiş, ancak istenen " zahâir-ü zevâde" Çoban köprüsüne gönderilmişti. " Kemal Paşa-zâde,age,s.124 ; "Piri Paşa'yı kıtlık sebebiyle yiyecek ve zâhire toplaması için Bayburt taraflarına gönderdi. Tac. II/284 ;ay. bak. Künh. vr. 234a ;Nuhbetü't-tevarih,IIKs/ 49 .

725."Şehr-i mezburun sâmininde ki (28 Eylül)Revan kasabasında nüzûl-u hümâyun vuku buldu. Sâbıku'z-zikr olan Mustafa Paşa ma'zul oldu. Tac. II/284 ;

726. Ğurre-i Ramażânda ki(20 Ekim) Cüm'a günü idi. Çîn-âğılına nüzûl buyurulub bir gün anda oturak oldu.Hâs ârâbalar ol menzîle gelüb yitişdi.ve.ol menzilde kar yâğub serma-u berk-u burudet göstermege makdurin sarf eyledi.Tac. II/284 .

727. Mevkib-i hümâyûnları vüsûl bulunca ümerây-ı kal'a kuşâ ol hısn-ı üstüvârı feth idüb kal'anın miftâhın irsâl itdiler.Tac. II/284 ; Bayburd ve Kığı kal'alarının anahtarları geldi. Künh.,Hacı Selim Ağa 765, vr.234a .

728. Krş. Kemal Paşa-zâde,age. s.125 ;Tâc. II/284 vd. Künh. vr.234a ;Tekindağ, agmak. T.D. XXII/74 .

729. "Ve tâsî-i Ramażânda Dayı veyhî nâm mahalle nüzûl buyurdukda reâya ve beze-i miskin şâh ba temkîn dergâhına nâle künân gelub hiddet-i serma ve galebe-i ğalâye,gurk-ı kûrişne-i semmâ-zede gibi ganem-u gânimete ğaret pençesin dırâz-u yağma dervâzesin ,bâzıdân-ı asker-i garetgirden şikâyet ve yasàk dâver-i âfak ma'mûl-u bihi olmaduğın hikâyet eylediler. Ve vüzerânın ihmâl-u müsâhaleleri ve asker ile ittifakdan nâşi muâmeleleri zuhur bulıcek Hersek oğlı Ahmed Paşa'yı ve Dukakîn oğlı Ahmed Paşa'yı ma'zul ve nazar-ı iltifattan ib'adle mahzul itdiler.Tac. II/285 ; Solak-zâde, s.373 .

Bu esnada memâlik-i mahmiye ile vilâyet-i Acem mâ-beynınde bir konakda bazı eşirrâ bir karyenin üzerine âşûb ,yıkub,yakub gâret iderken Hüdavendigar hazretleri bi'z-zat kendüler görür.Fi'l-hâl leheb-i gazab-ı iştiâl bulub ,zikr olan fesâdı irtikâb idüb,bâdî olanları bulub getürüb "niçün tedbirde taksîr idüb bunları zabt eylemezsiz? Bu vâki olan şenâia bâis sizun kusûr-ı fehmünüz ve kıllet-i aklınızdır"diyüb ikisin bile vezâretden azl eyler. Kemal Paşa-zâde, age. s.126 ; Avdette Nahcivan'da iken askerin bazı köy evlerini yakmalarını vesile yaparak "Siz askeri muhâfaza da ihmal gösteriyorsunuz."diye Vezir-i Aczam Hersek-zâde Ahmed Paşa .. Uzunçarşılı, O.T. II/270 .

730. Sonra ,menzil be-menzil tay-ı merâhil idüb sâlât-ı îyd-ı fıtrî Niksar'da edâ itdiler.Tac. II/285 .

731 ." 16 Şevval günü Amasya'ya gelindi." Kemal Paşa-zâde, age. s.127 ; 6 Şevvalde (24 Kasım) Amasya'ya geldi. Tac. II/285 ;" Teşrin-isâni evâsıtına doğru oraya vâsıl oldı" Hammer ter. IV/143 .

732. Krş. Tac. II/ 285 .

733. "Tebriz'den Kara-hisar'a gelinceye değin ki bir aylık yoldur. Yolun sübetinden ve zâhire-vü-zevâdenin kıtlığından,ziyâde zahmetler çekilub azîm kıtlık ve mezâika vâki olmuştur. Açlıktan binden ziyâde âdem ve yüzbinden ziyâde

devvâb-ı biğâl ve huyûl-ü cimâl kırılub durırdı. Kemal Paşazâde, age, s.127 ; ay, bak. Tac. II/275 .

734."Şehsuvar oğlı Ali Beg rikâb-ı müstetâbe yânâşub şâh-ı a'tâ-bahş rahşenin sum-u zerrîn na'lini bûs eyledi. Çûn nazar-ı iltifât-ı Padişahî ile manzûr ve hakkında inâyetleri nâ-mahsur idi. Üzalete'l-vakt,Kayseriyye livâsını erzânî buyurdılar.Zurûf-u hurûfe kencâyiş bulmaz âtâ-u bahşiş ve hezâr gûne lutf-u nevâzîş ile livây-ı mezbure gönderdiler. Mukaddemâ Ala-u-'d-devle'nin Süleyman nâm oğlına Bozok sancağı inâyet buyurulmuştu. Şehsuvar-oğlı Ali Beg adâvat-i dîrîne ve bağzây-i pîşîne iktizâsile Süleyman Beg üstüne ılgar idüb,muhârebe-i azîme inikâdından sonra zafer bulub Süleyman Beg'i katledib der-i devlete arz eyledi.Tac. II/287 .

735. "Ol esnâda vüzerâ ma'zullerinden ba'zı akviya, yeniçeri zümresindeki eşkıyâya iğva virüb Vezir Pirî Paşa'nın ve Muallim-i Sultanî Halîmî Çelebî'nin evlerin bâsub veya basdurub tahrik-i fitne ve fesâda ashâb-ı cevr-u inâdı tahrik eylediler.Binâen âlâ-zâlik Dukakîn-zâde Ahmed Paşa mazhar-ı ğadab-ı Sultânî olub,vucûdî siyâsetle nâbud kılındı."Künh.vr. 234b (HSA) ; "Amasiye'de ikâmetleri hengâmında bir gün yeniçeri eşkıyası ba'zı muharrikler iğvasiyle Vezir Pirî Paşa'nın ve Muâllim-i Sultânî Halîmî Çelebi'nin evlerin basdılar.Teftiş olundukda tahrikde şerik olanlar tığ-ı siyasetden geçtiler. " Mehmed b. Mehmed, Nuhbetü't-tevarîh, IIKs/49 .

736. Krş. Tac. II/287 ;Künh. vr.234b ; Nuhbetü't-tevarîh IIKs/49 ; Hammer ter. IV/144 ; Hüseyin Hüsâmeddin,Amasya Tarihi, III/275 ; Tekindağ,T.D.XXII/75 ; Tansel, Yavuz,s.73 . "Uzunçarşılı:" Dukakin oğlu'nın vezir-i azâm olmasından iki ay sonra yâni 921 Muharreminde (1515 Şubat) Padişah'ı İran seferinden alıkoymak için yine devlet erkânının tahrikiyle bir yeniçeri ayaklanması vukua gelmiş ve yeniçeriler Amasya'da Divân-ı Hümâyun ittihâz edilen yere gelerek ileri geri lâkırdı etmişlerdi.Bu hale karşı canı sıkılan Yavuz bu hadiseden on gün sonra Dukakin -oğlu Ahmed Paşa'nın hadisede muharrik ve müşevvik olduğunu ve aynı zamanda Vezir-i azâmın Dulkadiroğlu ile ittifakı olub mektuplaştığını anladıktan sonra ."der. Osmanlı Tarihi,II/270 .

737. Eşrâf-ı sâdât ve ûlemây-ı Tebriz'den Mîr Abdu'l-vehhâbî ve Sâhibı'l-Hâvî neslinden Kâdı Ishâk ki Kadı Paşa dimekle meşhur idi.Mevlânâ Şükrullah Megânî-Tıbyân-ı Nâfi', "Mogân Azerbeycan'da bir vilâyet adıdır,Mogân ânın kürsi-i memleketidir. Hulefâ-ı Haydâriyye'den Hamza Halife nâm begini cemi-i kesîr ile daver-i kişver cânibine resm-i risâlet ile gönderub hedâyay-ı cezîle irsâl eyledi ve tazarru'-nâmesinde sunuf-u tahaşşü'-u niyâz ve ulûf tazarru'-u i'zâz ile derc-i taleb-i şulh idüb . Tac. II/288 .
"Bu suretle kararında sebat eden Selim Tebriz Ûlemasından Seyyid Abdulvehhab'ın riyâsetinde olup Kadı Paşa demekle meşhur Kadı İshâk,Mevlânâ Şükrullah Mugânî ve Şeyh Haydar'ın halifelerinden Hamza'dan mürekkeb Şah İsmâil'in elçilik heyetini kabul etmemiş ,Şah'ın zevcesinin iâdesini taleb eden hey'et azalarını ise tevkif ettirmiştir. Tekindağ,agm. .,T.D. XXII/75 .

738.Krş. Lütfi Paşa,age,s.239 ; Tac. II/287-288 ; Kühh ,vr. 234-235a (HSA) ; Solak-zâde,s.373 ; Hammer ter. IV/ 144-145 .

739. "Ve sâbıkâ tâziyâne-i tîğ siyâsetle te'dib buyurdukları Kürd Hacı Rüstem'iñ Pîr Hüseyin Beg nâm oğlı kızılbaşdan kaçub der-i devlete iltica eyledi.Hakkında âvâtıf-ı hüsrevânî zuhur bulub babası taşarruf itdüğü vilây_etiñ eyâleti înâyet buyurulub menşur-u lâmi'n-nur-ı Sultânî ile serbülendi nevâziş ve bahşiş-i hâkânî ile behremend kılındı ve sâir ümerây-ı ekrâde istimâlet-nâmeler gönderüb".Tac. II/288 ; ay.bak. Künh. vr.235a (HSA); Tekindağ, agm. . . s.75 .

740. "Acem seferinden müracâatları hengâmında Merend'den te'lif-i kulûb-ı hükkâm-ı Ekrâd içün iblâğ buyurdukları Mevlânâ Hakîmü'd-din İdris Bidlisî'ye ki ol eyyâmda hidmet-i mezbure itmâmına ihtimâm üzre idi.Nevâziş nâme-i Sultanî şeref sudûr bulûb ümerây-ı Ekrâd'e irsâl buyurulan ahkâm-ı mutâa Mevlânâ yedinden tevzi' olundu. Tac. II/288 ; ay .bak.Künh. vr.235a.

741. "Kemâh....bir kuh-u felek şukûh üzre üstüvâr olub rif'atle bâşi göge irmiş ve ayağı ka'r-ı zemîne gîrmiş binâsı

merṣûf ve istihkâmla mevṣûf...ve pîrâmeninde bir derîñ dere vardır ki hıbâl-ı hayâle ol derk-i amîk derkine irmek ḫayâl-i muḥâldir, ...ne ḥiṣârınıñ ucuna burhân-ı süllemî nerdibânı ile suûd müyesserdir ve ne pîrameninde olan mağâk-ı hevilnâk ka'rına ḫatavât evhâmla vusul mutasavverdir." Tac. II/289 ; Kemah kal'ası muhafızlarının Erzincan'a hücum ile burada bulunan Bayındırlardan bazılarını şehid etmeleri üzerine Bıyıklı Mehmed Paşa'ya,Mehmed Big Varsak'ın müdafaa itdiği bu kal'anın fethini emretmiştir.Öte yandan Bıyıklı Mehmed Paşa Erzincan'da Mehmed Big Aykut-oğlu ile ittifak eden Nur Ali Halife-i Rumlu'yu telef itmiş idi. Tekindağ, agm...,T.D. XXII/76 ; ay.bak. Uzunçarşılı, O.T. II/271 .

742. "Bu sırada Mısır elçisi gelerek Şehsuvar-oğlu Ali Beg'in Kayseri ve Bozok valiliğinden alınmasını istediği fakat Padişahın kabul etmediği "Merd ise Mısır'da hutbe ve sikkesin müstemir itsun" diye cevap verdiği.."Tac. II/291 ; "Padişah Amasiye'den sene-i ihdave îşrîne rebiu'l-evvelinin beşinci günü çıkdılar.Menzil be-menzil tayy-ı sebil-u merâhîl-i kılub Kaz-göl'den güzâr ve Karaca Beg çayırından nasb-ı hıyâm-ı sipihr-i iştihâr ittiklerinde Mısır Sultanı Kansu Gurî cânıbinden nâme ve ilçi geldi ve âyin-i pâdişâhân-ı kadîm üzre dest bus İzzet me'nûse ruhsat virdi.Eğer ki nâmesindevâfir arż muhabbet-i musâfât kılmış ve illâ Şehsuvar-oğlu Ali Beg'in iki sancak tevcihini istiksâr idüb sâbıka babası Şahsuvar ,selâtin-i Arab-Rum meyanında fitne engiz olmağın Bab-ı Züveyle de salb olunmuştur."Künh. vr.235a. ay. bak. Solak-zâde,s.374 ; Hammer ter. IV/147 .

743. Yavuz Amasya'dan 5 Rebiu'l-evvel 921 (19 Nisan 1515) perşembe günü Kemâh istikâmetine hareket etti, ve 5 Rebiu'l-âhir cumartesi günü Kemâh karşısına kondu."Münşeât-ı Feridun Beg ,I/407-408 ; " 5 R.Evvel 921 (19 Nisan 1515) Tac. II/290 ; Hammer ter.IV/147 ; "Dokuz yüz yirmi senesi R.Evvelinin besinci güni,Solak-zâde,s.374 ;Padişah 1515 Nisanında /921 Safer sonu Amasya'dan ayrıldı.Uzunçarşılı,O.T. II/271 .

744. "Kemah kal'ası Padişah'ın gelişinin ertesi günü

fethedildi.Kara-çin-zâde'ye Kemâh begligi virildi."Münşeât-ı Feridun Beg.I/408 ; "Erzinzan'dan bir merhalelik mesâfede Fırat sahiline müşâdif nâ kâbil-i teshîr bir kayanın üzerinde Kemâh kal'ası manzum olur. Yıldırım Bayezid zamanında zabt olunduğu halde Timur zemanında Taharten'e verilen bu yerin fethini Bıyıklı Mehmed Paşa'ya emr itdi.Hammer ter. IV/146 ; ay.bak. Tac.II/289-292 ;Künh. vr. 235b ;Uzunçarşılı,O.T. II/271

745. "Ol hıtta-ı dil kuşânın cümle-i aşâr-ı acîbe ve haşâyişı ğarîbesinden biri budur ki fasl-ı rebi'de bediü's-semâvât kudretî ile eyyâm-ı leyâli-i bârânda ebr-u behâriden nihâyetsiz üşfûr becce misâl murg-u nev-per nüzûl ider ve ol eyyâmda pîrâmen-i Kemah mecma' efrâh olur.Memleket halkı cemi' olub ol mayide-i ilâhî ve ni'met-i nâ-mütenâhîden müntefi' olurlar ve evânii mazrûfe koyub nemeksûd-ve iddhârî ile tahsîl-i sûd iderler, şeklinde selvâye ve eklinde halvâye benzer ol hengamde sayd olunmayub kalan bir kaç günde kanatlanub pervâze ağâz ider." Tac. II/292 ; ay.bak. Künh.vr.235b vd.

746. Rumili beglerbegisi olub hâla vezir-i a'zam olan Sinan Paşa dâme ikbâleyi on bin nefer güzide leşker-i zafer rehber ile bir mikdar yeniçeri mukaddim üzerine gönderilib" Münşeât -ı Feridun Beg.I/409 ; " Rumili sipahsaları olan Sinan Paşa'yı on bin suvar-ı düşmen şikâre ve yeniçeri dilâverlerinden bir fevc-i âteş pârelere serdar idüb fermân-ı Hümâyun bu veche üzre nâfiz oldu ki Zu'l-kadir vilâyetine mukaddema ılgar ve encümen-i düşmeni tar-ü mâr ide" Tac.II/294 aynı mealde ,Künh. vr.236a ; Hammer ter. IV/ 147 .
Rumili beglerbegisi Sinan Paşa'yı on bin süvari adüvv-ü şikâre serdar tayin idüb üç bin yeniçeri ile Sinan Paşa'nın gittiğini ve Şehsuvar-oğlı Ali Beg'in berâber gönderildiğini ve savaşın teferruâtı ,Solak-zâde,s. 375-377 ;
"Hadım Sinan Paşa'yı 40 bin kişilik kuvvetle Dulkadır memleketlerinin zabtı için gönderdi".Uzunçarşılı,O.T. II/272 ;
ay bak. Mortmann,Dulkadirliler mad.İ.A. III/ 661 .

747. " Ebâlise-i Çerâkise tahriki anın su-i âmeli ve ıdây-ı Devlet-i Osmanî ile nihânî aşinalık itdugi muktezây-ı tûl-u emeli olub hutuvât-ı hatıât ile vâdi-i nifâk ve bevâdi-i şıkakda tayy-ı mesâfât ve gâh bizzât ve gâh bi'l-vasita ârsâ-i memâlik mahrûse-i Osmâniye'yi ürda-i afât ve mehâfât eyler

idi....hatta Şâh Cem haşem teshîri diyâr-ı Âcem kaşdı ile sevk-i hidem ve Zu'l-kadir hududunda naşb âlem buyurdukları hıynde hod-dârlık ismin zuhura getürüb ru-bah pîr gibi ininden çıkmâdı. Ve binay-ı devletin yakub nefs-i emmâresi ve tabı' sitemkâresi yâpduğı sedd-i şukûk ve nifâk-i tîyşe-i endîşe ile yıkmâdı ve da'vet-i Padişâhî mukâbelesinde telbiyeten tesliyeten mâbeyn esbâbını ta'biye itmeyub özürlenk itmege âhenk ve seffuru idegeldiği âsitaneye yüz sürmekten âr ve nenk eyledi. "Tac. II/293 ; ay .bak. Şüheylî, Tarih-i Mısr-ı Cedid, s.8-9 .

748. Andan Sultan Selim Kemah kal'asın feth idüb ve Amid ki Diyarbekir'in tahtgâhıdır.Anı feth itmege nice bin er gönderub andan Sivas'a gelub Alau'd-devle leşkerin ardın basub ve bin mikdarı devesin aldığın Kemah üzerinde iken haber virmişti . Ol haberin sıhhatine yetişecek Hak teâlâya dâim şükürler idüb, "hele Müslümanlar üzerine kılınç çekmek benden olmadı." Eyyub Alau'd-devle'yi defi' itmek tedârikinde oldu. Sivas'a gelinek Hâdım Sinan Paşa ki vezir-i âzam idi. Anı nice bin adam ile Alau'd-devle üzerine gönderub kendisi dahi ardınca yürüyüb.... Lütfi Paşa, Tarih, s.240 ; ay .bak. Tac. II/293-294 ; Künh. vr.236ab ;

749. Şehsuvar oğlı Ali Beg'i dahi hem-râh idüb asker-i haşm endâz adüvv-i güzâre kılâvuz ve ol kişver-i bîgânede ol reh-şinâsı menzil-i âmûz itdiler ve Sinan Paşa ardınca furuşkûh ve haşmet enbuh ile düşmen-i hâyib kişverine sevk-i ketâyib eylediler" Tac. II/294 ; Künh. vr.236ab ; Tansel, Yavuz, s.105 .

750. "Sinan Paşa Elbistan'a kondukda dâver-i kişveristan -asker-i zafer nişân ile İnce-suya yetdiler. Bu hiynde Alau'd-devle Ördeklu de idi. Sinan Paşa'nın sinân-ı cânistanı gibi doğrulub geldiginden haberdar olıcak hengâm-ı hırâsda tahassün idegeldikleri ve muzâyaka deminde kılâl-ı menia ve telâl-i refiasında tevattun itdükleri Turna dağı ile iştihâr bulan Cebel-i zühal ....il ve ulusin ve duhter-u arûsin ve hazine-ü definesin nakl idüb cemi'itdugi perişan ruzgar Türkmenlerle ol kûh-u bülend dâmeninde olan derbendleri bend idüb ....mevkıf mukâbelede durdu.Türkmenler tîr-u

kemânına i'timad idüb mübârezân-ı düşmen-küş ile mukâvemet lâfın urdu. " Tac. II/295 ; ay. bak. Künh. vr.236b.
Tumna dağı,(Nurhak dağları) Tansel,Yavuz,s.105 ,

751. Sinan Paşa Göksun sahrasından göçüp, Tac. II/295; İnce suya karîb gelmişler idi. Solak-zâde,s.375 ;
Sinan Paşa Göksu'ya 29 R. Âhir 921 /12 Haziran 1515 de geldi. Hammer ter. IV/148 .

752. Alau'd-devle'nin "topladığı piyâde ve süvâri 20 binden ziyâde adem ile asker-i mansure mukâbele ve mukatele " Süheylî, Tarih-i Mısr-ı Cedid,s.8 ;
Turna dağına ehl-u iyâlin ve hazîne-i emvâlin nakl idüb başına cemi' itdigi 30 bin mikdarı perişan ruzgâr Türkmen ile ol gurûh,kûh-u bülendin dâmeninde mukabele içün karşu durdı . Solak-zâde, s.375 .

753. Şehsuvar-oğlı Ali Beg'Dulkadır askerine çektiği savaş öncesi nutuk içün bak. Süheylî, Tarih-i Mısr-ı Cedid, s.8b.

754. Husûsen Alau'd-devle'niń cemi' evlâd-u esgârî bile bulunub tuğme-i şîr-u şimşîr olub ,Künh. vr.236b ;Tac.II/296.
Pâdişâh-ı benâm Göksun ovasında arâm itdigi hengâmda Alau'd-devle'nin başı Paye-i serîr-i a'lâya gelüb ârz olundu.
Solak-zâde,s. 376 .

755. Alau'd-devle'niń ...birâderi Abdur-rezzâk Beg evlâdıyle esîr olub bend-u zincir ile hırs-ı kebir gibi pâdişâh-ı kişvergir cenâbına gönderildi. Künh. vr.236 ;
Ve birâderi Abdurrezzak Beg evlâdı ile esir olub bend-u zincirle şâh-ı kişver gir âsitânesine gönderildi. Tac. II/296 .

756.Cumâde'l-ulâ 921 de Sinân Paşa tarafından ulâklar gelüb Alau'd-devle ile dört oğlı ve otuz kadar ümerasının başlarını getirdi. Münşeât-ı Feridun Beg,I/408-409 ; aynı bilgiler Tac. II/297 ;"Yavuz Sultan Selim maiyetindeki büyük kuvvetlerle bu sıralarda Göksun'a gelmiş bulunuyordu." Tansel,Yavuz,s.106 .

757. Sultan Selim ol habîsiń bâşını bir kutuya koyub Mısır Sultanı Guri'ye gönderüb ve yanınca bir mektub yazub

didi kim "Üş (şu,işbu,işte bu) bunun hakkından gelindi,nöbet saña geldi.Gâfil mebâş çün Alaud'-devle'nin bâşı kesildi. Ve bu haber Mısır sultanına yetişdi.Ve gâyet bi-huzur olub nice zaman nice idüğin bilmedi ,Lütfi Paşa,s.241 ;
Kayseri'den Cumade'l-ûlâ 921 de Mısır Sultanı Guri'ye Alau'd-dele'nin başi ile beraber gönderilen fetihnâmenin sureti içün bak.Münşeât-ı Feridun Beg,I/411-413 ;
"Sultan-ı Mısr olan Kansu Guri'ye Fetihnâme-i Hümâyun ile inzâr ve tehdid içün irsâl buyurdılar ve hükkâm-ı etrâfe ta'mim-i beşaretî çün fetihnâmeler iblâğ buyurdular. Tac.II/ 297 ; "Emmâ Alau'd-devle'niñ ser-i burîdesini cemiân ma beynimizde ki şıkâka ve izlâle bâîş bunun bâşi altından idi. Deyu Guri'ye irsal kılındı.Künh.vr.236b.
"Alau'd-devle'nin Sultan Guri'ye bâşı vâsıl oldı.Aşına zehirler katılub kalbine kendu mülki-zevâlinin havfi düşdü.Efkâr-ı fâsidesiyle âlemin belâsı bâşına üşdü.Süheylî, Tarih-i Mısr-ı Cedid,s.9a ; "Padişah Göksun'da âram itdigi makamda Alau'd-devle'nin re's-i maktuû serir-i merfu' payesine mevzu'oldu. Mısırlıların her bâr memâlik-i mahruseye tetavilleri ol şerir-i ...bi-dînin bâşı altından olduğu ma'lum oldığın mezburun bâşını fetihnâme-i Hümâyunları sultan-ı Mısr olan Guri-i Çerkesi'ye enzâr-u tehdid içün irsal buyurdular. Nuhbetü't-tevarih,IIKs/ 50 .

758. Cumâde'l-ûlâ başında Zu'l-kadir-oğlu'nun başı geldiğine göre 29 Rebiu'l-âhir ayın son günü ve 29 R.âhir Zu'l-kadir oğlu'nun yenildiği tarih olur. Münşeât-ı Feridun Beg, I/408-409 ; C.ûlânın başında Çarşamba günü Zu'lKadir oğlunun başının geldiği Fetihnâmede bildirilir. R. Âhirin yirmi dokuzuncu gününde tekâbul-u ferikayn vuku'bulub.Tac. II/295 ; 29 R.Âhir /12 Nisan 1515 İ.A. III/661 (Haziran olması gerekir) 12 Haziran 1515 de savaş başladı, Tansel,Yavuz,s.105 .

759. Lütfi Paşa'ya göre Dulkadir seferine giderken Hadım Sinan Paşa vezir-i âzam idi, Tarih,s.249 ; Sinan Paşa Dulkadir seferine giderken Rumeli beglerbegi idi.Solak-zâde, s.375 ; Uzunçarşılı,O.T. II/272 ; Hadım Sinan Paşa'ya 6 C. Ûlâ salı günü vezir-i azamlık virildi.Münşeât-ı Feridun Beg,I/409 ; Tac.II/297 .

760. "Vilâyet-i mezbûre hükümetin akrabasından sadâkat ve ihtisâsla hidmât-i seâdet âyâtında can ve baş diriğ itmeyen cenâb-ı eyâlet meâb-ı seâdet nisâb Âdudi'd-devle ve'd-din Şehsuvar-oğlı Ali Beg dâ'met meâli virub ,Münşeat-ı Feridun Beg, I/401-410 ; "Şehsuvar Oğlı Ali Beg'in babası Bab-ı'z-züveyle'de asıldığın yad idüb,nazar-ı iltifattan ıskatın(Tac. II/291 ; Solak-zâde,s.374 ; Hammer ter. IV/147) "Eyâlet-i vilâyet-i mezbure mülâzım-ı rikâb müstetâb olan Şehsuvar-oğlu Ali Beg'e mensub oldu "(Tac. II/297 ; Solak-zâde, s.376) Şehsuvar-oğlu Alau'd-devle'nin kardeşi idi.

Şehsuvar-oğlu Ali Beg :Dulkadir begi olan Şehsuvar-oğlu yakalanıp Alau'd-devle tarafından Mısır'a gönderilip orada asılınca oğlu Ali Bey Osmanlılara iltica etti ve Yavuz devrinde Çaldıran'da büyük hizmetler gördü. Dulkadir toprakları alınınca ona verildi.Kanunî devrinde Canberdi Gazalî isyanını bastırdı.Daha sohra Ferhat Paşa tarafından Sultan'a fitnelendi.Ferhat Paşa Ali Bey"i Arkukâbâd'a getirterek orada iki oğlu ile birlikte öldürttü. Uzunçarşılı,O,T. II/272 ; Mordtmann, Dulkadirliler mad. İ.A. III/661 .

761. 13 C. Ülâ'de Dergâh-ı Âli kullarına bin akçe in'am virulub Rumili ve Anadolu askerine ve Kapı -kullarına nöbetçilerden gayri icâzet oldu. Münşeât-ı Feridun Beg, I/409 ; Hızâne-i âmire içün zabt olunan cevâhir-i zâhire ve nukûd-u vâfire ve esbâb-ı fâhire hod hıyta-ı a'daddan bîrun ve harîta-ı ta'dadden efzûn idi. Zu'l-kadir seferinden kazay-ı vatar-ı müyesser olıcak terfih-i sipâh sefer keşide içün inân-ı azm-ı hümâyunların Daru's-saltana savbına ma'tuf itdiler. Tac. II/297 .

762. Kış. Münşeât-ı Feridun Beg ,I/409 ; Tac. II/297-298 ; Künh. vr.236b ; Solak-zâde, s.376-377 ; Hammer ter, IV/148 .

(Dulkadir fethi , Tac,(II/293-298) den özetlenmiştir.)

763. "Hüdâvendigar feth-i kelimât idüb Amasya'da olan yeniçeriler şenâatin tezekkür idüb orada müfsid ve muharrik olanı talebeyleyüb eğer isnâd ulursa emr-i şerifine itâat olunmazsa terk-i saltanat eylemek suretin gösterdi. Münşeât-ı Feridun Beg, I/466 ; ay. bak. Tac. II/298 .

764. "Şâh-ı kişver gîriñ tahrik-i sipâh iden erkâna inhirâf-ı hâtır-ı hatîrleri rakam-zede-i kilk-i tahrîr olmuş idi. Makarr-ı saltanata şeref-i vusulleri husûl bûlîcek yeniçeri tâifesiniñ peyrev-u pîşkademlerin harem-i haslarına da'vet buyurub Acem seferinde bed-âmuz-u râh-ı rucû'de kılâvûz-göz kimler idi? Amasiye'de Pîrî Paşa ile Halîmî Çelebi'nin evlerin basmak kimlerin tahrîki ile olmuş idi, deyu istihbâr buyurûb elbette beyân ve mirât-ı zamîrime bu râzı îyân itmek gereksiz deyu teftîş-i beliğ itdiler. Anlar dahi ketme kâdir olmayub İskender Paşa'yı ve Kâdî-âsker Tâcîzâde Ca'fer Çelebi'yi ve Sekbanbaşını ele virdiler." Tac. II/298 ; "İstanbul'a avdet eden (Sultan Selim) sefer esnasında yapılan uygunsuz hareketleri tahkike başlıyarak Ocak-ağalarını sorguya çekmiştir. Bu maksatla Eyüb'de kurulan Divan günlerce devam etti. Neticede Kapu-kethüdası Ahmed Ağa(Hâini Ahmed Paşa)nın bir kaç yeniçeriyi şâhid göstermek suretiyle yaptığı açıklamalar üzerine Nişancı(Tevkii) ve Anadolu Kadı-askeri Tâcî -zâde Ca'fer Çelebi ile İkinci vezir İskender Paşa ve Sekbân başı Balyemez Osman Ağa derhal idâm edildikleri." Uzunçarşılı, O.T. II/276-277 ; ay.bak. Tekindağ, T.D.XXII/76 .

765. Bak. Solak-zâde, s.377 ; Hammer ter. IV/148-149

766. İskender Paşa: Bir rivâyete göre maliyede yetişmiş ,defterdar olmuş[tur],Yavuz'un damadı olduğu ve Gelibolu kaptanlığı yaptığı ve Vezir Mustafa Paşa'nın yerine ikinci vezirlige tayin edilmiş[olduğunu görüyoruz.] Ancak İran seferinde yeniçeri tahrikinin mes'ullerinden sayılıb dönüşte idâm edilmiştir. Künh. vr.259b(HSA) ;Sicill-i Osmânî,I/345 ; Topkapı Sarayı arşivî,Hükümler Beratlar, II.fas. İst. 1988,s.108 ,sırano. 1034,Arşiv E. 11457 ; Uzunçarşılı, O.T.II/276 (üç nolu not) Balyemez Osman Ağa:Sekbanbaşı,Dergâh-ı Âli yeniçerileri gâzilerine ağa ıtlak olunub ba'de'l-yevm Padişâh-ı Cem-câh Hazretlerinin sâbıkâ harem-i muhteremlerinden perverde ve neşvünemâ bulub ba'dehu mîr-alemlik ile mansab-ı serfirâz olan Ya'kub Ağa'yı yeniçeri ocağına ağa idub altmış bir

bölük ihdâsını eyledi.Solak-zâde,s.377 .

Tâcî-zâde Ca'fer Çelebî: Tâc-begin oğludur. Babası sâyesinde ilim tahsil edip Mahmud Paşa müderrisi iken Nişâncı olmuştur.Sonra azledilen Tâcî-zâde ,Selim devrinde tekrar nişâncılığa getirildi.Ardından Anadolu Kadı-askerliğine getirildi. Sultan Selim,yeniçeri tâifesinin Amasya'da tğyânına muharrik oldu diye töhmet eyleyip bu bahane ile 920 senesi (921 olması gerekir) Recebinin sekizinci günü katl eyledi. Mezâr-ı şerîfî Balat tarafında kendi bina ettiği câmi-i yanındadır.İstanbul,Simav ve Bursa'da üç câmîve İstanbul'da bir medrese bina etmiştir. Üç lisanda da şiirleri vardır. Lütfi Paşa,s.237 ; Künh. vr.200a ; ay .bak. Şekâik-i Numaniye ter. s.335 ; Sicill-i Osmânî,II/68-69 ; Gökbilgin,T. Cafer Çelebi mad. İ.A. III/8-10 .

767."Anadolu Kâdî-askeri olan Ca'fer Çelebi içün çavuşlar varub evinden getürdiler.Ol dahi doğru heman Müdâvendigâr'a gitti.(Münşeât-ı Feridun Beg,I/466 .) Askeri vâdi-i îsyâna sevk itmek ile mesâlih-i mülkiyeye sebeb-i âvk olan kimesheye şer'an ne lâzım olur deyu Kâdî-askerden istifta ve ol dahi ba'de's-subût katl lâzım olur deyu ifta itmegin (Kara-Çelebi-zâde age,s.404) Hemân cellâd taleb olundu. Fi'l-hâl iki cellâd ve bir kaç kapucılar üst kaftanların çıkârub içeriye girdiler....evvelâ İskender Paşa'nın boynun urub ba'dehu mezkür Anadolu Kadı- askeri Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi'nin ba'dehu Bayyemez-Sekbanbâşı'nın boyunların urdular.....Amasya'da olan gavgâya muharrik bunlar imiş deyu günah anların üzerine doğruldu. Olay 8 Receb 921 de oldu. (Münşeât-ı Feridun Beg,I/466-467)

Padişah Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi'nin katline nice zamanlar izhâr-ı teessüf itmiştir(Künh. vr.218b).

Bir müddet sonra bu hareketinden müteessir olan Selim Çemberlitaş civarındaki Bezzâzistan (Tavuk Pazarı çarşısı) da bulunan Atik Ali Paşa evkâfından bir kısım dükkânların Gedik Ahmed Paşa hamamına kadar yanması ile netiveelenen müdhiş yangın esnâsında rastladığı Sardazam Hadım Sinan Paşa'ya "bu yanub yıkılanlar Ca'fer Çelebi'nin şerâre-i âteş-i âh-ı bî-günâhıdır" diye teessürünü bildirmiştir. Tekindağ, agm. T.D. XXII /76; ay bak. Tac. II/298 .

768. "Bu esnâda Galata kurbunda Has-köy nâm mevzia' varınca fermân-ı Padişah-ı âlişan ile yüz altmış aded tersaneler bina olunub her birine ellişer bin Osmanîharç olunub,hâlâ yeni Divan-hânenin hâdis olması dahi bu senede vuku' bulmuştur. Solak -zâde,s. 377 ; ay .bak. Celâl-zâde den naklen Künh.vr. 237ab ,Tac. II/299 ; Hammer ter.IV/151; Karaçelebi-zâde,age.s. 404 ; Uzunçarşılı,O.T.II/298-299 .

769. Krş. Tac. II/299 ; Künh. vr. 238a ; Solak-zâde, s. 378 .

770. "Kılâl cibâlde istiklâl üzre mecbul olan tâife-i Ekrâd her biri da'vay-ı infirâd itmekle ref-i râyet-i istibdâd idüb kelime-i tevhid'den gayr-i bir emr üzerine ittifak itmeyüb biri birile dâima şıkâk üzre olmağı âdet idinmişlerdir.Memleketleri kızılbaş tasarrufunda olan Azerbeycan ve Bağdad ve Diyar-bekir meyânında vaki' olmağın bu güne ihtilâf ve fakd-ı itilâf ile kızılbaş ile mukâvemete iktidârları olmayub hâh-ı nâ-hâh ol gümrâh-ı dalâlet penâh itââtine bâş eğmişler idi. Ve lihâza ekser bikâ ve kılâ-i Kürdiye ,kızılbaş kümeşteleri ile enbâşte olub sikke ve hutbe kızılbâş-ı bed meâş namına olmış idi."Tac. II/299-300 ; Künh. vr. 238a .

771. "Ve Diyar-bekrî uslûb-u sâbık üzre sâbit ve serkeşlik iden umeray-ı Ekrâdı evtâd-u inkîyâdına rabt tedârikinde olub ol vilâyetin eyâletini İstaclu Muhammed Han ın karındâşı olan Kara-Hân'e tevcih idubol siyâh-bahtı ve Rûha hâkimi olan Turmuş Beg'i bakâyây-ı suyûf-u dilâverân-ı Rum olan askeri ile Amid muhasarasına gönderdi.Ve Mardin ve Hısn-ı Keyf ve Harburt ve Ergâni'de olan kümeştelerin dahi Kara-Hân'e inzimâmla me'mur eyledi. Kara-Hân dahi beş bin mikdarı kızılbaş ile Çapakçur yolundan varub Âmid'i muhasara idüb ehl-i Âmid ile telyîn-i kelâm ve şah tarafından sunûf-u mulâtafe ile iysâl-ı peyâm eyledi." Tac. II/305 ; Padişah'a bu haber ve yardım talebi ilk defa Dulkadir seferi esnâsında geldi. Tac. II/308 ;aynı mealde bilgiler için bak. Künh.vr.238ab ; Solak-zâde,s.380 ; Hammer ter.,IV/155..

772. Bıyıklı Mehmed Paşa : Yavuz Sultan Selim'in mutemedi ve mirâhoru olub tahta geçtiği zeman Trabzon beglerbegisi oldu. 923/1517 de Güney Doğu Anadolu fethinde büyük gayretler gösterip Diyar-b_ekir valisi oldu. Bir süre sonra vezirlik verildi.928/1522 de öldü. Şecâatli ve gay retli ,faal idi. Sicill-i Osmânî.IV/109 ; Künh. vr.260a.

773. "..Dergâh-ı seâdet penâhden serdar ta'yinine muntazır oldular .Çün tefâsîl-i mezbûre kalem-i huceste rakam İdris sefâreti ile dergâh-ı muâllâya ma'ruz oldu. Bazı dilâverân-ı Rum ve mübârezân-ı sarsar-ı hücûm ile Âmid ehline imdâd-u istimâlet edây-ı resm-i risâlet içün âla't-ta'cîl `Âmid cânibine revâne idüb Mevlâna İdris dahi ârza-yı cevâbın Ümerây-ı Ekrâd'e irsâl buyurulan mekâtib tesliyet-i esâlîb ile iblâğ buyurdılar.Yigit Ahmed dahi dilirân-ı çâlâk-ı düşmen gîrân bî-pâk ile Amasya'dan göçüb sür'at-i mesîr ile zamân-i yesîrde Âmid kurbuna vardılar. Kara-Hân ümerây-ı Kürdistan itâatinden me'yus olıcak Şah İsmâil'e ümerây-ı Kürd'ün Sultan-ı Rum'a ittifakla itâatlerin i'lâm itmegin Şâh-ı gümrâh dahi müceddeden cem-i sipâh idüb zemân-ı istiylâsında mu'zamât-ı vilâyât-ı Kürdistan'a hususân Bidlis ve Hîzâne hâkim olan Kurd Beg'i serdar idüb...

Bu cânibde umerây-ı Ekrâd,der-i devletden ricây-ı imdâd ve istidây-ı vurûd-ı ecnâd iderken Zu'l-kadir vilâyetine sefer buyurdıkların istima' idicek ,her biri mahzûn ve ıztırabları hadden efzûn olub Mevlânâ İdris'e ibrâm itdiler ki mevkib-u Hümâyun'a vusûl âzmini bedrekâ-i râh idüb bab-ı saadete ahvâl-ı hudûd-u Acem teşvişinî ârz ide ve kilîd-i futûh-u memâlik-i İrânî ve pay-ı taht-ı mülûk Bayındır Hânî olan Âmid kal'asının bir yıldan beru mahsûr olub pîrâmeninde nâire-i harb-ü kıtâliñ iltihâbını ve kal'a muhâfızlarının kemâl-i ıztırâbını tafsîl idüb ya İnân-ı azm-ı Hümâyunların Cânib-i Âcem'e mun'atıf veya himmet bî-hemtâlerin ba's-u ecnâd-ı zafer istinâd,imdâd savbına munsarıf ide.... Rumiye-i Suğra beglerbegisi beş sancak begi ile Mehmed Paşa'ya mülhâk olmağla me'mur oldukların i'lâm eyledi. Mehmed Paşa dahi hasbe'l-me'mur asker cem'ine

şurû' idüb Erzincan yolundan evvelâ Çemişgezek'e varub hâkimini ve umerây-ı merdesini hususan Palu Hâkimi Cemşid Beg'i ve Çapakçur ümerâsını ihzâr itdi. Ve Bidlis ve Hısn-ı Keyf ve Hizân ve Cezire ve Sason ümerasını mu'temed kâsıdler gönderub fermân-ı Padişâhî, Mehmed Paşa'ya munzam olmalarına mukârin idügin i'lâm eyledi. Tac. II/305-309 .

774. "Sultan-ı kişver gir revâc-bahş -ı tâc-u serîr Âcem kişverini teshir âzîmeti ile Tebrîz savbına leşker engiz olduğı hengâm-ı sürûr encâmda umerây-ı Ekrâd'den endişe-i dîn ve riâyet-i mezhebi eimme-i müctehidîn ile mukayyed ve te'yid-i hidâyet-i izedî ile müeyyed olan durbînler kudûm-i şeref-karîn-i dâver-güzînî sermâye-i seâdet idi, ve pîrâye-i ikbâl-i sermedî biluh zafer misâl mevkib-i hümayunların istikbâl idüb edây-ı resm-i ubudiyet itmekle mazhar-ı nevâziş-i padişâhî ve dergâh-ı âtıfet penâhlarından sudûr iden taklîd-u tefviż-i eyâletle müftehir-u mübâhi olmuşlar idi. Emma şunlar ki hırâs-ı kızılbaş-ı nâ-sıpâs derûn-u pur-vesvâslarında câkîr olmuş idi. İzhâr-ı ma-fi-'z-żâmîre ikdâm idemeyüb kûşe-i ihtifâye girmişlerdi. Ve înân-ı ihtiyârların kâyıd-ı takdîr eline virmişlerdi... Tebriz'den ma'dilet âbâd-ı Rum'a ric'at buyurdukları hengâmde manzûr-u nazar-ı iltifât-ı Padişâhî ve hânedân-ı ebed peymân-ı Osmânî devletpenâh-ı olan hibr-u müteverri' ve tahrîr-ü müteberri' nükte âmûz hâme-i inşây-ı encümen efruz, pirâye-i bahş edây-ı dilkuşây-ı maârif endûz, müderris-i medrese-i takdis, sülâla-i ârif-i billâh Bidlis, Mevlâna İdris hidmetlerîn münâsebet-i terbiye takrîbî ile te'lif-i kulûb-u ümerây-ı Ekrâd içün Merend'den Urmî ve Eşnî cânibine.." Tac. II/300.

775. İdris Bidlisî: Hüsâmeddin Bidlisî mahdumudur. İran'da Uzun Hasan oğullarına hizmet ederken Safevî devletinin kurulmasından sonra Anadolu'ya gelmiş, II. Bayezid kendisine görev vermiş, Selim devrinde Doğu Anadolu bölgesinin devlete itâatinde büyük hizmetler gördü. Üç lisanda kasideleri vardır. 'Heşt Bihişt' isimli tarihi meşhurdur. Ayrıca Selim-nâme adlı Yavuz devrinin bir bölümünü anlatan bir eseri daha vardır. 927 de vefat etmişdir. Şekâik-i Numaniye ter.I/327 ; Sicill-i Osmânî.I/309-310 ; İ.A.V-2/936.

Uzunçarşılı'ya göre İdris Bidlisî Osmanlı hizmetine Çaldıran savaşından sonra girmiştir. Osmanlı Tarihi, II/274, (2nolu not) ;

776. "Mevlânâ dahi hasbe'l-me'mur fermân-ı âlî mukârîn olan emrin temşiyetine sarf-ı makdur idüb mukaddemâ Urmî ve Eşnî hakimini ki Ekrâd-ı Baradostden ma'dud idi. Muti' fermân-ı şehriyâri ve inkıyâd meslekine câri itdi. Andan Soran meliki olan Emir Seyyid b. Şâh Ali'ye mülâkat idüb rakabesin rakabe-i itâât-i Hüdâvendigâr'a idhâl idüb Erbil memleketini Erdebil rafazası elinden tahlisâ tahrîş-u tahrîz eyledi. Ve İmâdiye meliki Emîr Seyfu'd-din'i ve oğlu Emîr Sultan Hüsâyn'i dahi akd-ı bey'at ve teb'ıyete nakl-u mevâid-i Sultâniye ile tahsîs-u tahziz eyledi. Ve kızılbaş ile evâil-i zuhurundan beru muâdât üzre olub bahtı-ı himmetle nîk bahtı ser menziline vusul bulân ümeray-ı bahtı ile dahi âkd-ı bey'at idüb daru'l-mülk-ü kadîmlerini ki Cezire-i Ömeriyye'dir. Musul'a varınca kümeştegân-ı Kızılbaş elinden nez'a musallat eyledi. Tac., II/300-301 ;

777. "Şevvâl ayının on ikisinde Nişancı ile Reisü'l-küttâb giru kapuya davet olunub nişancıya beyaz otuz kıta' ki yirmi ikisi berât ve biri beglerbegi berâtı ve bâkisi istimâlet-nâme ısmarlandı. Reis, hazineden kâğıd-ı Sultânî çıkârub nişancı odasına istimâlet-nâme ısmarlandı" Münşeat-ı Feridun Beg, I/471 ;

" Dergâh-ı felek iştibâh kıbelinden irsâl buyurulan fetihnâmeleri ki mektubu ileyh olanların istimâletine muhtevî idi. İsâl idüb kûş-i hûşların nesâyih sâliha cevâhiri ile tezyin ve hüsn-ü itââtleri kadiri üzre mezîd inâyet-i pâdişâhî tekarrürünî tebyin eyledi. Anlar dahi istişare ve istihâreden sonra bir meclis-i azîm âkd idüb mülük-ü ümeradan yigirmi beş emîr-i nâmdar cemi' olub ittifak ittiler." Tac. II/301 ; " Yirmi beş nefer ümerâyî ribka-i itââte bend-ü cân-u dilden bende-i serufkende-i Sultan-ı Ercümend eyledi. "Ravzatu'l-ebrâr, s.405 ; ay.bak. Künh.vr. 238 b .

778. Aynı bilgiler, Tac. II/301 ,.

779. Bak. Tac. II/301-302 ; Künh. vr. 238b (HSA) .

780."Hîzân meliki Emîr Davud ve Sason hâkimi Ali Beg" Tac. II/302 ; "Hizân meliki Emîr-i Dâver-i güzîn"Künh.vr.238

781. "Namrân hâkimi Abdi Beg " Künh. vr.238b ; Namrân hâkimi Abdul Beg ve İzzeddin Şîr Beg oğlı Emîr Melik Abbâsî ki meşâhir-i hükkâm-ı Ekrâd idiler.Tac. II/302 .

782. " Kürd kurdlarını cemi' idüb sâbıka Merend'de tuğme-i tîğ-ı siyâset-i Pâdişâhî olan Kürd Hâlid Beg'in evlâdı ve birâderleri üzerine yüridi ve berf üzre kilim-u nemed yâyûb ve ayaklarına âlât-ı çubîn bağlıyub ruy-ı sahray-ı Kürd dilâverleri ile yüridi.Halid'in evlâdı ve biraderleri ki Hınus'da cemi' olmuşlardı.Ve ol hudud hâkimi olan kızılbaş halifesi,Şeref Beg'in ılgarından haberdar olıcak mevkıf-ı mukâbeleye gelub mukâtele-i âzîme eylediler, ve yevm-i telâkîde üç def'a musâf idüb âkıbet ruhsâr-ı zafer Mirza Şeref tarafında olan dilâverân-ı kârdide-i Ekrâd didesine cilvegâr oldı ve gurûh-u mekruh hûşamâdan bin mikdârı adam ğarîk-ı deryay-ı dem olub nisâ-u zerârileri ğâret giran Kürde gılmân-ı cevâri oldı.Ve esbâb-u emvâlleri ile Şerefîler maâskeri toldı.Ğerçi ğânayim-u mevfûre ile gıru Bidlis'e müracaat itdiler" Tac. II/302-303 ; ay. bak. Künh. vr. 238b-239a .

783. Kürt beylerinin itaâti ile ilgili geniş bilgi Tac. II/303-304 ; Künh. vr. 238b-239b (HSA) .

784."Ol vilâyet eyâletini İstaclu Muhammed Hân'ın karındaşı olan Kara-Hân'a tevcih idüb ol sipah Bahtı ve Rûha hakimi olan Turmuş Beg'i bakâyay-ı seyf-i dilâverân-ı Rum olan askeri ile Âmid muhasarasına gönderdi.Ve Mardin ve Hısn-ı Keyf ve Harburt ve Ergâni'de olan kümeştelerin dahi Kara-Han'a inzimâmla me'mur eyledi. Kara-Han dahi beş bin mikdarı kızılbaş ile Çapakçur yolundan varub Âmid'i muhasara idüb." Tac. II/305 .

785."Ve mumâileyh Mehmed Paşa'ya Diyarbekir cânibine tevaccüh teklifin itdikde der-devletden izn-i Hümâyun sudurına tevakkuf idüb ...Rumiye-i Sugra beglerbegisi ,beş sancak begi ile Mehmed Paşa'ya mülhâk olmağla me'mur oldukların ilâm eyledi.Mehmed Paşa dahi hasbe'l-me'mur asker cem'ine

şürû' idüb Erzincan yolundan evvelâ Çemişgezek'e varub hâkimini ve umeray-ı merdesini hususen Palu hâkimi Cemşid Beg'i ve Çapakçur ümerasını ihzar itdi. Ve Bidlis,Hısn-ı Keyf ve Hızân ve Cezire ve Sason ümerasına mu'temed kâsıdler gönderub ferman-Padişahî Mehmed Paşa'ya munzam olmalarına mukârin idügin i'lâm eyledi.İttifak bu esnâda umerây-ı kızılbaşdan Kurd Beg fırsat bulub Çapakçur vilâyetinden Âmid muhâsırlarına iânete gelmek mülâhasıyle ilgar itmiş ve Çapakçur kal'asını muhasara idüb bilâ te'hir teshir eylemiş. Mevlâna İdris bu vâkıadan habîr olıcek Kasım Beg'i ve Cemşid Beg'i Çemişgezek'in leşkeri ile kaldırub ol mehâzilin yolların sed içün reh-güzârlarında turdılar ve Mehmed Paşa'ya i'lâm-ı hâl içün Erzincan'a berîd-i tayr-seyr irsâl eylediler.....Kara-Han ehl-i sünnet ve cemâatin ictimâınıve rây et-i zafer serâyetlerin Kara-köprüde ilticâınîistima' idicek ikâmete takati kalmayub Kara Âmid'den Kara bahtı gibi ber-geşte olub henüz kumeşteleri tasarrufunda olan Mardin cânibine firâr eyledi. Tac. II/309-310 ; Künh. vr. 240b-241a .

786. " Sene 921 Şa'banının evâilinde livây-ı nusret iltivây-ı Sultanî ve râyet zafer sırâyet-i Osmânî,Âmid ehlinin manzûri ve hâtır fâtırlerin sermâye-i surûri olıcak kal'a kapûsîn ebvâb-ı mekâsidlari gibi bâz-u istikbâl hevasında bâl-ı isti'câl ile pervâz itdiklarine intizâr... kal'a miftâhını Paşay-ı sipahdâre virdiler."Tac. II/ 310 .

787. "Kara-Hân gördi ki Mardin hisarına ilticâ ve tahassun iderse boğâzı ele ve sermâye-i hayatı yele virmek lâzım gelûr,Mardin'de olan ehl-u îyâl ve nefâyis-i emvâllerin alub ve kal'a zabtına bazı mehâzil tevkil idüb Sincar sahrasına firar eyledi." Tac. II/311 ; Solak-zâde, s.381 ; ay.bak. Künh. vr.240b.

788. "Üç gün Cevsek'de ârâm eylediler " Tac. II/311 ; "Menzil-i Cevsak'dan mahall-i maksûde âyid ve Âmid memleketinin zabtına âmid oldular.Ve şehr-i Mardîn halkını kelâm-ı leyyinle rıkkâ-i itâate davetle.." Künh. vr. 240 b; ay.bak. Solak-zâde,s.381 ; Tansel,Yavuz,s.82 .

789. Daha geniş bilgi için bak. Tac. II/ 312 .

790. (Mardin) ...içinde olan kızılbaşlar bîm-i canla meyân-ı kal'aya kaçdılar .Mevlânâ İdris dahi Melik Halîl Eyyubî ile hisarı zabt idüb emn-ü emân üzre memleketi hıyta-ı tasarrufa idhâl itdiler. Şehir ve kura da ne kadar tac-ı kızılbaş var ise cem idüb süresin....matrûh-u kazûràta ilkà ve îsàbelerîn kisvet-i kilâb-ı mualleme itmek içün ibkà itdiler ve kızılbaşa mahsus olan emvàl ile kîse-i âmâl-ı sipâhı mâ-lâ -mâl idüb memleket halkı ile dostane muâmele ve bey-ü şırada riayet-i âyin-i mücâmele itdiler ve tafsil-i ahvali vali-i asker olan Paşa'ya beşâret-i feth haberi ile arz itdiler ve dört gün bu üslub üzre ol kişver-i merğubde ârâm itdiler. Tac. II/312 .

791. "Diyar-bekr'e yoldaşlığa irsal olunan Rum begler-begisi Şâdi Paşa ve Kır-şehri Beg'i Karaca Paşa, Kayseriyye Begi Süleyman Beg ve Fayık Beg cümlesi icazetsiz dönüb geldiği içün cümlesi azl olunub, kayd-u bend ile getürilmek içün ülûfeciler başı Behram Ağa gönderildi." Münşeât-ı Feridun Beg, I/472 ; ay.bak. Tac. II/312 .

792. Molla İdris ,Şadi Paşa'nın sulûk-u meslek-i hilâfe bâdi olub înân-ı âzmi ihtilâf semtine inʿitâf bulduğundan haberdâr olıcak iykâ-ı muşâlaha-u ittifak ve ref-u münâzâà ve şıkâk 'azîmeti ile Mardinden ilgar idüb Cevsak'a cardı. Melhuzu temşiyet bulmayıcak Paşay-ı sipahdârla giru Mardin'e vardı. ...Askerin ekseri Şadi Paşa ile makarr-ı ıstırâhate gitmişler idi. Ve Mardin'de olanlar dahi emtiâ-i ganâyimle tamâları zurûfin pûr itmişler idi. Tevakkufe rızâ virmeyub Âmid tarafına teveccüh eylediler. Asker arasına tereddüd-ü ihtilâf düşmekle Paşay-ı sipàhdar karar idemeyub muhafazatı ile me'mur olduğu Âmid tarafına âtf înân eyledi... Ümerây-ı Ekrâd ayânı dahi edây-ı hidmet-i imdâd içün mahruse-i Âmid'de kışladılar. Tac. II/312vd

793. "Sincar berriyesine karâr iden hakisarlar sipâh-ı Rum'un rucuîndan haberdar olıcak giru Mardın cânibine varidîn olub neşk-i sâbık üzre zabt-ı ahkâm-ı hisâra meşgul

oldılar ve Şah İsmail'den istimdâd içün Tebriz'e berîdler gönderdiler. Tac. II/313 .

794. Begân Beg'i, Solak-zâde,Tarih,s.382 .

795. Bu esnada Şah İsmail dahi cem-i gurûh-ı tażlîl idub Kara-Han imdâdına müsâreât ve ta'cil eyledi. Cümleden Hemedan Hakimi olan Yegân Beg'i ve Irâk memâlikinden Kelahr ve Kerâd hâkimi olan Çuka Sultân'ı ve altı yüz hassa koricısını Sini sebni derbendinden ve Kerkük yolundan Bağdad'a gönderdi ki ,Bağdad Hakimi olan Kaygar Sultan ile bile Mardin'e gideler ve Amid'den sûret-i inhizamla Mardin'e kaçân Kara-Hân'a imdâd ideler.Zira ki mülûk-ü Kürd meâbîr-i şevâri' seddine şuru' idüb Kürdistan derbendlerini mesdud ve Âzerbeycan yollarîn bağlamakla kızılbaş merdûd derunını pur-dud itmişler idi. Tac. II/ 314.

796. ....Şadi Paşa zîr livasında olan umerây-ı nâmdârı ve beş biñ suvâr kîne güzârı fermân-ı vacibu'l-iz'ân-ı Sultaniyede mesâfe-i refâkatim Âmid serhaddi ile mahduddur. Tecavüz ile me'mur değilim deyu bahâne itmekle bed-râh idüb devsekdan kaldırmış ve hükümetgâhı olan Amâsiye savbına ....Şâdî Paşa'nın âsâkir-i zafer meâsir teferukuna ve tedâbîr-i mülkiye-i intizâmına halel tetarrukuna bâis olub Mardîn kal'asının hıyta-ı tasarruf-u huddam-ı Sultaniyeden hurûcına sebep oldığın Mehmed Paşa ile Mevlânâ İdris Asitâne-i saadete arz idub istidây-ı irsâl-i ecnâd zafer istinad eylediler.Lâ cerem deryây-ı gadab-ı padişâhî temevvuc idüb Şâdî Paşa'yı gama ve aña uyan umerây-ı eleme uğradıb.. Tac. II/312-313 ;

797. 18 Şevvalde Karaman beglerbegisine emr olundu ki cemi Karaman sipahileriyle âlâ't-ta'cil Diyar-bekr'e yürüyüb irişe emmâ sancak begleri tenha yerlerde duralar... Ve kapudan Diyar-bekr'e gitmeğe ulufeciler yazıldı. Ulufeciler başı İshak Ağa cümlesine baş olub gönderildi. Kenduye yirmi bin nakid ve bir çatma kaftan in'âm olundu. Münşeat-ı Feridun Beg,I/472 ;
" Sultan Selim'in Edirne'den gönderdiği ikibin kişi geceyi gündüze katarak yüridiler. Lütfi Paşa,Tarih,s.244 ;
"Bin tüfenk endaz düşmen perdaz yeniçeri " Tac. II/313

"Bin kadar yeniçeri ve beş altı bin mikdarı bölük halkı kızılbaş def'i içün .." Solak-zâde, Tarih,s.382 .

798. Harpurt. Tac. II/313 ; Harput ,Solak-zâde,s.382

799. "Harpurt kal'asını Çerkes Hüseyin Beg muhasara idüp eğerçi vilayet-u tevabiini teshîr eyledi. Emmâ kal'a henüz feth olunmamışdı.Mevsim-i rebîde bârgâh-ı refi' tarafından irsal buyurulan yeniçeri dilaverleri pîşgâh-ı hisârdan güzâr itdikleri hiynde kal'anın teshiri ukde-i tehire düşdiğîn göricek Kemâh hâkimi olan Kara-çîn oğlı Ahmed Beg ittifakile kalâ-ı mezbûre fethini iltizam itdiler ve üç gün ....darb-u tüfenk vedilirâne cenk ile yevm-i sâlis de kal'a feth oldu." Tac. II/313-314 ; Solak-zâde,s.382 ; " Karaman beglerbegisi Hüsrev Paşa eyâlet-i askeri ile ibtida Harput kal'asını alub badehu Mehmed Paşa'nın ordusuna mülhak oldu" . . Hayrullah Efendi,Tarih,X/52 .

800. Bu esnâda serdar-ı sipah olan Bıyıklı Mehmed Paşa tedbirde hatâ idüb dilirân-ı Rumdan iki bin suvâr kîne gûzâr intihab idüb Karavel tarıkı üzre encümen-i a'da dan yana revâne eyledi ve Saru Aaplan ve Mehmed Ağa'yı dahi hemrâh itdi. Ve böyle sifâriş itdi ki mecma' adaya mütehevvirâne at sâlûb celâdet göstereler.Mâire-i kıtal-i iştiâl buldığı hengâmda firar idüb Kerh'le Âmid meyanında Dicle'ye muttasıl olan nehir üzre çekilen köprüye geleler. Tac. II/315 .

801. Amid ile Kerh mâ beynî altı fersahdan mütecâviz olub tevâtûr-û emtâr-ı bahar ile ol aktâr-u vahilnâk olmağın sür'at-ı seyr-ı tayre maksûr ve bir günde ol mesafe-i tay-ı hezâr-ı zor ile makdûr idi. Tac. II/315 .

802. "El-kıssa ol dilâverân-ı çâlâk adüvv-i nâ-pâk mecmaine bî-bâk koyulub bir nice kızılbaş başını kûy-ı meydân-ı helâk eylediler ve haymegâhlarına at sâlûb tınâb ların kesûb zemine hemvâr itdiler.Meger kızılbaş dîdebanları ve mukaddemâ bunları gözedub hücûmla kudûmlerinden haber virmişler imiş,kızılbaş dahi ihtiyâten hâzır ve âmâde olub çadırlarından ayrılub kemîne girmişler imiş ve

Ve bunların bu güne iḳdâmını hiyle sânûb burûze mübâderet itmemişler imiş.Giruden dahi âdem gelmedigün göricek bir uğurdan at sâlûb ol atları durgun ve kenduleri yorgûn mütehevvirleri perişan itdiler,âtı balçığa sâplanub ḫâk helâ ke düşen ve bâşına zenbur-u belâ üşen nêcat yüzin görmedi. Tac. II/315-316 .

803. "Meğer bu meyanda mâ beynde tefaḥḥuş-aḥvâl-ı kızılbaş içün beş yüz süvar ile Amid'den ılgar iden Nizâmüddin nâm bir şahs beyhude guftar,paşay-ı sipahdâre kızılbaşın kararından ihbar itmiş ,Paşa dahi tahḳîḳ-i haber itmeyen mevḳif-i ma'hudden dönüb Amid'e gitmiş,kızılbâşlardan, mukaddem varub köprü bâşın sedd itmişler,Paşa'ya vusul ümidi ile şıtâb iden âvâreler cisr-i memdûd düşmen-i merdud ile mesdud olduğın göricek ricay-ı necât hablin kesub şehîd olunca çalışdılar,nicesi dahi ümid-i halasla rah-ı vucudin suya sâlûb ğarîḳ-ı nehr-i âmîḳ oldı."Tac. II/316 ; ay. bak. Lütfi Paşa, age,s.244 .

804.Savaşın tafsilatı ve savaş düzeni için bak. Tac. II/316-317 ; daha kısa olarak aynı bilgiler ,Solak-zâde, age,s.383 ; Üzunçarşılı,O.T. II/275 ;
" Savaş kadîm Koçhisar şehrinin şarkında kâin Kargan-dere mevkiinde oldu" Hammer ter. IV/ 166.

805. "Leşker-i Karaman cânibine Kara-Han ve Şâh'ın ḫaher-zâdesi Hüseyn Ḫan ,güzîde-i sipâh-ı dalâlet nişân ile ve üçyüz hassa korici ile hücûm itdiler.Ve umerây-ı meysere ve müluk-u Kürdan ...vali-i Bağdad olan Kaygar Sultan ve Hâkim-i Hemedan ve Dergüzin,sipah-ı güzîn ile ve üçyüz korici-i bi-dîn ile havâle oldılar....
Serdar-ı düşmen murdar olan Kara-Hân,Karaman askerini ibtidây-ı mudârebede maḳarrından ayırub ġalebe şuretin göstericek Paşay-ı ser-efrâz bir kaç yüz tüfenk-endâz ile Karamanîlere imdâd idüb hemândem meymene-i sipahı sâbiti'l-akdâm eyledi.Ve hilâl-i cengde mehre-i tüfenk Kara-Ḫân'a hulḳumundan bî-direnk murûr idub fi'l-ḥâl zîn-i kuheden perrân olub kelâğ guruhe ḫorde gibi ḫâk helâke düşdi. Tac. II/318 ;

Kara-Hân'ın bir kurşunla boğazından yaralanması ve Nasuh adındaki gâzi tarafından başının kesilmesi..Tansel,Yavuz, s.87 .

806. "Firar iden hâkisârların ekseri Sincar sahrasına rucû'idüb atş-u -cû' galebesinden hâlik ve fenâ mesleğine sâlik oldular ve nicesi dahi âkıbgirân-sipâh-ı zafer penâh tîğınâ tu'me olub müste'sıl oldılar". Tac. II/319 ; "İranlılar savaş meydanında 8000 ölü bırakdılar" Tansel, Yavuz Sultan Selim,s.87 .

807. "Pâşây-ı sipahsalar hâk-i helâke düşen on biñ mikdarı kızılbaş kûş-u bîyn-i sin serdar-ı murdarları bâşı ile dergâh-ı muallâya gönderub yümn-ü ikbâl-i Padişâhî düşmen-i gümrâh ürda-ı tebâhî oldığın arz idüb"..Tac. II 319 ; "Bıyıklı Mehmed Paşa'nın Kara-Hân'ın bâşı ile gönderdiği "arz"ın sureti için bak. Münşeât-ı Feridun Beg, I/418-419 ; "Amid'in fethi 10 Şa'ban 921 dir.Padişah'ın hizmeti mukabilinde Molla İdris'e gönderdiği emr-i şerîfin sureti için bak,Hayrullah Efendi,age, X/53 ; ay .bak. Lütfi Paşa,age,s.245 ; Solak-zâde,s.383 .

808. "Mardin kal'asını ki maktûl olan Kara-Hân'ın karındaşı Süleyman Beg zabt eyler idi. Paşay-ı kal'a Kuşâ ve Karaman Beglerbegisi Hüsrev Paşa muhâsara itdi. Eğerçi şehir halkı sâbıkâ feth olduğu zemanda olunân ahd-i pîşîne üzre izhâr-ı itâât idüb şehri teslîm itdiler. Emma Süleyman Beg temerrüd idüb teslim-i kal'adan imtinâ ve bir yıla karîb harb-u nizâ eyledi.Esnây-ı muhâsarada mevâkib-i kevâkib-ı sultânî diyar-ı Arab teshirine müteveccih olub Diyarbekir beglerbegisi Mehmed Paşa zîr-i livâsında olan ümerâ ile rikâb-ı müstetâb mülâzemetine şitâb itmekle memur olıcek Mardin teshiri ükde-i te'hire düşdi.Tac. II/ 319 ; "Yavuz Merc-i dâbık savaşını kazanıb Haleb'i ele geçirdikden sonra Bıyıklı Mehmed Paşa'yı yeniden oraya gönderince durum birdenbire değişti.Çünkü Paşa'nın yanında taze kuvvetler ve kale kuşatılmasında kullanılan ve büyük işler gören toplar vardı.Onun için Mardin kalesi kısa zamanda zaptedildi." Tansel,Yavuz,s.89 .

809. "Rûha kal'ası ki Urfa dimekle ma'rufedir.Hükümeti Bab-ı Saâdetden Pîrî Beg'e tefviż olunmağın şehr ve vilâyetin żabṭ idüb kal'aşın bir müddet muhâsara eyledi.Memâlik-i Ârab tasarruf-u Padişahî'ye girdugi,,,masmuû ehl-i âfâk olicek kal'a żâbiṭi olan kızılbaş ḫalîfesi imdâd.. ümidin ferâmuş idüb şart-ı emânla miftâḫını Pîrî Beg'e teslim eyledi. Muşul kal'asını dahi hâkimi olan umerây-ı kibâr-ı kızılbâşi - den Ahmed Beg,Afşâr ilinden Bedir Beg muâveneti ile mezbur Mehmed Paşa intizâ' idüb żamîme-i memâlik-i Osmaniye eyledi. Ve memleket-i Sincar ve Telâfer ve Ergani ve Siverek ve Birecik kılâ' dahi yümn-ü iḳbâl-i Sultânî ile teshîr olunub Diyar-bekir kılâî bi-ecmaîha nüvvâb-ı kâmyâb taṣarrufuna girdi. Ve âmme-i memâlik-u vilâyât-ı Kürdiyye memâlik-i mahruse-i idâdından ma'dud ve bab-ı vurud-ı düşmen merdud ,yed-i te'yid-i ilâhî keffiniñ keffî ile mesdud olub Urmî ve Eşnî ve Erbil hududundan Çemişgezek ve Arabkir aksâsına varınca ki bir aylık yoldur.Tâbî kişveri Osmanî olub..Tac.II/320-321 ; ay bak. Hammer ter. IV/167-181 ,bu sayfalar arası Güneydoğu Anadolu tarihi ve coğrafyası anlatılmaktadır .

810. Deryây-ı nevâl-i Padişahî temevvüc idüb Diyar-bekir beglerbegisi olan Mehmed Paşa'ya surh-u sefidden kise-i emel sığmaz mebâlığ-ı kesire gönderdiler ve esbâb-u emtiâ-ı nefâyisinden bîhâd-u bîkıyâs nesne âtâ buyûrûb hılâ-ı mütenevviâ-i fâhire ihsanî ile ser-efrâz eylediler.Ve umerây-ı Diyar-bekr'e ve müluk-u hükkâm-u Ekrâde bahş olunmağıçün yirmi beş yük akçe ve beş yüz câme-i zerrîn ve on yedi âlem-i pur-tezyîn irsâl buyurdılar.Mevlâna İdris dahi hidemât-ı lâyıkası mukâbelesinde âtâyay-ı lâyıka-ı Sultanıyedan mahzûz ve nazar-ı iltifât-ı Padişâhî ile melhuz oldı. Ve bundan evvel Mevlânâ'ya bab-ı saâdetden iblâğ buyurulan menşur-i lâmiîn-nur-u uluvv-u himmet-i padişâhi ve keyfiyyet-i tedâbir-i cihân penâhîden muhbir olub Şâh-ı gümrâh tarafından saniyen gelen elçilerin hûlâsa-i ekvâlin ve meâl-i ahvâlin mübeyyin ve târîh-i vâkıâtı muayyin olmağın ,bi-ibâretihi şerife nakli münâsib görildi. Tac. II/321 .

811. "Ve'l-hâlet-i hazihi âhir-i Şevvâl -i mübareke degîn vâki olan ûlûfeñiz ile iki bin sikke-i efrenci filori ve bir samur ve bir vaşak ve iki murabbâ sof ve iki çuka ve bunlardan gayri bir samur ve bir vaşak kürk kablu soflar dahi ve bir frengi kemhâ ğılâfla müzehheb kılıç in'am ve irsal olındı....Diyar-bekir beglerbegisi Mehmed dâm-e ikbâluhuye nişân-ı şerifimle muánven beyâż aḥkâm -ı şerîfe irsâl olındı. Gerekdirki ol canibde her bege tevcih olunan vilâyetin ahvâli ve ne vechile tevcîh olunub ve ol beglerin elkâbı ve mekâdîri ne uslûb ile olmak münasîb ise berâtleri inşa olunub yazıveresiz ve mufaşşalan ol yazılı berâvâtıñ suretleri ve tımârlarının mikdarlarını dahi ber-suret-i defter idüb sudde-i saâdetime dahi irsal idesiz ki bunda dahi hıfz olunub her husûs mefhûm -u ma'lum ola. " Tac. II/322-323 .

812. İdris Bidlisi'ye gönderilen nâme-i hümayunun bütünü için bak. Tac. II/322-323 .

(Kürtlerin itaate alınması ve Diyarbekir ile diger şehirlerin fethi Tac(II/299-323) dan özetlenmiştir.)

813. "Lâ -cerem ḥudûd-u Âcem ḥıyṭa-ı taṣarruf ḫüddâmzevi'l-iḥtirâme gîrmişîken anıñla iktifâ itmeyub iẓlâl-ı melâḥide ve istiyṣâl-i fie-i câḥide idüb Âcemistân'ı ʿadille maʿmur ve evvel ki gibi pertev-i ʿilm-u salâḥlâ pur-nûr itmek içün ḥudûd-u mezbûre savbına sefer ʿazminiñ ḥududını teşḥiẓ ve ʿasâkir-i ẓafer meâsir ictimâ-ʿî içün ferman-ı ḳader tuvânın tefḥiẓ idüb erkân-ı divân-ı bülend eyvânı üç yıllık sefer esbâbını âmâde itmek le me'mur eylediٔ. Tac. II/324 ;

"Yavuz'un Edirne'de Mısır fethi ile ilgili Hersek-zâde ile Pîrî Paşa'nın fikirlerini sorduğu ve onların muhalif rey beyânı üzerine vezirlikden azledildikleri ve ardından Padişahın sefer için emir verdiği". Süheyli, age.s.9ab ;

" Ve taht-ı tasarrufundaki memâlik-u ḳılâîn dan nice yerler ẓabṭ idüb silk-i hükümetine dahil ḳıldı. Mücerred feṯḥ-u teshîr içün olmaduğı ve aḳsây-ı murâdı dıraḫt-ı saḫt-ı rafż-u ilḥâdı kökünden koparmak idügi mukarrer olmağın ve bir dahi derây-ı Acem'iñ vucudı nâ-sûdini nâbûd itmege âzim oldı. Üç yıllık sefer tenbîh eyleyüb teshîr-i diyâr-ı Âcem hilâlinde

feth-i bilâd-ı Arab ve hidmet-i Harem-i Muhterem-i saâdeti mümkin idügine câzim oldı. Felâ cerem âhiri şıtade Edirne pay-ı tahtından âtabe-i ûlya takbîli ile..Rum ili beglerbegisi ve ûmûmen sipah-ı zuâmâsı ile beglerbegisi ma'ber-i Tuna'dan geçub Kayseriyye havalısında mevkib-i hümayuna tevakkuf itmek buyurıldı. Künh. vr.241a (HSA) .

814. 922 senesinin şıtasınınn evâhirinde gönderildi. Tac. II/324 ; Künh. vr. 244a .

815. 25 Rebîu'l-evvel 922 (28 Nisan 1516) da Sinan Paşa hezâr îzâzla âlem-i Padişahî ve tabl-u nekkare ile diyar-ı şarka azîmet idüb göçüp Üsküdar'a geçdi.Münseat-ı Feridun Beg. I/477; "Sene 922 Şa'banının evahirinde (1516 Eylül sonu) Kayseriyye tarafına irsal buyuruldı." Nuhbetü't-tevarih IIKs/ 15 ; Solak-zâde,s.324 .

816."Paşayı mes'ud.....fermân-ı Sultâni mucibi üzre Kaysariyya'den geçub Arab hududundan Fırat'ı geçmek tedbirinde oldular ve bu azimet ile Zu'l-kadir vilâyetinden Elbistan'a vardılar ....Arab hududuna karîb olıcak Malatıya ma'berinden ubure destur talebi içün hudûd-u mezbûre ümerasına bab-ı ikbâl-i intisabe da'vay-ı intisâb-u ihlâs ve arż-ı ubudiyet ve ihtisas idegeldikleri cihetden muhabbet-nâmeler gönderub Diyar-bekr'e ma'ber-i mezburdan ubur ile me'mur idügin derc." Tac. II/325 ; ay.bak. Lütfi Paşa, age,s.243-244 .

817."Vezir-i Azâm-ı nâmdâr ,Sinân Paşayı asîtân-ı iktidâr kırk bin diliràn-ı rezm-i iştihâre sipahsâlar ta'yîn olunub ...Rumili askerîn hemrâh idinüb bilâd-ı Arab hududunda dâhil olan Malatıya ma'berinde Diyar-bekr'e geçmesi ve Çerâkise tarafından ve darây-ı âcem semtinden ne istimâ iderse ber vech-i isti'câl arz eylemesi fèrman olundu" Künh. vr.244a .

818. ...Ve huşûnet âmîz ve vahşet engiz cevâplar göndermeğle mâ-beyni ifsâd itdiler. Tac. II/325-326 ;

"Malatiya ma'berinden ûbure umerây-ı Çeràkise 'den icâzet taleb itdikde huşûnet-âmîz haberler gönderub ruhsat bâbını sed itdiklerinden gayri" .Nuhbetü't-tevarih,IIKs/ 51 ;

ay.bak. Pucudî,Selim-nâme, agy,vr.36a-37b ; Künh.vr.244a .

819.Müncid ve bazı eserlerde el-Gûrî şeklinde telaffuz edildiği için bende aynı telaffazu tercih ettim.

820."Şah İsmail'in Anadolu'ya gönderdiği Nur Ali Halife nin mağlubiyet ve katli üzerine Mısır hükümetine mektub ve hediyeler göndermiş ve ittifak teklif etmiştir." Şükri-i Bidlisî, Selim-nâme,vr.172a ;
"Meğer mukaddema dâver-i ferhunde efser serdar-ı Zu'l-kadir serîn Gurî sebük-ser mahdarına gönderdiğinden tu'me-i kerkes olıcak Çerkesler bî-huzur olub tıynet-i rediyelerinde hamiyet-i cahiliyye muktezâsı üzre der-i devletden varan kasıda ihanet idüb şûrezâr dillerinde âdâvet tohumun ekmişler imiş ve rıbka-ı itâât-i Sultaniye'den baş çekmişler imiş. Hususan Şah İsmail nîruy-ı ikbâl ,kahraman-ı kurum-u zahm pençe-i celâl-ı Sultan-ı Rum ile girive-i tezlile düşicek ve bâşına her taraftan belâ zeburi üşicek " Tac. II/326 ;
ay.bak. Muhammed Harb,I Selim'in Suriye ve Mısır Seferi, Doktora tezi İ.Ü.Ed,F.Tarih Bölümü,İst.1980,s.105 .

821."İran Şahının elçi ve hediyeleri geldikten sonra Sultan Kansu Gurî devlet adamlarını toplamış ,fikirlerini sormuş,müzakereler sonunda Şâh ile müşterek hareket etmeye karar verilmiştir." Muhammed Harb,age,s.105-106 ; ay.bak. Tac. II/326 .

822."Mısır meclisinin aldığı karar gereğince şayet Osmanlılar Şah İsmail'i hedef alarak doğuya doğru ilerlerse Mısır ordusu Osmanlı ordusunu arkadan kuşatmak suretiyle Şah'a yardımcı olacakdı.
Guri özel bir elçi göndererek alınan kararı Şah'a bildirdi." Muhammed Harb,age,s.106 .

823. Bıyıklı Mehmed Paşa ve İdris Bidlisi'nin gayretleri ile Diyar-bekir ve Doğu Anadolu topraklarının Osmanlıların eline geçmesi üzerine Şah İsmail Mısr'a tekrar bir elçi göndererek durumu Guri'ye anlattı .Aynı zamanda Memluklu devletinin Osmanlı hududundan bir adım gelib Sultan Gurî'ye Osmanlıların niyet ve hareketleri hakkında bilgi verdi.

Guri Memluklu emirlerini toplayıb vaziyeti onlara anlattı ve şöyle dedi:"Osmanlılar memleketimizden geçecek olurlarsa milletimiz büyük zarar görür ve topraklarımız ellerine geçer.Nitekim bu durum daha önce Dulkadir oğullarının başına geldi. Osmanlılar Alau'd-devle'yi öldürüp Dulkadir topraklarını elimizden aldılar." Muhammed Harb,age,s.106-107 ay.bak. Tac. II/326-327 ;Solak-zâde,Tarih,s.384 .

824. Sultan Gûrî ile Sultan Selim arasında fitne ve fesâd ilkasına sebep Alau'd-devle ve ikinci sebep de Hayr Bay'dır. Süheyli,Tarih-i Mısr-ı cCedid,M,Ü.İlâ. Fak.Ktb. 4429,s.5 .

825.Mukaddema Alau'd-devle'nin kellesi Guri'ye gönderildiği hususundan rengi pezîr olmağla ....Meğerki Şah İsmail Gûrî cânibine resul gönderub ...Padişah ..Rum'un kendi kasdına azimetini ve diyar-ı Acem teshiri ber taraf olunduktan sonra Mısır-ı Şam'ın Haleb futuhatına hall-u himmetini bazı delâil-i akliye ile beyan eylemiş ve nice tuhaf-u hedaya gönderub mabeyne vesile olup ıslâh-ı zatı'l-beyn... Künhu'l-ahbar,vr.244 (HSA) . ay.bak. Tac.II/326 .

826. Yavuz'un Alau'd-devle'nin başını kestirmesi üzerine Mısır Sultanı gayet bî-huzur olub nice zaman nice idecegin bilmedi.Ahiru'l-emr Şah İsmail'e haber virib di"Gel seniñle ittifak idüb Rum tarafına yürüyelim .Sultan Selim'i aradan götürelim.Rum mülkü senin olsun bana nesne gerekmez" diyub Şah İsmail dahi hayli haz idüb olanca leşkerin Kara-Hân nâm beglerbegisine teslim idüb dahi Sultan Selim Karahamid'e gönderdiği leşker üzre gönderüb ve Mısır Sultanina dahi hod vaadler idüb " Her kaçan Sultan Haleb'e gelub çadırın kura biz dahi ol vakt Kara Hamid'de bulunuruz" deyu haber gönderdi. Mısrîler dahi Şah İsmail'in sözile fil-hâl Mısır'dan taşra çıkub Redâniye(Reydaniye) nâm mevzu'da hayme vehargâhların kurub oturdular. Lütfi Paşa,Tarih,s. 241-242 ; Gûrî Mısırdan 20 bin askerle çıkmıştır. Sucudî, Selim-nâme, Top R. 1284 ,vr.37b ; Guri Mısır'dan 50 bin askerle çıkmıştır. Tac. II/327 .

827. Sultan Gûrî toplantı halindeki emirlerine şu

teklifde bulundu"Bizim yapacağımız bir iş vardır.O da Kahire'den Şam'a gidip oradan vatanı müdafaa etmektir.Bu suretle Şam'dan Osmanlıların harekâtını takib ekmek mümkün olur. Gerekirse oradan Sultan Selim'e bir elçi göndererek Osmanlılarla İranlıların arasını bulmakta gereken gayreti göstermeğe hazır olduğumuzu bildiririz"Gûrî bir kaç bin kişilik bir orduyu Haleb'e gönderirken Şah'a da ne yapacağını bildiren bir mektub gönderdi. Muhammed Harb ,age,s.107 ;
"Kansu Gûrî 18 Mayısda refâkatında Ahmed'in oğlu Kâsım'da olduğu halde belki de Maraş'ı istirdâd ve Şâh İsmail'e yardımda bulunmak için büyük bir ordu ile Mısır'dan ayrılmışdı.» Altındağ,Ş. Selim I mad. İ.A. X/428 .

828."Birâder-zâdesi olan Tomanbay nâm Çerkes,Mısır muhâfazâtı için alıkoyub afıtâb-ı devleti hadd-i zevâlde olmağın Şam kişverine hırâm-u azm-ı hâkânî feshine ihtimâm-u temam eyledi" Tac. II/327 .
"Sultan Gûrî 922 senesinin 16 Rebiu'l-âhirinde Cumartesi günü 20 bin askerle Kâhire'den yola çıkdı. Mısır valiliğine Tomanbây'ı getirdi.» Muhammed Harb,I.Selim'in Suriye ve Mısır Seferi ,s.107 .

829.Krş. Sucudî, Selim-nâme. Top. R. 1284/1 ,vr.37b ; Tac. II/327 ; Muhammed Harb,age,s.108 ;

830. "Kızılbaş tâifesine muâvenet ve müzâheret eyliyenler anlardan eşedd oldığına ashab-ı ilm-ü hüday-ve erbâb-ı zühd-ü takvâ icazet ve fetva virüb şer'an ve örfen ve âklen ve naklen bir nice cihetle ol cânibe tevaccüh lâzım gelmegin " Sucûdî, Selim-nâme,vr.39b-40a ; ay. bak. Tansel, Yavuz Sultan Selim ,s.128 .

831. " Kimki bir kavmi sevse andandır,düşmene yâr olanda düşmandır." Paşay-ı nükte şinas tertib itdügi kıyas Şâh-ı gerdun esâs zamirinden iktibas olunmuş..» Tac. II/328 ;
Hoca-zâde Mehmed Paşa ki nişâncılık mansıbından vezârete suud itmiş idi ve Tarih-i ilm-i şerifde neşv-ü nemâ bulmakla ..."cümle muhalefet idüb,bize lâzım olan a'daya sell-ü

seyfdir,gerek Çerkes ve gerek surh-ı seran pur hâfiye dur" deyu cevap göndermekle sâir vüzerâdan ziyade iltifâtla imtiyaz buldu. Künh. vr. 244b (HSA) ;
Hoca-oğlu Mehmed Paşa ki tarîk-ı ilmde neşv-ü nemâ bulmuş idi. İtdi ki "bize lâzım olan bed hâh- ı devlet olana âşikâne tîğ urmakdır ve aduvvı peyda oldığı mahalde karşusında sedd-i İskender gibi turmakdır." Solak-zâde,Tarih,s.384-385

832. Takdim-i irsâl-i resul tedbîr-i makbulleri olub Rum ili Kâdî-askeri Zeyrek-zâde Mevlânâ Rüknü'd-din'i ki zebân-ı âverlikde mâhir ve zekâ-u fetânati bâhir idi. Ve umerây-ı livay-ı nasr-ı't-tuvâden Karaca Paşa dimekle meşhur olan Ahmed Beg'i nâme-i muhabbet hıtâme ile resm-i risâlet üzre Sultan-ı Mısr'a gönderdiler....ve nâme-i dilküşây-ı bedi'l-inşâde kızılbaş dîn hırâş kamîna ve tefrik cemîne âzm-ü hümâyunları mukârin olub Âcem kişverîn levş-ı rafż-ı bedî den âb-ı tığla taţhîr ve ol diyar-ı Sünnet Seniyye-i Nebeviyye ile müceddeden tenvîr veche-i tevecühleri idügin derc itdiler. Ve hidmet-i Haremeyn-i Şerifeyn ile teşerrüfî takrîbî ile himmet-u duâları mukârenetin istidâ idüb emtia-ı Rum-u Acem enfâyisinden ferâvân armağanlar gönderdiler. Tac. II/328 ;
... "Haleb'e Gûrî yanında halife ve dört mezhep kadısı diğer emirlerle 15 C. Âhire de geldikden sonra Osmanlı elçileri geldiler. " İbn-i İyâs, Bedâyi, V/60 ;
Süheylî,Padişah'ın elçileriMalatya'da iken gönderdiğin " yazar. Tarih-i Mısr-ı Cedid,s,9b .
Zeyrek-zâde Mevlânâ Rüknü'd-din : Hatıb-zâde, Hoca-zâde, ve Sinan Paşa'dan okumuştur. Fatih devrinde Bursa'da müderris oldu. Sonra Kütahya'da Germiyan-oğlu medresesinde müderris oldu. Muhtelif medreselerde de ders okutdukdan sonra önce Edirne sonra İstanbul kadısı oldu. Ardından Anadolu ve daha sonrada Rumili kadı askeri oldu.Resmî risâletle Sultan Gûrî'ye gönderildi. 924 de azledildi,929 da vefât etdi. Tac. II/565 .

833. Bak. Tac. II/329 ; Künh. vr. 244b ; Hammer ter. IV/185 .

834. 4 Cemaziye'l-evvel 922 Perşembe günü Üsküdar konağına . Münşeat-ı Feridun Beg, I/450 ; Tac. II/329 ; Künh. vr. 244b ; Solak-zâde,Tarih, s.385 ; Hammer ter. IV/180 ; Uzunçarşılı,O.T. II/283 .

835. Krş. Lütfi Paşa,Tarih,s. 245 ; Münşeat-ı Feridun Beg, I/450 ; Tac. II/327 ; Solak-zâde, Tarih,s.385 .

836. "Yevmi'l-hamis fi 25 minhu Akşehir konağına bugün Kara-Hân'ın ve nice serdârların başları geldikde Diyar-bekir beglerbegisi Mehmed Paşa cenk idüb adüvvinun inhizâmın bildirmiş,şenlikler oldu. Münşeât-ı Feridun Beg, I/450 ; ay. bak. Sucudî, Selim-nâne,vr. 43a ; Tac. II/329 .

837. Osmanlı elçileri Gûrî ve halifeye ve devlet adamlarına değerli hediyeler takdim edip görüştükden ve Gûrî'yi Osmanlı seferinin İrak üzerine olduğu ve bu hususda tavassut ve sulh teklifinin kabul edilmiyeceği bildiriliyor.Gûrî'de Mağol Bay'ı elçi olarak göndermiştir. Bedâyî, s. V/60 ..

838. "Zeyrek-zâde ile Karaca Paşa ki Sultan-ı Mısr'a gönderilmiş idi. Yevmi'l-ahad fi Recebi'l-mürecceb, Tevcandere konağında geldiler." Feridun Beg ,Münşeat-ıs-selâtîn, I/451 ;

Ayrıca olayların durumu ve ihtimaller için bak. Künh . vr. 245a ; Süheylî, Tarih-i Mısr-ı Cedid,s. 9b-10a ; Muhammed Harb, I.Selim'in Suriye ve Mısır Seferi, s.109-110 ; Tansel,Yavuz... s.130-135 .

(Osmanlı-Mısır münasebetleri Tacü't-tevarih (II/323-331) den özetlenmiştir.)

839. Yavuz Sultan Selim ile Sultan Gûrî arasında teâti edilen elçiler ve siyasi hava ile ilgili bilgiler için bak. Muhammed Harb,age s.110-113 (Basılmamış doktora tezi)

840. Bak. Sucudî,Selim-nâme, vr.46a ; Kemal Paşazâde, Selim-nâme ,Tep. H. 1424 ,vr. 9la ; Tac. II/332 .

841. 25 Receb Pazar güni Merc-i dâbık nâm sahrada Davud'u'n-nebi aleyhi's-selâm'ın mezâr-ı şerifi andadır. Münşeât-ı Feridun Beg, I/451 ; 25 Receb Pazar,Celâl-zâde, Selim-nâme,vr.130a ; "Mah-ı Recebin yirmi altıncı güni yevmi's-sebt idi." Tac. II/333 ; ""22 Receb sebt günü" Solak-zâde,Tarih, s. 387 ; 26 Receb 922/ 24 Ağustos 1516 Hammer ter.IV /193 , Uzunçarşılı,O.T. II/284 .

842. Osmanlı-Kölemen savaş düzeni ve savaşı için bak. Münşeât-ı Feridun Beg,I/479 ; Tac. II/333-334 ; Künh.vr. 246a ; Tansel,Yavuz Sultan Selim,s.137-138 ; Muhammed Harb age.,s.114-115 .

843."Sekiz yüz parça hâzır ve müheyya top ve zenberek ve yirmi bin tüfenk endâz bir uğurdan ateş virüb leşker-i Çerakise'yi şıkâk şıkâk idüb kemân-ı hallâcdan panbuk atılır gibi ser-u bedenlerin rûy-i hevây-ı mâlâ-mâl ol sahrây-ı pehnâde küştilerden .." Uheylî,age ,s. 13a .

844."Âzim cenk olub ve her koldan toplar ve tüfenkler atulub ejderhalar gibi ağızlardan od saçub,gören kıyamet kopdı sanır .Oğul ataya,kardaş kardaşa bakmayub ikindi vaktinde nesâyim-i nusret ,asker-i Osmanî tarafından tenessüm idüb ol ma'rekede..." Münşeât-ı Feridun Beg,I/479 .

845. Kansuh el-Gûrî, Müncid, IIKs/ 404 .

846. İbn-i İyâs " Gûrî'nin bir bahâne ile askerinin arasından ayrıldığını sonra da atından düşüp öldüğünü ,askerleri ve kölelerinin kaçtığını ölüsünü yerde bıraktıklarını bu yüzden ne ölüsü ne başı ve nede gömüldüğü yerin bilinmediğini "yazar. Bedâyi'i'z-zuhûr fi vekâyii'd-duhur, V/87.

846/1."Sultan Gûrî yanına düşen bir top güllesi ile birçok begi öldüğü gibi kendiside bu arada attan düşerek öldü " Kemal Paşa-zâde,Selim-nâme , Top,H.1424 .vr. 82b .

847. Lütfi Paşa Gûrî'nin ölümü için şöyle der" Andan sonra Sultan gördi kim yalnız kaldı,eş,yoldaş yok,kimi kırıldı ve kimi kaçdı,kendü pîr kişi idi.Kaçmağa kudreti

olmayub yakamı can gövdede iken ele virmeyeyim deyu zehr içüb helâk oldı." Tevarih-i Âl-i Osman,s.250 ;

(Gûrî)" hafakân-ı kalb ile kalbgâhde tevakkufe mecâli kalmadığın göricek havass-ı hüddâmından biri ile meyân-ı ma'rekedn tecdid-i vuzu' behânesiyle çıkub kenara cân atdı. Ve bir leh-cûyde seccâdesin döşedüb bir lâhza yatdı,hemândem âdem diyârına vazî-ı kadem eyledi". Tac. II/335 ;
"Sultan Gûrî yanında ancak Emîr Allân ve Âk-Bay Tavîl ve Emîr-i Âlem kaldı.Bu hâli gördükte Sultan Gurî'ye ravha ârız olub gözleri kararub âtdan âşâgî düşdü.Emir Allân bu hâli gördükte ,Ak-Bay'a eger bu hal üzre koyub gidersek .....gelub bâşın kesub bâşını ketm idelim deyu münâsib bir mehçur bi'r içüne bırağub ... Süheylî,age, s 13b ;
"Seksenlik Mısır Sultanı askerinin hezimeti ve firârına müncezib olarak ya ihtiyârlığından ya müzûldah ,yahud beglerinden birini n hiyâneti ile bir göl kenarında terk-i hayat eyledi. Hammer ter. IV/ 194 ; "Gûrî'nin ölümünde yaşı 86 idi.Saltanat müddeti 15 yıl,9ay, 25 gündür ." Bedâyi,s.V/87 ; Gurî'nin hayatı için ayrıca bak.Künh. vr.246b (HSA) ;Solak-zâde ,Tarih, s.388-390 ; Kâmil Paşa,s. I/154 ; Tansel,Yavuz, s. 140-142 ; Muhammed Harb, I,Selim'in Suriye ve Mısır Seferi,s.117,148 .

848."Savaş sırasında Hayr Bay ile Canberdi Gazali gelüb rikâb-ı Padişâh'a kul oldukların i'lâm idüb hemân tekrar müsâade virilüb anlar yine atlarına binib Sultan Gûrî'nin otağına karşı askeri kaçmağa teşvik etti".Süheylî-Tarih-i Mısr-ı Cedid,s.13a ; ay bak. Kemal Paşa-zâde, Selim-nâme, vr.82b-83a .

849. Gûrî meyân-ı ma'rekeden fevrî çıkub mecma'-ı Çerkes-ı bîkes kâlıcek çün ekdâm-ı ikdâmleri fersûde ve kûşeş deminde ,kûşeşleri beyhude olmağîn gördiler. Bâre-i idbârların rehgüzârı firâre sürdüler .Cümleden Canberdi Gazali bazı ümeray-ı Çerâkise ile tîğ-ı hun âşâm havfından Şâm savbına kaçdı. Haleb hâkimi olan Hayır Bay dahi Haleb kal'asına tahassun mülâhazasıyle şitâb itdi. Dilâverân-ı

mehîb dâver-i deryâ nehîb-i fermâni ile ârşa-i sitîz den girîz idenleri ta'kib idüb her püştede nice bin küşteler peyda ve hutuvât- semendân bâd-ı pâyla mesâha-i deşt-u bîda eylediler. Tac. II/335 ;ay bak. Künh. vr. 246b .

850."Ve ulu begi Sûdûn Âcemi ve Şam meliki'l-ümerâsı Sıbay ve Tırablus nâibi Canberdi ve Şafed nâibi Tar Bay ve Hımıs nâibiBir Bûdak oğlu Arslan Beg ve binbaşılardan Baybars ve Sûdûn ve İbn-i Çerkes Kansû ve Emîr-i Âhur -u şâni Akbây ....maksûr ve maktûl olub.." Münşeat-ı Feridun Beg, I/479-480 .

851. ...Cümleden Yunus Paşa,Hayr Bay ardından gitmekle me'mur olmağın şöyle şitâb itdi ki yevm-i kıtâl irtesi Haleb şehrine irişûb meyân-ı esvâk ve dekâkîn de bulduk-ları kirize -pâlârı tu'me-i tîğ-ı kîn idüb ...Pâşây-şaf ârâyle mukâvemete yârâsı olmadugîn bîlüb Hâmâ ve Hımıs cânibine gitdi. Ve ol cânibe firâr idenlere munzam olub âzm-ü Şâm itdi . Yunus Paşa Şâm'a ılgar ile me'mur oldığı cihetden ml güruh tend kirizarınca cilveriz olub berk-i hâtıf ve rîh-i âsıf gibi şitâban oldu. .. Hayr Bay ... Yunus Paşa'ya adam gönderüb rica itdi' ki dergâh-ı refi' mülâzemeti ile teşrifine vâsıta ve şefi' ola .Yunus Paşa dahi Emîr mumâileyhin âsitâne-i seâdetde sebk-ı hulûs -u ûbudiyetine vâkıf ... Tac. II/336 ; Künh. vr. 246b ; ay. bak. Muhammed Harb, I.Selim'in Suriye ve Mısır seferi,s.116.

852. Krş. Lütfi Paşa,Tevarih-i Âl-i Osman,s.251 ; Tac. II/335-336 ; Künh.vr.247a ; Solak-zâde,Tarih,s.389 ; Muhammed Harb, I.Selim'in Suriye ve Mısır Seferi,s.116-117 "Haleb'i Osmanlılara kazandıran Hayr Bay dır!" Süheylî,Tarih-i Mısr-ı Cedid,s.17a .

853."Mezkur beglerden Hayr Bay zatında mürüet ve merdanelik âsârı zâhir olub Köstendil sancağı himmet olundu." Münşeât-ı Feridun Beg,I/ 480 ; "Bazıları dimişlerdir ki Hayr Bay izz-ü bisât bus ile müstesâd olduğu eyyâmda Rumili elviyesinden Köstendil livâsı tevcih-u ta'yin buyuruldu. " Tac. II/336 .

ay. bak. Sa'di b. Müteal ,Selim-nâme,vr.83b ; Hammer ter. IV/195 .

854. "...Andan sonra Sultan Selim ,Çerkes leşkerinden tutulanları kimin kırdı ve kimin koyu-virüb azad eyledi." Lütfi Paşa,Tarih,s. 251 ; "Tahminen iki bin mikdarı mahbusin boyunları uruldu" Münşeât-ı Feridun Beg ,I/451 .

855. Krş. Tac. II/337 ; Künh. vr. 247a (HSA) .

856."Ve Sultan'ın meyti haberinin ve kabrinin kande idügin bilmek içün Yular-kısdı-oğlu Mirlevâ-ı Kara-hisar-ı Şârkî İskender Beg irsâl olundu." Münşeât-ı Feridun Beg,I/480 ; "Ve fermânde olan Gûrî'nin keyfiyet-i ahvâl-i isti'lâmına işaret buyuruldu. İttifâk-ı Gûrî'nin meyân-ı ma'reke-i harbden herb itdugi hıynde hemrâhı olan hâdım-ı mahsûsî akıbgirler kemendine esîr olub bab-ı ikbâl intisâbe iysâl olundu. Gûrî'nin sergüzeştini beyân ve keyfiyet irtihâlini iyân idicek dergâh-ı âli çavuşlarından birîn hâdim-i mezbure koşub ta'yin itdugi mahalle gönderdiler ki haber-i sâdık ve nefs-i emre mutâbık ise der-i devlete îsâl ide . Çavuş dahi varub ol ber-küşte-bahtı henüz seccâdesi üzre âsûde ve fenâ bisterinde fersûde göricek...Tac. II/337 ; Künh. vr.247 .

857. Fevrî ser-Gûrî-i pûr cevrî teninden cûdâ idüb pâye-i serir-i a'lâya getürdi. Merhum vâlid aleyhi'r-rahme ider idi ki egerçi mezbur çavuş hidmeti mukâbalesinde Şâh-ı âtâ-bahş hatâ-pûş dergâhından rîcây-ı ihsan eyler idi. Lâkin itdügi vâdı-ı terk-ı edeb ve ûlû-bâşın kesmegi hüner sanmak dahi ağreb olmağın mazhar-ı ğazab olub katline ferman buyurıldıkta şefâât-ı vüzerâ ile vazifesi katı' ile te'dib buyuruldu. Tac. II/337 ; Künh. vr. 247a ;ay.bak.M.Harb, age,s.117 .

858. Krş. Münşeât-ı Feridun Beg,I/451 ; Tac. II/338 ; Künh. vr. 247b (HSA) .

859. Leşker-i Çerâkise firârından sonra Yunus Paşa'yı Hayır Beg'in ardından ta'kibe me'mur kılub kendüleri

saadetle Gûrî'nin otağına varub bî-hadd-i bî-kıyas ganâim hâsıl ve ol kadar mâl-u menâle vâsıl olmuşdur ki vasf-ı kâbil-i tahrîr değildir.

Sultan Gûrî Mısır'dan bu niyet ile mağrûrâne hurûc itmiş idi ki Sultan Selim'i şindir diktan sonra varub İstanbul'i muhasara idüb feth olunca kendüya ve bîle olan askeriye kifayetlerinden fazla ihtiyaten yüz kantar halis ayar altun ve iki yüz kântâr gümüş ve elli kantâr tebr altun getürmüşler idi ki cümlesi Sultan Selim'e nâsib oldı. Solak-zâde,Tarih,s.389 ;Süheylî,Tarih-i Mısr-ı Cedid,s.15b 16a ; ay .bak. Celâl-zâde,Selim-nâme,vr. 132a ;Tac. II/338; Hammer ter.IV/195 ; Kâmil Paşa,Tarih,s.I/155.

860. Alınan kal'alar:"Divriği,Behesni, Gerger, Kahta, Ayıntab,Birecik ,Antakya, Hama,Hımıs,Haleb-Şam,Safed,Taberiye,Behlevan, Kâkun kasabası,Han Yunus,Kudüs,Gazze,Remle,," Abdullah .Rıdvan,Tarih-i Mısr,Top R.1412 ,vr.98a ; ay. bak. Tac.II/339 ; Künh.vr. 247b ; Solak-zâde,Tarih,s.390; Hammer ter.IV/195-196 ; Kamil Paşa,Tarih,s.I/155 .

861. "Hama ve Hımıs'dan üdûl ve bâdiye rûlığı kabul buyurdular .Seyr-i muntici'l-bayrları Hama-Hımıs muhazatına intihâ buldukda himâyetine meşgul ...". Tac. II/340 ; "Padişah 16 Şaban 922/14 Eylül 1516 da Haleb'den çıktı." Tansel,Yavuz,s. 146 .

862. Krş. Tac.II/340 ; Hammer ter. IV/200 ;Solak-zâde,Tarih,s.391 ; "Güzelce Kasım Beg erzânî kılındı" Künh. vr. 248a .
Güzelce Kâsım Pâşa "Sultan Bayezid'in bend-zâdelerindendir. Saraydan yetişmiş olub rikâb-ağalığında bulundu. 922 de Hama mutasarrıfı sonra Adana va müteâkıben Anadolu ve Rumili beglerbegisi oldu. 927 de vezir-i sâlis oldu. 929da Mısır valisi olub kısa sürede azladildi. 937 de Mora sancağı ile mütekâid oldu. 939 da vefat ile Gelibolu'ya defnedildi.İstanbul karşısında cami ve medresesi vardır. Kasım Paşa karyesi dinir." Sicill-i Osmânî, s.IV/47 .

863. "İhtiman oğluna erzâni gördiler" Tac.II/340 ; Solak-zâde,Tarih,s.391 .

"İbn-i İhtimân " Hammer ter. IV/200 ; "Humus'a Ahtman oğlunu tayin etti " Muhammed Harb,I.Selim'in Suriye ve Mısır Seferi,s. 119 .

864. "Yevmi'l-isneyn zi'l-ka'de fi 21 minhu Şâm kurbunda Mastabe konağına " Münşeât-ı Feridun Beg,I/452 ; "Şam önünde Sultan Mastabesi dimekle ma'ruf mahalde ârâm eyledi" ay.eser, I/480 ;
"Zâhir-i Şâm'da Mastabe-i Sultan nâm mahalde".Tac. II/340;
"Mastabe-i Sultan nâm mahalde Otağ-ı muâllây " Künh.vr.248a
"Haric-i Şâm'da Mastabe nâm mahalle saadetle nüzûl buyurduklarında." Solak-zâde,Tarih,s.391 ; Kâmil Paşa, I/155 ;
"Mastabe dıvarları" Hammer ter. IV/201 ;
Selim,Gök meydandan Şam'a kadar bir gün yürüyerek on ikinci gün Şam önlerine geldi .Şam'ın Salihiye semtindeki Gûrî sarayının önünde otağını kurdurdu ve burada onbir gün kalarak yeni kanunlar çıkardı.On ikinci gün ise Şam'a girdi" Muhammed Harb, age,s. 119 .

865. Oniki gün Mastabe nâm makamda aram olunub "Künh. vr. 248a ; Solak-zâde,Tarih,s.391 ;
"Mastaba'ye vusulden 12 gün sonra Selim ,Dımeşk'e duhûl " Hammer ter. IV/201 .

866...."Mevsim-i şitâ karîb olmağın ve Mısır yolunun bî-âb-u tûşe-günç-ü kûşelerine ve şûre-zâr-ı ârzûy-u Çerâkîse gibi yâbise olan rîk-i bûm beriyyelerine asker-i girânla ve gurûh-u bî-pâyânla sefer-i müstenba'-ı envâ'hatır idûgi mukarrer olmağın ekser sipâh-u ümeraya evtân me'lûfelerinde iştiyâte icâzet virildi. On ikinci günde 'izz-ü ihtişâm ile Şâm şehrine girildi."Tac. II/341 .

867. "Ol kış ol şehr-i bî-teşvîşde 'işret-i 'iyş üzre evkât geçirub yemn-i te'yîd-i Yezdân ile kâmranlık ve 'adl-u dâd ile cihân-bânlık idüb eyyâm-ı ferhunde farcâmları tereffuh ve pîrâmen-i şehrde olan teferrüc-gâhlarda tenezzüh üzre geçdi. Ekser-i eyyâmda hume-i Şam'da Gôta nâm mesire-i dilpezîre havass-ı hüddâm süreyya intizâm ile varub kişt-ı sahrâ-u deşt iderler idi." Tac.II/341 ; ay.bak. M.Harb, age,s.120 .

868. "Safed hükümeti Mustansır oğluna" Tac. II/342 ; Muzaffer oğluna Safed hükümeti inâyet olundu" Solak-zâde, Solak-zâde Tarihi,s.391 .

869. "Ve żâmîr-i münîr ilhâm pezîr-i Şâhîde teshîr-i Mısr câgîr olmağın ikibiñ güzide suvâr-ı şarşar-ı gûzâr ile emîr-i nâmdar İsâ Beg-oğlı Mehmed Beg'i mukaddemâ Gâzze cânibine revâne idüb ol vilâyet eyâletini mumâileyhe tevcih buyurdular ki Çerâkise evżâînı payeٔ-i serîr-i maٔdelet mesîre arz-u tehbih eyleye ve ol memâlik reâyâsını saye-i riâyetinde terfîh eyleye " Tac. II/342 .

870. Şeyh Muhammed Bedâhşî,Mevlânâ Hoca Ubeydullah Nakşıbendî'nin ashâbındandır.Kabri Şâm'dadır. Bilgi için bak. Şekâik-i Numaniye ter. I/360-362 .

871. "Ol arażi-i mukaddese de olân mezârât-ı müteberrike ziyâretini pîşe ve sûlehâ vemeşâyih sohbetini şiâr-u endişe idinüb ḫayr duâların ٔelb ve fukaray-ı beled huldlerinden fıkdan gāmını ve aٔsâr elemini selb iderler idi. Hatta merhum vâlid bendeleri ki ruz-u şeb harem-i muḥteremlerinde mukîm,ve ṣıdk-ı ٔubudiyetleri caddesinde müstakîm olub dayimâ şeref-i ḫıtāb-ı müstetābları ile serefrâz ve mezîd iltifât-ı seâdet gâyetleri ile emsâlinden mümtâz idi...Hazretlerinin dervişâne Cami-i Beni Ümeyye de mücâvir olan Şeyh Muhammed Bedehşî Hazretlerini ziyârete varub zânuy-u edeb üzre cûlûs idüb Şeyh hazretlerinden sudûr-u kelâma mütevakkıf olub Şeyh haẓretleri dahi riâyet-i edeb idüb feth-i kelâma āğāz itmeyub meclis ṣamt-u sukût üzre geçditde Ahî Çelebi tarafından ṣamt sureti ẓuhûr itduginiñ ḥikmetin fehm idemeyub vesile-i feth-i kelâm olmak dâiyesile bî-takrîb-ı kelimâte şurûٔ idicek Şâh bâ zuhûr rencîde ve bî-huẓûr olub istidây-ı dua itdiklerin ve Şeyh hazretleri dahi ol Şah vilâyet penâhıñ manẓar-ı naẓar-ı lütfi ilâhi ve maẓharı fuyûż nâ-mütenâhî olub nefsî müstetâb ve duâsı müstecâb idügin nur-u mükâşefe ile müşâhede idüb siz duà buyurun biz amîñ diyelim didugin baٔde tekriri'l-istidâ şeyhiñ duà itdügin ve duadan sonra Sultan-ı âdil duâsı makbûldur ,diyub Pâdişâh hazretlerinden duâ istidâ' itdügin

ve duâ-ı sâniden sonra envaʿ taʾzimle vedâʿ itdiklerin merhum Vâlid hikâyet eyler idi. " Tac. II/342-343 ;
"Şam-ı şerifi feth itdügin iki ay miktarı oturub" Lütfi Paşa,Tarih,s.252 ; "Ramazan başından Zi'l-kâdenin on dokuzuna varınca Medine-i Şâm'da karar eyleyüb ibtidâ sefer-i Hümâyun ani'ş-Şâm ilâ Mısr el-vâki fi'l-Zi'l-kaʿde minhu sene 922 " Münşeât-ı Feridun Beg,I/452 ; Hammer,Selim'in Şam'da dört ay kaldığını ve çevreyi gezdiğini yazar,Hammer ter. IV/201 ve 209 .

872. Mısırlu'dan elçi gelûb özürlerin ve kusurların diliyub Sultan Selim dahi Rum tarafına rucuʿ idüb gide idi. Evet o medûiñiñ hilâfı olub ol esnâda günlerden bir gün casus,Gâzze tarafından haber getürüb didi ki;"Mısırlu Sultan Toman Bay'ı bekleyüb ,Toman Bay dahi Cânberdi Gazali'yi nice biñ cündiler virub".Lütfi Paşa,Tarih,s.252-253 ;
bu konuda ayrıca bak 882 nolu dipnot ;
Müverrih Âli Efendi,Osmanlı devletinin niçin Mısır'a sefer açtığını ,sebeplerini,Mısırlıların katlinin cevâzına dâir getirilen delilleri ve fetvaları anlatır. Künhü'l-Ahbar,vr.248b-249a ; "Toman Bay 20 Ramazan 922 /16 Ekim 1516 da seçildi." Solak-zâde,Tarih,s.392 .

873. Çün ser-çeşme-i memâlik-i Arab olan Mısır hıtâ-ı teshire girmeyince zabt-ı Şâm ve Haleb müyesser olmamak mukarrer ve dâiye-i saltanat-ı Mısır hâtîr, hatîr-ı şâh-ı kişver gir safhasında muharrer idi.

Ol sefer-i pûr-hatar levâzimin tedârik buyurdular, her cend ki mübâşir-i nazm-ı umur-ı mülkiye olan erkân-ı seâdet feshi-i âzîmet iktizâ ider .Mukaddemât-ı iâdet idüb beyâbân-ı bî payan ,Mısır'da fıkdân-ı metâîm-u meşârib ve şiddet-i meşâk-u metâîb hadd-i beyândan güzerân idügin îyâh itdiler...kelâmları hayyız-ı kabûle vusûl bulmayub teshîr-i Mısır üzre musîr oldular ve ol yıl biñ katar deve helâk olub bar-hane-i Hümâyûna müzâyaka-ı âzîme gelmeğin haml-u hazâin-ü emvâl ve nakl meʾkul-u meşrûb ve sâir eskâl-u ehmâl içün nûk-u cemâl iştirâ olundu .Başına hassa-i Sultâniye içün iki bin deve behâsıyle sâtın alındı.Venice yüz katâr deve meşk-u kırba-ı mâ-nakli içün tayin buyuruldu

Ve sipah-ı zafer penâhe vazifelerinden mââdâ iki yüz yük akçe bahşiş-i âm olındı. Beş bin suvâr nîze güzâr ile vezir-i nâmdar Sinan Paşa mukaddemâ Gazze cânibine giden sipah-ı kişver kuşâya imdâd-u iânet içün irsal buyuruldu. Tac. II/344 ; "Mısır seferi içün Yunus Paşa otuz bin kırba ile on beş bin deve hazırlamışdı. Künh.vr.258b (HSA); Padişah'i Mısır'ı fethe Hayır Bay teşvik ederken Yunus Paşa yolun zorluğunu anlatıp geri döndürmeye çalışıyordu. Solak-zâde,Tarih,s.393 .

874. Bak. Lütfi Paşa,Tarih,s.255-256 ;Tac.II/344-345 ; Süheylî,Tarih-i Mısr-ı Cedid,s.20ab ;Solak-zâde,Tarih,S. 392-393 .

875. 27 Zi'l-kade 922/ 23 Aralık 1516 da Sinan Paşa ki dört bin adamla Gazze'ye irsâl olunmuşdu. Münşeât-ı Feridun Beg,I/482 ; Solak-zâde,Tarih,s.393 ;Hammer ter.IV/210,

876."Padişah bir süre sonra Rumeli subaşılarından Çerkes Murad'ı elçi olarak Mısır'a gönderdi.Çerkes Murad emrindeki Osmanlı elçilik heyeti ile birlikte kısa bir zamanda Gazze şehrine,yedi gün sonra da Salihiye'ye ulâşdı. Salihîyeden Hattare,Bilbis,Hanke yoluyla Reydâniye'ye vardı ve burada bulunan kayıtbay türbesi önünde mola verdi. ..Çerkes Murad ,Sultan'a sulh şartlarını ihtiva eden bir mektub sundu .Selim bu mektubunda kendi adına para bastırıb hutbe okutmak şartıyle Gazze'den Mısır'a kadar uzayan toprakları Osmanlı Padişahına vekâleten Toman Bay'a bırakılacağını vadediyordu. Toman Bay bu vaade pek güvenemedi". Muhammed Harb, I.Selim"in Suriye ve Mısır Seferi,s.122.

877. Rumeli subaşılarından Çerkes Murad'ın Padişah tarafından Mısır'a bir mektubla elçi olarak gönderilmesi ve akıbeti için bak. İbn-i İyas,Bedâyi, V/124; Münşeât-ı Feridun Beg,I/482 ; Tac. II/345 ;Süheylî,Tarih-i Mısr-ı Cedid,s.19a ; Abdullah b.Rıdvan,Tarih-i Mısr,vr.95a-95b ;Solak-zâde,Tarih,s.393-394 ;Hammer ter.IV/210-2 11.

878.İskenderiye begi Hüdaverdi ve sâbıka Hama nâibi olan Kaytî Bay, ve Safed nâibi Bahş Bay ve Gazze nâibi

Devlet Bay....iki bin beşyüz nefer Sultan kûlûn ve begler ve kullarından bin beşyüz nefer kul ve ....kabâil-i Arabdan üç biñ cenk cevşiyye ru gayr-i cem'an yedi bin olur. Müretteb ve mükemmel esbâb-ı ceyşle Canberdi'ye koşub mahruse-i Gazze'de ... Münşeât-ı Feridun Beg,I/482 ;
Beş bin mikdarı Çerkes kuvası nîze gûzârı Gazze canibine revâne kılub . Tac.II/346 ; "Canberdi Gazali on bin miktar asker ve on nefer binbaşı olan ümerâdan ...Gazze'ye yöneldiler." Süheylî, age,s.20b ; "Mısır ordusuna baş kumandan tayin olunan ve emri altında her biri bin kişilik fırkaya malik on bek bulunan Canberdi Gazali 1 Şevval 922/ 28 T. Evvel 1516 da Kahire'den azimet eyledi. Hammer ter.IV/211; "Canberdi Gazali emrinde yirmi bin kişiden mürekkep bir kuvvet gönderdi". M.Harb ,age,s.123-124 .
ay. bak. İbn-i İyâs,Bedâyi,s.V/128-130 ;Solak-zâde,s.395 .

879. Han Yunus,Tac. II/346 ;"Şeria vadisi civarında Han Yunus'a",Muhammed Harb,I,Selim'in Suriye ve Mısır seferi,s. 124 ;

880, Bak. Süheyli,age,s.21a ; Tansel,Yavuz,s.156-158; Muhammed Harb,age,s.124 .

881."Bu savaş sırasında ve daha sonra Osmanlılara baskın düzenleyen ve zâyiat veren Gazzelilerden bin kişi katledildi". İbni İyas,Bedayi,V/132 ; Savaşın safahatı ve tafsilâtı için bak. Tac.II/346-348 ;Lütfi Paşa,Tarih,s. 253 ; Münşeât-ı Feridun Beg,I/483 ;Solak-zâde,Tarih,s.395; Muhammed Harb,age,s.124-125 .

882.Zi'l-ka'deti'l-harâmın yirmi birinci günü Şâm' dan çıkub Remle ve Gazze savbına hırâm buyurmuşlardı. Tac. II/349 ; aynı tarih .Solak-zâde,Tarih,s.396 .

883. Hüdavendigâr Kudüs ziyâretine gitmek mukarrer oldu.Yunus Paşa askerde kalan begleriyle ve sağ-ulufeciler ve gureba ağalarıyle heman yanınca Hüsâm Paşa ve Nişancı ve divan kâtipleri ve biñ tüfenkçi yeniçeri ve beşyüz sipahi oğlanları ve silâhdar ve ağaları ve kâtipleriyle ve Kâzî askerler bugün gitdiler. 6 Zi'l-hicce...Kudus'e

müteveccih . oldular.İkindi vaktinde Kudûs-u şerife nüzûl eyledi. Yedinci günüde nemâz-i şâmi vaktinde mukaddemce Kuds-ü Şerif ziyaretine gelub fukara ve mesâkine enva' hayrât ve tasaddukât idüb nemâz-ı Şâmi Mescid-i Aksâ'da ve işâyı Kubbetü Sahra'da kıldı.Münşeat-ı Feridun Beg,I/ 483 ; Selim'in ziyaret ettiği yerler ve ziyareti içün bak. Lütfi Paşa,Tarih,s.254-255 ; Tac. II/349-350 ;Hammer ter, IV/212 ; Muhammed Harb, age,s.127 .

884. 16 Safer de Han Yunus'da vezirlerden Hüseyin Paşa'yı öldürttü.Celal-zâde,Selim-nâme,vr. 137a ;
Hüsam Paşa kul tarafından ârz-ı âdem-i rızâ idüb fuzûli bazı mukaddemât-ı vâhiye ,râdı ile Şâh-ı ferhunde fer zamirin mükedder itmişken Gazze'den Mısır cânibine azm-ü hümayunları musammem olduğu dem bu ceyş-i a'zam katıyye beriyyelerinde elem çekmeğe mütehâmmil değildir,deyu feshâzîmete sâî olmağla mazhar-ı ğazâb-ı Sultânî olub haymesine vardığu lâhza ardınca kâpucılar kethüdası emr-i Hakânî ile varûb Mısr-ı vucudundan şâm-ı âdeme revân idüb çâdırı tınnâbların rişte-i hayâtı ,hayatı gibi kesub haymesin hâke beraber eyledi.Merhum vâlid aleyhi'r-rahme bu iki sebep katlini ol Şâh-ı mağfiret penâhden nakl idüb eger katl olunmasa bu gice (el-hâin-u hâyifun) iktizâsı ile kızılbaşa kaçması mukarrer idi,deyüb siyaseti muktezây-ı riyaset idügin beyân buyurduklarını hikâyet iderler idi. Tac. II/351 ; " Salatü'l-işâ vaktinde Hüseyin Paşa maktul oldu. Münşeât-ı Feridun Beg,I/452,484 ;
"Han Yunus menzilinde Hüsam Paşa vezir,sebeb-i sui tedbir ile katl olundu." A.Rıdvan ,age, Top R.1412 ,vr.98a ;
"Mısır seferi esnasında Han Yunus nâm mevzıa varıldıkta Ak-şehir de câmi ve imâreti olan Hüsam Paşa"Devletlu Padişah'ın kul tâifesibu beriyye-i bî-âb-u tâbe kande gider dirler" deyu arz itdikde sen bunda kal imdi biz gidelim de deyup ol saatde boynun urdu." Cennâbî, Tarih,Nu.Ktb. 3107 vr.174a ; "Vezir-i erbaadan Hüseyin Paşa bu hususda ve çöl ortasından gidilmesinin muhâtarası hakkında mütelea beyânına cür'et " Hammer ter. IV/212 ;
"Vezir Hasan Paşa" Kâmil Paşa,Tarih , I/156 ;A.Rasim,

Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi, I/276 ;
"Vüzeradan Hüsameddin Paşa çöl tarafının mehâlikinden ve Mısır seferinin müşkilâtından bahisle huzur-u Hümayunda... A.Şeref,O.T. s.220 ;
Hüsam Paşa: Mısır'a giderken Han Yunus nâm menzilde katl olunan vezir ve erbab-ı kalemden zuhur idüb rey-u tedbir ile müşarun ileyh...Padişah'a askerin azlığından ve Çerakise cündilerinin gücünden ihtiyat lâzım değilmidir ? deyu mezburleri söyletmişler sonra da katledilmiştir. Künh. vr. 259a (HSA) .

885."Gazze ile Sâlihiye mâ-beyni ki sekiz merhâledir. Ve a'rable mahfûf ,beyâbân-ı mehûfdur ve rîkistân-ı katıyye dimekle ma'rufdur. Riçây-ı serâb ve sahray-ı bî-âb olub keşti misâl üştürler künehlerine dek gark olur. Tac.II/351.

886. Bak.Tac. II/352 ; Künh. vr.250b (HSA) .

887."Mukaddemâ Sinan Paşa altı bin mikdarı bedû suvâr ile talîâ-ı leşker-i cerrâr zâfer şiâr olub rehnuma-i tevfik." Tac.II/353 .

888."Ve şehir önönde Ridâniye dirler bir yir var idi. Anda sandak (handek) kâzub ve toplar çıkarub kendulerine savaş yirin düzüp Sultan Selim'in gelmesine muntazır olub durdılar." Lütfi Paşa,Tevarih-i Âl-i Osman, s.256 ;
"Yirmi bin süvari", İbn-i İyas,Bedayi V/144 ;
Toman Bay ....otuz bin süvarı -ı merdum-ruba ile zâhir-i Mısır'da âzm-i kıtâl üzre musir olub turduğı ve Adiliyye nâm mevzide hendekler kesûb azim toplar kurduğu ve hükm-ü endâz frenk topcuların ihzar itdugi dergah-ı felek iştibâhe ma'rûz oldi. Tac. II/353 ; " 30.999 miktarı süvari," Nuhbetü't-tevarih,IIKs/52 ; Solak-zâde,Tarih,s.397 .

889. İbn-i İyas Reydaniye savaşı ile ilgili geniş açıklamalar yapar .Bunda topların ve bombaların yerleştirildiğini, ağaçlardan sütrelerin meydana getirildiğini ,hendekler kazıldığını Cebel-i Ahmed'den Gaytan-ı Matariyye kadar topların arkasına bin kadar deve yerleştirildiğini bildirir. Bedayi,s.V/145 .

890. Bak. İbn-i İyas,Bedayi, V/144-145 ; Lütfi Paşa, Tarih, s.256 ; Silâhşör,Fetih-nâme-i Diyar-ı Arab,Nu,Ktb. 4087,vr.37b ; Nuhbetü't-tevarih IIKS/ 53 ;Solak-zâde,s.397.

891. İbn-i İyâs Reydaniye savaşını anlatırken "Osmanlı orduları dalga dalga geldiler, sonra iki kısma ayrıldılar. Cebel-i Ahmer'in eteğinden (Cebel-i Mukattam) diğeri Reydaniye cephesine tüfenk kurşunu atmaya başladı.Sayısı belirsiz Mısır askeri öldürüldü.Önde gelen emirlerden bir kısmıda katledildi .Cebel-i Ahmer'i dolaşan Osmanlı askeri Mısır ordusunun arkasını kesip bütün ordugâhı ele geçirdi. Ve top,barut deve ve malzemeyi yağmaladılar" Bedâyi,V/146 .

892. Cebel-i mutaʿam , İbn-i İyas, Bedayi, V/138 ; el-Cebelu'l-ahmer , İbn-i İyâs,Bedayi,V/145,146 ; Cebel-i Mukattam, Münşeât-ı Feridun Beğ,I/485 ;Nuhbetü't-tevarih, IIKs/52 ; Uzunçarşılı,O.T. II/289 ; Cebel-i Mukattab , Tac.II/353 ; Cennâbî, Tarih,vr.174b ; Solak-zâde,Tarih,s.398 ; Kendileri bazı dilâverân ve bölük halkı namındaki kafadârân zümre-i mansuresiyle âhir kapudan Mısr-ı feth idüb can gibi içine duhul idüb ,bir vechile ki asla zümre-i muhâlifin bu tedbir-i dilpezirden agah olmadılar . Künh. vr.251a(HSA) .

893. Osmanlı ordusunun tertibi için bak. Münşeât-ı Feridun Beg,I/484 ; Tac. II/353-354 ; Uzunçarşılı,O.T.II/289

894. 29 Zil-hicce 922 Perşembe /23 Ocak 1517 , İbn-i İyas,Bedayi, V/145 ; Münşeât-ı Feridun Beg,I/453 ; Tac. II/354 ; Hammer ter.IV/213 ; " 22 Ocak 1517/29 zilhicce 922 ,Uzunçarşılı,O.T. II/289 ; "923 yılı Muharreminde Reydaniyye 'de muharebe idüb",Cennâbî, Tarih,Nu. Ktb. 3107 vr.174b

894/1. Bak. Kemal Paşa-zâde,Selim-nâme, Top. H.1424,vr. 88b .

895."Sultan Selim dahi bunların sandıkından (hendek) ve toplarından haber alıcak ol ciheti koyub Mısır'ın üsti yanından tağ tarafın tutub gelub Çerâkisenin alayları yanlarından inüb ol handaklar ve toplar battal olub kaldı." Lütfi Paşa,Tarih,s.256-257 .

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

ay. bak. Bedayi,V/146-147 ;Münşeat-ı Feridun Beg I/488 ; Tac. II/354-355 ; " 29 Zi'l-hicce 922 gününde düşmen pur tehevvur tasavvur itmediği Cebel-i Mukattam üzerinden seyl-u baharan gibi mecmalarına rebezan oldular .Mısriyyâ'nın mukabeleye vazı itdikleri iki yüz miktarı topları ...kalub efkâr-ı mutasavverleri müyesser olmadı. Nuhbetü't-tevarih, IIKs/52 .

896. Reydaniyye, Bedayi, V/142?146 ; Kemal Paşa-zâde, Selim-nâme,Top H.1424 ,vr.82b-83a ;Uzunçarşılı,O.T. II/289 .

897.Rivayete göre başlarında Sultan Toman Bay ile Emir Allân ve Kurt Bay'ın bulunduğu ve Padişah'ı ölü veya diri olarak elde etmeye and içmiş oldukları söylenen bu insanlar tüfenkli Osmanlı piyadelerini yararak Padişah'ın sancağı dibine kadar sokulmuşlar hatta orada bulunan Vezir-i âzâm Sinan Paşa'yı Padişah sanarak yaralamışlardır. Abdullah b. Rıdvan, Tarih-i Mısr, Top R.1412, vr.97b ; Kâmil Paşa, Tarih, I/157 ; Tansel,Yavuz , s.168 ; Uzunçarşılı," Gazali'nin hücum edip Sinan Paşa'yı yaraladığı ve daha sonra Toman Bay'ın saldırdığını " zikreder. O.T. II/290 .

898. "Sinan Paşa kolin sıyûb kulların biribirine katdı paşay-ı saf ârâ dahi kulları arasına girub ol pehlivanlara ve dilâver civânlara dildârlıklar idüb istimaletler itdi. Ve Padişâh-ı âlem penah uğurunda can virmek sermaye-i iftihârımız ve kılınç yüzünden ru-gerdan olmak merdân-ı kâr-zâr arasında ârımızdır,deyub makalât-ı meşceâ ile takviyet-i kulub eyledi ve tîğ abdârın niyâmından çıkarub bi-nefsihi meydana girüb gurûh-u düşmeni mağlub ve livâlarını menkûb eyledi." Tac. II/355 ; Hammer bu saldırıyı Toman Bay'ın yaptığını ve gayesinin Padişah'ı öldürmek olduğunu Saadeddin Efendi'yi kaynak göstererek anlatır . Halbuki (Tac.II/355) de görüldüğü gibi saldıran,Gazze intikâmını almak isteyen Canberdi Gazali'dir. Hammer ter. IV/ 213-214 ;

Sinan Paşa: Tavâşi kısmından seçil bir kumandandır. Mısır fethi sırasında sadr-ı âzam idi. Mısırlıların saldırısı sırasında yaralanmış, ve harp sahasını terketmiyerek orada vefât etmiştir. Vefatından önce"Elhamdü lillah-ı tealâ egerçi ki bezl-i cân itdim .Feemmâ Yûsuf-ı husul-ı padişâhi taht-ı

yusufla payidâr itdim" deyu teslim-i rûh idüb ahirete gider.(Künh. vr. 251b);
Padişah ölümüne çok üzüldü.Çaldıran savaşında da bulunup büyük hizmetler görmüştür. Künh. vr.251b .

899,"Ertesi sabahda Toman Bay alayını düzüp müterakkın iken gördüler ki leşker-i Rum karîk-i ahardan hücum idüb gelmede,Ravi şöyle rivayet ider ki bu kadar toplardan birini atmağa kadir olmayub ....nâ-gâh Toman Bay ve Kurt Bay İbn-i Allân meydan-i kârzâre at sürüb uğurlarına gelene tığ-u sinan cân-sitan ile darb tâân iderek Sultan Selim'in âlem-i âlem-ârâsı altına vusul bulub bu üç nefer bahadır, sancak dibinde bulunan ayân-ı ekâbirden Toman Bay Sinan Paşa'yı Sultan Selim kıyas idüb kantâyey-i mezbure havale idüb ,Allen-oğlu dahi sağ cânibden Ramazan-zâde Mahmud Beg'i ki Adana hakimi idi. Kurt Bay dahi sol cânibde Şehsuvar oğlı Ali Beg'e havale idüb üçü dahi şerbet-i şehadeti nûş idüb.." Süheyli,Tarih-i Mısr-ı Cedid,s.22b-23a; Ancak burada Şehsuvar oğlu Ali Beg'in de şehadetinde bahsediliyorsa da Ali Beg çok daha sonra Ferhat Paşa tarafından öldürülmüştür(Bak. dipnot 453)

900,"Eğerçi taht-ı Yusuf'a malik oldum,amma dirig ve hayfa ki Sinan-ı cân-sitânım aldırub beyt-i Mısrı kendime beytu'l-ahzan buldum" Künh. vr. 251b ;
Sinan Paşa şehid olıcak Padişah Selim Han acıyub "Gerçi Mısr'ı aldık amma Yusuf aldırdık ,Yusufsuz Mısır'dan ne hasıl" deyu teessuf iderler imiş . Cennâbî,Muhtasar Tarih-i Cennâbî Nu. Ktb. 3107,vr.174b .

901. Olayları Saadeddin Efendi babası Hasan Can'dan nakleder. Tac. II/355-356 ;
"Ekser asker-i Çerakise'den yirmi beş bin adam heman ol cengde helâk olub tayife-i Çerakise'den Mısır'da zâhir bir adam kalmadı." Süheyli, age. s.23b ; ay.bak. Celâl-zâde,Selim-nâme vr.139a .

902."Savaşta sayılamayacak kadar asker ve önde gelen emirlerden Özbek katledilmiş,Atabek Sudun yaralanmış,Emir Allan yaralanmış," İbn-i İyas, Bedayi.s.V/146 ;

Savaşta 25.000 Kölemen meydan-ı harpte kalarak muharebeye nihayet verilmiştir. Kâmil Paşa,Tarih,I/157 .

903. Krş. İbn-i İyas,Bedayii'z-zuhur fi vekayii'd-duhur V/ 146-147 .

904. Ay.bak. Celâl-zâde,Selim-nâme,vr.139a ; Münşeât-ı Feridun Beg, I/453 ; 485 ;Tac. II/357 ; Uzunçarşılı,O.T.II/ 290.

905. Mahall-i melhame olan Reydaniyye'ye muttasıl imâret-i Âdiliyye każâsında Şâh-ı sitâre sipâh içün serâ perde-i haşmet ve câh kuruldu. Ve üç gün ol fezây-ı meserret efzâde istırahat buyurıldı. Tac. II/357 ; Solak-zâde,Tarih,s.400 ; "Ve şehir zaptına adam tayin idüb dûdmân-ı Osmânî tarîkî üzre nidây-ı emân ile zemin-ü zeman kösini melân itdiler.Tac.II/350

906. İbn-i İyâs,"Osmanlı askerinin bazı Çerkes ümerâsının evlerini yağma ettiklerini" yazar. Bedayi,V/147 .

907. (Padişah) menzil-i mezbumdan izz-ü celâl birle irtihâl idüb sâhil-i Nil'de Cezire-i Vustaniye dimekle iştihâr bulan mahall-i dilâvize nüzûl buyurdular. Tac. II/357 ;ay.bil. Sucudî, Selim-nâme,vr.81a ; Muhammed Harb,I.Selim'in Suriye ve Mısır Seferi,s.134 ; Tansel bu yere Vastaniye demektedir. Yavuz Sultan Selim,s.171 .

908. Bak. Tac. II/ 357-358 .

909. Bak. İbn-i İyas,Bedayi,V/147 ; Künh.vr.251b ; Süheyli,Tarih-i Mısr-ı Cedid,s.24b .

910."Yedi-sekiz biñ adamla Toman Bay gelip Şeyhuniye'den nüzûl idüb âsker-i Çerâkise,Rumîleri gaflet üzre bulub câbecâ bir kaç bin adam helâk eylediler." Süheyli,age,s.24a ; ay,bak. Kemal Paşa-zâde, Selim-nâme, Top.Ktb. H.1424 ,vr.91a .

911. "Toman Bay Mısr'a girdi ve derun-u şehirde bulduğı Rum sipahilerin kırdı....medâhil-i şehri küçe-bend idüb handekler hafr itdirub toplar vazi itdi ve cidâl âlemin refi itdi." Tac. II/358 ; ay.bak. Lütfi Paşa,Tarih,s.262 ; İbn-i İyâs,Bedayi,vr V/153 ; Kemal Paşa-zâde,Selim-nâme, Top H.1424 vr.91b ;Münşeât-ı Feridun Beg,I/ 453 ; Süheyli,Tarih-i Mısr-Cedid,s.24a ;Uzunçarşılı,O.T. II/291 .

912. Krş. Tac.II/358 ;Uzunçarşılı,O.T. II/291 ;Muhammed Harb,I.Selim'in Suriye ve Mısır Seferi,s.136.

913. Cuma günü bütün Kahire camilerinde Toman Bay kendi adına hutbe okuttu.Geçen cuma da Selim Şâh hutbe okutmuşdu. Ibn-i İyâs,Bedâyi,V/155 ; ay.bak.Kemal Paşa-zâde,Selim-nâme vr.92a .

914.Krş. İbn-i İyas,Bedâyi,V/153-156 ;Künh.vr.251b-252

915. Dört gün içinde bu olayda Bolak'dan Cezîre-i vustâ'ya ,Nâsırıyye'den Sâlibiye kadar sahada ölenlerin sayısı on binden fazla idi. İbn-i İyas,Bedâyi, V/156 ; ay.bak. Kemal Paşa-zâde, Selim-nâme, vr.92b .

915/1. Bak. Kemal Paşa-zâde,Selim-hâme, vr.92b .

916. Bak. Tac. II/359 ; Uzunçarşılı,O.T. II/ 291 ; Muhammed Harb, I.Selim'in Suriye ve Mısır Seferi,s.135 .

917. Krş. İbn-i İyas,Bedâyi , V/155 ; Tac. II/359-360 Solak-zâde,Tarih,s.403 ; " 8 Muharrem 923/31 Ocak 1517 de Toman Bay yedi kişi ile kaçmışdı." Uzunçarşılı,O.T.II/291 .

918. Bu son taaruzda Toman Bay dört bin telefât verdikten başka bir hayli de esir bıraktı. Uzunçarşılı,O.T.II/291

919."Ele geçirilen 4800 Memlük askeri Padişah emri ile öldürüldü." Lütfi Paşa,Tevarih-i Âl-i Osman,s.263 ; Ümerây-ı Çerâkise'den sekiz yüz kimesne kayd-u bend ile Şâh bâ-zuhûr huzûruna geturulub Rumeyle meydanında çümlesinin başları kesildi. Tac. II/360 ; ay.bak. İbn-i İyas,Bedayi , V/ 156 .

920, Askere sıcak su döken ve savaşan kadınları,yakalayub bâmları kenarına ahfesîn halkalar ile mıhlayub,saçların dan berdar kılurlar. Uzun zaman o halle kalurlar çürüyüb düşene kadar öyle dururlar idi. Künh. vr.251a (HSA) .

921. Esvâk-ı Mısır küşteler ile şöyle memlu idi ki mürûr-u ubûr gayr-i makdûr idi. A'dâd-ı katlâ elli bin olmak hem elsine-i cumhur de meşhur ve hem tay-ı sutûrde mestur - dur. Tac. II/360 ; "Reydâniye muharebesinden sekiz gün sonra Osmanlılar yeniden Kâhire'ye girdiler.Fakat her sokağı

istihkâm,her hâneyi kal'a hâline konulmuş buldular.Memluklar bunları kendilerine siper idinerek kahramanca müdafaa itdiler....elli bin kişi öldürüldü. Hammer ter.IV/ 214-215 .

922. Sultan Selim Şâh kırk kadar emire nâmeler gönderub, amân verib,teslim olmalarını,istediği gibi Sultan Gurî medresesine sığınanların bağışlanacağını ilân ettirdi. İbn-i İyâs,Bedâyii'z-zuhur fi vekâyii'd-duhur, V/159 ; "kırk kadar emîr Guri medresesine iltica itti. agyer.

923. Toman Bay ile Çerkes ümerâsının Osmanlı ordusu ile savaşları için bak. İbn-i İyâs,Bedâyi,V/153-158 ; Süheyli, age,s.27b-31a .

924. Krş. İbn-i İyas,Bedâyi,V/157 .

925. Bak. İbn-i İyas,Bedâyi,s.V/159 .

926. Canberdi Gazali salı günü 18 Muharrem 923/10 Şubat 1517 tarihinde başının üstünde Padişah amannâmesi olduğu halde Kahire'ye girdi ve Padişah'ın otağına gitdi. İbn-i İyas, Bedâyi,s.V/160 .

927. 18 Muharrem 923 de gelüb itâat eyledi.Münşeât-ı Feridun Beg,I/453,488,489 ; "Af isteyen Canberdi Gazali'yi bağışladı ve Sofya sancağını sadaka ve erzânî buyurub " Sucudî,Selim-nâme,vr.94a ; ay. bak. Tac.II/364; Solak-zâde, Tarih,s.404-405 .

928. 23 Muharrem923 cumartesi,Tac II/365 ;Münşeât-ı Fe Ridun Beg, I/453 ; 22 Muharrem 923 Künh.vr.252a (HSA) ; Çün ibtidây-ı feth"Feth-i Memâlik-i Arab " sene 922 de idi. Fâdıl-ı Rum câmi-i eştât-ı ulûm Kemal Paşa-zâde(Caalallahu lutfihizâdihi)ki ol seferi zafer rehberde Kâzî-asker idi. Feth-i memâlik-i'l-arab (فتح ممالك العرب) tarihini bi-tarîkı't-tefeul peyda itmiştir. Temâm feth 923 senesinde olduğuna nazar olunursa"Fâtih-i memâlik-i'l-arab (فاتح ممالك العرب) tarihi sahihi ve şâibe-i münakaşadan müstarîhdir.

Urafây-ı Rum'dan bazı zürefâ dahi bu tarih-i dil-küşâyı inşâ itmiştir.

Hicâzî çü feth itdi Sultân Selîm
Kılub Padişâhâne âzm-u hücûm

Didi hâtif-i gayb târîhini"Zemin ve zamân şâhı

Sultân-ı Rûm,Tac.II/368-369 .
"Aldı Mısr'ı zor ile Sultan Selim" Sene 923 ,Abdullah b. Rıdvan,Târîh-i Mısr,Top R.1412 vr.99b .

929. 30 Zil-hicce 922 Cuma günü (24 Ocak 1517) Sultan Selim adına Mısır ve Kahire camilerinde hutbe okundu. وانصر اللهم السلطان بن السلطان مالك البرين والبحرين وكاسر الجيشين وسلطان العراقين و خادم الحرمين الشرفين الملك المظفر سليم شاه اللهم انصره نصرا عزيزا و افتح له فتحا مبينا يا مالك الدنيا والاخرة يا رب العالمين İbn-i İyas,Bedâyi,V/148 ;
Mercidabık savaşından sonra Haleb'de Cami-i Kebirde edà itdiği ilk cuma namazında hatıb nâmı âlisiyle "Hâdımu'l-haremeyn-i şerifeyn" unvanını beraber zikretti ki müşarun ileyhin büyük bir devlet-i İslâmiye teşkili niyet-i muazzamasının mukaddeme-i hayriyyesi idi. A.Rasim,Tarih,I/275.

930. Hilâfet konusu için bak. Hammer ter.IV/196 ; Tansel,Yavuz s.210-217 ; T.Arnold,Halife mad.İ.A. V-1/148-165 ; Dr. Muhammed Enis, Devletü'l-Osmaniye ve Şarkı'l-arabî,Kahire,1985 ,Mes'eletü'l-hilâfeti'l-Osmaniye,s.114-119 .

931. Bak. Tac. II/365 .

932. Krş. Münşeât-ı Feridun Beg,I/487 ; Toman Bay'ın mücadelesi,elçileri öldürtmesi ve kaçması ile ilgili bilgiler için bak. Süheyli,Tarih-i Mısr-ı Cedid,s.29b-30a ; Muhammed Harb, I.Selim'in Suriyi ve Mısır Seferi,s.136-138.

933. 3 Rebiu'l-evvel 923 Çarşamba(26 mart 1517) Münseât-ı Feridun Beg, I/488 ; 4 Rebiu'l-evvel 923 Tac. II/366 ; Solak-zâde,Tarih,s.405 .

934. Asker-i mansur Nil'den ubur itduği hıynde Toman Bay bî-şuûr iki-üç bin Çerkes-ı makhûr ile taraf-ı mukâbilden zuhur eyledi. Tac. II/366 ; Solak-zâde,Tarih,s.406 .
934/1. Bak.Kemal Paşa-zâde,Selim-nâme,Top. H.1424,yr. 93b.

935. Toman Bay'ın yakalanması ile ilgili fazla bilgi için bak. Uzunçarşılı,O.T. II/291 ; Tansel,Yavuz Sultan Selim,s.184-185 (491 nolu dipnot) ; Muhammed Harb,I.Selim'in Suriye ve Mısır Seferi,s.137-138 ; Tekindağ, Toman Baymad. İ.A. XII-2/54-57 ;

Süheyli,İbn-i Şünbül'den naklen çok uzun ve değişik bir hikâye anlatır. Tarih-i Mısr-ı Cedid,s. 37a-42a .

936. Krş. Tac.II/366-367 ; Solak-zâde,Tarih,s.407 ; Feridun Beg'e göre Toman Bay 16 R.Evvel de yakalandı.Münşeât-ı Feridun Beg,I/489 ; 21 R.Evvelde asıldı,Tac.II/368; 20 R.Evvelde asıldı. Nuhbetü't-tevarih,IIKs/ 52 ; 21 R.Evvelde,Tekindağ, Toman Bay,mad,İ.A. XII-2/ 57 .

937. Sultan Selim ile Toman Bay arasındaki konuşmalar için bak. Süheyli,age,s. 42a-43b ; Tansel,Yavuz,s.186-187 .

938. Abdullah b. Rıdvan ,Toman Bay'ın Peygamber(as) rüyasında gördüğü vs gibi birçok hikâyelerle Toman Bay'ın idâmını anlatır. Tarih-i Mısr,Top. R. 1412,vr.100a ; ay. bak. Süheyli, age, s.44b ;Kara Çelebi-zâde,Ravzatü'l-ebrar,s.410-411 ; Muhammed Harb, age,s.139 .

939. Toman Bay daha önce iki defa elçileri ve kadıları öldürttüğü için fitne çıkarması ihtimâli dikkate alınarak Bab-ı Züveyle'de asılıp üç gün kaldı. Haydar Çelebî Ruz-nâmesi,(Muhaberât, vr.252b) ; Münşeât-ı Feridud Beg,I/489 ; Sucûdi, Selim-nâme,vr. 98b-99a ;
"Mısır esvâkında dokuz dolandırıb şehr-i mezbûrun yirmi birinci gününde giriftâr-ı zincir-i usara olduğun inkâr iden hâkisârlere karşu Bâb-u Züveyle'de berdâr itdiler .Tac. II/368 ; Solak-zâde,Tarih,s.408 ; ay.bak. İbn-i Iyas, Bedayi, V/176 ; Celâl-zâde,vr.142a ; Süheyli, Tarih-i Mısr-ı Cedid, s.44b-45a ;A.Rasim ,Tarih, I/278 ; Tansel,Yavuz,s.188-189 .

940. Gerek Süheyli,age,s.45a; Nuhbetü't-tevarih,IIKs/ 52 de Toman Bay'ın 922 de idâm edildiği bildirilirse de 923 yılının 21 Ramazanında idâm edildiği yukarıda yazılmıştı.

941. Bak .Uzunçarşılı,O.T. II/291 .

942. Haleb hakimi olan Karaca Paşa'ya gönderilen fetih nâmede Gazze olaylarından sonra ki olaylar anlatılmaktadır. Tac. II/361-364 .

943. Yavuz'un gönderdiği fetih-nâmelerden ikinci bir örnek için bak .Tac. II/367-371 ; "Sultan Selim Mısır fethi

ile ilgili bilgileri gönderdiği fetihnâmelerde bildirmektedir.Muhâberât,Top.R. 1958 ,vr.181a-185a(Haydar Çelebi Ruznamesi); " Şehzâde Sultan Süleyman'a,Kırım Hânına gönderilen fetihnâmeler için bak. Münşeât-ı Feridun Beg,I/427-431 ; Ayrıca Edirne valisine, Mâzerderân Hakimine,Geylân Hâkimine, Şirvan-şâh'a gönderilen fetihnâmeler ile bunlardan gelen cevaplar için bak. Münşeât-ı Feridun Beg,I/433-449 .

944.Şerîf-i Hicâz olan Şerîf Ebu'l-Berekât b. Muhammed ki Hz.İmâm Hasan(r.a) evlâd-ı emcâdındandır. Ve Abdullah b. Zübeyr hazretlerinden sonra ol silsile-i tâhire,vilâyet-i Hicaz eyâleti ile serefrâzdır.Hedâyây-ı lâyıka ve tuhaf-ı nefîse-i fâika ihżâr idüb tehniyet-nâme ile Şerîf Ebu Numeynâm oğlını resm-i risâlet-u niyâbet üzre bâb-ı Seâdet meâbe gönderdi. Tac. II/371 ; "Ebu'l-Berekât'ın itâati ile ilgili ihtimâller için bak. Tansel,Yavuz Sultan Selim,s.196 ; Uzunçarşılı,O.T. II/ 292 .

945. Padişâh'ın Ebu'l-Berekât ailesine hediyesi ile Haremeyn fukarasına iki yüz bin altın dinar gönderdiği,Tac. II/371 ; Surre alayı ve gönderilenlerle ilgili bilgiler için bak. Hammer ter. IV/236-237 .

946. Diyar bekir beglerbegisi Bıyıklı Mehmed Paşa'dan Mardin ve Hısn-ı Keyf teshiri ve muhafazatına meşgul olan mehâzil-i kızılbaş tedmiri haberi ile kâsıd gelüb fetihnâmesin iysâl itmekle ,vesîle-i tedâûf,surur ve şâdımânî ve zeriâ-i teraduf-i esbâb-ı hubur-u kâmurâni oldu. Tac. II/372 .

947. Krş. Tac. II/372 ;Solak-zâde,Tarih,s.410 .

948. " 7 Cumade'l-ulâ 923 de(28 Mayıs 1517) İskenderiye ye gitdi, Münşeât-ı Feridun Beg,I/454,490 ; Tac. II/373 ; Solak-zâde,Tarîh,s.410 ; Hammer ter.IV/233 .

949. Ale'l-husûs mevkîb-i Hümâyûn Şâm hıtasında ârâm itdugi eyyamda daru's-saltana İstanbul muhafazasına meşgul vezir-i rûşen zâmîr Pîrî Paşa'ya hükm-ü cihân-muta' iblâğ buyurulmuş idi ki donanmay-ı hümayun ihżâr idüb Kapudan Câfer Ağa ile ta'yîn buyurulan ümerâ ile İskenderiye semtine revâne ide ve ihtiyâten âsker-i mansure vefâ idicek miktarı zâd-ü zevâde göndere.

Bu esnâde emr-i cihân mutâ üzre donanmay-ı derya ârây-ı Sultânî, İskenderiye iskelesine gelüb, paye-i serîr-i âlâya ma'rûz olmağın İskenderiye dâîyesi müteekked ve âzm-ı hümayunları mütecedded olub .Tac. II/373 .

950. "ve ol nehenk-i ahenklerin bütün hâliye ve ecvâf-ı hâviyesi ğânâyim ve emtia-i Mısrıyye ile meşhûn kılınub eskâl-u ehmâl-ı espâh-ı derya misâl ile daru's-saltanaye revâne buyuruldu, Tac. II/373 .

"Fi'ş-şâbân Halife-i Abbasî Mütevekkil Âla'l-llah Muhammed b. el-müstemsik billah Ya'kub ve evlâd-ı etbâı ve âyân-ı Mısır'dan bin sekiz yüz kadar adam bi-tarîk-ı hâne göç, İstanbul'a âzîmet ile me'mur olub sâhil-i İskenderiye'ye vâsıl olan donanmay-ı hümâyûna tahmîl olundılar, Kara Çelebi-zâde Abdilaziz Efendi, Ravzatu'l-ebrâr, s.411.

951. "Vüzeray-ı izâmdan Hoca-oğlı Mehmed Paşa'yı ve şeref-i sohbetlerine mahsus olan Halîmî Çelebi'yi şeref-i mülâzemetleri ile teşrif buyurub." Tac. II/373 ; "Yavuz İskenderiye'de dört gün kaldı, Tansel, Yavuz, s. 194-195 .

952. "23 Cumâde'l-ûlâda Kahire'ye döndüler ve Cumâde'l-âhire başında zuâmâ ve erbâb-ı timâra terakkiyât-ı âliyye inâyet buyurdular ve kapu kullarının atlısına ikişer akçe ve piyadesine birer akçe terâkki insan buyurdular. Ve mah-ı mezburun yigirmi beşinde askere destur virdiler, Tac. II/373-374 ; Solak-zâde, Tarih, 410-411 ; Nuhbetü't-tevarih, IIKs/53 ; Hammer ter. IV/233-234 .

953. Mah-ı mesfûrun yigirmi üçüncü günü gıru seâdet ve ikbâlle gelub Mısır mukabelesinde Ümmü'l-kıyâs menzilinde karar eyledi. Celâl-zâde, Selim-nâme, vr. 143a ; İskenderiye seyrinden gelüb Ümmü'l-kıyâs'da karar eyledi ve Kapudan Ca'fer Ağa bile gelüb ve Ummü'l-kıyas 'da olan saray üzerine şahnisin köşk yaptı, Münşeât-ı Feridun Beg, I/454 ; "Ve maksem-i Nil'deki beyne'n-nâs mikyâs nâmile meşhurdur. Bir kasr-ı bülend esâs bina itdirüb ızz-ü nüzûlleri ile ol kasr bülend-i behremend ve bir müddet ikâmetlerinde reâyây-ı Mısır'dan def' ısr-u güzend itdiler. Tac. II/374 ; Solak-zâde, Tarih, s.411 .

954. الملك لله من يظفر بنيل غنى ـ يردده قهرا و يضمن منه الدركا

Cennâbî,Nu. Ktb.3098,vr. 347a ;

الملك لله من يظفر غنى ـ يردده قسرا و يضمن منه الدركا

Cennâbî,Tarih,Nu Ktb.3097,vr.86a-86b .

الملك لله من يظفر ينيل منى ـ يردده قسرا و يضمن نفسه الدركا

Sahaifu'l-ahbar, III/ 468 ;

الملك لله من يظفر بنيل غنى ـ يروده قسرا و يضمن نفسه الدركا

Süheylî, age,s5 ;

الملك الله من يظفر ينيل منى ـ يردد قهرا و يهوى نفسه الدركا

Namık Kemâl,Evrak-ı Perişan, s.375 1301 tabı

955. Bu fikri sezâ gördi ki mevkib-i zafer karîn ru-cuînden oğidin erkân ba-temkînden birîn imtihan içün Mısır hükümetine tayin ide eger żabt-u muhâfazatını müyesser o-lursa fżz-ü ikbâl ile Daru's-saltanasına gide velihàzihi vezir-i ażam ve sâir erkândan mukaddem olan Yunus Paşa'yı bendegân-ı pîşîn ve devlet-hâhân-ı dîrîn idâdından olub hususan bu sefer-i zafer rehberde âsâr-ı celâdet ve şecââtı zuhur bulub hidemât-ı şâyestesi sezâvàr -ı tahsîn olmağîn Mısır hükümetine ta'yîn-ü kâmet-i ikbâlin teşrif-i hüsrevâne ile tezyîn idüb hall-ü akd-ı umurî ve zabt-u rabt-ı mesâlih-i cumhurî keff-i kifâyetine tefviż ve ayîn-i şeref-i karîn-i Osmanî muktezası üzre icrày-ı merâsim adl-ü dâde tahris-u tahrîż buyuruldı.Emmâ ol şàhdil-âgâhın âdet-i seâdet ğâyeti bu minvàl üzre idi ki vulât-ı hükkâm aktâr ahvàlinden hem-vâre istihbâr eyler idi. Tac. II/374 ;

"16 Rebiu'l-evvel 923 de Yunus Paşa Mısır valisi oldu"

Muhaberat.Top R.1958 vr.251a (Haydar Çelebi Ruznâmesi)

956. Krş. İbn-i İyâs,Bedayi, V/202 ; Tac. II/374-375 .

957. "Âvd-u Hümâyun-ı Sultânî mukarrer olıcak muhâfazâ-ı Mısr içün beş yüz yeniçeri ve beş bin süvâr Hayr Bay hidme-tinde ibkâ olunub kal'aya mustahfızın tayin buyuruldu"

Kara Çelebi -zâde Abdilàziz Efendi,Ravzatü'l-ebrâr,s.412 ;

ay.bak Abdullah b. Rıdvan ,age,vr. 102a .

958. Hayır Bay'ın tayinindeki isâbetle ilgili daha fazla bilgi için bak. Tansel,Yavuz ,s.199-202 .

959."23 Şa'ban Perşembe güni(10 Eylül 1517),beş bin süvâri ve beş yüz tüfenkli yeniçeri bırakıp Mısır'dan ayrıldı," İbn-i İyâs,Bedayi, V/206 ;
"Mısır'a Hayr Bay'ın ....Mısır'a nâib ihtiyar itdi. Eğerçi kîm Çerkes idi. Evet her işden haberdâr idi.Ve Sultan Selîm'in geregi gibi ecnâsından olmuş idi. Ve Sultan Selim ana geregi gibi nâsıhatler idüb," Lütfi Paşa,Tarih,s. 274 ; aynı tarih,Tac. II/375 ; Münşeât-ı Feridun Beg,I/455 ;
"Âferîn ol Padişâhın dikkat-i efkârına,
Akl-ı kül hayrân kalur bakdıkça anın kârına,"
Tac.II/375 .

960."Sultan Selim Mısır'da dokuz ay ikâmet idüb Muharrem evvelinden Ramazan varınca, Ramazan ayının evâilinde göçüb Şâm tarafına tevecc üh itdi," Lütfi Paşa,Tarih,s.275-276 .
"22 Şaban 923 (9 Eylül 1517) Mısır'dan ayrıldılar," Münşeât-ı Feridun Beg,I/455,492 ;Tac. II/375 ;Solak-zâde,Tarih,s.411; Nuhbetü't-tevarih,IIKs/ 53 .

961." 6 Ramazan 923 de Sâlihiye kurbunda Hattâre nâm menzil yolunda Yunus Paşa dâver-i devrân ile hemînân olub giderken ibhırar-ı kelâm ile bir sühân-ı hâm söyleyub zâmîr-ı ilhâm pezîr -i Şehinşâhide câgir olan hıyâneti şübhesini muhakkak ve i'tikâd-ı mektumlarını musaddak olmağın önlerince devvân-u âb pûr sitâb gibi revân olan solaklara emr idüb başını cesedinden cüdâ ve beriyye vuhûşuna ğıda itdirdiler," Tac. II/376 ;Solak-zâde,Tarih,s.412 ;
"Yunus Paşa'nın Hayır Bay'ı ve Canberdi'yi kıskanması katline sebep oldu," Abdullah b. Rıdvan,Tarih-i Mısır,Top.R.1412 vr.102b ; " 26 Şaban 923 de katledildi" Münşeât-ı Feridun Beg,I/492 ; " 6 Ramazan 923 ,(22 Eylül 1517)"Hammer ter. IV/239 .

962."Hattâre nâm menzile varılâcağı gün Yunus Paşa hem rikâb-ı Sultan bülend-i Cenâb iken muhâlif tabî müşkil pesendleri bir kelâm-ı hâme ikdâm itmegin bâğ-ı âlemden Mısr-ı âdeme iysal,"...Karaçelebi-zâde, Ravzatü'l-ebrar, s.412 ; "Sene-i mezbure Şa'banında Şâh-ı sipihr-i ihtişâm-ı Mısır'dan Şâm savbına hıram idüb mevkib-u hümâyun Şa'ban'ın yigirmi ikisinde Reşîd ile Gazze meyanında olan sahraya konub Ramażânda Salihiye nâm mahalde Sadrıazam Yunus Paşa'nın

cerâyim-i sâbıkası teceddüt iderek rikâb-u hümayunda gider iken katl olundu. Hayrullah Efendi,Tarih,s. X/64 ;
"Dönüş esnasında Padişah yanında Vezir-i âzàm Yunus Paşa ile sohbet idüb yürürken Mısır askerinin sağa sola at sürerek talim ettiğini söyleyen Padişah "Niçün bizim asker böyle talim yapmaz? " deyince Yunus Paşa"Askerin yarısını itlâf ile zabt ittiniz,memleketi yine bir Çerkesin elinde bıraktınız,kimse talim etmek değil ,ayağını bile atmasa revâdır" dediği için öldürülür.

Yunus Paşa'nın katli zamanında ve daha sonra bile münâkaşa konusu olmuştur. Kanunî ile İbn-i Kemâl görüşürken Kanûnî " Pederin hareketine ta'riz haddim değil se de bir söz için Yunus Paşa'yı idâm ettirmesi bana garip görünüyor" deyince Molla" Padişâhım Yunus Paşa Mısır hükümetinden mahrum olduğu için hiyânetine Şah İsmail ile muhâbereye başlamış ve pederiniz her tarafda bulunan casusları marifetiyle keyfiyete vukuf hasıl itmişti. Mazarratını def içün katl ittirdi." demiştir. Namık Kemal,Teracim-ü Ahval-i Sultan Selim,s.75-76 ;

" Gazze civarında iken Yunus Paşa Padişah hazretleri ile musâhabet iderek gelirler iken "Bu kadar zahmet ve meşakkatler çekilerek Mısır feth olunduktan sonra bir hâin Çerkes'e virildiğini kulların bilseler arkana düşüp gelmezler idi" deyince, katledildi„ .A.Şeref,Tarih-i Devlet-i Osmaniye,s.222-223 ; Esnay-ı tarikde Yunus Paşa'ya:
"Bak Mısır'da arkamızda kaldı, Biz ise yarın Gazze'ye varırız deyince Paşa zaten aleyhinde bulundığı bu Mısır seferi hakkındaki fikrini söylemek sırası geldiğini imâ içün :
"Evet bunca meşakkatden ne hâsıl oldı.Ordunun yarısı muharebelerde kumlarda mahvoldu.Şimdi de Mısr hâin bir Çerkes elinde kaldı" demesiyle anında boynunı urdurdı. Rivayete nazaran Yunus Paşa'nın Şâh-ı Acem ile muhaberesini haber almış ve bu sözini vesile ad eylemiş imiş„ A.Râsim,O.T. I/280-281 ; ay. bak. Künh. vr. 260a (HSA) .

963. Bak Haydar Çelebi Ruznâmesi,Münşeât-ı Feridun Beg, I/492 .

964. Celâl-zâde'nin ,Selim-nâme'sinde Yunus Paşa'nın öldürülmesi ile ilgili açıklayıcı bilgi vardır. vr.146ab;

Solak-zâde,Tarih,s.412 ;Hammer ter. IV/239 ;nin ifadeleri Tacü't-tevarih'in aynıdır.

"Yunus Paşa'nın katli ve idâm olunmasına dâir kütüb-ü tevarih'de beyân olunan esbâb-ı adîdenin en sahihi Padişah'ın nüdemasından olan Hasan Can'ın rivayet eylediğidir ki"o dahi Mısır'da itdiği zulm-ü teaddinin cezasıdır." Hayvan üzerinde giderken esbin ağzından çıkan köpük padişâhın elbisesine isabet itdiğinden katl olundu,,didikleri sahih olmamak bir işdir" Hayrullah Efendi.Tarih,X/65 ; ayrıca (962) nolu nota bakınız.

"Suriye hududu ile beyninde vaktile Sultan Halil b.Kılavun tarafından yolcular içün inşâ olunan han civarında vâkf olarak Yunus Paşa bu hânın içine defn olunduğundan buraya o zamandan beru Hân Yunus nâmı virülüb hâlâ de öyle tesmiye olunmaktadır" Kâmil Paşa,Tarih, I/160 .

965. "Padişâh Şam'a 21 Ramazan'da geldi." Münşeât-ı Feridun Beg,I/493 ; ay .bak. Tac. II/376 .

966," 28 Ramazan 923 (14 Ekim 1517) Şam'dan Pîrî Paşa'ya da'vet hükmü gönderildi" Haydar Çelebi Ruz-nâmesi,I/493.

" 1 Muharrem 924 (3 Ocak 1518) de Şam'da Piri Paşa gelüb kendisine on iki kez yüz bin akçe ile vezir-i âzâmlık virildi" Haydar Çelebi Ruz-nâmesi,I/495 ; ay .bak. Tac.II/ 377 ; Solak-zâde,Tarih,s.412 .

966/1.Padişah,vezir-i sâlis Hoca-zâde Mehmed Paşa'yı getirmek istadi ise de "Kimi sadr-ı âzam itdimse tebdil-i ahlâk ile devlete muzîr olmağa başlıyor ve bilâhare kendisini yâ idâm veya tard itmeğe beni mecbur ediyor.Şayed Hocazâde dahi o hâle gelirse sohbetinden mahrum olurum" diyerek anu vezir yapmaz. Namık Kemâl,Yavuz Sultan Selim,s.76 .

967. Padişâh Şam şehrine 7 Şevvalde girdi.Tac.II/376; ay.bak.Feridun Beg Münşeâtı,I/493 ; Solak-zâde,Tarih,s.412; Hammer ter. IV/240 .

968."Yevmu'l-cum'a fi 21 Şevval min Kemâh begi Kara-çin oğlı Ahmed Beg'in bir oğlı ile Gürci beglerinden bir beg gelüb cümle Gürci begleri itaât eyleyüb." Münşeât-ı Feridun Beg,I/456 .

Krş. Tac. II/376 ; Solak-zâde,Tarih,s.412 ; Hammer ter. IV/240 .

969. Emiru'l-hac Mehmed Beg sancağın Cami-i Ümeyye'ye getürüb, cümle hüccâc hâzır olsunlar deyu tenbih eylediler. Münşeât-ı Feridun Beg,I/456,494 .

970. Şâh-ı kişver-gîr âzm-ı teshîr-i Mısr itdugi eyyamda Rum ili sipâhilerine bahşiş-i âm-ı Padişâhiden gayri timarları dur-u buîd mekânla mahsurlarından intifâ-i gayri makdûr olmağın hızâne-i âmireden karz vechi üzre herkese meblâğ vâfi virilmişdi ve ol mebâliğ-i mevfure tahsili içün Rumili Kâdîlarına ahkâm-ı şerîfe iblâğ buyurılmış idi ki istikraż iden sipâhilerin tımârları mahsûlâtını vekilleri ve subaşıları ma'rifetiyle cemî idüb her sancakdan bir kâdî livâsı mahsulini ale't-ta'cil bâb-ı vâcibi'l-tebcil savbına getire ve İstanbul muhâfazatına meşgul olan Pîrî Paşa'ya dahi hükm-ü hümayun infaz buyurılmış idi ki edây-ı vezâif-i asker ve istiyfây-ı levâzım-ı sefer içün hâzine-i âmireden ta'yin buyurılan kadar sim-ü zer çıkarub tımar sipahilerinin mahsûlâtını cemi' iden kuzat ile orduy-u hümayune îsâlde isticâl üzre evvelâ ve muhafazà-i hizâne-i... Tac. II/377 .

971. " Pîrî Paşa dahi fermân buyurılan meblâğı ihżar idüb ,umerâ-u erbâb-ı tımârdan nigâhbânlar tayin idüb kużât-ı mezbûrîn ile maśker-i hümâyun sevbına iblâğ eyledi. Cümle mebâliğı mürsele biñ yük akçe idi. Haleb'e geldikte henüz mevkib-i hümâyun-ı Sultânî Mısır'da olub intizâr sureti âşikâr olıcak Haleb hâkimi olan Karaca Paşa ma'rifeti ile emvâl-i mezbûreyi Haleb kal'asında hıfz idüb üç aydan mütecâviz muntazır-ı kudüm-ı behçet rusûm-ı Padişâhî oldular, Tac.II/377-378 ; ay. bak. Hammer ter. IV/240 ; Hayrullah Efendi, Tarih, X/66-67 .

972. Bak . Tac. II/378 ; Hayrullah Efendi,Tarih,s.X/67

973. Tahrîr-i vilâyet-i Şâm,Fenârî-zâde Nuh Çelebî'ye ki ol evânda zâbit-ı emvâl-ı Şâmiye idi.Tevcih buyurıldı ve tahrîr-u vilâyet-i Haleb dergâh-ı âli müteferrikalarından Abdullah Paşa-zâde Abdulkerim Çelebi'ye havâle buyurıldı ki

Haleb fethinden beru ol vilâyetin nâzır-ı emvâli idi. Ve sâir vilâyet-i Arab tahrîri sâir kuzâte ve hidemât-ı mahmûdesi sebkât itmiş sikâte tevcih-u ta'yin buyurıldı. Tac. II/378 vd.

974. Krş. Tac. II/379 ; Solak-zâde,Tarih,s.412 ; Münşeât-ı Feridun Beg,I/456 ; Hayrullah Efendi,Tarih,X/67.

975." Anda varub Şeyh Ekber mezâr-ı münevverini ziyaret eylediler ve merkâd-ı mutahhârına bir kubbe-i ûlya ve imâret,bir câmi-i muâllâ bina olunmasını hususen kendüler, Şam-u şerifde iken temâm olunub namaz kılınmasını buyurdılar Fi'n-nefsi'l-emr nice yıllarda itmâm-ı muhâl olan binâlar Padişah orada iken tamamlattılar," Künh. vr. 253b .

976." 24 Muharrem de Cuma namâzı kılındı," Münşeât-ı Feridun Beg,I/496 ; ay.bak. Tac. II/380-381 ; Solak-zâde, Tarih,s.412 ;Hammer ter.IV/242 ; Uzunçarşılı,O? T. II/295 .

977. Aynı tarih,Münşeât-ı Feridun Beg,I/456 ;Solak-zâde, Tarih,s. 412 ; 924 Muharrem/ 1518 Aralık,Uzunçarşılı,O.T. II/295 .

978." 4 Safer 924 gününde Mastabetü'ş-Şam'a gelinüb Şam'dan Saru Şeyh nâm ilçi suret-i riâyetle getürildi.,... Fetih-nâme ile sulh ricâsına ...ilçi Paşalara getürüb,haberi alındı.Hüdavendigarâ ve anasına ve Sinan Paşa ile Yunus Paşa'ya hayatında sanub ümid-i sulh içün müstakil mektublar ve tuhfeler ve hediyeler göndermiş....mektubunda Hüdavendigarın atı ayağı basdığı yerleri virüb Tebriz'i pay-ı taht olmağın girû ihsân olunmasın rica eylemiş ve sâir vilâyeti kabul olursa.," Münşeât-ı Feridun Beg,I/456 ;
Çün Şâh-ı Acem, dâver-i cem haşm,Arab memâlikinde nasb âlem idüb ol hasretü'l-mülûk ve âsîretü's-sülûk olan vilâyât, kabża-i iktidârına müsellem oldığın bildi.Derûnî pûr gam ve mübtelây-ı elem olub imdâd-ı Çerâkise-i bî-nâmusden me'yus olub ol sefer zafer rehberin illet-i gâiyesi kendinin istiysali idügi ma'lumi ve veche-i âzm-ı hümâyun sultanî, teshir-i memâlik-i İrân ve Turânî olduği mecâri-i îmâl ısâbet meâllerinden mefhumi olmağın murg-u cânın şehbâz-ı kahr-ı Selim Hânî'den tahlis tedârikine düşüb hedâyây-ı lâyıka

ile dergâh-ı Padişâhiye tehniyet-nâme gönderub..Tac.II/380; ay.bak. Solak-zâde,Tarih,s.412-413 ; Hayrullah Efendi, Tarih,X/ 67 Uzunçarşılı,O.T. II/295 .

979. Teshir-i Âcem tedbirin semîr-i żâmîr itdiler, eğerçi âzm-u hümâyunları Şâm'dan ol kavm-i şûm üzre hücum savbına musammım ve kızılbaş bed-meâş vucud-i dilhırâşını safha-i vucûdden traş itmek cemi' mekâsidlarından mukaddem idi. Emmâ asker-i zafer rehber...mużtar olmağın sal-i ayendeye te'hir ricâsın tekrir itmeğin mesullerin karin-i kabul olub dâiye-i mezbûre âm-ı kâbile te'hir buyurıldı. Tac. II/380-381 .

980."Canberdi Gazali'ye Safed, Kudus, Gazze, Nablus, vilâyetlerinin beyliği virildi . 9 Ramazan 923„ Haydar Çelebi Ruz-nâmesi,I/465,492 (Feridun Beg Münşeâtı) aynı mealde bilgiler, Tac. II/381 .

981. 9 Safer 924 de Haneş oğlunun memleketi beş kere yüz bin akçe ile Korkmaz-oğlu Muhammed Beg'e virildi.Sâir yerler hâsse-i hümâyun içün zabt olunmak emr olundu. Haydar Çelebî Ruz-nâmesi,Münşeât, I/495-496 ; "Rakabe-i itâat-i Şâhi den rakabesin ihrâç ve memâlik-i mahrûseden ,civârında olan mevâzii yağma ve taraç iden İbn-i Haneş nâm Arabi-i bed-furcam vilâyetini Korkmaz-oğlu Muhammed Beg'e inâyet buyurdılar ve ol bed-amelin rişte-i emeli ne vechile maktûğ-u dıraht-ı vucudı . ne tarîk ile maktû oldığı ankarîb mesmû olur„" Tac. II/381 ; "İbn-i Haneş nâm âsinin mesken ittihâz eylediği Beyrut ve Sayda havalisi artık öyle Korkmaz-oğlu Muhammed Beg'e tevcih eylediler." Hayrullah Efendi,Tarih, X/ 67-68 .

982."Padişah Şam'dan Haleb'e doğru 11 Safer 924 de hareket itdi. 16 Saferde Humus'a,18 Saferde Hama'ya ,22 Safer de Kastabe-i Haleb konağına gelindi„ Haydar Çelebi Ruzname si,I/457,496 .

983." 22Safer 924(5 Mart 1518) de Haleb şehrine nüzul buyurdular ve iki gün miktarı Hatıe-i Haleb'de oturdılar„ Tac. II/381 ; Solak-zâde,Tarih,s.413 .

984. 5 C.Ulâ 924/15 Mayıs 1518 Cumartesi günü Pîrî

Mehmed Paşa ile iki bin nefer yeniçeri ve bazı kapı halkı ve Rum ili ve Anadolu ve Karaman askerleri Diyar bekir cânibine gitmek emr olundu. Varub Furat kenârında mukîm oldılar. Münşeât-ı Feridun Beg,I/457 ;
Pirî Paşa ve taht-ı hükümetindeki leşkerin, intihâ vârub kenâr-ı âb-ı Furat'da asûde oldular. Künh.vr.254b (HSA); 19 Mayıs 1518 de yola çıkan Paşa 20 Aralık 1518 de Edirne'ye dönmüşdü. Bu süre içinde O,Fırat nehri kenarında bulunan Âne ve Hit kasabalarını alarak Safevîlerin idaresi altında bulunan Bağdad'ı tehdid etmeye başladı. Tansel,Yavuz,s.93;

985. Bak. Tac. II/381 ;'Alve,' Parmaksız İ.,Tac. sadeleştirilmesi,IV/344 ;"Alevî denilen yerde bırakıp" Erünsal, İsmâil ,Camiu'd-düvel ter.II/497 .

986."Pirî Paşa ki askerle Fırat kenarında beklerdi. Askerini gönderub Âne ve Hey'et dimekle maruf kalâları sâhil-i Fırat'da,Irâk-ı Arabda,Bağdad kurbundandır.Anveten fetholdüb çok âsârı zâhir olmuş idi/ Münşeât-ı Feridun Beg, I/ 499 ; "Şâh'ın makarrı olan Tebriz'de dahi turmayub bir bahane ile göçüp İsfahan gibi mesâfe-i baîdeye gitdi, deyu haberin şuyuʿ sıhhatinden sonra Ser-leşker-i mansure ruhsat virulub der-i devlete geldi, Künh.vr.254b .

987. 25 Rebiu'l-âhir 924 de Mastabe-i Haleb'den hareket eylemişdi. 17 Receb 924 de İstanbul'a geldi ve 27 Receb de İstanbul'dan Edirne'ye doğru yola çıkdı. Münşeât-ı Feridun Beg,I/458 ; ay.bak.Tac. II/381 ; Solak-zâde,Tarih, s. 413 ; Hammer ter.IV/243 .

988. 6 Şaban'da Şehzâde-i cihânbân...Sultan Süleyman ki .....Resm-i istikbal edasına istical idüb şeref-i dest-i bûs ile müşerref oldı ve beş yüz bin Osmanî,havass-ı makarrerelerine terâkki inâyet buyuruldu. Tac. II/381 .

989. Hoca-zâde Mehmed Paşa: Medrese tahsili ile müderris oldu. Sonra Cafer Çelebi' yerine nişâncı oldu. Yavuz Selim tarafından vezârete getirildi. 923 veya25 de vefat etti.Zeki , akıllı, müdebbir, şâir bir gençdi.

Mısır seferi için müzakere esnasında teşcî ve teşvik edici konuşması Padişah'ı çok memnun etmiş ve genç olmasına rağmen vezarete getirilmiştir. Sicill-i Osmani, IV/109 ; ay.bak. Künh. vr. 259b.

990. İbn-i Haneş ki gayet de muânnid ve serkeş idi ve Hükkâm-ı Şam'a gönlî olmayınca başeğmez idi. Ve şerrinden hazer itmegin kimse vilâyetine değmez idi. ...izhâr-ı itâat ve arz-ı furuvvetini ve daraat itmiş idi. Mevkib-i Hümâyûn Mısır teshirine müteveccih olıcak ol kûte-beyn Mısır teshirini muhal kabilinden tahmin itmegin bünyâd-ı cümbuş ve bağy-u isyane verzeş idüb. Tac. II/382 .

991. İbn-i Haneş serkeşliği evcinden hâli müşevviş ve çehre-i baht-ı Habeş-veş olub bab-ı seâdete cebin say olmağa yüzi olmayub cibâl-u tılâlde ve evdiye-i dalâlde âvere-i bûyân-ve pençe-i kahr-ı Padişahiden necât râhın cûyan oldı. Îlâm-ı zafer a'lâm daru'l-hilâfe savbına hırâm idicek Trablus Hakimi olan İskender Paşa-zâde Mustafa Beg'le hengâm-u itaâtinde beynlerinde âlâka-ı peder-ferzendi ve muhabbet-u vedâd-ı peyvandı, sebkât itmegin nihâni haber gönderub itdi ki hevây-ı muhâlefetde pervâzden vâz gelub tevbekâr olmuşum emmâ civarında olan ruesâ-u ümerâya isâ-etim sebkât itmekle onlar ile zendekâni itmek müteazzir olmuşdur. Muradım oldur ki ol ferzend ercümendim muâveneti, Haleb tarafına güzâr idem andan Kürdistan tarafına varub ol câbelerde karar idem. eger bu fikri ma'kul ve ol saadet-mend katında makbul ise mercû ve mütevakkî dır ki ilâm idüb hiyn-i mururunda iânet-i imdâd ile ihsan merâsimini itmâm ideler. Mustafa Beg dahi...izhâr-ı taâhhüd-i imdâd eyledi. Ve hükkâm-ı civar bu azimetden haberdar olmamışken güzar ve cemi endek-u şûmar ile âla'lgafle ilgar tedbir hemvardır didi ve firistadesin hil'at ve bahşiş ile riâyet idüb giru gönderdi ve heman dem bir berîd-i tayr-ı seyr ile Şâm hakimi olan Canberdi Gazali'ye bu vakayı ilâm idüb asker cemine tergîb-u ittifak mukaddemâtını tertîb eyledi. Ve Hama begi Güzelce Kâsım Paşa ya dahi nâme gönderub îlâm-ı hâl-u sifa-riş-i ihzâr-ı ricâl eyledi. Canberdi Gazali kıssadan habîr olıcak cemm-i gafir cemi idüb rehgüzarlare casuslar saldı.

Ve yevmi malûmda Baalbek cibâlinden mürûr ideceginden haber aldı ve âle't-tacil Karalar sahrasından Humus'a müteveccih oldu. Güzelce Kasım Beg ve Mustafa Beg dahi sipah ve hüddamların cemi idüb mevîd-i telâkiye irdiler ve fırsat demin göz leyub gemîne girdiler. İttifak bir seher ki ulâsı nehr-i Asi menbâından ubûr idüb Humus sahrasına geldi. .. Azîm ceng-i cidal ...olub tarafeynden çok kimesne helâk oldu. Akibet İbn-i Haneş'in dest-i kârden ...bâşı tenden cüda ve teni.. Tac. II/382-383 .

992. Yevm-il-isneyn fi 26 Zi'l-hicce Padişah zillullah Haneş oğlu kasdına azm-u râh eyledi. ..Sene 924 yevmi's-sebt fi 11 Muharrem minhu Hüdevendigar Haneş oğlunun firârı haberin işidub dönüb giru geldi. Münşeât-ı Feridun Beg.I/456 ; 13 Rebiu'l-âhir 924 gününde divân olub Haneş oğlunun başı geldi...yirmi üçüncü gününde Haneş-oğlunun oğulları Seydi Ahmed ve Mansur ve Muhammed emân taleb eylemegin emân hükmi gönderilub der-i devlete davet olundu. Münşeât-ı F.Beg I/497 ; İbn-i Haneş ismi Nedim tarafından yapılan Sahaifu'l ahbar tercümesinde ve Solak-zâde tarihinde, İbn-i Habeş şeklinde yazılmıştır. Sahaifu l-ahbar, III/470 ; Solak-zâde, s.413-414 ; Hammer ,"Suriye'de Hânûş isminde" diye bahseder Hammer ter. IV/246 .

993. Aynı tarih, Tac. II/ 383 ; 6 Muharrem 925 / 8 Ocak 1519 günü Vezir-i âzâm Pirî Paşa fermân-ı şehriyâr-ı kişver kûşa ile paye-i serir-i âlâya gelub, Solak-zâde, s. 414 .

994. Tac . II/383-384 ; Solak-zâde, s.414 .

995. Bademâ Amasya kurbunda Turhal nâm kalʿadan Celâl dimekle maʿruf bir mülhid zuhur idüb yanına hayli erbâb-ı fesâd cemiʿ oldı. Karaman beglerbegisi ve Rum ili beglerbegisi varub define kadir olmadı. Münşeat-ı F. Beg.I/499 ; Bundan akdem beyân olunmuş idi ki Anadolu vilâyetini teftiş-i âm idüb fermân-ı padişahî ile merde-i kızılbaşdan idükleri sâbit olan evbâşlardan cemi-i kesîr tuʿme-i şimşîr olub tekiyye ile muhtefi olan bakıyye dahi tedkik-i müfettişîn ile müstesîl olunmuş idi. Ol hengâmda Celâl nâm bir mülhid bed fiâl ki ser defter-i ehl-i dalâl idi.

Mecânîn-i ebdâl kisvetine girub vatanı ve eşkıya encümeni olan Bozok'dan Tokad semtine firâr ve Turhal kal'ası havalisinde bir gârde karâr itmiş idi. Tac. II/384 ; ay,bak. Lütfi Paşa,Tarih,s.283 ; Solak-zâde,Tarih,s.414 .

996. Turhal nâhiyesinde yirmi bin mikdârı evbâşı yanına cemî idüb Nuhbetü't-tevarih ,IIKs/ 53 ;
Bozok eşkıyâsından Celâl nâm müfsid Tokad semtinde bir gârde karar idüb mehdilik iddiâsını dâm-ı tezvir ve yigirmi binden ziyâde suvâr ve piyade sâde dilleri bend-i kemend,teshir itmegin , Kara-çelebi-zâde,Ravzatü'l-ebrâr,s.413 .

997. Bak.Celâl-zâde,Selim-nâme,vr.151a-153a ; Tac.II/384 Nuhbetü't-tevarih,IIKs/ 53 ;Solak-zâde,Tarih,s.414 ;Uzunçarşılı,O.T. II/297 .

998. Ol nevâhinin sipah-u ümerası,beglerbegileri yanına derilub,kendilerini korumakdan gayri bir amele kâdir olmadılar ve der-i devlete mükerrer ulaklar gönderub. Tac.II/384.

999. Ferhad Paşa için 453 nolu nota bakınız. Ay.bak. Sicill-i Osmanî,IV/15 .

1000. Bak.Tac. II/384 ; Nuhbetü't-tevarih,IIKs/53 .

1001. Emmâ Zu'l-kadirlu'nun valisi Ali Beg ile Karaman beglerbegisi Hüsrev Paşa ve Sivas beglerbegisi Şadi Paşa bu üçü ittifak idüb huruc iden harici üzerine varub hayli cenk ve cidâl eyleyub ahiru'l-emr o bağılerin ekseri kırılub ...Lütfi Paşa,Tarih,s.284 ;Ay.bak. Künh. vr.254b (HSA).

1002. Şehsuvar oğlu Ali Beg tir-u kemân mumârisleri, Türkman farisleri ile Elbistan'dan ol mehâzili ta'kıb eyledi Sivas hududuna vusûl buldukda Ferhad Paşa'nın Engüriye'ye hulûli mesmu' oldı.Celâl-bed-sıkâlin Kara-hisarda idugi ma'lumi olıcak gördi ki eger Ferhad Paşa'nın vusûline müntazır olursa düşmen-i mahzul râh-ı halasa vusul bulur.Lâ -cerem bir dem tevekkuf itmeyub eşkâl ve ehmâlini ilkâ ve iğrâkını yerinde ibkâ idüb şebkîr-bülend eyledi ve meyân-ı himmetine akd zeyl-u fırt-ı isticâlle ihyây-ı leyl idüb seyl-vâr ol bed-kerdar üzerine ılgar itdi. Tac. II/385 .

1003. Bak. Tac. II/385 ; Solak-zâde,Tarih,s.415 ;

Hammer ter. IV/246 ; Uzunçarşılı,O.T. II/297 .

1004. Ferhad Paşa,Şehsuvar oğlu Ali Beg'e haset idüb Sultan-ı kuds-i âşiyân Sultan Süleyman Hân aleyhi'r-rahmetü ve'r-rıdvân ahdinde eserin zuhure getürüb ol hânedânın bi'l-külliye istiysâline mübâşır oldu. Tac. II/385 ; Emmâ ahd-i saltanat-ı Süleyman Hânide tîşe-i bîdâd Ferhad beḳ-nihâd ol hanedân esâsına zelzele-i indiras virdi.Kara-Çelebi-zâde,Ravzatü'l-ebrar,s.413 ; ay.bak. Şükri-i Bidlîsî, Selim-nâme,vr2a ; Solak-zâde,Tarih,s.415 .

1005. Sultan Murad nâm oğlu Acem Şahina i|ticâ itmişdi. Ve bir gün maktul bulunub kâtili kim idügu ma'lum olmadı. Hatta kimi Şâh işâretiyle oldı ve kimi Rum fedâyisi itdi,deyub sebeb-i katli beyâża çıkmamışdı. Tac. II/386 .

1006. Ferhad Paşa,Murad meselesine inânıb "Der-i devlete bildirdi." Felâ cerem ulak gönderdi ki varub vilâyet-i Rum'u teftiş eyleye,mezbure ve tebeiyet idenlere cezâları virile. Serdâr-ı mezbur bu bahâne ile ki mülk-i Rûm'a vardı. İyi sermayedir deyu ağniyasına el urdu.Sen Sultan Muradlısın deyu hem mâlın aldı ve hem aldırdı. Bu tarîḳle beş altı yüz nefer bî-günâh katl idüb. Künh.vr.255a .

1007. Üsküdar'da vefat itdügin ve defn olındığı günden on beş gün geçtiği arz itdiler. Tac. II/387 ; Solak-zâde, Tarih,s.416 .

1008. Hoca Saadeddin Efendi,babası Hasan Can'dan nakillerle olayı bütün teferruatı ile anlatır. Tac. II/387-388.

1009. Hasan Can bu meseleyi bu kadar sıkı takib ve teftişin sebebini Padişah'a sorduğu zaman Yavuz"Eşirrâ fitneye bahane isterler.Fesâd ser-riştesin katı ve müşacere-u şeceresin bî-hadden kal bu gûne tekyid iktizâ ider. Evâhir-i hâlimiz ve hengâm-ı kurb-ı irtihâlimizdir. Bu dikkâtleri biz itmsek bizden sonra gelen muhafazay-ı saltanatı emrine mukayyed olmağla reâyâ ve bize miskînden ve nâire-i mezâlim-i teskinden gâfil olmak lâzım gelür.... Tac. II/388 ; Solak-zâde,Tarih,s.417 .

1010. Kuvve-i bahriyesine hasr-ı enzâr -ı dikkatle ı

muhtelif hacimlerde ve üç dânesi yedişer yüz tonilâto sakîlinde yüz elli gemi inşâsını emr eyledi. Yine o sırada denize çıkmağa müheyya yüz kadırga techiz olundu. Hammer ter. IV/247-248 ; ay. bak. Uzunçarşılı,O.T.II/299 ; Tansel,Yavuz, 242-244 .

1011. Bu esnada bir gün havass-ı hüddâm-ı süreyya intizam ile Hazrâti Ebi Eyyubi'l-Ensâri (R.A) ziyaretine müteveccih oldular .Eyyûb kapısının hâricinde Yâ Vedûd tekiyyesine muttaşıl olan kubbe-i merfuâ mukâbelesine geldikde inân-kuş olub Fatiha okudular.Bu esnâda nazar-ı şerîfleri deryâ tarafına müteâllik oldu. Gördüler ki ol eyyâm da bina olunan göğe-u derya peyma kadırgaların biriki kapudâne mahsûs idi. Burg-u deryây gibi ecniha-i cûpîn ile Eyyub tarafına uçub gelur. Heman dem işhâr-ı ğazab idüb bu kadırgayı kimin emri ile deryâya saldılar ve henüz sefer mukarrer olmamışken rahîl kösînî kimin izn-i mârifetiyle çaldılar deyub.. Tac.II/ 388vd.

1012. "Kapıdan Cafer Ağa'nın katline fermân-ı vâcibu'l-iz'anları mukârîn oldu. Âhir vezir-i âzam Pîrî Paşa şefâât makamında olub ol kadırga yeni bina olunan kadırgalardan olub imtihan içün deryâya salınmak mûtâd olmağîn ikdâm itmişler" deyub ". Tac. II/389."Kapudan Çafer Ağa'nın kadırgası" Solak-zâde,Tarih,s. 417 .

1013. Bak.Tac.II/389.

1014. Lâkin vüzerâya hıtâb-ı itâbâmiz idub buyurdılar ki "semend-i azîmetim kişver sitanlığa mu'tad olmuş iken inân-ı himmetimi bir kal'a kal'ına sarf ... idersiz.Kal'a kuşâlık esbâbının ehemmi bârutdur.Kaç aylık bârutunuz vardır ve sair levâzım-ı sefer kifâyet mikdarı âmâde ve ihzâr-ı zâd-u zevâde kılınmışmıdır." .. Tac. II/389 .
"Ben kişver zabt itmek fikrindeyim siz beni bir hırsız kalesiyle uğraşdırmaya çalışıyorsunuz" Namık Kemal,Sultan Selim, s. 80 .

1015. ...."Bu gûna tedâbir-i vâhiye ile ben sefer itmem ve kimse sözü ile yola gitmem ve bi'l-cümle bize sefer yok meger sefer-i âhiret" dimegi âhir-i kelâm ve âzm-ı sefer feshini ilâm buyurdılar" Tac. II/390 .

1016. Ay.bak. Nuhbetü't-tevârih,IIKs/ 53 ; Solak-zâde, Tarih,s.418 .

1017. Padişah Ferhad Paşa'yı bir çok kişiyi öldürttüğü ve çok kan döktüğü için sorguya çekmek ve suçluluk derecesin anlamak içün yanına aldı. Künh. vr. 255b-256a .

1018. Şa'ban 926 da daru's-saltana Edirne istikametine yöneldi. Tac. II/391 ;
22 Şa'banda İstanbul'dan çıkub Haramî-deresinde konuldu. Celâl-zâde,Selim-nâme,vr. 155a .

1019. Hoca Saadeddin Efendi, babası Hasan Can'dan naklen olayı bütün teferruâtı ile anlatır.Tac. II/391-393 .

1020. 2 Şa'ban 926/Agustos 1520 ,Uzunçarşılı,O.T.II/301

1021."Çorlu civarında mukaddemâ,Sultan Bayezid ile gelüb,cenk olan mevazıa karîb,Sırt köyi nâm karye kurbunda, Celâl-zâde,Selim-nâme,vr. 155a ; "Meger arkasında çıban şekli bir nesne ârız olub yanı kara imiş,ilâcında hata idüb maraz vardığınca artub Çorlu kurbunda sırt köyü nâm mevzide babası ile cenk itdügi yere gelub " Lütfi Paşa,Tarih,s.248; Tac. II/393 ; Künh. vr.256a ; Solak-zâde,Tarih,s.420 ; Hammer ter. IV/350 .

1022."Beyne'n-nâs yanıkara nâmıyle şöhret bulan arızaya mübtela oldular" Künh. vr. 256a .

1023."Kırk yedi gün miktarı ol mevzide kalub marazı ziyade olmağın göçemedi" Lütfi Paşa,Tarih,s.248-249 ; "Altmış gün miktarı ikâmetden sonra",Nuhbetü't-tevarih,IIKs/ 54 ; "Kırk gün miktarı tamam ol menzilde eğlendiler " Künh. vr. 256a ; ay.bak. Tac.II/393 ; Solak-zâde,Tarih,s.420

1024."9 Şevval gicesi sülüsü âhirde vefat itdi",Celâl-zâde,Selim-nâme,vr.155b ; Tac. II/394 ; Perşembe gicesi, Künh. vr.256b ; Solak-zâde,Tarih,s.421 ;"Cumartesi günü," Cennâbî, Muhtasar Tarih-i Cennâbî,Nu.Ktb. 3107 ,vr.176b ; 8 Şevval 926/22 Eylül 1520 ; Hammer ter.IV/250 ; Uzunçarşılı O.T. II/302 ;

Hoca Saadeddin Efendi muhalled eserinde açtığı ayrı bir bölümde Yavuz Sultan Selim'in hastalığı ve vefatını babası

Hasan Can'dan naklen şöyle anlatır. "Müddet-i marazlarında vâlid merhum şeref-i hizmetlerinden bir an mahrûm olmayub giceler sabahlara dek şemû-veş sûz-ı derûnla karşûlarında turur idi ve hidmetin ferâğ-ı fırsatında emr-i âlileriyle bisterleri yanında oturur idi. Kâh mübârek elleri elinde ve gâh kadem-i şerifleri zânûsinde idi. Ve cerrâhlar ilâca mübâşeret itdikleri hengâmda döşüne istinad ve gâh cerrâhlar sun'una nâzır idub ana itimad buyururlar idi ve tilâvet ve telkin luzûmunî andan gayri bir ahad edâ itmemişler ve .. nefs-i âhirlerine dek bir nefes huzûrlarından gitmemişdir. Hatta merhum iderler idi ki hâlet-i ihtizârında bu hakîre hıtâb idüb buyurdular ki"Hasan Can ne haldir? Ben bendeleri dahi itdim ki"Sultanım Cenâb-ı Hakka teveccüh idüb Allah'la olacak zamandır,,Buyurdular ki"bizi bunca zamandan beru kimin ile bilur idiñ.Cenâb-ı Hak'ka teveccühümüzde kusûr mı fehm itdiñ? Ben dahi itdim ki"hâşâ ki bir zeman zikr-i Rahmandan ğafûl müşâhede itmiş olâm.Lâkin bu zaman ğayr-ı ezmâne benzemedigi cihetden ihtiyaten cesâret eyledim,,.

Bir lâhzadan sonra Sure-i Yâsin tilâvet eyle deyu ferman buyurdular.Emr-i hümayûnları mûcibi üzre bir kere hatm-ı Yâsin itdim,bilemce tilâvet buyurdular. Kerre-i sâniyede "selâmun kavlen min rabbi'r-rahîm"ayetine geldikte gördüm ki şefe-i şerifeleri âyet-i mezbure tilâvetiyle hareket ider ve ol hıynde musabbaha-i yümnûlerin dırâz idüb bakıye-i esâbi müteberrikelerin zam buyurub,...

Gözin yumdi temâşay-ı cihandan -Ferâğat buldı gavgay-ı zemandan.

Tac. II/394-395 .

1025. Bak Tac. II/395..;.Künh. vr.256a

1026. Bak.Tac.II/394 ; Künh.vr.256b ; Solak-zade,Tarih, s.421 ; Hayrullah Efendi. Tarih,s.X/74 .

Hain Ahmed Paşa: (- 1524) Aslen Arnavud'dur. Sultan Süleyman devrinde kumandanlardan olub Macaristan'a karşı yapılan seferlere Rumeli beylerbeyi sıfatı ile iştirâk etmiş, Rodos'u muhasara etmek için gönderilen ordunun bir fırkasına kumanda etmiş, bilâhare başkumandan tayin edilmiş ve Rodos'u teslime zorlamışdır.Şedit ve muhteris olduğundan sadarete

getirileceğini ummakta idi.Bunu elde edemeyince Mısır valiliğini istedi. Müstakil bir hükümdar olmak emelinde idi. Kendi nâmına hutbe okutup sikke kestirdi, İkinci Kânun 1524. Bundan dolayı hâin lakabı ile anılmıştır.Sonra kendisi yakalanmış,başı kesilmiş ve kesik baş İstanbul'a gönderilmiştir. C.Huart,Ahmed Paşa(Hâin)mad.İ.A. I/192-193 .

1027. Ruhunu Sultan Selimiñ yâ İlâhi,
Gark-ı raḥmet kıl bi-hakk-ı Fâtiḥa.
Kim vefatına anın tarihdir-Ehl-i imân ruhi içün Fatiha.
Tac. II/397 ;
Bekâ meslegine azm itdi sefer kıldı budur,
Koyub Sultan Selim bâkî cihan mülkin Süleyman'a ,
Lütfi Paşa,Tarih,s.287 ; Cennâbî,Muhtasar Tarih-i Cennâbî, Nu.Ktb.3107,vr.177b ;
Kemal Paşa-zâde :
Az müddetde çok iş itmiş idi-Sayesi olmuş idi âli mekîr,
Şems-i asr idi asırda şemsin-Zıllı memdûd olur zemân-ı kaṣır
Tezkire-i Rıza, İst.1316 s.7
Sultan Selim'in vefatından sonra alınan tedbirler ve yapılan işlerle ilgili bilgiler için bak. Tac. II/395-397 ; Solak-zâde,Tarih,s.422-424 .

1028. Mustafa Paşa için bak.613 nolu dipnot .

1029. 924/ 1518 de vefat etmiştir. Uzunçarşılı,O.T.II/ 535-537 .

1030. 566 nolu nota bakınız.

1031. Hadım Sinan Paşa için 898,900,635 nolu notlara bakınız.

1032. Yunus Paşa için 962,964 nolu notlara bakınız.

1033. Uzunçarşılı'ya göre Pîrî Paşa değil Pîr Paşa olmalıdır.Çünkü vakfiyesinde ve arzlarında Pîr Mehmed Paşa şeklinde yazılmıştır. Uzunçarşılı,O.T. II/544 (iki numaralı dipnot).

1034. Pîrî Mehmed Paşa: Cemaleddin Aksarâyî neslinden gelmiş ,babası ulemadan Muhyiddin Mehmed Çelebî'dir. Amasya'da medrese tahsilini tamamlayan Pîrî Mehmed ,II.Bayezid devrinde İstanbul'a geldi.Bazı yerlerde kadılıklar

yaptıkdan sonra ilmiye mesleğinden ayrıldı ve hazine defterdarlığına tayin edildi 914/1508 .

Yavuz'un İran seferine Rumeli defterdarı olarak katılan Pîrî Mehmed Çelebi, göze girdi ve Çaldıran öncesi harp meclisinde ordu içinde kızılbaşların olması sebebi ile hemen savaşa girilmesini teklif etmesi Padişâh'ın takdirine mazhar oldu. Çaldıran'dan sonra Dukâkin-zâde Ahmed Paşa ile Tebriz'i muhafaza için gönderildi. Dönüş yolunda üçüncü vezir oldu 15 Şaban/15 T.evvel1514 .

Yavuz Mısır seferine giderken Pirî Paşa'yı İstanbul muhafazası için bıraktı. Padişah'ın Mısır'dan dönüş yolunda Yunus Paşa'nın katli üzerine ordugâha davet edilmiş ve 12 Muharrem 924/24 Ocak 1518 de Şam'da sadarete getirilmiştir. Pirî Mehmed Paşa Yavuz Sultan Selim'ın saltanatının sonuna kadar sadaret mevkiini muhafaza ettiği gibi Kanunî'nin ilk yıllarında aynı sıfat ile hizmette bulundu. 1521 de Belgrad önüne gidilirken ,Sofya sahrasındaki divânda evvelâ Böğürdelen kalesinin alınmasını teklif eden Rumeli beglerbegi Ahmed Paşa'ya karşı Belgrad'ın önemini belirtip alınması fikrini müdafaa etdi. Kuşatma sırasında büyük gayretler gösterip fethin teminine çalışdı. Rodos fethini sağladı. Bir müddet sonra Hâin Ahmed Paşa ve bir kısım vüzerâ ve ümerânın tezviri ile zaten Kanunî 'de istemediği için tekâud edildi, 13 Şaban 929/28 Haziran 1523 .

Yavuz devrindeki donanma inşasındaki gayretleri, dürüstlüğü yanında, kanun ve nizâm bilir bir devlet adamı olarak tanınır. Azlinden sonra Silivri'deki çiftliğine çekilmiş, on sene daha yaşamış 939/1532 de vefât etmiştir.

Şerafettin Turan, Piri Mehmed Paşa mad. İ.A. IX/559-561 ; Uzunçarşılı, O.T. II/544-545 ; Mehmed Zeki Pakalın, Maliye Teşkilâtı Tarihi, I/78-96

1035. Dukakin-zâde Ahmed Paşa: Milliyeti belli olmayan Ahmed Paşa timarlı sipahi olarak yetişmişdir. Gençliğinde Fatih'in seferlerine katılmıştır. Yavuz'un İran seferine hareketi esnâsında Rumeli beylerbeyliğinde bulunuyordu. Yolda vezir oldu ve yirmi bin askerle Sivas'a gönderildi.

Çaldıran savaşına ikinci vezir olarak katılan Dukakînzâde, Çaldıran'dan sonra Tebriz'i korumak için ileri gönderildi

Tebriz'den dönüşte askerin itaatsizliği sebebiyle azledildi. Amasya'da öldürüldü, 1515 Şubat. İsmet Parmaksız,Dukakin zâde Ahmed Paşa mad.T.A. XIV/108-109 ;
Mehmed Şüreyya'ya göre, Duka Arnavutça bey müteradifidir. Menubor dukasının oğullarından olduğu,kaçıp gelip Müslüman olduğu Mabeyn'e alındığı ,Selim devrinde vezir olduğu ve 920 de Amasya kışlağında öldürüldüğü belirtilir,Alim ve fâzıldır. Sicill-i Osmanî, I/195 .

1036. Hüsam Paşa için 884 nolu nota bakınız.

1037. İskender Paşa için 766nolu nota bakınız.

1038. Zeynel Paşa : Ümeradan olub derece derece yükselerek üçüncü vezir oldu . Ardından ikinci vezir mansıbına ulaşdı. Daha sonra da Kefe sancağına gönderildi. 934/1527-1528 de fevt oldu. Alim,fâzıl bir kişi idi. Zînî mahlasıyle şiir de yazmıştır. Mehmed Süreyyâ,Sicill-i Osmanî,II/426; Künh.vr. 259b.

1039. Hoca-zâde Mehmed Paşa için 999 nolu nota bakınız.

1040. Çoban Mustafa Paşa:Enderun'da okudu,kapıcı başı iken kendisini himaye eden Vezir-i azam Piri Mehmed Paşa'nın desteğiyle, Yavuz tarafından Rumeli beylerbeyliğine getirildi.Piri Paşa'ya damat oldu. Paşa'nın isteği üzerine üçüncü vezirliğe getirildi.Kanuni devrinde Belgrad ve Rodos seferlerine katıldı. Mısır beylerbeyliginde bulundu.İkinci vezir oldu.Ancak Pirî Paşa'nın azlinden sonra yıldızı söndü,kendisi değerli bir asker ve devlet adamı idi.

Kıymetli hayır eserleri vardır.Bunlardan Gebze'deki külliyesi meşhurdur. 1522de tamamlanan bu külliye bir câmi,28 odalı bir medrese,10 odalı bir hângâh,imaret,kiler, iki ahır 7 odalı tâb-hâne,fırın,ambar,kütüphane,imâret gibi kısımlardan müteşekkildir.Kendi adına daha pek çok hayratı vardır. Eski şehir'de de bir külliyesi vardır. 1528 de vefat etmişti Öztuna Y,Mustafa Paşa,T.A. XXIV/499 ;Künh.vr.260a ;Sicill-i Osmanî,IV/372 .

1041. Bıyıklı Mehmed Paşa için 772 nolu nota bakınız.

1042. Hemdem Paşa için 658,659 nolu nota bakınız.

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi